

Б.А.МАТЛЮБОВ

ЎЗБЕКИСТОНДА
ЖАМОАТ ТАРТИБИ
ВА ХАВФСИЗЛИКНИ
ТАЪМИНЛАШ ТАРИХИ

*Ўзбекистон Республикаси
давлат мустақиллигининг
ўттиз йиллигига бағишланади*

**ЎЗБЕКИСТОНДА
ЖАМОАТ ТАРТИБИ
ВА ХАВФСИЗЛИКНИ
ТАЪМИНЛАШ
ТАРИХИ
(ички ишлар органлари
миқолида)**

Шавкат МИРЗИЁЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

Мамлакатимиз ички ишлар органларининг шонли тарихини асраб-авайлаш, соҳа ходимлари ва фахрийларининг келгуси авлодларга намуна бўладиган жасоратини, кўрсатган ибрат намуналарини оммалаштириш, Ватанимиз мустақиллиги ва эл-юртимиз осойишталиги йўлида азиз жонларини фидо қилган ходимларнинг хотирасини эъзозлаш ва абадийлаштиришга эътибор қаратишимиз лозим.

ПРЕЗИДЕНТ ШАВКАТ МИРЗИЁЕВНИНГ ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИГА ТАБРИГИ

Хурматли ички ишлар тизими ходимлари!

Қадрли офицер ва генераллар, сержантлар ва сафдорлар!

Мухтарам фахрийлар!

Аввало, сиз, азизларни 25 октябрь – Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ходимлари куни билан чин қалбимдан самимий табриклайман.

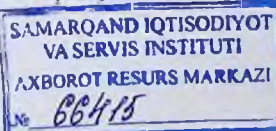
Мустақиллик йилларида бутун мамлакатимиз катори ички ишлар органлари ҳам гоёат шарафли ва масъулиятли йўлни босиб ўтди. Соҳа ходимларининг жамоат тартиби ва тинчлик-осойишталикни сақлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш борасидаги фидокорона хизматини, айниқса уларнинг бугунги пандемия шароитида кўрсатаётган жонбошликларини халқимиз яхши англайди ва муносиб қадрлайди.

Азиз дўстлар!

Кейинги тўрт йилда барча соҳалар сингари ички ишлар тизимида ҳам кенг қўланили ва пухта ўйланган ислохотлар амалга оширилмоқда. Айниқса, жамиятда конун устуворлигини таъминлаш, ички ишлар органларини эл-юрт манфаъатига хизмат қиладиган чинакам халқчил тизимга айлантириш йўлида катта ишлар олиб борилмоқда.

Шу мақсадда ушбу тизим фаолияти тубдан такомиллаштирилиб, марказий аппаратдаги шахсий таркибининг 85 фоизи бевосита аҳоли яшаш пунктларига, куйи тизимларга туширилди. Ички ишлар органларини халққа янада яқинлаштириш, муурожаатларни тун-у кун қабул қилиш, мавжуд муаммоларни жойида ва ўз вақтида ҳал этиш мақсадида 200 тага яқин ички ишлар бўлими ва бўлинмалари фаолияти тўлиқ янгитдан ташкил этилди.

Тизимдаги барча таркибий ва ҳудудий бўлинмалар, жумладан, профилактика, жинойт қидирув, тергов, йўл-патруль ва патруль-пост хизматлари, эксперт-криминалистика ва паспорт бўлинмалари мутлақо янгича

мезонлар асосида қайта шакллантирилгани, ходимлар хизмат фаолиятига хос бўлмаган кўплаб ишлардан озод этилгани соҳада иш самарадорлигини оширишда муҳим омил бўлмоқда.

Бу ҳақда сўз юритганда, жамоат жойлари ва кўчаларда хавфсизликни таъминлаш борасида ички ишлар органларининг Миллий гвардия билан биргаликдаги хизмати йўлга қўйилганини қайд этиш зарур.

Соҳада шахсий таркибни ижтимоий ҳимоя қилиш, уларнинг яшаш ва хизмат шароитларини яхшилаш масалаларига алоҳида эътибор берилмоқда. Сўнгги тўрт йилнинг ўзига 241 та хизмат уйлари қурилиб, уй-жойга эҳтиёжи бўлган ва хизматда алоҳида ўрнатилган ходимларнинг оилаларига топширилгани ҳам бу борадаги ишларимизнинг амалий тасдиғидир. Бундан ташқари, 2018–2020 йилларда соҳа ходимлари учун имтиёзли ипотека кредити асосида Тошкент шаҳрида барпо этилган замонавий кўп қаватли уйлардан 392 та, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда эса 2 мингга яқин квартира ажратилди.

Ички ишлар органлари инновацион рақамли технологиялар ва ахборот-коммуникация тизимлари билан мунтазам таъминланмоқда. Биргина 2017–2020 йилларда шахсий таркиб учун 45 та янги хизмат объекти қурилиб, фойдаланишга топширилгани бу фикрни тасдиқлайди.

Жамият ҳаёти учун катта таҳдид бўлган уюшган жиноятчилик, терроризм, экстремизм, коррупция, одам савдоси ва наркотрафикка қарши кураш кучайтирилмоқда. Бу борада илм-фан ютуқлари ва илғор технологиялардан самарали фойдаланишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ана шундай ислохотларимиз натижасида ички ишлар органлари замонавий техника билан таъминланган, халқчил ва очиқ, криминоген вазиятни мустаҳкам ва ишончли назорат қила оладиган, мобил ва ихчам тузилмаларга айланиб бормоқда. Энг муҳими, соҳа ходимларининг маънавий киёфаси, жамиятимиздаги обрў-эътибори юксалиб бормоқда.

Сизларга яхши аёнки, жиноятчиликка қарши курашнинг энг самарали усули – профилактика, яъни конунбузарликларнинг олдини олишдан иборат. Шу мақсадда мамлакатимизда биринчи марта ҳар бир маҳаллага бир нафардан профилактика инспектори бириктирилди, уларга маҳалла раисининг ўринбосари мақоми берилди.

Биз профилактика инспектори текширувчи ёки назоратчи эмас, балки барча ҳаётини масалаларда маҳалла ахлига қўмақ берадиган, чинакам елкадош,

ёнма-ён турадиган куч бўлишини вазифа қилиб қўйдик. Ушбу ходимларнинг фаолиятини узлуксиз ташкил этиш ҳамда аҳолига янада яқинлаштириш мақсадида уларга 6 787 та хизмат уйлари қуриб берилди. 7 388 та шахсий автомашина учун имтиёзли кредитлар ажратилди.

Мамлакатимиз тарихида илк бор факат аёл ходимлар ишлайдиган хотин-қизлар масалалари бўйича инспектор лавозимлари жорий этилди. Бугунги кунда улар ҳар бир маҳаллада фуқаролар йиғинлари раисларининг хотин-қизлар масалалари бўйича ўринбосарлари билан ҳамкорликда опа-сингилларимизнинг маслаҳатчиси, химоячиси ва қўмақдошига айланмоқда.

Билиб-билмасдан жиноят йўлига кириб қолган ва жазони ўтаётган фуқароларнинг ижтимоий мослашувини, соғлом ҳаётга қайтишини таъминлашда ҳам ички ишлар органларининг ўрни ва роли ортиб бормоқда. Бу йўналишда илгариги жазони ижро этиш инспекцияси ўрнига пробашия хизматини ташкил этдик. Ушбу хизмат маҳкумларни зарур касб-хунарларга ўқитиш ва тайёрлаш, ишга жойлаштириш, уларни хусусий тадбиркорликка жалб этиш, энг асосийси, иш берувчилар томонидан уларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари таъминланишида яқиндан ёрдам кўрсатмоқда.

Мамлакатимизда туризмни ривожлантириш, шахар ва қишлоқларимизнинг сайёҳлик жозибадорлигини ошириш мақсадида Ички ишлар вазирлиги таркибида хавфсиз туризмни ташкил этиш бўлиномлари фаолиятини йўлга қўйганимиз ҳам муҳим қадам бўлди. Ҳозирги вақтда ушбу бўлиномларда камида 3 та хорижий тилини биладиган, тарих, этнография ва санъат соҳасида чуқур маълумотга эга бўлган ёш ўғил-қизларимиз ўз хизмат вазифаларини муносиб адо этмоқдалар.

Бугунги кунда ички ишлар органлари учун профессионал кадрлар тайёрлаш бўйича самарали тизим яратилаётгани, соҳада ўз бурчи ва қасамёдига содиқ, ватанпарвар ва халқпарвар ходимлар сони кўпайиб бораётганини ислохотларимизнинг энг муҳим натижаси сифатида қабул қиламиз.

Ички ишлар органлари фаолияти устидан парламент ва жамоатчилик назоратининг янги тизими ўрнатилгани, ички ишлар органи бошлиғидан тортиб профилактика инспекторигача халқ олдига ҳисобот берадиган амалиёт жорий этилгани аҳолининг уларга бўлган ишончини янада оширмоқда.

Ҳурматли соҳа вакиллари!

Шиндат билан ўзгараётган бугунги мураккаб замонда дунёнинг турли

минтакаларида ҳукм сураётган нотинч вазиятлар, қуроли тўқнашувлар ҳар биримизни доимо хушёр ва огоҳ бўлишга ундайди. Бундай шароитда уюшган трансмиллий жиноятчилик, терроризм ва экстремизм, наркобизнес, коррупция каби таҳдидларга қарши самарали курашиш, уларга кескин зарба бериш тобора долзарб аҳамият касб этмоқда.

Ҳаётнинг ўзи олдимизга қўяётган ана шундай ўткир, кечиктириб бўлмас талаблардан келиб чиққан ҳолда, ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини ошириш учун куйидаги вазифаларга алоҳида эътибор қаратишимиз лозим:

- биринчидан, ички ишлар органлари учун интеллектуал ва профессионал билим даражаси, маънавий-ахлоқий савияси юқори бўлган кадрлар тайёрлаш бўйича сифат жиҳатидан янги тизимни жорий этиш;

- иккинчидан, ички ишлар органларини, айниқса, профилактика, жиноят кидирув, тергов, йўл-патруль ва патруль-пост хизмати ҳамда эксперт-криминалистика бўлинмаларини замонавий техника, ахборот коммуникация тизимлари ва махсус воситалар билан таъминлашни янада кучайтириш;

- учинчидан, ривожланган хорижий давлатларнинг илғор тажрибасини чуқур ўрганган ҳолда, амалий фаолиятга янгича иш услублари ва механизмларини, хусусан, рақамли технологияларни кенг татбиқ этиш;

- тўртинчидан, ходимлар ва уларнинг оилаларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини, жумладан, малакали тиббий хизмат кўрсатиш, хизмат ва дам олиш шароитларини янада яхшилаш, уй-жой ва моддий таъминотини босқичма-босқич мустаҳкамлаб бориш;

- бешинчидан, мамлакатимиз ички ишлар органларининг шонли тарихини асраб-авайлаш, соҳа ходимлари ва фахрийларининг келгуси авлодларга намуна бўладиган жасоратини, кўрсатган ибрат намуналарини оммалаштириш, Ватанимиз мустақиллиги ва эл-юртимиз осойишталиги йўлида азиз жонларини фидо қилган ходимларнинг хотирасини эъзозлаш ва абадийлаштириш.

Агар давлат таянадиган асосий устун қонун бўлса, унинг кучини амалда намоён этадиган энг самарали тизим бу – ички ишлар соҳаси, десак, аини ҳақиқат бўлади.

Биз бундан кейин ҳам ушбу соҳани ҳар томонлама ривожлантириш, унинг моддий-техник базаси, кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлаш, ҳақиқий халқчил тизимга айлантириш учун бундан буён ҳам барча куч ва имкониятларимизни

сафарбар этамиз. Фурсатдан фойдаланиб, сиз, азизларга филокорона меҳнатингиз, ўз хизмат бурчингиз, Ватанимиз ва халкимизга садоқатингиз учун чуқур миннатдорчилик билдираман.

Ушбу кунда эл-юртимиз тинчлиги ва осойишталиги йўлида ҳалок бўлган мард ва жасур соҳа ходимларининг хотирасини хурмат-эҳтиром билан ёд этиб, уларнинг оилалари ва фарзандларига байрам табригимиз ва эзгу тилакларимизни изҳор этамиз.

Хурматли ички ишлар ходимлари!

Мухтарам фахрийлар!

Сизларни яна бир бор касб байрамингиз билан чин юракдан қўтлаб, барчангизга мустаҳкам соғлиқ, хонадонларингизга файз-у барака, ғоят масъулиятли ва серкирра фаолиятингизда янги зафарлар тилайман.

Шавкат МИРЗИЁЕВ.

Ўзбекистон Республикаси Президенти

24 октябрь 2020 йил

Биз ўзбеклар ҳам қуррайи заминдаги бошқа халқлар каби кўп асрлик тарихга эга қадимий халқмиз. Хоразм ва Сурхон воҳасидан, Самарқанд билан Бухородан, Шош ва Илок воҳасидан, Фаргона, Кува ва Сирдарёнинг ўрта ва қуйи оқимидан 1964–1994 йилларда топилган археологик ва антропологик ашёлар, улкан ва ҳашаматли қасрлар, қўғонлар, масжиду мадрасалар, сув иншоотларининг қолдиқлари ва ниҳоят, ота-боболаримизнинг ақлу заковати билан яратилган уч минг йиллик тарихимизни ўз ичига олган қўлёзма китоблар бунга далил-исботдир.

Лекин бахтга қарши, биз юртимиз ва аجدодларимиз тарихини яхши ўзлаштира олмадик. Сабаби, қўҳна юртимиз устидан 135 йил ҳукм юргизиб келган мустамлакачилар бунга йўл беришмади. Бизни 1917 йилдан 1991 йилга қадар беармон талаб ва таҳқирлаб келган «қизил империя» чилпарчин бўлди. Мана 30 йилдирки, «биз ҳам қадимий ўлкамиз, қўҳна ва бой тарихга эгамиз», деб баралла гапириш имкониятига эга бўлдик.

Иморатни, у хоҳ катта бўлсин, хоҳ кичик, пойдеворсиз қуриб бўлмаганидек, тарихни ҳам манбаларсиз яратиб бўлмайди.

Ўзбек давлатчилигининг шаклланиши ва ривожланиши тарихидаги ҳавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш тизимининг шаклланиши ва ривожланиши узок тарихга бориб такалади. Бу кичик муддат эмас албатда. Бу ўзбек халқининг ва улар хизматида бўлган ҳуқуқ-тартибот органлари ходимларининг ижтимоий-тарихий воқелигидир. Бу бир неча авлодларнинг, ўз ҳаётини жинойтчиликка қарши курашишга ва жамоат тартибини сақлашга бағишлаган юз минглаб кишиларнинг ҳаётидан иборат. Айни шу кишиларнинг хизмати билан биз ушбу китобимизда манбалар орқали тарихий сатрларни ёзишга ҳаракат қилдик.

Манбалардан маълумки, Ўзбекистон халқлари араблар келгунга қадар зардуштийликнинг муқаддас китоби – Авестога амал қилиб келишган ва Ҳаммурапи ва Арастунинг сиёсий-ҳуқуқий ғоялари, эллинистик полислар, Юнон-Бақтрия ва Парфия шохлари, Кушон салтанати ва Турк хоқонлигининг ҳуқуқий нормалари таъсири остида бўлишган. Шу боис ушбу китобимизда Марказий Осиё ҳудудида ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш ҳақидаги илк таълимотлар Зардуштийлик динининг асосий манбаи –

«Авесто»га мурожаат қилдик. Шунингдек, китобимизда Ўрта Осиёдаги қадимги давлатлар ва илк Ўрта асрларда хавфсизлик ва ички тартиб масалалари, қолаверса 1370–1507 йилларда Мовароуннахр, Афғонистон, Эрон, Озарбайжонда ҳукмронлик қилган сулола – машҳур саркарда ва йирик давлат арбоби Амир Темур салтанатида ички тартиб ва осойишталикни таъминлаш масалалари ҳам ўрин олган.

Ўзбек хонликларида ҳарбий қўшин нафақат мудофаа ва ташки урушлар, балки ҳукмдорларнинг хавфсизлиги, шаҳар ва қишлоқлардаги ички тартиб-осойишталик, ўғирликлар ва бошқа жиноятларга қарши курашишга ҳам масъул бўлганликлари жараёнларининг очиб берилиши ушбу китобнинг мазмунини янада бойитишга хизмат қилди.

Китобимизда Туркистонда жорий этилган бошқарув тизими ва полиция-миршаблик тармоғи мустамлакачи империя манфаатларига хизмат қилиб, унинг асосий мақсади аҳоли тинчлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши курашиш эмас, аввало, маҳаллий аҳолини қаттиқ итоатда ва мутеъликда сақлаш, ўлкада подшо тузумига қарши халқ озодлик ҳаракатлари вужудга келишининг олдини олиш ва уларни аёвсиз бостириш бўлганлиги аниқ далил-исботлар билан ёритилишига ҳаракат қилинди.

Дастлабки Ўзбек милиционерларининг қисмати жуда оғир кечган. Уларнинг на тажрибаси, на билими бор эди. Лекин улар ҳаётларини аямай эзгулик ва адолат тантанаси учун курашганлар.

1924 йил охирларида Ўрта Осиё Республикаларида ўтказилган миллий-худудий чегараланишдан сўнг, бу ҳудудларда фаолият юритган учта республика тугатилиб, 1925 йил февралда Ўзбекистон ССР ташкил этилди. Натижада Туркистон АССР, Хоразм ССР ва Бухоро ССРлари ички ишлар идоралари ҳуқуқий ва ҳудудий жиҳатдан Ўзбекистон ССР ИИХК тасарруфига ўтказилди. 1925–1927 йилларда Бобобек Мавлонбеков ички ишлар халқ комиссари сифатида фаолият олиб борган.

Ўзбекистон ички ишлар идоралари қандай қийин шароитда, қанчалик курашда ва жангларда мустаҳкамланиб тажриба орттириб борди, тобланди. Ўтган йиллар мобайнида кўп нарса ўзгарди: Милиция (ички ишлар органлари)нинг вазифалари доираси кенгайди, иш мазмуни, шакллари ва усуллари такомиллашди, моддий-техника базаси босқичма-босқич мустаҳкамланди, ҳуқуқ-тартибот химоячилари сони кўпайди.

Лекин шу кунга қадар адабиётларда Ўзбекистон Республикаси ИИО томонидан босиб ўтилган йўл, унинг ҳар томонлама фаолияти, ташкил

килинишининг ўзига хос хусусиятлари, дастлаб Туркистон ишчи-деҳкон милициясининг пайдо бўлиши, унинг тарихий Совет ҳукумати эришган ютуқларни ҳимоя қилиш учун кураши ҳамда мустақил Ўзбекистон Республикаси ИИО тузилмаси ва фаолияти тўлиқ ва чуқур тадқиқ этилмаган.

Ўзбекистон милициясининг давлат бошқарув тизимидаги фаолияти асосан тарих ва ҳуқуқшунослик соҳасидаги диссертация тадқиқотлари¹ доирасида амалга оширилган. Ўзбекистон ички ишлар органлари тарихини бўйича дастлаб тадқиқот ўтказган ҳуқуқшунос олимлар²га Т.А. Жалилов, Х.Алимов, Ю.Абидовларни киритиш мумкин.

Ички ишлар органлари тарихини ўрганишнинг янги босқичи мустақиллик йилларига тўғри келади. Хусусан, З.Х. Гулямов, Н.Таумуратов, А.Б. Ерметов ва Қ.Б. Кодировларнинг илмий ишларида, шунингдек бу борада Б.А. Матлюбов, И.Исмоилов, М.Д. Зиёдуллаев, Ш.Р. Қобиловларнинг ҳам турли ишлари эълон қилинган³.

¹ *Джалилов Т.* Создание рабоче-крестьянской милиции в Туркестане и ее деятельность по укреплению Советской власти (1917–1924 гг.): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Т., 1964; Унинг ўзи. Милиция Узбекистана в системе органов советского социалистического государства и её деятельность перехода к социализму: Автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. – Ташкент: 1971; *Алимов Х.* Административная деятельность милиции Узбекской ССР в годы Великой Отечественной войны (1941–1945 гг.): Дис. ... канд. юрид. наук. – Т., 1972; *Абидов Ю.* Деятельность Компартии Узбекистана по повышению роли административных органов и общественных организаций в коммунистическом воспитании трудящихся (1959–1965 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Т., 1977.

² *Гулямов З.* Проблемы совершенствования деятельности милиции в период становления демократического правового государства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Т., 1995; *Таумуратов Н.* История милиции Каракалпакстана в период восстановления национальной государственности (1917–1936 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Т., 1999; *Ерметов А.Б.* Узбекистонда ички ишлар органлари фаолияти (1917–1991 йй.): Тарих фан. д-ри (DSc) дис. автореф. – Т., 2019; *Кодиров Қ.Б.* Мустақиллик даврида Ўзбекистонда ички ишлар идораларининг фаолияти (1991–2011 йиллар): – Тарих фан. бўйича фал. д-ри (PhD) дис. автореф. 2019. ва б.

³ Қаранг: *Матлюбов Б.А.* Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академиясининг шаклланиш ва ривожланиш тарихи: Монография. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019; *Матлюбов Б.А.* История образования и становления Академии МВД Республики Узбекистан: Монография. – Т.: Академия МВД Республики Узбекистан, 2020; Ички ишлар идораларидаги ислохотлар – тинчлик ва осойишталик гарови: Монография / Исмаилов ва бошқалар. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2014; *Қобилов Ш.Р.* Мустақиллик гоёибдан келган эмас... Ўқув қўлланма. – Т.: «Ўқитувчи» нашриёти, 2011; *Қобилов Ш.Р.* Мустақиллик, барқарорлик ва хавфсизликни таъминлаш осон кечмаган: Ўқув қўлланма. – Т.: «Ўқитувчи» нашриёти, 2013; *Қобилов Ш.Р.* Мустақиллик – тенги йўқ, энг улуғ ҳуқуқ: Илмий-матрифий нашр. – Т.: «Шарк» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси, 2014; *Қобилов Ш.Р.* «Десантчилар» ёхуд оммавий катагонининг янги кўриниши. Ўқув қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2016; *Қобилов Ш.Р.* Академия оддий ўқув юрти эмас ёки Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг ташкил этилиш тарихи ва эл-юрт осойишталигини сақлашдаги аҳамияти хақида. – Т.: Ўзбекистон овози. – 2016. – 12 июль.

Бирок юқорида номлари келтирилган олимларнинг илмий ишлари Ўзбекистон ички ишлар органлари тарихининг айрим жихатларига бағишланган бўлиб, уларда мамлакатимиз ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотлар натижалари, миллий қонунчилик нормалари ва мазкур соҳа фаолиятининг тарихий жиҳатлари илғор хорижий тажрибани ҳисобга олган ҳолда монографик тарзда тадқиқ этилмаган. Шунингдек, нафақат Ўзбекистон ички ишлар органлари тарихи, ҳатто Ўзбекистон ички ишлар органлари учун мутахассис кадрлар тайёрлаш бўйича таълим муассасалари ташкил этилиши ва фаолияти тарихига онд тадқиқотлар деярли йўқ ҳисоби.

Бизнинг олимларимиз пролетар милиция босиб ўтган йўл, унинг ҳар томонлама фаолияти, фаолиятининг ўзига хос хусусиятлари ва Советлар ҳокимиятини мустаҳкамлаш учун курашдаги иштирокини ҳали тўлиқ тадқиқ қилмаган. Совет Ўрта Осиёси тарихи бўйича айрим тадқиқотчилар Совет ҳокимиятини мустаҳкамлашдаги Туркистоннинг Ишчи-деҳқон милицияси ролини йўл-йўлакай кўрсатиб ўтишган ҳолос. Шу билан бирга, собиқ Россия империясининг чекка ҳудудларида янги, совет давлатчилиги аппарати, унинг айрим бўгинларини қуриш, хусусан контрреволюция, қўзғолон, жамоат тартибини бузишга қарши кураш бўйича махсус органлар назарий ва амалий аҳамиятга эга бўлганлигини унутмаслик керак. Бу каби тадқиқотлар нафақат ўша даврдаги инкилобий вазиятнинг мураккаб манзарасини, балки на намунага ва на тажрибага эга бўлган янги давлатни қуришга киришган инкилобий омманинг ўз қўлами ва чуқурлигига эга ижодий фаоллигини ҳам тиклашга ёрдам беради. Хулоса қилиб айтганда, мазкур тадқиқотларда Ўзбекистондаги ички ишлар органларининг фаолияти тўлиқ ўрганилмади. Хусусан, совет даврида яратилган асарларда муаммога ёндашув коммунистик мафқуранинг ғоявий таъсири остида бўлганлиги учун бу масалалар ўзининг ҳолис талқинини топмаган. Ўзбекистонда мустақиллик даврида яратилган тадқиқотларда ҳам ички ишлар органларининг тарихи етарли даражада ёритилмади⁴.

Ўзбек халқи совет жамиятидан рўшнолик кўрмади. Бундай ҳулосага келишда Россия Фанлар академиясининг академиги А.Н. Яковлевнинг қуйидаги фикрига юзланамиз: «Айтайлик, Ўзбекистон таракқиётидаги

⁴ Ерметов А.Б. Ўзбекистонда ички ишлар органлари фаолияти (1917–1991 йй.): Тарих фан. д-ри (DSc) дис. автореф. – Т., 2019. – 12-б.

социалистик давр халкнинг моддий ҳаётига нимадир қўшган бўлса бордир, лекин бу инсоний муносабатларнинг ахлокий жиҳатдан ривожланишини мутлақо англамайди. Чунки собиқ Иттифокда социалистик тузум амал қилган эмас, балки лагерлар, қатагонлар, сургун ва қамокхоналардан иборат бўлган феодализм ҳукм сурган эди»⁵. «Қабоҳат салтанати» китоби билан танишар эканмиз, унда келтирилишича, 1917–1929 йилги фуқаролар урушида 15 миллион киши, 1929–1933 йилги очлик даврида 8 миллион киши, 1933–1939 йилдаги қатагонларда 16 миллион, 1945–1954 йиллардаги сургунлар ва очликдан 4 миллион киши қурбон бўлган. Хулоса қилиб айтганда, совет тузumi аини ана шу йилларда Ўз аҳолисининг учдан бир қисмини – етмиш миллиондан зиёдини атайлаб йўқотган.

«Босмачилик» номи билан «миллий-озодлик ҳаракати»га қўшилганлардан 16 йил давомида 1 миллион 200 минг ўзбек қурбон бўлди. Бир ярим миллион мусулмон худосизлар жамияти билан келишолмай хорижга чиқиб кетди⁶.

Тарихий ҳужжатларга мурожаат қилсангиз гувоҳи бўласизки, ким миллат, мамлакат манфаатини ҳимоя қилган, юрт озодлиги ва халқимиз келажаги учун қайғурган бўлса, уларга дарҳол «халқ душмани» ёрлиғи ёпиштирилаверди, қувгинга олинди, турли баҳона ҳамда бўҳтонлар билан йўқ қилинаверди. Фикрларимиз исботи сифатида қуйидаги мисолларни келтиришни лозим топдик. 1937–1939 йилларда жами 41 минг киши қамалди, уларнинг 37 минг нафари жазоланди, 6920 нафари отиб ташланди. 1936 йилнинг охиридан 1940 йилгача Ўзбекистон бўйича 5758 нафар зиёли – ёзувчи, олимлар, раҳбарлар, маданият ва санъат арбоблари қамокқа олинди. Уларнинг 4811 нафари «халқ душмани» сифатида отиб ташланди. Отилганларнинг барчаси ўзбек халқининг минг йиллар давомида орзу қилиб келган озодлик, хурлик каби феномен ҳодиса учун жон бердилар. Шу маънода мустақиллик учун жон фидо қилган том маънодаги ватандошларимизни, шубҳасиз, «миллат гуллари» дейишга тўла ҳақлимиз.

Бу муқаддас байрамимизни нишонлар эканмиз, албатта, биз уларнинг мамлакат ва миллат олдидаги хизматлари олдида бош эгиб таъзим қилишимиз, уларнинг рухлари олдида бир умр қарздорликни ҳис этиб яшашимиз лозимдир. «Миллат гуллари»нинг ўртача ёши 25 ёшдан 45 ёшгача бўлиб,

⁵ Левитин Л. Ўзбекистон тарихий бурилиш палласида. – Т., 2001. – 12-б.
⁶ Қабоҳат салтанати. – 24–25-б.

улар энди кучга тулган, Ватан тақдири учун ўзларининг масъуллик ҳиссини тўлақонли равишда англаган ватандошларимиз, миллатпарварлар эди.

Тадқиқотимизда қуйидагилар вазифа этиб белгилаб олинди:

Ўзбекистон ички ишлар органлари фаолияти тарихини назарий-концептуал асосларининг илмий талқинини ёритиб бериш;

Марказий Осиё ҳудудида ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш ҳақидаги илк таълимотларни Зардуштийлик динининг асосий манбаи – «Авесто»га асосланиб ўрганиш;

Ўрта Осиёдаги қадимги давлатлар ва илк ўрта асрларда ҳавфсизлик ва ички тартиб масалаларини ёритиш;

1370–1507 йилларда Мовароуннаҳр, Афғонистон, Эрон, Озарбайжонда ҳукмронлик қилган сулола – машҳур саркарда ва йирик давлат арбоби Амир Темур салтанатида ички тартиб ва осойишталикни таъминлаш масалаларини очиб бериш;

Ўзбек хонликларида ҳарбий қўшин нафакат мудофаа ва ташкии урушлар, балки ҳукмдорларнинг ҳавфсизлиги, шаҳар ва қишлоқлардаги ички тартиб-осойишталик, ўғирликлар ва бошқа жиноятларга қарши курашишга ҳам масъул бўлганликлари жараёнларини ўрганиш;

Ўзбекистон ҳудудида совет ҳокимиятининг мустаҳкамланиши, ички ишлар органларининг ташкил этилиши ва вазифаларини тадқиқ этиш;

Совет даврида Ўзбекистонда амалга оширилган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ўзгаришлар жараёнида милиция органларининг фаолияти, ички ишлар органлари ходимларининг Иккинчи жаҳон уруши ва урушдан кейинги йилларидаги ИИО фаолияти ҳамда мустақиллик арафасида Ўзбекистонда юзага келган мураккаб шароитда ички ишлар органларида юзага келган вазият, ундаги муаммо ва зиддиятларни аниқ фактлар асосида очиб бериш;

Мустақил Ўзбекистон Республикаси ИИО фаолиятидаги ислохотлар мазмунини ҳамда соҳа ходимларининг жамиятда тартиб-осойишталикни мустаҳкамлаш, давлат ва халқ мулкани қўриқлаш, жиноятларни олдини олиш ва фожиа этиш борасидаги фаолиятини таҳлил этиш;

Республика милиция органларида кадрлар тайёрлаш масаласининг йўлга қўйилиши, ундаги ютуқ ва камчиликларни даврлар кесимида тадқиқ этиш;

Ҳаракатлар стратегияси ва Ўзбекистон Республикаси ИИО фаолиятини оптимallasтиришнинг аҳамиятини очиб беришдан иборат.

¹ Мавронов А. Миллий таракқиёт пойдевори // Янги Ўзбекистон. – 2020. – 20 авг.

Шунингдек, мазкур китобни тайёрлаш асносида адабиётларни ўрганиш жараёнида, чунончи айрим тадқиқотларда⁸ Ўзбекистонда совет тузумининг ўрнатилиши жараёнида ички ишлар органларининг функционал вазифалари мажбурий равишда пролетариат диктатурасини мустахкамлаш, хусусан, асосан ишчи ва деҳқонларнинг манфаатларини химоя қилиш, хусусий мулкчиликни тугатиш, кулоқлаштириш ва очарчиликка қарши кўтарилган галаёнларни тўхтатишга йўналтирилганлиги очиқ берилган;

XX асрнинг 20–30 йилларидаги сиёсий қатағонликлар даврида милиция органлари ваколат доирасидан ташқарида бўлган «аксиникилобчи» ёки «сиёсий жиноятчи» деб топилганларни ҳибсга олиш жараёнида ҳам иштирок этиб, охир-оқибат ўзлари ҳам ушбу сиёсатнинг қурбонига айланганлиги исботланган;

Иккинчи жаҳон уруши йилларида республика жинойи кидирув бўлими ходимлари ва Тошкент ўрта махсус милиция мактаби тингловчиларининг катта қисми жанг майдонларига юборилган бўлса-да, милиция органлари ёшлар орасида содир этилаётган жиноятларни камайитириш борасида ютуқларга эришиб, турли ҳудудлардан эвакуация қилинган аҳолини жойлаштириш, харбий юқларни талон-торож қилишнинг олдини олиш, озик-овқат ва саноат махсулотларини назорат қилиш, болаларнинг қаровсизлигига қарши курашиш каби қўшимча вазифаларни бажарганлиги очиқ берилган;

милиция органларининг таркиби асосан ишчи-деҳқон ва камбағаллардан шакллантирилганлиги, ходимларнинг касбий лаёқати паст даражада бўлганлиги ва улар махсус тайёргарликдан ўтмаганлиги, милиция органларидан ҳар йили минглаб ходимларнинг ишдан кетиши, шахсий таркибда малакали кадрларнинг етишмаслиги оқибатида жамиятда оғир ва ўта оғир жиноятларнинг содир этилиши ҳолатларининг мунтазам равишда ортиб борганлиги аниқланган;

ички ишлар идораларига бошқа республикалар ва Ўзбекистондан махсус тайёргарлиги бўлмаган ходимларнинг ишга олиниши, XX асрнинг 80-йилларида жиноятнинг янги турлари, хусусан, уюшган жиноятчилик, мансабдор шахслар томонидан катта ҳажмдаги иқтисодий жиноятларнинг содир этилиши ҳолатлари милиция органлари фаолиятига салбий таъсир кўрсатиб, жамиятда мавжуд бўлган ижтимоий муаммоларни янада кескинлашувига сабаб бўлганлиги исботланган.

⁸ Ерметов А.Б. Ўзбекистонда ички ишлар органлари фаолияти (1917–1991 йй.): Тарих фан. д-ри (DSc) дис. автореф. – Т., 2019. – 13–14-б.

Бу китоб Ўзбекистон Республикаси ИИО босиб ўтган тарихий йўлни умумлаштиришдаги илк ҳаракатлардир. Кенг китобхонлар эътиборига ҳавола этилаётган мазкур китобимиз маълум даражада Ўзбекистон Республикаси ИИО босиб ўтган тарихий йўлга онд бушликни тўлдиради ва Туркистон ишчи-деҳкон совет милициясининг пайдо бўлиши, унинг тарихий совет ҳукумати эришган ютуқларни ҳимоя қилиш учун кураши ҳамда Ўзбекистон Республикаси ИИО тузилмаси ва фаолиятини тартибга солувчи ҳуқуқий меъёрлари ҳақидаги тушунчаларимизни кенгайтиради.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларининг жасоратга тўла тарих зарваракларини ўқир эканмиз, шунинг англаймизки, унинг кучи – меҳнаткашлар кенг оммасининг таянчи, халқнинг қўллаб-қувватлашидир. Шу ўринда Чўлпоннинг «Бутун кучни халқ ичидан олайлик, қучоқ очиб халқ ичига борайлик» ҳамда унинг йиллар мобайнида ўқиш ман этилган оловли сатрлари онгимизда жонланади:

Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир.

Халқ исёндир, халқ оловдир, халқ ўчдир...

Халқ қўзғалса куч йўқдирким тўхтатсин,

Қувват йўқким, халқ истагин йўқ этсин.

Социалистик тузумнинг дастлабки давриларидан бошлаб қўлаб завод, фабрика ва ўқув юртлари дружиналари жамият олдидаги бурчини шараф билан бажарганлиги, безорилик, ўғрилиқ ва бошқа ноқонуний ҳаракатлар ва жиноятларга қарши жасорат ва топқирлик билан курашганлиги тарихдан маълум.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари совет милицияси тарихи билан чамбарчас боғлиқдир. 75 йиллик совет даврида (1917–1991 йй.) совет халқининг қуролли таянчи, инқилоб душманлари даҳшати бўлган (қаҳрамон ишчи синфи) Ишчи-деҳкон милицияси Коммунистик партия ва совет давлати томонидан олдига қўйилган вазифаларни сиқидилдан бажарганлигини таъкидлаш лозим. ИИО ходимлари сохта гоёларни тарғиб қилган Коммунистик партия, социалистик Ватан, ўз халқи учун хизмат қилишни ўзларининг муқаддас бурчи деб ҳисоблашган ва тузум йўлида ўз жонини аямасдан содиқлик билан хизмат қилишган.

Ўзбекистон Республикаси ИИО дахшатли йилларда контрреволюция курулли кучларини яқсон қилиш, қўзғолонларни бостиришда фаол иштирок этди, судхўрлик, бандитизм, порахўрлик, безориликка қарши курашди, фабрикалар, заводлар, темир йўллари, очарчиликнинг олдини олиш мақсадида деҳқонларнинг далаларини қўриқлади.

Туркистонда Ишчи-деҳқон милициясининг амалий ташкилотчилари партия томонидан Ички ишлар комиссариати ва милиция органларида ишлаш учун юборилган – А. Малков, Г. Лугин, Д. Шпильков, Я. Цируль, А. Ибрагимов ва бошқа қўлаб большевиклар бўлган. Қизил милиция отрядлари ва кенг омма ўртасида большевик партияси томонидан олиб борилган тўхтовсиз партиявий иш совет милиционерлари – Туркистонда яшаган қўлаб миллат вакилларининг жиловсиз инқилобий ҳаракатларини бошқарди.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида замонавий қўринишдаги ички ишлар органлари шонли ва зафарли йўлни босиб ўтди, фуқароларнинг тинчлиги ва ҳуқуқларини ҳимоя қилишда мислсиз жасорат кўрсатди. Аммо совет даврининг охириги йилларига келиб, республика ички ишлар органларининг қўлаб ходимлари марказ томонидан Ўзбекистонга нисбатан уюштирилган адолатсизлик қурбонига айлангани ҳамда 1988–1989 йилларда жиноятчиларнинг тажовузкорлиги ва шафқатсизлиги, уларнинг ҳуқуқ-тартибот кучларига қаршилик кўрсатиши кучайганлиги ҳам бор ҳақиқат эди.

Устига-устак, ижтимоий ҳаётнинг турли соҳаларида зиддиятлар кескинлашганлиги, ахлоқий таназзул, қонунларнинг номукаммаллиги ва ҳуқуқни қўллаш амалиётидаги жиддий нуқсонлар боис жиноятчилик қўпайиб кетган эди. Жамиятда жиноий тузилмалар пайдо бўлдики, улар текинхўрлик ҳисобига қун кечиришни одатий ҳолга айлантириб олган эди.

1984–1989 йилларда «Ўзбекистонда социалистик қонунчилиқни тиклаш» шиори остида республика ҳуқуқ-тартибот идораларининг барчасига Марказдан қўлаб вакиллар жўнатилди. Бу идоралар орасида шахсий таркиби, ҳаракатланиш ҳудуди ва таъсир кучи нуқтаи назаридан энг йириги ҳисобланган Ўзбекистон ССР ИИБга собиқ советлар мамлакатидан «осойишталик посбони», бировдан сўраб-сўрамай Ўзбекистонга «ташриф буюрган». Бу «қўтилмаган меҳмонлар»нинг асосий

максади —социалистик қонунчиликни таъминлаш эмас, балки Ўзбек халқини тахқирлаш эвазига хизмат пиллапояларидан қўтарилиш эди.

Марказ Гдлян ва Иванов бошчилигидаги «десантчилар» Ўзбекистонда аксарият ноқонуний фаолият билан машғул бўлишини аввалбошланок тушуниб етган ва буни англаган ҳолда нафакат Ички ишлар вазирлигини тизимига, балки республика прокуратурасига ҳам ўз вакилларини қонунбузарликларни «қонунлаштириш» максасида юборишни фаоллаштиради.

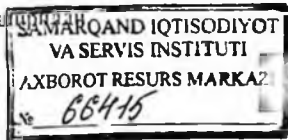
Маҳаллий кадрлар ва бошқа минтакалардан жўнатилган кадрларнинг сунъий тарзда кучайтирилган қарама-қаршилиги ўнглаш кийин бўлган сиёсий ва маънавий зиён етказди.

Фақат 1989 йилда Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислам Каримов раҳбарлигида Ўзбекистонда Гдлян ва Иванов «фаолиятига» қарши қаттиқ кураш авжига чиққан вақтдан бошлаб халқимиз хушига келди. Халқ ҳақоратланган эди, қадимий цивилизация, жуда бой маданиятга, буюк меъморлар ва мутафаккирларга эга бўлган бу халқни тиз чўктиришни хошлашарди.

Мустақиллик арафасида мамлакат, мажозий қилиб айтганда, ҳаддан ташқари авж олган жиноятчилик зулматида ботиб қолган эди. Ўзбекистон шаҳарларининг кўчаларида кўркув ҳукмронлик қиларди: нафакат кечаси, балки куппа-кундузи ҳам одамлар тунаб кетиларди.

Афсуски, «бу жараёнлар ҳамиша ҳам енгил ва бир текис кечмади. «Марказ»га бутунлай бўйсунган республика милицияси мустақил ривожлана олмас эди. Унинг сиёсатини, стратегияси ва тактикасини «Юкори»дан бериладиган йўл-йўриқлар, кўрсатмалар аниқлаб берар эди. Шундай вақтлар ҳам бўлдики, «Коммунизм кураётган жамиятда жиноятчиликка ўрин йўқ». — деган шиор остида жиноятчилик билан боғлиқ кўрсаткичлар сунъий равишда камайтирилди, бинобарин ҳукук-тартибот ходимлари шунга мувофиқ равишда камайтирилди.

Ўтган асрнинг 80-йиллари Ўзбекистон милицияси учун жуда кийин бўлди. Марказ Ўзбекистон ССР ички ишлар вазирлигига ўз тартибини ўрнатиш учун босимлар ўтказганлиги боис жуда кўплаб касб маҳорати юкори, тажрибали ходимларни хизматдан четлаштиришнинг турли баҳоналари рўқач қилиниб «тозалаш» ишлари амалга ошди.

Милиция шаъни учун шуни айтиш керакки, республика ички ишлар идоралари бу қийинчиликларга бардош берди, ўзига хос хусусиятларни йўқотмади ва ҳамон ўз халқига содиқ бўлиб қолмоқда»².

1990–1991 йилларда собиқ Иттифок парчаланиши билан боғлиқ иккирозий жараёнлар республика ички ишлар органлари учун синовлар даврини бошлаб берди. Бу даврда ижтимоий-иқтисодий муаммолар собиқ иттифок миқёсида аҳоли фаровонлиги жиҳатидан энг охирги ўринларда турган Ўзбекистонда зиддиятли жараёнларнинг авж олишига олиб келди. Натижада республика ички ишлар органлари оммавий тартибсизликлар, миллатлараро низолар каби можароларга барҳам беришда қатнашиб қурбонлар келтирган.

Мустақилликнинг дастлабки йилларида энди тетапоя бўлаётган мамлакатимизга қўшни давлатларда содир бўлган нотинчликлар Ўзбекистон хавфсизлигига таҳдид солиб турарди. Ушбу можаролар оқибатида қочоқларнинг Ўзбекистонга қўчиб ўтиш хавфи ортди. Шунинг учун истиклолнинг дастлабки йилларидаёқ мамлакат чегараларини мустаҳкамлаш борасида Ички ишлар вазирлиги шахсий таркибига ғоят мушкул вазифа юкланди. Умуман жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш, жамоат тартибини мустаҳкамлаш, республикага ғайриқонуний равишда қурол-яроғ, гиёҳвандлик воситалари кириб келишига йўл қўймаслик, республикада паспорт-виза қондаларини кучайтириш, шунингдек турли товар-моддий бойликларнинг республика ташқарисига ноқонуний олиб чиқишининг олдини олиш, йўл ҳаракати хавфсизлигини яхшилаш мақсадида тезкор-профилактик чора-тадбирлар мунтазам равишда ўтказиб келинган.

Мустақил Ўзбекистон жадал кечаётган глобаллашув жараёнига қўшилиши натижасида мамлакат таракқиётига хизмат қилувчи кўплаб ижобий омиллар билан бирга, экстремизм, сепаратизм, фундаментализм ва терроризм, шунингдек халқаро (трансмиллий) уюшган жиноятчилик, гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний айланиши каби салбий ҳодисаларга ҳам дуч келганлигини алоҳида қайд этиш лозим. Бу даврда жамиятда жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлиқни таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг, жумладан жиноятларнинг олдини олиш энг долзарб масалалардан бирига айланган.

Ўзбекистон мустақилликнинг дастлабки йилларидаёқ собиқ Иттифок Ички ишлар вазирлигига қарашли таълим муассасалари Ўзбекистон

² Халқ хизматида 75 йил. Масъул муҳаррир Ғ. Гафуров. – Т.: «Ўзбекистон», 1992. – 17-б.

Республикаси Ички ишлар вазирлиги тасарруфига ўтказилди. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Олий ва ўрта махсус мактаблари негизда Ички ишлар вазирлиги Академияси ташкил этилиши шу даврдан бошлаб Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари учун эл-юрт осойишталигини таъминлашга қодир бўлган юқори малакали кадрлар тайёрлашнинг комплекс тизимини ташкил этиш мақсадида қўйилган муҳим қадамлардан бири бўлди.

Мазкур китоб – тарихий-ҳуқуқий тадқиқотдир. Шу сабабли совет ҳокимиятининг ғалабасидан кейинги илк ойларида, фуқаролик уруши йилларида ва Ўрта Осиёнинг миллий-давлат тарқоқлиги ҳамда кейинчалик Ўзбекистон ССР милиция органларининг барқарор иши йўлга қўйилишига имкон берган.

Бугунги глобаллашув жараёни жаҳоннинг барча минтақа ва давлатлари учун мураккаб кечмоқда, десак айни ҳақиқат. Қатор давлатларда молниявий-иктисодий инкироз ҳамон ўз кучини кўрсатаётган бўлса, бошқа бир жойда хунрезлик авж олиб, одамларнинг тинка-мадорини қуритмоқда. Вақти-вақти билан бўй кўрсатиб қоладиган турли табиий офатлар ҳам одамзод сабрини синовдан ўтказиб турибди. Шулар ҳақида ўйларканмиз, жонажон диёримизда ҳукм сураётган тинчлик ҳамда осойишталик учун шукроналар айтамыз. Аммо ҳозирги замонда бу билан кифояланиш асло мумкин эмас.

Яъни осуда ҳаётни таъминлаш учун, қайси жабҳада меҳнат қилишимиздан қатъи назар, барчамиз астойдил ҳаракат қилиб, фидойилик кўрсатишимиз талаб этилади. Бу, ўз навбатида, барча ҳуқуқ-тартибот идоралари, шу жумладан, ички ишлар органлари ходимлари зиммасига катта масъулият юқлайди.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришган дастлабки кунларданок изчиллик билан тинчликпарвар сиёсатини юритиб келмоқда. Мамлакатимизда тинчлик ва осойишталикни таъминлашнинг самарали тизими яратилган.

Республикамиз ички ва ташқи сиёсатининг бош йўналишини Ўзбекистон хавфсизлиги ташкил этади. Бугунги кунда хавфсизликни таъминлаш, хатарларнинг олдини олиш қанчалар мураккаб, нозик ва қалтис масала эканлиги ҳеч кимга сир эмас.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва унинг органлари муҳим, мураккаб тузилишга эга. Бу ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар

фаолиятидан келиб чиқади. Ички ишлар вазирлиги ва унинг органларининг муҳим вазифаси – қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни мунтазам мустаҳкамлаб бериш, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жиноятчиликка қарши курашишдир. Ички ишлар вазирлиги ва унинг органлари тезкор-қидирув фаолиятини ташкил қилишади ва таъминлашади, ўз ваколатларидаги ишлар бўйича суриштирув ва дастлабки терговни таъминлашади, тинчлик ва инсониятнинг хавфсизлигига қарши жиноятлар, Ўзбекистон Республикасига қарши жиноятлар ҳамда миллий хавфсизликни саклаш бўйича бошқа тадбирларнинг ўтказилишига қўмаклашишади. Ички ишлар органлари ишининг муҳимлиги ҳуқуқий давлатни шакллантириш, Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш, жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш зарурияти, коррупция ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш бўйича қатъий тадбирлар қўриш муносабати билан ошиб бормоқда.

Зеро, Президентимиз Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек: «Тинчлик ва соғлиқ – ҳар бир инсон учун бебаҳо неъмат. Агар шу икки соҳада олдимизга қўйган мақсадларимизга эришсак, бу энг катта ютуғимиз бўлади ва халқимиз биздан албатта рози бўлади»¹⁰.

Хўш, шундай экан, бугунги кунда тизим ходимлари бу борада нечоғлик жонбозлик кўрсатмоқда ёхуд ички ишлар органлари учун тайёрланаётган кадрлар қанчалик салоҳиятга эга? Бу масалага истиқлолимининг дастлабки қўллариданок ўта долзарб масала сифатида эътибор қаратилганини қўпчилик яхши билади. Зеро, ўша пайтда ўз Ватани тақдири, унинг бугуни ҳамда келажаги учун масъулиятни чуқур ҳис этадиган, мушаккил ва янгича фикрлайдиган кадрларни тайёрлаш масаласини ҳал қилмай туриб майдонга чиқишининг ўзи қўлғили эди.

Айни пайтда фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини саклаш, шахс, жамият ва давлатнинг энг муҳим ҳаётий манфаатларини ички ва ташқи таҳдидлардан ҳимоя қилиш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси бўйича республикада яхлит ҳуқуқий тизим яратилган бўлиб, унда ички ишлар органлари муҳим ўрин эгаллайди.

¹⁰ Мирзиёев Ш. М. Парламентимиз ҳақиқий демократия мактабига айланиши, ислохотларнинг ташаббусқори ва асосий ижроқисми бўлиши керак: Олий Мажлис палаталари, сиёсий партиялар ҳамда Ўзбекистон экологик ҳаракати вакиллари билан видеоселектор йиғилишидаги маъруза // Халқ сузи. – 2017. – 12 июль.

Ўтган давр мобайнида (2017–2020 йй.) ички ишлар органлари тизимини такомиллаштириш борасида кенг қўламли ислохотлар амалга оширилмоқда.

Бугун Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган аниқ вазифа ва йўналишларнинг ижросини таъминлаш борасида ички ишлар органлари тизимида амалга оширилаётган ислохотлар жадал тус ва куч олмоқда.

2017 йилнинг 10 апрелида Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тўдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони қабул қилинди. Мазкур фармонда Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари тизимини ислох қилишнинг энг муҳим йўналишлари аниқ белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 25 октябрь – Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ходимлари куни муносабати билан йўллаган табригида ички ишлар органлари ходимларини самимий табриклар экан: «Мустақиллик йилларида бутун мамлакатимиз қатори ички ишлар органлари ҳам ғоят шарафли ва масъулиятли йўлни босиб ўтди. Соҳа ходимларининг жамоат тартиби ва тинчлик-осойишталикни сақлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш борасидаги фидокорона хизматини, айниқса уларнинг бугунги пандемия шароитида кўрсатаётган жонбозликларини халқимиз яхши англайди ва муносиб кадрлайди¹¹» деб, ИИОлари фаолиятини юксак баҳолади.

Ўзбекистон ички ишлар органларининг ходимлари ҳамиша халққа хизмат қилиб келди ва бундан буён ҳам халқ манфаатларини садоқат билан ҳимоя қилаверади.

¹¹ Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ички ишлар органлари ходимларига табриги // Халқ сўзи. – 2020. – 25 октябрь.

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТЧИЛИГИ ТАРИХИДАГИ
ХАВФСИЗЛИК ВА ҲУҚУҚ-ТАРТИБОТНИ ТАЪМИНЛАШ
ТАЪСИМИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ

Хавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш инсоният пайдо бўлган илк вақтлардан бошлаб, давлатчилик тараққиётининг барча даврларида долзарб масалалардан бири бўлиб келган. Ушбу вазифани бажариш турли даврларда турлича ном, тизим ва тузилишга эга бўлган тузилмалар ва мансабдор шахслар томонидан амалга оширилган.

Марказий Осиё ҳудудига ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш ҳақидаги илк таълимотлар Зардуштийлик динининг асосий манбаи – «Авесто»да, қадимги халқларнинг битикларида, халқ оғзаки ижодида акс этади ва ушбу таълимотларнинг ўзагини эзгулик ва ёвузлик, ёмонлик ва яхшилик, адолат ва адолатсизлик ўртасидаги курашни ўз ичига олувчи, инсонни эзгуликка чорловчи гоё ва қарашларда намоён бўлади. Чунончи, эзгулик, яхшилик инсонни яхши амалларни бажаришга, жиноят содир этишдан тийилишга ундайди. Ёвузлик ва ёмонлик эса инсонни ҳуқуққа хилоф ишларни қилишга, қабилликка, ёвузларга ҳос хатти-ҳаракат, ҳунрезлик ва жоҳилликка, содда қилиб айтганда эса ҳуқуқбузарлик ва жиноят содир этишга даъват этади.

Авесто, Овасто (парфийча: *apastak* – матн; кўпинча «Зенд-Авесто», яъни «тафсир қилинган матн» деб аталади) – кўпчилик тадқиқотчилар фикрига кўра, Ўрта Осиёда, хусусан Хоразмда милoddан аввалги 1-минг йилликнинг 1-ярмида вужудга келган Зардуштийликнинг муқаддас китоблари тўплами. Авесто узок вақт мобайнида шаклланган бўлиб, унда келтирилган маълумотларнинг энг қадимги қисмлари милoddан аввалги 2-минг йиллик охири – 1-минг йиллик бошига оид бўлиб, оғзаки тарзда авлоддан-авлодга ўтиб келган.

Кейинги асрларда унинг таркибига турли диний урф-одатлар баёни, ахлоқий, ҳуқуқий қонун-қоидалар қўшилиб борган. Авестони Зардушт диний асар сифатида бир тизимга солган. Дастлабки ёзма нусхаси эса 12 минг мол терисига битилган деб ривоят қилинади.

Авестода баён этилган ғояларга кўра, олам икки асоснинг, икки ибтидонинг, яъни ёруглик билан зулматнинг, яхшилик билан ёмонликнинг тўхтовсиз курашидан иборат. Яхшилик ва эзгулик худоси *Ахурамазда* ер, ўсимлик ва бошқа ҳамма табиий бойликларни яратган. Ёмонлик ва ёвузлик тимсоли *Анхрамайну* Ахурамаздага қарши тўхтовсиз курашади, аммо уни енгишга ожизлик қилади. Бу кураш абадий давом этади. Яхшиликни ифодаловчи қучлар осмонда, ёмонликни ифодаловчи қучлар ер остида жойлашган, ер сатҳи

эса кураш майдонидир. Ҳаётдаги турфа ўзгаришлар қайси кучнинг ғалаба қилишига боғлиқ. Инсон ҳам тана ва руҳнинг, ахлоқ эса яхши ва ёмон ҳуққининг ўзаро курашидан иборат. Айниқса, Авестода жохиллик, зўравонлик, тухмат каби ёмон ҳислатлар кораланади, соф кўнгилли бўлиш, хиёнат қилмаслик, савдода бир-бирини алдамаслик, ҳақорат қилмаслик каби ҳислатлар тарғиб этилади.

Олимлар томонидан Авестонинг Вандидот қисмидаги матнлар асосида жиноят (ҳуққубзарлик)ларнинг қуйидаги таснифи тузилган:

динга қарши жиноятлар: бидъат, бошқа диннинг вакили билан никоҳга кириш, руҳонийнинг вазифасини ғайриқонуний бажариш, атеизм;

шахсга қарши жиноятлар: қасддан ҳужум қилиш ёки жазава ҳолатида ҳужум қилиш, таҳдид қилиш, шифокорнинг зиён етказувчи ҳаракати. ҳомилани олиб ташлаш, реғул ва ҳомиладорлик пайтида аёлнинг соғлиғига қарши жиноятлар;

ҳайвонларга қарши жиноятлар: айниқса, кучукларга қарши жиноятлар;

мулкий жиноятлар: ўғрилик, талон-торож, босқинчилик, фирибгарлик. Ҳасислик мулкий жиноятнинг алоҳида тури ҳисобланган;

ахлоққа қарши жиноятлар: бесоқолбозлик, фоҳишаллик билан шуғулланиш («Вандидот», XVII, 114–121), эр-хотин хиёнати.

Табиат кучларига қарши жиноятлар: ерга, сувга, оловга ва ўсимлик дунёсига қарши жиноятлар.

Шунингдек, Авестода мазкур ижтимоий ҳавфли қилмишларни, яъни жиноятларни содир этган шахсларга нисбатан муайян жазо чорасини қўллаш масалалари ҳам тартибга солинган. Жумладан, Авестодан Зардуштийлик таълимотида қуйидаги жазо тизими бўлганлигини кўриш мумкин:

- а) ўлим жазоси;
- б) қамок;
- в) тан жазоси;
- г) гуноҳини ювиш;
- д) хун олиш.

Зардуштийлар ақидасига кўра тўрт тоифа кишилар сўзсиз, ҳеч қандай ҳукм ва ҳақамсиз қатл қилинган. Булар: мурда (ўлимтик, ўлакса)ни ёқувчи. йўлтўсар қароқчи, баччавоз ва энг қабих гуноҳ устида қўлга олинган қимса.

Авестода Зардуштийлар ақидаси бўйича ҳуққубзарликларнинг олдини олишда дарра уриш жазосидан кенг фойдаланилганлигини кўриш мумкин. Хусусан, Авестонинг Вандидот бўлими 4-фарғард (боб)ида қимда-қим бировни уриб, унга қаттиқ шикаст етказса, ушбу киши биринчи бор ўттиз

марта (от думидан килинган) камчи билан, ўттиз марта хипчин (хивич) билан саваланиши, иккинчи бор эллик марта камчи билан, эллик марта хипчин билан саваланиши, учинчи бор етмиш марта камчи билан, етмиш марта хипчин билан саваланиши кўрсатилган. Шунингдек, Авестода бировни уриб, унинг қонини оқизган, суягини синдирган шахсларга нисбатан янада оғирроқ жазо, яъни кўпроқ дарра уриш жазоси берилиши кўрсатилган.

«Авесто»да такрорий жиноят (хукукбузарлик) содир этганлик каттик қораланиб, бу учун янада оғирроқ жазо тайинланиши белгиланган. Шунингдек, ушбу китобда илгари содир этилган жиноят учун тайинланган жазони ўтаб бўлмаي туриб, такроран жиноят содир этиш ҳам жазони оғирлаштириш назарда тутилган.

Зардуштийлар ақидаси бўйича айрим жиноятларни содир этган шахсларни афв этиш, ўлим жазосига ҳукм қилинганларни катта жарима эвазига афв этиш ёхуд кул сифатида улардан фойдаланиш эвазига ҳаётини саклаб қолиш тартиби ҳам амал қилган. Бу масалалар Олий суд – Зардуштий оқсоқоллар Кенгаши вакиллари ва жамоанинг нуфузли аъзолари билан бамаслаҳат адолатли қонунлар асосида ҳал қилинган.

Авестони ўрганиш натижасида шундай ҳудосаларга келиш мумкинки, оғир жазо қасддан содир этилган, динга қарши қаратилган, такроран содир этилган жиноятлар учун тайинланган; бир жазонинг иккинчиси билан қўшиб қўлланилиши хусусиятли бўлган; айрим тонфа жиноятларни содир этганлар кечирилмаган; айрим турдаги жиноятлар содир этилганда жамоавий жазо, яъни уни содир этган шахснинг яқин қариндошларига ҳам жазо қўлланилган.

Шунингдек, бундан минг йиллар илгари Сополлитепада саккизта оқсоқол бирлигидан Оқсоқоллар кенгаши тузилган бўлиб, ушбу кенгаш хавфсизлик ва ҳукук-тартиботни таъминлашда муҳим ўрин тутган¹².

Тарихий манбалар шуни кўрсатадики, қадимги даврларда ҳозирги Ўзбекистон ҳудудидаги давлатларда порахўрлик, адолатсиз ҳукм чиқариш, худони ва қўбонларни ҳақоратлаш, одам ўлдириш, тан жароҳати етказиш, қалтаклаш, заҳар тайёрлаш ва таркибида гиёҳвандлик воситалари бўлган ўсимликларни ўстириш, ўғирлик, давлатга ёки алоҳида шахсларга тегишли мулкларни ёқиб юбориш, чегара белгиларини йўқ қилиш каби хатти-ҳаракатлар оғир жиноят саналган. Жиноятчиларга ўлим, тан жазоси, мол-мулкни мусодара қилиш, пул жаримаси, қамок жазоси қўлланилган.

¹² Ғ:затов М. Маҳалла – фуқаролик жамиятининг асоси. – Т.: «Адолат», 2003 – 9-б.

АВЕСТОДА ЖИНОЯТ ВА ЖАЗО ТУРЛАРИ

Жиноий ишлар подшоҳ тайинлайдиган қозилар томонидан кўрилиб, ҳукм чиқарилган. Судда айбдорнинг ўз айбини бўйнига олиши, гувоҳларнинг кўрсатмалари, қасам ичиши далил сифатида тан олинган. Суд жараёнида киздирилган темирни айбланувчининг танига босиш, танасига эритилган кўргошин куйиш, оловда синаб кўриш каби қийноқ усулларида фойдаланилган.

Дарҳақиқат, ҳар бир нарсанинг тарихи бўлганидек, ички ишлар органлари ҳам тарихий ва эволюцион ривожланиш йўлига эга эканлигини таъкидлаш зарур. Гарчанд жамият тараққиётининг турли босқичларида ўз фаолияти йўналишлари жиҳатидан тўлалигича замонавий ички ишлар органлари талаблари ва функцияларини ўзида мужассамлаштирмаган бўлса-да, у хилма-хил шакл ва номлар остида фаолият кўрсатиб келган.

Мутахассисларнинг фикрича, ҳуқуқ-тартиботни таъминловчи тузилмаларнинг шаклланиши тарихи давлатчилик тарихи каби жуда қадим илдизларга эга. Ҳақиқатан ҳам ўлкамиз тарихидан далолат берувчи турли манбаларда «ички ишлар органлари» маъносини англатувчи ёки фаолияти жиҳатидан яқин бўлган тузилмалар жуда қадим даврлардан мавжудлиги қайд этилади. Шунга қарамадан олимларнинг топоним бўйича олиб борган бир қатор тадқиқот ва илмий асарларида «ички ишлар органлари», «милиция» ёки «полиция» атамаларига таъриф берилганини учратиш жуда қийин бўлишига қарамадан, айрим манбаларда акс этганини кўриш мумкин.

Аммо, турли даврларда бу хизмат вакиллари «соқчи», «чокар», «ясовул», «кутвол», «шиговул», «коровул», «қўриқчи», «шихна», «сарбоз», «миршаб», «шабгард», «мулозим», «посбон», «жандарм», «полициячи» «дружиначи», «милиция», «ички ишлар идоралари» каби иборалар шаклида ишлатиб келинганлигини манбаларда учратиш мумкин. Қолаверса, Марказий Осиё минтақасида яшаб келган халқлар ҳам бошқа миллатлар тарихида бўлгани каби қадимги даврлардан ўз тинчлиги, осойишталигини асраш учун жисмоний тайёргарликка, жанговар ва ҳарбий тузилмаларга эга бўлган.

Ўзбекистон тарихининг энг қадимги ёзма манбаси ҳисобланган зардўштилик динининг муқаддас китоби «Авесто»да, шунингдек халқ оғзаки ижодиёти ҳисобланган «Алпомиш», «Гўрўғли» каби халқ достонлари намуналарида энг қадимги авлодларимизнинг тинчликни асраш борасида ва ҳарбий жанговарлик санъати ҳақида қимматли маълумотлар келтирилган.

Тарих фанининг отаси Геродот «сак-массагет» деб номланган кўчманчи қабилаларнинг жамоа тузуми ибтидоий босқич емирилган бир даврда ҳарбий демократия бўлганлигини қайд этади. «Қабилаларни қабила

бошликлари саркардалар бошқарган, бир неча қабилалар бирлашиб, йирик қабила иттифокига уюшиб, бунга бош саркарда ҳукмронлик қилган», дея таъкидлайди¹³.

Тарихий тадқиқотлар натижаларига қараганда, ҳарбий демократия тузуми даврида сак-массагетларнинг жамоа тузуми ҳарбий демократик бўлиб, унда синфлар ва эксплуатация мавжуд бўлган, аммо давлат ҳали пайдо бўлмаган эди.

Шунга қарамасдан, милoddан аввалги V асрда тарихчи Геродот массагетларни шундай тасвирлайди: «Улар отлик ва пиёда жангчилар ҳамда камончи ва найзабардорлардир. Улар қуролларни мисдан ясайдилар. Камар ва белбоғларини олтин билан безайдилар. Отларининг қўқракларини улар мисдан қилинган кежимлар (ёпинчик) билан ёпадилар, жиловларининг айил ва тўқаларини ҳам олтин билан безатадилар»¹⁴.

Ўзбекистоннинг Сурхондарё вилоятида топилган, милoddан аввалги I асрга мансуб Холчаён саройидаги бўртма тасвирлар, шунингдек, Тахти Сангин ибодатхонасидан топилган Сулк пластинкалари Кушон давлатида енгил отликлар ва оғир қуролли отлик суворийлар мавжуд бўлганлигидан далолат беради¹⁵.

Мавжуд тарихий тадқиқотларда, Марказий Осиёда давлатчиликнинг илк босқичларида бевосита ички ишлар органларига ўхшаш тузилмани қайд этишмайди, бу ҳақда аниқ маълумотлар ҳам келтирилмайди. Лекин Эфталийлар даври ҳақидаги манбада мавжуд қўшин таркибида яхши жанговар ҳолатдаги махсус қуролланган гуруҳлари ҳақида ахборот берилган. Бу даврда мураккаб тузилган йирик ёйнинг такомиллашган тури кенг тарқалган. У ўртаси суяк дасталар билан мустаҳкамланган, тўғри ва каттик учли бўлган. Бу ёй, асосан совутли отликларга қараб ўқ узиш учун мўлжалланган эди¹⁶.

Шунга ўхшаш маълумотлар VI–VII асрларга оид бўлиб, *Фарбий Тўрк хоқонлиги*да қабила иттифокларидан ташкил топган махсус жанговар гуруҳларни саркардалар бошқарганлиги ва уларни «ябғулар» деб аташганлиги алоҳида қайд этилади¹⁷. Бу даврда ҳукмдорларнинг қўшинлари оғир

¹³ *Нейхардт А.А.* Скифский рассказ Геродота в отечественной историографии. – М., 1982. – С. 163–184.

¹⁴ *История Узбекистана в источниках* (составитель Б.В. Лунин). – Ташкент, 1984. – С. 54.

¹⁵ *Қодиоров Қ.* Ички ишлар органлари фаолияти тарихи: Ўқув қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ академияси, 2020. – 10-б.

¹⁶ *Худяков Ю.С.* Вооружение средневековых кочевников Южной Сибири и Центральной Азии. – Новосибирск, 1996. – С. 208.

¹⁷ *Малов С.Е.* Памятник древнетюркской письменности. – М., 1951. – С. 43; Бичурин Н.Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. – Т.3. – М., 1950.

куролланган лашкардан ташқари енгил куролланган отлик пиёда дружинадан иборат бўлган. Улар жамоа аъзолари ва дехконлардан таркиб топган бўлиб, уларнинг зиммасида ҳарбий иш билан бир каторда бошқа, яъни қўриқлаш, асраш, ҳимоя қилиш каби функциялар ҳам юклатилганлигини қайд этиш мумкин.

Илк ўрта асрларда минтақада ҳукм сурган давлат ва давлат уюшмаларида иктисодий ва сиёсий барқарорликни таъминлаш учун ташқи ҳужум ва хавф-хатарни бартараф этиш муҳим аҳамиятга эга эди. Бундай шароитда яхши курол-яроққа эга бўлган мард ва жасур ёлланма йигитлардан иборат доимий ҳарбий кучларга эҳтиёж ортиб борди. Ана шу мақсадларда Сўғдда «чокарлар» деб аталган жанговар ҳарбий қисмлар (гвардия) юзага келди.

Чокарлар қилич, ханжар, найза, болта, тўқмоқ билан куролланган бўлиб, жангларда ўз таналарини дубулга, қалкон ва совут билан муҳофаза қилишган. Улар нафақат урушлар, ҳарбий тўқнашувларда, балки тинчлик пайтида ҳам хизмат қилишган. Хусусан, Сўғд ва унга туташ ҳудудларда қарвон йўллари, савдогарларнинг беҳатарлиги, қарвонларнинг беталофат манзилларига етиб бориши кўп жиҳатдан садоқатли ва дойурак чокарларга боғлиқ бўлган. Бу борада Сўғд чокарлари шимоли-шарқий йўналишда қўчманчи қабилалар, маҳаллий туркий қабилалар билан ҳамкорликда ва иттифок бўлиб фаолият юритишган. Сўғд ёлланма чокарларининг аксарияти қўчманчи туркий халқлардан иборат бўлиб, улар ўз қавмдошлари билан ҳудудий хавфсизликни таъминлашда яқиндан ҳамкорлик қилишган¹⁸.

Турк хоқонлиги даврида Сўғд чокарларининг курол-яроғлари янада такомиллашган, ҳарбий маҳорати ўсган, тактик усуллар эса чокарлар ҳаракатини янада мустаҳкамлаган. Қуролсозлар нафақат жанг учун, балки тинчлик пайтида аслзодаларнинг либосларини безатиш учун ҳам санъат асари даражасидаги куроллар, қилич ва ханжарлар ясашган. Уларни кўтариб юриш аслзодалар учун урф-одат ва шараф ҳисобланган.

Хитой роҳиби ва сайёҳи Сюан Цзян ўша даврдаги Самарқанд ҳукмдорига таъриф бериб, «мамлакат подшоши жасур, барча вилоятлар унинг амрига итоат этади» дея таъкидлайди, подшонинг отлик қўшини мавжудлигини қайд этади, унинг чикиа (чокар) деб номланувчи қўшинларига алоҳида тўхталиб, «улар шу қадар жасурки, ҳатто ўлимга ҳам шодлик билан борадилар. Агар улар ҳужумга ўтсалар, ҳеч бир ёв омон қолмайди», дея юқори баҳо беради¹⁹.

¹⁸ Зияева Д.Х. Ўзбекистонда ҳарбий иш тарихидан. – Т.: «Шарқ», 2012. – 25-б.

¹⁹ Зуев Ю.А. Ранние тюрки: очерки истории и идеологии. – Алматы, 2002. – С. 159.

Чокарлар нафақат ўз хўжайинларига, балки ватандошларига ҳам садокат билан хизмат қилишган. Бундай чокар қўшинлари Сўғднинг барча мулкларида мавжуд бўлган. Манбаларда уларнинг «қайтмас ва мард» эканлиги алоҳида таъкидланган²⁰.

Манбалар кўрсатишича, Ўрта Осиё ҳукмдорлари ва аслзодалари ўз сафларида бир неча юзтадан бир неча мингтагача етувчи махсус қўшин – чокарларга эга бўлишган. Чокарлар маҳоратли жангчилар ҳисобланган ва мамлакат мудофаасининг таянчи, қўшиннинг ўзагини ташкил қилган. Эътиборлиси шундаки, уларнинг фаолияти нафақат ҳарбий мақсадларга, балки қарвонларни қўриқлаш, манзилга етказишда хавф-хатарлардан муҳофаза қилиш вазифаларига йўналтирилган. Шунингдек, улар тинчлик, осойишталик, хавфсизлик гарови ҳисобланган. Маҳаллий аъёнalar асосида тарбияланган чокарлар ўз ҳарбий жанговар маҳорати ва эпчиллиги билан минтакадан ташқарида ҳам ном чиқарган ва хитой, араб манбаларида юксак баҳоланган²¹.

Турк ҳоконлигида барча эркаклар ҳарбий хизматни бажаришга мажбур эди. Хитой йилномаларида берилган таърифга кўра, «жангда қурбон бўлишни шараф деб билишган, касаллик туфайли вафот этиш уят ҳисобланган».

Уларнинг орасида шахсий қўриқчилар – Ашина уруғидан бўлган ҳоконларнинг зирхли отлик қўриқчилари алоҳида ажратилган эди. Мазкур қўриқчилар қўшиннинг асосини ташкил этиб, ҳокон армиясининг бирмунча жанговар ва зарбдор қисми бўлган. Ҳоконнинг ҳаётини химоя қилувчи шахсий қўриқчилари (хос соқчилари) хитой йилномаларида «фули», яъни бўри деб аталган. Туркларнинг байроклари дастасига ҳам олтин бўрининг боши қийдирилган²². Бу байроқ ҳоконнинг ўрда-қароргоҳи тепасида ҳилпираб турган. Хитой муаррихлари бунинг сабабини турклар ўзларининг келиб чиқишини унутмаганликлари рамзидир, деб изоҳлашган.

Араблар истилосидан сўнг Ўрта Осиё тарихида янги давр – сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳаётнинг барча жабҳалари ҳамда давлат бошқаруви ва суд-ҳуқуқ тизимида исломий дунёқараш ҳукмрон бўлган давр бошланиб²³, бу даврда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш

²⁰ Гафуров Б.Г. Талжики Кн.1. – Душанбе, 1989. – С. 314.

²¹ Қодиров Қ. Ички ишлар органлари фаолияти тарихи: Ўқув қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2020. – 13-б.

²² Жумаганбетов Т.С. Культ Тенгри как основа государственной идеологии древнетюркского каганата // Восток. – 2006. – № 2. – С. 12-6.

²³ Давлат қурилиши ва бошқаруви / Муаллифлар жамоаси. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси. – Т., 2007. – 61-б.

вазифасини «шўрта» деб аталувчи махсус бўлинмалар амалга оширган. Ушбу идораларнинг халифа ва ҳокимлар томонидан тайинланган бошлиқлари «Сохибул шўрта» деб номланиб, улар аҳоли ҳаёти, соғлиғи ва мулкнинг хавфсизлиги учун жавобгар бўлганлар²⁴.

Ижрония ҳокимият таркибига кирган шўрта кенг ваколатларга эга бўлиб, давлат раҳбарининг қўлидаги мустаҳкам курул саналган. Кечиктириб бўлмас кичик масалаларни ҳал қилишда шўртага судларнинг айрим вазифаларини бажаришига ҳам рухсат берилган. Араб олими Ибн Холдун ўз асарларида инсонлар хавфсизлиги билан боғлиқ масалаларни шўрта қозиларнинг аралашувисиз бевосита ўзи ҳал қилганини қайд этган.

IX–X асрларда Сўғд (Сўғдиёна) Мовароуннахрда иктисодий ва ижтимоий жиҳатдан энг ривожланган ўлка ҳисобланган. Бу ўлканинг ривож топиши *Сомонийлар даврига* тўғри келган. Катта-кичик арик-каналларнинг бунёд бўлиши воҳадаги экинзор ерлар, бог-роғлар, дарахтлар сув билан таъминланган. Бундан ташқари, тоғли ва тоғолди ерларда сер ўтли яйловлар ҳам оз бўлмаган, бу яйловларда йирик шохли моллар, от-йилки ва майда моллар сақланган. Уларни қўриклашда эса махсус курулланган жангчилардан фойдаланишганлиги манбаларда қайд этилган²⁵. Шунингдек, бу даврда муваққат қўшин билан бирга махсус соқчилик қоровул қўшинлари бўлган. Улар ҳукумат муассасаларини қўриклаш ва хавфсизлигини таъминлаш каби маъсулиятли вазифаларни бажаришган. Фидойи хизматлари учун давлат томонидан муносиб тақдирлаган.

Наршахийнинг маълумот беришича, X асрнинг биринчи ярмида Бухоро кишлоқларида яшовчи аҳолининг ҳар бири Бойканд ёнида бир кишлок қуриб, «кунга бир тўда махсус курулланган кишиларни жойлаб қўйган ва уларнинг нафақаларини кишлокдан юбориб турган»²⁶. Албатта, ушбу тадбирлар, биринчи навбатда, чўл атрофларида яшовчи кўчманчилардан шаҳар ва воҳани химоя қилиш учун фойдаланилган.

Ғазнавийлар даврида амир хизматидаги ҳарбийлардан ташқари, ғуломлардан иборат махсус тузилмалар бўлган. Улар асосан Мовароуннахр, Тароз, Кошғар ва Хўтондан келган ғуломлар бўлиб, кейинчалик хусусий ва сарой мактабларида махсус ўқув курси ва ҳарбий тайёргарликни ўтаганлар. Ғуломлар бир қанча тоифаларга бўлинишган, шулардан сарой ғуломлари кўпчиликни ташкил этиб, уларнинг сони 4000 та бўлган. Булардан ташқари

²⁴ Садагдар М. И. Основы мусульманского права. – М., 1968. – С. 38.

²⁵ Бартольд В. В. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. – М, 1963. – С. 287-292.

²⁶ Наршахий *абу бақр Муҳаммад ибн Жаъфар*. Бухоро тарихи // форс-тожик тилидан тарж. Л. Расулов. – Т., 1966. – 22-б.

султонга тансоқчилик ва байроқдорлардан иборат яна 300 та гулом бўлган ва уларнинг асосий қисмидан аскарлар ҳамда қўриқчилар сифатида фойдаланишган. Улар хазинадан йиллик маош ва озиқ-овқат билан таъминланишган. Уларнинг баъзилари ҳатто юкори мансабларга эришиб, вилоятлар ҳокимлари бўлишган²⁷.

*Қорахонийлар хоқонлиги*да тунда, яъни кечаси соқчилик қилувчиларни – ётқоқ, кундузи соқчилик қилувчиларни – турғоқ деб таърифлаган. Соқчиларнинг маоши бошқа ҳарбий аскарлар сингари маълум конун-қонда асосида белгиланган бўлиб, унинг ўсиши ёки камайиши мансаб ва лавозимнинг ўзгариши, кўрсатган хизматига боғлиқ бўлган. Мамлакатда ҳарбий ишлар билан шуғулланадиган дастлабки махсус девон таъсис этилган бўлиб, «ҳарбий девон» деб номланган. Мазкур идора ҳарбийлардан ташқари соқчи, қорувуларни тизимлаш, маошларини белгилаш ва тарқатиш, лавозимларнинг ўзгариши билан боғлиқ барча расмийлар билан шуғулланиш, қурбон бўлганларни рўйхатдан чиқариш ва янгиларини рўйхатга олиш каби ишлар билан шуғулланган. Бундай рўйхатлар учун тутилган дафтар «ой-бутуки» ёки қискартирилган шаклда ой деб аталган²⁸.

Соқчилар хизмат олиб бориш вақтида ўзаро алоқаларни йўлга қўйиш ишларига катта эътибор беришган. Бу борада икки хил услуб билан амалга оширишган, Биринчиси тез чопар отлар ёрдамида, иккинчиси, баланд тоғ чўққиларига ва тепаликларга қурилган миноралар устига олов ёқиш билан (қургуй, қарғу) амалга оширилган. Маълумотларга қўра, шу даврда соқчи ва қорувуларнинг асосий қуроллари қилич, болта, ханжар, найза, ўқ-ёй, химоя воситалари эса қалқон, совут ва дубулға (пўлат қалпоқ) бўлган. Хизматчилар орасида сир сақлаш, душман айёқчиларининг пинҳоний кириб келишининг олдини олиш, урушга тайёргарлик кўриладиганда ўз одамларини танимай қолмаслик учун шартли ибора – «им» (пароль) масаласига ҳам катта эътибор берилган ва бу ҳам маълум даражада ўзига хос қурол деб тушунилган. Им тез-тез ўзгариб турган ва у хизматчилар орасида ниҳоятда махфий сақланган.

*Хоразмшоҳлар давлати*да миршаблик хизмати – *шихналар* бўлиб, улар ўз отрядлари билан жазолаш функцияларини ҳам бажарганлар. Одатда, шихна лавозимида туркий халққа мансуб лашкарбошилар – амирлар тайинланган. Шихна ҳокимият учун хавф туғдирган барча ишларга аралашган ва ким аҳолини тузумга қарши бошламоқчи бўлса, улар устидан назорат ўрнатган. Хоразмшоҳлар барча босиб олинган вилоятлар, шаҳарларни ва аҳоли

²⁷ Зияева Д.Х. Ўзбекистонда ҳарбий иш тарихидан. – Т.: «Шарқ», 2012. – 61–6.

²⁸ Ҳажин Нурҳажин. Қадимги уйғурлар ва қорахонийлар. – Урумчи, 2001. – 65–67-бетлар.

пунктларига ўз шиҳаларини тайинлашган. Масалан, 1165 йилда хоразмшоҳ Эл арслон қўшинлари Деҳистонни босиб олганида, дарҳол у ерда ўз шиҳнасини тайинлаган²⁹.

Хоразмшоҳ Такаш (1172–1200) 1195 йилда кўрикчи сокчилардан иборат шахсий ҳимоя қилувчи қўшин ташкил қилган. Унинг таркибида 10 мингдан ортиқ одам бўлган. Бу қўшин Хоразмшоҳ ва унинг оиласини кўриклашдан ташқари, турли экспедициялар, савдо қарвонларига ҳамроҳлик қилишга ҳам жалб этилган³⁰.

²⁹ Зилена Д.Х. Ўзбекистонда ҳарбий иш тарихидан. – Т.: «Шарқ», 2012. – 72-б.

³⁰ Буниятов З.М. Государство Хорезмшахов-ануштегинидов (1097–1231). – М.: «Историка», 1986. – С. 89.

ЎРТА ОСИЁДАГИ ҚАДИМГИ ДАВЛАТЛАРДА ХАВФСИЗЛИК ВА ИЧКИ ТАРТИБ

Ўрта Осиёда илк давлат бирлашмалари вужудга келиши билан уларнинг чегараларини, аҳолининг тинчлигини таъминлаш зарурати ҳам пайдо бўлган. Ташки ҳужумлардан ҳимояланиш мақсадида мудофаа иншоотлари барпо этилиб, ҳарбий қўшин тузиш, курул-яроғларни такомиллаштириш давлатнинг муҳим функциясига айланган.

Ушбу давлат бирлашмаларида ички тартибни қўриқлаш, ўғирликлар ва бошқа жиноятчиликка қарши курашиш масаласига ҳам эътибор берилган.

Мил. авв. VIII–VII асрларда Ўрта Осиё ҳудудига вужудга келган илк давлат бирлашмалари – Бактрия, Хоразм ва Сўғдиёнада деҳқончилик ва чорвачилик, ҳунармандчилик, ички ва ташқи савдо алоқаларининг ривожланиши, ўз навбатида ташқи душмандан ҳимояланиш, кишилар ўртасидаги ижтимоий-иқтисодий муносабатларда ҳукукий тартиб ўрнатиш, шаҳар-калъаларни қўриқлаш учун муайян аниқ функцияларга эга бўлган давлат бошқарув тузилмаларининг вужудга келишига туртки бўлган.

Ватанимиз ҳудудига шаҳарлар ва давлатларни, аҳоли яшайдиган манзилгоҳларни ҳимоя қилиш мақсадида мудофаа иншоотлари қуриш анъанаси жуда қадимдан шаклланиб, ривожланиб келган. Археологик тадқиқотларнинг кўрсатишича, мудофаа иншоотларининг барпо этиш анъанаси бронза даврига бориб такалади. Ўзбекистоннинг жанубида жойлашган Жарқўтон ва Сополитена ёдгорликлари бунга мисолдир.

Девор қуриш учун олинган тупроқ ўрнида ҳосил бўлган хандак сув билан тўлдирилиб, мудофаа янада мустаҳкамланган. Мудофаа иншоотларининг ташқи дунё билан алоқа боғлаши учун тунда кўтарилиб, эрталаб яна тушириладиган кўприклар ўрнатилган.

Девор бўйлаб камон ўқи етадиган масофада (60 метр) буржлар қурилган. Буржларда доимий соқчилик ташкил этилган бўлиб, улар нафақат ташқаридан бўладиган ҳужумдан огоҳ бўлиши, балки калъа ичидagi тартиб-оқоишталарни ҳам кузатиб туриши лозим бўлган. Ҳар 2-3 метрда ўқ отиш учун махсус ташкиллар – шинаклар жойлашган. Бу иншоотлар аҳоли тинчлиги, давлат чегараларининг ташқи душманлардан ҳимоя қилиш мақсадида қатта меҳнатлар эвазига, узоқ муддатларга мўлжаллаб қурилган ва ўзига хос билим, маҳоратни талаб қилиб, саноат даражасига кўтарилган.

Форс ва Ўрта Осиё
жангчилари

Қўзалиқир истеҳкамидан мудифаа
дворининг бир қисми.
Мил.авв. аввалги VI-V аср.
Қорақалпоғистон

Фарансқар – Зарафшан тилиқини
муқаддас тилиқини

IV-VI асрлардаги қўзалиқир
IV-VI асрлардаги қўзалиқир

Даврон ва Қўзалиқир қўзалиқир
қўзалиқир, Мил. ав. I аср

Ўрта Осиё ва юнон жангчилари,
мил.авв. IV-VIII асрлар

Савқарини қамон ва ўқ-ўйларни,
қўзалиқир

Пичоқлар, жангдор қўзалиқир (табарзин),
қўзалиқирлар. Мил. ав. II аср қўзалиқир

Қўзалиқир, қўзалиқир қўзалиқир. Мил. ав. I аср

Таджикистон қалыңы. Миләдди ағалы
V-IV асрлар

Афросей қалыңы дөңгөзге.
мил. ав. VI-V асрлар

Жаңғы сақлар.
Реконструкция қилығын ағалы өзі құраллар

Дүңгөзге, брөңга, мил. ав. II-I асрлар

Ағалы ағалы ағалы

Ағалы ағалы ағалы

Юнон-Бактрия давлати харитаси

Спитаменнинг юнон-македон босқинига қарши қўзғолони.
Рассом М.Набиев

ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХАВФСИЗЛИК ВА ИЧКИ ТАРТИБНИ САҚЛАШ

Илк ўрта асрларда Сўғд, Тохаристон, Эфталлар ва Турк хоқонлиги каби давлат уюшмаларида сиёсий барқарорликни таъминлашга катта эътибор қаратилган. Бу даврда Сўғлда «чокарлар» деб аталган жанговар соқчи қисмлар (гвардия) юзага келди.

Сўғд жангчилари – чокарлар қилич, ханжар, найза, болта, тўқмоқ билан қуролланган бўлиб, жангларда ўз таналарини дубулға, калкон ва совут билан муҳофаза қилганлар. Улар нафақат урушлар, ҳарбий тўқнашувларда, балки тинчлик пайтида ҳам хизмат қилганлар. Хусусан, Сўғд ва унга туташ ҳудудларда қарвон йўллари, савдогарларнинг хавфсизлиги, қарвонларнинг беталафот манзилларига етиб бориши кўп жиҳатдан садоқатли ва довиорақ чокарларга боғлиқ бўлган.

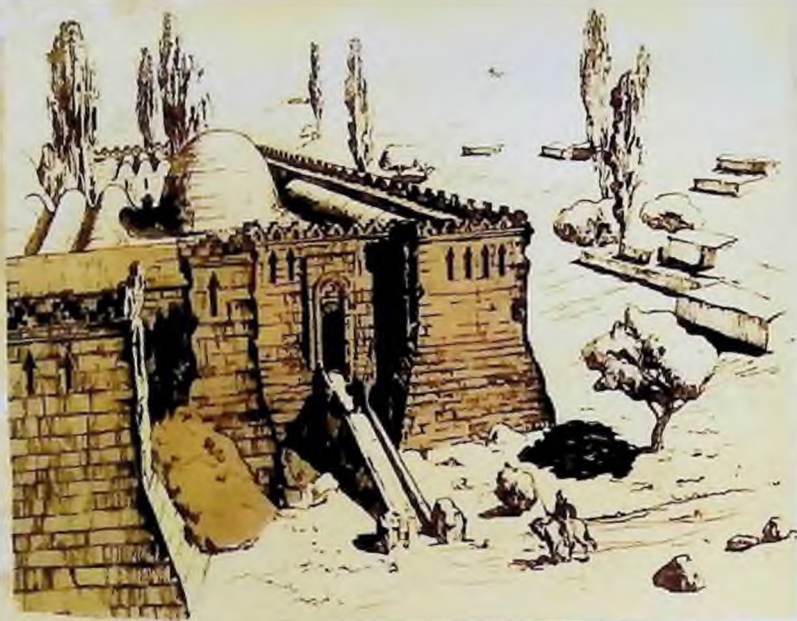
Сўғд ёлланма чокарларининг аксарияти кўчманчи туркий халқлардан иборат бўлиб, улар ўз қавмдошлари билан ҳудудий хавфсизликни таъминлашда яқиндан ҳамкорлик қилишган.

VI асрда вужудга келган Турк хоқонлиги ўзбек давлатчилиги тарихининг муҳим босқичларидан бири бўлиб, бу даврда чокарларнинг қурол-яроғлари янада такомиллашган, ҳарбий маҳорати ўсган, тактик усуллар эса чокарлар ҳаракатини янада мустаҳкамлаган.

Хоқонликда барча эркаклар ҳарбий хизматни бажаришга мажбур эди. Хоқоннинг шахсий қўриқчилари (хос соқчилари) хитой йилномаларида «фули», яъни бўри деб аталган.

Кўплаб қабил ва элатларни бошқариб туриш, ички тартибни сақлаш ҳамда аҳолидан солиқ ва ўлпонларни йиғиб олиш мақсадида хоқонликда махсус маъмурий ва ҳарбий-сиёсий бошқарув тизими татбиқ этилган эди.

Минг'урик калъаси. Тошкент, VI–VII асрлар

Турк хоқонлиги бошқарув тизими

ЎРТА АСР ДАВЛАТЛАРИДА ТАРТИБ-ОСОЙИШТАЛИКНИ САКЛАШ

Ўрта Осиё ҳудуди араб халифалиги томонидан истило қилинганч минтақада ислом дини, шариат қонуни-қондалари билан бирга халифаликдаги мавжуд давлат бошқарув тизими ва лавозимлари (масалан, «амир», «ранс», «салр» ва бошқалар) ҳам жорий этилган.

IX аср охирига келиб Ўрта Осиёда араб халифалиги ҳукмронлиги инқирозга учраб, бир қанча мустакил давлатлар ташкил топади. Жумладан, Мовароуннаҳр Сомониёлар, кейинчалик Қорахонийлар сулоласи (IX-XII асрлар) ҳукмронлиги ўрнатиллади.

Сомониёлар ва Қорахонийлар даврида ҳарбий ишлар, фуқаролар муҳофазаси, шаҳарлардаги тартибни сақловчи алоҳида девонлар фаолият олиб борган. Давлат ва подшо саройи ҳаётида сарой гвардияси катта роль ўйнаган. Сарой гвардиясида вусоқбоши, ҳожиб, хайлобши мансаблари мавжуд эди.

Ҳожиб сарой лашкарбошиси бўлган, унга сарой ва ҳукумат муассасаларини қўриқлаш бўйича хизмат қилувчи ва ҳарбий ҳаракатлар даврида ўрта масъулиятли вилоятларни бажарувчи гвардиячи – гуломларнинг катта отряди бўйсулган.

Барча амалдорлар, жумладан ҳарбий амалдорлар ўз мансаблари учун белгиланган қийим-кечакларга, мактуб йўллашда тузилган матиларга босилишни лозим бўлган тамгаларга эга бўлиши шарт бўлган. Тамгаларда мансабдорнинг исми, мансаби ёзилган бўлиб, улар хоқон томонидан тақдим этилган.

Хоразмшоҳлар давлатида (1097–1231) Аловуддин Тақаш даврида доимий жанговар қисмларга қўшимча тарзда шахсий гвардия – Харас ташкил этилган. 10 минг кишидан иборат Харас (гвардия) Хоразмшоҳ ва унинг оналасини қўриқлашдан ташқари турли экспедициялар, савдо қарвонларига ҳамроҳлик қилишга ҳам жалб этилган.

Мамлакатда миршаблик хизматини шихналар бажарган. Улар ўз отрядлари билан аҳоли тинчлигини сақлаш ва жазолаш функцияларини бажаришган. Бу лавозимга туркий халққа мансуб лашкарбошилар – амирлар тайинланган. Шихна ҳокимият учун хавф тугдирган барча ишларга аралашган ва аҳолини тузумга қарши қўловчилар орқидан каттих қўзғатув олиб борган. Хоразм шоҳлари босиб олинган барча вилоятлар, шаҳарлар ва қишлоқларга ўз шихналарини қўйишган. Шаҳарлар ва қарвон йўллари яхши қўриқлангани учун ички ва ташқи савдо ривожланган.

Ҳожиб бузург (бош ҳожиб) – Сомониёлар, Ғазнавийлар, Хоразмшоҳлар давлатида энг олий мансабли амалдорларидан бири бўлиб, даргоҳ ва девонлар ўртасидаги алоқаларни мувофиқлаштириб турган, шунингдек, сарой хавфсизлигига масъул бўлган.

Сохиби харос – Сомониёлар давлатида сарой соқчилари бошқарувчиси.

Бош қон – шариат қонуни-қондаларига асосланган ҳалда суя ишларини қўриб чиқувчи амалдорлар – қонлар фаолиятини амал қилган.

Амири харис – олий ҳукмдор чиқарган қарорлар ҳукмларини ижро этиш билан шуғулланувчи амалдор.

Шихна – миршаблик вазифасини бажарган, унинг ихтиёрида алоҳида ҳарбий қисм бўлган.

Салоҳдор – саройдаги қурол-аслаҳани сақлаш учун жавобгар шахс.

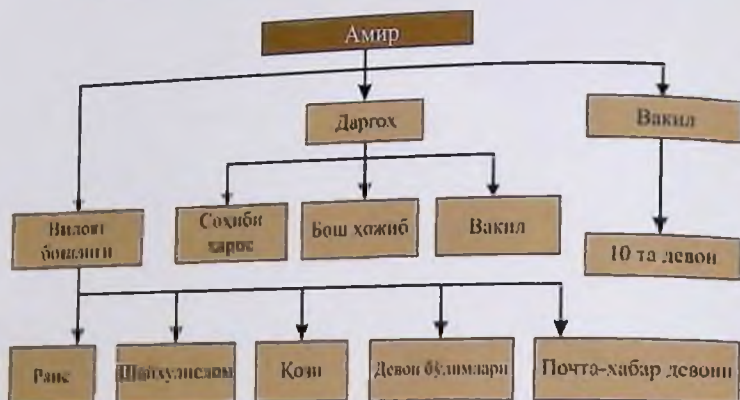

Немонл Сомоний макбараси. Бухоро. X аср.

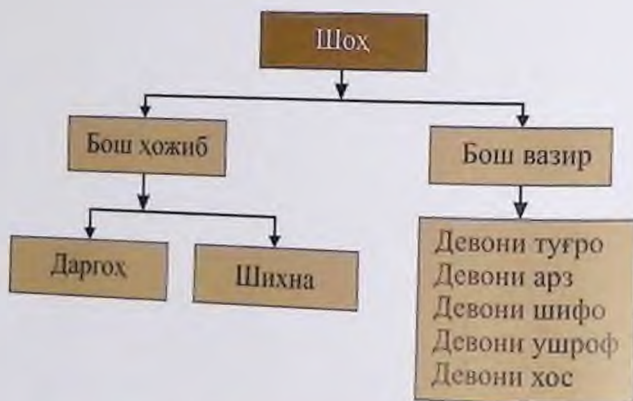
X аср бошларида Сомонийлар даврида қўшин таркиби доимий махсус гвардия ва мулаққат қўшиндан иборат бўлиб, сарой гвардиясининг аҳамияти катта бўлган. Сарой гвардиясида вусоқбоши, ҳожиб ва хайлбоши мансаблари мавжуд бўлиб, гвардиячилар хизматининг дастлабки беш йилида от, қамчи, кеш ва кин, қизил кийим, эгар-жабдук, узун шамшир ва темир гурзи билан таъминланган. Уларга 35 ёшгача амирлик унвони ва ҳокимлик мансаби берилмаган. Уруш зарурияти туғилиши биланок қўнғилчилар қўшини тўпланган. Бундайин қўшинларни етказиб беравчи алоҳида округлар мавжуд бўлган.

СОМОНИЙЛАР ДАВЛАТИ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ

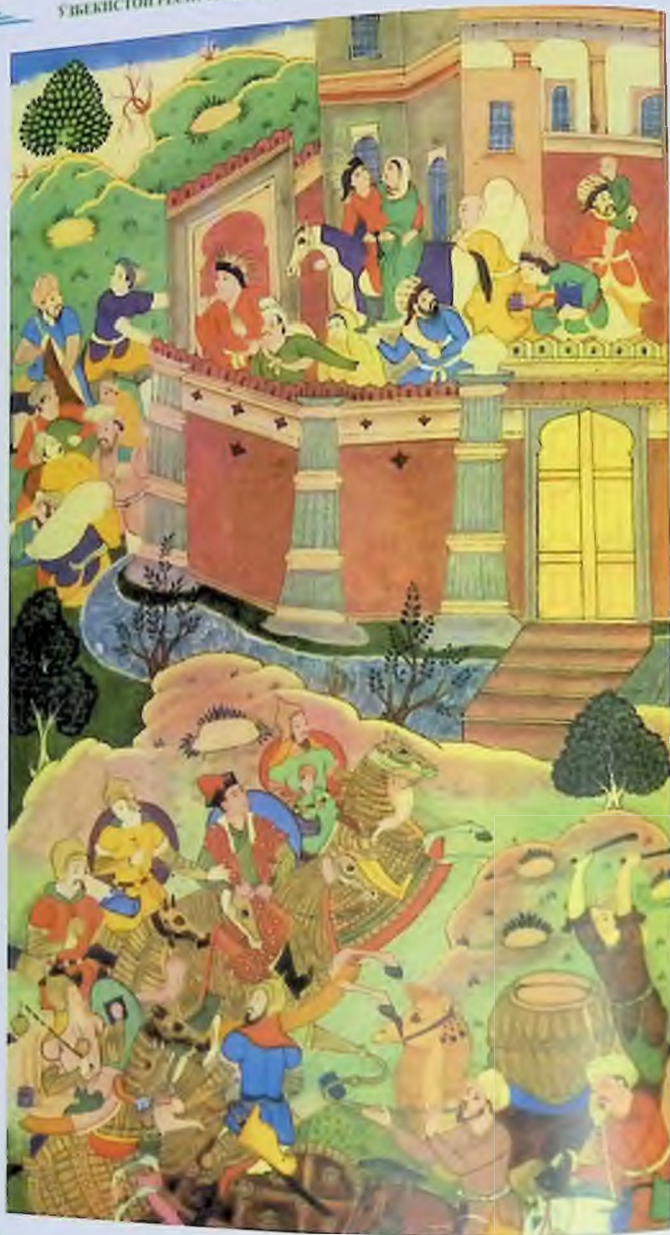
ХОРАЗМШОҲЛАР ДАВЛАТИ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ

ЎРТА АСР ДАВЛАТЛАРИДА ХАВФСИЗЛИК ВА ИЧКИ
ТАРТИБГА МАСЪУЛ ДАВЛАТ ЛАВОЗИМЛАРИ

XI-XII asrlarda Ўрта Осиё davlatlari xaritasi

Моъарутишахр
аҳлисининг
қўшинларни
жангга қўтариши.
Рашидиддин,
«Жомеъ ат-таворих».
Миниатюра.
Мусаввир Ҳад,
XVI аср

Хоразмшоҳ
Мухаммаднинг
мўғуллар
билан жанги.
Хисрав Дехлавий.
«Давлатнинг ва
Хисравон».
Миниатюра.
XVI аср

Давлатни бошқаришда тинчлик ва осойишталикни, ҳуқук-тартиботни таъминлаш ҳақидаги фикр ва ғояларни маълум бир тизимга мужассамлаштириш Турон заминида *Темурийлар* даврига тўғри келганини кўришимиз мумкин. Амир Темур ўз тузуқларида давлатни бошқаришда ҳуқук-тартиботни сақлаш, қонунбузарлик, адолатсизлик ва ахлоқсизликнинг олдини олишнинг аҳамияти ҳақида жуда бой ва ҳозирги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган фикр ва ғояларни билдирган ҳамда салтанат бошқарувида бевосита татбиқ этган. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов айтганидек, «Амир Темур тузуқларини ўқиган киши худди бугунги замоннинг катта-катта муаммоларига жавоб топгандек бўлади»³¹.

«Темур тузуқлари»да шундай дейилади: «Одам Атодан бошлаб Хотам ул-анбиёгача, улардан ҳозирги дамгача ўтган султонларнинг қонунлари ва туриш-турмушларини донолардан сўраб-суриштирдим. Ҳар қайсиларининг йўл-йўриқлари, туриш-турмушлари, қилмишлари, айтган гапларини хотирамда сақладим ва яхши алоқаларидаги маъқул сифатлардан ўрнак олиб, унга амал қилдим. Давлатнинг таназулга учраши сабабларини суриштирдим ва давлати салтанат заволига сабаб бўлувчи ишлардан, яъни насли бузувчи, очарчилик ва вабо касалини келтирувчи иллатлардан сақланишни ўзимга лозим деб билдим»³². «Темур тузуқлари»да келтирилган ушбу фикрлардан кўрииб турибдики, Амир Темур давлат раҳбари сифатида, энг аввало, ўзи тўлиқ қонун-қонда асосида фаолият олиб борган ва бу борада бошқаларга ўрнак кўрсатган. Шунингдек, жамиятда салбий иллатларнинг кўпайиб кетмаслиги учун уларнинг келиб чиқиш сабабларини, шарт-шароитларини ўрганган ва уларни бартараф қилиш бўйича тегишли чоралар кўрган.

«Темур тузуқлари»да қўшиннинг ташкилий ва тузилмавий жиҳатлари, шунингдек давлатчиликнинг ташкилий тадбирлари орқали ҳуқук-тартиботни таъминлаш ишларига алоҳида ўрин берилган. Жумладан, «Салтанатни идора қилиш тузуги»да: «Амр этдимки, ўғри ва қароқчиларни «Ясо» асосида жазолашлар, фасодчи, бузуки, нафси ёмон кишиларни мамлакатдан ҳайдасинлар. Эзма-бекорчи одамларни вилоят ва шаҳарларда қолдирмасинлар. Ҳар бир шаҳар ва қишлоққа қутвол тайинласинларки, сипоҳу раиятга соқчилик қилсин ва қимнинг бирон нарсаси ўғирланса, бунинг масъулияти унинг зиммасида бўлсин. Ва яна буюрдимки, йўл устига қузатувчилар, зобитлар тайинласинларки, йўлларни қўриқлаб, йўловчилар, савдогарлар, мусофирларни қузатиб, мол-мулки ва бошқа нарсаларини манзилдан-манзилга етказиб қўйсинлар. Йўл устида бирортасининг нарсаси йўқолса,

³¹ Қаранг: Каримов И. А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, снесат, мафкура. Т. 1. - Т. 1996. - 198-б.

³² Темур тузуқлари // Форсчадан А. Соғуний ва Ҳ. Кароматов тарж.; Б. Аҳмедов таҳрири остида.

ўзи ўлдирилса ёки бошқа кор-хол юз берса, булар учун жавобгарлик уларнинг зиммасида бўлсин», дейилади³³.

Амир Темир даврида³⁴ салтанатда ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш билан давлат хизматчилари шуғулланишган. Шундай лавозимлардан бири «арзбеги» деб номланиб, ушбу лавозимда ишлаган шахс даргоҳга арз-дод, шикоят билан келишган ва мамлакатда содир бўлаётган воқеаларга ўз муносабатини билдирувчиларни қабул қилиб, тушган арз, шикоят ва таклифларни олий ҳукмдорга етказиб туришга масъул бўлган. Бундан ташқари, даргоҳдаги адолат амири турли ўлка ва шаҳарларда сипоҳ ва раият орасида урф-одатларга оид жанжалли ишлардан бохабар бўлиб, олий ҳукмдорга ҳисобот ва маълумот бериб турган. Мана шу икки мансабдор шахс томонидан жойларда рўй бераётган адолатсизлик, тартибсизлик, давлат ва жамият манфаатига зид ишлар ҳақида рўй-рост маълумот олинган, сўнгра махсус вакил – аминлар жойларда воқеани ўрганиб, тегишли чоралар қўришган³⁵.

Шунингдек, амири харос – подшоҳ саройидаги ишончли мансабдор, сарой қўриқчиларининг бошлиғи ҳам асосий вазифаси – жинойтчиларни жазолаш устидан назоратни олиб бориш билан бирга, муҳтасиб мусулмонлар томонидан шарият қонун-қоидаларининг бажарилишини³⁶, бозор-ўчарда тош-тарози ва нарх-навони назорат қилиб турган³⁷.

Савдо йўлларида хавфсизликни таъминлаш, қарвонларни қароқчилар ҳужумидан сақлаш, талончи гуруҳларга қарши кураш салтанатда давлат аҳамиятига молик муҳим тадбирлардан бири эди. Низомиддин Шомийнинг ёзишича, Амир Темур ҳукмронлиги даврида нафақат Мовароуннаҳрнинг энг чекка жойларида, балки Хутан чегарасидан Дехли ва Конбайт атрофларигача, Бобул Абвовидан то Миср ва Рум ҳудудигача бўлган ерларда эркин ва хавфсиз савдо-сотик ишлар олиб бориш учун имконият яратилган эди³⁸.

Амир Темур қўшини таркибида махсус бўлинмалар мавжуд бўлиб, ҳарбий юришлар пайтларида тунаш учун ва уруш пайтлари ўрда сифатида жойлаштирилган қўшин қароргоҳи улар томонидан қўриқланган. Қароргоҳнинг ўзида махсус миршаблар бўлган ва улар тартибни сақлаш, савдогарлар, озик-овқат-

³³ Темур тузуқлари / Форсчадан А. Соғуний ва Ҳ. Кароматов таржимаси. – Т., 2013. – 138-б.

³⁴ Қаранг: *Азамат Зин*. Ўзбек давлатчилиги тарихи: (Энг қадимги даврдан Россия босқинига қадар). – Т., 2000. – 171-б.

³⁵ Ўша асар, – 177–178-бетлар.

³⁶ Аҳмедов Б. Амир Темур. – Т., 1995. – 596, 613-бетлар.

³⁷ Давлат қурилиши ва бошқаруви / Муаллифлар жамоаси. Ўзбекистон Республикаси Президентини ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси. – Т., 2007. – 78-б.

³⁸ Низомиддин Шомий. Зафарнома. Форс тилидан ўтирувчи Ю. Ҳакимжонов. – Т., 1996. – 56-б.

ларнинг нархи устидан назорат қилганлар ҳамда қароргоҳда юз берадиган ўғирликлар учун жавобгар эдилар. Миршаблардан тўртта махсус гуруҳ қароргоҳдан ташқаридаги хавфсизликни кузатиб борган, талон-торож, котиллик юз берган ҳолларда, агар бу воқеа қароргоҳдан тўртта фарсахгача масофада юз берса, маъсулият уларнинг зиммасига тушган. Шунингдек, душман томонидан қўлга тушган лашкарбошиларни ҳибсда сақлаш ҳамда қўшин дам олишга тўхтаганида махсус гуруҳ ичидан кундузги – язақ ва тунги – талоя сокчи бўлинмалари ёрдамида қўриқлаб турилган. Хизмат олиб бориш вақтида бошбошдоқлик ҳамда парокандаликка йўл қўймаслик мақсадида бу бўлинмаларнинг ўз ўрни – паролли белгиланган³⁹. Самарқандда Амир Темур саройида XV аср бошида бўлган Испан элчиси Рюи Гонзалес де Клавихо ўз кундалигида улар ҳақида шундай ёзган эди: «ҳарбий хизматга чакирилганда, жангларда қатнашишларини ўз хоҳишлари билан «подшога» хизмат қилиш шараф деб билганлар»⁴⁰.

Темур тузуқларида ички ишлар органларига ўхшаш бевосита тузилмалар тўлга олинмаган бўлса-да, ҳарбийларнинг таркибида фаолият йўналишлари, вазифалари ва функциялари жиҳатидан яқин бўлган махсус бўлинмалар мавжуд бўлганлигини кузатиш мумкин⁴¹. Хусусан, Ш. Ўлжаеванинг таъкидлашича, Амир Темур салтанатида полиция маҳкамаси «ясағлик» деб аталиб, улар давлат ичидаги тартиб-интизомни сақлашга масъул, жамоат тартибини бузган кишиларни текшириш, сўроқ қилиш ва жазолаш ваколатларига эга бўлганлар. Тунги сокчилар пос (ёки посбон) деб аталган. Улар тунда фуқароларнинг тинчини сақлашга масъул бўлишган⁴².

Шунингдек, Темур тузуқларининг «Раиятдан мол-хирож олиш, мамлакатни тартибга келтириш ва юксалтириш, унинг ободончилиги, хавфсизлигини амалга оширувчи кишилар тузуги»да келтирилганидек, Амир Темурнинг амри билан катта-кичик ҳар бир шаҳар, ҳар бир қишлоқда масжид, мадраса ва хонақоҳлар, факиру мискинларга овқат бериладиган жой, касаллар учун шифохоналар билан бир каторда, ҳар бир шаҳарда дор ул-иморат (хукмдор саройи) ва дор ул-адолат (қозихона) қурдирилган. Шунингдек, жойларда аҳолини ва экин-тикинни қўриқловчи посбонлар тайинланган⁴³.

Амир Темур давлатида ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш тизими қонунийлик ва адолат тамойилларига асосланган бўлиб, бунда қозилик мансаби салтанат-

³⁹ Ўзбекистонда ҳарбий иш тарихидан (қадимги даврдан ҳозиргача) / Масъул муҳаррир Д.Х. Зияева. – Т.: «Шарқ», 2012. – 95-б.

⁴⁰ Рюи Гонзалес де Клавихо. Дневник путешествия по двору Тимура в Самарканде в 1403–1406 гг. – Санкт Петербург. 1881. – С. 228.

⁴¹ Қодиоров Қ. Ички ишлар органлари фаолияти тарихи: Ўқув қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2020. – 22-б.

⁴² Ўлжаева Ш. Салтанатнинг ҳос тузути // Ҳуқуқ ва бурч. – 2014. – № 4. – 25-б.

⁴³ Темур тузуқлари // Форсчадан А. Соғуний ва Х. Қароматов тарж.; Б. Аҳмедов таҳрири остида. – Т.: 1991. – 100-б.

нинг энг нуфузли ва масъулиятли вазифаларидан бири ҳисобланган. Қозилар давлатнинг суд, ҳуқуқ-тартибот ишларини мувофиқлаштиришда муҳим роль ўйнаган. Улар ижтимоий адолат тамойилларини амалга оширган, давлат ва ҳуқуқ, давлат ва фуқаро, фуқаро билан жамият, фуқаролар ўртасидаги муносабатларни мувофиқлаштириб турган. Қозилар қонун устуворлиги, унинг барчага баробарлигини таъминлашда катта таъсир кучига эга бўлган⁴⁴.

Амир Темур қўшини таркибида махсус бўлинмалар мавжуд бўлиб, ҳарбий юришлар пайтларида тунаш учун ва уруш пайтлари ўрда сифатида жойлаштирилган қўшин қароргоҳи улар томонидан қўриқланган. Қароргоҳнинг ўзида махсус миришаблар бўлган ва улар тартибни сақлаш, савдогарлар, озиқ-овқатларнинг нархи устидан назорат қилганлар ҳамда қароргоҳда юз берадиган ўғирликлар учун жавобгар эдилар. Миришаблардан тўртта махсус гуруҳ қароргоҳдан ташқаридаги ҳавфсизликни кузатиб борган, талон-торож, қотиллак юз берган ҳолларда, агар бу воқеа қароргоҳдан тўртта фарсахгача масофада юз берса, масъулият уларнинг зиммасига тушган. Шунингдек, душман томонидан қўлга тушган лашқарбошаларни ҳибсда сақлаш ҳамда қўшин дам олишга тўхтаганида махсус гуруҳ ичидан кундузги – язак ва тунги – талоя соқчи бўлинмалари ёрдамида қўриқлаб турилган. Хизмат олиб бориш вақтида бошбошдоклик ҳамда парокандаликка йўл қўймаслик мақсадида бу бўлинмаларнинг ўз ўрни – паролни белгиланган.

Темур салтанатида адолат бош мезон сифатида қаралгани боис, давлат хизматида бўлганларнинг ижтимоий-маънавий киёфаси ва ҳуқ-атворида алоҳида ургу берилган. Хусусан, Темур тузуқларида келтирилганидек, ҳар ернинг ғаразгўй, тухматчи ва нафси бузук кишиларининг тухмат сўзлари билан катта ва кичик шаҳарлар аҳолисидан ҳеч ким жазоланишига йўл қўйилмаган. Бировнинг гуноҳи тўрт кишининг гувоҳлик бериши билан исботланса, у гуноҳига яраша жазоланиши кўзда тутилган. Сипоҳийлардан бирортаси раиятнинг хонадонига зўрлик билан кириши, от-уловини тортиб олишига йўл қўйилмаган⁴⁵. Умуман олганда, Амир Темур салтанатида жиноятга жазо беришдан кўра, жиноят ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга катта эътибор қаратилган. Шу билан бирга қонунларга мувофиқ содир этилган жиноят учун жазонинг муқаррарлиги тамойилига амал қилинган. Давлат учун нафи теккан, обрўли, фидойи шахсларнинг айбига бериладиган жазолар енгиллаштирилган. Давлатда қўпоровчилик, сотқинлик, порахўрлик қабилар оғир жиноятлар ҳисобланган. Бундай ҳатти-ҳаракатлар аёвсиз жазоланган. Жиноятчиларга адолатли жазолар берилган ва бундай тартиботлар давлатда интизом сақланишига олиб келган⁴⁶.

⁴⁴ Ўлжаева Ш. Салтанатнинг ҳос тузуғи // Ҳуқуқ ва бурч. – 2014. – № 4. – 25-6.

⁴⁵ Аҳмедов Б. Амир Темур. – Т., 1995. – 596, 613-б.

⁴⁶ Ўлжаева Ш. М. Амир Темур салтанатида миллий давлатчиликнинг ривожланиши: Автореф. дис. ... тарих. фанлар доктори. – Т., 2008. – 31-б.

Юқоридагиларга асосланиб шуни айтиш мумкинки, Амир Темур ҳукмронлиги даврида хавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш: энг аввало, давлат бошқарувининг муҳим йўналишлари бўлган хавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш масалалари муайян қонун-қоидалар, яъни тузуқлар асосида амалга оширилгани, бошқача айтганда қонун устуворлигига асослангани; *иккинчидан*, салтанат ҳудуди ва қарвон йўлларида хавфсизликни таъминлаш, жамоат тартибини сақлаш махсус (ҳарбий) тузилмалар томонидан амалга оширилгани, бу борада уларнинг зиммасига катта масъулият юклатилгани ҳамда улар қелгусида ички ишлар органларига ўхшаш таркибий тузилмаларнинг шаклланишида муҳим роль ўйнагани; *учинчидан*, мамлакат ҳудудида ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш билан бир қатор масъул мансабдор шахслар шугулланган бўлса-да, уларнинг ваколатлари доираси аниқ чегаралангани ҳамда улар фаолиятида адолат асосий мезон сифатида қаралгани; *тўртинчидан*, хавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлашда махфий ахборот-разведка хизматлари муҳим роль ўйнагани билан ўзига хос аҳамият касб этади.

Ягона марказлашган давлатни барпо этиш, мамлакатни бошқариш, хусусан ҳуқуқ-тартиботни таъминлашда Амир Темурнинг махфий хизмати муҳим ўрин тутган. Тарихчи Ибн Арабшоҳнинг ёзишича, Соҳибқирон Темур ерларининг барча томонларига ўз айғоқчиларини тарқатиб, қолган мулкларига эса жосуслар қўйган эди. Жосусларнинг буниси Қоҳирада, Муизияда бўлса, униси Дамашқда, Шамийсониядаги сўфийлардан бири эди. Улардан бири чаканафуруш бўлса, иккинчиси йирик савдогар, бадхулқ полвон ва бузуки дорбоз, жафокор ва хунарманд, мунажжим ва ўз табиатида иш қиладиган, гап-чиноз қаландарлару сайёҳ дарвешлар, денгизчи маллоҳлару, қуруқликдаги сайёҳлар, зарофатли мешқоблар, латофатли этиқдўзлар, алвасти ва хийлакор Далли мисоли фирибгар кампирлар эди. Улар даврининг разведкачилари – тингчи, хабаргир, даракчи, жосус ва айғоқчилар сифатида муҳим ахборотни етказиб туришар эди. Айниқса, бу борада Амир Темурга Аҳмад Яссавий ва Баҳоуддин Накшбанд тариқатларининг ҳолис хизматлари катта бўлган⁴⁷.

Салтанатда ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш борасида амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида фуқароларнинг шахсий ҳуқуқ ва эркинликлари таъминланиб, суд-ҳуқуқ тизими мунтазам ривожланиб борган, ҳаттоки қарвон йўлларида жиноятлар содир этилиши сезиларли даражада камайган⁴⁸.

⁴⁷ Содиков Х. Амир Темур салтанатида хавфсизлик хизмати: (тарихий бадиалар): [3 қисми] / масъул муҳаррир Н. Абдуазизова; гоҳ ва дастур муаллифи О. Убайдуллоев. – Т.: «ART FLEX», 2010. – 7, 48, 82-бетлар.

⁴⁸ Тулганов А.А. Амир Темур ва Темурийлар салтанатида давлат бошқаруви ҳамда дипломатик муносабатларнинг ривожланиши. – Т., 2006. – 89, 96-бетлар.

Буни Соҳибқироннинг «...салтанатимнинг у четидан бу четига бирор болакай бошида бир лаган тилла кўтариб ўтадиган бўлса, бир донасига ҳам зарар етмайдиган тартиб-интизом ўрнатдим»⁴⁹, деган сўзларидан ҳам англаш мумкин.

Шуни таъкидлаш керакки, Амир Темур томонидан салтанатни бошқариш, унда ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш бўйича барпо этилган ташкилий тизим ва жорий этилган конун-қондалар унинг вафотидан сўнг нафақат Темурийлар сулоласи ҳукмронлиги даврида, қолаверса ундан кейинги даврларда ҳам амал қилиб келди.

Буюк давлат арбоби ва саркарда Амир Темурнинг «Тузуқларида»ги давлатни бошқаришда ҳуқуқнинг тутган ўрни, унда ҳуқуқ-тартиботни сақлаш, ҳуқуқбузарлик, адолатсизлик ва ахлоқсизликларнинг олдини олишга жамиятнинг барча қатламларини жалб этилиши зарурлиги ҳақидаги таълимотлар бугунги тараққий этган жамиятда ҳам муҳим аҳамиятга эга. У салтанатни бошқаришда, хусусан мазкур масалаларни ҳал этишда аҳолининг барча қатламдаги тоифаларининг жамиятда тутган ўрни ва имкониятларини ҳисобга олган ҳолда улар билан ҳамкорлик қилган. Масалан: «Яна тажрибамдан ўтмишким, гарчи ишнинг қандай якунланиши тақдир пардаси орқасида яширин бўлса ҳам, ақли расо ва ҳушёр кишилардан кенгашу тадбир истаб, фикрларини билмоқ лозимдир», ёки «... ҳар бир ишни қилишга киришар эканман, аввал обдон ўйлаб, (амирларим билан) кенгашдим».

Давлат ва жамиятни бошқариш, хусусан, маъмурий ҳудудларда тинчлик ва осойишталикни сақлаш ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга қаратилган чора-тадбирларни амалга оширишда соҳибқирон Амир Темур бевосита мутахассислар кўмагидан фойдаланишни ўз фаолиятининг асосий мезонларидан бирига айлантиргани маълум.

Хулоса ўрнида шуни айтиш керакки, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, «Ўн бешинчи асрда Соҳибқирон Амир Темур бобомиз асос солган ва унинг муносиб авлодлари давом эттирган мухташам салтанат, юртимизда иккинчи Уйғониш, яъни иккинчи Ренессанс даврини бошлаб берди»⁵⁰. Амир Темур томонидан салтанатни бошқариш, унда ҳавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш бўйича барпо этилган ташкилий тизим ва жорий этилган конун-қондалар унинг вафотидан сўнг нафақат Темурийлар сулоласи ҳукмронлиги даврида ва ундан кейинги даврларда ҳам амал қилиб келди, қолаверса йиллар давомида кадри ортиб бугунги кунга кадрият сифатида етиб келди.

⁴⁹ Каримов И. А. Янгича фикрлаш ва ишлаш – давр талаби. Т. 5. – Т., 1997. – 187-б.

⁵⁰ Мирзиёев Ш.М. Ўқитувчи ва мураббийлар – янги Ўзбекистонни барпо этишда катта куч, таянч ва суянчимиздир / Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи // «Янги Ўзбекистон» газетаси. – 2020. – 1 октябр.

АМИР ТЕМУР САЛТАНАТИДА ХАВФСИЗЛИК ВА ТАРТИБ-ОСОЙИШТАЛИКНИНГ САҚЛАНИШИ

Оксарой, Шахрисабз

Амир Темур портрети

Амир Темур даврида марказий маъмурият бошида дсвонбегн – бош вазир бошлик

7 вазирликдан иборат аркони давлат – Вазирлик маҳкамаси тузган.

Биринчи вазир солиқ-ўлпонлар, миршаблик ишлари ва мамлакат ободонлиги билан шуғулланган.

Иккинчи вазир ҳарбий ишлар вазирли бўлиб, аскарлар маоши ва озик-овкат таъминоти билан шуғулланган.

Учинчи вазир савдо ишлари, тамга, закот ва мерос ишларига қараган.

Тўртинчи вазир – молия вазирли, давлат хазинасини бошқарган.

Чегара килоятлари ва тобе мамлакатлар бошқарувини назорат қилиш учун махсус 3 та вазир тайинланган.

Амир Темур 35 йил ҳукмронлик қилган бўлса, бирон йил пойтахтда муқим турмаган, унинг аксар вақти от устида, ҳарбий юришлар билан ўтган. Бу вақтда эса мамлакатда кенг қўлланмадаги қурилиш-бунёдкорлик ишлари, шаҳарлардаги гавжум ҳаёт, бозорлардаги савдо-сотик бир зум ҳам тўхтамаган. Бу эса Амир Темур салтанатида ички тартибни таъминлайдиган қучли бошқарув тизими йўлга қўйилганидан далолат беради.

«Амр эҳдилики, ўғри ва қароқчиларни «Ясо» асосида жазоласинлар: фисодчи, бузуқи, нафси ёмон кишиларни мамлакатдан ҳайдасинлар...

Ҳар бир шаҳар ва қишлоққа қутвол тайинласинларки, сипоҳу раиятга соқчилик қилсин ва кимнинг бирон нарсаси ўғирланса, бунинг масъулияти унинг зиммасида бўлсин.

Ва яна буюрдимки, йўл ўстида қўзатувчилар, зобитлар тайинласинларки, йўлларни қўриқлаб, йўловчилар, савдогарлар, мусофирларни қўзатиб, мол мулки ва бошқа нарсаларини манзилдан-манзилга етказиб қўйсинлар».

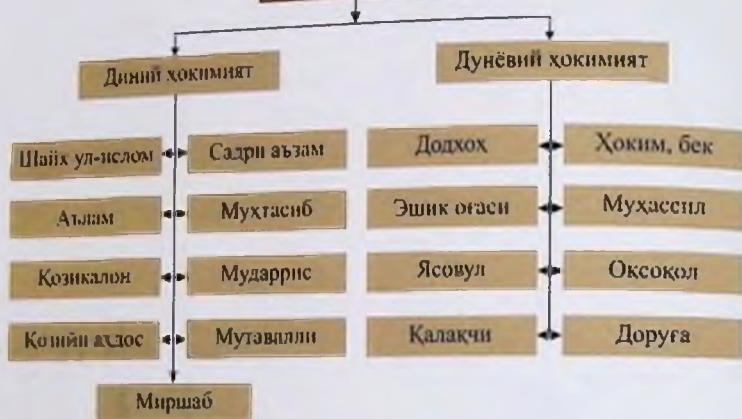
«Темур тўзуклари»дан

Амир Темур ҳокимият рамзларини қабул қилмоқда.

Муаллиф М. Нуриддинов. Темурийлар тарихи ҳаёт музейи

Хукмдор

Амир Темур давлати харитаси:

Франция кироли Карл VI иinig
Амир Темурга мактуби, 1403 йил

Амир Темурнинг Франция кироли
Карл VI га мактуби, 1402 йил

Самарканд
бозори

Учтишли
найза

Дубулға

Қалқон

Жангозор
дубулгалар

Дубулга

Ойбалта

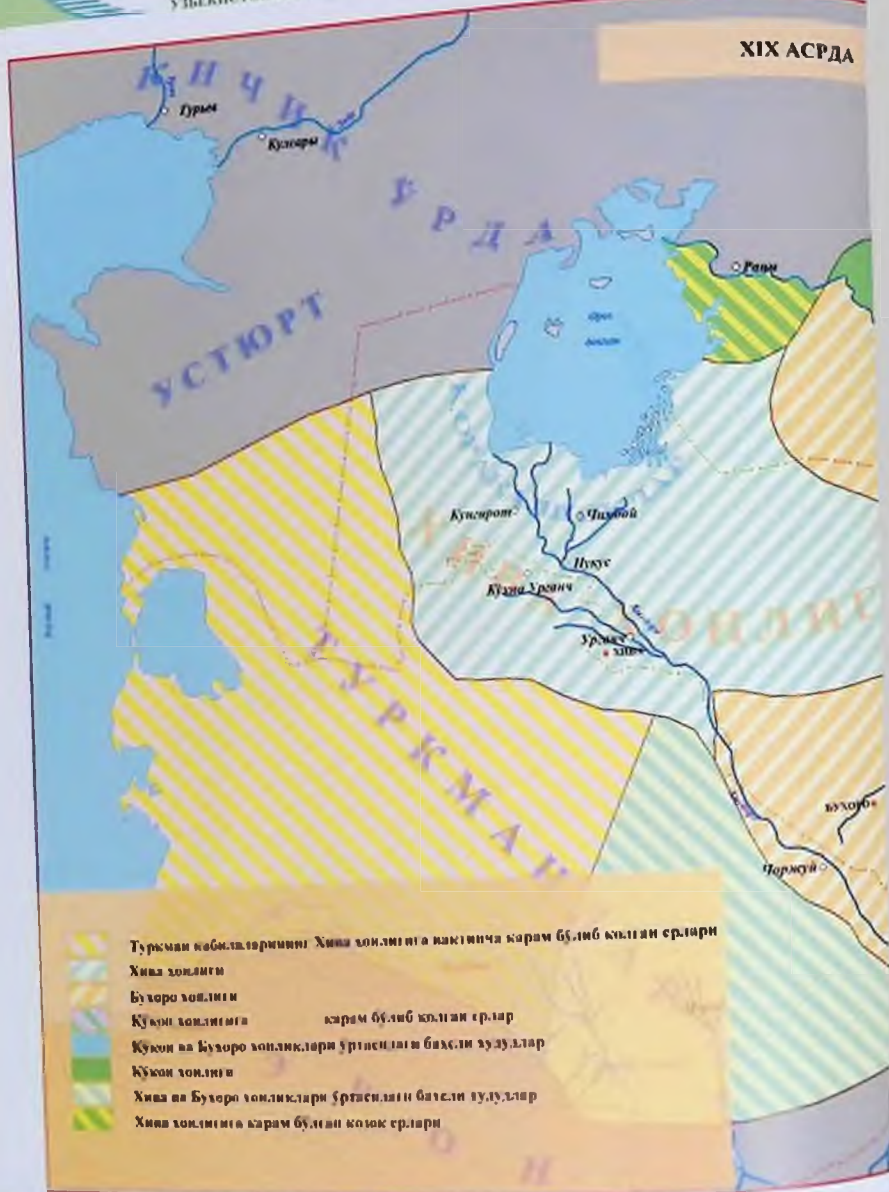
Қалқон

Химоя аслаҳдлари – кўкрак, елка ва ёнбош химоя воситалари тўлими.
Пулат, латун. Инкрустация

ХІХ АСРДА

ЎЗБЕК ХОНЛИКЛАРИДА ЖАМОАТ ТАРТИБИ ВА МИРШАБЛАР ФАОЛИЯТИ

Хонликларда давлат бошқаруви ўхшаш бўлиб, ҳисмрийлар, шайбонийлар давридаги бошқарув тартиби деярли ўзгаришсиз сақланган. Давлат бошқаруви, молия, суд, миршаблик ва ҳарбий ишлар ҳукмдорнинг қариндошлари, ўзига яқин одамлар томонидан бошқарилган. Улар ўз фаолиятларини бажаришда қатъи ҳуқуқ ва имтиёзларга эга бўлганлар.

Хонликларда ҳарбий қўшин нафақат мудофаа ва ташқи урунлар, балки ҳукмдорларнинг ҳафсизлиги, шаҳар ва қишлоқлардаги ички тартиб-оқойишталик, ўғирликлар ва бошқа жиноятларга қарши курашишга ҳам масъул бўлган.

Жиноят ва жазо ишлари шарият қонунлари асосида ҳал этилган.

Шаҳар ва қишлоқлардаги жамоат тартибини сақлаш миршабларга топширилган бўлиб, улар шаҳар миршаббошига бўйсунган.

Бухоро амирлигида мавжуд бўлган ҳарбийлар асосан амир ва бекларни қўриқлаш, шаҳар оқойишталигини таъминлаш ишлари билангина шуғулланишган.

Амир Шохмурод даврида (1785-1800) мамлакатда қатъий тартиб ўрнатиш мақсадида бир қатор ислохотлар қилинган. Жумладан, аҳолидан олинган айрим солиқларни бекор қилиш билан бирга, муҳтасиб-ранс хизматини, бозорлардаги адолат бузилиш (қаллоблик, тарозидан уриш, сифатсиз маҳсулот сотиш), куча-қўйларда ахлоқ нормаларига риоя қилиш қабилар билан боғлиқ тadbирларни тиклаган ва жонлантирган. Амир Насрулло (1826-1860) даврида шарият тартиблари мустаҳкамланиб, ички тарқоқликка нисбатан чек қўйилган, мунтазам қўшин ташкил этилган.

Бироқ кейинги ҳукмдорлар даврида давлатчилик асослари заифлашиб, охири-оқибатда амирликнинг Россия империясига қарам – ярим мустамлака давлатга айланишига олиб келган.

Амирликда сарбозлар ва миршаблар қилич, ўқ-ей, найза, ханжар, ойболта, гурт, камчи, шунингдек, милтик, тўнпонча каби ўточар қуроллардан фойдаланишган.

Қўқон ва Хива хонликларидаги бошқарув тартиби Бухоро амирлигидан деярли фарқ қилмаган. Ҳарбий иш, ҳукмдор ва даргоҳ ҳафсизлиги, шаҳар ва қишлоқлардаги ички тартиб-оқойишталик, ўғирликлар ва бошқа жиноятларга қарши курашиш каби вазифалар қўшбози, инок, қозғалон, муфтий, миршаббози, посбонбози, яфғулбози, тўхсоба, амирлашқар, минибози каби амалдорлар томонидан назорат қилинган.

Ўзбек халқида қадимдан ўзгалар молига кўз олайтириш, ўғирлик қилиш ниҳоятда қаттиқ қораланган. Камдан-кам учраб турадиган тарозидан уриш, ўғирлик, зино ва бошқа шу каби жиноятларда айбдораникланса, у халқ ўртасида намоёншкоруна жазоланган. Масалан, манбаларда, Бухорода бозорларда харидор ҳақкига хиёнат қилган сотувчи ярим-ялонғоч ҳолда аравада, бозор аҳлига намоёнш қилиниб, овози борица: «Мен шайтон йўлига кириб, харидорни алдадим», деб жар солишга мажбур этилгани ёзиб қолдирилган. Бу каби таъсир чоралари ўзига хос таъсирчан профилактика вазифасини ўтаб, жиноятчиликнинг камайишига сабаб бўлган.

Аҳоли томонидан ҳар бир маҳалла, кўчаларнинг ўз оксоқоли сайланган. турли оилавий келншмовчиликлар, кўни-кўшнилар ўртасидаги жанжаллар ана шу оксоқоллар томонидан жойида ҳал этилган. Улар томонидан чиқарилган ҳукми ҳамма қабул қилиши ва бажариши шарт бўлган. Фақат иложсиз вазиятлардагина можарога миришблар ва қозилар аралашган.

Кўкони хонлиги сароҳи

ЎЗБЕК ХОЛИКЛАРИДА ТАРТИБ-ОСОЙИШТАЛИК ВА ЖИНОЯТЛАРГА ҚАРШИ ҚУРАНИШИГА МАСЪУЛ ДАВОЗИМЛАР

Шайхулислом	Диний ишлар ва шарият қондаларига риоя этилишига масъул олий амалдор.
Додлох, худайчи	Давоимдаги шаҳар фуқароларининг эри ва шижоатларини тинчловчи ва ҳал этувчи амалдор.
Мухтасиб	(Ране ҳам дейилган) – мусулмонлар тарафидан шарият қонунларининг бажарилишини кузатувчи, бозорлардаги тинч-таровиннинг таъминлигини таъминловчи амалдор.
Қукалдош	Мамлакат энг ёсидда хайфеитлик хизматининг бошлиғи
Тулкигор (тонотар)	Бухоро амирлигида амир оёсоишталиги ва тинчлигини муҳофаза қилувчи амалдор.
Қон қалон	Полихт ҳамда ишқотлар марказларидаги қонилар ва қонқотилар устида назорат қилувчи амалдор.
Қон	Суд ишларига рахбарлик қилган.
Қон ласкар	Харбийлар томонидан содиқ этилган жинойтлар ва уларнинг ишқотларини қуриб чиқувчи амалдор.
Миршаббон	Аҳолининг тинчлиги ва оёсоишталиги учун масъул амалдор, миршаблар фаолиятини назорат қилган.
Миршаблар	“Мир”, “амир”, яъни, харбий амалдор, “шаб” – туи суъларидан олинган) шаҳарлар ва қишлоқларда кечая-қундуз соқчилик қилинган, жамоат жойлари, бозорлар ва кўчаларда тартиб-оёсоишталиқни таъминлаган. Қон томонидан жинойт учун тайин қилган жазони ижро этган ҳам уларнинг зиммасига юкланган.

Карвонсарой, XIX аср охири.

Бозордаги савдо расталари

Кўкон хонлиги тангалари

Самарқанд бозори

Сул жараёни, XIX аср охири

Тарихий адабиётларда ёзилишича, *хонликлар даврига* келиб, ҳозирги милиция тузилмасига ўхшаш ва унинг айрим функцияларини бажарувчи дастлабки, ўз номига эга бўлган махсус бўлинмалар – *миршабликлар* ташкил этилган. Марказий Осиёда хонликлар даврида ҳуқук-тартиботни сақлаш, жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш тарихини маъмурий лавозим эгаси ҳисобланган *миршаблар* фаолияти билан боғлаш мумкин⁵¹.

Миршаблар шаҳар муҳофазасига масъул бўлиб, аҳоли турар жойларида жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, шарият қоидалари бузилишининг олдини олиш, давлатнинг маҳбусларини сақлаш, яъни зиндонда ҳукм қилинганларни сақлаш ва қўриклаш ишлари билан шуғулланишган.

Одатда *миршаблар* кечки пайт, яъни бозорлар, дўконлар, устахоналар ва шаҳар дарвозалари ёпилиши, иш вақти тугаши биланок ўз вазифасини бажаришга киришган. Шу бонс ҳам улар «тунги ҳукмдорлар» (араб. *мир* – ҳукмдор, *шаб* – тун) деб аталган. Маълумотларга кўра, кечки соат саккиздан кейин шаҳар кўчаларида табиблар, доялар ва шабгардлардан ташқари барчанинг юриши тақиқланган. Шабгардлар – тунги соқчилар кечаси юрганларни ушлаб, *миршабхонага* келтирган. Миршаб эрта тонгда уларга жазо тариқасида кўча супуртириб, ҳаммом тозалатишни буюрган.

Шунингдек, ўзга мамлакатлар элчиларининг хавфсизлигини таъминлаш ҳам улар зиммасида бўлиб, элчилар уларнинг кузатуви остида юришган. Миршабларга қозн терговидан олдин *миршабхонада* суриштирув ишлари олиб бориш, гумон қилинувчи ва айбланувчиларни ушлаб туриш ваколати берилган⁵².

Маълумотларга кўра, ҳар бир *миршабхонада* 30–40 нафаргача қуролланган мулозимлар хизмат қилишган. Улар асосан кўчалар, бозорларда тартиб сақлаш, ўғрилик, тўхмат, мушталашни каби ҳолатларни аниқлаш, олдини олиш ва айбдорларга чора кўриш каби вазифаларни бажаришган. Кўпгина ҳолатларда *миршаблик* хизматида жамоат тартибини сақлаш жараёнида ёрдамчи қуч сифатида навар (аскар)лар жалб этилган.

⁵¹ Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Т.5. – Т., 2003. – 658-б.

⁵² Ўзбекистон ССР тарихи. 4 томлик. – Т. 1. Қадимий даврлардан XIX асрнинг биринчи ярмигача. – Т., 1970. – 653–654-бетлар.

Баъзи манбаларда миршаблар юзбоши ва ясовулбошига бўйсуншгани⁵³, айрим адабиётларда эса мингбоши ва катта оксоқоллар ихтиёрида хизмат қилганликлари қайд этилади⁵⁴. Бухоро амирлигининг катта даҳаларидаги бош миршаб унвони – «бобо» деб юритилган⁵⁵. Ҳафтанинг жума кунлари миршабхона бошлиғи амир ҳузурда ёзма равишда ҳисобот бериб турган⁵⁶.

Бухоро амирлигида миршабхона мулозимларининг айримлари тинч шаронгта уйларида яшар, ҳафтада беш кун (chorshanba ва жумадан ташқари) эрта тонгда эшак билан Бухорога келар ва кун давомида хизмат қилиб, яна қайтиб кетар эдилар⁵⁷.

Амирликда миршабларнинг таъминоти турли вилоятлар ва туманлар даромади ҳисобидан келиб чиқиб белгиланган. Жумладан, миршабхона бошлиғи ойига 3 тилла, шабгард-мулозимлар 1 тилладан маош олишган⁵⁸. Давлат томонидан миршабхона мулозимларининг вафот этган оила аъзоларини дафн этишга моддий ёрдам кўрсатиш борасида ҳам маълум бир тадбирлар амалга оширилган. Жумладан, тарихий манбаларда қайд этилишича, 1871–1872 йилларда Гадоё ботир исмли мулозимнинг ўлган хотинини дафн этиш учун пул ажратилган бўлса, Жумабой мулозимнинг ўлган хотинини дафн этиш учун эса мато (кафанлик) берилган⁵⁹. Бундай шундай ҳулосага келиш мумкинки, миршаб-мулозимлар маълум даражада давлат томонидан таъмин этилган бўлса-да, уларнинг оиласи ночор аҳволда бўлган.

XIX асрнинг 60-йилларида Бухорода бўлган Е.К. Мейендорф Бухоро миршабларининг пилта миқти ва эгри қилич билан, мулозимларнинг узун найза билан қуролланганликлари ҳақида маълумот бериб ўтади⁶⁰.

Шунингдек, рус ҳарбий манбалари маълумотларига кўра, миршаблар Бухородан ташқари кўриқчилар билан биргаликда Кармондан 2 тош

⁵³ *Мухаммад Риёз Оқахий*. Асарлар. 6-жилдлик. Ж.5. Тарихий асарлардан парчалар. – Т., 1978. – 192–193-бетлар.

⁵⁴ Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 6-жилд. – Т., 2003. – 10-б.

⁵⁵ http://n.ziyouz.com/books/uzbekiston_milliy_ensiklopediyasi/ / O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi 2020. – 416-б.

⁵⁶ *Қодиров Қ*. Ички ишлар органлари фаолияти тарихи: Ўқув қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2020. – 24-б.

⁵⁷ *Арандаренко Г.А.* Досуги в Туркестане (1874–1889). – СПб., 1889. – С. 543.

⁵⁸ *Мейендорф Е.К.* Путешествие из Оренбурга в Бухару. – М., 1975. – С. 140.

⁵⁹ XIX аср Бухоро давлат ҳужжатлари. II том. 8-дафтар. – Т., 1960. – 115-б.

⁶⁰ *Арандаренко Г.А.* Досуги в Туркестане (1874–1889). – СПб., 1889. – С. 543.

узокликдаги Работи Маликда ҳам жойлаштирилган бўлиб, уларга Бухоро-Кармана-Самарканд йўлини қўриклаш вазифаси юклатилган.

1893 йилда Бухоро амири Абдуллаҳад Россиядан Бухорога қайтаётганда Ашхободда руслар томонидан ўқитилган, малака жихатидан казаклардан қолишмайдиган, яхши қуролланган, қийимлари худди казакларникига ўхшаш туркман миршабларини қўриб қолганлиги манбаларда қайд этилган⁶¹.

Чор истилосидан кейин Ўзбекистон худудида миршаблар тунги наватчилик, тартиб-интизомни таъминлаш билан бирга, полиция вазифасини ҳам бажаришган. Ушбу даврда миршабхоналар бошлиғи «қўрбоши» деб аталган ҳамда миршаблар мингбоши ва оксоқоллар ихтиёрида хизматда бўлган⁶².

Садриддин Айний «Бухоро инқилобининг тарихи» асарида қайд этишича, «Бухоро дарвозасининг вокзал майдонида рус полиция идораси очилган, бу идора Бухоронинг ичида ҳар бир ишга мухтор ва қодир этиб белгиланган, шунингдек уйларда тинтув ўтказиш, аҳолини қамаш, жаримага тортиш ишларини бажарган».

Венгриялик машҳур сайёҳ Арминий Вамбери (1832–1913) ўзининг Марказий Осиёга 1863–1864 йилларда уюштирган сафари асосида яратган «Марказий Осиё бўйлаб саёҳат» асарида қайд этишича: Бухорода полиция (миршаблар) Осиёнинг бошқа шаҳарларига қараганда анча қучли фаолият юритган. Кундуз кунлари раиснинг ўзи бозорлар ва жамоат жойларини айланиб чиқади ёки ўзининг мулозимларини жўнатади. Кун давомида тўполон, ўғирлик ва бошқа жиноятлар содир этмасликларини назорат қилади. Одатда миршаббошига 4 нафар бош қўриқчи бўйсунган. Ҳар бир қўриқчига 8 нафар кичик қоровуллар бўйсунган бўлиб, жами 32 тани ташкил этишган. Қуёш ботгандан икки соат ўтгандан кейин ҳеч қим қўчага чиқишга журъат қила олмаган. Чунки Амир миршабларга қўчада юрганларнинг барчасини ҳибсга олишни буюрган. Тунда миршаблар айниқса, бировнинг уйига ўғирликка қирмокчи бўлганлар ёки ишқий саргузаштлар ахтариб юрганларга алоҳида эътибор қаратишган⁶³.

⁶¹ Холиқова Р. Бухоронинг сўнги ҳукмдорлари // Жамият ва бошқарув. – 2004. – №2. – 56-б.

⁶² Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 6-жилд. – Т., 2003. – 10-б.

⁶³ Arminius Vambery. Travels in Central Asia (Марказий Осиё бўйлаб саёҳат). – London, John Murray, Aldemarle Street. 1864. – 366-б.

Чор Россияси томонидан *Хива хонлиги* забт этилгач, бунга кадар хонликда мавжуд бўлган кўшин тарқатиб юборилади. Тахминан 2 минг кишилиқ навкарлар миршаблик хизмати учун сақлаб қолинади⁶⁴.

Шу даврда хон Туркистон генерал-губернаторлиги орқали Россия ҳарбий вазирлигидан кўп илтимослар билан ўз навкарлари учун қуро-л-яроғ олишга муваффақ бўлган эди. Аслида чор ҳукумати Хива хонлигини қуро-л билан таъминлаш, қуроли кучларни кучайтиришдан манфаатдор эмас эди. Бу навкарлар хонликда сарой кўриқчиси вазифасини бажарганлиги учунгина уларга қуро-л берилган. Шунингдек, улар солиқдан озод этилган бўлиб, хизматга ўз оти ва емиши билан келишган. Уларга хон томонидан маош тайинланган⁶⁵.

Қўқон хонлигида маҳаллий бошқарув тизимида қўрбоши лавозими мавжуд бўлиб, у миршаблик ишларини олиб борган. Шу даврда хиёнат, ёлғон қасам, ўғирлик жиноятларининг олдини олиш ҳамда шаҳардаги тунги кўриқчилик вазифаларини бажариш қўрбошилар зиммасида бўлган⁶⁶.

Манбаларда келтирилишича, Махди Чанишев Қўқон воқеалари вақтида шаҳардаги тартиб ва интизомни сақлаш учун бутун миршабликка бош қўмондон этиб тайинланган. У большевиклар билан бўлган жанглар вақтида алоҳида жонбозлик кўрсатган⁶⁷.

Ўрта Осиёнинг Чор Россияси томонидан босиб олинishi натижасида тузилган Туркистон генерал-губернаторлиги метрополия манфаатларини ҳимоя қилган ҳолда катта имтиёзларга эга бўлди. Жумладан, генерал губернаторлик марказий бошқаруви дастлабки вақтда тўрт бўлимдан иборат бўлди. Бу бўлимлар маъмурий назорат ишлари, молиявий хўжалик ишлари, солиқлар назорати, суд ва ҳуқуқ ишлари билан ҳам шугулланди. Натижада, маъмурий бошқарув зўравонликка асосланган доимий усул сифатида сақлаб қолинди⁶⁸. Туркистонда Россия империясининг ҳарбий-сиёсий ҳукмронлигини таъминлашга биринчи даражали вазифа сифатида қаралди. Шунинг учун Туркистоннинг устидан империянинг ички ишлар вазирлиги эмас, балки ҳарбий вазирлиги мустамлака ҳукмронлигини

⁶⁴ Зияева Д. XIX аср охири ва XX аср бошларида Ўрта Осиё ҳарбий ишлар тарихидан// Ўзбекистон тарихи. – 2002. – № 3. – 13-6.

⁶⁵ Қодиров К. Ички ишлар органлари фаолияти тарихи: Ўқув қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2020. – 27-6.

⁶⁶ Махмудов Ш. Қўқон хонлигида маҳаллий бошқарув//Жамият ва бошқарув. – 2004. – № 1. – 67-6.

⁶⁷ Кичик хабарлар: Мухторият аъзолари//Улуғ Туркистон. – 1918. – 21 март.

⁶⁸ Шамситдинов Р., Абдулмоин Х. Ўзбекистон тарихи. – Андижон, 2001. – 298-6.

қарор топтирди. Шу сабаб Туркистон генерал-губернаторига император томонидан туб аҳолининг бошқарувида, қонунларида ва урф-одатларида Россия империясининг манфаатлари бўлган барча нарсаларни ўзгартириш ҳукуки берилган эди⁶⁹.

Биргина Термиз мисол қилиб олиinsa, ўша даврда шаҳарда ҳатто дурустрок полиция биноси ҳам йўқ эди. Бузилиб, қулай деб турган полиция биносидан ҳар қандай жиноятчи бемалол қочиb кетиши ҳеч қандай гап эмас эди. Лекин шунга қарамадан, руслардан ташқари халқлар фақат полиция розилиги билан Термизда яшаш ҳукукини олганлар⁷⁰.

Бухорода эса сақланаётган ҳарбий қисмлар нафақат чегарани, балки ички тартибни сақлаш, миршаблик хизмати, жазо отрядлари (айниқса қўзғолонлар пайтда) вазифасини бажарар ва маҳаллий аҳолига нисбатан ўта шафқатсиз, таҳқирловчи муносабатда бўларди.

Чор Россияси Туркистонни забт этишининг сиёсий аҳамияти билан бир қаторда яна икки жиҳатдан: 1) молиявий сиёсат нуктаи назаридан давлат даромадлари манбаи ва ички ишлаб чиқариш маҳсулотлари учун янги бозор сифатида; 2) мустамлакачилик сиёсати нуктаи назардан – марказий губерналардан ортиқча аҳолини жойлаштириш учун янги вилоят сифатида қизиқиш уйғотган⁷¹. Туркистонни тинч маданий йўл билан бўйсундиришда хазинадан сарф бўлган миллионлар ортиғи билан қайтишини мустамлакачилар жуда яхши билардилар⁷².

Генерал-лейтенант М.А. Терентьевнинг «Ўрта Осиёнинг босиб олиниши тарихи» номли (1906 йил) асарида Ўрта Осиёнинг мустамлакага айлантирилиши аҳамиятини кўрсатиб, К.П. Фон Кауфманнинг «Ўлкани ўзлаштирувчанлик» фаолиятини қўллаб-қувватлайди⁷³. Санкт-Петербург зодагонлари вакили, ўлкашунос олим князь В.И. Масальский эса диққатини Туркистондаги ер-сув масалаларига қаратиб, арзон пахта хомашёсига эришиш учун ўлкада пахта яккахокимлигини ўрнатиш, русларни

⁶⁹ *Кауфман К.П.* Проект всеподданнейшего отчета генерала-адъютанта К.П. Кауфмана 1-го по гражданскому управлению и устройству в областях Туркестанского генерал-губернаторства 7 ноября 1867 г.-25 марта 1881 г. – СПб., 1885. – С.43.

⁷⁰ *Дамнинова З.* Термиз шаҳрининг Россия мустамлакасига айлантирилиши ва унинг оқибатлари/Ўзбекистон тарихи. – 2002. – № 3. – 32-б.

⁷¹ *Пален К.К.* Приложение к отчету по ревизии Туркестанского края. Материалы к характеристике народного хозяйства в Туркестане. Ч.1, отд. 4. – СПб, 1911. – С.496.

⁷² *Федорова П.* Хозяйство в Средней Азии. – СПб., 1898. – С.215.

⁷³ *Терентьев М.А.* История завоевания Средней Азии. – СПб., 1906. – С.358.

кўпайтириш чораларини кўриш лозимлигини уқтиради. Подшо вазири А.В. Кривошеин худди шу фикрларни юритади⁷⁴.

Чоризмни рус халқпарварлари «миршаблик подшолиги» деб атагани бежиз эмас. Ана шу полиция тузумига суянган подшо ҳукумати Туркистон ўлкаси идорасини энг қуйи бўғинидан олий бўғинигача ўз қўлида тутган. Генерал-губернаторнинг ўзи бош миршаб вазифасини ўтаган. Ҳокими мутлақ генерал-губернатор ўлкадаги истаган одамини, хоҳ ўзбек, хоҳ рус бўлишидан қатъи назар, империянинг чеккаларига 5 йил муддатгача сургун қилиш ҳуқуқи қонунан мустаҳкамланган эди. У ҳарбий бўлмаган фуқаролар устидан ҳарбий судлар ҳукмини тасдиқлашдек ички ишлар вазири ваколатларини ҳам ўз қўлида жамлаган эди. Вилоятларнинг ҳарбий губернаторлари, туманбошилар, қасаба приставлари ҳам полиция генераллари ва зобитлари ваколатларига эга бўлганлар. Бундан ташқари, ўлкада Ички ишлар вазирлигининг идоралари, унинг вакиллари ҳам шунга муқобил тарзда иш қўришган⁷⁵.

Туркистон шаҳарларида «полицейстер» лавозими жорий этилиб, уларнинг ҳуқуқлари туманбошилар ҳуқуқлари билан тенглаштирилган. Тошкентда янги ва эски шаҳар полицейстерлари иш олиб боришган. Уларга полиция приставлари бўйсунган. Маҳаллий маъмурият – волост бошқарувчилари ва оксоқоллар ҳам қуйи миршаблик зобитлари ваколатларига эга бўлиб, уларга ёлланган миршаблар хизмат қилган.

Чор Россияси мустамлакачилиги даврида Тошкент бозорларидаги тош-тарозу, озик-овқат маҳсулотларининг сифатини назорат қилиш ҳам полиция зиммасига топширилган⁷⁶. Шу даврда биргина Тошкент шаҳрида «Тошкент шаҳар полиция бошқармаси», «Тошкент темир йўллар полиция бошқармаси», «Туркистон район полиция бўлими» ҳамда «Тошкент шаҳри қидирув бўлими» каби маъмурий-ҳарбий бошқарув идоралари фаолият юритганлар⁷⁷.

Айрим манбаларда Тошкент шаҳрида полиция Янги шаҳар ва Эски

⁷⁴ Кривошеин А.В. Записка главному управляющему земледелием и землеустройством о посздаке в Туркестан. – СПб., 1912.

⁷⁵ Ўзбекистоннинг янги тарихи/Тузувчилар: Ҳ. Содиков, Р. Шамсутдинов, П. Равшанов ва бошқ. – Т.: «Шарқ», 2000. – 206-б.

⁷⁶ Шарипова И. XIX аср охири ва XX аср бошларида эски Тошкент/Ҳамият ва бошқарув. – 2004. – № 2. – 39-б.

⁷⁷ Бўриева Х. Тошкент шаҳрининг тарихий топонимияси (XIX аср охири – XX аср бошлари): Монография. – Т., 2009. – 73-б.

шаҳар полиция бошқармаларига бўлингани ва уларнинг штати 307 кишидан иборат бўлгани келтирилади⁷⁸. Тошкентда октябрь тўнтаришигача миршаблар – тунги шаҳар соқчиси, Миршабхона бошлиғи – кўрбоши дейилган. Миршаблар тун бўйи шакилдок билан кўча ва маҳаллаларни айланиб, шаҳар осойишталигини таъминлаган. Тошкентнинг 4 даҳасида 10 тадан миршаб, бир миршаббоши бўлган. 1892 йилгача миршаб катта оқсоқолга, кейинчалик Эски шаҳар полицмейстерча бўйсунган⁷⁹.

Шунга қарамадан, Чоризм ўлкада зўравонлик сиёсатини олиб бориш жараёнида полиция идораларини тузиш билан биргаликда, камокхона тармогининг кенгайтирилишини туб жой аҳолини ижтимоий-сиёсий эзишнинг муҳим бўғинларидан бири деб ҳисобларди. Бу идораларни сақлаш, қўриклаш ва таъминлаш учун империя хазинасидан ҳар йили деярли 80 минг сўм ажратилиб келинди⁸⁰.

Туркистон халқи ўзининг танг аҳволга тушиб қолганлигини тобора чуқурроқ ҳис этиб, уйғона бошлади ва ҳаракат қилишга ўтди. Подшо конунларининг номуқаммал эканлиги, ерлар адолатсиз тақсимланаётганлигини кўрсатиб, вазиятни ўзгартиришга интилди, деҳқонларнинг хўжаликларга мажбуран бириктириб қўйилишига, юқори даражадаги солиқ ва ўлпонларга қарши чиқди, порахўрликнинг ялпи авж олиши ва маъмурларнинг ўзбошимчалигидан ғазабга келди. Архив маълумотларига кўра ўша даврда маъмурият хавотирлик билан қуйдагиларни таъкидлаган эди: «Халқ оммаси ўзи билан бир диндаги хон ҳукмронлиги вақтидаги руҳонийлари ва олимларига ҳурмат туйғусини ҳали унутган эмас, халқ судига берилган кенг ҳокимият қозиларга бўлган ҳурматни қўллаб-қувватламокда, руҳонийлар ва қозиларнинг қўллаб-қувватланиши бу омманинг ўзига тўла қарамликда сақлаш имконини беради ва шу омиллар туфайли халқ агар бунга қулай шароит топилса, рус ҳукуматидан ўзини четга олишга ҳам қарши эмас»⁸¹.

Мустамлакачи маъмурлар жойлардаги халқ ҳаёти билан яқиндан таниш бўлган барча уезд бошлиқларидан шу хилдаги маълумотларни олар эканлар,

⁷⁸ <http://n.ziyouz.com/books/uzbekiston-milliy-ensiklopediyasi/> / O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – 322-б.

⁷⁹ <http://n.ziyouz.com/books/uzbekiston-milliy-ensiklopediyasi/> / O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – 616-б.

⁸⁰ Абдурахимова И.А. Колониальная система власти в Туркестане (вторая половина XIX – начало XX века): Автореф. дис. д-ра. ист. наук. – Т., 2009. – С. 40.

⁸¹ Ўз МДА И-З-фонд, 2-руйхат, 60-иш, 219-варақ.

чор идора усулига қаршилик кўрсатиш ортиб бораётганини аниқ кўрава уни ҳар қандай йўллар билан бостиришга ҳаракат қилардилар. Бунинг учун эса бошқарув соҳасида бу генерал-губернатордан тортиб то участка нозиргача бўлган бутун бошқарув таркибининг маъмурий, полиция ва таъкиб қилиш ваколатлари кенгайганидан уларга ҳатто фавқулодда ва ҳарбий кўринишдаги чора ва усулларни қўллаш ҳукуки берилганида кўриш мумкин⁸².

Улар Туркистонда чор идора усули мавжуд бўлиб турган кейинги йиллар мобайнида амал қилиб борди, бунда алоҳида ва ҳарбий дала судлари, шафқатсиз жазо экспедициялари, сиёсий қидирув идоралари, сургун қилиш ва турмаларга ташлаш каби усуллардан кенг фойдаланиларди.

Умуман олганда, бу жараёнлар «Туркистон ўлкасини бошқариш тўғрисидаги низом» (Положение об управлении Туркестанского края) қабул қилинганга қадар давом этди. Туркистон генерал-губернаторлиги сарҳадлари янада кенгайганлиги сабабли мазкур низом орқали ўлка бешта вилоятга бўлинди. Вилоятлардаги бошқармалар губерния бошқармаси ҳукукига эга бўлди. Вилоятлар эса уезд ва волостларга бўлиб бошқарилди. Уездлар Туркистон генерал-губернаторлиги маъмурий тузилмасининг ўзагини ташкил этди. Ташкил этилган субъектларда унинг манфаатларини ҳимоя этувчи дастлабки полиция маҳкамалари тузилди. Полиция фаолиятининг бирламчи вазифалари 1890 йил февраль ойида қабул қилинган «Вактинчалик низом» талаблари асосида олиб борилди.

Бу даврда уезд бошлиғи ва унинг ёрдамчиси, ҳудуд пристави жамоат тартиби бузилганда маҳаллий ва маҳаллий бўлмаган аҳолига нисбатан маъмурий жазо чоралари, хусусан, камок ёки муайян микдордаги жарима белгилаш ваколатига эга эди⁸³.

Туркистондаги мустамлака идораси 1898 йилгача «ҳарбий-халқ бошқаруви», ундан кейин эса «маъмурий-полиция бошқаруви» деб аталган бўлса ҳам, унинг моҳияти мазмунан ўзгармади. Барча ваколатлар рус маъмурияти қўлида жамланиб мустамлака истибдоди йил сайин кучайиб бораверди. Ҳатто 1908–1910 йиллар давомида Туркистон ўлкасини атрофлича тафтиш қилган Тафтиш комиссияси раиси, сенатор, граф

⁸² Қодиров К. Ички ишлар органлари фаолияти тарихи: Ўқув қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2020. – 30-б.

⁸³ Положение об управлении Туркестанского края 1892 года // Свод законов Российской империи. В пяти книгах. Книга первая. Тома 1–3. Том 2. – СПб., 1912. – С. 427–446.

К.К. Пален ҳам тафтиш материаллари ва император ҳукмига ҳавола этган такдимномасида чоризм ндорасини мустақкамлаш, Туркистон генерал-губернаторлиги маъмурий-полиция амалдорларига ўзларига қарашли аҳолига унча аҳамиятли бўлмаган хатти-ҳаракатлари учун қўлланиладиган жазо бериш ҳуқуқларини янада кенгайтириш таклиф қилинган эди. К.К. Пален бу чора маҳаллий турмушни тўғри йўлга солиш учун зарур дєб ҳисобларди. Сенатор Туркистон шаҳарларида мустақил полиция бошқармалари, Тошкентда обер-полицмейстер лавозимини жорий этиш ва ўлкадаги миршаб-полиция хизматчилари сонини кўпайтиришни ҳамда Туркистон генерал-губернаторлигида туман полиция маҳкамасини тузиш гоёсини таклиф қилди.

Шундан сўнг, император Николай II сенатор К.К. Паленнинг таклифларини кўриб чиқиб, ҳужжатлар устига «Мутлақо тўғри» деган дастхат ёзиб, Туркистон генерал-губернаторлигига жўнатди⁸⁴.

Туркистон генерал-губернатори марказдан, ўлкада миршаблик ҳолатини кучайтириш ва рус маъмурлари томонидан жойларда жосуслик назоратини ташкил этиш топширигини олгандан сўнг, Тошкент темир йўли жандарм-полиция бошқармаси бошлиғи, алоҳида жандармлар корпуси подполковниги Бабкинга махсус топширик беради. Унга кўра, 1905–1908 йиллар инқилобида ва иш ташлашларда қатнашган барча шахслар ҳақида маълумот тўплаш юқлатилган эди. Бабкиннинг «Ҳеч қандай ташвиқотга йўл қўйилмасин», Генерал-губернаторнинг «Ишчилар ўртасида жиноий адабиётлар тарқалишига зинҳор йўл қўйилмасин» деган буйруғига бенуксон риюа этиш буюрилди⁸⁵.

Сиёсий полиция томонидан жойларга махсус сўров-анкета юборилди. Унда қуйидаги саволлар мавжуд эди: «1905–1906 йилларда иш ташлашлар қанча бўлган?», «Иш ташлаш мақсади ва хусусияти қандай?», «1907 йил қанча инқилобий чиқишлар ва террор актлари содир бўлган?», «Социал-демократлар ва социал-инқилобчилар ташкилотларида қанча ходимларингиз бор?»⁸⁶. Анкетада инқилобий чиқишлар салмоғи ҳар бир жойда қандай бўлгани ва унинг ёндош аҳолига таъсирини аниқ тасвирлаш зарурлиги кўрсатилиб, жандарм-полиция бўлимлари ўз ҳудудларида

⁸⁴ Ўз МДА 468-фонд, 1-руйхат, 1-иш, 78-варақ.

⁸⁵ Ўз МДА 468-фонд, 1-руйхат, 424-иш, 4-варақ.

⁸⁶ Ўз МДА 468-фонд, 1-руйхат, 1-иш, 81-варақ.

яширин илгогарлик билан шугулланувчи ходимларга эга бўлишлари мажбурий эканлиги жиддий тарзда уқтирилган.

Империя ички ишлар вазирлиги полиция департаменти Махсус бўлими юборган мутлако махфий йўлланмасида полиция-жандармерия бўлимлари бошликларига аҳоли ўртасида агентура тармоғига эга бўлиш ишига шахсан жавобгар эканликлари таъкидланиб, улар ишчи ташкилотлари, инқилобий фиркаларда ўз жосусларини орттиришлари жуда муҳимлиги алоҳида кўрсатиб ўтилган эди.

1907 йилнинг 20 ноябрида подполковник Васильев ва полиция маслахатчиси Квицинскийлар ташкил қилган махфий жосуслик тармоғи асосида бевосита марказ – Петербургга хизмат қилувчи рус махфий сиёсий полицияси – Туркистон район мухофаза бўлими ташкил қилинди⁸⁷. У Петербургнинг «кўз-кулоги» бўлиб хизмат қилди. Махфий полиция Туркистондаги барча тараккийпарвар кучларни аниқлаш, уларнинг сафига илгогарлар юбориш ва миллий-озодлик ҳаракатининг барча кўринишларини тезлик билан аниқлаб унинг ривожланишига йўл қўймаслик, энг муҳими, ўлкани руслаштиришга монетьлик қилувчи барча кучларни зимдан, пинҳона, ё ошқора йўқ қилиш учун хизмат қилиши лозим эди.

Махфий полиция ўлкадаги социал-демократик ташкилотларни тор-мор қилиб, қўлаб одамларни камокка олди. 1908 йилда Тошкент турмасининг ўзида 500, Скобелевда 300 сиёсий маҳбус сақланган. Самарканд турмасида эса маҳбуслар қўлиги, шаронт ёмонлигидан тиф эпидемияси тарқалган. Сиёсий жиҳатдан ишончсиз ҳисобланган 400 нафар ишчи Ўрта Осиё темир йўлидан бўшатилиб, 700 нафарга яқин ишчи «қора дафтар» рўйхатиغا киритилган. Миршабларга тинтувга қилинганда эшик бир дақиқада очилмаса уни бузиш ҳукуқи берилган⁸⁸.

Қисқаси, полиция штатлари кенгайтирилиб, очик ва яширин агентурага ажратиладиган маблағлар қўпайтирилди. Масалан, империя ички ишлар вазирлиги агентура харажатлари учун Каспийorti вилоятига 2000, Фарғонага 1900, Самаркандга 1200 ва Еттисувга 1000 рубль ажратди⁸⁹.

Россия империяси Ички ишлар вазирлиги Туркистон генерал-губернаторга «агентура харажатлари учун» 3 минг рубль ажратди. Самар-

⁸⁷ Ўз МДА 468-фонд. 1-руйхат. 1-иш. 212-варак.

⁸⁸ Ўз МДА 468-фонд. 1-руйхат. 567-иш. 36-варак.

⁸⁹ Ўз МДА 468-фонд. 1-руйхат. 567-иш. 39-варак.

қанд ҳарбий губернатори генерал-майор Гаскетнинг вилоятларда жинойт-сиёсий қидирув идоралари ташкил этиш ва уларни губернаторларга бўйсундириш таклифи ҳам амалга оширилди. 1911 йилда Сирдарё, Самарқанд, Фарғона, Еттисув ва Каспийорти вилоятларида шундай идоралар таъсис этилди. Вилоят полицияларига тартибсизликлар содир бўлганда осмонга эмас, балки тўғридан-тўғри оломонга қарата ўқ отиш ҳукуқи берилди⁹⁰.

Кейинчалик гарб усулида ташкил этилган ушбу тузилмалар 1917 йил бошига қадар ўлкада мавжуд бўлган анъанавий миршаблар тизими билан бирга фаолият олиб борди⁹¹.

Шундай қилиб, Туркистон ўлкасида Россия империяси ҳукмронлик қилган йилларда қонун лойиҳалари доимо тўлдирилиб, ўзгартирилиб туриларди. Бунинг сири жуда оддий эди. Чор Россиясининг қонун лойиҳалари Туркистонни Россия империясининг марказлашган бошқаруви тизимига қиритиб, уни рус буржуазияси ва дворян-помешчилар мулкига айлантиришга қаратилган эди. Шу сабабли мазкур полиция миршаблари тарихи давлатчилик тарихи билан ҳамбарчас боғлиқ ҳолда ривожланиб борди.

⁹⁰ Қодиров Қ. Ички ишлар органлари фаолияти тарихи: Ўқув қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2020. – 33-б.

⁹¹ Тиллабоев С.Б. XIX аср охири – XX аср бошларида Туркистон ўлкасининг маъмурий-ҳудудий бошқарув тизими ва унда маҳаллий аҳоли вакилларини иштироки (Фарғона вилояти мисолида): Тарих. фан. номз. ... дис. автореф. – Т., 2006 – 28-б.; Муродова Ш. XIX аср охири – XX аср бошларида Туркистон ўлкасидаги озодлик ҳаракатлари тарихи (Самарқанд вилояти мисолида): Тарих. фан. номз. ... дис. автореф. – Т., 2004. – 27-б.

ЧОР РОССИЯСИ МУСТАМЛАКАЧИЛИГИ ДАВРИДА ТУРКИСТОНДА ҲАРБИЙ-ПОЛИЦИЯ ТАРТИБОТИ

XIX асрнинг еккинчи ярмида Россия империяси томонидан Ўрта Осиёнинг босиб олинган қисмида Туркистон генерал-губернаторлиги ташкил этилди.

Туркистон генерал-губернатори бутун ҳарбий ва фуқаро ҳокимиятини бирлаштириб, у бир вақтнинг ўзида подшо ноиби, ўлканинг прокурори ва бош миришаби ҳисобланган. Шаҳарларда полисмейстер лавозими жорий этилиб, уларнинг ҳуқуқлари туманбошилар ҳуқуқлари билан тенглаштирилган.

Маҳаллий маъмурият – волост бошқарувчилари ва оксоқоллар ҳам куйи миришаблик зобитлари ваколатига эга бўлиб, уларга ёлланган миришаблар хизмат қилган. 1907 йилда Тошкентда бевосита марказ – Петербургга хизмат қилувчи рус махфий сийёсий полицияси Туркистон район муҳофаза бўлими (ТРМБ) ташкил қилинди.

Туркистонда жорий этилган бошқарув тизими ва полиция-миришаблик тармоғи мустамлакачи империя манфаатларига хизмат қилиб, унинг асосий мақсади аҳоли тинчлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши курашиш эмас, аявло, маҳаллий аҳолини қаттиқ итоатда ва мутеъликда сақлаш, ўлкада подшо тузумига қарши халқ озодлик ҳаракатлари вужудга келишининг олдини олиш ва уларни аёвсиз бостириш бўлган.

ТУРКИСТОН ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРЛИГИДА МАЪМУРИЙ-ҲАРБИЙ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ

Марказий бошқарув

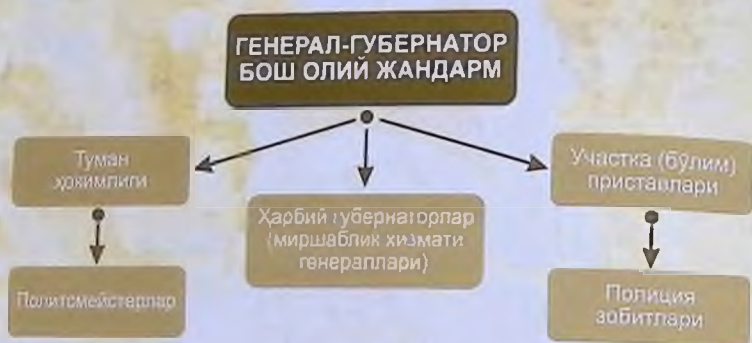

Вилоят бошқаруви

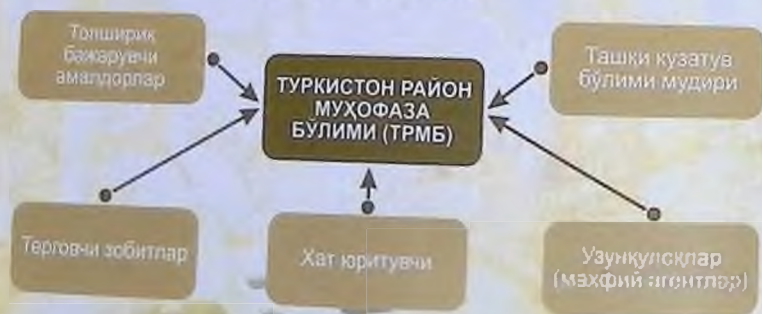
МИРШАБЛИК БОШҚАРУВИ

Мустабид идора усулининг миршаблик амалиёти

Россия империяси ИИВ полиция департаменти органи – Туркистон район муҳофаза бўлими (махфий сиёсий полиция – “охранка”)

ШАХСИЙ ТАРКИБ

Эски шаҳар полисмейстери

Туркистонда маҳаллий аҳолидан таъин қилинган полиция

Чорсу бозорининг поланция постидан кўриниши, Самарканд ш.

II БОБ. ЧОР РОССИЯСИ ПОЛИЦИЯ ТИЗИМИНИНГ СИДИРИЛИШИ ВА ТУРКИСТОНДА ИШЧИ-ДЕХКОН МИЛИЦИЯСИ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИНИНГ НАЗАРИЙ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИНИНГ ИЛМИЙ ТАЛҚИНИ

1917 йил 28 октябр (10 ноябр)да Буюк Октябрь инқилоби оловчи билан ағдарилган буржуазия, мустамлакачилик бошқарувини зудлик билан халқа яқиндан боғлиқ бўлган, уларнинг манфаатларини йфодловчи, меҳнаткашларнинг таянчидан қувват олувчи янги пролетар давлат органларига алмаштириш керак эди. Туркистон ишчи ва деҳқонлари, ҳокимият устига чиқиб, илк бор мамлакатни бошқаришни бошлашлари лозим эди. Бу ўта қийин, ҳали синалмаган йўл эди. Туркистондаги янги давлат аппарати асослари, ҳокимиятнинг Советлар қўлига ўтишининг ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамланганини Ўлка ҳукумати – Халқ Комиссарлари Кенгашини ташкил қилган 1917 йил 15–22 ноябрдаги Советларнинг III Ўлка съезди қонулаштирди ва давлат ҳаётининг алоҳида тармоқларини бошқариш учун 15 та халқ комиссарияти тузилди. Ўлканинг барча шаҳарлари ва вилоятларидаги Халқ Комиссарлари Кенгашини олқишладилар ва аҳолининг инқилобга мойил катламларининг қўллаб-қувватлашларига таяниб, буржуазия ҳукумати томонидан ташкил этилган ижро қўмиталари ва жамоат хавфсизлиги комитетларини тарқата бошладилар.

Туркистон ўлкасида Совет ҳукумати ўрнатилишининг илк кунлариданоқ большевиктик партия ташкилотлари ва Халқ Комиссарлари Кенгаши Туркистонда инқилобга эришиш ва меҳнаткашлар манфаатларининг ҳимоя қилиш мақсадида Қизил Армия отрядлари, янги суд ва милиция органларини ташкил қилиш бўйича тезкор чоралар кўрдилар.

Ўша таҳликали даврларда Октябрь инқилобига қарши туриш ва пролетариат диктатурасини енгган жанговар таянч сифатида ички ва ташқи контрреволюциянинг ёлланган кучлари – ок гвардиячилар, босмачилар, буржуазия миллатчилари, бойлар, реакцион руҳонийлар ва Туркистонда ишчи-деҳқонлар ҳокимиятини ағдаришга ҳаракат қилган бошқа жиноий элементларга қарши курашда жуда фаол иштирок этишга тўғри келган.

Тарихдан маълумки, Туркистон ўлкасининг матъурий ва саноий маркази – Тошкентдаги инқилоб 1917 йил 1 ноябрда ғалаба қозонди. Шу кунги Туркистон ўлкаси Халқ комиссарлари кенгаши раиси Ф. Колесов УИМКга телеграф орқали хабар юборди: «Қўчаларга чиққан халқ ўз душманлари устидан

ғалаба қозонди. Ҳокимият унинг қўлига ўтди. Генерал Коровиченко –
тўрт кунлик қонли жанглар сабабчиси – қўлга олинди».

1917 йил 15–22 ноябрдаги Советларнинг III ўлка Кенгаши съезди Туркистон ўлкасида Совет ҳукуматини ташкил этиш тўғрисидаги декларацияни қабул қилди ва шаҳарлар, қишлоқлар ва овулларнинг меҳнаткашлари томонидан мамнуният билан кутиб олинган янги ҳукумат чоризм ва Муваққат буржуазия ҳукуматининг давлат машинасини синдиришга киришди. Халқнинг манфаатларини ҳимоя қилиш асосини ташкил қилувчи янги ҳукукий тартиб ўрнатилган Совет ҳукумати инқилобий қонунчилик ва социалистик тартибга қатъий амал қилишга қаратилган махсус органга муҳтож эди. Бу каби органлардан бири ўз таркиби, вазифалари ва фаолият услуби бўйича умуман ўзгача бўлган Ишчи-деҳқон милицияси бўлиши керак эди. Октябрь инқилоби ғалабасининг илк кунларидан маҳаллий Кенгашлар ўлка ҳокимиятининг кўрсатмаларини қутмаган ҳолда «халқ» милицияси дея аталмиш органнинг таркибини текширди. Совет ҳукуматига қарши душманлик қайфиятидаги ишчилар ўз лавозимларидан бўшатиларди ва ишчи-деҳқон вакиллари билан алмаштириларди. Бу ҳақда ишчи-деҳқон дохийси саналган В.И. Ленин омманинг бу каби инқилобий ташаббусини маъқуллади: «Инқилобий омма 1917 йил 25 октябрдан кейин, – дея ёзган эди у, – тўғри йўлга кирди ва ҳали буржуазия-бюрократик суд аппаратини тарқатиб юбориш тўғрисидаги ҳар қил фармонлар чиқмасидан ўзларининг ишчи ва деҳқон судларини ташкил қилишни бошлаб инқилобининг ҳаётийлигини исботладилар».⁹² Шундай қилиб, эски милиция аппарати синмасидан аввал унинг инқилобий янгиланиши юз берди.

Муваққат ҳукуматнинг Тошкент ижроня қўмитаси ҳам 1917 йил март ойида милицияни ташкил қилди, аввал Тошкентда, тез орада эса ўлканинг барча уезд шаҳарларида ўз фаолиятини бошлаган эди. Подшоҳ полициячилари, бироқ аввал ишонч ва ҳақиқат билан автократик тузилмага хизмат қилганлар, айрим истисно ҳолатлардан ташқари, ўз лавозимларида қолдилар ва олдингидек интилиш билан халққа қарши буйруқлар ва Муваққат ҳукумат фармонларини бажара бошлаган эдилар.

Марксизм таълимотининг XX аср бошларидаги давомчиси бўлган В.И. Ленин синфий курашнинг моҳияти, жамиятни бошқариш ва уни «пролетариат қўлида бўлишини таъминлаш» ҳақидаги ғояларни илгари суриб, ҳокимият халқнинг қўлига ўтганидан сўнг, уни сақлаб қолиш ва мустаҳкамлаш учун махсус назорат органларини ташкил этиш зарурлигини

⁹² В.И. Ленин. Тўлиқ асарлар тўплами, т. 36, 197-б.

кўрсатиб ўтади. В.И. Ленин капиталистик давлатларнинг бошқарув тизимига баҳо бериб, инқилоб амалга оширилгандан сўнг: «эркинликни йўқотган халқ бу «тайёр» давлат машинасини «парчалаб ташламоғи», унинг ўрнига янги давлат машинасини ўрнатмоғи, полиция, армия ва бюрократия ўрнига халқни ёппасига қуроллантирмоғи керак»⁹³лиги ҳақидаги ғоясини исботлашга ҳаракат қилади. Бу жараёнда «... аҳолининг барча қамбағал қатламларининг ишончига сазовор бўладиган, уларга уюшишда ёрдам берадиган, ҳақиқий синфий ва революцион куч, пролетар милициясини барпо этиш» ғоясини илгари суради.

Муваққат ҳукуматнинг «халқ милицияси» халққа қарши моҳиятини очиб берар экан, В.И. Ленин ўзининг «Бизнинг инқилобдаги пролетариат вазифалари» номли мақолида ёзган эди: Полициянинг халқ милициясига ўзгартирилиши – инқилобнинг бутун даврида юзага келадиган ва Россиянинг кўплаб жойларида ҳаётга татбиқ этилаётган ўзгаришлардир. Биз оммага оддий буржуа инқилобининг аксариятида бу каби ўзгаришлар узок вақтга чўзилмаганлиги ва ҳаттоки энг демократик ва республика буржуазияси эски, халқдан йироқ бўлган, халқни турли йўللار билан зулм ўтказадиган буржуа жамоаси қўли остида бўлган полициянинг ўрнини эгаллаганлигини тушунтиришимиз керак...

...Полицияни тиклашга йўл қўймаслик; бутун халқнинг ташкилотчилик кучларини бошма-бош милицияни яратишга жалб қилиш – пролетариат инқилобни ҳимоя қилиш, мустақамлаш ва ривожлантириш мақсадида халққа етказиши зарур бўлган вазифалар шулардир»⁹⁴.

1917–1991 йилларда «Халқ милицияси» атамаси кенг қўлланилганидек хабардормиз. «Халқ милицияси» нима эканлиги ҳақида у 1917 йил 7 августда ёзган эди: «Уезд шахарларида милиция раҳбарлари ўз вазифаларини умуман тушунмаган ҳолда ўзининг муваққат мавқеидан фойдаланиб имкон қадар кўпроқ фойда олишга ҳаракат қиладиган кичик идора ходимлари, майда дўкончилар, хуфя адвокатлар бўлган. Уезд шахарларидаги милиция комиссарлари ҳар ойда алмашади, айрим шахарларда бундан-да тез, милиция таркиби ишга яроқсиз и аксарият ҳолларда сифатсиз, ўзбошимчалик, қонунга зид равишда озодликдан маҳрум қилиш, порахўрлик ва тамағирлик, мана шулар одатий ва уезд милицияга ҳос амалдорлар фаолиятидаги ҳолатлардир»⁹⁵.

⁹³ Ленин В.И. Ўйроқдан хатлар. 3-хат. Пролетар милиция тўғрисида. Т.31. // Тўла асарлар тўплами. – Тошкент: Ўзбекистон, 1977. – 48-б.

⁹⁴ В.И. Ленин. Тўлиқ асарлар тўплами, т. 36, 164–165-бетлар.

⁹⁵ Ўзбекистонда Буюк Октябрь социалистик инқилобини тайёрлаш ва амалга ошириш. Хўжатлар тўплами. – Тошкент, 1947, 89-б.

Скобелев округ суди прокурори 1917 йил 17 августда Тошкент суд палатасига шунга ўхшаш ёзувни юборди.

Муваккат буржуа ҳукумати милициясининг тузилмаси ва вазифалари подшоҳ полициясиникидан фарқ қилмаган, келинг полиция қандай ташкил қилинганлигини кўриб чиқамиз. Туркистонда подшоҳ полициясининг тузилмаси ва вазифалари 1882 йилда қабул қилинган «Туркистон ўлкасини бошқариш тўғрисида»ги Низом ва қуйидаги «энг катта» фармойишлар асосида белгиланган.

Ўлкани генерал-губернатор – ҳарбий, маъмурий ва полициянинг тўлиқ ҳокимиятини ўзида намоён этган юкори даражадаги ҳукмдор бошқарган. Маҳаллий аҳолига нисбатан у чексиз ҳуқуқлардан фойдаланган. Губернатор «сиёсий жиҳатдан ишончсиз маҳаллий аҳолини» 5 йил муддатга империянинг узок ўлкаларига сургун қилиши ва, масалан, «ҳукуматга қаршилик кўрсатиш» ва бошқа шу каби «оғир жиноятлар» учун ҳарбий судга топшириши мумкин. Шаън ва ҳуқуқларни ўта қўпол равишда бузиш қонуллаштирилган эди, маҳаллий аҳолига душманлик муносабатида бўлиш, бунда подшоҳнинг золимона тузуми ва унинг ўзбошимчалик билан бошқарувига нафрат билан жавоб берилган.

Вилоятларга ҳарбий губернаторлар ва уларнинг тасарруфида бўлган вилоят бошқарув органлари раҳбарлик қилган. Ҳарбий губернаторга барча қуролли кучлар, шунингдек вилоят ҳудудида жойлашган полиция кучлари бўйсунган. Унга «жамоат тартиби, тинчлик ва осойишталикни ҳимоя қилиш учун» маҳаллий миллат вакиллари судисиз қамолка олиш, қишлоқ жойларида алоҳида полиция лавозимлари ва полициянинг энг қўли даражаларини киритиш, ер эгалари тавсияномасига биноан, шахсий маблағлари ҳисобидан отлик ва пиёдаги полиция кўриқлаш бўлиминини шакллантириш ҳуқуқи берилган. Генерал-губернатор, подшоҳ администрацияси, полиция ушбу ҳуқуқлардан подшоҳ режими ва феодалларнинг юкори табақасига ёқмаган аҳолининг тараққийпарвар вакилларини йўқ қилишда фойдаланган. Уезддаги маъмурий ва полиция бошқармалари учун уезд бошлиғи лавозими киритилган, унга меҳнаткаш аҳолининг қарама-қаршилигини бостириш учун уезд ҳудудида жойлашган қўшинга бошчилик қилиш ҳуқуқи берилган. Уездлар участка суд ижроси томонидан бошқариладиган участкаларга бўлинган. Бундай участкалар Сирдарё вилоятида 17 та, Фарғона вилоятида – 21, Самарқанд вилоятида 11 та бўлган. Йирик темир йўл станцияларида «тартиб»га катта ва кичик полициячилар қарашган.

Тошкент ва бошқа шаҳарлар – Скобелев (Фарғона), Самарканд ва Эски Марғилон шаҳарларининг рус ва «маҳаллий аҳоли» яшайдиган қисмларида полиция назорати полицмейстер, полиция суд ижрочилари ва бошқа амалдорлардан ташкил топган махсус полиция бошқармалари зиммасига юклатилган. Аввал Тошкент, Самарканд ва Қўқон шаҳарларида, кейинчалик эса губернаторликнинг барча вилоятларида махсус кидирув бўлиналари таъсис этилди.

Тошкент, Самарканд, Скобелев ва Марғилонда полиция бошлиғи уезд раҳбарлари эди. Бошқа шаҳарларда (Қазалинск, Каттакўрғон, Авлиё-ота, Туркистон, Андижон, Наманган, Чимкент, Перовск, Хўжакент, Жиззах, Ўратепа, Қўқон, Ўш ва Петро-Александровск (Тўртқўл))да полицияларни уезд бошлиғи ва Амударё бўлими бошлиғига бўйсунувчи суд ижрочилари бошқарган.

Маҳаллий аҳоли истиқомат қиладиган шаҳарлар қисмларга бўлиниб, уларга катталар – оксоқоллар бошчилик қилган. Ҳарбий губернатор томонидан тайинланадиган катта оксоқол шаҳарда «юқори полиция назорати» ҳуқуқига эга бўлган. Унинг қўлида аҳоли тўлайдиган солиқлар ҳисобидан пул тўланадиган қуйи полиция амалдорлари ишларди. Катта оксоқоллар ва оксоқоллар волост бошқарувчилар ва қишлоқ катталарига бериладиган бошқарув ҳуқуқи (жумладан, маошлар)га эга бўлган.

Шаҳарларнинг рус миллатига мансуб аҳоли яшайдиган қисмида 500 кишига битта шаҳар полициячиси ажратилган. Қишлоқ аҳоли пунктлари волостларга бўлинган, волостлар эса – қишлоқ жамоаси (оксоқоллик)га бўлинган. Волост бошқарувчилари ва қишлоқ катталари аҳоли томонидан 3 йил муддатга сайланган. Генерал-губернатор ўзи волост бошқарувчиларини тайинлаши мумкин эди. Унга сайлов натижаларини тасдиқлаш ҳуқуқи берилган. Норозилик юзага келган ҳолларда у янги сайловларни белгилаган ёки волост бошқарувчисини ўзи тасдиқлаган. Сайловларни ўтказишдаги бу ўйинлар (интригалар) бойлар синфи вакилларига амалларга эксплуататорларга фойдали бўлган бошқарувчилари ва қишлоқнинг катталарини «танлаш» имконини берган.

Эски, буржуаз-бойлар давлат аппарати меҳнаткашларга зулм ўтказиш учун содиқ хизмат қилган, уни янги тузилмага мослаштириш мумкин эмас эди. Шу сабабли социалистик инқилоб эскисини синдириши ва янги пролетар давлат аппаратини яратиши керак эди. Туркистон ўлкаси коммунистлари бунда пролетар давлатчилиги ҳақидаги ўша пайтда Ленин таълимоти билан белгиланган барча йирик давлатларнинг совет давлатчилигини куриш асосларини инобатга олишган. Туркистон большевиклари бу каби муракаб

тарихий вазиятда икки маротаба қийин вазифани бажаришлари керак эди — капиталистик тузумгача бўлган ривожланиш шароитларидаги мамлакатда умуман бошқа тамойилларга асосланган давлат аппаратини яратиш. Партия ташкилотининг ёшлиги, пролетар кадрларнинг кам сонлилиги, ўлканинг иқтисодий, сиёсий ва маданий қолоқлиги давлат қурилишидаги машаққатларни янада кучайтирган эди.

Совет ҳукумати Туркистон ўлкасида «зафарона» илдам қадамлар ташлай бошлади. Барча жойларда кундан-кунга янги ҳокимият органлари ташкил қилинди ва мустақамланиб борди. 1917 йил охири ва 1918 йилнинг биринчи чорагида Туркистондаги совет давлат органларини расмийлаштириш ишлари якунланди. Шуниси характерлики, эски аппаратни бузиш ва янгисини яратиш деярли бир вақтда содир бўлди. Кенгашлар, инкилобий омма кўмагига таяниб, ҳамма жойларда жамоат хавфсизлиги кўмиталари ҳамда подшоҳ давридан бери хизмат қилиб келаётган ва янги ҳокимият уларсиз ишлай олмайди деган фикрга ўрганиб қолган амалдорларга тўла Муваққат буржуаз ҳукуматининг ижроня кўмиталарини тарката бошладилар. Қарама-қаршилиқлар ва кўзғолонлар кўтаришга қаратилган ҳаракатларнинг олдини олиб, Туркистон большевиклари томонидан бошқарилган Кенгашлар янги давлат ҳокимияти органларини бегона ва ихтилофли элементлардан муваффақиятли тарзда тозаладилар.

Энди янги давлат ҳокимиятининг энг муҳим механизмларидан бири — совет милицияси тузилиши ва фаолиятига эътибор қаратамиз.

Биринчи рус инкилоби йилларидаёқ В.И. Ленин милицияни инкилобининг ишончли таянчи деб ҳисоблаган: «Пролетариат тактикаси унинг зарбаси босими остида берилган ҳуқуқлардан фойдаланиш, чиқишларин давом эттириш масалаларидаги ишчилар йиғилишларини ташкил қилиш, инкилобий ҳуқуқларни ҳимоя қилиш учун милицияни ташкил қилишдан иборат бўлиши лозим»⁹⁶.

1917 йилда, февраль инкилобининг ғалабасидан сўнг В.И. Ленин «Узоқлардан хат» номи ишида шунини таъкидлаган: «Биз шундай буюк пролетариатни ташкил қилишни бутун рус буржуазияси ва бутун буржуаз интеллигенцияси юқори даражада ташкил қилиш билан киёслай олмаймиз». Давом этади: «Ушбу вақт шнори ва янги инкилоб остонасида, ушбу даврда ва ундан кейинги кунларда пролетар ташкилоти бўлиши шарт»⁹⁷.

Туркистон большевиклари, В.И. Лениннинг кўрсатмаларига қатъий амал қилган ҳолда, тезлик билан пролетар ташкилотини тузишга

⁹⁶ В.И. Ленин. Тўлиқ асарлар тўплами, т. 12, 32-б.

⁹⁷ В.И. Ленин. Тўлиқ асарлар тўплами, т. 31, 37-б.

киришдилар. Туркистон Халк Комиссарлари Кенгашида маъмурий бошқарув масалалари фукаролик-маъмурий масалалар бўйича комиссариат зиммасига юклатилди. Халк совет милицияси ва унинг фаолиятини ташкил қилиш масалалари шу комиссариатга топширилди. Уларнинг олдида, В.И. Ленин кўрсатиб ўтганидек, «асл умумхалқ, пролетариат томонидан бошқариладиган милицияни ташкил қилиш» вазифаси қўйилди, «бу каби милиция 100 дан 95 фоиз ишчи ва деҳқонлардан ташкил топган, ҳақиқатда халқ мутлақ кўпчилигининг оғи ва иродаси, кучи ва ҳокимиятини ифодалаши керак».

Эски полиция ва буржуаз ҳукуматининг алоҳида, халқдан ажралган ва унга қарши қўйилган – буржуазия жамоаси таркибида бўлган қуролланган одамларнинг «халқ милицияси» дея аталмиш милиция ўрнига, В.И. Ленин асосий давлат тартиби ва давлат бошқарувини амалга оширадиган, барча аҳоли, барча вояга етган ҳал иккала жинс вакиллари ишлайдиган ҳамда милиция вазифасини бажарувчи халқ армиясини ўз ичига олган асл халқ милициясини ташкил қилишни тақлиф этади⁹⁸.

В.И. Ленин бутун халқни қуролдан фойдаланишга ўргатиш, уларнинг ҳар бирини полиция ва армиянинг ўрнини эгаллайдиган милиция таркибига жалб этиш зарурлигини кўрсатиб ўтди. Буржуазия ва унинг издошлари чет эл найзалари ва пуллари ёрдамида тарих гилдирагини тўхтатишга ҳаракат қилган, ёш совет республикасига фукаролик уруши таҳдид солиш натижасидаги социалистик инқилобдаги галабадан кейинги янги тарихда Коммунистик партия ва Совет ҳукумати инқилоб ютуқлари ва инқилобий тартибни ҳимоя қилиш учун мунтазам армия ва мунтазам органларни ташкил қилишга киришган эди.

Инқилобдан кейинги илк кунларда ишчи-деҳқон милицияси халқ шакллантирилмаган эди, жамоат тартибини сақлаш инқилобий омма, Қизил гвардия қисмлари, ишчи ва партия дружиналари томонидан амалга оширилди. Шу билан бирга, Туркистонда Кенгашларнинг катъий назорати остида буржуазия ҳукуматидан янги ҳокимиятга мерос бўлиб қолган аввалги милиция ўз ишини давом эттирарди. Лекин унинг шахсий таркиби меҳнатқашлар вакиллари билан сезиларли даражада янгиланган эди. Туркистон ўлкасида Ишчи-деҳқон милициясининг янги органларини тузиш бирмунча қўзилди. Пролетар муҳида тайёрланган кадрларнинг (айниқса, маҳаллий миллатга мансуб шахслар) ташкилотчилик тажрибаси, янги милициянинг тузилмасини тартибга солувчи ва вазифаларини белгилаб берувчи йўриқномаларнинг йўқлиги бунга сабаб бўлди.

Хусусан, Октябрь тўнтариши амалга оширилганидан сўнг янги ҳукумат томонидан қабул қилинган илк кўрсатмалардан бири – бу РСФСР ИИХКнинг «Ишчи милицияси тўғрисида»ги қарори эди (1917 йил 28 октябрь). Қарорда ишчи ва солдат депутатлари Советлари ихтиёрида бўлган милиция органлари бутун мамлакатда советлар ҳукмронлигини ва пролетариат диктатурасини мустаҳкамлаши кераклиги алоҳида кўрсатилди⁹⁹. Ишчи-деҳқон милициясини ташкил этиш вазифасини Советлар зиммасига юклар экан, ИИХКнинг қарори жамоат тартибни муҳофаза қилиш идораси ва совет тузумининг химоячиси бўлиш совет милицияси ташкил этилганлигини ҳукукий жиҳатдан мустаҳкамлар эди¹⁰⁰.

Янги мазмундаги милицияни ташкил қилиш бўйича биринчи кўрсатма Россия ички ишлар бўйича халқ комиссари (ИИХК)нинг 1917 йил 28 октябрдаги, яъни инкилоб галабасидан 3 кун ўтгандан кейин чиқарилган «Ишчи милиция тўғрисида»ги буйруғи эди. Буйруқ билан барча ишчи ва солдат депутатлар кенгашларига инкилобий интизомни ўрнатиш ва саклаш учун «ишчи милицияни» ташкил этиш вазифаси қўйилган эди. Буйруқда таъкидланишча, «ишчи милиция» тўлиғича Кенгашлар тасарруфида бўлади. Айнан шу буйруқ билан ҳарбий ва фуқаролик ҳокимиятига «ишчи милиция»ни қуроолантириш ва уни техник воситалар билан таъминлаш мажбурияти юклатилди. ИИХК буйруғи телеграф орқали юборилди.

Россия Совет республикаси шаҳарларни тажрибасига асосан Туркистонда ҳам «ишчи милициялар» ташкил этила бошлади. 1917 йил 18 ноябрдаги Туркистон ўлкаси ХКК қарорига биноан барча ишчи ва солдат депутатлари Кенгашларига фуқароларнинг шахси ва мулкнинг химоя қилиш вазифаси ҳам юклатилган Қизил гвардияни ташкил қилишга киришиш таклиф этилди.

1918 йил 29 январда Туркистон ўлкаси ХККнинг 17-сонли «Захира кадрларини шакллантириш ва милицияни қайта тузиш тўғрисида»ги буйруғи эълон қилинди. Буйруқ ижроси фуқаролик-маъмурий масалалар бўйича комиссар зиммасига юклатилди. Эски ҳарбий ва фуқаролик милицияси фаолияти бутунлай тугатилди. Буйруқ маъмурият ва темир йўллардаги кўмиталарга зарурият бўлган ҳолларда ёрдам учун Қизил гвардияга мурожаат қилиш мажбуриятини юкледи¹⁰¹. Инкилобий тартибни саклаш учун факатгина ҳарбий қисмлар ва қоровуллик хизматидаги айрим аскарлар жалб этилмади.

⁹⁹ ЎзР МДА, 25-фонд, 1-руйхат, 6-иш, 65-варак.

¹⁰⁰ Джалилов Т.А. Из истории рабоче-деканской милиции Узбекистана. – Ташкент: Узбекистан, 1969 – С. 36–38.

¹⁰¹ ЎзР МДА, 25-фонд, 1-руйхат, 6-иш, 65-варак.

Халк мулкини кўриклаш ва жамоат тартибини сақлашда деярли барча уездларда ташкил этилган партия дружиналари фаол иштирок этди. Бу дружиналар Қизил армия қисмлари, кейинчалик милиция билан биргаликда инқилоб душманлари – босмачиларга қарши курашдилар, шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларида тартиб ўрнатишди ва уни сақлаб туришди. Партия дружиналарига фақат коммунистлар қабул қилинди, ҳар бирига милтик ва патронлар берилди. Дружиначилар омборлар, муассасаларни кўриклашди, асосий кўчалар ва чорраҳаларда айланиб юриб, тартибни кузатишди.

1918 йил кузида ташкил этилган Қизилқия партия дружинаси кўмир шахталарини босмачилардан кўриклаган. Кўкон коммунистлари Е.А. Бабушкин таклифига биноан «барча совет муассасалари ва шаҳарларини» кўриклаш учун 300 нафар коммунист ва комсомол вакилларидан иборат партия дружинасини ташкил қилиш тўғрисида қарор қабул қилди. 1918 йилда ташкил этилган, асосан ўзбеклардан ташкил топган, Наманган партия дружинаси босмачиларга қарши курашда иштирок этган. Дружиначилар Санд Ғофуров ва Мирза Умархолиқов босмачилар тўдасига қарши курашларнинг бирида қаҳрамонларча ҳалок бўлишган.

Барча партия дружиналарининг маҳаллий штаблари марказий штабга бўйсунган.

Инқилобий тартибни сақлашда «қишлоқ хўжалиги объектлари, ҳарбий асирлар ва бошқа қимматликларни кўриклаш бўйича қоровул дружиналари» дея аталган бўлинмалар ҳам иштирок этган.

Янги милиция кадрларини ташкил қилиш ва яратиш бўйича ишларни бошқариш учун 1918 йил 30 январда Туркистон ўлкаси шаҳарлари ва уездларида милиция инспекторлари (назоратчилари)ни бошқариш бўлими» ташкил қилинди. Милиция инспектори вазифасини вақтинча бажарувчи этиб А.Барановский тайинланади. Айнан унга бошқа девонхонани ташкил қилиш ва жуда қисқа муддатда милициянинг саф ва командирлик таркибини тайёрлаш курсларини ишлаб чиқиш вазифаси юклатилди. Инспектор ўлка доирасида милиция фаолияти устидан умумий раҳбарликни амалга оширди, милиция органларини назорат қилди ва вилоят ҳудудида милиция ходимларининг ҳаракатини кузатган ҳолда тафтиш (ревизия) ўтказди¹⁰².

1918 йилнинг февраль ойида барча уезд, шаҳар ҳамда волостларда милиция идоралари ташкил этила бошланди¹⁰³. Бутун мамлакатдаги каби Туркистонда ҳам совет милицияси янгича ҳуқуқ-тартиботни ҳимоя қилишга даъват этилган ишчи ва деҳқонларнинг синфий ташкилоти сифатида бунёд

¹⁰² ЎзР МДА, 39-фонд, 1-руйхат, 6-иш, 1-варак.

¹⁰³ ЎзР МДА, 25-фонд, 1-руйхат, 35-иш, 66-варак.

этилди. Эски мутахассислардан фойдаланишга йўл қўйилган харбий, молиявий ва бошқа идоралардан фаркли ўларок, милиция шахсий таркибига аввал бошданок, якка тартибда ишга қабул қилиш усули жорий қилинган эди.

Хива хонлиги ва Бухоро амирлиги ҳудудларида совет ҳукумати ўрнатилгандан сўнг, бу ҳудудларда ҳам ички ишлар идоралари тузилди. 1921–1924 йилларда Ўрта Осиёда ўтказилган миллий ҳудудий чегараланишдан сўнг, Туркистон АССР, БССР ва ХССР ҳудудларида фаолият юритган ички ишлар органлари Ўзбекистон ССР милицияси тасарруфига ўтказилди¹⁰⁴ ва уларга белгиланган ваколат ҳамда вазифалар ўзаро мувофиқлаштирилди¹⁰⁵.

1918 йил февраль ойидан барча уезд, шаҳар ва волостларда янги милиция органлари ташкил этила бошланди. Собик «халқ милицияси» ташландикларида шаклланган Туркистон Ишчи-деҳқон милицияси илк кунларидан меҳнаткаш халқ манфаатлари учун хизмат қила бошлади.

«Халқ милицияси» аппаратининг синиши ва совет милициясининг ташкил этилиши аввало уни халққа қарши режими хизматкорларидан тозалаш ва меҳнаткашларнинг ҳақиқий вакиллари бўлган пролетар муҳитидан чиққанлар билан алмаштиришни аниқларди. Туркистондаги совет милицияси, худди мамлакатдаги бошқалари каби, янги социалистик тузумни ҳимоя қилишга қаратилган ишчи ва деҳқонларнинг классик ташкилоти сифатида ташкил этилди. Ёш ўтган мутахассислардан фойдаланишга йўл қўйилган харбий, молиявий ва бошқа органлардан фаркли равишда милицияда илк кунлардан бошлаб шахсий таркибни қатъиян индивидуал тарзда танлаб олиш тамойили қўлланилди. Совет ҳукуматининг собиқ полиция аппарати хизматчиларига муносабати собиқ полиция, жандармлар махсус корпуси ва қўриқлаш бўлимлари хизматчилари ва агентлари Кенгашларга сайламаслиги ва сайланмаслиги тўғрисидаги низомнинг амалда мавжудлигини тасдиқловчи 1918 йилдаги РСФСР ва Туркистон АССРнинг биринчи конституцияларида аниқ фойдаланган.

Туркистон Советларининг VI съездида (1918 йил 5–14 октябрь) РСФСР Конституцияси асосида «Туркистон АССР Конституцияси» қабул қилинди. Конституцияда мудофаа, ташқи алоқалар, почта, телеграф, денгиз ишлари, темир йўл, божхона, савдо, саноат ва молия масалалари Федерал ҳукумат ихтиёрида қолдирилди, яъни давлат бошқарувининг барча тармоқлари қонуний равишда Марказга бўйсундирилди.

«Ўз тақдирини ўзи белгилаш»нинг советларга ҳос варианты амалда аввал бошданок бир империяни унинг мутлақ марказлашганини сақлаган ҳолда

¹⁰⁴ Андижон ВДА, 46-фонд, 1-руйхат, 89-иш, 75–76-варақлар.
¹⁰⁵ ЎзР МДА, 58-фонд, 1-руйхат, 774-иш, 163–164-варақлар.

бошқа бир империяга айлантиришга, унитар давлат яратишга қаратилган эди¹⁰⁶.

Шу тарика большевиклар чекка ўлкалар, шу жумладан Туркистондаги ўз ҳукуматини мустақкамлашга киришди. Ўлкада совет ҳокимиятини мустақкамлаш мақсадида большевиклар совет давлат бошқарувининг ажрамас қисмини ташкил этувчи давлат аппаратини шакллантиришга астойдил киришди.

Собик полиция аппарати хизматчилари Совет ҳукуматининг энг муҳим органи бўлган совет милициясига қўйилмаслигининг сабаби «халқ милицияси»нинг қўплаб амалдорлари Февраль инқилобидан кейин буржуазияга ўта содиқ шахслар сафидан танлаб олинган эди.

Г.К. Оржоникидзе, совет милициясини таснифлар экан, партиянинг XV съездида айтганидек, «ўз ҳаётида ҳеч қачон кўрмаган бўлиши мумкин бўлган у ёки бу халқ комиссарининг деҳқонга қандай муносабатда бўлганлигига қарамасдан Совет милицияси ҳақида фикр юритишга ўрганиб қолган. Йўқ, деҳқон унга қишлоқ совети (кенгаши), милиция бўлими ва бошқа жойларда қандай муносабатда бўлишига қараб фикр юритади»¹⁰⁷.

Инқилобий ютуқларнинг ҳимоячиси сифатидаги совет милициясига алоҳида аҳамият берган ҳолда Коммунистик партия ва Совет ҳукумати ўз аппаратини ишчи синфи ва энг камбағал деҳқонларга содиқ бўлган меҳнатқашлар вакиллари, аксарият ҳолларда кўнгиллилар билан тўлдирди.

Туркистон ўлкаси милицияси кадрларини шакллантиришдан олдин муайян тайёргарлик ўтказилган. Биз бу тайёргарликни таснифловчи айрим ҳужжатларни келтирамиз.

1918 йил 8 январда фуқаролик-маъмурий масалалар бўйича халқ комиссари ишчи ва солдат депутатлари Перов ва бошқа кенгашларига «Тошкент халқ милицияси сафига киришни хоҳловчилар учун рўйхат очиш»ни таклиф қилди. Унинг хатида, хусусан, шундай дейилган эди: «Белгиланган хизматга факат мукаммал ўтмишга эга шахслар қабул қилинади. Ҳар бир номзоднинг қисқача таржимаи ҳоли (биографияси) бўлиши лозим». 1918 йил 14 январда Туркистон ўлкаси Халқ Комиссарлари Кенгаши фуқаролик-маъмурий масалалар бўйича комиссарига «таҳдид солаётган анархия ва ўғирликка қарши муваффақиятли курашиш учун» милиция захира кадрини шакллантириш устави ва тартибини ишлаб чиқишни таклиф қилади. Ушбу топшириқни бажариш мақсадида Сирдарё вилояти шаҳарларида милицияни ташкил қилиш

¹⁰⁶ Ўзбекистон давлатчилиги тарихи (Очерклар)/ Масъул муҳаррирлар. Д.А. Алимова, Э.В. Ртвеладзе. – Тошкент, «Шарқ», 2001. – 203-б.

¹⁰⁷ XV съезд ВКП (б). Стенографический отчет. – М.-Л., Госиздат, 1928. – С. 55.

учун ваколатли шахс Тошкент шаҳри милиционерлари лавозимига аризалар қабул қилинишини эълон қилди. Жамоат ташкилотларига ўз номзодларини тегишли тавсияномалар билан юбориш таклиф қилинди. Бу ҳақда 1918 йил 17 январда матбуотда хабар берилди¹⁰⁸.

1918 йил 28 январда Туркистон ўлкаси милициясини кадрлар билан таъминлаш масаласида йиғилиш бўлиб ўтди. Йиғилишда «Туркистон ўлкаси шаҳарлари ва уездлари учун милиция кадрларини тайёрлаш ҳақида»ги Низом лойиҳаси муҳокама қилинди.

Милиция органларига ишга қиратганларга қандай талаблар қўйилган эди?

Дастлаб, милицияга 21 ёшдан 45 ёшгача бўлган, саводли, икки ойлик курсда ўқиган ва керакли имтиҳонни топширган совет фуқаролари қабул қилинган; уларнинг маънавий-ахлоқий сифатлари ҳам инобатга олинган. Милицияга қабул қилинадиганлар бахтсиз ходисалар юз берганда аҳолига керакли ёрдам кўрсатиш, фуқароларнинг мулкий хавфсизлиги бузилган турли ҳолатларда далолатномаларни расмийлаштириш тартибин, совуқ ва ўқотар қурооллардан фойдаланиш ва бошқа малакалар бўйича тайёрлов курсларини تامомлаган бўлишлари керак.

Йиғилиш, лойиҳани маъқуллаган ҳолда, «яқин келажакда фуқароларнинг шахсий ва мулкий хавфсизлигини таъминлаш ва уларнинг эҳтиёжи учун хизмат қилиш асосий вазифаси бўлган жуда тажрибали ва ишончли милиционерларни шакллантириш мақсадида зудлик билан милиция кадр таркибини яратиш зарурлигини» эътироф этди. Йиғилиш, шунингдек, умумий йиғилишларда таркибига бошқарув таркиби вакиллари сайланадиган «барча милиция амалдорларига нисбатан административ судни ташкил қилиш»га қарор қилди. Суд милиция ходимларининг ноқонуний ҳаракатларини кўриб чиқиш керак эди.

Айтиб ўтганимиздек, 1918 йил 29 январда Туркистон ўлкаси Халқ Комиссарлари Кенгаши «Милиция захира кадрларини яратиш ва қайта ташкил қилиш тўғрисида»¹⁰⁹ги Низом тасдиқланиши ва кучга кириши ҳақидаги 17-сон буйруғини эълон қилди. Ушбу низомга асосан илк кунлардан бошлаб милиция органлари томонидан шахсий таркибни кучли интизом ва меҳнатга онгли муносабатда бўлиш руҳида тарбиялаш чоралари кўрилди.

Бир ойдан сал кўпроқ вақт ўтгач ва 4 мартда фуқаролик-маъмурий масалалар бўйича комиссариатнинг «милиция кадрлари устави» эълон қилинган, ХКК томонидан тасдиқланган 86-сон буйруғи чиқди. Устав милиция кадрларини

¹⁰⁸ ЎЗР МДА, 39-фонд, 1-руйхат, 76-иш, 12-варак.

¹⁰⁹ ЎЗР МДА, 39-фонд, 1-руйхат, 76-иш, 13-14-вараклар.

тайёрлаш курсларини бошқариш тартиби, курсантларнинг хулқи ва уларнинг мажбуриятларини белгилаб берар, жазо чоралари, казармада хизмат қилиш тартиби ва шу кабиларни тартибга солар эди. Бироз кейинроқ «Совет ишчи-деҳқон милицияси хизматчилари учун интизом Устави» қабул қилинди.

Устав милиция ходимларига биринчи навбатда республика манфаатларини назарда тутган ҳолда уларга юклатилган вазифаларни катъий ва сўзсиз бажариш мажбуриятини юклаган. Устав бўйича милиция ходимига «суд қарори ва уставда белгиланган тартибда жазо чоралари қўрилиши мумкин». Интизом (дисциплинар) уставида бошлиқ унга бўйсунувчи ходимларига нисбатан қуйидаги маъмурий чораларни қўриши кўзда тутилган: эҳтиётсизлик; сафда ва милиция буйруғи билан хайфсан; навбатдан ташқари наряд (топширик); 10 суткадан ортиқ бўлмаган муддатга ҳибсга олиш; қуйи лавозимларга ўтказиш; хизматдан озод қилиш.

Интизом чораларидан ташқари Уставда жиноят содир этган милиция ходимларига нисбатан катъий чоралар кўзда тутилган эди. Уставнинг моддаларидан бирида «агар содир этган ҳаракати бўйича судга берилиши керак бўлса, жазо қўриш чоралари айбдорни судга беришга тўсқинлик қилмайди» дейилади. Жиноят учун қораланган, совет милициясини шарманда қилган, шунингдек интизом тартибида ишдан бўшатилган ходимлар алоҳида рўйхат («кора доска»)га киритиларди. Бу ҳақда барча уезд, вилоят бошқармаларига ҳамда Милиция бош бошқармасига хабар берилган.

Асосий таркибдан ташқари милиция тартибини тиклаш, ёнғинларни ўчириш, сув тошқини ва бошқа табиий офатларнинг оқибатларини бартараф этиш ҳамда маҳбусларни кузатиб боришда ёрдам бериш учун захира кадрларга эга эди.

Ишчи-деҳқон милицияси, инқилобий тартибни сақлашга қаратилган пролетариат диктатурасининг қуролли отряди бўлиб, тезда халқ хурмати ва ишончига сазовор бўлди. 1919 йил октябрь ойига тааллуқли Наманган уезд-шаҳар милицияси бошлиғининг эслатмаси жуда намойишкорона бўлди:

«Менинг тасарруфимдаги участка милициялари борасида шунини айтишим мумкинки, маъмурий ишларда ҳали катта тажрибага эга бўлмаса-да, уларнинг барчаси ёш, партиявий одамлар, улар қувватга тўла, ишига жуда содиқ, ўз вазифаларига онгли равишда қарайдиган, аҳоли ўртасида Совет ҳукумати обрў-эътиборини сақлаган ҳолда халқ томонидан ҳукуматга ҳурмат ва ишончин уйғотишга интилан ходимлардир»¹¹⁰.

Душман тарафдорлари милиция сафига кириб олган ва ўз ғараз ниятларини амалга оширишда фойдаланиш учун милиция раҳбар лавозимларига «ўз одамларини» киритиш мақсадида айрим алоҳида шахсларни жалб қилиш имкониятини қўлдан бой бермасликка ҳаракат қилар эдилар. Душман томонидан айрим туманлар милиция бошлиқларининг амалдаги йуриқнома талабларини бузган ҳолда «четга чиқиши» ва «аҳоли билан алмашиш» ҳолатлари уюштирилган. Бу ҳолатларда душманлар ўз олдига фақат ғараз мақсадларни қўйишган – милицияга «ўз» одамларини киритиш.

Милиция сафига душман тарафдорларининг кириб олишига қарши курашиш учун 1918 йил 2 ноябрда Туркистон АССР Халқ Комиссарлари Кенгашининг участка (милиция) бошлиқлари сайловини бекор қилиш тўғрисида»ги 355-сон буйруғи чиқди. Шу вақтдан бошлаб улар сайланмас, балки лавозимга тайинланарди.

Жойларда милицияни ташкил қилишда юзага келган ташкилий муаммолар, улар олдига қўйилган вазифаларни малакали тарзда ҳал қилиш зарурияти махсус тайёрланган раҳбар ходимлар ва республика милиция аппаратини мутахкамлашни талаб қилар эди. 1918 йил 26 ноябрда ички ишлар комиссариати ҳузуридаги йнғилиш иккита бўлинма: ташки милиция инструкторларини тайёрлаш учун умумий ва жиноят қидирув инструкторларини тайёрлаш – махсус бўлинмаларни ўз ичига олган милиция инструкторларини тайёрлаш мактабларини ташкил қилиш таклифини маъқуллади. 2 декабрда мазкур курслар тўғрисидаги Низом тасдиқланди ва нашр қилинди¹¹¹.

Милиция сафини синалган, Совет ҳукуматида содиқ кадрлар билан мустахкамлаш Туркистон партия ташкилотлари эътибори марказида эди. Ички ишлар комиссариати, бошқа тadbирлар билан каторда, газеталарда милицияга ишга кирган шахсларнинг рўйхатини чоп этиш амалиётини жорий қилди. 1918 йил 31 декабрда «Наша газета»да 45 кишидан иборат шундай рўйхат чоп этилди. Комиссариат кўрсатилган шахсларнинг совет милициясида хизмат қилишга тўсқинлик қилиши мумкин бўлган ҳақиқий фактларга эга барча ҳукумат ташкилотлари, жамоат ташкилотлари, иттифоклари ва барча фуқаролардан улар ҳақида ички ишлар комиссариатига хабар беришини сўраб мурожаат қилди¹¹².

Масъулиятли лавозимларни тўлдириш фақат партия ва совет органлари, масъул ходимлар ёки партия аъзоларининг тавсияси асосида амалга оширилди. Масалан, ички ва ташки ишлар комиссариати бир бўлимининг бошлиғи А.Т. Сейфуллин 1919 йил 29 январда комиссариатга уни эгаллаб турган лавозимида қолдириш илтимоси билан мурожаат қилди. Унинг илтимоси

¹¹¹ ЎЗР МДА, 39-фонд, 1-рўйхат, 664-иш, 14-15-варақлар.

¹¹² ЎЗР МДА, 399-фонд, 1-рўйхат, 22-иш, 11-варақ.

ТуркМИК аъзоси ва коммунистик партиянинг битта аъзоси томонидан имзоланган тавсиянома билан қўллаб-қувватланди.

Ички ишлар комиссариати Милиция бошликлари ва ижроия кўмита бўлимлари мудирларидан порахўрлик, тан жароҳати етказиш ва бошқа конунбузарлиги аниқланган шахсларни милициядан ишдан бўшатиш чораларини кўриш ва барча собиқ полиция амалдорларини зудлик билан милициядан ишдан бўшатишни талаб килди. Жиноят кидирув бўлимларининг собиқ агентлари (оператив ходимлари) ва инқилобгача бўлган даврда полицияда хизмат қилган маҳаллий аҳоли вакиллари, агар совет милицияси сафида ўз вазифаларини виждонан бажарган бўлса, ишда қолдириш бундан мустасно эди. Уларни фақат Милиция бош бошқармаси бошлиғи ижроия кўмита (инқилоб кўмитаси) тавсиясига биноан ўз ишида қолдириши мумкин эди. Бу чора жиноят кидирув ишининг ўзига хослиги ва маҳаллий миллатга мансуб шахслар орасида тайёр кадрларнинг йўқлиги билан асослантирилган эди.

Партия ташкилоти ва республика ҳукумати давлат бошқарувига, жумладан милицияда ишлаш учун маҳаллий меҳнаткаш халқни жалб қилиш, ундан колонизаторлик элементларини йўқотишга ёрдам берувчи бир қатор чораларни кўрди. Маҳаллий меҳнаткаш халқ вакилларини давлат органларига фаол жалб қилиш Коммунистик партия ва Совет давлати миллий сиёсатининг бир қисми эди ва бу (б)РКП МК ташкилий бюросининг 1919 йил 9 июлдаги «Маҳаллий халқни давлат фаолиятига жалб қилиш тўғрисида»ги Қарорида ўз тасдиғини топди. Бу ҳужжатда кўрсатилишича «(б)РКПнинг VIII съездида қабул қилинган компартия дастурига асосан, шунингдек Шарқдаги ишчи-деҳқон ҳокимияти сиёсати манфаатлари учун кенг, аҳолига пропорционал равишда партияга мажбурий тегишлилигидан катъи назар номзодларнинг мусулмон ишчи ташкилотлари томонидан тавсия этилганлиги билан қаноатланган ҳолда Туркистон маҳаллий аҳолиси давлат фаолиятига жалб қилинади»¹¹³.

Семиречинск вилояти милицияси бошлиғи Наумовнинг 1920 йил 9 декабрдаги «Ўзбек ҳарбий кўмиталари ва коммунистик партияси билан яқиндан алоқаларни ўрнатиб, овул камбағаллари сафидан янги милиция ходимларини ўзига оғдириш орқали милицияни мусулмонлаштириш бўйича энг катъий чоралар»ни кўриш тавсия этилган буйруғи бунга мисол бўла олади.¹¹⁴

1921 йил 13 январда Туркистон Республикаси Халқ Комиссарлари Кенгаши милиция фаолиятини қандай қилиб яхшилаш ва унинг шахсий

¹¹³ Қаранг: «История Советского государства и права Узбекистана». Т. I. – Изд-во АН УЗ ССР. – Т., 1960. – С. 39–40.

¹¹⁴ ЎЗР МДА, 339-фонд, 1-руйхат, 110-иш, 27-варак.

таркибини «соғломлаштириш» масалаларини муҳокама қилиш кўзда тутилган йиғилишни чақириш ҳақида қарор қабул қилди.

8 февраль кунн бу каби йиғилиш бўлиб ўтди. Унда Милиция бошқармалари, Адлия халқ қўмиталари, Туркистон Фавқуллода Қўмитаси, Ҳарбий инкилоб кенгаши, Туркистон Сийёсий Ташвиқот Қўмитаси вакиллари иштирок этди. Йиғилишда Туркистон Республикаси милицияси фаолияти натижалари ва унинг аҳоли тўғрисидаги ахборот эшитилди, милицияни жинсий элементлардан тозалаш, милиция сафларини тўлдириш ва бошқа масалалар муҳокама қилинди¹¹⁵.

Йиғилиш республикада милиция ишини яхшилаш, вилоят ва уезд Милиция бошқармалари тасарруфиди шахсий таркибни аттестациядан ўтказиш учун махсус комиссияни тузиш, Милиция бошқарув, хўжалик ва саф таркибини тайёрлаш бўйича турли курсларни ташкил этиш, унинг сафини маҳаллий пролетар халқ (қасаба ва деҳқонлар уюшмалари орқали) билан тўлдириш бўйича аниқ чора-тадбирлар ишлаб чиқилиши зарурлигини эътироф этди. Йиғилиш Турк Сийёсат Ташвиқот Кенгаши кучлари ёрдамида милиция ходимлари ўртасида сийёсий-оқартув ишларини ташкил қилиш мақсадида Милиция бошлиқларининг сийёсий-маърифий масалалари бўйича ёрдамчиси лавозимини таъсис этиш, умумий ҳарбий тайёргарлик бўлимлари ходимларини жалб этган ҳолда милиция ходимларини ҳарбий тайёрлаш ва бошқалар тўғрисида қарор қабул қилди.

Йиғилиш тавсияларини бажариш республика милицияси ташкилий томонлари ва фаолиятини сезиларли равишда яхшилади. Туркистон Республикаси ИИХК ўзининг «ИИХКнинг Кенгашларнинг IX съезидан 1921 йил 1 июлгача бўлган даврдаги фаолияти тўғрисида»ги ахборот хатида «Кенгашларнинг IX съезидан кейинги даврда фронтлар бартараф этилгандан сўнг қатта эътибор қаратилган совет милициясини ташкил қилишдаги кучайтирилган ишлар таъкидлаб ўтилган эди. Хатда кўрсатилишича, «мусулмон аҳоли вакиллари» тегишли курсларга жалб этилгандан сўнг милиция кадрларини тайёрлаш яхшиланди. Милиция шахсий таркиби, айниқса, унинг мусулмон қисми ўртасида сийёсий-маърифий ишлар жонланди.

Милиция фаолиятини маҳаллий аҳолига янада яқинлаштириш мақсадида 1921 йил 5 февралда Милиция бошқармаси бошлиғи «турлича қилмишлар бўйича сўроқ нафакат рус тилида, балки мусулмон тилида ҳам ўтказилиши»ни талаб қилди¹¹⁶.

1921 йил мартда, Фарғона водийсида босмачиларга қарши қатъият билан кураш олиб борлаётган вақтда, Туркистон fronti Ҳарбий инкилоб

¹¹⁵ ЎзР МДА. 339-фонд. 1-руйхат. 220-иш. 42-варақ.

¹¹⁶ ЎзР МДА. 339-фонд. 1-руйхат. 365-иш. 93-варақ.

кенгаши маҳаллий ҳокимият органларига Фарғона водийсида милицияни ташкил қилишда ёрдам бериш чораларини кўрди. Милиция органларини маҳаллий шароит хусусиятларини яхши биладиган камбағаллар вакиллари ёрдамида мустаҳкамлаш, милиция отрядларини Қизил Армия қисмлари билан биргаликда босмачиликка қарши курашадиган жанговар бирликларга айлантириш ўта муҳим аҳамиятга эга эди. Ҳарбий инқилоб кенгаши Фарғона вилоят милициясига қайта ташкил этиладиган милиция органларини тўлдириш учун асосан ўзбеклардан ташкил топган 100 нафар қизил армия жангчилари ва бошқарув захирасидан 5 нафар командирлик таркиби хизматчиларини ажратди.

Туркистон Республикаси Кенгашининг IX съезди қарорида республикани бошқаришга маҳаллий миллат вакилларини жалб қилиш муҳимлиги алоҳида таъкидлаб ўтилди. Ушбу қарорни раҳбарлик учун қабул қилган ҳолда Туркистон Республикаси Милиция бош бошқармаси бошлиғи 1921 йил 6 мартда 100 нафар қасаба уюшмаси аъзолари, маҳаллий миллат вакилларини Милиция бошқармасига хизмат сафарига юбориш илтимоси билан Қасаба уюшмалари кенгашига мурожаат қилди. Бошқарма бошлиғи юборилаётганлар пролетар муҳитидан чиққанлиги, «инқилобий тартибни сақлаш соҳасида қизил милиционернинг бурчи муҳимлигини англаган ҳолда хизмат қила оладиган» бўлишига алоҳида эътибор қаратди.

Милиция сафига маҳаллий миллат вакилларини жалб қилиш ўлканинг ҳамма жойларида содир бўлди. 1921 йил март ойида Семиречинск вилоят ижроия қўмита бўлими мудир Туркистон Республикаси Ички ишлар комиссариятига «вилоят милициясида нопролетар муҳит элементларининг кўпайганлиги» сабабли 50 фоиз мусулмон ва 50 фоиз руслар ҳисобидан милицияга камбағал мусулмон ва русларни жалб қилган ҳолда уни қайта ташкил қилиш режалаштирилганлигини маълум қилган¹¹⁷.

1921–1922 йилларда партия ва совет органлари милиция сафларини маҳаллий пролетариат вакиллари билан тўлдиришга кўпроқ аҳамият беришда давом этдилар. 1921 йил 7 декабрда Туркистон Республикаси Халқ Комиссарлари Катта Кенгаши Паскуцкий раислигида «Туркистон Республикаси милициясидаги аҳвол тўғрисида»ги масалани муҳокама қилди ва «Милицияни асосан маҳаллий аҳоли ҳисобидан тўлдириш ҳақида» қарор қабул қилди. Туркистон МИҚ томонидан 1922 йил 14 ноябрда ташкил этилган милиция фаолиятини кўриб чиқиш ва уни унинг сафини тўлдириш бўйича махсус комиссия вилоят ва уезд комиссияларига милиция шахсий таркибини ишончли пролетар элементлари билан тўлдирилишини таъминлаш борасида муҳим топширик берди. Бу комиссиялар, УМИҚнинг «Милиция шахсий

таркибини қайта қўриб чиқиш ва ҳужжатлаштириш тўғрисида»ги қарори асосида милиция сафини лавозим билан боғлиқ жинойтчи содир этган, аҳоли билан қўпол муомалада бўлган, ичкиликбозлик, порахўрлик, ўз манфаатини уйлаш ва қўрқоклиги учун бандитизмга қарши курашдан бош тортганлиги, ўз лавозим мажбуриятларини бажаришдан доғ туширадиган катъий онгли милиция шайнига ва Совет ҳукумати обрўсига доғ туширадиган катъий онгли милиция интизомини бузган ва бошқа ноқонуний ҳаракатлари учун судга тортилган ва терговда бўлган; жинсий ўтмишга эга, собиқ жандармлар, полиция ва қўриқлаш хизмати амалдорлари, оқ гвардиячилар қўзғолони иштирокчилари, буржуаз партияси аъзолари ва сайлаш ҳукукидан маҳрум этилган шахслардан тозалай бошладилар.

Бундан бир ой аввал, 1922 йил 9 октябрда Фарғона вилояти ҳарбий кўмитаси вилоят милицияси, уезд/шаҳар ҳарбий кўмиталарига (Туркистон Компартияси уезд кўмиталари билан келишилган ҳолда) милиция шахсий таркибини қайта қўриб чиқиш ва босмачилар тўдасида масъул лавозимларни эгаллаган (қўрбоши ва ш.к.) ва кейинчалик Совет ҳукумати томонига ўтгандан кейин милицияга ишга қабул қилинган барча собиқ босмачиларни эгаллаб турган лавозимидан озод этиш буюрилади¹¹⁸.

Юқорида қайд этилганидиск, Совет ҳукумати мамлакатда ҳуқуқ-тартиботни таъминловчи махсус органга бўлган эҳтиёжни қондириш мақсадида, шунингдек Ички ишлар халқ комиссарлигининг 1917 йил 28 октябрда қабул қилган «Ички милицияси тўғрисида»ги қарорига асосан, ишчи-деҳқон милицияси тузилди.

Ўша даврда фуқароларнинг мулкни қўриқлаш ва жамоат тартибини таъминлашда деярли барча туманларда ташкил этилган фирка дружиналари фаол иштирок этганлар. Улар омборлар, муассасаларни қўриқлаш, шаҳарларда жамоат тартибини сақлаш, асосий кўчалар ва чорраҳаларда ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш билан шуғулланганлар. Умуман олганда, фирка дружиналари вазифаларининг кўламини айни кундаги қўриқлаш, патруль-пост ва жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳамда йўл-патруль хизматларининг вазифаларини ўз ичига қамраб олган. Бирок, қарорда қишлоқларда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, милициянинг қишлоқлардаги ҳолати тўғрисида сўз юритилмаган¹¹⁹.

Дастлабки даврларда туман милиция бўлинмаларининг асосий фаолияти жамоат тартибини сақлашга йўналтирилган бўлиб, милиция комиссари (бошлиғи, раҳбари), унинг ёрдамчиси, таржимон ва техник ходимдан ташкил топган эди. Катта ва кичик милиционерлар ушбу бўлинмаларнинг асосий кучлари ҳисобланган¹²⁰.

¹¹⁸ ЎзР МДА. 39-фонд. 1-рўйхат. 418-иш. 3-варак.

¹¹⁹ Қаранг: Еропкии М. И. Развитие органов милиции в советском государстве. – М., 1967. – С. 13.

¹²⁰ Қаранг: Джалилов Т. Верные отклики. Из истории рабоче-крестьянской милиции в Туркестане. (1917 – 1924 гг.). – Т., 1968. – С. 35.

1918 йил 4 мартда «Туркистон ўлкаси милиция кадри» устави тасдиқланди. «Милиция кадри»га милицияга ёрдам керак бўлганда чақирилган заҳира сифатида қаралиб, улардан фавқулодда ҳолатларда, яъни ёнғин, тошқин ва бошқа офатлар пайтида жамоат тартибини сақлашда фойдаланилган.

Чор Россияси, жумладан унинг таркибида бўлган Туркистонда бу даврда жамоат тартиби ва ҳавфсизлигини таъминлаш вазифаси шариат нормалари асосида иш олиб боровчи тузилмалардан аста-секин ҳуқуқ нормаларига асосланиб фаолият юритувчи идоралар зиммасига ўтганлигини кўрсатади¹²¹.

Туркистонда совет режимига қарши кураш ҳаракати намояндаларидан бири, 1919–1920 йилларда Муваққат Фарғона ҳукумати раиси бўлган Мадаминбек (Муҳаммад Аминбек Аҳмадбек ўғли) 1917 йил февраль инқилобидан кейин «Шўрои уламо» ташкилоти раҳбарларининг тавсияси билан Марғилон шаҳар миршаблари бошлиғи лавозимига тайинланган. Туркистонда большевиклар ҳокимиятни зўравонлик билан эгаллагач, Фарғона вилояти ҳарбий комиссари К. Осипов уни Марғилон милицияси бошлиғи этиб тайинлайди. Бироқ совет режимининг сиёсати Мадаминбекни озодлик учун курашга ундайди ва 1918 йил март ойининг бошларида у ўз милиционерлари билан большевикларга қарши курашувчилар сафига ўтади. Мадаминбек 1000–1500 йигит тўплаб, Марғилон ва Тошлок атрофларида қизил аскарларга қарши дастлабки жангларни бошлаган. 1918 йил январиди унинг қўл остида 16000 кишидан иборат қўшин бўлган бўлса, ўша йил кузида уларнинг сонини 30000 кишидан ортиб кетган.

Андижон уездига Ойимкишлоқ (ҳозирги Андижон вилояти Жалолқудук тумани)да бўлган Фарғона водийси кўрбошиларининг қурултойида (1918 йил ноябрь) Мадаминбек миллий озодлик ҳаракати қатнашчиларининг Олий бош қўмондони этиб сайланган ва шу йилнинг охиридаёқ мустақил ҳаракат қилишга уринаётган йирик кўрбошиларнинг фаолиятини бошқаришга муваффақ бўлган¹²².

Милицияни меҳнатқашлар вакиллари билан тўлдиринишда партия ташкилотлари В.И. Лениннинг «бизда «ажойиб восита» бор, бир зарба билан давлат аппаратимизни ун баробар қиламиз, ҳеч бир капиталистик давлат эга бўлмаган ва эга бўла олмайдиган воситамиз бор. Бу аjoyиб иш – меҳнатқашларни жалб қилиш, камбағалчиликни давлатни қундалик бошқариш ишларига жалб қилиш»¹²³ деган кўрсатмасига амал қилишган.

¹²¹ Қаранг: *Джалилов Т.* Страницы истории милиции Хорезма и Бухары. – Т., 1970. – С. 10; *Джалилов Т.* Верные отчизне. Из истории рабоче-крестьянской милиции в Туркестане (1917 – 1924 гг.). – Т., 1968. – С. 35; *Ерошкин М.И.* Развитие органов милиции в советском государстве. – М., 1967. – С. 13.

¹²² <http://n.ziyouz.com/books/uzbekiston-milliy-ensiklopediyasi/>. // *Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси.* – 46–47-бетлар.

¹²³ *В.И. Ленин.* Тўлиқ асарлар тўплами, Т. 34, – 37-б.

1922 йил 26 январда Туркистон Республикаси милицияси бўйича буйрук чиқарилиб, унда милиция органларига қабул қилишнинг янги қондалари ҳақида маълумот берилганди. Уни шакллантиришнинг асосига факат ихтиёрийлик тамойили киритилган эди. Милицияга 21 ёшдан кичик бўлмаган, маълумотли (партиявий бўлиши маъқулланган), сайлаш ҳуқуқига эга, бутунлай соғлом ва милиция хизматиға яроқли, расман мажбурий ҳарбий хизматда бўлмаган совет фуқаролари қабул қилинар эди. Қабул тартиб-қондаларига кўра, «милицияда милиционерлар учун армияда взвод командири учун белгиланган ҳажмда мажбурий ҳарбий таълим ҳамда Қизил Армияда қабул қилинган устав, кўрсатма ва низом асосидаги ҳарбий интизом жорий этилади»¹²⁴.

Тайёргарлик даврида милиционерлар взвод, рота ва ярим эскадронларга ажратилган. Зарурият бўлган ҳолларда казарма ҳолатида бўлган ва ҳарбий бўлинмаларга ажратилган, рота ва эскадрондан катта бўлмаган милиция захирасини ташкил қилишга рухсат этилган.

Коммунистик партия томонидан амалга оширилган Туркистон ишчи-деҳқон милициясини яратиш ва мустаҳкамлашга қаратилган бу ва бошқа барча чоралар меҳнаткашлар манфаатларини ҳимоя қилиш ва Октябрь социалистик инқилоби ютуқларини мустаҳкамлашдаги унинг ролини чуқур англашга қаратилган эди.

Шундай қилиб, ҳулоса ўрнида айтиш мумкинки, буржуазия Муваққат ҳукумати милиция аппарати синдирилиб, бирварақайига инқилобий тартиб ҳимоя этувчи янги орган – Туркистоннинг совет милициясини қуриш жараёни амалга оширилди. Туркистоннинг совет милицияси – Россия республикаси совет милициясининг таркибий қисми бўлиб, оғир ва ўта иқтисодий танглик шароитлари, очарчилик, хорижий ҳарбий интервенция ва фуқаролик уруши, партия ва халқнинг бутун эътибори душманни тор-мор этишга қаратилган вақтда ташкил этилган.

Туркистон ўлкаси милицияси кадрларини шакллантиришдан олдин муайян тайёргарлик ўтказилган. «Тошкент халқ милицияси сафинга киришни хоҳловчилар учун рўйхат очиш»ни тақлиф қилинди. «Белгиланган хизматга факат мукаммал ўтмишга эга шахслар қабул қилинади. Ҳар бир номзоднинг қисқача таржиман ҳоли (биографияси) бўлиши лозим». 1918 йил 14 январда Туркистон ўлкаси Халқ Комиссарлари Кенгаши фуқаролик-маъмурий масалалар бўйича комиссарига «таҳдид солаётган анархия ва ўғирликка қарши муваффақиятли курашниш учун» милиция захира кадрини шакллантириш устави ва тартибини ишлаб чиқилади.

¹²⁴ ЎзР МДА. 39-фонд. 1-руйхат, 674-иш. 8-варак.

Ўша таҳликали, ола-тасир даврда мутлақо янги тузилма – Ишчи-деҳкон милицияси яратиш ва унинг ролини ошириш назарда тутилган эди. Инкилоб олови билан ағдарилган буржуазия, мустамлакачилик бошқарувини зудликда халқ билан яқиндан боғлиқ бўлган, уларнинг манфаатларини ифодаловчи, меҳнаткаш халқнинг таянчидан қувват олувчи янги пролетар давлат органларига алмаштириш керак эди. Туркистон ишчи ва деҳконлари, ҳокимият тепасига келиб, илк бор мамлакатни бошқаришни бошлашлари лозим эди. Бу ўта кийин, ҳали кўз кўрмаган, синалмаган йўл эди.

Айниқса, маҳаллий аҳоли вакилларида иборат пролетар кадрлар сонининг камлиги, ўлканинг сиёсий, иқтисодий ва маданий қолоқлиги совет давлат аппарати, шунингдек милиция органларини қуришда қўшимча қийинчиликларни юзага келтирди. Бунинг оқибатида, Совет ҳукумати қисқа муддат давомида Кенгашлар назорати остида, шахсий таркиби инкилобий омма вакиллари билан янгиланган собиқ «халқ милицияси»нинг яшаб туришига рухсат беради.

Туркистон Ишчи-деҳкон милициясининг янги органларини яратиш 1918 йилда, Туркистон ХККнинг «Захира кадрларни яратиш ва милицияни қайта ташкил қилиш тўғрисида»ги буйруғи чиққандан сўнг режавий характерга эга бўлди ва асосан 1918 йилнинг биринчи ярим йиллигида яқунланди. 1918–1922 йилларда Туркистон Коммунистик партияси ва Совет ҳукумати милициянинг ташкилий жиҳатдан такомиллаштирилиши ҳамда уни ихтиёрийлик асосида Совет ҳукуматига содиқ бўлган пролетар кадрлар, айниқса, маҳаллий аҳоли вакиллари ҳисобига тўлдириш орқали мустақамлашга алоҳида эътибор қаратилган эди.

Туркистондаги совет милицияси янги социалистик тузумни ҳимоя қилишга қаратилган ишчи ва деҳконларнинг классик ташкилоти сифатида ташкил этилди. Ёши ўтган мутахассислардан фойдаланишга йўл қўйилган ҳарбий, молиявий ва бошқа органлардан фарқли равишда милицияда илк кунлардан бошлаб шахсий таркибни катъиян индивидуал тарзда танлаб олиш тамойили қўлланилганлигини таъкидлаш зарур.

Туркистонда тузилган Ишчи-деҳкон милицияси аслида ўлкада Марказ сиёсатини амалга оширишда партиянинг ҳаракатдаги ёрдамчиси сифатида фаолият олиб бора бошлади. «Темир тартиб-интизом ва охиригача етказилган пролетариат диктатураси – бу даврнинг асосий шиори»¹²⁵ каби ғоялар остида иш юритиб, қўлаб давлат ходимларининг билими, малакаси ва иш юритишдаги катта тажрибасини ҳисобга олмай, уларнинг ўрнини давлат бошқаруви ҳақида умуман тасаввурга эга бўлмаган, бироқ партияга содиқ шахслар ҳисобига тўлдириш жараёнида ҳам иштирок этди.

¹²⁵ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. 2 (1917–1922 г.) – Москва: Политгиздат, 1983. – С.60.

Ўзбекистоннинг Марказий давлат архивида сақланиб қолган кўплаб ҳужжатлар Туркистон Совет милициясининг босиб ўтган шонли йўлидан, республикада меҳнатқашлар ҳокимиятини мустақамлаш ишига қўшган хиссасидан далолат беради.

Туркистон Республикаси милицияси Бош бошкармасининг бошлиғи 1920 йил 13 январда қуйндагиларни хабар қилган эди:

«Тошкент туманининг Хонобод ва Пскент участкаларида ҳозирги пайтда фронт мавжуд бўлиб, Омонкул, Аширмат, Раҳмонқулларнинг йирик миқдордаги босқинчилари ва бошқа майда гуруҳлар билан тўхтовсиз жанглар олиб борилмоқда. Мазкур участкалардаги милиция ўша ердаги ҳарбий қисмлар билан бирга каллакесарларга қарши курашмоқда... Хонобод участкасининг Оқбалик ва Хўрдон бўлисларида айниқса шиддатли жанглар кетмоқда. Бу ерда ушбу участкаларнинг деярли барча милиция таркиби жамланган бўлиб, 25 кишидан иборат гуруҳлар тоғли жойларда муттасил разведка ишларини олиб бормоқдалар. Бундан ташқари, Фарғона вилоятининг ҳозирги пайтда об-ҳавоси жуда совуқ бўлган қорли довларида ҳам милиция постлари қўйилган».

Ушбу ҳужжатда яна «йиртиқ чопон ва кўпчилиги пошнаси бўлмаган этик кийган» милиция ходимлари оғир табиий шароитларда жанг олиб бораётганлари маълум қилинади.

Милициянинг шахсий таркиби хизмат шароитининг оғирлигига қарамай мардлик ва фидойилик намуналарини кўрсатар эди. Кўплаб милиция бошлиқлари милиция ходимлари кийим ва пойабзал билан таъминланмаганликларини маълум қилар эдилар. Бутун вилоятда аҳвол шундай эди. Милиция ходимлари ннҳоятда оғир шароитда хизмат қилардилар. «Уларнинг отлари озиб кетган ва дам олишга муҳтож. Қоровулхоналар мутлақо яроксиз ҳолга келиб қолган эди».

Туркистон Республикаси Ички ишлар халқ комиссари милиция ходимларининг жанговар хизматларини кўп марта қайд этганди. Қўқоннинг кичик милиция ходими Мирза Акрамов катъий ва мардонавор жанг олиб борди. Унга ташаккурнома эълон қилинди, жасорати ҳақида бутун Туркистон Республикаси билди. Милиция ходими Н. Бойматов 1920 йил 3 ноябрь куни Найбон қишлоғи ёнида бўлиб ўтган мухорабада мардонавор ва уддабурон жанг қилди, ўз жасорати билан ўртоқларини руҳлантирди. Мардлиги учун Н. Бойматов қимматбаҳо совға билан мукофотланди.

Фарғона милицияси ишини текширишга борган Туркистон Фавқуллода Комиссиясининг (ФК) вакили 1921 йил 6 декабрда ФК раисига қуйндагиларни хабар қилади: «Милиция ходимлари билан тадбирларда иштирак қилар эканман, кўпчилигининг қаҳрамонона жасоратига гувоҳ бўлдим».

Милиция ходимлари душман билан курашда кўрсатган катъийликлари, жасоратлари, меҳнаткашларнинг эҳтиёжларига ҳамдард эканликлари туфайли халқ ҳурматини қозондилар. Милициянинг ўша пайтдаги обрўси ҳақида ёзувчи Леонид Соловьев ҳикоя қилган. Ёш Соловьев 1922 йилнинг март ойида Қонибодомга келиб, район ўрмон хўжалиги кузатувчиси Жўрабой Олимжонов оиласидан бир хонани ижарага олади. Булажак ёзувчи анча вақт иш қидирди, аммо натижа бўлмади. Шунда у милиция бошлиғига мурожаат қилди. Оқибатда иш ҳам топилди. Бу воқеани у шундай тасвирлайди:

«Ҳеч иш топа олмаётган эдим. Почтага хизматчилар керак эмас, райиждоқумда ишлар маҳаллий тилда юритиларди, амбулаторияга тиббий тайёргарлигим бўлмаганлиги учун ишга олишмади. Шундан сўнг мен нигоҳимни милицияга қаратдим. Ўша пайтда Қонибодом район милициясининг бошлиғи, кейинчалик Тошкент киностудиясининг бадний раҳбари бўлган Қомил Ёрматов эди.

...У Қонибодомда камдан-кам, бир неча кунгина бўлар, бошқа пайтларда эса ўз милиция отряди билан босқинчи гуруҳларни қувлаб юрар эди. Унинг шундай оғир шароитлардан ҳам омон-эсон чиққанига ҳайронман».

Туркистонда милиция фаолиятида ишчи ва деҳқонлар иштирокининг бевосита шаклларида бири меҳнаткашларнинг ўзлари тузган кўнгилли милиция отрядлари бўлиб, улар қаҳрамонона жанговар йўлни босиб ўтдилар. Тарихий ҳужжатлар ва маълумотлар зулм, ҳуқуқсизлик, талон-торож ва зўравонликни ўз бошидан кечирган Туркистон шаҳарлари ва айниқса, қишлоқ меҳнаткашлари ҳукуматдан армияга ихтиёрий равишда ёрдам берадиган милиция тузилишини талаб қилганлигидан далолат беради. Кўнгилли милиция сақлаш харажатларини аҳоли ўз зиммасига олган эди. Фақат Фарғона водийсининг ўзидагина 1918–1923 йилларда кўнгилли милиция отрядларида 20 мингга яқин меҳнаткаш хизмат қилган эди.

СССР халқ артисти,
Социалистик Меҳнат
Қаҳрамони Қомил Ёрматов
Ўзбекистон милициясининг
дастлабки ходимларидан
бири эди.

ХОРАЗМ РЕСПУБЛИКАСИДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ

1920 йил 30 апрелда халқ вакилларининг биринчи Бутунхоразм қурилтоғида ХХСР ташкил топганилиги эълон қилинди. Шу куни «Мамлакатда милиция бошқармасини ташеис этиш ва Хива шаҳрини ҳимоя қилиш тўғрисида» қарор қабул қилди. Унга кўра, Адлия нозирлиғи қошида Милиция бошқармаси ташеис этилди. Биринчи Ички ишлар нозирин Назир Шолиқоров 1920 йил

30 апрелдан ўз вазиғасини бажариниға кириинди.

Хива шаҳрида махсус милиция бошқармаси тузилиб, жоёларда унинг бўлимлари ташкил этилди. Бўлимнинг асосий вазиғалари контрреволюцияға қарини қураиниш ҳамда шаҳарининг ичкаринида жамоат тартибини саклаш, жиноятчиликка қарини қураш иплари билан шуғулланишдан иборат эди.

1923 йилининг апрелиға келиб милиция отряди 600 кишини ташкил этди (400 дан ортиқ отлик). Хивадан ташқари яна 27 та милиция таянч пунктлари манжул бўлиб, бу ерда 30 га яқин катта милиционерлар фаолият юритишган.

1923 йил 5 ноябрда Хоразм МИКнинг қарориниға биноан Ички ишлар халқ нозирлиғи ҳузурида фуқаролар хавфсизлиғини қўриқлаш, инқилобий шароитларда тартиб-осойишталиқни саклаш, социалистик мулкчиликни муҳофаза қилиш мақсадида Республика Марказий Қўриқлаш бошқармаси ташкил этилди.

1924 йил 30 ноябрда Милиция бўлими Хоразм Инқилобий қўмитасининг тасарруфиға ўтди.

Асфандиёрхон Россия муваққат ҳукумати вакиллари билан

Хоразм Республикаси давлат байроғи

Хоразм Республикаси
давлат герби

ХХСР меҳнат фидойилари

ХХСР Қўраш байроғи ордени

Хоразм кўнғилиги милицияси

Хоразм кўнғилиги милицияси ходимлари, 20 йиллар олдин

XXСР милицияси ходимлари Бутунхоразм
советларининг 5-курултойида, 1924 йил

Хоразм танасус бўлими ходимлари, 1924 йил

1920 йил 2 сентябрда Қизил армиянинг ҳужуми натижасида Бухоро эмирлиги кулади. 1920 йил 30 августда Умумбухоро Инқилобий кўмитасининг қарорига кўра, Халқ милицияси ташкил қилина бошлади. Унинг бошлиғи этиб, Собиржон Юсунов тайинланди. БХСРнинг биринчи ички ишлар халқ нозирли М.Санджонов 1920 йил 14 сентябрдан ўз фаолиятини бошлаган.

Ички ишлар халқ нозирлиғи таркибида Бош милиция бошқармаси ва Жиноят қидирув бўлими ташкил этилди. 1920 йил 15 сентябрда Жиноят қидирув бўлимининг бошлиғи этиб А.Қурбонов, унинг ёрдамчиси этиб эса Ф.Мелсер тайинланди. 20 сентябрда Бош милиция бошқармаси раҳбарлигига собик Туркия армияси полковниги Али Ризо тайинланди.

БХСР Ички ишлар нозирлигининг 1920 йил 25 сентябрдаги буйруғига кўра БХСР Ишчи-деҳқон Милицияси Бош бошқармаси ташкил этилди.

1921 йил 17 январда Умумбухоро Марказий ижроия кўмитаси ва Халқ нозирлар кенгашининг «Ишчи-деҳқон милицияси ҳақида»ги декрети қабул қилинган. Унга кўра, ишчи-деҳқон милицияси катта ва кичик милиционерлар, жиноят қидирув бошлиқ таркиби, қидирув агентлари, девонхона ва техник ходимлардан иборат бўлган.

БХСР Халқ нозирлар кенгашининг 1922 йил 5 мартда тасдиқланган «Жиноят қидирув бош бошқармаси ва милиция захиралари ҳақида»ги, 1923 йил 10 октябрдаги «Бухоро халқ совет республикасининг ички ишлар халқ нозирлиғи ҳақида»ги қарорлари Ички ишлар органларининг тузилиши, вазифа ва ваколатлари ҳамда улар фаолиятининг асосий йўналишларини белгилаб берган.

Хоразм ва Бухоро республикаларида ички ишлар органларининг тузилишида РСФСР ва ТАССРдаги каби бир хил «колип» асосида, маҳаллий шарт-шароитлар, аҳолининг тарихан шаклланган турмуш-тарзи ва қарашлари ҳисобга олинмасдан иш қўрилди. Оқибатда, милиция органларидаги иш жараёни дастлабки кунларданоқ, муаммоларга, зиддиятларга тўла бўлди.

Бухоро Республикаси давлат байроғи

Бухоро Республикаси давлат герби

БХСР Қизил йолдуз ордени, I-III даражалари

Амир Олимхон Россия муваққат
ҳукумати шакиллари билан

БХСР Ички ишлар халқ нотириги
тўғрисидаги низоми

Ф.Хужасев БХСР
ҳукумати раҳбари

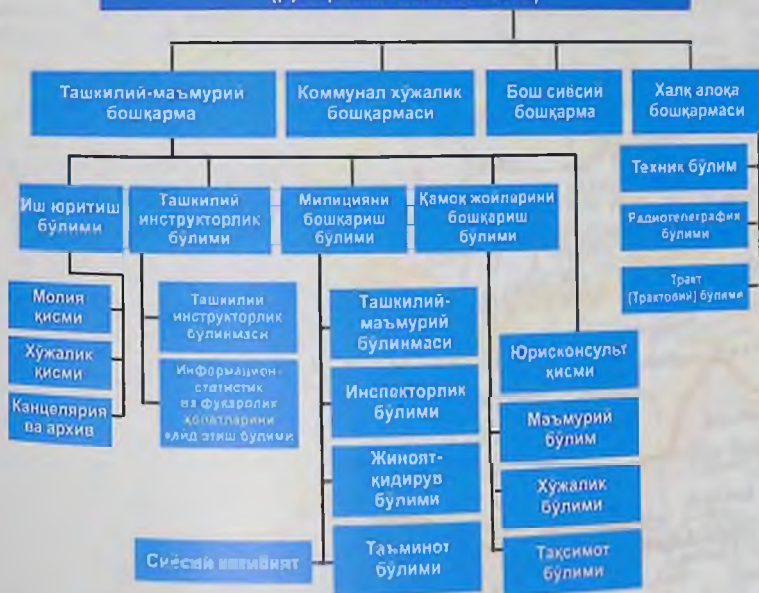

М.Санжужонов БХСР Ички
ишлар халқ нотири

Бухоро шаҳри милицияси шахсий таркиби, 1925 йил.

БХСР ИЧКИ ИШЛАР ХАЛҚ НОЗИРЛИГИ (ДОҲИЛИЯ НАЗОРАТИ)

ЭН МИЛИЦИЯ ОРГАНЛАРИНИНГ ҚАТЪИЙ ТУЗИЛМАСИ ВА БАЗИДА ПАРТИЯНИНГ ОЙЛИК ТАШКИРИЯ ИШЛАРИ

Ўрта Осиё ва Туркистон ўлкасининг худудий чегараларида 1918 йилнинг қўкламида Россия Федерацияси таркибида Туркистон АССР ташкил этилади. Бу Туркистон ўлкасида ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш борасида тартиб ва ҳавфсизликни таъминлаш маҳкамасини ташкил этишни тақозо этарди. Қўндаланг савол турарди. Туркистон совет милицияси тузилмаси ва вазифаларини нима белгилаб берган? Синфлар ўртасидаги кескин кураш, инқилоб билан ағдарилган синфларнинг карама-қаршилиги, янги иқтисодий сиёсат (НЭП)ни амалга ошириш ва Туркистон қишлоқ хўжалигини тиклаш учун тинч ишлашга ўтишдаги мавжуд қийинчиликлар.

Мутахасссларнинг қайд этишича, илк даврда Ишчи-деҳқон милицияси органлари республика ва жойларда ишлаб чиқилган ягона ва қатъий тузилмага эга эмасди. Бунинг бир неча сабаблари бўлган: янги бошқарув органларини яратиш тажрибаси йўқлиги, Совет ҳукумати марказий органларининг йўриқнома ва бошқа кўрсатмалари бўлмаганлиги, тайёр, малакали кадрларнинг сезиларли даражада етишмаслиги. Милиция фаолиятини таъминлаш манбалари тезда аниқлаб олинмади. Ҳаттоки бошида унга турлича номлар берилди (бир ҳолатда «шаҳарлар муҳофазаси», бошқа ҳолатда «милиция» номи берилди) ва тасарруфида милиция ташкил этилган Кенгашларнинг истагига кўра ҳар хил вазифаларни бажариш топширилди.

Тузилма сифатида мукаммал бўлмаса-да, совет милицияси меҳнаткаш халқ, Коммунистик партия манфаатлари учун содиқ хизмат қилди. Туркистон меҳнаткашлари унда Совет ҳукумати органини кўра олишди. Унинг фаолияти совет тузумини ҳимоя қилиш, инқилобий тартибни сақлаш, фуқароларнинг шахсий, мулкӣ ҳавфсизлиги (иқтисодий ҳуқуқлари) ва ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган эди ва шу сабабли милицияга ҳар томонлама ёрдам кўрсатиларди. Айрим ҳолларда меҳнаткашлар ҳаттоки ўз ҳисобидан милиция таркибини таъминлади. Ҳатто, Туркистон шаҳри (ҳозирда Қозоғистон Республикаси Туркистон шаҳри) участка милиция комиссари 1918 йил 18 мартда Туркистон ўлкаси милиция инспекторига унга ишониб топширилган участкада битта катта ва олти кичик милиционерлар аҳоли томонидан ажратилган маблағ ҳисобига ишлаётганлиги хақида маълум қилган. Тошкент шаҳар уезди милицияси бошлиғи Ташбаевнинг «Жиноятчиликнинг ортиши сабабли уездда милицияни ташкил қилиш тўғрисида»ги доклади бўйича

1918 йил 15 июлдаги Дехконлар ва мусулмонлар кенгаши Тошкент уезди Кенгашининг қарорида давлат маблағлари ҳисобидан милиция кадрлари сонини ошириш кўзда тутилган эди. Бундан ташқари, ҳар бир қишлоқда, овулда аҳоли томонидан сайланган ва ёлланган ҳамда уларнинг ҳисобидан ишлайдиган кичик милиционерлар бўлиши керак эди.

Милициянинг илк органлари ўз тузилмасининг оддийлиги билан ажралиб турарди. Масалан, 7 та туман милиция бўлинмаларини бирлаштирган Тошкент шаҳри муҳофазаси бошқармасида 1918 йил октябрида бошлиқ, унинг ёрдамчиси, девонхона бошқарувчиси, махсус топшириқлар бўйича иккита комиссар, қотиб(а), иш юритувчи, 6 та идора ишчиси, иккита таржимон ва битта хат ташувчи ишлар эди. Туркистон Республикаси милиция инспектори бошқармасида янада кам амалдор шахслар бўлган: инспектор, инспектор ёрдамчиси, қотиб(а), журналист ва иккита машинистка (харф терувчи).

Асосий фаолияти тартибни сақлаш бўлган туман милиция бўлимлари оддий тузилмага эга бўлган ва унда милиция комиссари (бошлиғи, мудир), унинг ёрдамчиси, таржимон ва техник ходим бўлган. Туман милиция бўлимларининг асосий кучини катта ва кичик милициялар ташкил қилган. Масалан, Тошкентда, «янги» шаҳарда 256 та кичик милиционерлар (улардан: отлиқлар – 43 нафар, мавзе ва туманларда – 107 нафар ва постларда – 106 нафар) хизмат қилишган. «Эски» шаҳарда ўз отлари билан милицияга ишга қирган 86 йигитдан иборат отлиқ милиция хизмат қилган¹²⁶.

Кейинчалик, ҳокимият марказий органлари (ХКК, МИК, Ички ишлар комиссариати) мустақамланиши билан Милиция тўғрисидаги низом, уни ташкил қилишнинг айрим масалаларини тартибга солувчи буйруқлар ва йўриқномалар ишлаб чиқилди ва нашр этилди.

Милиция фаолияти умумий бошқаруви учун фуқаролик-маъмурий масалалар бўйича комиссариат ҳузурида Туркистон ўлкаси милиция инспектори лавозими таъсис этилди, фавқуллода ҳолатларда милиция органларига шошилинч ёрдам кўрсатиш учун кўриклаш хизмати махсус захираси ташкил этилди. Лекин ўта муҳим бўлган Ишчи-деҳқон милицияси тўғрисидаги махсус низом ҳамон йўқ эди. 1918 йил 25 сентябрда ички ишлар комиссари Туркистон Республикаси МИКга ахборот хатини юборди, унда «тартиб ва ҳавфсизликни таъминлашга қаратилган кечиктириб бўлмас чоралардан бири милиция тўғрисидаги масалани тезда тартибга солиш ва унинг мажбуриятларини белгилаб беришдир» дейилган эди. Хатда хабар берилишича, прокурор назорати иштирокидаги комиссарнатнинг махсус

комиссияси Милиция тўғрисидаги низомни ишлаб чиқди, Комиссар лойихани имкон қадар тез муддатда тасдиқлаш сўралган эди¹²⁷.

1918 йил 13 декабрда ТуркМИҚ томонидан тасдиқланган биринчи «Россия Совет Федерацияси Туркистон Республикасининг милиция тўғрисидаги низоми» билан кенг ҳуқуқларга эга Туркистон АССР Ички ишлар Комиссариятининг Милиция бош инструктори лавозими киритилди¹²⁸. Низом тузилма, раҳбар ходимларни тайинлаш тартиби, Милиция бошлиқларининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаб берди.

Шаҳар ва уездларда Кенгашлар томонидан тайинланадиган шаҳар ва уездлар кўриклаш хизмати бошлиғи лавозими киритилди. Лекин ички ишлар комиссари зарурият бўлган ҳолларда бу лавозимларга у ёки бу номзодни тасдиқламаслик ҳуқуқига эга эди. Туманларда шаҳар ва уездлар кўриклаш хизматлари ҳамда маҳаллий Кенгашлар бошлиқлари томонидан тасдиқланадиган туман Милиция бошлиқлари лавозими кўзда тутилган эди. Бу Туркистон АССР ҳукумати олий органларининг милиция тузилмасини тартибга солиш ва уларнинг раҳбар ходимларини тайинлаш тартибини белгилаб берувчи илк ҳаракат эди.

Таъриба ортиши билан милиция марказий органларининг тузилмаси ҳам такомиллашди. Туркистон Республикаси кенгаши VII фавқулодда съездининг маъмурий-сиёсий бўлими Ички ишлар комиссариати коллегияси 1919 йил 25 апрелда Комиссариятнинг янги структурасини тасдиқлаган схемани ишлаб чиқди¹²⁹. Унинг таркибида Республика милицияси фаолиятини бошқариш Бош бошқармаси ташкил этилди. Шу йилнинг 26 июнида Туркистон АССР ИИХК «Россия Совет Федерацияси Туркистон Республикаси Совет ишчи-деҳқон милицияси тўғрисидаги Низом»ни эълон қилди¹³⁰. Республика милициясининг бошқарув органи томонидан шаҳар, уезд, жиноят кидирув ва темир йўллари милициясининг барча турлари ва бўлинмалари бўйсунадиган ишчи ишлар комиссариятининг Милиция бош бошқармаси ташкил этилди. Таъкидлаш ўринлики, Милиция бош бошқармаси таркибида жойлардаги жиноят-кидирув органлари фаолиятини бошқарувчи жиноят кидирув марказий бошқармаси ташкил этилди. Янги Низом республика милицияси тузилмасини ривожлантиришда илк қадам бўлди.

¹²⁷ Йигитлардан иборат отлик милиция 1920 йил 22 июнда бекор қилиниб, йигитлар милиция сафига ўтказилди.

¹²⁸ ЎзР МДА, 39-фонд, 1-руйхат, 644-иш, 39-40-вараклар.

¹²⁹ ЎзР МДА, 39-фонд, 1-руйхат, 103-иш, 6-варак.

¹³⁰ ЎзР МДА, 39-фонд, 1-руйхат, 103-иш, 1-варак.

Совет Туркистони милициясининг асосий вазифаларидан бири жиноятчиликка қарши кураш эди. Инкилобга қадар жиноятчиликка (криминал деб аталувчи) қарши кураш Ашхабад, Верний (ҳозирги Олмаота) Тошкент, Скобелев (ҳозирги Фарғона) ва Самарқанддаги бешта суриштирув бўлинмалари томонидан олиб борилар эди.

Туркистон ўлкасида Совет ҳокимияти ўрнатилгандан кейин бошқа зулм ўтказиш идоралари билан бирга суриштирув органлари ҳам бекор қилинган эди. Жиноятчиликка қарши кураш жиний кидирув деб ном олган янги идора зиммасига юкланди.

РСФСР ҳудудида жиний кидирув органлари янги давлат ҳокимиятининг ягона ва тўла ҳуқуқли намоёндаси бўлган маҳаллий Советлар ихтиёрига кўра 1918 йилдан бошлаб шаҳар милиция бошқармалари (жиний кидирув қисми) қошида ташкил этила бошлади. Туркистон Республикасида жиний кидирув идораларини ташкил этиш бирмунча кечроқ ўтказилди.

1918 йил 5 октябрда РСФСР ИИХК ҳайъати жиний кидирув органларининг таркиби ҳамда вазифаларини белгилаб берган «Жиний кидирув бўлимини ташкил этиш тўғрисида Низом» қабул қилди.

1919 йил 7 июлда Туркистон АССР Халқ Комиссарлари Совети Ички ишлар халқ комиссарининг маърузасини тинглаб қарор қабул қилди. Бу қарорга кўра Ички ишлар халқ комиссари зарурат туғилса республика ҳудудида кидирув пунктлари очиши мумкин эди. Жиноят кидирувни ташкил қилиш тўғрисидаги Низом Туркистон МИК томонидан 1919 йил 16 июлда тасдиқланди. Унда мавжуд жиний кидирув муассасаларини қайтадан ташкил этиш кўзда тутилган эди. Милиция Бош бошқармаси қошида жиноят кидирувнинг Марказий бўлинмаси бунёд этилди. Вилоят, туман ва шаҳарларда жиноят кидирув бўлинмалари маҳаллий Советларнинг бошқарув бўлимлари тасарруфига (маъмурий жихатдан) берилди. Уларнинг оператив фаолиятига раҳбарлик қилиш эса жиноят кидирув Марказий бўлинмаси ихтиёрида қолди.

1919 йил август ойида жиноят кидирув бўлинмалари Тошкент, Красноводск, Қизиларват, Ашхабад, Марв, Янги Бухоро (ҳозирги Когон), Самарқанд, Қўқон, Наманган, Скобелев (ҳозирги Фарғона), Андижон, Ўш, Перовск, Қазалинск, Аральск, Черняевка, Авлиёота, Пишпак, Верний (ҳозирги Олма-Ота) ва бошқа шаҳарларда иш олиб борарди.

ТАССР ички ишлар халқ комиссари махсус буйруғи билан 1920 йил апрелида Туркистон милицияси тўғрисидаги янги низомни эълон қилди ва «энди республикада милицияни ташкил этиш ва фаолияти бўйича тўлиқ раҳбарлик Ички ишлар комиссарияти Милиция бош бошқармасига

тегишлилиги» ва «республика милицияси иши Россия Совет Федерацияси Туркистон Республикаси совет ишчи-деҳкон милицияси тўғрисидаги Низом»га асосан ташкил қилиниши ҳамда у ўз фаолиятида Милиция бош бошқармаси йўриқномаси ва буйруқларига амал қилишини кўрсатиб ўтди. Алоҳида таъкидландики, «бурчи ва фаолиятидаги вазифаларнинг асоси – ишчи синфи ва энг камбағал деҳконларнинг манфаатлари учун хизмат қилиш, республиканинг совет қурилиши ва фуқароларнинг хавфсизлигини ҳимоя қилиш» бўлди¹³¹.

Янги вазифалар билан боглик айрим тузилмавий ўзгаришлар милициянинг қўғи органлари ва шаҳарлар муҳофазасида ҳам содир бўлди. Бироз аввалроқ, 1919 йил 17 майди Туркистон Республикаси Халқ Комиссарлари Кенгаши Президиуми Тошкент шаҳри қўриқлаш хизмати бошлиғи ҳузурида юридик бўлимини таъсис этди. Бўлим зиммасига қуйидаги вазифалар юклатилди: сўроқларни тўғри ва ўз вақтида ўтказилишини назорат қилиш; жиддий жамоат ва давлат аҳамиятига эга ишлар бўйича сўроқнинг боришини бошқариш; озодликдан маҳрум қилиш учун асосларнинг қонунийлиги ва етарлилигини аниқлаш; маҳкумларнинг ушлаб турилишининг қонунийлиги ва суд ишлари йўналишининг тўғрилигини кузатиб бориш; ишчи-деҳконлар ҳокимиятининг қонунлари ва кўрсатмалари, суд аралашувини талаб қилмайдиган маъмурий кўрсатмаларнинг жиноий ва маъмурий тартибда қўрилиши, жарималарнинг тури, типини ва даражасини аниқлаш (шаҳар қўриқлаш хизмати бошлиғи билан келишилган ҳолда).

Тошкент шаҳар қўриқлаш хизмати бошлиғи ҳузурида фуқароларнинг ҳаракатланишини қайд этиш ва ҳисобини юритиш учун манзил (адрес) столи ташкил этилди.

Ишчи, солдат, деҳкон ва казак депутатлар шаҳар кенгаши тўғрисидаги Низом асосида Верный (Олма-ота), Самарқанд, Эски Марғилон, Қўқон, Андижон ва Наманганда (1919 йил май) милиция, (умумий ва ёнғин хавфсизлигини бўлиналари билан бирга) бўлинма сифатида, Ижроия қўмита бошқармаси бўлими таркибига кирди. Тошкент шаҳар ижроия қўмитаси томонидан бироз бошқача қарор қабул қилинди: ижроия қўмита таркибида бўлинмалар бўлган маъмурий бўлим ташкил этилди: умумий, фуқароларни рўйхатга олиш, аҳоли билан ишлаш, ёнғин хавфсизлиги.

Умумий бўлинма паспортлар, шахсни тасдиқловчи ҳужжатлар берилишини назорат қилди, туман милицияси фаолиятини умумлаштирди, ов қуролидан фойдаланиш, нашриёт, эълонлар бериш учун рухсатномалар

¹³¹ ЎзР МДА. 39-фонд. 1-рўйхат. 6а-иш. 72-варак.

берди, театр, тadbирлар, кино соҳасини назорат қилди, хорижий паспортлар, истикомат визаларини берди, фуқароликдан чиқиш масалаларини ҳал қилди; аҳоли билан ишлаш бўлинмаси ташқи хавфсизликни таъминлади, жиноят элементларига қарши курашди (жиноят қидирув) ва маҳаллий ҳокимиятнинг муҳим топшириқларини бажарди. Шундай қилиб, Тошкентдаги умумий ва аҳоли хавфсизлиги бўлинмалари бир-бири билан ҳамбарчас боғлиқ бўлган.

1919 йил 9 июлда Туркистон МИҚ томонидан тасдиқланган ва шу йилнинг 23 июлида ТуркМИҚнинг «Хабарнома (Известия)»сида эълон қилинган «Туркистон Россия Совет Федерациясининг Совет ишчи-деҳқон милицияси тўғрисида»ги Низом милиция органлари тузилмасини ўзгача тарзда ҳал қилди. Милиция бош бошқармаси Республика ички ишлар комиссарияти маҳаллий бошқармасининг милиция бўлимининг бўлинмаси этиб қайта ташкил этилди. Унга қуйи органлар бўйсунади – уездлар, шаҳарлар ва участкалар милициялари. Шаҳар ва уезд милицияларини бошқарган шаҳар ва уездлар қўриқлаш хизмати бошлиқлари Милиция бошлиқларига ўзгартирилди. Уезд ва шаҳар милицияси таркибида котибият, отлик захира, маҳкумхона (қамокхона), архив ва техник ходимлар кўзда тутилган эди.

Милициянинг турли категориядаги (даражадаги) бошлиқлари тегишли ижроия қўмиталар томонидан лавозимга тайинланар ва лавозимдан озод этиларди ва Ички ишлар комиссарияти томонидан тасдиқланар эди. Фақат Совет ҳукумати ва меҳнаткаш халқ манфаатларига содиқ бўлган, Компартия, қасаба уюшмалари ва маҳаллий кенгашлар томонидан тавсия этилган республика фуқаролари бошлиқ бўлиши мумкин эди. Худди аввалги низомларда кўзда тутилганидек, 21 ёшга тўлган, саводли, фаол ва пассив сайлов ҳуқуқига эга, Совет ҳукуматини тан оладиган ва милиция органларида камида бир йил хизмат қилиш мажбуриятини зиммасига олган шахслар милицияга ишга кириши мумкин эди. Ишга кирувчилардан меҳнаткаш халқ ва Совет ҳукуматига виждонан хизмат қилиш талаб қилинар эди. Шу ўринда таъкидлаш керакки, Совет милицияси ходими шарафли лавозимини шарманда қилган шахслар «қора тахта»га киритилиб ишдан бўшатишган.

1919 йил 10 ноябрда ТуркМИҚ Президиуми, контрреволюцион босмачиликка қарши қатъиятчан жанглар сабаб юзага келган вазият туфайли. Милиция тўғрисидаги низомга айрим ўзгартиришлар киритди: а) милициянинг Қизил Армия ҳолатига ўтиши сабабли, Милиция бошлиқлари ва уларнинг ёрдамчилари, агар улар ўз лавозимларига мос бўлмаган бўлса, Ички ишлар комиссарияти ихтиёри билан ўзгартирилиши мумкин эди; б) Ишчи-деҳқон

милицияси, харбий бўлинма сифатида, ходимларни ишга қабул қилиш ва ишдан бўшатиш ҳуқуқисиз гарнизон бошлиғига бўйсунарди.

Ижроия кўмиталар тузилмасини бир хил қилиш учун 1919 йил 29 июлда ТАССР ички ишлар комиссариати ўзининг махсус буйруғи билан барча меҳнаткаш депутатлар кенгашлари уезд ва шаҳар ижроия кўмиталарига мавжуд комиссариат ва ижроия кўмиталардаги бошқа маҳаллий бўлинмаларни қисқартириш ва мавжуд маъмурий бошқарув бўлимлари функцияларини ўтказган ҳолда ягона бошқарув бўлимларини ташкил қилишни таклиф қилди¹³². Бошқарма бўлимлари таркибида қуйидаги бўлинмаларни ташкил қилиш кўзда тутилган эди: умумий, фуқароларни рўйхатга олиш, ахборот-инструкторлик ва совет милицияси.

Бўлимлар қошидаги Тошкент, Қўқон, Андижон, Марва, Верний, Самарқанд, Скобелев (Фарғона) ва Эски Марғилон шаҳарлари ижроия кўмиталари бошқармалари айни вақтда шаҳар Милиция бошқармалари ҳисобланарди.

1919 йил 18 августда Ички ишлар комиссариати бошқа шаҳарлардаги Милиция бошқармалари номини туман бошқармаларига ўзгартирди ва уларни меҳнаткаш депутатлар уезд кенгашлари ижроия кўмитаси бошқармалари бўлими бўлинмаларига бўйсунушини белгилаб қўйди.

1919 йил 18 ноябрда Туркистон Республикаси Кенгашлари МИҚ қуйидаги бўлинмаларни ташкил этган ҳолда милиция тузилмасини тўлдирди: хўжалик, инструкторлик-ахборот ва жинойт-қидирув¹³³.

Тошкентда бошқарма бўлимини ташкил қилишда ўзгача ҳолат юз берди. Туркистон Республикасининг пойтахти сифатидаги шаҳарнинг фарқи ҳолатини инобатга олган ҳолда бу ерда нисбатан узок муддат қўриқлаш хизмати бошлиғи институти сақланиб қолди. Натижада Тошкент кенгаши маъмурий бўлими шаҳар қўриқлаш хизмати бошлиғи бошқармаси билан бир бўлимга – маъмурий бўлимга бириктирилди. Тошкент депутатлар кенгаши административ бўлими мудир (айни пайтда Тошкент шаҳар қўриқлаш хизмати бошлиғи) Я. Цируль 1919 йил 16 декабрда «фуқаролик ҳолатларини рўйхатга олиш, халқ муҳофазаси, юридик, ёнгин бўлинмалари ва адрес столи»ни ташкил қилишни буюрди¹³⁴. Халқ муҳофазаси бўлинмалари Тошкент туман бўлимлари фаолиятини бошқарарди.

Халқ муҳофазаси бўлимлари бошқа стратегик аҳамиятга эга ва фронт олди чизиклари бўлган туманларда сақлаб қолинди. Масалан, 1920 йил

¹³² ЎзР МДА, 39-фонд, 1-рўйхат, 81-иш, 25-варак.

¹³³ ЎзР МДА, 39-фонд, 1-рўйхат, 6а-иш, 144, 120-вараклар.

¹³⁴ ЎзР МДА, 39-фонд, 1-рўйхат, 179-иш, 16-варак.

августига Кушкин инкилобий қўмитаси таркибида ҳали ҳам халқ мухофазаси бўлими бор эди. Инкилоб душманлари томонидан вақтинча босиб олинган республиканинг айрим туманларида милиция органларини ташкил қилиш биров чўзилиб кетди. Тўртта уездни (Полторацк, Тажан, Марв, Красноводск) ўз ичига олган Закаспий вилоятида уезд милициялари ўз фаолиятини факат 1920 йил 15 майда бошлаган.

Мураккаб шароитларда ташкил этилган Туркистон ишчи-деҳкон милицияси илк йилларда кўпроқ ташкилий характердаги камчиликлардан азият чекди. Мисол сифатида Туркистон Республикаси ички ишлар комиссарининг ТуркМИК Президиумига 1920 йил 23 февралда юборган хатини келтиришимиз мумкин. Комиссар ИИХК жойлардаги ҳолатдан нисбатан яхши хабардор эмаслиги, милиция шахсий таркиби ва амалий фаолияти ҳақида тўлиқ маълумотга эга эмаслигини таъкидлаб ўтган. Лекин ҳатто мавжуд маълумотлар ҳам хулоса қилиш имконини берди: «Милицияни ташкил қилиш ҳақидаги умумий таассуротлар ҳам ҳозирда мавжуд кўринишни қисқача шундай ифодалаши мумкин – тўғрилиқ йўқ, иш режаси йўқ, тизим йўқ»¹³⁵. Яна комиссар республика милициясини ташкил қилишнинг тахминий схемаси ва раҳбарлик таркибини тайинлаш тамойиллини таклиф этди. Хат муаллифи республикада қуйидагиларга эга бўлиш керак, дея ҳисоблайди:

Ички ишлар комиссарияти бошқармаси бўлими ҳузуридаги Милиция бош бошқармаси; вилоят инкилоб қўмитаси ёки вилоят ижроия қўмитаси бошқармалари бўлимлари ҳузуридаги вилоят бошқармалари; уезд, шаҳар инкилоб қўмиталари ёки уезд ва шаҳар ижроия қўмитаси бошқармалари бўлимлари ҳузуридаги уезд ва шаҳар Милиция бошқармалари.

1920 йил 5 апрелда Туркистон Республикаси Халқ Комиссарлари Кенгаши янги «Совет ишчи-деҳкон милицияси тўғрисида»ги Низомни қабул қилди. 1920 йил 22 апрелда «Низом» оммалаштирилди¹³⁶.

ТАССР ИИХК бошқармаси маҳаллий бўлими милиция бўлинмаси Комиссарият коллегияси аъзоси томонидан бошқариладиган Милиция бош бошқармаси сифатида қайта ташкил этилди. Бош бошқармага республика милицияси устидан умумий назорат ва унинг фаолияти умумий назорати юклатилди. Маҳаллий милиция органлари фаолияти устидан назоратни амалга ошириш учун Бош бошқарма ҳузурида милиция органлари, уларнинг ходимлари ва барча хизматчилар томонидан ўз вазифаларини бажаришларини назорат қилувчи, умумий, жиноий, темир йўл ва сувдаги милиция ишини ўрганувчи,

¹³⁵ ЎЗР МДА, 17-фонд, 1-руйхат, 785-иш, 282-варак.

¹³⁶ ЎЗР МДА, 39-фонд, 1-руйхат, 225-иш, 11-варак.

барча милиция органларини тафтиш қилувчи, милиция органларига уларнинг ташкилий ишлари, йўриқномалар ишлаб чиқиш, ходимлар ва хизматчилар ўртасида қонун ва интизомни мустаҳкамловчи инспекция ташкил этилди. Милиция бош бошқармаси инспекцияси ИИХК вилоят бошқармаларида бевосита вилоят бошқармаси бошлиғига бўйсунувчи бўлинмаларига эга эди¹³⁷.

«Совет ишчи-деҳқон милицияси тўғрисидаги Низом» милицияни бош бошқарма (Ички ишлар комиссарияти ҳузурида), вилоят бошқармаси (вилоят инкилоб қўмитаси ва ижроия қўмитаси ҳузурида), уезд ва шаҳар Милиция бошқармаси (уезд ёки шаҳар инкилоб қўмитаси ёки ижроия қўмитаси бошқармаси бўлимлари ҳузуридаги), тегишли инкилоб қўмитаси ва ижроия қўмитаси бошқармалари бўлимларига бўйсунувчи туман (участка) милициялари бошликларига бўлинишини назарда тутар эди.

Милиция бош бошқармаси бошлиғининг айрим категория бошқарув таркибини тайинлашга онд ҳуқуқлари бирмунча кенгайтирилган эди. Масалан, вилоят бошқармалари бошлиқлари Милиция бош бошқармаси бошлиғи тасдиғидан сўнг вилоят ижроия қўмитаси ёки инкилоб қўмитаси томонидан лавозимга тайинланар ва озод этилар эди, бундан ташқари, у ўз вазифасига мос бўлмаган амалдор шахсларни ишдан бўшатиб, ишдан олиш, бошқа ишга қўчириш ҳуқуқи берилган эди (Ички ишлар комиссарияти томонидан тайинланганлар бундан мустасно эди).

Янги «Низом»га асосан аввал белгиланган 21 ёш ўрнига, 19 ёшдаги ёшларни милицияга ишга олишга рухсат бериларди. Тергов остидагилар, суд қарорига биноан ҳуқуқлардан маҳрум қилинган ёки ҳуқуқлари чекланган, фойда олиш мақсадида ёлланма меҳнат билан шуғулладиган, меҳнат қилиб топилган пуллар ҳисобига яшамайдиган, хусусий ўртакашлар ёки савдодаги даллоллар, турли кулът (оқим)га хизмат қилувчилар, жандарм бўлимлари, полиция ва подшоҳ уйининг собиқ амалдорлари ва агентларини (хуфяларини) милицияга ишга олиш тақиқланарди.

Милициянинг саф таркиби қўнгиллилар билан тўлдрилди.

Милиция бошқармаси таркибида жиноят қидирув бўлими ва бошқа махсус бўлимлар ташкил этилди. Милиция бош бошқармаси 1920 йил 1 сентябрдан қуйидаги бўлимлардан ташкил топиши керак эди: инспекторлик, таъминот, умумий, кишлок-шаҳар ва жинсий қидирув¹³⁸. 1920 йил охирларига келиб Туркистон Республикаси ҳудудида 34 та шаҳар, 26 та уезд, 92 та туман (участка) милиция бўлимлари бор эди¹³⁹. Милиция органлари функцияси

¹³⁷ ЎзР МДА, 39-фонд, 1-руйхат, 362-иш, 19-варақ.

¹³⁸ ЎзР МДА, 33-фонд, 1-руйхат, 414-иш, 33-34-варақлар.

¹³⁹ ЎзР МДА, 339-фонд, 1-руйхат, 344-иш, 11-варақ.

бажариладиган вазифалар шарти ва характерига қараб тез-тез ўзгариб турарди. Босмачиликка қарши қакшатқич кураш даврида, Қизил Армия қисмлари бир қишлоқдан кейин иккинчисини, бир тумандаи кейин бошқасини тозалаб борган вақтларда ИИХК коллегияси қарорига асосан 1921 йил апрелдан Фаргона вилоятининг барча милиция органлари оператив тарзда қўшинлар гуруҳи командирига бўйсунар эди. Милицияга «босмачилардан тозаланган туманларда амалдаги қўшин билан совет ишчи-деҳқонлар ҳокимиятини» мустаҳкамлаш вазифаси юклатилган эди. Бунда милиция функцияларини тартибга солиш вазифаси бевосита Милиция бошқармаси бошлиғига берилган эди. Оператив ва маъмурий функциялар юклатилган бутун Фаргона милицияси жанговар бригада ҳолатига ўтказилган эди, қуйидаги шаҳарларда уезд-шаҳар милиция батальонлари ташкил этилди: Қўқон (376 киши), Марғилон (376 киши), Андижон (324 киши), Ўш (229 киши), Наманган (325 киши) ва Хўжанд (221 киши)¹⁴⁰.

Милиция тузилмаси ва штат бирликлари, унинг лавозим мажбуриятлари тўхтовсиз такомиллаштирилиб бориларди. 1921 йил 24 августда Меҳнат ва мудофаа кенгаши РСФСР ИИХК Милиция бош бошқармасига махсус тузилган комиссия томонидан «энг кам сонли таркиб билан милициядан самарали ва оқилона тарзда фойдаланишга эришиш ва ички вазифаларни бажариш учун қуролли қучларнинг маҳаллий эҳтиёжларини қондиришдек асосий талабларга амал қилган ҳолда» милициянинг сон таркибини текшириш вазифасини қўйди¹⁴¹.

1921 йил 17 сентябрда комиссия ҳулосаси асосида ММК Россия Федерацияси милиция штатини тасдиқлади. Туркистон Республикасида милиция органларининг қуйидаги сони белгиланди: вилоят бошқармалари – 6, вилоят шаҳарларидаги шаҳар бошқармалари – 7, уезд бошқармалари – 30, туман бошқармалари – 95, туманлар кесимидаги шаҳарлардаги милиция бўлимлари – 54, саф бўлинмалари – 36¹⁴².

Ички ишлар тизими ва фаолиятини жамиятдаги ўзгартиришларга мослаштириш ва доимий равишда янгиланган бориш мақсадида РКП(б)нинг IX съездида (1920 йил 29 март – 5 апрель) «Милиция системасига ўтиш тўғрисида»ги масала муҳокама этилиб, бир қатор қарорлар қабул қилинди. Қарорнинг қуйидаги айрим бандларини жадвал шаклида кўрсатиб ўтиш мақсадга мувофиқ:

¹⁴⁰ ЎзР МДА, 39-фонд, 1-руйхат, 253-иш, 15–16-варақлар.

¹⁴¹ ЎзР МДА, 39-фонд, 1-руйхат, 367-иш, 39-варақ.

¹⁴² ЎзР МДА, 339-фонд, 1-руйхат, 239-иш, 45-варақ.

1.	Жойлардаги иктисодий ва сиёсий вазият хисобга олينيб, хўжалик ва маданий сохалардаги эҳтиёжлардан келиб чикиб, харбий бошкарув тизимини тубдан ўзгартириш.	1-банд
2	Жахондаги сиёсий вазиятдан келиб чикиб инкилобий харбий мудофани кучайтириш.	2-банд
3	Ўтиш даврида шундай бошкарувни вужудга келтириш керакки, унда меҳнаткашлар ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда харбий тайёрловдан ўтишини таъминлаш зарур. Бундай тизим фақат худудий жиҳатдан тузилган «Ишчи-деҳқон милицияси»да жорий этилиши мумкин.	3-банд
4	Совет милицияси тизимининг моҳияти шундаки, айрим хўжалик районларидаги инсонлар ўзида маълум бир харбий бўлинмаларнинг кучини ҳам ифода этиши керак.	4-банд
5.	Милиция бўлимлари худудий жиҳатдан саноат ривожланган жойлар ва уларнинг кишлок хўжалиги билан боғланиш нуқталарида бўлишини таъминлаш.	5-банд
6.	Милиция шахсий таркиби ўша худудлардаги завод ва фабрикаларга якин жойда ҳамда кишлок марказларида тузиниб, маҳаллий пролетариат вакилларида инборат бўлиши керак.	9-банд
7.	Милиция органлари доимий равишда ишчилар синфи диктатурасининг барча жиҳатларини ўзида ифода этиши зарур.	13-банд

Мазкур қарорнинг ижросини таъминланиши жараёнида милиция органларининг худудий ва таркибий бўлинишида айрим ўзгаришлар қилинди, саноат корхоналари, темир йўл линиялари ва вокзаллар, саноат ва кишлок хўжалиги объектларида милициянинг қўриқлаш хизмати томонидан доимий назорат ўрнатилди.

1922 йил 19 февралда ТуркМИК Пленуми Бош ва вилоят Милиция бошкармаларини қисқартириш ҳақида қарор қабул қилди. Милиция бошкармаларини ИИХК административ бошкармаси ҳузуридаги бўлимларга ва вилоят Милиция бошкармаларини – ижроия қўмитаси бошкармалари бўлимларидаги бўлинмаларга ўзгартириш кўзда тутилган эди. ТуркМИК Пленуми қарорини бажариш мақсадида Туркистон Республикаси ИИХК 1922 йил февралда Милиция бош бошкармасини ИИХК ташкилий-

административ бошқармаси бўлимига айлантирилди. Жиноий кидирув бўлими қисқартирилди ва унинг барча вазифалари милиция бўлимига берилди. 15 мартда вилоят Милиция бошқармалари ҳам қисқартирилди. Унга энди вилоят ижроия қўмитаси бошқармаси бўлим бошлиғи ва унинг милициядан олиб берилган лавозимлари: умумий милиция инструктори, жиноят кидирув бўйича инструктор, рўйхатхона мудир, статистик иш юритувчи административ бўлинмаси раҳбарлик қилди.¹⁴³ Вилоят жиноят кидирув бўлимлари уезд-шаҳар бўлимларига айлантирилди ва «уезд-шаҳар жиноят кидирув бўлинмаси» номини олди. Мустақил уезд ва шаҳар Милиция бошқармалари бўлган шаҳарларда жиноят кидирув улар билан бирлаштириб юборилди. Янги ташкилот (Тошкент ва Тошкент уездидан ташқари) «Уезд-шаҳар Милиция бошқармаси» деган ном олди.

Бу барча қайта қуриш ва қайта тузишлар милиция тузилмасини соддалаштириш, унинг фаолияти устидан назоратни кучайтириш ва милиция аппарати харажатларини оптималлаштириш мақсадларини қўзлаган эди. Аслида, бу мақсадга эришилмади. Аксинча, милиция фаолиятининг анча заифлашуви содир бўлди, қаердадир унинг тузилмаси ўзгартирилишига олиб келди. Масалан, айрим жойларда ҳаттоки уезд-шаҳар Милиция бошқармалари қисқартирилди ва уларнинг ўрнига «шаҳар навбатчи камералари» ташкил этилди.

Милицияни бошқаришнинг янада мақсадга мувофиқ шаклларини кидириш давом этарди.

2.2. МИЛИЦИЯ ОРГАНЛАРИНИ ОППЕРАТИВЛАШТИРИШ
МАСАЛАЛАРИ

Тарихдан маълумки, инқилобга қарши асосий кучлари устидан ғалаба Советлар мамлакатига тинчликни ўрнатиш вазифаларини бутунлай ҳал қилишга ўтиш имконини яратди. Уларни ўта мураккаб вазиятда ҳал қилишга тўғри келди. Фуқаролик уруши фронтларидаги узок чўзилган ҳарбий ҳаракатлар, ўрта Осиёда босмачиликка қарши кураш Туркистон иқтисодини жиддий даражада заифлаштирди. Озиқ-овқат ва ишлаб чиқариш маҳсулотларининг етишмаслиги, спекуляция жиноятчилигининг кучайишига туртки берди. Алоҳида босмачилар тўдалари ҳали ҳам ҳаракатда ва деҳқонларни талон-торож қилишарди.

Коммунистик партия ва Совет ҳукумати халқнинг барча кучини талафот кўрган халқ ҳўжалигини тиклашга сафарбар қилди. Тинчликни ўрнатишга ўтиш маълум даражада жамоат тартибини сақлашни таъминлаган Қизил Армия ва Давлат Сийёсий Бошқарув органлари сонини қискартириш имконини берди. Бу шароитларда фуқароларнинг шахсий ва мулкӣ хавфсизлигини ишончли тарзда ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш учун милициянинг жанговар аппарати керак эди. Маъмурий бошқармалар тасарруфида бўлган милиция органлари кўп ҳолларда мустақиллик ва ташаббусдан маҳрум эдилар. Маъмурий бошқарма, бошқа муҳимроқ вазифаларни ҳам бажарганлиги сабабли, милиция органларини бошқаришга етарли эътибор қарата олмади.

Туркистонда милиция фаолиятида ишчи ва деҳқонлар иштирокининг бевосита шаклларида бири меҳнаткашларнинг ўзлари тузган кўнгилли милиция отрядлари бўлиб, улар қаҳрамонона жанговар йўлни босиб ўтдилар. Тарихий ҳужжатлар ва маълумотлар зулм, ҳуқуқсизлик, талон-торож ва зўравонликни ўз бошидан кечирган Туркистон шаҳарлари ва айниқса, қишлоқ меҳнаткашлари ҳукуматдан армияга ихтиёрий равишда ёрдам берадиган милиция тузилишини талаб қилганлигидан далолат беради. Кўнгилли милиция сақлаш харажатларини аҳоли ўз зиммасига олган эди. Фақат Фарғона водийсининг ўзидагина 1918–1923 йилларда кўнгилли милиция отрядларида 20 мингга яқин меҳнаткаш хизмат қилган эди.

1922 йил 12 февралда Туркистон Республикаси Халқ Комиссарлари Совети меҳнаткашлар истаклари инобатга олинган қарор қабул қилди.

Унда, жумладан шундай дейилган эди: «Туркистон Республикасининг маъмурий марказларидан узокда жойлашган жойларда кейинги пайтларда боскинчилик, қотиллик ва қарокчиликнинг бошқа кўринишлари рўй бериб, уларнинг кўлами тобора кенгайиб бормокда ва аҳолининг турмуш шароитини чидамсиз аҳволга келтирмокда». ХКС кўнгилли милиция отрядлари тузиш ҳукуқини маҳаллий ижрокўмларга берди ҳамда «боскинчилик билан муваффақиятли курашиш ҳамда жамоат тартибини ўрнатиш учун» ушбу отрядлардаги кадрлар миқдорини ҳар бир район учун зарур бўлган сонгача етказишга рухсат берди. Кўнгилли милицияга боскинчилик ва унинг кўринишларига қарши кураш вазифаси юклатилиб, у умумфукаровий милиция вазифаларидан озод қилинган эди.

Кўнгилли милиция маҳаллий ижрокўмларга бўйсунарди. 1922 йил 25 мартда республика Ички ишлар халқ комиссари ХКСга «Зарур бўлган районларда аҳолининг ўзи ўз ҳисобига милициянинг кўнгилли отрядларини тузаётганлиги ва бунинг учун масъулият тула-тукис вилоят ва туман ижрокўмларига юклатилганлигини» маълум қилди.

Кичик ХКС шу куннинг ўзидаёқ Туркистон АССР Халқ Комиссарлари Советининг кўнгилли милиция ташкил этилиши тўғрисидаги 12 февраль қарорини тасдиқлади. Унда шундай деб ёзилган эди: «Боскинчиликка қарши курашни кучайтириш мақсадида аҳоли орасидан кўнгилли отрядлар тузишга рухсат берилсин ва кўнгилли милиция отрядларини тузишнинг тартиби ва шартлари тўғрисида ИИХК лойиҳаси тасдиқланиб эълон қилинсин».

4 апрелда Туркистон Республикаси Халқ Комиссарлари Советининг қарори қабул қилинади. Унда кўнгилли милиция отрядлари тузишга масъул бўлган идоралар белгилаб берилган, отрядларнинг кимга бўйсунishi ҳамда вазифалари кўрсатилган, отрядлар тузиш учун ижрокўмлар берадиган буюртмаларни тақдим этиш тартиби аниқланган эди. Кўнгилли милицияни тузиш туман ижроия кўмиталари ва туман-шаҳар милицияси бошлиқлари раҳбарлигида, фирма ва қасаба уюшмалари ташкилотлари иштирокида ўтказилди.

Кўнгилли милиция отрядлари шаҳар милицияси бошлиғига бўйсунар ва фақат боскинчиликка қарши курашда фойдаланиларди, ички хизматни бажаришга жалб этилмасди. Кўнгилли милицияни уй-жой, озиқ-овқат, кийим-кечак, маош, от-абзал билан таъминлаш маҳаллий ижроия кўмитаси белгиллаган тартибда ва ташкил этилишини талаб қилган район аҳолиси ҳисобига амалга ошириларди.

Туркистон Республикаси Халқ Комиссарлари Юкори Кенгаши 1922 йил 29 августда «штатдаги ва кўнгилли милиция аҳволи ва унинг фаолиятини кучайтириш чоралари»¹⁴⁴ масаласини кўриб чикди ва ИИХК хузурида Милиция бош бошкармасини ташкил қилиш зарурлигини эътироф этди.

Кўнгилли милиция отрядлари эҳтиёжлари учун қурол-яроғ ва ўқ-дори вилоят ижроия қўмиталарининг талабига кўра харбий идоралар томонидан етарли миқдорда бериларди, айрим милиция ходимларига эса моддий жавобгарлик остида қурол топшириларди.

Қўп ўтмай «Кўнгилли милицияни ташкил қилиш тўғрисида Низом» қабул қилинди. Унда харажатларни қоплашни ўз зиммасига олган аҳолига оғир бўлмаслиги учун кўнгилли милиция тузилаётган отрядлари таркибий миқдорини катъий чеклаб қўйиш лозимлиги алоҳида таъкидланган эди.

1922 йил май ойининг охирида Туркистон Республикаси милиция бўлимининг бошлиғи Ички ишлар халқ комиссари: «... Фарғона водийсида 1995 кишидан, Сирдарё вилоятида 3100, Далварзин бўлисида 200 жангчидан иборат кўнгилли милиция отрядлари тузилди. Кўнгилли отрядларнинг кўпайишига қурол-яроғ ва зарур маблағларнинг етишмаслиги халақит бермокда. Агар улар етарли бўлганида кўнгилли отрядлар сони анча кўпайган бўлур эди, чунки унда хизмат қилишни истовчилар анча», – дея хабар қилган.

Кейинчалик аҳоли ҳисобига ташкил этилган кўнгиллилари кўп миқдорда сақлаб туришга эҳтиёж қолмади ва 1922 йилнинг ноябрь ойида кўнгилли милициянинг умумий миқдорини эллик фойз қисқартириш маъқул деб топилди. Бу иш эҳтиёткорлик билан ва режали амалга оширилиши кўрсатиб ўтилди. Кўнгилли милиция умумий асосларда босқичма-босқич давлат милицияси ҳолатига ўтказилди, уларнинг таъминоти эса ҳокимият маҳаллий органлари зиммасига юклатилди.

Кўнгилли милициянинг шахсий таркиби маъмурий томондан тегишли милиция бошлиғига, оператив томондан ўз қўмондонлигига бўйсунадиган бўлди. Сиёсий ва маданий-маърифий ишларга, харбий тайёргарликка раҳбарлик қилиш, интизомни мустаҳкамлаш, таъминот ҳақида гамхўрлик қилиш, кадрлар билан тўлдириш милиция бошлиқлари зиммасига юклатилган эди.

Туркистон Марказий Ижроия Қўмитасининг комиссияси Туркман вилоятида вазият мураккаблагганини ҳисобга олиб 1923 йил 2 мартда

¹⁴⁴ ЎзР МДА, 339-фонд, 1-рўйхат, 418-иш, 1-варак.

махсус қарор қабул қилди. Туркман вилояти ижроия қўмитаси «Сайёр отряд тўғрисида» Низомни ишлаб чиқди ва маъқуллади.

Сайёр отряд ўз таркиби, ички тартиби, шахсий таркибнинг ҳуқуқ ҳамда вазифаларига кўра Қизил Армия отлик эскадрони ҳуқуқига эга бўлган алоҳида қисмдан иборат эди. У вилоят ижроия қўмитасига бўйсунарди. Ижрокўм сайёр отрядига юборадиган буйруқларини ҳарбий қўмондонлик билан келишиши керак эди. Ҳарбий қўмондонлик эса отрядга қўриладиган тадбирнинг жойи ва тартиби ҳақида умумий кўрсатмалар берар эди.

Сайёр отряд ўз оператив ишларини туман ижроия қўмитаси ва давлат ҳамда жамоат хавфсизлигини муҳофаза қиладиган бошқа органлар билан алоҳида ўтказар эди. Отряд командири зиммасига босқинчи гуруҳларнинг эҳтимолдан ҳоли бўлмаган хатти-ҳаракатларидан хабардор бўлган ва уларнинг душманлик чиқишларининг олдини олиш учун тезкор чора-тадбирлар қўриш вазифаси юклатилган эди.

Фуқаролар уруши, чет эл интервенцияси йиллари ва уидан кейинги халқ хўжалигини қайта тиклаш бўйича тинч меҳнат даврига ўтишда Туркистон ишчи-деҳқон милицияси Совет Республикасининг душманларига қуролли курашда бағоят катта роль ўйнаш билан бирга давлат мулки, фуқароларнинг шахсий ва мулкый хавфсизлигини, инкилобий ҳуқуқ-тартиботга риоя қилинишини таъминлади, марказий ва маҳаллий Совет ҳокимияти органларининг декретлари, қарор-фармойишларини ҳаётга фаол татбиқ этди, турмуш Совет давлати олдига қўйган турли-туман муаммоларни ҳал этишда қатнашди. Совет ҳокимиятининг дастлабки йилларида милиция бажарган вазифалар нақадар хилма-хил бўлганлигини бир неча мисоллар орқали баҳолаш мумкин. Бўлис ва кишлок ижрокўмлари учун Қўкон инкилоб қўмитаси тасдиқлаган кўрсатмада, жумладан шундай дейилган эди:

«Район ҳудудидаги милиция шу район ижроия қўмитасига бўйсунди. Ижроия қўмитаси ҳокимиятнинг барча буйруқ ва фармойишларини милиция орқали эълон қилади ва милиция орқали тамаки, гугурт, совун, шойн, чарм, металллар, газмол, пахта сингари монополлаштирилган моллар билан савдо қилинмаслигини назорат этади. Бу моллар Озиқ-овқат отрядлари қошидаги Халқ Хўжалиги Совети Ҳисобига келиб тушади ва аҳоли орасида факат кооперативлар орқали тақсимланади. Агар ҳарбий ҳокимият сафарбарлик эълон қилса, ижроия қўмиталар милиция ёрдамида ушбу буйруқнинг аҳоли томонидан бажарилишини кузатиб боради. Ижроия қўмиталари

милиция ёрдамида ярамас машғулотлар: майиздан мусаллас тайёрлаш, ичкиликбозлик қилиш, кимор ўйнаш, пора олиш билан шуғулланишга йўл қўймаслик учун зарур чора-тадбирлар кўриши ва айбдорларни туман, шаҳар фавқулодда комиссиясига, ўғирлик ва зўравонлик қилганларни эса тегишли баённома билан халқ судига юборишлари керак. Ижроия қўмиталар ва милиция йўллар, кўприklar, халқ мактаблари ва ҳаммомлар беками-кўст ишлашсини, жамоат ва давлат бинолари ва мулки бут сақланишини назорат қилишлари даркор». Милиция амалда ҳар бир масалани ҳал қилишда иштирок этарди.

Туркистон Республикаси Марказий Ижроия Қўмитаси 1918 йил 30 декабрда очарчиликка қарши кураш, оч қолганларни озик-овқат улашнладиган жойларга олиб боришда маҳаллий комиссияларга ҳар томонлама ёрдам кўрсатишни милицияга топширди.

Давлатга қарашли полизлар, боғлар ва бошқа экинзорларни чорва моллари томонидан нобуд қилнишига қарши кураш олиб бориш, одамларнинг молларини у ердан-бу ерга олиб ўтишларини назорат қилиш ҳам милиция зиммасига юклатилган эди.

Туркистон Республикаси Ички ишлар халқ комиссарлигининг фармойишига биноан милиция архив ҳужжатларини кўриклашда архив идораларига ёрдам бериши керак эди.

Савдогарлар ва саноатчиларда патентлар бор-йўқлигини назорат қилиш ва касб-кор солиғини йиғишда молия идораларига кўмаклашиш ҳам милицияга топширилганди.

1923 йил 13 январда Туркистон Республикаси милициясининг бошлиғи милиция идораларига аҳолини қайтадан рўйхатга олишда ҳарбий комиссарликларга ёрдам кўрсатиш ҳақида фармойиш берди. Милиция зиммасига халқ судларининг ижро варақаларига биноан жарималар олиш, ўрмонлар ҳақидаги қонунларни бузганлик учун жазолаш ва кўплаб бошқа вазифалар ҳам юклатилган эди.

Фукаролар уруши, иктисодий вайронагарчилик ва очарчилик йилларида озик-овқат юklarини кўриклашга алоҳида муҳим аҳамият бериларди. 1921 йилдан бошлаб милиция зиммасига озик-овқат ва бошқа моллар сақланадиган омборлар, сув ва темир йўлларда ташиладиган озик-овқат ва бошқа қимматбаҳо юklarни кўриклаш гарнизон хизматининг бир қисми юклатилди. Милиция ходимларининг алоҳида командалари озик-овқат олиб ўтиладиган йўллар ва шундай махсулотлар юкланган темир йўл вагонларини кўриklar эдилар.

1923 йилда Қизил Армиянинг таркибий микдори ва унда хизмат қилиш муддатлари қисқартирилди, армияга чақириш ва чақирилувчиларга ҳарбий таълим беришнинг мунтазам муддатлари белгиланди. Аҳолининг чакирув ёшига етган қисмини ҳарбий тайёргарликдан ўтказиш «всеобуч» (умумий ҳарбий таълим) тизимида олиб бориларди. Милиция ҳарбий хизматга чакирилишдан олдинги тайёргарликни ташкил этишда амалий ёрдам берарди. Фронт қўмондони 1923 йил 3 февралда республика Ички ишлар халқ комиссарига юборган хатида «милициянинг роли, унинг фаолияти натижалари мислсиздир» деб ёзган эди. Туркистон Республикаси Ички ишлар халқ комиссари 1923 йил 16 сентябрда Туркистон МИҚ III сессиясида шундай деган эди: «Ҳокимият органлари учун ҳам, турли идора ва ташкилотлар учун ҳам милициянинг аҳамияти тўғрисида гапириб ўтирмайман, ҳамма, ҳатто бўлис молия агенти ҳам милицияга ёрдам сўраб мурожаат қилаётганликларини эслатиб ўтаман, холос».

Милиция органларининг фаолияти мана шу кўп сонли вазифаларни бажаришнинг ўзи билангина чекланмасди. Милиция Фавкулотда комиссия билан бирга аксилинкилобчилар, чайковчилар, кафандўзлар, ишбузармонлар ва мансаб жиноятлариға қарши кураш олиб боради.

Туркистон КП VII съезди 1923 йил мартда шахсий таркибини танлаш, текшириш ва унда сиёсий кучни кучайтириш йўли билан кўнгилли милицияни мустаҳкамлаш зарурлигини яна бир бор таъкидлади.

Ҳарбий комиссариат кенгаши милициянинг фаолияти ва иктисодий аҳолини яхшилашға қаратилган чораларни белгилади. Республика ҳукумати унинг ходимларига пул, озик-овқат ва кийим-бош таъминотида ғамхўрлик кўрсатди.

Маъмурий фаолият тарихи. Халқ Комиссарлари Юкори Кенгаши қарорини амалға ошириш мақсадида Туркистон Республикаси ИИХК 1923 йил 21 январда маъмурий бошқарма милиция бўлимини Туркистон Республикаси мустақил Милиция бош бошқармасига ажратди. Вилоят, шаҳар ва уезд Милиция бошқармалари ҳам мустақил бўлинмаларға айлантирилди. 1924 йил 3 апрелда ТуркМИҚнинг вилоят ижроия қўмиталари аппаратини қайта қуришни кўзда тутувчи қарори қабул қилинди. Бошқарма бўлимлари тугатилди ва уларнинг вазифалари янги ташкил этилаётган маъмурий бўлимларға берилди.

Шу вақтдан бошлаб маъмурий бўлимлар қуйидаги вазифаларни бажариши керак эди: маъмурий характердаги қарорларни ҳаётға татбиқ

этилишини кузатиш; уларнинг бажарилишини талаб қилиш ва тегишли вазиятларда ишни судга ошириш; мажбурий ишларни ташкил қилиш; асирлар, қочоқлар, чет элга юборилиши лозим бўлган хорижий фуқароларни рўйхатга олиш.

Айни вақтда маъмурий бўлимлар аввал милицияга тегишли бўлган бир қатор вазифаларни бажариши, барча марказий ва маҳаллий ҳокимият органларига қарорларни ҳаётга татбиқ этишда қўмаклашиш, административ характердаги қарор ва фармойишлар ижросини назорат қилиш, тергов ва сўроқларни ўтказиш, шахсни тасдиқловчи ҳужжатларни бериш, муҳрлар тайёрлаш учун рухсатномалар бериш ва бошқалар.

Маъмурий бўлим таркибига вилоят Милиция бошқармаси, жиноят қидирув, вилоят инспекцияси, камоқхоналар, фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш бўлимлари кирар эди. Милиция бошлиғи ва маъмурий бўлим бошлиғи вазифасини бир киши бажарарди, аммо айрим ҳолатларда ижроия қўмита қарорига биноан бу лавозимлар алоҳида штат бирлиги сифатида ажратиларди. Милиция бошлиғи – маъмурий бўлим бошлиғи бир вақтнинг ўзida вилоят, уезд ва волост ижроия қўмитаси раиси ўринбосари бўлар эди.

Темир йўл милицияси тарихи. Кейинчалик Туркистон Республикаси милицияси вазифалари ва функциялари янада кенгайди. Жиноятчиликка қарши кураш ва жамоат тартибни сақлаш фаолиятини такомиллаштириш ва жадаллаштиришда республика ҳудудida темир йўл милициясини ташкил қилиш муҳим босқич бўлди.

Хорижий ҳарбий интервенция ва фуқаролик уруши даврида Совет ҳукумати контрреволюция қучларини тор-мор қилишга муҳим даражада боғлиқ бўлган транспортнинг аниқ ва тартибга солинган ишига катта эътибор қаратди.

Туркистон темир йўлларида тартибни сақлаш биринчи вақтда ҳарбий қисмлар томонидан амалга оширилди. Республика Ҳарбий Комиссарлар Кенгашининг 1918 йил 19 январдаги буйруғи билан темир йўлларида тартибни сақлаш зарурат бўлганда «ёрдам сўраб Қизил Гвардияга мурожаат қилиши» керак бўлган темир йўл қўмиталари ва йўллар бошқармаси зиммасига юклатилган эди. Кейинчалик, темир йўл милицияси ташкил қилингунга қадар, бу функцияни ЙАХКнинг ички мудофаа қўшинлари бажарган.

УМНК томонидан 1919 йил 23 февралда тасдиқланган «Ишчи-деҳқон темир йўл милицияси тўғрисида»ги Низомда «совет темир йўл милицияси

ишчи синфи ва камбағал деҳқонлар ҳимоясида турганлиги» кўрсатилган. Темир йўл милицияси темир йўлларида тартибни сақлаш ва хавфсизлиқни таъминлаш мақсадида таъсис этилган. У ИИХКга бўйсунарди. «Низом» темир йўл милицияси тузилмаси, бўйсунлиши ва жойлардаги раҳбар ходимларни тайинлаш тартиби, милицияга ишга қабул қилиш шартлари, молиялаштириш ва ҳисобот топшириш масалалари ва ш.к.ларни белгиларди.

Меҳнат ва Мудофаа Кенгаши қарорида «темир йўл қондаларини бажариш устидан назорат ўрнатиш, темир йўллар иши билан боғлиқ турли юридик ҳаракатларни амалга ошириш, шунингдек меҳнатга тобелиқни амалга ошириш ҳамда станциялар ва темир йўл поездларида тартибни сақлаш учун» янги ташкил этилаётган темир йўл милициясининг мақсад ва вазифалари кўрсатилган.

ЙАХК, умумий милиция ва ички қўриқлаш қўшинлари вакилларида иборат махсус комиссия шу кунга қадар темир йўлда жамоат тартибини сақлаган ЙАХК ички қўриқлаш қўшинлари ва темир йўл милициясининг функцияларини белгилаб берди. Халқ комиссарлари – ички ишлар бўйича – Ф.Э. Дзержинский, йўл алоқалари бўйича – Л.Б. Красин ва ички қўриқлаш қўшинлари бошлиғи Волобуев раҳбарият учун «Милиция ва ЙАХК қўриқлаш қўшини функцияларини ажратиш тўғрисидаги Низом»ни эълон қилишди.

Темир йўл милициясига қуйидаги вазифалар юклатилди: барча фукаролар томонидан темир йўл қондаларига амалга қилишни кузатиш; фукаролар томонидан марказий ва маҳаллий ҳокимият фармонлари ва фармойишлари бажарилишини назорат қилиш; вокзаллар ва поездларда ҳар қандай жиноий ҳаракатлар ва тартибсизликларга қарши курашниш; баённомалар расмийлаштириш ва сўроқларни ўтказиш; ҳар қандай жиноий ҳаракатларнинг олдини олиш ва уларга чек қўйиш; вокзаллар, платформалар ва станция биноларининг санитария ҳолатини кузатиш; темир йўллардаги техник ва тижорат ишлари билан боғлиқ ҳар қандай нохуш ҳолатлар бўйича далолатномалар расмийлаштириш; тегишли темир йўл раҳбарияти талабига биноан қор босишига қарши кураш ҳамда темир йўл станциялари ва поездлар йўналишларида жамоат тартибини сақлаш билан боғлиқ бошқа тезкор ишларга керакли микдордаги аҳоли ва йўловчиларни сафарбар қилиш.

Мамлакатнинг барча темир йўл милициялари фаолияти умумий бошқарувини амалга ошириш мақсадида Милиция бош бошқармаси ҳузурида темир йўл бўлими ташкил этилди.

Марказ ва жойлардаги темир йўл милицияси органларининг тузилмаси қуйидагича белгиланди:

Бутун мамлакат темир йўл милицияси фаолияти бошқариш учун Милиция бош бошқармаси ҳузурида бўлим;

темир йўллари ҳудудидаги темир йўл милицияси органлари фаолиятини бошқариш учун линиявий бошқарма;

темир йўл линияларида жиноятчиликка қарши курашиш ва тартибни сақлаш бўйича бевосита ишлаш учун туман ва участка Милиция бошқармалари.

Ўғирлик ва бошқа жиноятларга қарши курашиш учун линиявий, туман бошқармалари ҳузурида жиноят кидирув бўлимлари, участка бошқармалари ҳузурида эса – жиноий-кидирув столлар ташкил этилди. Бундан ташқари, туман ва участка бошқармалари тасарруфида катта ва кичик милиционерлар жамоаси бор эди.

Туркистон АССР Ички ишлар комиссарияти коллегияси (хайъати), Меҳнат ва Мудофаа Кенгаши қарорини бажариш мақсадида 1920 йил 14 июлда республика ИИХКнинг Милиция бош бошқармаси ҳузурида иккита ливий бошқармага эга округ темир йўл милицияси бўлимини ташкил қилишга қарор қилди: Ўрта Осиё, Тошкент маркази бўлган, ва Тошкент, маркази Оренбург бўлган (Ўрта Осиёда темир йўл линияларининг жуда узунлиги сабабли). 1920 йил сентябрида Туркистонда темир йўл милицияси органларини ташкил қилиш бошланди. ТАССР ИИХКнинг илтимосига биноан РСФСР ИИХК бу ишда ёрдам бериш учун тайёрланган ходимлар гуруҳини хизмат сафарига юборди. Темир йўл милициясининг олдиндан белгиланган тузилмасида маъмурий бўлинма, жиноий кидирув ва таъминот бўлимларидан иборат линиявий Милиция бошқармасини ташкил қилиш кўзда тутилган эди. Туман ва участка бошқармалари линиявий бошқармаларнинг қуйи органлари бўлиши керак эди. Масалан, Ўрта Осиё линиявий бошқармаси таркибида 4 та туман (Тошкент, Самарқанд, Марв, Полторацк) ва 12 та участка бошқармалари режалаштирилган эди.

Линиявий бошқарманинг маъмурий бўлинмасига милицияни бошқариш, буйруқлар чиқариш, ходимларни ишга олиш ва ишдан бўшатиш, туман ва участка бошқармалари фаолиятини назорат қилиш ва йўриқномалар бериш вазифаси юклатилган эди. Жиноят кидирув линиялар ва станцияларда ўғирлик ва жиноятчиликка қарши курашиш мақсадида ташкил этилган эди.

Туркистон темир йўл милицияси органларига фуқаролик уруши ва иқтисодий танглик давридаги оғир шароитларда ишлашга тўғри келди. Бу даврда темир йўл транспортининг роли ва аҳамияти жуда ошган эди. Ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш, темир йўл узеллари ва станцияларини

контрреволюцион оқ гвардиячилар ва босмачилар тудаси ҳужумидан ҳимоя қилиш мамлакат курулли кучлари (жумладан милиция)нинг биринчи навбатдаги вазифасига айланган эди. Шу сабаблн Мехнат ва Мудофаа Кенгаши (ММК) жангчилар ва милицияни бирлаштиришни таклиф этди. 1920 йил 14 ноябрда темир йўл милицияси шахсий таркиби РСФСР ИИХК буйруғига биноан ички хизмат қўшинлари таркибига қўшилди. Темир йўлларда жинойатчиликка қарши кураш, шу муносабат билан тергов-кидирув ишларини олиб бориш темир йўл милициясига боғлиқ бўлмаган ҳолда Марказий жинойат кидирув бошқармаси зиммасига юклатилди.

Туркистонда УМИҚнинг 1922 йил 29 июлдаги ўғирликни очганлиги учун жинойат кидирув бўлими ходимларини мукофотлаш тўғрисидаги қарори кучга кирди.

Кейинчалик милиция ва қўшин кучларини янада бирлаштириш ягона қўмондонлик қўлига ўтди. 1921 йил 19 январда темир йўл ва сув транспорти милицияси ОФҚ қўшинлари таркибига киритилди, ОФҚ қўшинлари қўмондони аynи вақтда Россия Республикаси милицияси бошлиғи лавозимга тайинланди. Жойлардаги йўл ва сув транспорти Милиция бошқармасига раҳбарлик ўз навбатида ўз ҳаракатлари бўйича ОФҚ қўшинлари қўмондони – РСФСР милицияси бошлиғига ҳисобот берадиган тегишли марказий бошқарма томонидан амалга оширилди. Бош бошқармада темир йўл милицияси моддий таъминоти функцияси сақлаб қолинди.

Худди шундай ўзгаришлар Ўрта Осиё темир йўллари темир йўл милицияси тузилмасида ҳам юз берди. У Тошкентда жойлашган ОФҚ қўшинлари штаби тасарруфига ўтказилди ва 1921 йил бошларида ОФҚ қўмондонлик қўшинлари – Россия Республикаси Милиция бошлиғининг бевосита раҳбарлиги остига ўтди.

Саноат милицияси тарихи. Ишчи-деҳқон милициясининг инқилобий тартибни сақлаш ва социалистик мулкни ҳимоя қилиш учун кураши тарихига 1919 йил охирида ИИХК Милиция бош бошқармасининг мустақил бўлими сифатида ташкил этилган саноат милицияси ўзининг шарафли зарваракларини ёзиб қўйди. У губерния ва туманларда тегишли куйи бўлинмалари (бўлимлар ва бўлинмалар)га эга эди.

Ишнинг хусусияти бўйича бир-бири билан чамбарчас боғлиқ бўлган саноат ва уезд-шаҳар милицияси фаолиятида параллеллиқнинг олдини олиш мақсадида РСФСР ИИХК Милиция бош бошқармаси 1920 йил 15 декабрда саноат милицияси бўлимини уезд-шаҳар милицияси бўлими таркибидagi саноат бўлимига айлантирди. Айнан шу буйруқ билан саноат

милициясининг мустақил бўлиналари қисқартирилди ва уезд-шаҳар милиция бўлими бошлигининг саноат масалалари бўйича ёрдамчиси лавомизи таъсис этилди. Саноат милициясининг барча шахсий таркиби уезд-шаҳар милициясига ўтказилди. Тегишли равишда саноат милицияси туман бўлимлари (бўлинмалари) туман ва шаҳар бўлимлари (бўлинмалари) билан тенг асосда уезд Милиция бошлиғи тасарруфига ўтди.

Туркистон Республикасида саноат милицияси, биз аввал айтиб ўтган ўлкадаги ўзига хос вазият сабабли, мамлакат марказига қараганда кейинроқ ташкил этилди. Фақатгина 1921 йил 19 февралда саноат милицияси бўлимини ташкил этишга киришилди. Республика саноат милицияси бўлини маси вазифалари қуйидагилардан иборат эди:

«Иқтисодий ютуқларни химоя қилиш, шунингдек ишлаб чиқариш воситалари ва хом ашё захиралари, ишлаб чиқариш жараёнида бўлган фабрика ва ярим фабрикаларни сақлаш бўйича ишчи-деҳқонлар ҳокимиятининг умумий фармойишлари, фармонларини бажарилишини назорат қилиш ҳамда тегишли корхоналарнинг ёнги хавфсизлигини таъминлаш». Саноат милицияси фабрикалар, заводлар, ўрмон хўжаликлари, совет жамоалари (совхоз), баллиқ саноати корхоналари, қарвонлар, омборлар, қўмир ва минерал конлари ва бошқа халқ хўжалиғи объектларини қўриқлаган. ТАССР ИИХК Милиция бош бошқармаси таркибида саноат милицияси бўлими таъсис этилган.

Халқ мулкни муҳофаза қилиш ўша йилларда Совет ҳукумати барча бўғинларининг энг муҳим вазифаси бўлган. Шу сабабли жуда тезда саноат милициясини ташкил қилиш учун зарур чоралар қўрилган. 1921 йил 30 июнда Самарқанд вилоят милицияси бошлиғи вилоятда саноат милицияси бўлими жуда қисқа муддатда (1921 йил февраль) ташкил этилганлиги ва зудлик билан заводлар, корхоналар ва муассасалар муҳофазаси йўлга қўйилганлигини маълум қилган. У яна хабар берганки, «Каттакўрғонда уезд-шаҳар саноат милицияси бошқармаси очилди ва унга шаҳар ва уездда саноат милициясини ташкил қилиш вазифаси топширилди». Туркистон Республикаси Милиция бош бошқармаси ходими М.К. Скворцов 1 сентябрда Қазалинскда саноат милицияси бўлини маси ташкил этилганлиги ва «15 августдан фаол ишини бошлаганлигини» маълум қилган. 13 августда Фарғона вилояти Милиция бошлиғи саноат милицияси бўлими ташкил қилинганлиги ҳақида хабар берди. Сирдарё вилоятининг айрим туманларида (Тошкент, Голодностеп, Черняев уездлари) саноат милицияси 1921 йил сентябрда ташкил этилди.

Ҳамон фуқаролик уруши давом этаётган ва ўта кучли иқтисодий талафот кўрилган айрим вилоятларда саноат милициясини ташкил этиш ишлари кечикарди. Туркистонда саноат милициясини ташкил қилиш ишлари фақатгина 1922 йил биринчи ярим йиллигида якунланди. Саноат милицияси меҳнаткашлар ҳокимиятининг иқтисодий асоси – социалистик мулкни ҳимоя қилишда муҳим роль ўйнади.

Сув (дарё) милицияси. Туркистон Совет милицияси тузилмасини такомиллаштиришдаги кейинги қадам 1923 йил 12 июлда сув милициясининг ва 1924 йил 5 августда идоравий милиция ташкил этилиши бўлди.

«Туркистон сув хўжалиги сув милицияси тўғрисида»ги Низомда унинг вазифасига нафақат суғориш тизимларини кўриқлаш, балки сувдан фойдаланиш қоидаларининг бузилишига қарши курашиш ҳам киришни айтиб ўтилганди. Сув милицияси умумий милициянинг барча маъмурий ҳуқуқларидан фойдаланар ва республика ИИХК умумий милициясига бўйсунарди.

«Туркистон Давлат кон-ёқилғи қорхоналарига хизмат кўрсатиш идоравий милицияси тўғрисида»ги Низомда у «Туркистон ёқилғи қорхоналари ишида тартиб ва ҳавфсизликни таъминлаш мақсадида» ташкил этилиши айтиб ўтилади. Низомга биноан идоравий милиция маъмурий жиҳатдан вилоят бошқармалари орқали республика Милиция бош бошқармасига бўйсуниши ва Милиция бошлиғи, катта, кичик ва отлик милиционерлардан иборат бўлиши; асосан маҳаллий маъмурий органлар тавсияномасига эга бўлган ҳарбий хизматни ўтаган фуқаролар сафидан кўнгиллилар ҳисобидан тўлдирилиши кўзда тутилади. Идоравий милицияга нисбатан Ишчи-деҳқон милициясининг барча қонуний актлар қўлланилган.

Туркистон АССР милицияси фаолиятини яхшилаш мақсадида мунтазам равишда Милиция бошлиқлари съездлари чақирилган. Уларда милиция органларининг тузилмаси ва ташкилий фаолиятига оид долзарб масалалар муҳокама қилинган. 1920 йилнинг иккинчи ярмидан бошлаб бу каби съездлар кўплаб вилоятларда ўтказилган. Масалан, 1920 йил 21 октябрда бўлиб ўтган Семиречинск вилояти уезд-шаҳар милиция органлари бошлиқларининг I съездида милиция органлари ишининг аҳволи тўғрисидаги ҳисоботи тингланди, ташкилий масалалар (ташки – пиёда милиция, жиноят қидирув, хўжалик таъминотида оид бир қатор масалалар ва шу қабилар) муҳокама қилинди. Съезд хизматни ташкил қилиш, иш юритиш, командир составини тайёрлашдаги камчиликларни аниқлади, интизом бузилиши ҳолатларини таъкидлаб ўтди. Делегатлар нафақат уездларда, балки вилоятларда ҳам милициянинг бир хил тузилмаси йўқлиги ҳақида

гапирдилар. Бунга сабаб, съезд резолюцияси (карори)да айтилганидек, «Туркистонни Россиядан узиб қўйган ҳарбий ҳаракатларнинг мавжудлиги, тартибга солувчи йуриқномаларнинг мунтазам равишда олинмаслиги, тажрибали ходимларни тайёрлаш ҳолатининг қоникарсизлиги, аксарият ҳолларда эса уларнинг йўқлиги эди».

Съезд саводли ва онгли меҳнаткашлар вакиллари, асосан шаҳар ва кишлоқлардаги камбағаллар сафидан пиеда милицияни ташкил қилиш; ҳар бир уезд-шаҳар милицияси бошқармаси ҳузурида отлик заҳира (эскадрон)ни шакллантириш; казарма шаронтларида милиционерлар учун саф машғулотларини ташкил қилиш; вилоят милицияси қошида катта милиционерлар учун икки ойлик курслар ташкил қилиш», барча уездларда адрес столларини очиш ва ш.к.ларни тавсия қилди.

1922 йил 9 майда «вилоят, уезд-шаҳар бўлимлари бошқармалари мудирлари, коммунал хўжаликлари ва Милиция бошлиқларининг халқ судьялари ва давлат прокурорлари билан биргаликдаги Бутунтуркистон съезди» бўлиб ўтди. Туркистон Республикаси ИИХК милиция бўлимининг съездга қаратилган кириш сўзида шундай дейилган эди: «Илк бор шунчалик кўп сонли милиция ходимлари йиғилган ушбу съезд милициянинг ташкилий масалаларни, максадларни ва вазифаларининг жамоавий ечимини аниқлаши лозим».

Бутунтуркистон съезди ИИХК маъмурий-ташкилий бошқармаси милиция бўлими бошлиғи ўрт. Криловнинг ахборотини тинглади, Милиция бошлиқларини тайинлаш, рўйхатга олишни ташкиллаштириш, иктисодий аҳвол ва шу каби масалаларни муҳокама қилди. Съезд резолюция қабул қилди ва унда қуйидагиларни тавсия этди: Милиция бошлиқларининг Кенгашлар ижроия қўмиталари томонидан тасдиқланиши тамойили (принципи)ни белгилаш; милиция кадрларининг махсус ўқув пунктларидаги махсус ва саф тайёргарлигини ошириш; РСФСР ИИХК билан яқиндан алоқаларни ўрнатиш ва б. «Милицияда сиёсий-маърифий ишлар тўғрисида»ги резолюцияда худди Қизил Армияда ўтказилган тартибда сиёсий-тарбиявий ишларни ташкиллаштириш ва ўтказиш, милиция органларини коммунистлар ва сиёсий кадрлар билан мустаҳкамлаш, бу ишга Туркистон Коммунистик партияси уезд, шаҳар ва вилоят қўмиталарини жалб қилиш зарурлиги эътироф этилган.

Милиция тузилмаси ва ташкилий фаолиятини яхшилаш масалалари автоном республикалар вакиллари иштирокидаги РСФСР ИИХК йиғилишларида ҳам муҳокама қилинган. Йиғилишларда нафакат милициянинг умумий вазифалари белгиланган, балки уларни бажариш

чоралари бўйича тавсиялар ҳам берилган. РСФСР автоном республикалари ички ишлар халқ комиссарларининг шундай йиғилишларидан бири 1924 йил 12–14 июнда бўлиб ўтди. Унда РСФСР ИИХКнинг автоном республикалар комиссариатлари билан ўзаро алоқаларининг айрим масалалари муҳокама қилинди, «давлат ҳокимиятининг маъмурий-ижроия органи» сифатидаги милициянинг «инкилобий тартиб, осоишталик ва фуқароларнинг шахсий мулкий хавфсизлигини таъминлаш борасидаги функцияларни бажаришдаги» вазибалари белгиланди.

Эксклюзив маълумот:

1917 йил феврида Россияда Романовлар сулоласи вакили Николай II тахтдан ағдарилди, ҳокимият Муваққат ҳукумат қўлига ўтди. Дастлаб полиция-жандармерия хизмати саклаб қолиб, унинг ёрдамида муваққат ҳокимиятни ҳимоя қилишни қўзлаган эди.

Муваққат ҳукумат ўзининг омонат бўлиб қолган мавқеини мустаҳкамлашга интилиб, 1917 йил 3 март куни полицияни халқ милицияси билан алмаштириш тўғрисида қарор қабул қилди ва халқ милицияси бошликлари сайлаб қўйилиб, улар маҳаллий ўз-ўзини идора қилиш органларига бўйсунтириш лозимлигини эълон қилди. Шу мақсадда 1917 йил март ойида дастлаб Тошкентда, орадан кўп ўтмай ўлканинг барча уезд шахарларида халқ милициясини ташкил этди. Самодержавие тузумига садоқат билан хизмат қилиб келган чор полициячиларининг кўпчилигига ўз лавозимларида қолиб, муваққат ҳукуматнинг халққа қарши қаратилган барча буйруқ ва фармойишларини олдингидек берилиб бажара бошладилар. Шу билан бирга, февраль инқилоби таъсирида оддий халқ вакиллари мамлакат бошқарувида ижобий ўзгаришлар бўлишига умид қилиб, бу ўзгаришларнинг олдинги сафида бўлишга интилди. Эътиборли томони, ўзбек романчилиги асосчиси Абдулла Қодирий ҳам ўша даврда тузилган халқ милициясига қўнғилли бўлиб ёзилган экан. Бу ҳақда ўзининг таржimaiи ҳолида шундай ёзди: «Николай тахтдан йиқилгонидан кейин оддий халқ милициясига қўнғилли бўлиб ёзилдим... Николайнинг тахтдан йиқилиб, ҳуррият бўлгонига хурсандлигим дунёга сизмас эди...». Абдулла Қодирий айнан демократия эпкини эсган дамларда қўнғилли милиция ходими сифатида Ватанга хизмат қилади¹.

Абдулла Қодирий

¹ Қодирий миллиционер бўлганим? А.Ерматов, «Тафаккур» журнали, 2003 йил №3, 91 б.

1917 йил 28 октябрда (янги сана билан 10 ноябрь) РСФСР Ички ишлар халқ комиссарлиги «Ишчи милицияси тўғрисида» қарор қабул қилди. Туркистон ўлкасида ўз ҳокимиятини ўрнатган советлар ҳам ўзларининг бошқарув органлари, жумладан ишчи-деҳқон милициясини тузишга киришдилар.

1918 йил 29 январда Туркистон Халқ комиссарлари кенгашининг 17-сонли «Захира кадрларини яратиш ва милицияни қайта ташкил этиш тўғрисида»ги буйруғи эълон қилинди. 1918 йил бошида барча уезд, шаҳар ҳамда волостларда милиция органлари ташкил этилди.

1919 йил 26 апрелда ТАССР Ички ишлар халқ комиссарлиги (ИИХК) таркибида республика милициясига раҳбарлик қилувчи Ишчи-деҳқон милицияси Бош бошқармаси таъсис этилди.

1920 йил 22 апрелда Туркистон АССР ХКС томонидан «Совет Ишчи-деҳқон милицияси тўғрисида Низом» қабул қилинди.

Низомда милицияга қуйидаги вазифалар юклатилган:

- тартиб-интизом борасида вазифалар ҳамда чиқарилган қарор, декрет ва буйруқларни ижро этилишини таъминлаш;
- умумдават мулки бўлган ташкилот ва бинолар (телеграф, почта ва х.к.) ҳавфсизлигини таъминлаш;
- завод, фабрика, кўнлар ва бошқа ишлаб чиқариш муассасаларини кўриклаш;
- ўрмон, экинзор, давлат кўрикхоналари, ёкилғи омборхоналари, хомашё ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини муҳофаза қилиш;
- қамқўхоналар ва маҳбусларни вақтинча сақлаш лагерларини кўриклаш;
- бошқарув органларига ўларга таъин қилинган вазифаларни бажаришда кўмаклаш.

ОКТОБРЬ 1917 г.

ИЗВѢСТІЯ

ЦЕНТРАЛЬНОГО ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО КОМИТЕТА
И ПЕТРОГРАДСКАГО СОВѢТА
РАБОЧИХЪ И СОЛДАТСКИХЪ ДЕПУТАТОВЪ.

ПОСТАНОВЛЕНІЕ ПРАВИТЕЛЬСТВА.

О РАБОЧЕЙ МИЛИЦІИ.

1. Всѣ Совѣты Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ учреждаютъ рабочую милицію.

2. Рабочая милиція находится всецѣло и исключительно въ вѣдѣніи Совѣта Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ.

3. Военныя и гражданскія власти обязаны содѣйствовать вооруженію рабочей милиціи и снабженію ея техническими силами вплоть до снабженія ся казеннымъ оружіемъ.

4. Настоящій законъ вводится въ дѣйствіе по телеграфу.

Петроградъ, 28 октября 1917 г.

Отдѣлъ милиціи

Туркистон мухторияти ҳукумати аъзолари. Қўқон, 1917 йил

Анджон округи ФК (Финансодарлик қўмитаси) ходимлари

Тошкент шаҳар кўриклаш хизмати бошлиғи Ф.Цироль, 1919 йил

Кибитки-деҳқон милицияси, 20 январь

Туркистон кўнгилли милиция отрядлари, 1921 йил

ТАССР Милиция баш бошқармаси раҳбарлари Петров ходимлари билан
1922 йил

1920 ЙИЛ ОКТЯБРДАГИ НИЗОМ БЎЙИЧА ИИХК МИЛИЦИЯ БОШ БОШҚАРМАСИНИНГ ТУЗИЛИШИ

ИИХК милицияси командири К.Жалилов халқ милициясини кўнгиллиларнинг қабул қилмоқда, 1923 йил

Хоразм милицияси ходимлари, 1920 йиллар охири

Одесканин-Одесканиннинг гуруҳи, 1920 йиллар
на охирида Москва ёрқини

Тергов-тезкор гуруҳи воқеа жойига чиқиш арафасида

Советларга қарши қуrolли кураш гуруҳ аъзолари

Ишчи-деҳқон милицияси. 1934 йил ноябрь

ИШЧИ-ДЕХҚОН МИЛИЦИЯСИНИНГ ЁЗГИ ЛИБОСИ.
РСФСР ИИХКнинг 1918 йил ноябрдаги Ҳайъати томонидан маъқулланган

ИШЧИ-ДЕХҚОН МИЛИЦИЯСИНИНГ ЛИБОСИ.
РСФСР ИИХКнинг 20.02.1925 йилдаги 19-сонли буйруғи

1918 йил ноябрь

1925 йил

1928 йил ноябрь

1930 йил бонилари

ШУБО, ЎЗБЕКИСТОН ССР ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ ВА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ

1924 йил охирида Ўрта Осиё республикаларида ўтказилган миллий-худудий чегараланишдан сўнг, бу худудларда фаолият юритган учта республика тугатилиб, 1925 йил февралда Ўзбекистон ССР ташкил этилди. Натижада Туркистон АССР, ХССР ва БССРлари ички ишлар идоралари ҳукукий ва худудий жиҳатдан Ўзбекистон ССР ИИХК тасарруфига ўтказилди.

Жумладан, 1924 йил 14 декабрда Ўзбекистон ССР милицияси бошлигининг 16-сонли буйруғи эълон қилинди. Буйруқда «Туркистон АССР, Бухоро ва Хоразм Совет Социалистик Республикалари худудларида фаолият юритган ички ишлар органлари Ўзбекистон ССР милицияси тасарруфига ўтказилган кўрсатилган бўлиб, эндиликда милиция органларининг таркиби бутунлай қайта қўриб чиқилиши зарурлиги, ходимларга милиция сафларида хизмат олиб бориш қондалари ва жамиятда тартиб-интизомни таъминлаш борасида тегишли курслар ташкил этиш кераклиги, шунингдек, ташкилотда мустаҳкам тизимли тартиб ўрнатиш муҳимлиги» белгилаб берилди¹⁴⁵. Туркистон АССР ИИХКга тегишли ҳукукий нормативлар, низомлар, юқоридан чиқарилган қарор, фармойиш ва кўрсатмалар асосида белгиланган ваколат ҳамда вазифалар ўзаро мувофиқлаштирилди. Натижада милиция ва жиноят қидирув бўлиmlарининг фаолияти устидан умумий назорат қилиш Ўзбекистон ССР Ички Ишлар Халқ Комиссарлигига юклатилди. Шундай бўлгани ҳолда, Ўзбекистон ССР ИИХК томонидан қабул қилинган қарорда Туркистон АССР ИИХ комиссари ҳамда Бухоро ва Хоразм Республикалари халқ нозирлари ҳам ўз ўрнида қолдирилди. Ўзбекистон ССРда ташкил этилган «Милиция ва жиноят қидирув» бўлимига 7 та вилоят бўлимлари, битта туман шаҳар (Тошкентнинг эски шаҳрида) бўлимаси, 13 та туман бўлимлари ва Самарканд вилоятининг вокзал олди бўлимаси бўйсунар эди¹⁴⁶.

Ўзбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссарлигининг совет бошқарув тизимидаги ва ҳукукий мақоми ҳақида ўша пайтда Ички ишлар халқ комиссари лавозимида ишлаган Раҳмат Рафқнинг мақоласи 1925 йил 22 апрелда эълон қилинди. Мақола «Ўзбекистоннинг Ички ишлар комиссарлиги ва унинг Шўро тузилишидаги усули» деб номланиб унда ўша даврда ички ишлар комиссарлигига юклатилган вазифа ва ваколатлар, комиссарлиқнинг янги ҳукумат таркибидаги ўрни ҳақида қуйидаги қимматли маълумотлар келтириди: «Ички ишлар комиссарлиги

¹⁴⁵ Андикжон ВДА. 46-фонд. 1-рўйхат. 89-иш, 75–76-варақлар.

¹⁴⁶ Халқ хизматида 75 йил. Маъсул муҳаррир Ғ. Гафуров. – Т.: «Ўзбекистон», 1992. – 48-б.

Шўро тузилиши усулида Шўро конунларини умумий шароит асосларига мувофиқ амалга қўядиган қувватга молик бир муассасадир. Ички ишлар комиссарлиги ўз аҳамиятича ҳукумат ташкилоти бўлса ҳам, шубҳасиз, Ўзбекистон, Марказижроқум идора ташкилотлари деб ҳисобланади. Ички ишлар комиссарлигининг вазифаси маҳаллалар билан қатнашиш ва боғланиш баробарида, маҳаллий муассасаларга юклатилган вазифаларда идора қилиш қоидаларини бажармоқ, оммани шўро давлат тузилиши, шўро жамиятлари билан ошно этмак. Аҳолини шўролаштириш асослари билан боғламоқдур. ...Ички ишлар халқ комиссарлиги Марказий Ижроия Қўмитасининг ижрочи ташкилотларидан бўлиб, ҳукукий жихатдан Шўро ҳукуматининг қарорларини бажаради»¹⁴⁷.

Мақолада келтирилган фикрлар шу жихати билан қимматлики, унда биринчи марта ички ишлар халқ комиссарлигига юклатилган вазифа ва ваколатлар, уларнинг фаолияти билан боғлиқ маълумотлар келтирилади, бундай материаллар бошқа архив ҳужжатларида ҳам учрамайди. Шу ўринда қайд этиш жоизки, мақолада комиссарликнинг бошлиғи томонидан ички ишлар комиссарлигига ўша давр талаби ва нуктаи назаридан тўғри баҳо берилади.

Қайта ташкил этилган ички ишлар органларининг фаолиятини такомиллаштириш мақсадида ИИХК томонидан 1925 йил 1 декабрда «Ўзбекистон ССРнинг Совет Ишчи-деҳқон милицияси ҳақида Низомни»¹⁴⁸ қабул қилинди. Жумладан унинг 1-бандида: «Ўзбекистон ССРнинг Совет Ишчи-деҳқон милицияси марказий ва маҳаллий ҳокимиятнинг ижро этувчи органи бўлиб, улар томонидан инқилобий тартибни ҳимоя қилиш ва хавфсизликни таъминлаш юзасидан эълон қилинган қарор, буйруқ ҳамда фармойишларни ҳаётга татбиқ этади», – деб қўрсатилган. Умуман олганда бу даврда милицияга юклатилган вазифалар қуйидагилардан иборат бўлган:

- инқилобий тартибни ҳимоя қилиш;
- фуқароларнинг шахсий ва мулкый хавфсизлигини таъминлаш;
- юқоридан чиқарилган қонунлар, қарорлар, фармойиш ва декретларни ҳаётга татбиқ этишда иштирок этиш;
- қамокхоналарни қўриқлаш;
- жиноятга қарши курашиш; аҳоли пунктларидаги санитар ҳолатни назорат қилиш;
- аҳолига паспорт бериш, почта оркали юборилган посылка ва пулли хатларни олишга доир тегишли ҳужжатларни расмийлаштириш ва йўқотилган ҳужжатларни қайта тиклаш;

¹⁴⁷ Раҳмат Рафиқ. Ўзбекистоннинг Ички ишлар комиссарлиги ва унинг Шўро тузилишидаги усули. «Қизил Ўзбекистон» газетаси. 1925 йил 22 апрель сони.

¹⁴⁸ ЎЗР ИИВА, 76-фонд, рўйхат, 915-нш, 31–37-варақлар.

– маъмурий жарималарни ундириш; кишлоқ хўжалигини назорат қилиш; қорамолларнинг сонини текшириб туриш¹⁴⁹.

Шу билан бирга милиция органлари фаолияти давомида бир қатор комиссарликлар ва ташкилотларга ёрдам бериб турган. Жумладан: Ер ишлари халқ комиссарлигига ўрмонларни қўриқлашда, овчилик ва балиқчилик қондаларини бузмаслини назорат қилишда; Молия халқ комиссарлигига соликларни йиғишда ва акциз қондаларининг бузилиш ҳолатларини текширишда, Ташки савдо халқ комиссарлигига божхона ишларида; Адлия халқ комиссарлигига фуқаро ишлари бўйича суд чиқарган ҳукмларни амалга оширишда, жумладан, судга чакiriш ва чакирув қогозларини топшириш ва бошқаларда ёрдам берилган¹⁵⁰.

Жамиятдаги jinoyatchilikning олдини олиш ва камайтириш ишларини жадаллаштириш жараёнида Ўзбекистон ССР МИК Президиуми томонидан қабул қилинган қарорда (1925 йил июль) «Темир йўл йўналишларида содир этилаётган ўғрилик (айрим ҳолларда бир кечада 15 та ва ундан ортиқ)¹⁵¹, талончилик ва бошқа қонунбузарликларга қарши курашиш»¹⁵² вазифаси ҳам юклатилди. Маълумки, Ўзбекистон ССР ҳудудларида совет ҳокимияти ўрнатилгандан сўнг совет режимиға қарши қуролли ҳаракат 1924 йилдан кейин ҳам давом этаётган эди¹⁵³.

Совет милициясининг бундан кейинги ташкилий ривожланиши, таркиби, иш фаолияти шакл ва усулларининг такомиллашиши СССР МИК нинг 1934 йил 10 июлдаги қарорига асосан Умумиттифок Ички ишлар халқ комиссарлиги тузилиши билан боғлиқ. Унга давлат хавфсизлик органлари ва милиция бўйсундирилган эди.

Ички ишлар халқ комиссарлиги зиммасига инкилобий тартиб ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, ижтимоий мулкни муҳофаза қилиш, фуқаролик ҳолати ҳужжатларини ёзиш, чегараларни қўриқлаш, ахлоқ-меҳнат тузатиш муассасаларини таъминлаш ва қўриқлаш вазифалари юклатилган эди.

Иттифокдош республикаларда ички ишлар халқ комиссарликлари, автоном республикалар, ўлкалар ва вилоятларда ички ишлар халқ комиссарликлари бошқармалари ташкил этилди.

Умумиттифок халқ комиссарлиги тузилишиға совет республикалари ички ишлар идоралари ривожланишининг қонуний натижаси деб қарамоқ керак. Бу уларнинг ҳамкорлигида сифат жиҳатдан янги босқич бўлди. Энди милиция, ички ишлар идоралари ягона тизим бўғинлари сифатида

¹⁴⁹ Ерошкин М. Развитие органов милиции в Советском государстве. – Москва, 1967. – С.44.

¹⁵⁰ Бу ҳақда қаранг: ЎзР ИИВА 432-фонд, 4-руйхат, 18с-иш, 7-варақ

¹⁵¹ Ерошкин М. Развитие органов милиции в Советском государстве. – Москва, 1967. – С.44.

¹⁵² ЎзР ПДА, 58-фонд, 1-руйхат, 184-иш, 16 варақ.

¹⁵³ ЎзР ИИВА, 432-фонд, 4-руйхат, 2с-иш, 3-5-варақлар.

иш кўра бошладилар ва бир марказ томонидан бошқариладиган бўлдилар. Бу уларнинг янада мустахкамланишига ёрдам берди, ўзаро кадрлар айрибошлашда кенгрок имкониятлар яратди.

Милиция идоралари умумиттифок тизимининг тузилиши унинг иш савияси ошиши, жиноятчиликка қарши кураш самарадорлигини юксалтиришнинг муҳим омили бўлди. Бундан, чунончи, урушдан олдинги йилларда жиноятларнинг олдини олиш кўпайганлиги, жиноятларни очиш миқдорининг ошганлиги далолат беради.

1930 йилларнинг бошланиши милиция учун конунчиликни муҳофаза қилиш ишларининг кўлами кенгайганлиги билан ажралиб туради. СССР МИҚ ва ХКСнинг «Инкилобий конунчилик тўғрисида» (1932 й.) қарорини ривожлантирган ҳолда барча иттифокдош республикаларда шу масала юзасидан ўзларининг қарорлари қабул қилинди. Улар конунбузарликларга қарши кескин кураш олиб боришда, жамоат тартибини муҳофаза қилишда милициянинг амалий фаолияти учун, шунингдек корхоналар, муассасалар, давлат ва жамоат ташкилотлари ишининг ҳам ҳукукий асослари бўлиб қолдилар.

Милициянинг хилма-хил ва мураккаб вазифалари орасида профилактика ва конунбузарликларнинг олдини олиш, иш усуллари ва шаклларини мутасил такомиллаштириш алоҳида ўринда турарди.

Милиция идоралари ўз фаолиятида ва энг аввало профилактика ишларида меҳнаткашлар оммаси, кенг жамоатчиликка таянарди.

Милиция ва жиноят кидирув идораларига ёрдам берувчи жамиятлар 1932 йил апрель ойида Ишчи-деҳқон милицияси қошидаги ёрдамчи бригадаларга айлантирилганидан кейин бу ташкилотлар йилдан-йилга янада оммавийлашиб, профилактика иши ва конунбузарликларга қарши кураш усул ва шаклларини такомиллаштира бордилар, жамоат тартибини муҳофаза қилиш ҳамда жиноятчиликка қарши курашда милицияга янада фаол ёрдам бердилар.

Ҳукук-тартиботни муҳофаза қилиш юзасидан муҳим давлат вазифасини бепул бажаришга ўзларининг бўш вақтларини сарфлайдиган милиция бригадалари аъзоларининг шахсий намуналари фуқароларни конунқондаларга қатъий амал қилиш руҳида тарбиялар эди.

Халқ ҳўжалигини қайта қуриш тугалланаётган даврда давлат милиция олдига қўйган вазифаларнинг муваффақиятли ҳал этилиши кўп жихатдан кадрлар таркибнинг сифати ва малакаларига боғлиқ эди.

1935 йилнинг ноябрь-декабрь ойларида милициянинг бутун раҳбар таркиби аттестациядан ўтказилиши, ходимлар учун махсус унвонлар ва нишонлар таъсис этилиши, раҳбар таркибнинг ҳукук ҳамда вазифалари аниқ белгиланиши, ходимларни ишга тайинлаш ва бўшатиш тартибнинг ўрнатилиши муҳим аҳамиятга эга эди.

ИИХК оператив органларида раҳбар таркибга унвонлар махсус тайёргарлиги ва хизмат аттестациясидаги малакаси ҳамда иш стажига қараб бериларди. Хизматни ўташ учун қуйидаги махсус унвонлар белгиланди: милиция сержанти, милиция кичик лейтенанти, милиция лейтенанти, милиция катта лейтенанти, милиция майори, милиция катта майори, милиция инспектори, милиция директори ва милиция бош директори.

Бу масалаларнинг қўпчилиги СССР МИҚ ва ХКС томонидан 1936 йил 3 июлда тасдиқланган Ишчи-деҳқон милицияси раҳбар таркибининг хизматни ўташ тўғрисидаги Низомида ҳуқуқий томондан мустаҳкамлаб қўйилган эди.

Низомда милициянинг раҳбар лавозимларига тайинлаш тартиби белгиланган эди. Унга кўра район милицияси бошлиқлари ҳамда унга тенглаштирилган лавозимлар ва ундан юқори мансабларга ходимлар СССР ички ишлар комиссари томонидан, бошқа ишларга республика, ўлка ҳамда вилоят милиция бошлигининг буйруғига биноан тайинланар эдилар. Махсус унвонга эга бўлган (лавозимидан қатъи назар) раҳбар таркиб ходимларини бир республика, ўлка ва вилоят бошқармасидан бошқасига ўтказиш фақат СССР ички ишлар халқ комиссарининг буйруғи билангина амалга ошириларди.

Милиция бригадаларининг беш йиллиги муносабати билан ИИХКнинг 1937 йил май ойида чиқарган буйруғида милицияга ёрдам берувчи бригадалар ўз фаолияти давомида сафларига 350 мингдан ортиқ илғор ишчи, колхозчи ва хизматчиларни бирлаштирган оммавий ташкилотга айланганлиги таъкидлаб ўтилди.

Шунингдек, 1936 йилда СССР Халқ Комиссарлар Совети ўзининг 1933 йил 16 февралдаги «Давлат ва кооператив савдо муассасаларида ўғирлик ва талон-торожга қарши курашни кучайтириш тадбирлари тўғрисида»ги қарорига қўшимчалар киритганлигини таъкидлаш зарур.

Милиция фаолиятида қонунчиликни мустаҳкамлаш учун қатъий кураш ҳамма жойда олиб борилди. Сиёсий-тарбиявий иш, интизом тартибини такомиллаштириш, шахсий таркиб орасида маданият даражасини ошириш, оммавий тушунтириш ишлари, милиция матбуоти таъсирчанлигини ошириш ана шунга бўйсундирилган эди. Бироқ вақт ўтиши билан бу иш сусая борди. Ижтимоий мулкка қарши жиноятчилик билан кураш кучайиб, фуқароларнинг шахсий ва мулкый ҳуқуқларининг бузилишига тўсқинлик қилиш бўшашган шароитда қонунчилик тушунчаси бирмунча торайганлиги ўз таъсирини кўрсатди. У билан бирга асоссиз равишда фуқароларни қамокка олиш, тафтиш қилиш, гумондорларнинг мулкни олиб қўйиш ва қонунчиликни бузиш борасидаги бошқа айрим фактлар совет милицияси ишининг асосий йўналишини ўзгартира олмас эди.

Конец

П Р И К А З Ы

НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УЗБЕКСКОЙ ССР за 1935год
/ по УРКМ НКВД УвССР /

№ 336 Содержание :

" Об организации мандатной комиссии по комплектованию Ташкентской школы старшего начсостава РК милиции ".

№ 336 " 27 " июня 1935г. г. Ташкент

Для приема кандидатов, прибывающих на комплектование Ташкентской школы старшего начсостава РК Милиции, организовать мандатную комиссию под председательством Начальника УРКМ НКВД т. РОМАНОВА /замещающий зам.нач. УРКМ т. РЕПИН/, в составе членов: 1/нач. отдела уголовного розыска УРКМ т. НИКОЛАЕВА, 2/нач. подотдела УРКМ т. ФИЛЬГУС, 3/ пом.нач. командно-строевого отдела УРКМ т. САНДАЛИЕВА и 4/ начальника школы т. ДЕМЕНТЬЕВА.

Всех кандидатов подвергнуть испытаниям по политграмоте, родному языку, арифметике и военному делу. Для производства приемных испытаний организовать подкомиссию под председательством штатного преподавателя школы т. КИСЛОВА, в составе членов - преподавателей по назначению начальника школы.

Для определения годности кандидатов по состоянию здоровья организовать медицинскую комиссию под председательством нач. санинспекции УРКМ т. ХВАЛОВА, в составе членов: 1/ командира дивизиона школы т. ТЕРЕГУЛОВА и 2/ врачей специалистов по назначению нач. санинспекции УРКМ.

Приним кандидатов производить в строгом соответствии с приказом ГУРКМ НКВД СССР № 12 сот 17.П. 34г. и циркуляром ГУРКМ № 4 от 17.1.с.г.

НАРКОМ ВНУДЕЛ

/ЗАГВОЗДИН/

ВЕРНО ИНСПЕКТОР ОТДЕЛА КАДРОВ-

/ СИЗИНЦЕВА/

Фонд № 31

опись № I за 1935г.

дело № II стр. II

Шу ўринда 1925 йилдан ўз фаолиятини жамоат тартиби ва хавфсизликни таъминлашга бағишлаган фидойи, кўркмас, жасур инсон капитан Очил Мирзаев ҳақида унинг набираси профессор Шухрат Ғойибназаров билан бўлган суҳбатимизга эътиборингизни қаратмоқчиман. Қашқадарё вилоятида милиция органларини ташкил этишга катта хисса қўшган ходимлардан – Косон тумани Пўлати кишлоғида тугилиб вояга етган, бутун умрини қонунчиликни мустахкамлашга, жиноятчиликка қарши курашга, милиция органлари обрўсини мустахкамлашга сафарбар этган, кўплаб шогирдлар етиштириб тарбиялаган, тарихимиздаги оғир ва синовли йилларида халқ, давлат мулкини сақлашда, босқинчиликнинг олдини олишда жонбозлик кўрсатган, садақатли ва ҳалол меҳнати билан олий даражадаги орденлар ва медаллар билан тақдирланган Очил Мирзаевнинг Қашқадарё воҳасида катта авлод вакиллари яхши билади. У киши нафакат ўзи Ички ишларда хизмат қилиш билан бирга фарзандларини ҳам соҳага фахр ва ифтихор туйғуси билан тарбиялади. Очил Мирзаев ички ишлар органларидаги кўп йиллик садақатли меҳнати учун бир қатор орденлар, «Улуг Ватан урушида Германия устидан ғалаба учун» ва бошқа медаллар билан мукофотланган, республикамизда биринчилар қатори Бухорода Бутуниттифок оксоқоли Михаил Иванович Калинин қўлидан СССР Олий Совет Президиумининг Фахрий ёрлиғини олган. Таъкидлаш жоизки, Очил Мирзаев мураккаб шароитларда ўн ўғил ва бир қизни халққа садақатли этиб тарбиялаб билимли ва фаол инсонлар бўлиб етишишларига жиддий эътибор қаратган. Унинг барчаси жамиятимизга муносиб кишилар бўлиб етишишган ва бобосининг касбинини бутунги қулда давом эттиришмоқда.

Фарзандларидан:

Очилов Турсун – ички ишлар ходими, капитан, Ғузор тумани ИИИда фаолият олиб борган; Очилов Ғойибназар–Қашқадарё вилоят суди раиси ўринбосари. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист; Очилов Исмоил – ички ишлар ходими, капитан, Қарши шаҳар ИИБ навбатчилик қисмининг бошлиғи лавозимида фаолият олиб борган.

Очил бобонинг 80 дан ортиқ невара ва чеваралари ўсиб етишмоқда. Невараларидан 10 (ўн) нафари бевосита бобосининг издошлари, улар олий юридик маълумотга эга бўлиб, ички ишлар ва юстиция органларида хизмат қилиб келмоқдалар. Жумладан:

Ғойибназаров Шухрат – Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси бошлиғининг ўринбосари лавозимида ишлаган, истеъфодаги полковник, сиёсий фанлар доктори профессор, Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети ректорининг маслаҳатчиси Очилова Тамара – Қашқадарё вилоят ИИБ собик

ходими, подполковник, нафакада; Очилов Валерий – Қашқадарё вилоят ИИБ собиқ ходими, подполковник; Очилов Анатолий – Қашқадарё вилоят ИИБ ЖИЭК собиқ ходими, майор; Очилов Абдумалик – Самарқанд вилояти ИИБ Эксперт криминалистика бошқармаси бўлим бошлиғи, подполковник; Очилов Санжар – Қарши шаҳар ИИБ ходими, капитан; Очилов Расул – Қашқадарё вилояти ИИБ ППХ батальони командири, подполковник; Очилов Зафар – Қашқадарё вилоят ИИБ ходими, майор; Очилов Алишер – Қашқадарё вилояти ИИБ ЙХХБ Молия ва моддий-техника таъминоти бўлим бошлиғи, капитан.

Капитан Очил Мирзаев – тарихнинг энг қалтис, мушкул пайтларида (1925–1956 йилларда) милиция органларида хизмат қилган

1934 йилда
СССР Халқ
Комиссарлигининг
«Жинойтчиликка
қарини шажикатсиз
курашгани учун»
қўқрак шишони билан
тақдирланганлик
гурӯҳномаси

1925 йилда Ўрта Осиёда миллий-худудий чегараланишнинг ўтказилиши ва Ўзбекистон ССРнинг ташкил этилиши натижасида, Туркистон АССР, Бухоро ва Хоразм Халқ Республикалари худудларида фаолият юритган ички ишлар органлари Ўзбекистон ССР ички ишлар халқ комиссарлиги тасарруфига ўтказилди ва унга милиция ва жиноят кидирув бўлимларининг фаолияти устидан умумий назорат қилиш юклатилди.

ЎзССР ИИХКнинг Марказий маъмурий бошқармаси қошида «Милиция ва жиноят кидирув» бўлими ташкил этилди. ИИХК томонидан 1925 йил 1 декабрда «Ўзбекистон ССР Совет Ишчи-деҳқон милицияси ҳақида Низом» қабул қилинади.

СССР МИКнинг 1934 йил 10 июлдаги қарорига асосан Умумиттифок Ички ишлар халқ комиссарлиги тузилди. Ички ишлар халқ комиссарлиги ўз ичига қуйидаги тузилмаларни олган:

- Давлат хавфсизлиги бош бошқармаси;
- Ишчи-деҳқон милицияси бош бошқармаси;
- Чегара ва ички кўриклаш бош бошқармаси;
- Ёнгиндан сақлаш бош бошқармаси;
- Ахлоқ тузатиш-меҳнат лагерлари ва меҳнат манзилгоҳлари бош бошқармаси;
- Фуқаролик ҳолатини қайд этиш бўлими;
- Маъмурий-хўжалик бошқармаси.

СССР МИК ва ХКС томонидан 1936 йил 3 июлда тасдиқланган «Ишчи-деҳқон милицияси раҳбарлар таркибинини хизматни ўташ тўғрисида»ги Низом талабларига кўра милиция таркибига қуйидаги махсус унвонлар белгиланди:

- милиция сержанти;
- милиция кичик лейтенанти;
- милиция лейтенанти;
- милиция казга лейтенанти;
- милиция капитани;
- милиция майори;
- милиция казга майори;
- милиция инспектори;
- милиция директори;
- милиция бош директори.

МИЛИЦИЯ БОШҚАРУВ ОРГАНЛАРИНИНГ НОМЛАНИШДАГИ ЎЗГАРИШЛАР (1917–1946 йиллар)

1917 йил
ноябрдан
1927 йил
16 апрелгача
ИИХК халқ
комиссарлиги
таркибида
Милиция бош
бошқармаси

1927 йил
майдан
1932 йил
декабргача
ЎзССР ХКС
хузурида
Марказий-
маъмурий
бошқарма
хузурида

1932 йил
27 декабрдан
1934 йил 10 июлгача
Бирлашган давлат
сиёсий
бошқармаси
(ОГПУ) қошида
Ишчи-деҳқон
милицияси бош
бошқармаси

1934 йил
10 июлдан
1946 йил мартгача
ИИХК қошида
Милиция
Бош бошқармаси

ИИХК Жинсик-қиларув бўлими ходимлари, 1925 йил

**ТУРКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР
ИЧКИ ИШЛАР ХАЛҚ КОМИССАРЛАРИ ВА ВАЗИРЛАРИ**

Махмуд Алиев –
Ишқонамчи –
ТАССР ички ишлар халқ
комиссари (1918–1919 йй.)

Исломов Асбар –
ТАССР ички ишлар халқ
комиссари (1919 йил,
март–декабрь)

Бабабек Мавланбеков –
ТАССР ички ишлар
халқ комиссари
(1919–1922 йй.)

Сайдишан Мухитов –
Ўзбекистон ССР 1-ички
ишлар халқ комиссари
(1922–1924 йй.)

Рахмонов Рахим –
ички ишлар халқ комиссари
(1926–1927 йй.)

Бабабек Мавланбеков –
ички ишлар халқ комиссари
(1926–1927 йй.)

ТУРКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР
ИЧКИ ИШЛАР ХАЛҚ КОМИССАРЛАРИ ВА ВАЗИРЛАРИ

Махмудов Юнус —
ички ишлар халқ
комиссари я.б.
(1927-1929 йил, май)

А. То'mухиммедов —
ички ишлар халқ комис-
сари (1929 йил — 1933
йил, май)

Залил Леп Бирсевич —
ички ишлар халқ комис-
сари (1934 йил сентябрь
— 1935 йил, февраль)

Заъводдин Никматов
Анварсали —
ички ишлар халқ комис-
сари (1935-1937 йил,
август)

Аkersан Дероник
Захронич —
ички ишлар халқ комис-
сари (1937-1938 йил,
сентябрь)

Садик Алексей
Никлаевич —
ички ишлар халқ комисса-
ри (1938-1941 йил, март)

Хабидулла Ахмедович
Захарьевич —
ички ишлар халқ комис-
сари (1941-1945 йил,
сентябрь)

ЎЗБЕКИСТОН УРУШ АРАФАСИДА

1930 йилларнинг охири ва 1940 йилларнинг бошларига келиб, Ўзбекистоннинг қишлоқ ва шаҳарлари қиёфаси ўзгара бошлади. 1936 йилнинг 5 декабрида Қорақалпоғистон АССР Ўзбекистон таркибига қиритилган бўлса, 1938 йилнинг 15 январида Бухоро, Самарканд, Тошкент, Фарғона ва Хоразм вилоятлари тузилган. 1941 йилнинг 6 мартда Бухоро вилояти таркибидаги Сурхондарё ҳамда Фарғона вилояти таркибидаги Андижон ва Наманган вилоятлари ажралиб чиқди. Ўзбекистонда қўлаб янги шаҳар ва қишлоқлар ташкил топди.

Иккинчи жаҳон уруши арафасида ва урушнинг дастлабки йилларида Ўзбекистонда ўилаб йирик саноат ва бошқа қўлаб шилаб чиқариш корхоналари қурилиб, фойдаланишга топширилган.

Бу вақтга келиб Ўзбекистонда қурилишларини ҳашар йўли билан бунёд этиш оммавий тус олди. Шу усулда 1939 йили Фарғона водийсида Логон канали қуриб битказилди. 1939 йилнинг 1 августидан 17 сентябргача, 45 кунда, ҳашар йўли билан узунлиги 170 км бўлган, 500 000 гектардан кўпроқ ерни сугориш имкониятига эга бўлган Катта Фарғона канали қуриб ишга туширилди. Катта Фарғона каналидан сўнг, Шимолний ҳамда Жанубий Фарғона каналли, Хоразмда Тошсоқа канали, Камширровот тўғони, Қорақалпоғистонда катта

Бегубор болалик

**O'ZBEKISTON
URUSH
BOSHLANISHI
ARAFASIDA**

**1938
1940**

канал. Тошкент канали ва бошқа ирригация-мухандислик иншоотлари қуриб бېтаказилди.

1940–1941 йилларда Тошкентдан Термизгача бўлган, Тошкент, Самарканд, Бухоро ва Сурхондарё вилоятларини кесиб ўтувчи Катта Ғарғона канали тракти ишга туширилди.

1939 йил Чирчиқ ГЭСИ ва азот-ўғит Комбинати қурилишининг биринчи босқичи тугатилди. 1940 йили «Тоштекстильмаш» заводи ҳамда Ангрен ва Бойсун кўмир конларига асос солинди. 1941 йил январда йирик саноат корхонаси бўлган Чирчиқ Электр кимё комбинати ишга туширилди.

1939 йилининг 20 июлида Ўзбекистон Давлат мусика театри негизда (1948 йилдан Алишер Навоий номидаги) Ўзбекистон Давлат опера ва балет театри барпо этилди. 1940 йил 9 январда Ўзбекистон ССР Марказий ижроия комитетининг фан кўмитаси СССР Фанлар академиясининг Ўзбекистон филиалига айлантирилди.

1940 йил 8 май куни ЎзССР Олий Советининг лотин ёзуvidан кирилл (рус графикаси) асосидаги ўзбек ёзувига ўтиш тўғрисидаги қарори қабул қилинди.

Ўзбекистонда ўзбек халқининг бунёдкорлик фаолияти кенг кулоч ёйган бир вақтда, жаҳон сиёсий майдонида қатта ўзгаришлар юз бера бошлади. 1939 йил 23 августда СССР ва Германия ўртасида 10 йил давомида бир-бирига ҳужум қилмаслик тўғрисидаги келишув имзоланди (бу келишув тарихда Молотов ва Риббентроп пакти номи билан машҳур).

1939 йилининг 1 сентябрида фашистлар Германиясининг Польшага бостириб кириши билан Иккинчи жаҳон уруши бошланди.

Катта Ғарғона канали қурилиши

Катта Ғарғона канали қуриб бېтаказилганлиги муносабати билан ўтказилган байрам тантанаси

Аэроклуб аъзолари ўз макетларини ҳавога учирмоқда

П.О'хунбобоев ОСОВНАХИМ биноси олдиди. Самарқанд

Ўзбекистоннинг асосий саноат корхоналари

Тошкент области Компартияси ижроия қўмитасининг биноси

Тошкент шаҳридаги Юл'ул'евский монументи биноси

Совет Иттифоқи халқлари, шу жумладан, Ўзбекистон халқи учун огир синовлар даври ва уларнинг немис-фашист босқинчиларига қарши фидокорона кураши бошланди.

По упрощенности 3-х фазовых
преобразователей при этом:
Н.В.Михайлов В.И.Колесников

Генерал-адъютант Совет Министров, полковник Михаил Александрович Шершнев. 1902 г. 23 августа

«Тошкент вокзали» композицияси

Расом Алишер Аликуловнинг «Тошкент вокзали» композицион асарида Иккинчи жаҳон уруши давридаги аҳолининг энг гавжум, стратегик аҳамиятта эга объект — Тошкент вокзалининг бир кунги акс эттирилган.

Ўзбекистон утлонларини фронтга кузатиш маросими асарининг марказий қисмидан ўрин олган. Картина марказида фарзандига ўз ривзи ўзига насиб этишини истаб, урф-одатимица кура понтишлатаётган ота-она, унинг ортида

қўлида ёш боласи билан турмуш уртоғини фронтга кузатаётган ёш аёл, уларнинг чап томонида фронтга кетаётган йигитларга мард на жасур бўлишлари, ой бориб, омон қайтишлари, ота-боболари каби, Ватанига садоқат билан хизмат қилишларини сўраб, уларга оқ йўл тилаб дуога қўл очган нуруний отахон ва бошқалар, яқинлари билан хайрлашаётган йигитлар образи, унг томонида эса кузатув маршини ижро этаётган ҳарбий оркестр тасвирланган.

Асарда сўнгги хабарларни газетадан ўқиб бераётган киши ва уни тинглаётганлар, орқа фонда ўзбекистонликларнинг фронтга жўнатаётган маҳсулотларини вагонларга ортаётган жараёنлар ҳам ўрин олган.

Композициянинг чап қисмида ён-атрофда бўлаётган воқеаларни англаб етмаган қизиқувчан ёш болалар акс эттирилган. Уларнинг ёнидаги қаптарлар тиричилик рамзи сифатида осойишта ҳаёт қайтиши муқаррар эканлигидан далолат бериб турибди.

Шунингдек, маъкур асарда вагонларга ҳарбий юкларни ортаётган аскарлар, Ўзбекистонга келтирилган ярадорлар, уруш вақтида Ўзбекистонга эвакуация қилинган турли миллат вақиларидан иборат аҳоли, жумладан, зиёлилар, етим болаларининг ўзбек халқи томонидан илқ қутиб олинаётганлиги маҳорат билан акс эттирилган.

Иккинчи жаҳон уруши йилларида фашизм билосига қарши курашда қўлмиллатли Ўзбекистон халқи томонидан амалга оширилган буюк тарихий ишлари, унинг енгилмас, кучли یرодаси ва қаҳрамонлигини, ўша суронли йиллар ҳақиқатини келгуси авлодларга аниқ мисоллар асосида етказиш, уларни жасорат ва ватанпарварлик руҳида тарбиялаш даят муҳим аҳамиятга эга.

Шавкат МИРЗИЁЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Президентини

ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ

Иккинчи жаҳон уруши даврида ички ишлар органлари тузилиши, уларга юклатилган вазифа ва ваколатлар ўзгарди. 1941 йил 20 июлда СССР Олий Кенгаши Президиумининг фармониға кўра Давлат хавфсизлиги комиссарлиги ва Ички ишлар халқ комиссарликлари бирлаштирилди.

Ўзбекистонда милиция органлари эвакуация қилинган болаларни қабул қилиш, қаровсиз болаларни аниқлаш ва жойлаштиришда фаол қатнашган. 1943 йилнинг 9 ойи давомида 9199 нафар қаровсиз ва 8896 нафар боқимсиз болалар рўйхатға олинди, улар завод ва фабрика мактабларига, болалар уйлари, болалар қабул пунктлари ва бошқа ташкилотларға жойлаштирилди.

1942 йил 20 мартда СССР ИИХК Милиция бош бошкармасининг «Аҳолидан озик-овқат маҳсулотларини ўғирлаш ва шу турдаги жиноятларға қарши курашиш тўғрисида»ги буйруғига асосан озик-овқат ва саноат қарточкаларини ўғирлаш ва тақсимлашдаги суистеъмолликлар ҳамда қалбаки қарточкалар тайёрлашға қарши кураш борасида қоралар кўрилди.

Ходимлар томонидан озик-овқат қарточкаларини босма усулда тайёрлаш билан шуғулланган бир гуруҳ жиноятчилар қош қилиниб, улардан кўп миқдордаги сохта талонлар ва пул тортиб олинди.

1942 йилда Тошкент шаҳар жиноят қидирув бўлими олиб қорган тезкор тадбирлари натижасида қиска муддатда Тошкент шаҳри ва унинг атрофидаги ҳудудлардан 102 та қуролли жиноятчилар қўлга қилинди, улар орасидан айримлари ўлим жазосига ҳукм қилинди.

УРУШ ЙИЛЛАРИДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИГА ЮКЛАТИЛГАН ЯНГИ ВАЗИФАЛАР

халқ хўжалиги объектларини қуриқташ

меҳнат fronti сафарбарлигидан бош
тортиш хоталларига қарши курашиш

эвакуация қилинган шахслар,
шу жумладан болаларни назорат қилиш

ҳарбий юзларни талон-тарож қилишнинг
олдини олиш

озик-овқат ва саноат маҳсулотлари ҳамда озиқ-
овқат карточкалари олди-сотдисини назорат қилиш

болалар қаровсизлиги ва назоратсизлигига
қарши кураш олиб бориш

яқинлари билан алоқаси узилган шахсларга
уларни тепишда амалий ёрдам кўрсатиш

ЎЗБЕКИСТОН ССР ИИХК МИЛИЦИЯ БОШҚАРМАСИ СТРУКТУРАСИ

ИИХК МИЛИЦИЯ БОШҚАРМАСИ

Жиноят қидирув бўлими

Котибият

Охбейи бўлими

Давлат автомобиль
инспекцияси

Давлат (социалistik, умумий) талон-
тарож қилиш ва қарши ҳуқуқбузарлик

Махсус бўлими

Паспорт бўлими

Чет элликларни рухсатга
олиш бўлими

Жанговор тайёргарлик ва
хизмат бўлими

Сафарбар қилинган
инспекция

УРУШ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНГА ЭВАКУАЦИЯ ҚИЛИНГАН САНОАТ КОРХОНАЛАРИ

№	Худудлар номи	Қўчириб келтирилган Заводлар сони	Қўчириб келтирилган фабрикалар сони	Завод-фабрикалар умумий сони
1	Тошкент шаҳри	12	1	13
2	Тошкент вилояти	47	26	73
3	Андижон вилояти	5	2	7
4	Бухоро вилояти	2	3	5
5	Самарқанд вилояти	8	5	13
6	Сурхондарё вилояти	5	-	5
7	Наманган вилояти	2	4	6
8	Фарғона вилояти	9	20	29
	Жами:	90	61	151

Уруш йилларида фронт яқинидаги худудлардан мамлакат ичкарисига 1941 йилнинг июлидан ноябрга қадар 150 дан ортиқ саноат корхоналари ва уларнинг мол-мулклари ҳамда ишчи-ҳодимлари Ўзбекистонга қўчириб келтирилди.

Ўзбекистонга қўчириб келтирилган саноат корхоналарини тиклашда талабалар, ўқувчилар, уй бекалари, фан ва маданият ходимлари, хизматчи ва колхозчилар тинимсиз ва оғир меҳнат қилдилар. Улар очлик ва ниҳоятда қарчаб-толиқиб силласи

куришига қарамасдан, фронтни қурол-яроғ, жанговар техника, моддий ресурслар билан таъминлаш учун бор имкониятларини ишга солдилар. Оқибатда мазкур корхоналар нўхоятда қисқа муддатда ишга туширилди. Масалан, «Ростсельмаш» заводи 25 кунда «Ақсай» заводи эса 29 кунда, 1941 йилнинг ноябрь ойида Тошкентга Москва вилояти Химки шаҳридан кўчириб келтирилган Чкалов авиация заводи 1942 йилнинг январидеёқ маҳсулот бера бошлади.

Дастлабки йигилган десант ва огир юкларни ташишга ҳамда тунги бомбардимон қилишга мўлжалланган ЛИ-2 самолёти 1942 йилнинг 7 январида синовчи-учувчи Н.В. Герасимов томонидан муваффақиятли синовдан ўтганидан сўнг, январь ойининг охиридан тўлиқ ишлаб чиқаришга қўйилди. 1942—1945 йиллар давомида Тошкент авиация заводида 2021 та ЛИ-2 русумидаги самолётлар

йигилиб фронтга юборилган. Завод ишлаб чиқаришидаги барча ташкилий ишларга завод бош муҳандиси Б.П. Лисунов раҳбарлик қилган эди.

Урушнинг дастлабки кунлариданоқ тўлиқ ҳарбий изга туширилган Тошкент тепловоз-вагонсозлик корхонаси жамоаси ҳам фидокорона меҳнат қилиб уруш даврида 5 донa зирҳли поезд, 100 донa санитар поездеи, 9364 донa 82 мм батальон миномёти, 600 минг донa 120 мм ли снаряди, 200 минг донa РГД-43 қул гранатаси, 364 минг донa 100 кг ли Фугас авиабомбалари, 120 мм ли Катюшанинг реактив снарядлари ҳамда 12 донa паровозларни қайта таъмирлаб фронтга жўнатишган. Эвакуация қилинган корхоналар базасида яна 47 та корхона ташкил этилди. Шу тариқа Ўзбекистон Иккинчи жаҳон урушида галаба учун замин яратадиган катта бир саноат майдонига айлантирилган.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТАРИХИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек: «Иккинчи жаҳон уруши йилларида фашизм балосига қарши курашда кўп миллатли Ўзбекистон халқи томонидан амалга оширилган буюқ тарихий ишларни, унинг енгилмас, кучли иродаси ва қаҳрамонлигини, ўша суронли йиллар ҳақиқатини келгуси авлодларга аниқ мисоллар асосида етказиш, уларни жасорат ва ватанпарварлик руҳида тарбиялаш ҳоят муҳим аҳамиятга эга».

Кўпмиллатли Ўзбекистон халқи бутун тараққийпарвар инсоният қатори 1941–1945 йилларда Иккинчи жаҳон урушида фаол иштирок этиб, фашизм устидан қозонилган буюқ Ғалабани таъминлашга муносиб ҳисса қўшди. Элюртимизнинг уруш йилларида кўрсатган мардлик ва қаҳрамонлиги биз учун улкан жасорат мактаби, ғурур-ифтихор манбаи бўлиб, вақт ўтгани сайин бу ўлмас қадриятларнинг аҳамияти тобора ортиб бормоқда.

Шу боис ҳам, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 31 мартдаги «Иккинчи жаҳон урушида фашизм устидан қозонилган ғалабага Ўзбекистон халқининг қўшган муносиб ҳиссасига бағишланган китоб-альбомни тайёрлаш ва нашр этиш тўғрисида»ги фармойишида «1941–1945 йиллардаги Иккинчи жаҳон урушида кўп миллатли Ўзбекистон халқи жанг майдонларида ва фронт ортида улкан жасорат ва матонат кўрсатиб, фашизм устидан қозонилган ғалабани таъминлашга муносиб ҳисса қўшди. Урушда қатнашган 1,5 миллиондан ортиқ ўзбекистонликларнинг ярим миллиондан ортиғи ҳалок бўлди, 133 мингга яқини бедарак йўқолди, 60 мингдан зиёди ногирон бўлиб қайтди. Ўша ҳолат оғир ва суронли даврда юртимиз фронтнинг мустаҳкам таъминот базасига айланди, бу ердаги саноат корхоналари ҳарбий соҳага мослаштирилиб, уларнинг фаолияти фронт эҳтиёжлари учун йўналтирилди. Ўзбекистонга эвакуация қилинган юздан зиёд завод ва фабрикаларни тиклашда фуқароларимиз бор куч ва имкониятларини сафарбар этди. Уруш олови ичида қолган ҳудудлардан юртимизга 1 миллион нафардан ортиқ киши қўчириб келтирилди. Уларнинг 200 минг нафари болалар эди. Халқимиз уларга бошпана бериб, сўнгги бурда нонини ҳам баҳам қўриб, ота-онасидан ажралган болаларни ўз фарзандлари қатори тарбиясига олиб, бутун дунёга ҳақиқий инсонпарварлик фазилатларини намоён этди. Афсуски, Ўзбекистон халқининг бу қонли уруш даврида фронтда ва фронт ортида кечган оғир ва машаққатли ҳаёти, фашизм устидан қозонилган ғалабага қўшган улкан ҳиссасини ўзида ҳар томонлама акс эттирадиган яхлит илмий-тарихий китоб ёки ҳужжатлар тўплами шу пайтга қадар яратилмаган. Уруш йилларида

халқимиз томонидан амалга оширилган буюк ишларни, унинг кучли ирода ва қахрамонлигини, ўша давр ҳақиқатини келгуси авлодларга аниқ мисоллар асосида етказиш, уларни ватанпарварлик ва жасорат руҳида тарбиялаш борасида бундай манбалар ғоят муҳим аҳамиятга эга. Халқимизнинг 1941–1945 йиллардаги Иккинчи жаҳон урушида эришилган буюк ғалабага қўшган муносиб ҳиссасини тарихий ҳужжатлар асосида кўрсатиш, фашизмга қарши жангларда қатнашган юртдошларимизнинг номларини абадийлаштириш, ёш авлодни мардлик, Ватанга меҳр ва садоқат руҳида тарбиялаш мақсадига йўналтирилганлиги мавзумизнинг ўта муҳим масала эканлигидан далolatдир. Дарҳақиқат, Иккинчи жаҳон уруши Ўзбекистон халқи ва Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар органлари фаолияти уруш йилларида мураккаб, ниҳоятда машаққатли ва ўта оғир вазиятларда кечган.

Унда шонли ғалабага эришиш, қора қасофатни мажаклаб ташлаш жуда қимматга тушди. Не-не ўғлонлар мангуликка бош қўйдилар. Улар орасида ўзбек милицияси вакиллари ҳам бор эди.

Уларнинг қўплари уруш бошланган дастлабки кунданок кўнгилчилар сафида фронтга жўнаб кетдилар. Тошкент милиция мактаби тингловчиларининг эллик фоизи, командир-ўқитувчилар таркибининг ўттиз фоизи, Самарканд милиция органлари ходимларидан 149 киши, собиқ Тошкент темир йўли милиция бўлимининг 204 нафар энг яхши ходимлари ўзбек миллий дивизияси, шунингдек афсонавий Панфилов дивизияси сафида жангга кирдилар.

Урушнинг дастлабки кунлариданок республика милициясининг қўплаб ходимлари кўнгилли равишда ҳаракатдаги армия сафига қўшилдилар.

Хусусан, уруш бошланган илк ойлarda Ўзбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссарлигининг буйруғи асосида республика бўйича раҳбарлик лавозимларида фаолият юритаётган ходимлардан 57 нафари тезкор равишда Қизил Армия сафларига юборилди. Улардан ташқари Тошкент милиция мактаби тингловчиларининг 60 фоизи, командир-ўқитувчиларининг 30 фоизи, Самарканд милиция органлари ходимларидан 1489 киши, Тошкент темир йўли милицияси бўлимининг 204 нафар энг илғор ходимлари ўзбек миллий дивизияси, шунингдек, генерал Панфилов дивизияси сафида жангга кирдилар.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, тадқиқ этилаётган йилларда Иттифок микёсида ички ишлар органларига юклатилган вазифалар маълум даражада ҳудудий жиҳатдан фарқланган. Масалан, фронтга яқин жойлардаги ички ишлар органлари ходимлари Низомда белгиланган вазифаларни бажариш баробарида, 1941 йил 29 июнда СССР ХКС ва ВКП(б) Марказий Қўмитасининг «фронт яқинидаги вилоятларнинг партия ва совет ташкилотларига» номли йўриқномада белгиланган кўрсатмаларнинг ҳам ижроси таъминланган. Йўриқномада ички ишлар органлари ходимларига душман парашютчилари, айёқчилари ва хоинларга қарши қуролли кураш олиб бориш, ҳарбий жиноятчиларни рўйхатга

олиш, жанговар буйруқларнинг ўз вақтида бажарилишини таъминлаш, хизматдан кочиб юрганларни аниклаш ва уларга тегишли чора кўриш, заводлар, электростанциялар, кўприklar, телефон, телеграф ҳамда бошқа алоқа воситаларини кўриклаш каби вазифалар юклатилди.

Фашистларга қарши бўлган жангларда иттифок миқёсида ички ишлар органлари ходимлари, хусусан, Ўзбекистонлик М.Ҳасанов, А.Голубенко, И.Кирпиченко, Т.Ражабов, Ғ.Валиев, О.Омонбоев, Ш.Хасанбоев, Т.Абдуллаев, З.Имамов, Т.Ибрагимов, И.Саттаров, М.Ўринов, Б.Сирожиiddинов кабилар юксак қахрамонлик ва жасурлик намунасини кўрсатганлар. Ўзбекистонлик милиция ходимлари Украина, Белоруссия, Ленинград, Харьков, Курск ёйи, Шимолӣй ва Ғарбий ҳамда бошқа фронтларда иштирок этиб, катта матонат ва мардларча жанг қилдилар. Уларнинг жанглардаги қахрамонликлари жанговар орден ва медаллар билан эътироф этилган.

Милиция мактаби бошлигининг сиёсий қисм бўйича ўринбосари Боймирзаев, мактаб партия комитети котиби Ғабдулхалилов, мактаб комсомол комитети котиби М.Д. Меш, ўқитувчи Кунашбоев ва бошқалар кўнгилли бўлиб фронтга кетдилар. Ички ишлар органларининг 800 дан ортиқ ходими урушнинг биринчи кунлариданок турли фронтларда қахрамонона жанг қилдилар.

Милиция мактабининг шахсий таркиби эса уруш эълон қилинган биринчи куннѳқ ўзининг доимий хизмат жойига жўнаб кетди. Иккинчи курс талабалари расмиятчиликдан ўтказилмасданок милиция идораларида ишлаш учун йўлланма олдилар. Асосий бўлим талабаларининг ўқиш муддати икки йилдан тўққиз ойга қисқартирилди.

Иккинчи жаҳон уруши йилларида халқ хўжалигининг барча соҳаларида юзага келган қийинчиликлар оқибатида жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий муаммолар янада чуқурлашиб кетди. Бу муаммоларни ҳал қилиш учун ҳукумат томонидан бир қатор қонун ҳужжатлари қабул қилиниб, уларнинг ижросини таъминлашда милиция органлари ҳам бевосита иштирок этди. 1941 йил 18 июлда СССР ХКС томонидан айрим озик-овқат ва аҳоли учун зарур бўлган саноат маҳсулотларини муайян нормада қарточка орқали тарқатиш (сотиш) ҳақидаги қарори асосида, 1942 йил 20 мартда «Аҳолидан озик-овқат маҳсулотларини ўғирлаш ва шу турдаги жиноятларга қарши курашиш тўғрисида» СССР. ИИХК Милиция бош бошқармасининг буйруғи чиқарилди¹⁵⁴. 1942 йил 23 январда СССР ХКСнинг «Ота-онасиз қолган болаларни тегишли муассасаларга жойлаштириш тўғрисидаги» қарори асосида маҳаллий ижроия комитетларида махсус комиссиялар ташкил этилиб¹⁵⁵, ушбу

¹⁵⁴ Шаттлов С.П. Борьба милиции с преступлениями, связанными со злоупотреблениями продовольственными и промышленными карточками, в годы Великой Отечественной войны. // История государства и права. 2008, №7, С-31

¹⁵⁵ Решетов Г.М. Борьба с подростковой преступностью в Советской России. // История государства и права. 2007, № 11. С-29

комиссияларнинг фаолияти ички ишлар ходимлари томонидан бошқарилди. 1943 йил 20 ноябрда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ва Ўзбекистон ССР Халқ Комиссарлари Совети томонидан «Барча турдаги дон маҳсулотларини етказиб бериш режасини амалга ошириш чора-тадбирлари туғрисида»ги қарор қабул қилингандан кейин ички ишлар органларига жойларда дон маҳсулотларини талон-торож қилинишининг олдини олиш, уларни қабул ва топшириш пунктларида назорат ўрнатиш, кишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш жойларини қўриклаш, дон ва бошқа кишлоқ хўжалиги маҳсулотларини экиш ва йиғиштириб олишда иштирок этиш каби кўплаб қўшимча вазифалар юклатилди¹⁵⁶.

Уруш йилларида милиция ходимларининг мамлакат ичкарисидagi вазифалари ҳам ниҳоятда кўпайди. Факат жамоат тартибини таъминлаб, жиноятчиликка қарши кескин кураш олиб борибгина қолмай, фронт ортини душмanning кўпуровчилик ҳаракатларидан қўриклаш ҳам лозим эди. Милиция ходимларидан ўша даврда юксак хушёрлик талаб қилинарди.

Улуғ Ватан уруши йилларида транспорт милицияси зиммасига огир синовлар тушди. Милиция аҳолини кўчириш, давлат мулкни, ускуналарни қўриклаш, фронт ортини фашист жосусларидан тозалаш ишлари билан шуғулланар эди. Ўша пайтларда темир йўл милицияси, шу жумладан Тошкент темир йўл милицияси бўлими зиммасига ташилаётган юкларни қўриклаш, йўловчиларнинг ҳаёти ва тинчлигини муҳофаза қилишдек жуда мураккаб ва масъулиятли вазифалар юкланган эди. Мамлакатнинг гарбий районларидан одамларнинг Ўзбекистоннинг шаҳар ва кишлоқларига кўчириб келиниши муносабати билан, эвакуация қилинганларни кутиб олиш ва жойлаштиришда милиция ходимлари Халқ Комиссарлари Совети вакилларига ёрдам беришарди. Улар эвакуация қилинганлар жойлашган поездларни белгиланган жойларга юборар, бекатлар ва овқат таркатиш пунктларида тартиб ўрнатишарди. Шахсий таркибнинг ярмидан кўпроғи фронтга кетган бўлиб, қолган ходимлар зиммасига темир йўл транспортида жиноятчиликка қарши курашиш, жиноятчилар, ҳарбий хизматдан қочганлар ва жосусларни қидириш бўйича қўшимча ишлар тушди.

Бундан ташқари уларнинг зиммасига фронтга олиб кетилаётган қўшинлар, ҳарбий техника, қурол-яроғлар ва бошқа юкларни қўриклаш вазифаси ҳам юкланган эди. Транспорт милицияси ходимлари юк ўғирлаш билан шуғулланган ўнлаб жиноий гуруҳлар, Ўрта Осиёга ташланган фашист жосусларини қўлга олдилар. Масалан, 1943 йилнинг кузиди тўрт қочқодан иборат талончилар гуруҳи қўлга тушди. Улар тўппонча ва ханжарлар билан қуролланган бўлиб, вагонларни очишар, одамларни талар эдилар.

1941 йил 3 октябрда Шахов бошчилигидаги оператив гуруҳ парашют

¹⁵⁶ ЎЗРМДа 904-фонд 1-руйхат, 296-иш, 48-49-варақлар.

шойисини ўғирлаш билан шугулланган жиноятчилар тўдасини камокка олди. 1942 йил 4 апрелда милиция ходими Жеребцов қуролланган тўда бошлиғини қўлга олди, унинг ўзи темир йўл эшелонидан қочган бир гуруҳ немис асирларини ушлади. 1943 йилнинг июлида разведка маълумотлари тўплаш учун юборилган немис жосуси ушланди.

Давлат автомобиль инспекциясининг фаолияти тубдан қайта қурилди. Унинг жойлардаги бўлинмалари автомобиль транспортини Қизил Армия эҳтиёжлари учун ишлашга сафарбар этдилар. Автомобиллар, тракторлар ва судрагичларнинг техникавий ҳолати бутун уруш давомида уларнинг диккат марказида турди.

Республика корхоналари, муассасалари, колхозлари, совхозлари жамоаларининг ватанпарварлик ташаббусларига қўшилган ИИХК ва милиция ходимлари мудофаа эҳтиёжларига ўзларининг шахсий жамғармалари – пул, облигация, кимматбаҳо буюмларини топширдилар.

1941 йил декабрь ойида Тошкент вилоят ИИХК Куйбишев район бўлими ва район милиция бўлими жамоалари йиғилиши танк колоннаси ва «Совет Ўзбекистони» авиация эскадрильяси қуриш учун маблағ тўплаш ҳақида қарор қабул қилди.

1944 йилнинг кузида Ўзбекистон милицияси ходимлари янгийўллик колхозчиларнинг танк колоннаси ва Ўзбекистон ССР 20 йиллиги номли авиация эскадрильяси қуриш ҳақидаги таклифларини кизгин қўллаб-қувватладилар. Бўлиб ўтган йиғилишларда милиция ходимлари танк колоннаси ва Ўзбекистон ССР 20 йиллиги номли авиация эскадрильяси қурилиши учун бир кунлик иш ҳаklarини ўтказишга қарор қилдилар.

ЎзССР ИИХК милиция бошқармасининг ходимлари 9653 сўм нақд пул тўладилар. Бу бир кунлик иш ҳақидан 1,64 барабар қўп эди. Самарқанд вилоят милиция бошқармаси ходимлари ғалаба фондида икки кунлик иш ҳақларини ўтказдилар.

Танк колоннаси ва Ўзбекистон ССР 20 йиллиги номли авиация эскадрильяси қуриш учун маблағ тўплаш республика милициясининг барча бўлинмаларида муваффақиятли ўтди.

Фронт олди районларидан Шарққа улкан кишилар оқими оқиб келарди. Тошкент ва Ўзбекистоннинг бошқа шаҳарларига эвакуация қилинган ўн минглаб кишилар қелишди. Улар билан бирга жиноятчи унсурлар ҳам ўтиб кетарди. Жамоат тартибни муҳофаза қилиш учун Ўзбекистон милицияси идоралари бекиёс қуч-ҳаракат сарфларди.

Милициянинг энг муҳим вазифаларидан бири аҳолини озик-овқат ва саноат моллари билан таъминлашдаги кийинчиликлардан фойдаланиб, бойлик орттиришга берилган шахсларга қарши қурашишдан иборат эди. Социалistik мулкни талон-торож қилишга қарши қураш бўлими (ОБХСС) ва

жиноят кидирув идоралари озиқ-овқат ва саноат карточкаларини ўғирлаш ва таксимлашдаги суинистъомликлар, қалбаки карточкалар тайёрлашга қарши кураш борасида анча ишларни амалга оширдилар.

1941 йилнинг охири ва урушнинг кейинги йилларида Тошкент шаҳри ҳудудда жиноятчилар фаоллашгани қайд этилди. Қотиллик, босқин, тунаш, ўғирлик кўпайди. Шу муносабат илан Давлат Мудофаа Қўмитасининг махсус қарори қабул қилинди, СССР ИИХК милиция Бош бошқармасидан шаҳарда жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш учун Тошкентга оператив ходимларнинг катта гуруҳи юборилди. Фақат бир ой давомида Тошкент ва унинг атрофида асосан қуролли босқин ва тунашлар билан шугулланган 102 та босқинчи қамолқа олинди. 100 дан ортиқ оғир жиноят қилган 48 кишидан иборат қуролли тўда йўқ қилинди. Бу тадбирда милиция ходимлари билан бирга ИИХК ҳарбий қисмларининг солдат ва офицерлари ҳам иштирок этдилар.

1941 йил июль ойида шаҳарнинг энг юқори идорасида Тошкентда жиноятчиликка ва безориликка қарши курашни кучайтириш масаласи қўриб чиқилди. Бу оператив хизмат ва сиёсий-тарбиявий ишларни яхшилашга туртки берди. Натижада жиноятларнинг айрим турлари анча қамалди, жиноятларни очиш эса кўпайди.

Милиция ходимлари ота-онасиз қолган болаларни топиш ва жойлаштиришда катта иш олиб бордилар. Фақат 1943 йилнинг 9 ойи давомида 9199 нафар қаровсиз ва 8896 нафар боқимсиз болалар рўйхатга олинди, улардан 4959 нафари фабрика-заав мактаблари, болалар уйлари ва ишга. 3663 нафари болалар қабул пунктлари ва 148 нафари бошқа ташкилотларга жойлаштирилди. Бемор ва толиққан болалар зудлик билан даволаш муассасаларига ётқизилди.

Тошкент темир йўлида болалар инспекторлари ва транспорт милициясининг бошқа ходимлари томонидан 1944 йилда поезд ва бекатларда 20690 бола, шу жумладан Тошкент шох бекатида – 6546, Туркистон шох бекатида – 1629, Андижон шох бекатида – 2955, Урсатьевск шох бекатида – 3695 бола тутиб олинди.

Урушда минглаб милиция ходимлари қурбон бўлдилар. Эсон-омон қайтганлар эса яна ўз шарафли касбларини давом эттирдилар. Урушгача Қува район ИИБ паспорт столининг бошлиғи бўлиб ишлаган Мўйдин Ҳасанов Ватанимизнинг довурак посбонларидан бири эканлигини жанг майдонларида кўрсатди. У немис-фашист босқинчиларига қарши бўлган ҳаёт-мамот жангларида бирида шахсан ўзи фашист танкини чилпарчин қилди, автоматдан ўқ ёғдириб, ўнлаб фашист газандаларини ер тишлатди ва бу билан ўз қисмининг ғалабасини таъминлади. Бу қахрамонлиғи учун унга СССР Олий Совети Президиумининг Фармониға кўра Совет Иттифоқи Қахрамони юксак унвони берилган эди. У Улуғ Ватан урушидан кейин юртига қайтиб, ўз вазифасида ишлашни давом эттирди.

Урушдан кейин республика милиция ходимлари сафини тўлдирганлардан бири Ички ишлар вазирлиги тергов бошкармаси бошлиғи бўлиб ишлаган Совет Иттифоқи Қаҳрамони ички хизмат полковниги А. А. Голубенко эди. Яна бир Совет Иттифоқи Қаҳрамони ички хизмат полковниги И. Л. Кирпиченко Самарқанд вилояти ижроия қўмитаси ИИБ бошлиғининг ўринбосари лавозимига кўтарилди.

Учала даражадаги «Шухрат» ордени нишондори, Ғалаба паради катнашчиси ички хизмат полковниги Ғ. Валиев яқин-яқинларгача республика ИИБда ишлади. Ун тўққиз ёшли Ғани жангга биринчи марта Великие Луки шаҳри учун бўлган муҳорабада кирди. Кейин бошқа жанглар бўлди. Нарва дарёсини кечиб ўтишдаги операция учун довурак ўғлон юсак солдатлик мукофоти «Шухрат» ордени билан мукофотланди. Кенингсберг шаҳрини олишдаги қаҳрамонлиги учун Ғ. Валиев иккинчи даража «Шухрат» орденига сазовор бўлади. Берлинни штурм қилишдаги иштироки учун Ғани Валиев «Шухрат» орденининг тўла кавалери бўлди. Жангу жадаллар орқада қолди, аммо Ғ. Валиев жанговар сафдан кетмади. Тинч йилларда жанговар нишонларга меҳнат нишонлари ҳам қўшилди. Ички ишлар органларининг фахрийси, истеъфодаги ички хизмат полковниги Ғани Валиевнинг кўрагини эндиликда йигирмата орден ва медал безаб турибди.

Учала даражадаги «Шухрат» ордени яна бир нишондори Тожибой Ражапов Совет Армияси сафидан бўшаб келгандан кейин, 1947 йили йўлланма билан Андижон вилояти ижроқўмининг ИИБга ишга кирди. У хизмат давомида жангу жадалларда кўрсатган мардлик, улкан жавобгарлик ҳисси, бошқалар учун жонини ҳам аямаслик намуналарини бир неча марта намойиш этди. 1958 йилнинг 7 ноябрида навбатчилик вақтида у учта қуролланган жиноятчи билан тенгсиз курашга тушди ва бир неча марта пичок жароҳати олди. Узок вақт даволанди, инвалидликка, сўнг пенсияга чиқди.

Қорақалпоғистонлик учала даражали «Шухрат» ордени нишондори Олимбой Омонбоев 1942 йилнинг май ойидан бошлаб фронтда бўлди. 101-гвардиячи қирувчи, танкка қарши артиллерия полки тўп командири гвардиячи сержант О. Омонбоев 1944 йилда Нарва плацдарми жанглирида ўз тўпини биринчи бўлиб пиёда жангчиларнинг олдинги тизимига олиб чиқди ва ўт очиб 2 та танк ва 2 та пулемёт нуктасини йўқ қилди.

Учинчи кавалерия корпуси таркибида душманнинг Шаркий Пруссиядаги мудофаасини ёриб ўтиш ва душман ортидаги чуқур рейд жанглирида ўз тўпига мохирона раҳбарлик қилди ва душманнинг 5 та танки, ўндан ортик пулемёт нуктасини, қўлаб немис солдат ва офицерларини яқсон қилди.

1944 йилнинг 26 январиди Мокайнен кишлоғи яқинида 6 пулемёт нуктаси ва 1 та танкни йўқ қилди.

Фашист босқинчилари билан бўлган жангларда кўп марта мардлик ва қахрамонлик кўрсатгани учун О. Омонбоев учала даража «Шухрат» ордени, Қизил Юлдуз, II даража Ватан уруши орденлари ва бир нечта медаллар билан мукофотланди.

Урушдан сўнг жасур жангчи ички ишлар идораларига ишга киради. 1947 йилдан меҳнат-ахлоқ колонияси взвод командирининг ёрдамчиси, сўнгра Нукус шаҳар милиция бўлинмаси взводининг командири бўлди. 1952 йилнинг сентябрь ойида милиция кичик лейтенанти О. Омонбоев Нукус шаҳар милиция бўлинмаси йўл назорати инспектори лавозимига тайинланди.

Лекин у милиция идораларида узоқ вақт ишлай олмади. 1953 йилнинг охирида у касаллиги туфайли ички ишлар идораларидан бўшатилди. Гарчи. О. Омонбоев милицияда кўп йил ишламаган бўлса ҳам, ўзини виждонли, ташаббускор ва тиришқоқ ходим сифатида кўрсатди. Қандай участкада ишлашидан қатъи назар, топшириқларни ўзига хос ғайрат ва ақл-идрок билан бажарар эди. Қахрамон фронтчи сифатида ҳаққоний обрў ва ҳурмат қозонган эди. Ҳозир у ораимизда йўқ, лекин унинг хотираси ҳамкасб дўстлари қалбида сақланиб қолган. Нукус шаҳридаги Давлат музейида унинг ҳаёти ҳақида ҳикоя қилувчи материаллар кўп.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Тошкент олий мактаби собиқ кафедра мудир, юридик фанлар номзоди Г. У. Убайдуллаев уруш йиллари 72-гвардиячи дивизиянинг пулемётчилар взводига командирлик қилди. У Белгород, Харьков учун жангларда иштирок этди. Довжураклиги учун қатор ҳукумат мукофотлари билан тақдирланди.

Собиқ қирувчи-учувчи А. Андрюшенко фашист қалхатларини даҳшатга соларди. У урушни Кенингсбергга тугатди. Тошкент маҳсус милиция ўрта мактабида ўқитувчилик қилган подполковник И. Аглиуллин фашизмнинг таянч кўргони – Берлинни штурм қилишда қатнашиб, артиллерия ўтини мўлжалланган нукталарга йўналтириб турди. У уруш давомида тўртта орден ва медаллар билан мукофотланди.

Тошкент шаҳар ижроия қўмитаси ички ишлар бошқармаси моторлаштирилган дивизионининг командири бўлиб ишлаган В. Мўминов уруш йилларида юз миллиметрли ўзюрар қурилмалар батареясига командирлик қилди. Ўзбек деҳқони оиласида ўсиб улғайган бу йигитнинг исми Владимир бўлиб қолганлигининг боиси бор. Ўзбекистондаги граждaнлар урушида фаол қатнашган отаси унга В.И. Ленин исмини қўйган эди. Бу батареяда қўркмас ва жасур разведкачи киз – Совет Иттифоқи Қаҳрамони Зоя Космедемьянскаянинг акаси Александр ўзюрар қурилма командири бўлиб хизмат қилган. У ҳам ўз синглиси каби Совет Иттифоқи Қаҳрамони унвонига сазовор бўлди. В.В. Мўминов ҳарбий хизматдан қайтиб келганда унинг кўксини ўн битта жанговар орден ва медаллар безаб турарди. Ўн иккинчиси –

«Жамоат тартибини сақлаш бўйича аъло хизматлари учун» медалини милиция органларида ишлаб юрган вақтида олди.

Брест қалъасидаги шиддатли жанг кунларида Совет Иттифоқи халқларининг улуғвор дўстлиги алоҳида тарзда намоён бўлди. 1942 йилдаги жанглардан бирида капитан Иван Тихонович Мельников оғир ярадор бўлди. Жангчи Бобоҳон Кашанов офицерни жанг майдонидан олиб чиқиб, тиббиёт пунктига келтирди. Лекин шифокорлар жароҳати жуда оғир бўлган жасур капитаннинг ҳаётини сақлаб қола олмадилар. Ҳаётининг сўнгги дақиқаларида Мельников кўзини очиб, Кашановга шундай деди:

Дўстим, сенга қандай эсдалик қолдиришимни истайсан?

Мельниковлар фамилияси доим сафда бўлиши учун сизнинг фамилиянгизга ўтсам.

Иван Тихонович Мельников Кашановга миннатдорчилик тўла кўзлари билан тикилди ва: «Фамилиямни сенга васият қиламан», деди. Жангчи шу фамилия билан Берлингача етиб борди ва Рейхстаг деворида Мельниковнинг фамилиясини ёзиб қолдирди.

Кўрсатган жасорати (жанг майдонидан оғир яраланган командир Мельниковни олиб чиққанлиги) учун II даража «Шухрат» ордени билан мукофотланган ва қаҳрамонлиги учун яна олти та жанговар орден ва медалларга сазовор бўлган Бобоҳон Мельников уруш тугагандан кейин милицияга ишга кирди, милиция капитани унвони олди ва Фарғона вилоят Сўх туманида участка вакили бўлиб ишлади. Беш фарзандидан тўрт ўгли ва 11 набирасидан 9 нафари Мельников фамилиясида бўлиб, халқларнинг мустақкам дўстлигини шарафлаб келишмоқда.

Эрақлар билан бирга шонли ғалабага муносиб ҳисса қўшган, урушдан кейин эса республика милиция идораларида узоқ вақт ишлаган аёллар ҳам анча.

Собик жангчи Дина Семёновна Люжаровская ички ишлар органларида ишлашни давом эттирди. У 1942–1946 йилларда авиация қисмларида хизмат қилган эди. Улуғ Ватан уруши йилларида турли бомбардимончи, штурмчи самолётларни узоқ масофаларга учишга тайёрлашда қатнашган Нина Ивановна Красикова эса Республикамиз Ички ишлар вазирлиги котибиятида узоқ йиллар инспектор бўлиб ишлади. Жанггоҳларда фаол катнашиб, кўпгина орден ва медаллар соҳиби бўлган Нина Павловна Торбина ички ишлар полковниги унвони ва ички ишлар вазирлиги котибининг бошлиғи лавозимигача кўтарилди.

Милиция катта лейтенанти Ғ. Усмонов Улуғ Ватан урушидан иккинчи ва учинчи даража «Шухрат», «Қизил Юлдуз» орденлари, «Жасурлиги учун», «Жанговар хизматлари учун» медаллари билан она юрти Андижонга қайтиб келди. У 39-гвардиячи полк сафларида Вена, Будапешт шаҳарларини озод

килишда қатнашди. Участка вакили вазифасида ишлаб турган Ғ. Усмонов 1953 йилнинг 20 майида жамоат тартибини муҳофаза қилиш бўйича жанговар постда турганида бир неча бор камалган жиноятчининг қурбони бўлди. Унинг номи ўзи хизмат қилган бўлинма шахсий таркиби рўйхатига абадий ёзиб қўйилган.

«Қизил Юлдуз» ва кўпгина бошқа орден ва медаллар нишондори милиция полковниги В.С. Зайцев яқин вақтгача Тошкент шаҳар ички ишлар бошқармаси бошлиғининг ўринбосари, сўнгра Ички ишлар вазирлиги жамоат тартибини муҳофаза қилиш бошқармаси бошлиғи бўлиб ишлаб келди. У тинчлик даврида жамоат тартибини бузувчиларга, жиноятчиликка қарши фаол курашганлиги, ўз хизмат вазифаларини бажаришда довураклик, фидокорлик ва жасурлик намуналарини кўрсатгани учун «Қизил Юлдуз» ордени ҳамда «Жамоат тартибини муҳофаза қилишдаги аъло хизматлари учун» медали билан тақдирланди.

Дахшатли урушнинг биринчи кунини Белоруссияда пулемётчилар взводининг командири сифатида кутиб олган Смоленск пулемётчилар ўқув юртининг битирувчиси ёш лейтенант Шариф Рустамович Ҳасанбоев кўпгина ҳаёт-мамот жанглирида аскарлар билан ёнма-ён туриб фашист газандаларига қарши мардонавор курашди. Неча марта огир яраланиб, госпиталларда даволанди. Тузалгач, яна аскарлари сафига ошиқди. Батаъон командирининг ўринбосари, полк штабининг бошлиғи лавозимигача кўтарилди. Ғалаба байрамини Прагада кутиб олди. Урушдан кейин ички ишлар органларига ишга кирди. Кўп йиллар ички ишлар вазирининг ўринбосари бўлиб ишлади. Генерал-майор унвонига сазовор бўлди. Муносиб дам олишга чиққан. Иккита «Қизил Юлдуз», иккита «Ватан уруши», «Хурмат белгиси» орденлари. 17 та жанговар медаллар нишондори.

Ички қўшинлар командири, ички қўшинлар Олий курсларининг бошлиғи лавозимларигача кўтарилган истеъфодаги генерал-лейтенант Бурҳон Ҳасанович Сирожиiddинов урушни тўпчи жангчи сифатида бошлаган эди. Б.Ҳ. Сирожиiddинов аслида Тожикистоннинг Конибодом шаҳрида туғилган бўлиб, ёшлиғи Қўқон шаҳрида ўтган. Отаси рухоний киши бўлиб, фарзандларига яхши дунёвий маълумот берган. Қўқонда мактабни битиргач, урушга боради, армиянинг мунтазам қисмларида хизмат қилади. Артиллерия билим юртини битириб, офицер лавозимида урушнинг турли фронтларида жанг қилади. Уруш охирида Тошкентга келиб, ўша вақтлари республикадаги граждандан мудофаа хизматини бошқаради. Сўнгра Жамоат тартибини сақлаш вазирлиги ҳузуридаги ички қўшинлар дивизиясига қўмондон қилиб тайинланади.

У Октябрь инқилобни, иккита биринчи даража, иккита иккинчи даража «Ватан уруши», учинчи даража «Ватанга хизмати учун» орденлари, ўндан ортиқ жанговар медаллар нишондори, «Хизмат кўрсатган IIIIB (МВД)

ходими» нишони сохибидир. Уруш фахрийлари совет кўмитаси Тошкент секцияси, республика Ички ишлар вазирлиги уруш ва меҳнат фахрийлари кўмиталарининг раиси Б.Х. Сирожиддинов ёшларни Ватанга садоқат ва мухаббат, ватанпарварлик руҳида тарбиялаш борасида олиб бораётган катта хизматлари учун Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси юксак давлат мукофотиغا сазовор бўлган.

Ўзбекистон Республикасининг Ички ишлар вазирининг собик биринчи ўринбосари, ўша даврларда Улуғ Ватан уруши қаҳрамонлари билан елкама-елка туриб меҳнат қилган Ғ.Р. Рахимов улар ҳақида: «Уруш иштирокчилари, уруш қаҳрамонлари бўлган кишилар милициянинг ҳам қаҳрамонлари эдилар. Улар худди урушдаги каби ўз жонларини аямасдан жиноятчиликка қарши кураш олиб бордилар», – дея эслайди.

1944 йил 4 апрелда СССР ички ишлар вазирининг буйруғи билан шаҳар участка милиционерлари лавозимини тугатадиган кўрсатма эълон қилинди. Унда бундай дейилади: «Милициянинг жамоат тартибини, фуқароларнинг шахсий ва ижтимоий ҳавфсизлигини таъминлаш ҳамда ўз вақтида жиноятларнинг олдини олиш ишларини тўғри ташкил этиш учун шаҳар милиция бўлимининг ҳудуди участкаларга бўлинади, бу участкаларга хизмат қилиш участка вакиллари зиммасига юклатилади...». Участка вакиллари тартибни сақлаш, жиноятларни аниқлаш, олдини олиш ва хотима бериш юзасидан мунтазам иш олиб боришлари, участкада содир бўлган ҳар бир ҳодисани билишлари, жамоатчилик билан алоқа қилиб туришлари, фуқароларни қабул қилишлари ва уларнинг аризаларини кўриб чиқишлари, паспорт режимига риоя этилишини текширишлари, безорилик, болалар қаровсизлиги ҳолларига ва бошқа салбий ҳодисаларга йўл қўймасликлари керак эди.

Шундай қилиб, участка вакилларининг вазифаси ташқи хизмат доирасидан чиқиб, маълум даражада милиция фаолиятининг ҳамма турларини ўз ичига олиши лозим эди. Буларнинг ҳаммаси участка вакиллари жиноятчиликка қарши курашнинг олдинги маррасига чиқариб қўйди.

Участка вакиллари жиноятларнинг олдини олишга ва уларга чек қўйишга, жиноятчиларни аниқлашга асосий эътибор бердилар. Улар ўз участкасидаги аҳоли билан мунтазам алоқа қилиб туриши, жиноятчиликка қарши курашга жамоатчиликни сафарбар этиши лозим эди.

Ташқи хизмат ходимлари ҳам қўллаб ҳавфли жиноятчиларни қўлга олдилар. Улар талончилар, ўғрилар, ижтимоий мулкни талон-торож қилувчилар билан қўпинча қурол ишлатиб олишардилар. Милиционер ўзига

топширилган иш учун юксак масъулиятни ҳис этарди. Милиционер хизмат бурчини бажараётган пайтда ҳам, ҳатто таътилга чиққан пайтда ҳам халқ ва давлат манфаатларини қўриклашга ҳамиша тайёр турарди. Бошига қулфат тушган кишига ёрдам бериш, ўз жонини хатарга қўйиб уни хавфдан саклаб қолиш милиция ходими учун кундалик оддий ишга айланди. Бу ҳақда қўплаб мисоллар келтириш мумкин.

1944 йил 6 апрелда Тошкент – пассажир станциясида товар поездига ғайриқонуний чиқиб олган нотаниш фукаро ушланди. Уни наватбачи хонасига олиб келишаётганда тўппончадан ўқ узиб милиционер Рижовни ўлдириб кочиб кетди.

Горчаково станцияси милиция оператив пунктнинг бошлиғи милиция лейтенанти Ҳақимов билан оператив вакил сержант Лезерович зарур тадбирларни мохирлик билан амалга оширдилар, натижада оператив вакил милиция лейтенанти Селанциев ҳамда милиционер Нагорний ёрдамида қуролланган қотил қўлга олинди ва бўлимга келтирилди.

Айбдорнинг жазоланиши, бегуноҳ кишиларнинг жабрланмаслиги терговчиларнинг билими ва тажрибасига боғлиқдир.

Шу сабабли тергов олиб борадиган милиция ходимларига ҳамиша алоҳида талаблар қўйилар эди. Милиция идораларининг раҳбарлари дастлабки тергов ва тергов оператив вакиллари лавозимига ҳамиша яхши тайёргарлик кўрган, жиноятчиликка қарши курашда амалий тажриба орттирган билимдон ходимларни тайинлар эдилар.

1944 йилнинг феврилидаёқ Ўзбекистон ССР милиция идораларида тергов бўлимлари ва бўлинмалари тузилган бўлиб, уларнинг вазифалари милиция оператив ходимлари қўзгатган жиноий ишларни тергов қилишдан иборат эди.

Улуг Ватан уруши бутун халқ, шу жумладан, милиция ходимлари учун катта синов бўлди. Ундан шараф билан ўтган милиция ходимлари одамларнинг тинч ҳаётини турли ғаламислар тажовузидан муҳофаза қилиш каби яна бир кураш майдонида ҳам фидокорлик кўрсатдилар ва кўрсатишмоқда.

Ўзбекистон милицияси ходимлари Ички ишлар халқ комиссари
Иўлдош Бобожонов бошчилигида
(2-қатор ўнглап учинчи) Кремлдаги тақдирини таъриф қилишда, 1944 йил

Милиция ходимлари: М.А. Мамадов ва Ш. Махсудов фронтда,
Фарғона милицияси фахрийлари

Ўзбекистонлик жангчилар Берлинда
1945 йил

Тошкент шаҳридаги ИИХК маътаби қодимлари. 1945 йил

**УЛУГ ВАТАН УРУШИДА ФИДОЙИЛИК КЎРСАТГАНИ УЧУН
ЮКСАК ДАВЛАТ МУКОФОТЛАРИ БИЛАН ТАҚДИРЛАНГАН
ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИ**

**ГОЛУБЕНКО АЛЕКСЕЙ
АЛЕКСАНДРОВИЧ**

1923 йилда Тошкент шаҳрида туғилган. 1941 йил августидан фронтга сафарбар қилинган. 1945 йилда 1-Белорусия frontiдаги жангларда 250 нафар душман офицери ва аскарларини йўқ қилган, 83 нафарини асирга олган, 18 та пулемёт, 4 та зенит ва 6 та артиллерия қуролларини яқсон қилган.

Урушдан сўнг ички ишлар ва прокуратура органларида хизмат қилган. 1965–1970 йилларда ИИБ Тергов бошқармасига раҳбарлик қилган.

**ХАСАНОВ МУЙДИН
ЮНУСОВИЧ**

1917 йилда Фарғона вилояти, Кува туманида туғилган. Кува район ИИБ паспорт столи бошлиғи бўлиб ишлаган. 1941 йил июлдан фронтда жанг қилган. 1943 йил ноябрда 195-тоғ-миномёт полки сафида Керчен яриморотидаги жангларда рақибларнинг 2 та дзотини, 3 та танкини яқсон қилиб, 80 дан ортиқ душманни йўқ қилган.

Урушдан сўнг ички ишлар органларидаги хизматини давом эттирган. 1947 йилда фронтда ортирган жароҳатлари оқибатида вафот этган.

1925 йилда Қозоғистоннинг Кустанай вилоятида туғилган. 1943 йил январь ойидан фронтга сафарбар қилинган. Тоғли Тикичдаги жангларда душман жанговар бўлинмасини яқсон қилишда жасорат кўрсатган.

Урушдан сўнг Самарқанд вилояти ички ишлар органларида турли лавозимларда хизматини давом эттирган.

1970–1983 йилларда вилоят ИИБ бошлиғининг ўринбосари лавозимида хизмат қилган.

КИРПИЧЕНКО ИВАН
ПЛАТОНОВИЧ

1924 йилда Андижон вилояти Қўрғонтепа туманида туғилган. 1942 йил ноябрда кўнгиллилар қаторида армия хизматига кириб, 1943 йилдан дастлаб пулемётчи, сўнгра мерган сифатида Сталинград, Украина ва Белоруссия фронтларидаги жангларда қатнашган. Душманнинг 100 дан ортиқ аскар ва офицерларини ер билан яқсон қилган. Учала даражадаги «Шуҳрат» (Слава) ордени билан тақдирланган.

1947 йилдан Андижон шаҳар ИИБда хизмат қилган. 1958 йил 7 ноябрда хизмат вақтида уч нафар жиноятчи билан курашда оғир жароҳат олганидан сўнг нафақавга чиққан.

РАЖАБОВ ТОЖИБАЙ

**ВАЛИЕВ ҒАНИ
ВАЛИЕВИЧ**

1924 йилда Наманган вилояти Курмак қишлоғида туғилган. 1942 йилнинг сентябрь ойида фронтга жўнатилган. Нарва дарёсини кечиб ўтиш, Германиянинг Кенингсберг шаҳридаги махсус опера-цияда ва Берлин қамалида қатнашган. Учала даражадаги «Шуҳрат» (Слава) ордени билан тақдирланган.

Урушдан сўнг 1950 йилда ИИБ Тошкент ўрта махсус мактабини тамомлаб, Наманган вилояти ИИБ, Ички ишлар вазирлигида турли раҳбарлик лавозимларида хизмат қилган.

АМАНБАЕВ АЛИМБАЙ

1922 йилда Тошҳовуз вилоятида туғилган. 1942 йилдан фронтдаги жанг-ларда қатнашган. Шарқий Пруссиядаги душман мудофаасини ёриб ўтишда ва бошқа жангларда мардлик ва қаҳрамонлик кўрсатган. Учала даражадаги «Шуҳрат» (Слава) ордени билан тақдирланган.

Урушдан сўнг Нукус шаҳрида дастлаб чилангар, 1946 йилдан меҳнат-ахлоқ колонияси взвод командирининг ёрдамчиси, Нукус шаҳар милиция бўлинмаси взводининг командири ва бошқа лавозимларда хизмат қилган.

ИМАМОВ ЗУННУН

1917 йилда туғилган. Иккинчи жаҳон урушида ҳаракатдаги армия сафида кўплаб жангларда қатнашиб, қаҳрамонликлар кўрсатган. Фронгда олган жароҳатидан сўнг ватанига қайтиб, Тошкент Юридик институтини тамомлаган. 1960-68 йилларда Хоразм вилояти, 1968-1972 йилларда Тошкент шаҳри Ички ишлар бошқармаларига раҳбарлик қилган. Кўплаб орден ва медаллар билан мукофотланган.

ҲАСАНБАЕВ ШАРИФ

1920 йилда Қозғистоннинг Жамбўл вилоятида туғилган. Беларуссияда пулемётчилар взводнинг командири, батальон командирининг ўринбосари, полк штабининг бошлиғи сифатида фашистларга қарши жангларда кўрсатган қаҳрамонлиги учун кўплаб орден ва медаллар билан тақдирланган.

Урушдан кейин ИИО ларида турли раҳбарлик лавозимларида, 1970-1980 йилларда Ички ишлар вазирининг ўринбосари лавозимида хизмат қилган.

АБДУЛЛАЕВ ТИЛЛА

1922 йилда Фарғона вилояти Олтиариқ туманида туғилган. 1944 йилдан фронтга сафарбар этилган. 1944-1945 йилларда Польша, Руминия, Чехославакия, Германиядаги жангларда иштирок этган.

Урушдан сўнг ички ишлар органларида турли масъул лавозимларда, 1948-1964 йилларда Фарғона тумани Ички ишлар бўлими бошлиғи, Сурхондарё вилояти ИИБ, 1964-1974 йилларда Самарқанд вилояти ИИБ бошлиғи лавозимларида хизмат қилган. Кўплаб орден ва медаллари билан тақдирланган.

ЖАҲОНГИР ҚОЗҒИСТОННИНГ

1923 йилда Жанубий Қозғистоннинг Фунзе туманида туғилган. Урта мактабни тамомлагач, армияга қаҳирлиб, Сталинград мудофаасида катнашган.

Урушдан сўнг Тошкент Юридик институтини тамомлаб, ички ишлар органларида хизматига кирган. Транспортдаги ИИБ, кейинчалик, ИИБ Тергов бошқармаси, Кадрлар бошқармасида турли масъул лавозимларда хизмат қилган.

ИШЧИ-ДЕХҚОН МИЛИЦИЯСИНING ЁЗГИ ВА ҚИШКИ ЛИБОСИ.

СССР ИИХКнинг 08.02. 1940 йилдаги 79-сонли буйруғи

МИЛИЦИЯНИНГ ЛИБОСИ.

СССР ИВНинг 12.09. 1947 йилдаги 0553-сонли буйруғи

УРУШДАН КЕЙИНГИ ЙИЛЛАРДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ

Урушдан кейинги халқ ҳўжалигини тиклаш ва ривожлантириш даврида Ўзбекистон милиция идоралари, жумладан социалистик мулкни ўғирлашга қарши кураш бўлими асосий эътиборни давлат ва кооператив мулкни талон-торож қилувчиларга қарши курашга, моллар ва моддий бойликларни ўғирлаш ва қамомат қилишнинг олдини олиш ва бундай ҳолларга чек қўйишга, уларнинг сабабларини тугатишга доир эҳтиёт чораларини қўришга қаратди. Чигитли пахта ва дон маҳсулотларини талон-торож ва нобуд қилиш ҳолларига қарши кураш, чайковчиликка, савдо қоидаларини бузишга ва бошқа жиноятларга қарши курашни кучайтиришга асосий эътибор берилди.

Пахта, дон, гўшт, сут ва бошқа қишлоқ ҳўжалик маҳсулотларини етиштириш ҳамда тайёрлаш чоғида уларни жиний хуружлардан асраш хусусида алоҳида ғамхўрлик қилинди.

Транспорт ва пиёдалар ҳаракатини ташкил этиш ҳам милиция идораларининг вазифасига киради. Бу вазифа давлат автомобиль инспекцияси ва йўл ҳаракатини бошқариш бўлимларига (шундай бўлимлар тузилган жойларда) топширилган. Транспорт аварияларининг сонини камайтириш, ўтиш жойларининг транспортни ўтказиш қобилятини ошириш ва пиёдалар ҳамда транспорт оқимини бошқариш уларнинг асосий вазифаларидир.

Урушдан кейинги йилларда Ўзбекистонда автомобиль транспортига эҳтиёж ортди. Республика йўлларида жуда эскирган, кўпинча яхши таъмирланмаган, мажакланган ва эскирган машиналарнинг қисмларидан тикланган машиналар пайдо бўлди. Бунинг устига тажрибали шофёрлар етишмас эди. Саломатлиги ва ёши жиҳатидан транспорт ҳайдовчисига нисбатан бўлган талабларга мос келмайдиган кишилар кўпинча машина бошқарар эдилар. Буларнинг ҳаммаси давлат автомобиль инспекцияси ва йўл назорати ходимлари меҳнатини кийинлаштирар эди.

Милиция ходимлари автомобиль ҳўжаликлари ва ҳайдовчилар автомашиналардан фойдаланиш қоидаларига риоя этишлари учун кураш олиб бориб, автомобиль транспортини тиклашга катта ҳисса қўшдилар. Улар автопаркнинг техникавий ҳолатини эътибор билан кузатишар, транспортдан ғаразли мақсадда фойдаланишга уринишларнинг олдини олишар, ҳайдовчилар ўқишини ташкил этишарди. Милиция ходимлари автотранспортни

хисобга олиш ташаббускори бўлдилар, йўл ходисаларини аниклаш ва сабабларини текшириш, уларнинг олдини олиш чораларини кўриш учун кўп иш қилдилар.

Жиноят кидирув, социалистик мулкни талон-торож қилишга ва чайковчиликка қарши кураш бўлимларининг, ташки хизмат ва давлат автомобиль инспекциясининг олиб борган жуда катта ва мураккаб ишлари жиноятчиларни фош этиш ва тергов қилиш билан тугар эди.

Жиноятчиликка қарши курашда жиноят кидирув бўлими катта ташкилотчилик вазифасини бажарди. Бу бўлим ашаддий жиноятчиларни улар тўпланадиган ва тунайдиган жойларда қўлга туширар, ўтирилган молларни сотиб олиш ва сотиш билан шуғулланадиган, шунингдек шубҳали турмуш кечирадиган кишиларни аниқлар эди. Бу эса жиноятларнинг олдини олиш ва уларга ўз вақтида чек қўйишга имкон берарди.

Урушнинг дастлабки кунлариданоқ Тошкент шаҳрига эвакуация қилинган болалар билан лик тўлган эшелонлар кела бошлади. Ўзбекистон Комсомолни МҚ ва Маориф вазирлиги томонидан республикада 47 та болалар уйи ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилинди. Бу ишда, айниқса, Тошкент, Бухоро, Самарқанд ва Фарғона шаҳарларининг милиция ходимлари жон-бозлик кўрсатдилар.

22-болалар уйининг директори, узоқ йиллардан буён ана шу масканда минглаб болаларга она бўлиб, мураббийлик қилиб келаётган Антонина Павловна Хлебущкина шундай хотирлайди: «Мен ўшанда 23 ёшли комсомол киз эдим. Бизнинг илгариги болалар уйимиз Сағбонда жойлашганди. Биз 1941 йилдан буён ҳамиша, ҳар лаҳзада кишиларнинг, айниқса, милиция ходимларининг етим болаларга кўрсатаётган ғамхўрликларини, меҳру мурувватларини ҳис қилиб турамиз».

Урушдан кейинги дастлабки йилларда бир канча объектив сабаблар милиция ишини қийинлаштирарди. Милиция ходимлари тасарруфда автомобиль транспорти ва мотоцикллар деярли йўқ эди. Қишлоқ жойларда милиция ходимлари отда юришарди. Криминалистика техникаси ва оператив техника мутлақо етишмасди. 1950–1952 йилларда милицияни техника билан таъминлаш бирмунча яхшиланди, транспорт муаммоси ҳам маълум даражада ҳал этилди.

Милиция аппарати фойдаланиши учун тергов чамадонлари, оператив сумкалар, фотоаппаратлар ва бошқа техника кела бошлади. Кўпгина милиция бўлимларида янги техника бўлимлари ва гуруҳлари ташкил этила бошланди.

эксперт-криминалист лавозими жорий этилди, бу мутахассислар жиноятни фош этишга тобора кўпроқ жалб этила бошланди.

Милиция фаолиятида ўргатилган итларга ҳамиша катта эътибор берилган. «Ит – инсоннинг дўсти» деган эски накл милиция хизматида ҳар томонлама тасдиқланди. Ўргатилган итлар ёрдамида жуда кўп хавфли жиноятлар фош этилди. Жиноятчиларни қўлга олиш, маҳбусларни турмага кузатиб бориш, ўғирланган мол-мулкни излаш чоғида итлардан фойдаланилади. Милиция тарихида итлар ёрдамида ва ит ўргатувчининг мохирлик ҳамда қатъият билан ишлаши натижасида хавфли жиноятчилар қўлга туширилган ва фош этилган воқеалар жуда кўп.

Уруш йиллари болалар назоратсизлиги ва боқувчисизлиги каби иллатни келтириб чикарди.

1951 йилнинг ноябрида Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгаши ёшлар орасидаги жиноятчиликка қарши кураш тўғрисида қарор қабул қилди. Бу қарор республикада болаларнинг қаровсизлиги ва боқимсизлигини камайтиришда катта аҳамиятга эга бўлди. 1951 йилнинг октябрь ойидан 1952 йилнинг март ойигача Тошкент шаҳридаги милиция бўлимлари ҳузуридаги болалар хоналарига 5347 та боқувчисиз ва қаровсиз болалар келтирилди. Шундан 411 киши Ички ишлар вазирлигининг болалар қабулхоналарига топширилди, 67 таси болалар уйларига юборилди, 41 таси ишга жойлаштирилди. 26 киши эса балагатга етмаган ҳуқуқбузарлар меҳнат колониясига юборилди.

Бедарак йўқолган кишиларни излаш бўлими кўп меҳнат ва маҳорат талаб қиладиган ишни олиб борарди, баъзан ўғирланган болаларни излашга тўғри келарди. Болаларни излаш ишлари аҳоли орасида милиция идоралари обрўсини оширарди: меҳнаткашлардан жуда кўп миннатдорлик хатлари келиб турарди.

Участка вакиллари кишлоқ жойларда фидойиликни талаб қиладиган жуда катта ва мураккаб ишларни амалга оширдилар.

Милициянинг ташкилий тузилиши ва унинг меъёрий негизи такомиллашиб, ривожланиб борди. 1948 йилда милиция постлари ва патрул хизматининг янги Низоми кучга кирди. Бу Низомда бир қанча янги қоидалар кўзда тутилган эди: аввал камдан-кам амалга ошириладиган милиция патрул хизмати ташки хизматнинг зарур қисмига айланди.

Кейинчалик, 1952 йилда тўпланган тажрибага ва Низомнинг янги шартларига асосан постлар ва патрул хизмати янгиланди. Постда турувчи ва соқчининг вазифалари ҳамда ҳуқуқлари белгилаб қўйилди. Бунда жамоат

тартибини, мол-мулкни, фуқароларнинг шахсий ва мулкий хавфсизлигини қўриқлаш, транспорт ва пиёдалар ҳаракатини назорат қилиш масалаларида милиция идораларига қўйилган янги талаблар ҳисобга олинди.

1953 йил 27 мартда СССР Вазирлар Кенгаши «Жамоат тартибини сақлашни ва жиноятларга қарши курашни кучайтириш чоралари тўғрисида» қарор қабул қилди. 1953 йил 20 июлда эса Ўзбекистон ССР Вазирлар Кенгаши билан Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети «Ўзбекистон ССРда жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш ва жамоат тартибини сақлаш чоралари тўғрисида»ги қарорни қабул қилдилар. Бу қарорларда Ички ишлар вазирлиги фаолиятида қонунийликни мустаҳкамлашга, жиноятларнинг олдини олишга, қонун талабларини бир эмас, бир неча бор бузган шахсларнинг жиноий фаолиятига чек қўйишга алоҳида эътибор қаратилди. Биринчи навбатда жиноий ишларга доир тергов олиб бориш сифатини кескин яхшилаш, ташки хизмат ва жиноят қидирув аппаратини мустаҳкамлаш тавсия этилди. Оператив бўлимлар ходимларини жиноий ишлар юзасидан тергов олиб боришдан озод қилиш ҳақидаги қарор муҳим аҳамиятга эга бўлди. Бу оператив ходимлар қуч-ғайратини аввало жиноятларни қош этишга қаратиш имконини берди. Ўта хавфли жиноятларни тергов қилиш ва бундай жиноятларга хотима беришга катта аҳамият берилди. Бу қарорлар милициянинг барча ташкилотлари учун дастури амал бўлди.

Айрим милиция ходимлари социалистик қонунийлик бузилишига йўл қўйдилар. Бу эса республикада жиноятчиликка қарши кураш савиясини оширишга тўсқинлик қилувчи катта нуқсон эди. Шу муносабат билан 1953 йил 29 августда республика милиция бошқармаси сиёсий бўлимининг бошлиғи, Тошкент шаҳар милиция бошқармаси сиёсий бўлимининг бошлиғи, Хоразм вилоят милиция бошқармаси жиноят қидирув бўлимининг бошлиғи ишдан олинди, бошқа бир қанча ходимларга жазо берилди.

1954 йилда Қурулли Қучлар қисман қисқартирилиши муносабати билан захирага бўшатилган қўпгина офицерлар милиция идораларида хизмат қилишга келдилар, бу эса милиция ходимлари таркибининг сифатини яхшилаш имконини берди.

Жамоат тартибини мустаҳкамлашда участка вакиллари зиммасига катта масъулият юклатилди. Республика ички ишлар вазирлиги уни яхши англаб энг яхши участка вакиллари тажрибасини омдалаштиришга уларнинг ишини яхшилашга долзарб эътибор бериб келди. 1958 йилнинг май ойида Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирлигининг ҳайъати мажлисида «Тошкент шаҳридаги

биринчи милиция бўлими ва Кува район милиция бўлимининг энг яхши участка вакиллари А. Юсупов билан У. Ҳасановнинг ўзлари хизмат қилаётган участкаларда тартибни сақлаш ва жиноятчиликка қарши курашга доир иши тўғрисида»ги масалани кўриб чиқди.

Ҳайъат милиция участка вакиллари Ҳасанов ва Юсуповнинг ижобий тажрибасини маъқуллади ва Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирлиги милиция бошқармасининг хизмат бўлимига уларнинг иш усули тўғрисидаги шарҳларни шаҳар ва район милиция бўлимларига юборишни топширди.

1960 йилда ички ишлар органларининг фаолиятига оид иккита муҳим ҳужжат қабул қилинди. Хусусан, 1961 йил 5 майда Совет Иттифоқи Коммунистик партияси (КПСС) Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети томонидан «Ўта хавфли жиноятларга қарши курашишни янада кучайтириш тўғрисида»ги¹⁵⁷ фармон эълон қилинган бўлса, 1961 йил 17–31 октябрь кунлари бўлиб ўтган КПССнинг XXII съездида қўрилган масалалар доирасида жамиятдаги ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш борасида бир қатор вазифалар белгиланиб, жумладан, «...ҳуқуқ-тартиботларни ҳар қандай бузишларга хотима бериш, жиноятларни тугатиш ва уларни келтириб чиқарадиган барча сабабларни йўқотишни таъминлаш вазифаси қўйилди. Шунингдек, жамиятда қонун бузишларга ва жиноятларга ўрин бўлмаслиги, жамият учун хавфли жиноят қилаётган, социалистик турмуш қоидаларини бузаётган, ҳалол меҳнат қилиб кун кечиришни истамаётган шахсларга нисбатан қаттиқ жазо қўлланилиши лозимлиги, асосий эътибор жиноятларнинг олдини олишга қаратилиши кераклиги»¹⁵⁸ – таъкидланди.

Шу ўринда қайд этиш жоизки, бундай мазмундаги қарор қабул қилинишининг жиддий сабаблари бўлиб, XX аср 50-йиллари охири ва 60-йилларга келиб жамиятда жиноят содир этилиши ҳолатлари ўзининг энг юқори палласига кўтарилган эди. Маълумотлар таҳлили шуни кўрсатадики, бу даврда ички ишлар органлари ходимлари томонидан қўзғатилган қўплаб жиноий ишлар охирига етказилмаган, жиноятларнинг олдини олиш борасида чора-тадбирлар олиб борилмаган, қамоқхоналардан озод этилган жиноятчилар билан қонун ҳужжатларида белгиланган мезон ва талаблар асосида етарли даражада иш олиб борилмаганлигидан ҳатто милиция ходимлари орасида ички тартиб-қоидаларга риоя қилмаслик ва қонунбузарлик ҳолатлари

¹⁵⁷ Богданов С.В. Попытки Н.С. Хрущева активировать борьбу с экономической преступностью в СССР // Вестник архивиста – 2012. – №3. – С.213.

¹⁵⁸ КПСС съезdlари, конференциялари ва Марказий Комитет пленумларининг резолюция ва қарорлари. Т.8 (1959-1965 йй). –Т.: Ўзбекистон, 1985. –290-б.

кучайиб кетган эди. Лекин бу жараёнларга ўша даврдаги оммавий ахборот воситалари ва кейинроқ совет даврида чоп этилган адабиётларда ҳам ҳолис баҳо берилмади. Бу даврдаги милиция фаолиятидаги камчиликлар, уларнинг иш юритиши ва услубидаги муаммолар ҳукумат доирасида ва тегишли давлат ташкилотларида муҳокама этилсада, улар эълон қилинмади. Кейинги йилларда олиб борилаётган тадқиқотлар натижасида бундай вазиятлар келиб чиқиш сабабларининг асл моҳияти, хусусан, милиция таъминотидаги муаммоларнинг мавжудлиги, кадрларни танлаш, йўналтириш ва иш ҳажмининг белгиланиши масаласида ҳамда бошқа бир қатор камчиликларнинг бўлганлиги юзага чиқмоқда. Бу ҳақда кўплаб архив ҳужжатлари, эълон қилинган ҳужжатлар ва материаллар тўпламлари, эсдаликлар ва оғзаки тарих маълумотлари гувоҳлик беради.

Жумладан, таҳлил этилаётган йилларда милиция фаолиятига онд яна бир қатор камчиликлар кузатишган. Хусусан, республиканинг турли ҳудудларидаги аҳоли томонидан милиция ходимларининг ноқонуний ҳатти-ҳаракатлари, улар томонидан мансабни суиистемол қилиш ҳолатлари¹⁵⁹, асоссиз равишда фуқароларни ушлаб туриш ва уларнинг фаолиятига тегишли бошқа ҳолатлар юзасидан юқори ташкилотларга (Хоразм вилояти¹⁶⁰, Самарканд вилояти¹⁶¹, Бухоро вилояти¹⁶² ва бошқалар) кўплаб ариза ва хатлар келиб турган. Масалан, «Бухоро вилоятида тергов ишларининг нотўғри юритилгани, белгиланган муддатларга риоя қилинмаслик, фуқароларнинг асоссиз равишда ҳибсга олиш ҳолатлари¹⁶³, 1957 йил 24 декабрь ҳолатига кўра 32 кишига нисбатан кўзгатилган жиноий ишлар жиноят аломатларининг йўқлиги сабабли тўхтатилганлиги (бундай ҳолатлар ўртача 10,5 % ни ташкил этган), бундан ташқари 37 нафар фуқаро асоссиз равишда ҳибсга олинган (бундай ноҳуш вазиятлар айрим жойларда, жумладан, Кармана, Галаосиё, Когон районларида милиция ходимлари ёки фуқароларнинг ўлими билан ҳам тутаган)» каби маълумотлар архив ҳужжатларида келтирилади¹⁶⁴.

Ҳатто Ўзбекистон ССР Прокуратураси ходимлари томонидан Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг маъмурий

¹⁵⁹ ЎзР ПДА 58-фонд, 182-руйхат, 616-иш, 11-варак.

¹⁶⁰ ЎзР ПДА 58-фонд, 182-руйхат, 616-иш, 13-варак.

¹⁶¹ ЎзР ПДАнинг Бухоро вилояти ҳокимлиги бўлими, 1-фонд, 1:5-руйхат, 25-иш, 71-76-вараклар.

¹⁶² ЎзР ПДАнинг Бухоро вилояти ҳокимлиги бўлими, 1-фонд, 13-руйхат, 24-иш, 143-варак.

¹⁶³ ЎзР ПДАнинг Бухоро вилояти ҳокимлиги бўлими, 1-фонд, 15-руйхат, 25-иш, 72-варак.

¹⁶⁴ ЎзР ПДА 58-фонд, 182-руйхат, 616-иш, 63-65-вараклар.

органлар бўлими бошлиғига «Тошкент шаҳар милиция ходимлари, айниқса тергов бўлими томонидан кўплаб конунбузарликлар содир этилаётгани, фукаролар ноқонуний равишда прокурорнинг санкциясиз ушлаб турилгани, кўрсатилган камчиликлардан Ўзбекистон ССР Ички ишлар министрлиги огоҳлантирилгани, лекин улар томонидан ҳеч қандай чора кўрилмагани ҳақида» билдиришномалар юборилади¹⁶⁵.

Бу пайтда республика вилоятларида бундай нохуш ҳолатларнинг мавжудлиги, унинг юзага келиши сабаблари сифатида «...хукук-тартибот ва назорат органларининг аҳоли билан мунтазам алоқада бўлмаганлиги, жиноятнинг олдини олиш учун етарли даражада тарғибот-ташвиқот ишлари олиб борилмаганлиги, тергов ишларидаги узилишлар эса суд-хукук органлари ўртасидаги ҳамкорликнинг сустилиги билан изоҳланганлиги» ҳақида бир қатор архив ҳужжатларида маълумотлар учрайди¹⁶⁶.

Тошкент вилоятида ҳам жинорий унсурларнинг янада фаоллашгани, ҳисоботларда прокуратура ва милиция органларининг етарли даражада иш юритмаганлиги билан баҳоланган. Масалан, 1958 йилда судларга топширилган жинорий ишларнинг сони 1957 йилга нисбатан қуйидагича ошган:

давлат мулкни ўғрилаш учун ҳибсга олинганлар – 436 нафардан 709 нафарга;

қасддан одам ўлдириш учун ҳибсга олинганлар – 339 нафардан 441 кишига;

шахсий мулкни ўғрилаш учун қамалганлар – 339 кишидан 441 нафар кишига;

безорилик ҳолатлари учун – 618 нафардан 660 нафар киши ҳибсга олинганларнинг сони ошганлигини кўриш мумкин.

Шу билан бирга, Тошкент вилоятида 1958 йилда милиция идоралари томонидан рўйхатга олинган 2502 та жинорий ишдан 351 таси охирига етказилмаган бўлиб, айрим районларда аҳвол жуда аянчли эканлиги, хусусан, Янгийул районида – 70,6 %, Боёвут районида – 67,9 %, Оржоникидзе районида 77 % ни ташкил этгани кўрсатилган¹⁶⁷.

1958 йил 24 ноябрда милиция органлари фаолияти билан боғлиқ СССР Ички ишлар министрлигининг «Ички ишлар министрлиги Милиция бош бошқармаси тўғрисида»ги 0068-сонли буйруғи қабул қилинди. Буйруқда

¹⁶⁵ ЎЗР ПДА, 58-фонд, 182-рўйхат, 616-иш, 63-65-варақлар;

¹⁶⁶ ЎЗР ПДАнинг Бухоро вилояти ҳокимлиги бўлими, 1-фонд, 13-рўйхат, 25-иш; ЎЗР ПДАнинг Бухоро вилояти ҳокимлиги бўлими, 1-фонд, 15-рўйхат, 25-иш ва бошқ.

¹⁶⁷ ЎЗР МДА, 1710-фонд, 13-рўйхат, 121-иш, 50-варақ.

Милиция бош бошқармасининг штати ва структураси белгилаб берилди. Унга кўра бош бошқарма куйидаги бошқарма ва бўлимлардан иборат бўлди¹⁶⁸:

транспорт милицияси бошқармаси;
жиноий кидирув бўлими;
социалистик мулкни ўзлаштириш ҳамда чайковчилик билан шуғулланувчи шахсларга қарши курашиш бўлими;
тергов бўлими;
паспорт бўлими;
махсус бўлим;
секретариат;
тезкор-ҳарбий бўлим;
кариндошлари билан алоқасини йўқотган шахсларни кидириш бўлими;
ўқув бўлими.

Милиция бош бошқармасининг структурасида амалга оширилган ислохотлар негизда иттифокдош республикалар, жумладан, Ўзбекистон милиция органларининг тузилиши ва фаолиятида ҳам айрим ўзгаришлар килинди.

Тадқиқ этилаётган даврда ички ишлар органларида жамоат тартибини сақлаш ишларини такомиллаштириш мақсадида аҳоли ёрдамидан фойдаланишнинг қонуний тизими йўлга қўйилди. 1959 йил 2 мартда КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети томонидан «Жамоат тартибини сақлашда меҳнаткашларнинг иштироки тўғрисида»¹⁶⁹ қабул қилинган қарори асосида, шу йили 30 сентябрда Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг «Жамият тартибини сақловчи Кўнгилли халқ дружиналари тўғрисида» 7 бўлимдан иборат Низом қабул қилинди¹⁷⁰.

Низомда Кўнгилли халқ дружиналарига 18 ёшдан кичик бўлмаган фуқаролар давлат ташкилотларининг тегишли тавсияномалари асосида қабул қилиниши белгилаб қўйилган эди. Низомда Кўнгилли халқ дружиналарининг вазифа ва ваколатлари ҳам кўрсатилган бўлиб, уларнинг асосий вазифалари сифатида: кўча, стадион, парклар ва жамоат жойлари ҳамда дам олиш масканларида, турли мусобақалар ва тадбирлар ўтказилаётган жойларда тартиб-интизомни таъминлаш, белгиланган

¹⁶⁸ Лубянка: Органи ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБ-МВД-КГБ. 1917-1991. Справочник. Под. ред. акад. А.Н. Яковлева; автор – сост.: А.И. Кокурин, Н.В. Петров. – Москва: МФД, 2003. – С. 130.

¹⁶⁹ Богданов С.В. Попиткин Н.С. Хрушева активировать борьбу с экономической преступностью в СССР / Вестник архивиста. – 2012. – №3. – С. 211.

¹⁷⁰ ЎЗР МДА. 837-фонд, 38-руйхат, 9285-иш. 188-189-варақлар.

жойларда навбатчилик ташкил этиш, навбатчилик давомида аниқланган нохуш ҳолатлар ҳақида ички ишлар идоралари ходимлари ва оммавий ахборот воситаларига маълумот бериш, тартиб-интизом бузилиши ҳолати ёки қонунбузарликлар аниқланганда ҳуқуқбузарни ҳудудий жиҳатдан тегишли бўлган Қўнгилли халқ дружиналари штаби, милиция таянч пунктлари ёки қишлоқ ижроия комитетларига олиб бориш ва бошқа вазифалар белгиланган¹⁷¹.

Қўнгилли халқ дружиналарининг фаолиятини такомиллаштириш жараёнида ҳар бир шаҳар ва район ички ишлари бошқармаларида бевосита Қўнгилли халқ дружиналари штаби билан доимий равишда иш олиб борадиган ва уларнинг муаммолари билан шуғулланадиган ходимлар ажратилди¹⁷².

Қонунийликни мустаҳкамлаш ва жиноятчиликка қарши курашни кучайтиришга қаратилган бу тadbирлар амалдаги қонунларни қайта қўриб чиқиш заруратини тугдирди. 1958 йилнинг декабрида бешинчи чақирик СССР Олий Кенгашининг иккинчи сессияси бир қанча янги умумиттифок қонунларини қабул қилди. «ССР Иттифоки ва иттифокдош республикалар жиноят қонунларининг асослари», «Давлат жиноятлари учун жиноий жавобгарлик тўғрисида»ги Қонун», «ССР Иттифоки ва иттифокдош республикалар жиноий судлов асослари» шулар жумласидандир.

СССР Олий Кенгаши Раёсатининг 1962 йил 26 сентябрдаги Фармони жиноятчиликка қарши курашнинг олдинги маррасида хавф-хатарга қарши юзма-юз турадиган қўқ шинелли кишиларга умумхалқ эътиборининг ёрқин ифодаси бўлди. Фармонга мувофиқ мамлакатимиз меҳнаткашлари ҳар йили 10 ноябрь кунини Совет милицияси кунини байрам қила бошладилар. Бу эса милициянинг халқ олдидаги хизматлари эътирофи бўлиб унинг обрўсини тагин ҳам оширди.

1960 йил январда СССР Вазирлар Кенгаши, СССР Ички ишлар вазирлигини тугатиб, унинг вазифаларини иттифокдош республикалар ички ишлар вазирликларига топшириш тўғрисида қарор қабул қилди. Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг Раёсати 1962 йил 7 сентябрда Ўзбекистон ССР жамоат тартибини сақлаш вазирлигини қайтадан ташкил этиш тўғрисида фармон чиқарди.

Бирок тажриба шуни кўрсатдики, иттифок республика ички ишлар вазирлигининг тугатилиши жамоат тартибини сақлаш республика идоралари

¹⁷¹ МДА, 837 -фонд, 38-рўйхат, 9285-иш, 190-192-варақлар.

¹⁷² УЗР ИИВ.У 93 -фонд, 1-рўйхат, 8-иш, 35-варақнинг орақси.

ишини мувофиқлаштириб боришнинг қийинлашувига, тартибни сақлаш хизматининг айрим масалаларини меъёрий ҳал этишда, милиция айрим идораларининг ички тузилишини ва штатларини белгилашда асоссиз равишда хилма-хилликка олиб келди. Жиноятчиликка қарши кураш ва бу курашда фан-техниканинг энг янги ютуқларидан фойдаланиш тажрибаларини республикалараро оммалаштириш бўшашиб кетди.

Мамлакатнинг иктисодий таянчи – давлат ва фуқаролар мулкига тажовузлар ошиб кетганлиги бонс, БХСС аппаратларининг жиноят белгиларини аниқлаш ва далилларни тўплаш фаолиятида замонавий техника воситаларидан ва илмий усуллардан фойдаланиш тобора кўпроқ ўрин ола бошлади.

Қайд этиш керакки, 1962 йил 15 февралда СССР Олий Кенгашининг Раёсати «Милиция ходимлари ва халқ дружиначилари ҳаёти ва саломатлиги ва кадр-қийматига хавф солганлик учун жавобгарликни кучайтириш тўғрисида» ва «Номусига текканлик учун жиноий жавобгарликни кучайтириш тўғрисида» фармонлар чиқарди. Биринчи Фармонда жамоатчиликнинг истаклари эътиборга олиниб милиция ходимлари ва халқ дружиначилари қонуний фаолиятига қарши ҳаракат қилганлиги учун ва айниқса уларнинг жамоат тартибини сақлаш фаолияти муносабати билан милиция ходимлари ва халқ дружиначилари ҳаётига қасд қилганлиги учун жиноят қонунида кўзда тутилган жазо чоралари кучайтирилди. Фармонга мувофиқ милиция ходимлари ва халқ дружиначилари ҳаётига қасд қилган шахслар беш йилдан ўн беш йилгача озодликдан маҳрум этиладиган, жиноятни оғирлаштириши вазиятларида эса ўлим жазосига ҳукм қилинадиган бўлди.

СССР Олий Кенгаши Раёсати жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш, қонунийликни янада мустаҳкамлаш ҳамда жиноий судловнинг демократик асосларини кенгайтириш мақсадида 1963 йил 6 апрелдаги Фармони билан жамоат тартибини сақлаш идораларига дастлабки тергов юритиш ҳуқуқини берди. Ана шу фармонга мувофиқ равишда Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг Раёсати 1963 йил 27 апрелда «Ўзбекистон ССР жиноят-процессуал кодексига ўзгартишлар киритиш тўғрисида» Фармон чиқарди. Унда жамоат тартибини сақлаш идораларининг терговчилари дастлабки тергов ишларини олиб борадиган жиноят турлари белгилаб қўйилди.

Тергов ишларини ташкил этиш ва унга раҳбарлик қилиш учун Ўзбекистон ССР Жамоат тартибини сақлаш вазирлиги таркибида тергов бошқармаси, жамоат тартибини сақлаш вилоят бошқармаларида,

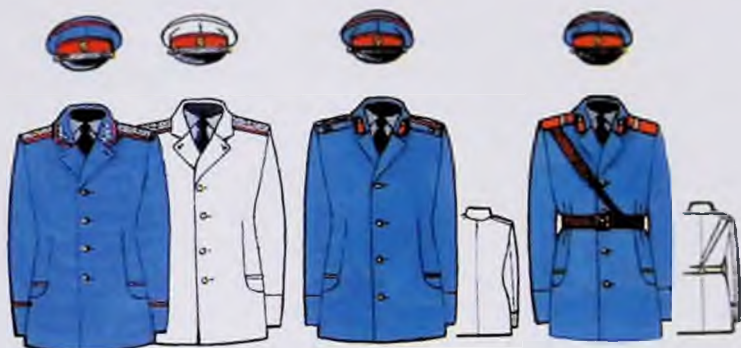

МИЛИЦИЯНИНГ ОДДИЙ ВА БОШЛИҚЛАР ТАРКИБИ ЛИБОСИ (3.01.1958 йилдаги 10-сонли БУИРУҒИ)

**Милициянинг оддий ва бошлиқлар таркибининг
эркаклар ва аёллар либоси. РСФСР ЖТСВнинг
(11.05.1965 йилдаги 365-сонли буйруғи)**

Қорақалпоғистон АССР Жамоат тартибини сақлаш вазирлиги, Тошкент шаҳар ижроия комитети милиция бошқармаси ва йўл милиция бўлимида эса тергов бўлимлари ташкил этилди. Шаҳарларда, районларда, темир йўл участкаларида тергов бўлинмалари ва терговчилар гуруҳлари тузилди, милиция идораларидаги дастлабки терговни олиб бориш билан шугулланадиган махсус тузилма тугатилди. Дастлабки терговни олиб бориш милиция идоралари оператив – бошлиқлар таркибига, шу жумладан участка вакилларига топширилди.

Ўзбекистон ССР Жамоат тартибини сақлаш вазирлиги идораларида тергов аппаратини ташкил этиш ва унинг фаолияти тўғрисидаги низомга мувофиқ олий ҳукукий маълумотли кишиларгина терговчи этиб тайинланиши мумкин эди. Ўрта ҳукукий маълумотли шахслар истисно тарикасида тергов ишига жалб қилинади. Шунда ҳам улар жиний ишларни тергов қилиш соҳасида амалий ишда катта тажриба орттирган бўлиши шарт эди.

Шу тарика республика тергов идораларига асосан серғайрат, зарур ҳаётий ва амалий тажрибага эга ҳукукий тайёргарлиги етарли, зиммасига юклатилган вазибаларни уйдлашга кодир ходимлар келди.

Жамоат тартибини сақлаш вазирлигининг тергов ходимлари жинийчиликка қарши курашдек муштарак ишга муайян хисса қўшдилар. Андижон, Хоразм, Тошкент, Самарканд, Фарғона ва Сурхондарё вилоят ижроия комитетларининг жамоат тартибини сақлаш бошқармаларида тергов ишларининг кўрсаткичлари яхшиланди. Тергов жараёнида тўхтатиб қўйиладиган ишлар анча камайди.

Милиция ходимлари давлат ва жамият манфаатларини, фуқароларнинг шахси ва ҳуқуқларини жиний хуружлардан ҳимоя қилиш чоғида сўнгги чора сифатида қурол ишлатиши мумкин эди.

«Милиция соқчилик – постлар хизмати Низом»и хизматни ўташнинг ташкилий шакллари ва тактик усулларини, ташки хизмат кучларини ташкил этиш ва уларга раҳбарлик қилиш билан шугулланувчи мансбдор шахсларнинг вазибаларини, шунингдек милиция соқчилик ва постлар нарядларининг вазибалари ва ҳуқуқларини аниқ ва тўғри белгилаб берди.

Ҳаёт талабларини тўла акс эттирадиган ана шундай низомни Ўзбекистон ССР Жамоат тартибини сақлаш вазирлиги ишлаб чиқди ва 1963 йил октябрдаги буйруқ билан кучга киритди. Бу низом кўчаларда, жамоат

тўпланадиган жойларда, темир йўл транспортида, оммавий тадбирларни ўтказиш чоғида, табиий офат юз берганда, фукаролар мунофааи шароитида милициянинг жамоат тартибини сақлаш хизматини ташкил этишини белгилаб қўйди. Барча милиция ходимлари соқчилик ва постда хизматни ўташ чоғида, шунингдек хизматдан ташқари вақтда ҳам, жиноятларнинг ва жамоат тартибини бузишнинг олдини олиш бевосита ушбу низомга амал қиладилар.

Янги низом нафақат ташқи хизмат ходимларининг, балки жиноят қидирув, БХСС, Давлат автомобиль назорати, паспорт аппарати ҳамда милиция бошқа бўлинмалари ходимларининг вазифаларини ҳам тартибга солди. Низом милиция барча ташкилотларининг жиноятчиликка қарши курашда баҳамжиҳат ҳаракат қилишини яхшилади ва қуч-ғайратларини бирлаштиришни талаб қилди.

Жамоат тартибини сақлаш юзасидан соқчилик хизматини ўташни яхшилаш мақсадида катта шаҳарларда милициянинг моторлаштирилган махсус қисмлари тузилди. Безориликка қарши курашда, фукароларнинг саломатлигига ҳавф соладиган ва уларнинг кадр-қимматини ҳақоратлайдиган жинойи ҳаракатларга чек қўйишда милиция ходимларининг ҳуқуқлари кенгайтирилди.

1964 йил 6 мартда Ўзбекистон ССР Марказий Комитетининг бюро мажлиси бўлиб унда кадрлар бюро тасдиғидан ўтади. Мажлисида «Жамоат тартибини сақлаш вазири лавозимига подполковник Яхёев Ҳайдар Холикович номзоди тасдиқланди. 1964 йил 7 мартда Ҳ.Х. Яхёевни Ўзбекистон жамоат тартибини сақлаш вазири этиб тайинлаш ҳақида республика матбуотида Ўзбекистон Олий Советининг Фармони эълон қилинади». 1964 йилнинг 10 март кунини эрталаб ҳаётимда катта ўзгариш юз берди. Вазирликнинг навбатчи машинаси олдида тўхтаб, ундан вазирлик партком котиби тушиб, менни табриклади. Вазирлик ўша вақтлар Тошкентнинг Охунбобоев кўчасидаги эски бинода эди.

Шундай қилиб, ўша кундан бошлаб, кейинги 16 йил мобайнида мен кечалари соат 12-1 (24:00-01)гача ишлайдиган бўлдим. Бу ҳамма хизматчилар учун ҳам одат тусига кириб қолди. Вазирлик иши билан чуқур танишиб чиққан сари унинг ишидаги жиддий хато ва камчиликлар, ўпирилишлар миқдори кун сайин қўлайиб борди. Мен узок кечалари ухламасдан бу хато ва

камчиликларни келтириб чиқарган сабаблар, уларни бартараф қилиш йўллари ҳақида ўзимча режалар тузиб чиқар эдим¹⁷³.

Бундай йўл қўйилган камчиликларни Х. Яхёев вазир лавозимида киришганлигининг биринчи кунлари тафсилотларини қуйидагича хотирлайди: «Айниқса, Ички ишлар вазирлиги раҳбарларидан бири Анатолий Семёнович Слонецкий билан бўлган суҳбат жуда ҳаяжонли ва ташвишли бўлиб ўтди. Слонецкий жойлардаги ишлар ҳақида, қатор йиллар давомида очилмай келаётган оғир жиноятлар ҳақида мавжуд бўлган ва анчадан бери фаолият кўрсатиб келаётган жиноий гуруҳ ҳақида суз юритиб, жиноятчилик билан кураш ишининг аянчли аҳолини, манзарасини фактлар ва рақамлар билан исбот қилиб беришга уринди. Бунинг сабаблари сифатида соҳада ишлаётган ўша йиллардаги кадрларнинг ҳуқуқий ва умумий билим савияси пастлигини баҳона қилиб кўрсатди. Мен ундан милицияда оператив иш қандай йўлга қўйилганини сўраганимда, угина эмас, балки кўпчилик раҳбарларнинг бу соҳани чуқур билмасликлари, умумий примитив (оддий) тарзда тассавурга эга эканликларини сездим. Бу мен учун муҳим ҳулосалардан бири бўлиб, келажакда шуни биринчи навбатда йўлга қўйишни режалаштирдим. Шунинг билан Слонецкий билан бўлган суҳбатдан чиқарган яна бир муҳим ҳулосам шу бўлдики, шахсан ўзим милициянинг кундалик иши билан жойларга чиқиб, бевосита кузатиш йўли билан уларнинг иш фаолиятини таҳлил қилишим зарур бўлиб қолди»¹⁷⁴.

Дарҳақиқат, Х. Яхёев вазир сифатидаги фаолиятининг дастлабки пайтидаги танқидий йиғилишларнинг биридан қайтар экан, шундай хотирлайди: «олдимда тоғдай кўндаланг турган республика жамоат тартибини сақлаш тизимидаги ўпирилишлар, хатолар тузатилиши ойлари, балким йилларни талаб қиладиган вазифалар, эллик мингдан ортиқ шахсий таркибнинг орасидаги чок-чокидан сўкилиб кетган интизомни тиклаш, жой-жойига қўйиш ва ҳоказо нотаниш ишлар менинг зиммамда бўлиб, ярим кечагача бу даҳшатли ўй-хаёллар ичида чайқалиб, ярим кечагача ухлай олмадим, овқат ҳам томоғимдан ўтмади»¹⁷⁵.

1960 йилларнинг ярмига келиб, республикада Самарқанд вилоятида биринчилардан бўлиб, стационар миллий дизайн билан безатилган ГАИ постларини қуриш ишлари бошланди. ГАИ постларининг атрофини гулзор ва кичик мевазор боғчалар билан безаш лозим бўлади. Уларда прожекторлар

¹⁷³ Яхёев Х.Х. Тилсим. Вокеней роман. – Т.: «MUMTOZ», 2015. – 3-6.

¹⁷⁴ Ўша мавза. – 3-6.

¹⁷⁵ Яхёев Х.Х. Тилсим. Вокеней роман. – Т.: «MUMTOZ», 2015. – 22-6.

ўрнатиб, кечаси ҳам ишлайдиган килинди. Сон-саноксиз транспорт хайдовчилар учун, йўловчилар учун ҳам бир пас хордик чиқариб, ўз носоз транспорт воситаларини енгил кичикроқ таъмирлашлари ҳам мумкин бўлади. Биринчи ГАИ пости Катта ўзбек трактида Зарафшон кўпригидан чиқишдаги Тошкент йўлида, иккинчиси Дахбед музофотида, яъни Зарафшон дарёси иккига, Оқдарё ва Қорадарёга бўлинадиган чоррахада, қолган иккитаси Пастдаргом туманида ҳамда Каттакўрғонда, Бухорога чиқиш йўлида қурилди.

Тошкент сулҳ шаҳри ҳамдир. 1966 йилнинг бошларида жаҳон матбуоти саҳифаларида Покистон билан Ҳиндистон ўртасида шиддатли жанглар авж олганлиги ҳақида радио ва телевидение орқали катта шов-шувлар кўтарилиб кетди. Ўша йиллари иттифок Ҳиндистон томонида бўлиб, Покистон давлатини Америка Қўшма Штатлари қаттиқ ҳимоя қилаётган эди. Ҳар икки буюк давлатнинг сиёсий ва иқтисодий қизиқишлари Осиё қитъасидаги бу иккита давлат тимсолида тўқнаш келган эди. Тошкент конференциясининг тинч ўтказиш учун сафарбарлик кучли эди. Конференцияга дунёнинг деярлик барча мамлакатидан етти юз кишидан ортиқ журналистлар, радио ва телерепортёрлар, фотомухбирлар Тошкентга ташрифи қутилди. Уларнинг барчасини олдиндан берилган рўйхатга қараб, Тошкентнинг ўша вақтлардаги меҳмонхоналарда жойлаштириши мўлжалланади. Албатта, буларнинг сафида чет эл разведкалари агентлари, ашаддий қарши қайфиятда бўлган Ғарб журналистлари мавжуд бўлган.

Тошкент чеккасидаги, яъни Дўрмон томонда учта машҳур дачалар Алексей Николаевич Косигин учун, Лал Баҳодир Шастри бошчилигидаги Ҳиндистон делегацияси ва Муҳаммад Айюбхон бошчилигидаги Покистон делегацияси учун резиденция сифатида белгиланади.

Шундай мураккаб вазиятда милиция олдида катта қийинчиликлар мавжуд бўлган. Ўша давларда Тошкент шаҳар ИИББ ГАИсининг моддий таъминоти, қасбий либоси ва ходимларнинг ташки кўриниши, транспорт воситалари халқаро конференция иштирокчиларини кутиб олиш талабларига жавоб бермасди. Куйидаги тарихий фактларга мурожаат этамиз: «Милиция зиммасида куйидаги катта қийинчиликлар турган эди:

1. ГАИ ходимларининг ташки қиёфаси, формаси, транспорт воситаларининг ҳолати бу талабларга жавоб бера олмади. Биз улуғ мартабали меҳмонларни, уларнинг машинасида кузатиб юриш учун учта милиция эскорти¹⁷⁶ ташкил қилишимиз керак бўлди.

¹⁷⁶ Эскорт – юқори мартабали меҳмонларни ҳимоялаб, улар тушган машиналар олди-орқаси ва икки ёнида мотоциклли сафларнинг кузатиб юриши.

2. Делегация тўхтайдиган жойларда милиция постларида туриш учун сараланган, яхши кийинган милиция ходимлари қўйилди. Ана шу кийинчиликларни ҳисобга олиб, мен (Х. Яҳёев – муаллифлар) кечки пайт шошилинч равишда марказқўмга чакирилдим. Марказқўмнинг биринчи котиби кабинетида Владимир Григорьевич Ломоносов ҳам бор эди.

Ломоносов Шароф Рашидовичнинг топшириқларига кўра, бошқа барча ишлардан озод қилиниб, фақатгина конференциянинг ташкилий ишига раҳбарлик қилиш учун топширик олиб турган экан. Мен шу ернинг ўзида милицияни махсус кийинтириш ва янги ок эскорт мотоцикллари билан таъминлаш масаласини қўйдим. Бу таклиф ҳар иккала раҳбар томонидан жуда кийинчилик билан нўхоят қабул қилинди.

Шароф Рашидович ўйланиб туриб, АЧ аппаратида Москвага, Косигинга телефон қилдилар (Косигин СССР Министрлар Советининг раиси эди). Яхшиям Косигин ҳали ишда экан. Сўз охирида Рашидовичнинг ҳориган юзларида табассум пайдо бўлди ва бир неча бор раҳмат айтиб гўшакни қўйдилар ва менга қараб:

– Мана, укам Ҳайдаржон! Ўртоқ Косигин эртагаёқ Тошкентга 90 дона ок, янги «Урал» маркали эскорт учун керакли мотоцикллар, унга қўшиб икки дона янги ок «ГАЗ-24» машинасини сизнинг вазирлик ихтиёрига жўнатадилар. Бундан ташқари, эскорт аъзолари учун форма устидан киядиган махсус ок тасмалар ва каскалар жўнатадилар, – деди. Вақт жуда зик эди, мен ўзимда йўқ хурсанд бўлиб вазирликка келдим. Вақт ярим кечаси бўлиб қолган эди. Анатолий Слонцкий ГАИ бошлиғи Ғафоровни ҳамда Тошкент шаҳар милицияси бошлиғи Тошметовни чакириб, уларга эскорт учун хизмат қилиши мумкин бўлган, сараланган ГАИ отрядини эрталабгача тузиб чиқишни ва Тошкентдаги бетон йўлида уларнинг кундалик машини ташкил қилишни буюрдим»¹⁷⁷.

Тошкент конференциясини ўтказиш даврида Ўзбекистон милицияси кўп жиҳатдан чиникди ва тажриба орттирди. ГАИ таркибидан саралаб олинган ёш милиция ходимлари конференция давомида ўзбек милициясининг шаънини ҳимоя қилиб, катта жонбозлик билан хизмат қилдилар. Тошкент меҳнаткашлари орасида ўз ташки кнёфалари, аниқ ва пухта ҳаракатлари билан обрў қозона бошладилар. Бу ўринда Тошкент ГАИсининг ёш қирчиллама эскорт командирлари, кичик лейтенантлар Акмал Хўжаев, Сайфи Расулов каби шуларга ўхшаган ўнлаб ходимларни эслашни жоиз деб биламиз.

Сунгги ўн йиллар ичида булар вазирликнинг таянч кучларига айланиб ўз хизматлари билан ўрнак кўрсатиб келдилар. Акмал Хўжаев Тошкент

¹⁷⁷ Яҳёев Х.Х. Тилсим. Воксний роман. – Т.: «MUMTOZ», 2015. – 84-б.

милициясининг полк командири даражасида, Сайфи Расулов эса Бухоро вилоят ГАИси бошлиғи сифатида сидкидилдан хизмат килиб келишди.

1966 йил 26 апрелда Тошкентда табиий офат – зилзила юз берганда милиция ходимлари матонат ва мардлик кўрсатдилар. Улар зилзиланинг дастлабки дақиқалариданоқ жабрдийдаларга ёрдам бера бошладилар. Милиция ходимлари кундузи одатдаги хизмат бурчларини бажаришар, кечкурун эса кўчаларга чодирлардан тикланган шахарчаларга сокчилик килишга чиқар эдилар.

Зилзила тафсилотлари бўйича ўша даврдаги вазир Ҳ. Яхёев хотираларига юзланамиз:

«Бутун вазирлик бўйлаб, Тошкент гарнизони бўйлаб казарма ҳолатини жорий қилдим.

Барча вазирлик зобитлари, Тошкент шахар милициясининг ходимлари казарма ҳолатини ижро қилиш учун ўз хизмат жойларига етиб кела бошладилар. Шу соатдан бошлаб булар бир неча ҳафта давомида уй-уйларига бормасдан хизмат жойларида тунаб, ўз вазифаларини бажардилар. Махсус телефон алоқаларини тиклаш учун кескин чоралар кўрилди.

Коллегия аъзолари билан кўрилажак фавқулодда чора-тадбирларимиз ҳақида келишиб олдик. Йирик махсус оператив чоралардан бошлаб, майда, икир-чикирларигача белгилаб чиқдик. Буларни пунктма-пункт ҳар бир коллегия аъзоси ўз дафтарига ёзиб олди. Республика жиноят кидирув бўлимининг бошлиғи Аҳмад Мирзаев, бўлимининг масъул ходими Файзулла Юнусхўжаев зиммасига ҳозирдан бошлаб бутун ҳисобда бўлган ва оператив маълумотлардан ўтадиган машҳур ўғирлар ҳисобини олиб чиқиш, уларни қақириб, бирма-бир профилактик, яъни огоҳлантириш суҳбатини ўтказиш топширилди. Энг ашаддий, қайсар, «вор в законелар» билан ўзим суҳбатлашмоқчи бўлдим.

...Ҳа, ўша зилзила марказида факатгина Ўзбекистон Марказқўмининг янги биноси, бизнинг вазирликнинг беш каватли биноси ва Давлат хавфсизлиги жойлашган бино бутун қолган ҳолос. Вазирликнинг ёрдамчи хизматлари жойлашган бир-икки каватли бинолар, Тошкент шахар милициясининг Лохутий кўчасидаги бинолари, Республика шахар ГАИ бинолари ҳам вайрон бўлган эди. Қийинчилик билан бўлса ҳам вазирлик биносида учта хонани республика прокурори Мамажон Махсумовга бўшатиб беришга қарор қилдим.

...Сирожиiddинов тезда юзта ҳарбий палаткани етказиб беришга ва тўртта вагонча ажратишга ваъда берди. Бу палаткалар вазирлик ҳовлисида қўйиладиган ва Тошкент милициясини жойлаштиришга бериладиган бўлди. Вагончаларда Тошкент шахар милициясининг навбатчи хоналари. ГАИ

хизматлари жойлашадиган бўлди. Шундай қилиб, соат саккизга яқинлашганда биз тезкор ҳаракат қилиб, тадбирий чораларни белгилаб олдик.

Ўзкомпартия раҳбари ҳукумат раисига ҳам эътибор бермай, биринчи навбатда, менинг ахборотимни талаб қилди. Мен қисқа қилиб, энг биринчи кузатишлар натижасини айтдим. Ер қимирлаши оқибатида шаҳар бўйича икки мингдан кўпроқ киши оғир жароҳатланган ва ҳалок бўлган. Тошкентнинг марказий қисмидаги бинолар деярлик вайрон бўлган. Аҳоли даҳшатли зилзила бўлганда ҳам соқинлик ва вазминлик билан осойишталикни сакламоқда. Тошкентнинг асосий моддий ва маданий бойликлари сакланидиган объектлар милиция томонидан қаттиқ қўриқланмоқда, парокандалик аломатлари сезилмаяпти. Босқинчилик ва талон-торожликка йўл қўйилмади.

Мародёрлик (ўлганларнинг мол-пулини талаш) юз бериши мумкин ҳолатларнинг олди олинмоқда, милиция органларида пойтахт бўйича казарма ҳолати жорий қилинди. Милициянинг энг зарурий хизматлари дивизиямиз томонидан ажратилган палаткаларда ўз иш фаолиятини давом эттиришмоқда.

... Мажлис охирида Шароф Рашидов биринчи навбатда зилзиладан зарар кўрган оилаларга моддий ёрдам ва бир йўлакай нафақа берилиши, Тошкент тез орада вайрона уйларнинг чиқинди ва ахлатларидан тозаланиб, улкан қурилиш майдонига айланиши, бузилган бир қаватли уйлар харобаси ўрнига кўп қаватли замонавий уйлар қурилажаги, бу борада иттифок ҳукумати томонидан қатта маблаг ажратилганини хабар қилиб, барчамизни янги замонавий пойтахт Тошкент қурилишига сафарбар қилди, шу куниёқ Тошкентга мамлакат раҳбари Л. И. Брежнев ҳамда А. Косигинни келиши ҳам хабар қилинди.

... Зилзила давомида мендан бошлаб, барча милиция ходимларининг иш соати деярли 20–24 соатга айланган эди. Улар казарма ҳолатида хизмат қилишни давом эттирар эдилар. Бизнинг зиммамизга яна бир масъулиятли вазифа юкланган эди.

Марказдан тўхтовсиз келаётган қурилиш материаллари ортилган эшелонларни қабул қилиш, улардаги юкларни тушириб, қўриқлашни таъминлаш ва Россия шаҳарлари, Украина ҳамда Белоруссиядан келаётган ўн минглаб қурувчилар отрядини кутиб олиб, жойлаштириш, уларнинг осойишталигини таъминлаш керак эди. Ходимларимиз қанчалик жонбозлик ва фидойилик билан хизмат қилса-да, бу биз учун қутилмаган бепоён вазифаларни яхши бажариш учун милиция ички қўшинлари махсус батальонининг кучлари етарли эмас эди¹⁷⁸.

Ўша йиллари Тошкент ва унинг атрофида кўп бўлган жиноятчи шайқалар бошлиқлари, яъни «вор в законе»ларни вазирликка бирма-бир

чакириб, менинг ўзим уларнинг ҳар бири билан суҳбатлар ўтказдим. Бу тоифа кишиларда инсоний ва гражданлик хиссиётини уйғотиб, мамлакат бошига, халқнинг бошига огир мусибат тушганда, улар бизга ҳар томонлама кўмак бериши лозимлиги, зилзиладан яралган мажруҳ Тошкентда биронта ҳам жиноят бўлишига йўл қўймаслик лозимлигини айтдим. Аммо хавфли жиноятчиларнинг виждонига ишониш кийин эди. Ўтказган бу тадбир-чорамиз ҳар ҳолда натижа берди. Босқинчилик, зуравонлик, одам ўлдирish жиноятлари йўқолди. Буларнинг ёрдамида Оренбург, Уфа, ҳатто Узок Шарқдан Тошкентни талаш ниятида келаётган жиноятчи гуруҳлар бизнинг мўлжал бўйича тегишли транспорт милиция органлари томонидан тўхтатилиб, зарарсизлантирилди, келган жойларига қайтариб юборилди. Тошкентга четдан биронта ҳам хавфли жиноятчилар группасининг кириб келишига йўл қўймадик. Бизнинг суҳбатимизда бўлган жиноятчиларнинг айрим гуруҳлари, ҳатто ўзлари майда-чуйда якка ўғриларни милицияга ушлаб келиб топшириш ҳоллари ҳам бўлиб ўтди. Аммо улар майда ўғриларни ушлаб, ўзлари катта ўғрилик қилиши ҳам мумкин эди. Бунинг оқибатида ярим миллиондан кўп кишиларнинг вайрон бўлган хонадониди бутун шаҳар бўйлаб жойлашган сон-саноксиз палаткаларда ўғрилик жиноятлари деярли юз бермади¹⁷⁹.

1966 йил май ойининг биринчи ўн кунлигида ҳаво бирдан исиб кетиб одамлар зич яшаётган, палатка шаҳарчаларида, зилзиладан бузилган уйлар харобаси жойлашган манзилларда антисанитария ҳоллари бошланиб, иссиқда гуж-гуж ўйнаган пашшалар турли юкумли касаллар тарқатиш ҳолларини туғдирдилар. Тошкентнинг озик-овкат, мева-чева сотиладиган бозорларида, айниқса, вайроналар яқинида қўлда пишириб сотиладиган озик-овкат расталарида антисанитария ҳолати яққол намоён бўла бошлади. Яқиндагина Қорақалпоғистондаги вабо хуружидан зўрга қутулган Ўзбекистон учун бу даҳшатли ҳолат эди. Асабийлашган ва чарчаб хориган халқ оз сонли тиббиёт-санитария инспекторларига деярлик кулоқ солмай қўйишган, уларни писанд ҳам қилишмас эди. Фавқулодда комиссия мажлисидан кейин менга бу ҳақда республиканинг бош санитария врачлари ҳасрат қилиб қолди. Бу огир вазиятнинг ҳисобга олиб, менда ўша вақтларда иттифокнинг ҳеч қаериди ҳали жорий қилинмаган янги бир фикр келди, яъни Тошкентда зилзила оқибатларини бартараф қилиш учун ишлатиш мақсадида Тошкентнинг милицияси қошида тахминан бир юз йиғирма кишидан иборат милициянинг санитария отрядини тузиш, уни ўрта малакали тиббиёт ходимлари ҳисобидан тўлдирish ва хавфли жойларда катъий назорат ишларини амалга ошириш учун хизмат қилдириш таклифи пайдо бўлди. Қорақалпоқ воқеасидан кейин юрак олдириб қўйган

республика раҳбарларига бу таклифим жуда маъқул келди. Москва ажратган пул ҳисобидан, яна маҳаллий бюджет ҳисобида турадиган Тошкент милициясининг санитария отрядини тузиш ва уни кўп деганда, ўн кун ичида ишга туширишни режалаштирдик. Саккиз-ўн кун деганда милициянинг санитария отрядига юздан ортик шифокор мутахассис ишга қабул қилинди, булар, асосан, маҳаллий миллат вакиллари, ўзбек урф-одатларини биладиган, тушунадиган фуқаролардан, аксари қисми хотин-қизлардан иборат эди. Уларга милиция формаларини кийдириб, махсус унвонлар берилди. Отряд аъзолари малакали санитария гигиенаси мутахассислари билан бирга милициянинг патрул хизматини яхши биладиган мутахассислар яхши инструктаждан ўтказилиб, отрядга оқ йўл берилди. Тез орада бизнинг санитария милициямиз жамоа овқатланиш жойларида, бозорларда катъий ва муросасиз равишда санитария ва гигиена қоидаларини жорий қила бошладилар. Тез орада тартиббузар ва лоқайд фуқаролар отрядининг тадбири чораларимиз натижасида Ўзбекистон соғлиқни сақлаш ходимларининг жонбозлиги, ҳормай-толмай катта масъулият билан меҳнат қилиши оқибатида зилзиладан қаттиқ шикастланган пойтахтимиз Тошкентда ҳеч қанака юқумли касалликлар тарқалишига йўл қўйилмади¹⁸⁰.

Милиция Тошкент гарнизони шахсий таркибининг иши жуда кўпайди: аҳолини ичкиликбозлардан, безорилардан, жиноий унсурлардан ҳимоя қилиш, одамлар учун меъёрий турмуш шароитини яратиш, автотранспортнинг бир маромда ишлашини таъминлаш, йўл ҳаракати қоидаларига риоя қилинишини пухта кузатиб бориш лозим эди. Зилзиладан кейин Тошкент шаҳар ижроия комитети жамоат тартибини сақлаш бошқармасининг ҳамда бошқарма бўлинмаларининг барча ходимлари вазиятни аниқлаш ва жабрдийдаларга ёрдам бериш учун шошилиш равишда жойларга юборилди. Жуда кўп оддий милиционерлар ва офицерлар бир қанча муҳим иншоотларни қўриқлай бошладилар. Милиция мактаби курсантлари уларга ёрдам бериш учун сафарбар этилди. Ишни пухта ташкил этиш ва милициянинг барча хизматлари фаолиятини мувофиқлаштириш учун жамоат тартибини сақлаш бошқармасида штат тузилди ва амалий тадбирлар режаси ишлаб чиқилди.

Тошкент милиция мактабининг ўқитувчиси милиция капитани Е. Титов соқчиликни тугаллаб, ишни бошқа ходимга топшириб рафикаси даволанаётган касалхонага йўл олади. Сарикўл ва Темир йўл кўчалари чорраҳасида уни бир киши тўхтатиб ҳозиргина ҳамма нарсасини тортиб олишганидан шикоят қилади. Капитан жабрдийда билан бирга жиноятчилар изига тушади. Кўп вақт ўтмай тўрт йигитга етиб олишади. Бир ўзи тўрт киши билан олишишига тўғри келади. Самбо бўйича СССР спорт устаси, Республика чемпиони жиноятчилар қўпчилик деб чекинмади, улар милиция идорасига келтирилди.

¹⁸⁰ Ўша мавза. – 98-б.

Ўша кунларда Тошкент милицияси ходимлари учун ишлаш жуда қийин бўлган. Оддий кун тартиби бузилди, қўпинча шахсий ишларни, онла эҳтиёжларини йиғиштириб қўйишга тўғри келарди. Оператив ходимлар кунига 10–12 соатлаб ишлашарди. Сокчилик хизматини ўташга алоҳида эътибор бериларди. Бу хизмат табиий офатдан шикастланган даҳалар туфайли ташкил этилган эди. Тошкент шаҳар ижроия комитети жамоат тартибини сақлаш идоралари ҳамда бошкармаларининг барча ходимлари кечаю-кундуз икки сменада ишлашга ўтказилди. Улар асосий жиноятлар маст ҳолда содир этилишига ишонч ҳосил қилиб, ичкиликбозликка қарши катъий кураш эълон қилди.

1966 йил апрель ойининг сўнгги кунларида РСФСР жамоат тартибини сақлаш вазирлиги Олий мактаби Тошкент сиртки таълим факультетининг профессор-ўқитувчилари, тингловчилари қувончли воқеага тайёргарлик қўришарди. Улар янги бинога кўчиб ўтишлари лозим эди. Лекин зилзила бу воқеани номаълум муддатга кечиктирди. Факультет вақтинча жойлашган икки қаватли биногина эмас, факультет учун махсус қурилаётган янги беш қаватли бино ҳам зилзиладан шикастланган эди. Нима қилиш керак? Янги бино топилгунга қадар машғулотларни тўхтатиб туриш керакми? Ёки авария ҳолига келиб қолган синфхоналар ва иш кабинетлари таъмирланишини кутиш керакми? 30 кунлик тайёргарлик машғулотларидан ўтиш ва кириш имтихонларини топшириш учун 300 нафардан ортқ бўлажак талабалар Тошкентга чақирилган, шу билан бир вақтда имтихон сессиялари бошланган эди.

Раҳбарлик ўқишни давом эттириш имкониятини топишга аҳд қилди. Маъмурий-техника ходимлари ва профессор-ўқитувчилар, шунингдек тингловчилар қодирларга қўчирилди. Ўқиш ҳам шу ерда давом этди. Муаллимлар қодирма-қодир ўтиб лекция ўқишар, семинар-машғулотларини олиб боришарди. Имтихон қилишар – кечкурун эса мактабнинг барча ходимлари жамоат тартибини сақлаш юзасидан хизматни ўташарди.

Иш шароитининг жуда ноқулай, огир бўлишига қарамай пойтахт милиция гарнизони ва унинг бўлинмалари ходимларининг маънавий ҳолати жуда яхши эди. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва республика пойтахтини муваффақиятли тиклаш учун шарт-шароит яратиш юзасидан барча зарур чоралар қўрилди. Тошкент милицияси дадиллик билан ишлаб замонавий янги Тошкент қурилишига қўмаклашди.

Зилзила оқибатида марказдаги кўп маъмурий бинолар тамоман вайрон бўлганлиги учун ҳукумат уларга янги иш биноларини қуриб олиш ва ярим

вайрон бўлганларини таъмирлаш учун жуда қискартирилган миқдорда маблағ ажрата бошлади. Шу каторда Тошкент шаҳри милициясининг биносини тезлик билан вақтинча таъмирлаб, бир-икки йил ўтгандан кейин Жуковский кўчасида янги замонавий бино қурилиши бошлаб юборилди. Ҳозир ана шу бинода Тошкент шаҳар ички ишлар бош бошқармасининг маъмурияти хизмат қилмоқда.

Луначарский кўчасида эски мактаб биноси таъмирланиб, Тошкент вилоят милициясининг биносига айланди. Бинонинг рўпарасида жуда замонавий қилиб мармар тошлар ишлатилиб, бошқарманинг ГАИ бўлими учун ҳам янги бино қурилди. Шу орада Гогол кўчасида Республика прокуратураси учун ер участкаси ажратиб берилиб, август ойигача тўрт қаватли бино қурилди. Республиканинг янги прокурори Нуъмон Бўрихўжаев билан касбдошларнинг ёрдами ва ҳамкорлиги сифатида ушбу бино қурилишига вазирлигимизнинг капитал қурилиш бошқармаси бегараз ёрдам кўрсатди. Янги бино тез орада ишга тушгач, Республика прокуратураси учун криминалистик кабинет яратиб берилди. Уни ўша замондаги техника воситалари билан жиҳозланди. Ҳозир ҳам Республика прокуратураси ана шу бинода фаолият юритмоқда.

Бизнинг милициямиз жуда катта синовини бошидан кечирди ва ундан муваффақиятли чиқди. Бунинг натижасида:

а) Ўзбекистан пойтахти саккиз юзта катта ва майда ер ости силкинишлари юз беришига қарамасдан, Тошкентда талон-торожчилик, босқинчилик, яъни мародёрликка йўл қўйилмади. Кўчаларда дўконлар, аҳолининг мол-мулки очик сочилиб ётганига қарамасдан, уларни ўғирлаб кетишига йўл қўйилмади;

б) аҳолининг шахсига тажовуз қилиш, унинг ҳавфсизлигини бузиш мумкин бўлган жиноятларнинг олди олиниб, бу оғир қўноқларда аҳолининг тинч ва осойишта ўз вазифаларини бажаришини таъминлади;

в) пойтахтга мамлакатдан «пихи» ёрилган, ҳеч нарсадан тоймайдиган ашаддий жиноятларнинг кириб келишига йўл қўйилмади;

г) вазирлик ва Тошкент милициясида ўз хизмат бурчига содик, ўз касбининг моҳир усталари, ҳар қандай қийинчиликларни енгиб, ўз халқининг осойишталагини таъминлайдиган фидойи ходимларнинг янги бир отряди шаклланди;

д) мана шу жонбозликлар натижасида Ўзбекистон милициясининг халқ орасида обрў-эътибори ортиб кетди.

Ер қимирлаш оқибатларини ана шундай ортикча талофатларсиз тугатишда бизнинг тажрибамизни кейинги йиллар давомида қўшни республикаларнинг

милиция ходимлари ўрганиб чиқдилар, бу тажриба узок йиллар давомида ўзимизга ҳам ишда асқотди.

1966 йилнинг ёзида Фарғона водийсига тоғдан сел оқими келганда Фарғона вилояти милиция ходимлари мардлик ва уюшқоклик кўрсатдилар. Табиий офат Бешолиш пастлигида жойлашган Қувасой посёлкасига хавф солиб турарди. Бу ерда қурувчилар иш олиб бораётган эди. Жамоат тартибini сақлаш ходимлари тез ва аниқ ҳаракат қилиб катта посёлка аҳолисini ва қурувчиларни йигирма дақиқа ичида олиб чиқиб кетдилар. Капитан Қаямов сувда чуқайтган одамни кўриб қолиб, ўзини сувга ташлади, ҳаётini хавф остида қолдириб, уни қутқарди. Милиция ходимлари Иномов, Охунжонов, Амердиев, Дўстбоев, Аскарловлар ҳам ана шундай мардлик билан ҳаракат қилдилар. Улар кўп одамларнинг ҳаётini сақлаб қолишди.

Халққа ҳалол хизмат қилиш, мардлик ва қаҳрамонлик обрў келтиради. 1966 йилнинг ўзидагина 100 нафардан ортиқ милиция ходимлари «Жамоат тартибini сақлашдаги аъло хизмати учун» медали билан мукофотланди, жуда кўп милиционерларнинг меҳнати миннатдорлик ва қимматбаҳо совғалар билан тақдирланди.

Милиция аппаратини ривожлантириш тажрибаси шонли анъаналарни кўрсатиб беради. Бу анъаналар милиция ходимлари зиммасига ушбу фахрли номни эъозлаш, ўз сиёсий ва махсус билимларини, маҳоратини, маданиятини мунтазам ошириб бориш, халқнинг оталарча ғамхўрлигига амалий ишлар билан жавоб бериш вазифасини юқлайди.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг Раёсати 1966 йилнинг февралда Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган адлия ходими фахрий унвонини таъсис этди ва кўкракка тақиладиган нишон намунасини тасдиқлади.

Республикада биринчи бўлиб ушбу унвонга ЎзССР Олий кенгашининг 1966 йил 22 августда чиқарган 957 қарорига мувофиқ узок йиллар жиноятчиликка қарши қураш соҳасида самарали меҳнат қилган, социалистик қонунчиликни мустаҳкамлашга ўз муносиб ҳиссасини қўшган 12 киши сазовор бўлди. Улар орасида, жумладан, РСФСР Жамоат Тартибini сақлаш вазирлиги олий мактабининг ўқитувчиси – Григорий Михайлович Арсінберг. Бухоро вилоят ижроия қўмитасининг жамоат тартибini сақлаш бошқармаси терговчиси Мирбаҳо Иброҳимов, Наманган шаҳар ижроия қўмитасининг милиция бўлими бошлиғи Қутбиддин Мамажоновлар бор эди.

Республика милиция идораларининг амалий ишлар билан шуғулланидиган ўнлаб юқори малакали ходимларига ана шундай фахрий унвон берилди.

1960 ЙИЛЛАРДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ

1966 йил 26 июлдаги СССР Олий Кенгаши Раёсатининг Фармонида асосан жамоат тартибини сақлаш органларининг фаолиятига ягона оператив раҳбарликни таъминлаш мақсадида, СССР Жамоат тартибини сақлаш иттифок-республика вазирлиги ташкил этилди. Мазкур қарорга мувофиқ ички ишлар органларини бошқаришнинг бутун тизими қайтадан ташкил этилди.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Раёсатининг 1968 йил 4 декабрдаги фармони билан Ўзбекистон ССР Жамоат тартибини сақлаш министрлиги вазирлиги яна Ички ишлар вазирлигига айлантирилди.

РАВДА

А. С. Хрущёв

ТОШКЕНТ ЗИЛЗИЛАСИ

Зилзила оқибатларининг бартараф элини. Тошкент, 1966 йил

Тошкент зилзиласи. 1966 йил 26 сентябрь

Фарғона исхоридаги зилзиланинг оқибатларининг бартараф элини. 1967 йил, май

Жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ҳаёти ва таракқиёти билан боғлиқ катта ўзгаришлар давлат ҳокимияти бошқарув воситаларининг муҳим таркибий қисми бўлган милицияда ҳам содир бўлди. Бу ўзгаришлар давлат воситасида милициянинг ташкилий, ҳуқуқий ҳолатидагина акс этиб қолмай, унинг фаолияти, шакллари ва услубларида ҳам намоён бўлди. Милиция фаолияти мунтазам такомиллаша борди.

1966 йил 26 июлда СССР Олий Кенгаши Раёсатининг Фармони чиқди. Шу Фармон билан жамоат тартибини сақлаш идораларининг фаолиятига ягона оператив раҳбарликни таъминлаш мақсадида жамоат тартибини сақлаш Иттифок республика вазирлиги тузилди. Николай Анисимович Щёлоковни Иттифок ички ишлар вазири қилиб тайинлаш ҳақидаги иттифок олий кенгаши фармони эълон қилинди. Н.А. Щёлоков Молдавия Компартиясининг иккинчи котиби вазифасида ишлаган. Иккинчи жаҳон урушида у машҳур 18-армияда Леонид Ильич Брежнев билан бирга хизмат қилган, ҳарбий, генерал-лейтенант унвонига эга, урушда катта ўрнак кўрсатган кўмондонлардан бири эди.

Н.А. Щёлоков Молдавияда ишлаган йилларида ички ишлар органларида кураторлик қилган. Шу билан, Н.А. Щёлоков бу ташкилотнинг иш принципларини умумий тарзда билар эди. У кишининг йиғитлик йиллари Днепродзержинск шаҳрида ўтган. Л.И. Брежнев бу шаҳарда горкомнинг биринчи котиби бўлиб ишлаганда Н.А. Щёлоков шаҳар ижроия кўмитасининг раиси лавозимида ишлаган. Урушдан кейин Молдавияга келади. Л.И. Брежнев Молдавия компартиясининг биринчи котиби, Н.А. Щёлоков эса Совнархознинг раиси бўлиб ишлайди. Н.А. Щёлоков виночилик бўйича мутахассис, фан номзоди.

Шу ўринда Ҳ. Яҳёевнинг Иттифок ички ишлар вазири Н.А. Щёлоков билан суҳбатларидан бирига мурожаат этишни лозим топдик: «Биз иккимизни яқинлаштирадиган бир нарса бор экан. Шароф Рашидович айтишларича, сиз Ўзбекистонда танилган шоир. Мен эса рус классик мусикаси ва тасвирий санъатини жуда севаман. Тасвирий санъат бўйича коллекция ҳам йиғипман. Иккаламиз ҳам нафис санъатни севар эканмиз. Бундай кишилардан эса ҳаётда ҳеч қачон ёмонлик чиқмайди.

Суҳбатнинг ана шу ерига келганда орамингда яқинлик пайдо бўлганини ҳис қилдим. Щёлоковга нисбатдан ҳурматим ортди. Мен бирма-бир Ўзбекистонда милиция органларини юксалтириш йўлида қилган ишларимизни, зилзила оқибатларини тугатиш чора-тадбирларини шошмасдан гапира кетдим.

Щёлоков сўзларимни жуда диққат билан эшитди, ҳатто ўз лафтарига ёзувлар ҳам қилиб борди. Сўнг бизнинг ишларни маъқуллаб, ўзининг диллидаги гапларини айтди:

... Щёлоков мен билан Криловни таништиргандан кейин қандайдир ички туген билан гапини давом эттирди:

– То иккимиз милиция органларида жиддий реформа ўтказмас ва юз минглаб милиция ходимларининг моддий аҳволини кўтармас эканмиз, ишимизда жиддий бурилиш яшаш амри маҳол бўлади. Нима учун милиция ходимлари бошқаларга нисбатан камситилган ҳолатда ишлар экан? Армияси генерал ва офицерларига, Давлат хавфсизлиги офицерларига погонлардаги ҳар битта юлдуз учун ойликка қўшиб пул тўланади.

Щёлоков қайнаб кетди. Гуё мажлис минбаридан нутқ сўзлаётгандай гапида давом этди:

Ахир тинчлик кунларида ҳам юзлаб милиция ходимлари жиноятчилар ўқидан, уларнинг тигидан ҳалок бўлмаяптими?! Шунинг учун ҳам бу курук ойликка ҳеч

ким милицияда ишлагиси келмайди. Мен Леонид Ильични қўндирдим, масала секин-аста ҳал бўладиганга ўхшаяпти. Фақат совминдаги баъзи «дўст»ларимиз оёғини тираб, бунинг учун ИИБ ўз ички имкониятларидан фойдаланиб маблағ топишсин дейишмоқда.

Щёлоков бир оз пауза қилди. Крилов гапга қўшилди:

ИИБ имкониятлари унча катта бўлмаса ҳам, маблағ топиш мумкин. Масалан, ГАИ ва ўт ўчириш ташкилотларимиздан тушадиган жарималар катта миқдорни ташкил қилади.

Щёлоков хаёлга шунгиб, бу маблағлар, албатта, етарли эмас, деб қўлидаги калам дастасини гижимлай бошлади.

Мен беихтиёр суҳбатга қўшилиб:

ИИБ органларининг жуда катта ички даромад манбаи бор, бу ҳам бўлса лагер, колония, турмаларда маҳбуслар фойдали иш билан таъминланса, яхшигина маблағ тушади. Бу маблағлар давлат бюджетига оқиб кетмасдан бир қисmini ана шу эҳтиёжларни қоплаш учун ишлатиш мумкин, – дедим.

Щёлоковнинг чехраси очилиб, хитоб қилди:

Жуда тўғри! Кечадан бери ўйлаб, бу хаёл эсимизга келмабди, Сергей Иванович. Қани, Ҳайдар Холикович, Ўзбекистоннинг иш тажрибаларидан гапириб беринг, – деб менга юзланди.

Мен бир бошидан республикадаги бошқа хўжалик юритувчи вазирликлар билан, уларнинг буюртмалари асосида тушган маблағларни жалб қилган ҳолда маҳбусларни иш билан таъминлаётганимизни айтдим. Колонияларда

Н.А. Щёлоков – СССР Ички ишлар вазирлиги армия генерали

меҳнат унумдорлигини ошириш ҳисобидан қўшимча даромад олаётганимиз, вазирлигимизнинг биргина УИТУ бошқармасидаги корхоналардан келадиган маблағ бутун республика маҳаллий саноатидан келадиган ва бюджетга тушадиган суммадан 25 фоиз ортиқлигини айтдим. Крилов билан Шёлоков гапларимни диққат билан эшитишди. Ўз сўзимда масаланинг кийинчиликлари, тўскинликларини бир амаллаб енгиб, қайси йўллар билан бунга эришганимизни батафсил гапириб бердим»¹⁸¹.

Бир оз вақт ўтгач, Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг Раёсати 1966 йил 29 июлдаги Фармони билан Ўзбекистон ССР Жамоат тартибини сақлаш вазирлиги Ўзбекистон ССР Жамоат тартибини сақлаш иттифок-республика вазирлигига айлантирилди.

Бу катта аҳамиятга эга бўлди. Шу фармонга мувофиқ милиция ҳамда ички ишларнинг бошқа идораларини бошқаришнинг бутун тизими қайтадан ташкил этилди.

Милиция ходимларидан жиноятни режалаштираётган шахслар фаолиятларини аниқлаш, ҳукукбузарликка олиб борадиган сабаб ва шарт-шароитларни бартараф қилиш, текинхўрлик, дайдилик каби иллатларга янада самаралироқ кураш олиб бориш талаб қилинди.

Шаҳар ва район милиция идоралари ходимлари асосан меҳнат жамоаларининг йўлланмалари билан қабул қилинди. Милицияда ишлашга тавсия этилган номзодлар партия, касаба уюшмаси ва комсомол ташкилоти йиғилишларида муҳокама қилинди. Милиция идоралари корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар жамоатчилигини, уларнинг вакиллари қандай хизмат қилаётганлиги ҳақида мунтазам равишда хабардор қилиб туриш мажбуриятини олди. Афқор оммани меҳнат интизомини бузиш, тамагирлик, ўғирлик, текинхўрлик, порахўрлик ва ичкиликбозликка қарши курашга қаратиш вазифаси қўйилди. Бу эса жазо чораларини қўллаш билан бир вақтда жиноятларнинг олдини олиш тўғрисида қўпроқ жон қуйдиришга қаратилган эди.

Юқорида қайд этилганидек, 1963 йилга қадар жиноий ишларга доир дастлабки терговни прокуратура идоралари олиб борарди. Мамлакатда жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш ғоят зарурлигини ҳисобга олиб ва милиция оператив хизмати билан тергов идоралари ўртасидаги ҳамкорликни яхшилаш мақсадида 1963 йилдан бошлаб ички ишлар идоралари ҳузурида тергов аппарати тузилди.

СССР Олий Кенгаши Раёсатининг «Жамоат тартибини сақлаш идораларига дастлабки терговни олиб бориш ҳукуқини бериш тўғрисида»ги 1963 йил 6 апрелда чиқарган Фармони мамлакат ички ишлар идораларида, шу жумладан республикада тергов аппаратини тузишга асос бўлди. Фармонга

¹⁸¹ Яҳёев Ҳ.Х. Тилсим. Воксний роман. – Т.: «MUMTOZ», 2015. – 103–106-б.

мувофиқ иттифокдош республикаларнинг Жиноят-процессуал кодексларига тегишли ўзгартишлар киритилди ва тергов идоралари 1963 йил 1 июлдан расмий равишда ўз вазифаларини бажаришга киришди.

Шуни таъкидлаш керакки, шу тергов бўлинмалари ўша вақтда милиция текшириш бўлинмалари таркибида ташкил этилган эди. Лекин улар текшириш бўлинмаларидан ва ҳатто прокуратуранинг тергов аппаратида фарқ қиларди. Хусусан, ички ишлар идораларининг терговчиларига процессуал мустақиллик, жиноий ишлар юзасидан прокурор рухсати ва тасдиғи талаб қилинадиган ҳоллардан ташқари уларда ўзи қарор қабул қилиш ҳуқуқи берилган эди. Милиция терговчиси прокуратура терговчисидан фарқли равишда ички ишлар идоралари йўли билан олиб борилаётган жиноий ишларни тергов қилишда ҳамкорликни тезроқ ташкил қила олишарди. Шунингдек, хизмат имкониятларидан ҳам тўлароқ фойдаланиш имкониятига эга эдилар.

Шу ўринда қуйидаги далилий маълумотларга юзтанамиз: «Вазирликда икки сутка давомида мен (Ҳ. Яхёев – муаллиф), Анатолий Слонеский, ташкилий инспекторлик бўлими бошлиғи Акмал ака Аминов иштирокида тахлилий кенгаш ўтказдик. Бу оғир жиноятларнинг кўпи Тошкент шаҳар бошқармаси улушига туғри келар эди. Ҳар бир делони, яъни ишни бирма-бир синчиклаб текшириб чиқдик. Деярли ҳар бир иш юзасидан қилинмаган ишлар, тадбири чоралар яққол кўринди. Бутун айтилган фикрни Айрумян ёзиб борди. Ўша йиллардаги таомилга кўра, бу ишлар юзасидан терговни прокуратура органлари олиб борар эди, аммо жиноятчини қидириб топиш ва қўлга олиш милиция ходимларининг зиммасига юкланган эди. Прокуратура терговчиларнинг иши билан милиция ходимларининг иши ўртасида, афсуски, узвий боғлиқлик ва етарли ҳамкорлик сезилмас эди. Ишда бирлик йўқ эди. Мана шу масалада ўша йиллари республика прокурори бўлиб ишлаётган Муҳаммаджон Махсумов билан бир неча учрашув ўтказдим. Ниҳоят, ишни тезлаштириш зарурияти кўндаланг турганлиги ҳақида Махсумовни ҳам кўндира олдим. Прокуратура органларида ҳукм суриб келган ўринсиз баланддимоғликни бир қадар енгиб, Муҳаммаджон Махсумов билан бирга буйруқ чикардик, Тошкент бўйича биргаликда ишлайдиган группа ташкил қилдик. Группага мен ҳар томонлама шароит яратиб бердим: шаҳар милицияси биносида алоҳида иш кабинетлари, техник воситалар ва махсус автомашина ажратиб бердим. Группанинг дастлабки иши бўйича шахсан ўзим бир неча инструктаж (йўриқнома – муаллиф) ўтказдим. Группани ҳар томондан қўллаб-қувватлаш бўйича шаҳар милициясининг бошлиғи Абдужалил Тошметовга қатъий кўрсатма бердим. Группанинг иши кундан-кунга активлашиб борди. Бир ойга етар етмас группа аъзолари томонидан бундан уч йил муқаддам содир қилинган ваҳшиёна одам ўлдирishга доир учта жиноят очилиб,

Ўзбекистон ва Россиядан жиноятчилар ушланиб келинди. Гурппа аъзоларини рағбатлантириш маъносида махсус буйрук чиқариб, уларни қимматбаҳо совғалар билан мукофотладим. Гурппа аъзоларнинг қайфиятлари кўтарилиб, ишга кизиқишлари ортиб иш самарадорлиги янада ошди. Ҳар ойда илгариги оғир жиноятлар очилиши кўпайди»¹⁸².

1967 йил илгаригидан ҳам кучлироқ равишда милиция ишини такомиллаштириш, милиция ҳамда ички ишлар бўғинларидаги етакчи звеноларни ишбилармон ва истеъдодли кадрлар билан мустаҳкамлашга қаратилди.

Генерал-лейтенант Ҳ. Яҳёевнинг таъкидлашича: «Иттифок Ички ишлар вазирлигининг кадрлар бошқармасига бошлик қилиб тайинланган генерал-лейтенант Иван Ильич Рябик билан бўлган деярли ҳар бир суҳбатда Ўзбекистон милициясининг штати, ички хизмат ходимларнинг штати ҳам иттифокнинг барча республикаларига нисбатан икки марта кам эканлигини уқтириб борар эдим.

... Нихоят, Рябик кунларнинг бирида иттифок вазирлар кенгашига иттифок ИИБ томонидан милиция штатларини ошириш ўта зарур эканлиги ҳақида таклифнома тайёрланаётгани ва бу таклифномада Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги учун милиция ходимларининг штатларини қўшимча икки минг кишига кўпайтириш ҳақида таклиф қўйилганлигини менга хабар қилиб қолди. Мен бағоят хурсанд бўлдим. Рябикнинг хайрихоҳлиги учун унга раҳматлар айтдим, Тошкентга таклиф қилдим.

... Рябикнинг Ўзбекистонга келиши биз учун жуда фойдали эди. Аввало Иттифок вазирининг яқин кишиларидан бўлган Рябик жойда ишларимиз билан танишганидан кейин Республика Ички ишлар вазирлигининг манфаати учун Москвадан тегишли қўшимча ёрдам ундириб беришига кўзим етар эди. Иккинчидан, Ўзбекистон милициясининг қандай оғир шароитда хизмат қилаётганини марказдаги раҳбарларга ўз оғзи билан гапириб берса, милициямизнинг шаънини кўтаришга бу ҳам ёрдам бўлар эди. Учинчидан, республика ИИБ ўсиб келаётган оператив техник хизматларини юксалтиришга мутахассислар ва техника воситалари билан ёрдам қила олишини Рябикдан кутар эдим.

...Ёз ойларининг бошида Николай Анисимович Щёлоков телефон қилиб, ишнинг бориши билан батафсил қизиқди. Суҳбатнинг сўнгида бизни хурсанд қиладиган хушxabарни етказди:

Бизнинг вазирликка қўшимча икки минг икки юз кишидан иборат штат берилди. Мен бундан беҳад қувониб, Щёлоковга раҳматлар айтдим, Рябикни Ўзбекистонга таклиф қилганлигимни айтдим. Щёлоков қулиб:

Тошкентга нафақат Рябик, мен ўзим ҳам бормокчиман, республика халқи билан, раҳбарияти билан яқиндан танишиб олмокчиман, – деди.

¹⁸² Яҳёев Ҳ.Х. Тилсим. Воксний роман. – Т.: «MUMTOZ», 2015. – 65–66-бетлар.

Сухбат охирида Щёлоков олий кенгаш қарори билан патрул хизмати учун енгил автомашинапар олганлиги, улардан йиғирматасини бизлар учун биринчи марта пойтахтда намунали жамоат тартибини жорий қилишда ишлатиш учун юбораётганини қўшимча қилиб қўйди. Албатта, бу милициянинг эҳтиёжларини тўла-тўқис қоплай олмаса-да, харкалай аниқ бир ёрдам эди»¹⁸³.

Генерал унвонлари бериш таклифи Ҳ. Яхёевнинг ташаббуси ва ҳаракатлари натижасидир. Унинг бу ҳақдаги фикрлари қуйидагича:

«Мен Рябикнинг олдида яна бир масалани қўндаланг қилиб қўйдим: «Мен ишни қабул қилиб олганимдан бутун бошлик қўл минг сонли республика вазирлиги сафларида яккаю ягона генерал собиқ вазир Т.А. Жалилов бор эди. Ҳозир ҳам аҳвол ўша-ўша. Вилоят бошқармалари бошлиқларидан биронтаси ҳам на генерал, на милиция унвонига эга эмас. Улар ўз вазифалари жихатдан ҳам, вилоятларнинг салмоғи жихатидан ҳам бу унвонга лойиқ. Россия, Украина ва Белоруссияда вилоят бошқармаларининг бошлиқлари аълақачон бу унвонга эга бўлишган. Мана ўзингиз ишларимизни чуқур ўрганиб чиқдингиз. Иттифок вазирлигининг катта раҳбари сифатида сизга, Иван Ильич, шу масалани юқорида қўриб чиқишларингизни илтимос қиламан. Москвадаги бошлиқларга тушунтиринг. Ўзбекистонга нисбатан бундай тенгсизликни тугатиш вақти келган деб ўйлайман. Сўзларимни диққат билан эшитган Иван Ильич Рябик таклифимни маъқуллади, Москвага қайтишни билан бу масалани Щёлоков ва марказқўм маъмурий бўлими олдида албатта қўяжанини айтди»¹⁸⁴. Бу Ўзбекистон ички ишлар органларининг раҳбар ходимларига ўз лавозимига лойиқ генераллик ва милиция комиссарлиги олий унвонлари берилиши борасидаги муҳим масалалардан бўлиб ўша давр учун Ўзбекистонда на бирор вазир ўринбосари, на биронта вилоят ички ишлар бошлиғи бу олий унвонга эга эди. Бу ҳақда қуйидаги тарихий воқеа тафсилотларига, яъни Шароф Рашидов қабулида бўлган Иттифок Ички ишлар вазирлигининг кадрлар бошқармасига бошлик қилиб тайинланган генерал-лейтенант Иван Ильич Рябик ва Ҳ. Яхёев суҳбатларига мурожаат этамиз: «Шароф Рашидов Рябикка Ўзбекистонга келиб, ички ишлар органларига чин юракдан бегараз ёрдам берганлиги учун раҳмат айтди. Сўнгра менга юзланиб:

Хайдар Холикович, ўз муаммоларингизни ҳам Иван Ильичга гапирдингизми? – деди.

Мен иккиланмай сўзладим:

Ҳурматли Шароф Рашидович, ҳурматли Владимир Григорьевич, мен Иван Ильичга Ўзбекистон ички ишлар органларининг раҳбар ходимларига ўз лавозимига лойиқ генераллик ва милиция комиссарлиги олий унвонлари берилиши масалаларини айтдим.

¹⁸³ Яхёев Ҳ.Ҳ. Тилсим. Вокенй роман. – Т.: «MUMTOZ», 2015. – 110–111-бетлар.

¹⁸⁴ Яхёев Ҳ.Ҳ. Тилсим. Вокенй роман. – Т.: «MUMTOZ», 2015. – 118–119-бетлар.

Бизда на бирор вазир ўринбосари, на биронта вилоят ички ишлар бошлиғи бу олий унвонга эга эди. Россия Федерациясига, Украина ва Белоруссияга нисбатан биз жуда камситилганмиз. Бу республикаларда деярлик вилоят бошликларининг ярмидан кўпи олий унвонларга аллақачон эга бўлишган. Ўзбекистонни эса Москва бу масалада эсдан чиқариб қўйган.

Шароф Рашидовичнинг кийфалари жиддий тус олди ва менга караб сўзлай кетди:

Чиндан ҳам бу масала менинг хаёлимга келмабди. Уни жуда яхши эслатдингиз. Ростдан ҳам бизнинг вилоятларнинг иш ҳажми бошқалардан кам эмас.

Ломоносов бош кимирлатиб, бу сўзларни маъқуллаб турди. Сўнгра Шароф Рашидович Рябикка юзланиб, сўзларини давом эттирди:

Хурматли Иван Ильич, Хайдар Холикович қўйган масалани ва бу ҳақдаги таклифларини марказқўм фикри деб билгайсиз. Мен ушбу масалани бугуноқ Николай Андреевич Сусловга айтаман. Бир ҳафтадан кейин Москвага Сиёсий бюронинг мажлисига бораман ва бу масалани раҳбарлар олдида қўндаланг қўяман. Бу тенгсизликка чек қўйишнинг вақти келган деб ўйлайман.

Иван Ильич Рябик суҳбатини юмшатиш маъносида жавоб қилди:

Мухтарам Шароф Рашидович, сизнинг фикрингизни мен КПСС Сиёсий бюроси аъзолигига номзодлардан бирининг фикри деб қабул қиламан ва эртагаёқ Москвага борганимда бу таклифларни вазиримиз Щёлоков олдида ҳамда марказқўмнинг маъмурий бўлими олдида жиддий равишда қўяман ҳамда номимдан буни қаттиқ қўллаб-қувватлайман. Менинг фикримча, Ўзбекистон ички ишлар вазири муовинларига ҳамда кам деганда иккита вилоят бошқарма бошликларига шу йил милициянинг касб байрами ўтказиладиган 10 ноябрь арафасида генераллик унвонлари берилиши керак¹⁸⁵.

1967 йилда Ўзбекистон Ички ишлар вазири Ҳ. Яхёевга, Ўзбекистон ички ишлар вазирининг ўринбосари Беглов ҳамда Тошкент вилоят ИИБнинг бошлиғи Шералиевга ички хизмат генерал-майори унвони ҳамда ички ишлар вазирининг ўринбосари Саидовга ва Самарқанд вилоят ички ишлар бошқармасининг бошлиғи Абдуллаевга III ранг милиция комиссари унвони берилди. Ўзбекистоннинг бу таклифи кейинчалик бир анъанага айланиб, ҳар йили милиция байрами арафасида Ўзбекистон Ички ишлар вазирлигининг раҳбар ходимларидан икки, уч нафарига олий генераллик ҳамда комиссарлик унвонлари берилиб борди. 1980 йилларга келиб, Ўзбекистон Ички ишлар вазирлигининг «генераллик корпуси» бир кишидан йигирма беш кишига етди.

Тергов соҳасидаги раҳбар ходимларнинг семинар мажлиси Тошкент шаҳрида ўтказилиши, унда Сибирь ва Ўрта Осиё регионлари учун семинар кенгаши ўтказиш жойини Москва Тошкентни танлаган эди. Чунки ўша пайтда

Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги Иттифокнинг бошқа вазирликларига нисбатан ташкилий томондан анча яхши уюштирилган деб, баҳоланарди. Бу семинар-кенгаш ИИВ тарихида биринчи марта ташкил этилиб, Иттифок прокуратурасининг ходимлари ҳам семинарда катнашиши белгиланган эди. Семинарда милицияда тергов ишларини такомиллаштириш йўллари муҳокама қилинган.

1967 йилнинг бошларига келиб, низолат милиция ишини такомиллаштириш ҳақида Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги лойиҳасини тайёрлаб берган қарор қабул қилинди. Совет тузумининг тарихида биринчи марта кичик лейтенантдан бошлаб генерал ва комиссаргача бўлган унвонлар учун махсус тўлов белгиланди. Шу қарорда мамлакатнинг кўп ерларида Олий милиция мактаблари очиш ҳақида қарор қабул қилинди. Бундан ташқари, мамлакатнинг йирик шаҳарларида патруль хизматини яхшилаш ва жамоат тартибини сақлаш учун махсус милиция полклари ва батальонлари тузилди. Шу жумладан, Тошкентда ҳам махсус милиция батальони тузиш ҳақида қарорда конкрет пунктлар ёзилган эди. Бу милиция тузилмалари катъий ҳарбий низо асосида ИИВ ички қўшинлари таркибида тузилиб, аслида милиция формасини кийган ҳарбий хизматчилардан иборат эди. Ўша йилдан бошлаб, ички ишлар органларида ишлаш учун етакчи партия ва комсомол ходимлари махсус йўлланма билан юборила бошланди. Ички ишлар органларида ишлаш иштиёқи ёшлар орасида ҳам, етук ишчи ва деҳқонлар орасида ҳам кучайиб борди. ИИОларига саралаб ишга қабул қила бошланди. Милиция органларида ишлашни хоҳлаган фуқароларнинг сони кундан кунга ортди.

Милиция ходимларининг моддий даражасини яхшилаш уларнинг ишчанлигини оширди. Айни ўша пайтда милиция таркибий тузилишини ҳам ўзгартириш зарурияти ўзидан ўзи туғилиб борди. Масалан, ўша йиллари ички ишлар органларининг таркибида вазир, унинг ўринбосарлари, тегишли бўлим ва бошқармалар мавжудлигига қарамадан, милициянинг республика бошқармаси ҳам мавжуд бўлиб, шу бошқарма ичида кидирув, жиноят кидирув бўлимлари, давлат мулкни талон-торож қилинишига қарши бўлим (ОБХСС), паспорт бўлими, ташқи хизмат бўлими ва ҳоказо бўлимлар бўлиб, уларга тегишли тавсия ва буйруқларни ички ишлар вазирлиги ўзининг муовинлари милиция бошқармасининг бошлиғига ёки унинг муовинларига етказиб турарди.

Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги таклифи билан (бу таклиф ўрганилган – *муаллиф*) иттифок миқёсида милиция бошқармаларини тугатиб, унинг ҳисобидан жиноят кидирув бўлимлари ва давлат мулкни талон-торож қилинишига қарши бўлим – (ОБХСС) хизматини кучайтириш ҳақида Москва буйруқ чиқарган эди.

**БОБОЖОНОВ
ЙЎЛДОШ
БОБОЖОНОВИЧ**

(1906–1971)

1945–1957 йилларда
Ички ишлар назари

1906 йили Хоразм вилоятида туғилган.

1925 йилдан Хоразм вилояти Турфан тумани оқлик милициясида хизмат қилган.

1938–1939 йилларда Ўзбекистон ССР Савдо халқ комиссари, 1939 йилдан Ички ишлар халқ комиссарлиги Фарғона вилояти бошқармаси бошлиғи, 1940 йилдан Ички ишлар халқ комиссари ўринбосари лавозимларида хизмат қилган.

**ЖАЛИЛОВ
ГЎЖИТДИН
АЗИМОВИЧ**

(1918–2005)

1957–1964 йилларда
Ички ишлар вазирли

1918 йили Андижон шаҳрида туғилган. 1941 йили Тошкент педагогика институтини, 1951 йили Юридик институтини тамомлаган.

Хизмат фаолиятини 1943 йили Ички ишлар халқ комиссарлиги Андижон вилояти бошқармасида бошлаб, 1954 йилдан Тошкент вилояти Ички ишлар бошқармаси бошлиғи ўринбосари, Тошкент ва Бухоро вилоятлари ИИБ бошлиғи лавозимларида, кейинчалик, Давлат хавфсизлик қўмитасида турли масъул лавозимларида хизмат қилган.

1967–1984 йилларда ИИБ Тошкент олий мактаби ва раҳбарлик қилган. Юридик фанлари доктори, профессор.

ЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛАРИ

**ЯХЕЕВ
ХАЙДАР
ХОЛИҚОВИЧ**

(1927–2013)

1964–1979 йилларда
Ички ишлар вазирлиги

1927 йилда Самарқанд шаҳрида туғилган. 1950 йилда Тошкент шаҳридаги Давлат халфосизлиги вазирлиги тезкор таркибли тайёрлаш мактабини, 1959 йилда Самарқанд давлат университетини тамомлаган.

1945–1964 йилларда Давлат халфосизлиги қўғамасида турли масбуқ лавозимларда хизмат қилган.

«Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист».

**ЭРГАСHEV
КУДРАТ
ЭРГАСHEВИЧ**

(1938–1984)

1979–1983 йилларда
Ички ишлар вазирлиги

1932 йилда Тошкент вилоятида туғилган. 1954 йилда Давлат халфосизлиги вазирлиги мактабини тамомлаган.

1954–1961 йилларда Тошкент вилояти ички ишлар органларида турли лавозимларда, 1961–1964 йилларда Охангирон ва Ўртағирлик туманлари Ички ишлар бўлими бошлиғи, 1971–1979 йилларда Қашқадарё ва Наманган вилоятлари Ички ишлар бошқармалари бошлиғи лавозимларида хизмат қилган.

«Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист».

ЎЗБЕКИСТОН ССР

**ИБРОҲИМОВ
НЕЪМАТЖОН
ИБРОҲИМОВИЧ**

(1928–2008)

1983–1985 йилларда
Ички ишлар вазيري

1928 йилда Қирғизистоннинг Учкен шаҳрида тутилган. 1950 йилда Тошкент давлат юридик институтини тамомлаган. 1956 йилдан Республика прокуратурасида. 1963 йилдан ИИБ Тergov бошқармасида турли лавозимларда хизмат қилган.

1966 йилда Республика прокуратури ўринбосари. 1970 йилда ИИБ Тergov бошқармаси бошлиғи. 1972 йилда Ички ишлар вазيري ўринбосари этиб тайинланган.

«Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист».

**РАХИМОВ
УЧКУН
СОДИҚОВИЧ**

(1930–2006)

1985–1989 йилларда
Ички ишлар вазيري

1930 йилда туғилган. Кўп йиллар давлат халфизлиги идораларида хизмат қилган. 1985 йилдан Ички ишлар вазيري ўринбосари. 1985–1989 йилларда республика Ички ишлар вазيري сифатида фаолият олиб борган.

1993–2004 йилларда Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясининг тежкор-қидируш фаолияти кафедрасида катта ўқитувчи вазифасида хизмат қилган.

**КАМАЛОВ
ВЯЧЕСЛАВ
МУХТОРОВИЧ**

1989-1991 йилларда
Ички ишлар вазирин

1940 йилда туғилган.
Давлат хавфсизлигини мактабинин
тамомлаган.

1978 йилдан собоқ СССР
Давлат хавфсизлиги қўмитаси
марказий аппаратида турли
лавозимларда хизмат қилган.

1982 йилдан Ўзбекистон
Давлат хавфсизлиги қўмитасида
бошқарма бошлиғи ўринбосари.

1986-1989 йилларда ДХК
қўмитасининг биринчи ўринбосари
лавозимида хизмат қилган.

1970-1988 YILLARDA ICHKI ISHLAR ORGANLARI FAOLİYATI

1970 yillarining boʻshidan boʻshlab ittifok Siёсий бюроси ёпиқ мажлисларида ўз одамларини кардош республикаларда рахбарлик ишларига қўйиш амалиётини қўлади. Мақсад, бу республикаларда масъул лавозимларни эгаллаб, жиддий назорат ўрнатиш, иложи борида бу рахбарлар орасида русийзабонларни қўпайтириш эди. Аммо бу вазиятдан фойдаланган турли нотаийн одамлар, дордан кочган қаланги-қасангилар, жиноятчилар ҳам республикаларда талончилик, ўғирлик билан тез бойлик орттириш пайига тушдилар. Тошкентда ва бошқа саноат шаҳарларида оператив вазият кескинлаша бошлади: Ўғирлик, босқинчилик каби жиноят турлари ошиб кетди. Ички ишлар тизимидаги хизматларни чуқур таҳлил қилиб, бу тизимни такомиллаштириш, аналитик ишларни йўлга қўйиш учун янги хизмат бўлимини ташкил қилиш, жиноятларнинг олдини олиш учун режаларни амалга оширадиган янги хизмат турини жорий қилиш зарурати туғилди. Оператив вазиятни мураккаблаштирувчи асосий омиллардан бири сифатида Ўзбекистонга Россия, Украина, Белоруссия, Қозоғистон, Туркманистон томонлардан қўп сонли дайди, саёқларнинг кириб келиши сабаб бўлди, деган хулосага келинган эди. Шунингдек, вазирликдаги рахбариятнинг ҳамда айрим вилоят бошқармаларининг сафини етук кадрлар билан мустаҳкамлаш эҳтиёжи қўндаланг бўлиб турар эди. Шу маънода вазирлик қўшимча бир талай чора-тадбирлар ўтказди.

Ўша йиллари вазирнинг биринчи муовини вазифасида ишлаш учун марказқўмнинг огир саноат бўлимини бошқараётган муҳандис ҳамда иқтисодчи Георгий Иванович Давидов биринчи муовин вазифасига тайинланди. Андижон вилоят ички ишлар бошқармасининг бошлиғи Мухтор Насруллаевич Султонов, Хоразм вилояти ички ишлар бошқармасининг бошлиғи қилиб қобилиятли оператив вакил Аҳад Ашурович Ашуров тайинланди. Г. Давидовга иқтисодиёт билан мустаҳкам боғланган соҳа – УИТИУ бошқармасига рахбарлик қилиш иши топширилган эди. Ўша йиллари Бухоро ва Навоий вилоятларида саноат соҳасида Иттифок вазирлигининг объектларини қуриш ишлари Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги тасарруфида бўлган лагер ва колонияларда сақланаётган маҳбуслар томонидан ижро этила бошланган эди.

Юқоридаги муаммоларни ечиш учун энди бирмунча шароит ҳам етилиб қолганди. Бунга, энг аввало, милиция ва ички хизмат офицерларининг маошига қўшимча равишда офицерлик унвони учун пул тўлаш ҳақидаги яқинда қабул

қилинган қарори ҳам асқотди. Милиция сафларига маълумотли, ўз касбини севадиган ходимлар келиб қўшила бошлади. Кадрлар танқислигига бир мунча чек қўйилди.

Тошкентда ҳарбий хизматчилар ҳисобидан махсус милиция батальонининг тузилиши, патруль ва пост хизматининг анча яхшиланишига олиб келади. Айрим ҳудудларда баъзи бир милиция таянч пунктларининг ташкил қилиниши, бу – жиноятчиликнинг олдини олишда бошланғич кадам эди. Эксперимент тариқасида Ўзбекистон Ички ишлар таркибидан янги профилактика бўлими ва вилоятларда унинг бўлинмалари ташкил қилина бошланди. Таянч пунктлари ишига жиноят кидирув бўлимларининг оператив ходимлари, участка нозирлари, ўша вақтларда ҳаракатда бўлган халқ дружиначилари жалб қилиниб, ҳар бир таянч пункт атрофида истикомат қилувчи муқаддам судланган, ахлоси бузук ўсмирлар, жиноят содир қилишга мойил бўлган бошқа шахсларнинг қатъий рўйхати тузиб чиқилади.

Шундан сўнг доимий равишда жиноятга мойил кишилар билан суҳбатлар ўтказилди, профилактик огоҳлантиришга эътибор берилди, маъмурий назорат ишлари кучайтирилди, турли амалий тадбирлар ўтказила бошланди. Шўролар замонида муқаддам судланган кишиларга ўта ёмон муносабатда бўлиш одат тусига кириб қолган эди. Бу ёмон одат деярли барча ишхона раҳбарларининг табиатига ўрнашиб бўлганди.

Минг-минглаб қамоқ жазосини ўтаб келган фуқаролар кўп айбониз айбдорлар ҳам шулар эди. Бу бечоралар ойлаб, ҳатто йиллаб ишга жойлаша олмай амалдорларнинг оstonасига бош уриб юрарди.

Иттифок ички ишлар вазирни Щёлоков ташаббуси билан Америка Қўшма Штатларидан валютага сотиб олинган йўл ҳаракатининг тезлигини ўлчайдиган, қулай радар мосламаларидан 40 донаси Тошкентга олиб келинади. Радар мосламалари Тошкент кўчаларида ГАИ хизматчилари томонидан муваффақиятли қўлланилиб, ҳаракат хавфсизлигини самарасининг ошишига олиб келади. Бу сарсон-саргардонликнинг ниҳояси кўринмасди. Боякиш муқаддам судланганларнинг айримлари бунинг натижасида яна жиноят йўлига кириб кетар, қолганлари эса жуда ночор кун кечириб юрар эди.

Шароф Рашидовнинг кўмагида янги ташкил қилинган профилактика бўлими самара берди. Тез орада ИИБ ҳисобидаги ва назоратдаги қамокдан келган фуқароларнинг ярмидан кўпи турли корхоналарга, колхоз ва совхозларга, қурилш ташкилотларига ишга жойлаштириб қўйилди. Бу иш профилактика ходимларининг қундалик, зарурий вазифасига айланиб кетди. Чиндан ҳам ярим йиллик иш якуни бўйича Ўзбекистонда ўғирлик, зўрлаш ва босқинчилик каби жиноятларнинг сони кескин қамайиб кетди.

Хуллас, 1970–1971 йилларда Ўзбекистонда профилактика ҳаракати кенг авж олдирилди. Бу йиллар мобайнида ўтказилган, Ўзбекистон учун тамоман

янги бўлган милиция ишининг бу тури ўзидан-ўзи бўлиб кетган эмас, улар жуда катта моддий, жисмоний ва рухий қийинчиликлар эвазига вазирлик раҳбарияти ва милициянинг минглаб ташаббускор, фидойи ходимлари томонидан амалга оширилган эди.

Иттифок вазири Николай Анисимович Щёлоковнинг қўллаб-қувватлаши натижасида республикага патруль ва пост хизматини ташкил қилиш учун тегишли транспорт ва техника воситаларини олиб келишга муваффақ бўлинди. Қўп тортишувлар ва қатъий кураш оқибатида Ўзбекистон ҳукумати маҳаллий бюджетдан оз бўлса ҳам бу мақсад йўлида маблағ ажратди. Жонқуяр, ўз қасбини севган милиция ходимлари ташландик ва ишга яроқсиз биноларни топиб, ўз кучлари билан уларни таъмирлаб, таянч пунктлари ташкил қила бошладилар. Балоғатга етмаганлар бўйича ишловчи милиция инспекторлари ҳам бу ҳаракатда четда қолишмади: қўп қаватли янги қурилган уйларнинг ер остидаги қисмида жойлашган подвал биноларини мослаштириб, болаларнинг спорт залига ва турли тўғараклар ҳамда ўйингоҳларига айлантиришди. Бу чора-тадбирлар натижасида Ўзбекистон кўчаларида жиноят содир қилиш ҳоллари, балоғатга етмаганларнинг жиноятлари миқдори камайиб борди.

Ўша йилларда Тошкент орқали Ўзбекистонга четдан келадиган, турар жойи тайинсиз, ҳаётнинг энг тубан қисмига чиқиб кетган дайдиларнинг республикада жиноятларнинг қўпайишига таъсири катта эди. Янгилик сифатида Тошкент вокзали қошидаги вақтинча ҳибсхона – «приёмник-распределитель» фаолияти йўлга қўйилди.

Ҳаётда адашган кишиларни қамокқа олиш йўли билан эмас, меҳнатга жалб қилиб, тарбиялаш мақсадида Тошкент вилоятининг Олмалик шаҳридан умумий режимдаги колония ҳузурида дайдиларни жойлаштириш учун махсус корпуслар қурилиши йўлга қўйилди. 1971 йилда Олмалиқдаги зона биноси битиб, приёмник-распределителларда тўпланиб қолган 600 га яқин дайди ўша зонада жойлаштирилди.

Дайдилар бу ерга маҳаллий судларнинг қарори бўйича бир йилдан икки йилгача муддат билан жойлаштирилган. Ушбу зонада дайдилар учун ётоқхона корпуслари, ошхона, тиббиёт пункти жиҳозланган бўлиб, улар ҳар ойда бир марта жиддий тиббиёт кўригидан ўтказилар, ҳамширалар назорати остида санитария-гигиена саломатлик кондаларига қатъий амал қилишга мажбур этилар эди. Тозалик алифбосига янгитдан ўрганиб бўлгач, дайдилар зонадаги цехга ишга қакирилар, қобилятига қараб, турли хил ишларга жалб қилинади. Бу иш ҳар томонлама самарали бўлиб, Иттифок Ички ишлар вазирлиги Ўзбекистоннинг тажрибасини Россияда ва бошқа республикаларда оммалаштира бошлади.

Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги жиноятларнинг олдини олиш ва уларнинг тез очилиши, махсус эълон қилинган жадвал ва кўрсаткичлар бўйича иттифокдош республикалар бўйича I ва II ўринлар берилган эди.

1969 йилда Х. Яхёевнинг ташаббуси билан Тошкентнинг Герман Лопатин кўчасида жойлашган «Космонавтлар майдони»да Ўзбекистон Ички ишлар вазирлигининг ҳозирги биносини қуриш ишига дадил киришилди. Зилзиладан кейин собиқ Туркман бозорининг бир томони яхудийлар маҳалласининг вайронага айланган майдонини танлаб, шу жойда Ички ишлар вазирлиги биносини қуриш масаласи Шароф Рашидовнинг кўмагида ҳал бўлди.

Смета харажатларини тасдиқлаш Марказга боғлиқлиги босс. вазирликнинг янги биноси қурилиши анча (1969–1973 йилларга) чўзилиб, унинг баҳоси ҳам бир неча миллион рублни ташкил қилди. 1971 йилга келиб, бинонинг ва унинг ичидаги кўп тармоқли турли хизмат жойларининг девор-томи битиб, пардозлаш ишлари бошланиб кетган эди.

1974 йилда Ўзбекистон Ички ишлар вазирлигининг бутун таркиби катта мамнуният билан битиб ишга туширилган Тошкентнинг марказдаги (ҳозир ҳам фаолият кўрсатаётган) ИИВнинг янги бетон ва шиша билан замонавий қилиб қурилган биносиди ўз хизмат вазифасини ўташга тушган. Бино ўша пайтларда янги барпо қилинган «Ўзбекистон» меҳмонхонаси ва Туркистон ҳарбий округи биноларидан кейин ўз шинамчилиги билан пойтахтда учинчи ўринда турарди.

Ички ишлар органларининг бошқарув аппарати бир бинода жамланиб барча қулайликларга эга бўлишди. Оператив хизматчилар учун бир кишилик ва икки кишилик хоналар, тергов бўлими ходимларига киши бошига алоҳида кабинетлар ажратилган эди. Бинонинг бутун юқори қавати оператив техника бошқармасининг хизматчилари учун ажратилган бўлиб, бу хоналар ўша замондаги Москвадан олиб келинган замонавий криминалистик воситалар, янги алоқа ва радиотехника ускуналари билан жиҳозланганди. Вазирлик янги биносини бу ҳолатга келтириш учун вазир муовинлари – Ткачёв, Давидов, Ҳасанбоевларнинг хизматлари катта эди. Шу йилларда вазирлик хўжалик бошқармасининг бошлиғи, полковник Эгамберди Жўрабекович Остоновнинг жонбозлиги ва ташаббускорлигини генерал-лейтенант Х.Х. Яхёев алоҳида таъкидлаган эди. Асосий бинонинг бош фасадни олдида Пятигорск шаҳридан қулранг ёш тоғ арчаларининг ниҳоллари келтириб экилди. Ҳозир бу арчалар ўсиб, кўркам дарахтлар бўлиб, бинони безаб турибди. Бинонинг рўпарасидаги ташландик катта майдон тозаланиб, у ер ҳам гузал бўстонга айлантирилди. Кейинроқ у ерда космонавт Жоникбековнинг ҳайкали ўрнатилди.

Янги бинонинг коллегия залида вазирлик ҳайъати коллегия мажлисига чақирилган вилоят бошлиқларига янги бино намойиш қилиниб, уларга ҳам маҳаллий ҳокимиятларидан келиб чиқиб, вилоятларда ички ишлар

органлари биноларининг барпо қилиш вазифаси топширилади. Шундан кейин вилоят бошқармаларининг бошликлари янги бошқарма, шаҳар ва туман милицияларининг янги биноларини кура бошладилар.

Биринчилар каторида Андижон, Наманган ва Сирдарё вилоятларида янги бинолар қурилиши бошланиб, тез орада ишга туширилди. Сўнг Самарқанд, Сурхондарё, Қашқадарё вилоятларида янги бинолар қурилишига киришилди. Энг сўнггида Тошкент шаҳар ички ишлар бошқармасининг собиқ Жуковский кўчасида қўп қаватли техник жихозлар билан қурилган янги биноси ишга туширилди. Бу жуда қимматбаҳо бино учун маблаг толиб, уни қуришда бевосита ташкилотчи ролини ўтаган генерал-майор Т.С. Сагторовнинг хизматларини алоҳида айтиш жоиз. Тошкент бошқармасининг ушбу биноси ҳозирги кунда янги таъмирдан чиқиб, ҳукук-тартибот посбонлари учун хизмат қилиб келмоқда.

Вазирлик хизматчиларининг эҳтиёжлари учун бино ҳовлисида саноат моллари ва озиқ-овқат маҳсулотлари ҳамда сабзавот-мевалар билан савдо қилувчи махсус дўконлар очилиб, уларни Туркистон ҳарбий округининг военторг ҳарбий ташкилоти мунтазам равишда сифатли моллар ва маҳсулотлар билан таъминланиши йўлга қўйилган эди.

Ўрта Овулдаги чорвачиликка мосланган колониядан ҳар куни эрталаб бу дўконларга тоза сут-қаймоқ маҳсулотлари келтириб сотила бошланди. Бинонинг биринчи махсус эркаклар ва аёлларнинг сартарошлик салонлари очилиб, хизматчиларга замонавий хизмат кўрсатиш йўлга қўйилди. Барча вазирлик тизимида ишлаётган хизматчилар ўз хизмат ва ўрнини янада кадрлай бошлади. Иш сифати ҳам яхшиланиб борди. Вазирлик аппаратида ишлашни орзу қилган ходимларининг сони кундан кунга ортиб борди.

Оғир шароитларда йиллар давомида истикомат қилиб келаётган ички ишлар вазирлиги аппаратида ишловчи бир неча юз кишилик жамоага қулай уй-жой яратиб бериш вазифаси ҳам уйданди. Тошкентнинг қок марказида, Ички ишлар вазирлигининг рўпарасида ҳозирги Космонавтлар проспектида ва бир учи Шароф Рашидов шох кўчасининг бошида қурилган икки ҳашаматли уйларга Ички ишлар вазирлигининг етакчи ходимлари қўчиб киришди. Бу омил оператив тезкор хизматининг бирмунча яхшиланишида муҳим омил бўлиб хизмат қилганлигини айтиш жоиз.

1974 йилда Ўзбекистонга Иттифок ички ишлар вазирни Николай Анисимович Щёлоков, махсус самолётда 50 чоғлик ходимлари билан ташриф буюрди. Щёлоков вазирлигининг янги биносини жуда синчковлик билан кўздан кечириб, бино қурилишидан мамнулигини билдирди. Сўнгра Ҳ. Яхёев ва унинг муовинларига ташаққур билдириб, бу ҳашаматли, кўркем, замонавий бино ҳалқ орасида милициянинг обрў-эътиборини бирмунча оширишга бир омил бўлаётганини билдирган эди.

ИИВ марказий аппарати биноси қурилиши: жараёни. 1969–1972 йиллар

Мактабдаги ёнғинни бартараф
этили жараёни. 1975 йил

Патруль автомашини экинчи
перголет билан радиомолака
ўриятмоқда. Тошкент 1976 йил

Ғалаба кунига бағишланган байрам тантанаси.

Армия генерали либосида Н.А. Щёлоков минг сонги ички ишлар хизматчилари учун поликлиника ва госпитал биноларини барпо қилиш фикрини билдирган эди. Ҳ. Яхёев Щёлоковга шаҳар марказида Марказий поликлиника фаолият кўрсатиб турганини айтади. Ўтган йиллар мобайнида Тошкентнинг Шумилов кўчасидаги жарлик ёқасида ўриятилган ички хонали финна тахтали уйда ишлаб турган госпитал ўрнига ўша жойнинг ўзида 200 ўринли беш қаватли бино қурилиб ишга туширилганлиги ҳақида ахборот беради. Чиндан ҳам госпиталнинг янги биноси қурилиб биттач, жарлик ўрнига катта ёзги бассейн, атрофида чиройли янги боғ ва гулзор барпо қилинган эди.

Яна бир муҳим масала. Ҳ. Яхёев пайтдан фойдаланиб, Н. Щёлоковнинг олдига кўп йиллик муаммоларидан бири Тошкентда Ўрта Осиё милиция мактаби, Ўт ўчирувчилар Олий техника мактабини очиш ҳамда Ички қўшинлар учун Ўрта ҳарбий мактаб очиш масаласини қўндаланг қўяди.

Шу ўринда айтишим керакки, армия генерали Н.А. Щёлоков совет тузумига садоқат билан хизмат қилди. СССР ички ишлар вазири Н.А. Щёлоковни унинг замондошлари совет милицияси учун хизмат қилган энг муваффақиятли (самий успешный министр) вазир деб аташган. Юқорида келтирилган фактларнинг барчаси 15 йил давомида СССР ички ишлар вазири лавозимида бутун мамлакат, шу жумладан Ўзбекистон ССР милициясининг моддий-техник жиҳатдан янгилашга, ходимлар учун иқтисодий ва ижтимоий қулайликлар яратган инсон сифатида ном қолдирганлигидан далолатдир. Ўзбек милицияси фахрийлари Н.А. Щёлоковни ҳалол, жасур, адолатли вазир сифатида эслайдилар. Бирок, ўтган асрнинг 80-йилларида бошланган катагонларнинг янги кўриниши армия генерали Н.А. Щёлоковни ҳам четлаб ўтмади, унинг фаолиятига даҳл қилди, тирноқ тагидан кир қидиришди. СССР милициясини энг мураккаб шаронтларда оёкка турғизган, унинг кнефасида ҳимоячи, шараф деган номни тиклаган буюк инсонни ҳақ-ҳуқуқларини аёвсиз топташди. Порахўрликда асоссиз айблашди. У инсоннинг тимсолида коррупционер образини яратишга интилишди. Охир-оқибат бутун умри давомида мамлакат тақдирини ўз ҳаётининг ажралмас қисми деб яшаган ва садоқат билан хизмат қилган шону-шавкатли инсоннинг ўзи ва рафиқасининг ҳаётига зомин бўлишди.

Ҳ. Яхёевнинг қайд этишича, 1975–1976 йиллар мобайнида республика ички ишлар органлари иттифокдош республикалар ичида ўзининг оператив тергов, патрул хизматларидаги юқори кўрсаткичлари билан салмоқли ўринни эгаллаб, юқори обрў-эътиборга эга бўлди. Вазирлик таркибида вилоятлар, шаҳар-район тузилмалари тизимида бир талай ташаббускорлиги ва ишдаги маҳорати билан ажралиб турадиган юқори малакали мутахассис ходимларнинг бутун бир авлоди шаклланган эди. Улар орасидан энг истеъдодли ёшлар туман, шаҳар милициясининг бошлиқлари вазифасига

кўтарилди. Тошкент тумани милициясининг бошлиғи лавозимига кўтарилган, хали 30 ёшга ҳам тўлмаган Зокиржон Алматов (ҳозир милиция генерал-полковниги, 1991–2005 йилларда Ўзбекистон ички ишлар вазири лавозимда хизмат қилган. Айни пайтда Ўзбекистон ички ишлар вазири маслаҳатчиси) ҳам бор эди. Бу кишилар жинойatchиликка қарши кураш оловида тобланиб, анчагина ҳаётий тажриба ҳам эгаллаб олишган эди. Вазирликнинг марказий аппаратида ҳам оператив ва тергов ишида ўз маҳорати билан бир гуруҳ ёшлар ишда жонбозлик кўрсатиб хизмат қилишарди. Айниқса, бу ёшлар ичида (ўша даврда – муаллифлар) оператив вакил Ҳамидхон Набиҳонов, тергов ходимлари Тўхтасин Иброҳимов, Раҳим Ғофуров, Туйғун Султоновларни алоҳида айтиш жоиз. Вилоятлар ички ишлар бошликлари бўлиб, ўша йиллар хизмат қилган Ислон Сатторов, Тиловолди Абдуллаев, Хидир Давуров, Музаффар Азимов, Ёрилла Норбеков ва бошқалар ички ишларнинг мохир ташкилотчилари бўлган.

1979 йил вазирлик учун ҳам ижобий, ҳам салбий ходисалар йили бўлди. Янги қурилишлар иши жонлантирилди. Тошкентнинг Қорасув даҳасида Тошкент Олий мактабининг ўқув комплекси биноси қурилди. Шу билан бирга, барча вилоятларда орган хизматчилари фарзандлари учун боғчалар қурилиши бошлаб юборилди.

1977–1979 йиллар мобайнида Тошкент вилоятининг гўзал тоғли Чимён мавзеида ўқувчи-ёшлар таътилда дам олиши учун катта лагер қурилди. Шунингдек, иккинчи лагер Паркент ҳудудида ҳам қурилиб ишга туширилди.

Таъкидлаш керакки, ўша даврда юқорида кўрсатилган камчиликларни бартараф этиш мақсадида, 1966 йил 23 июлда КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг «Жинойatchиликка қарши курашиш чора-тадбирларини такомиллаштириш тўғрисида»ги¹⁸⁶ Фармони қабул қилинган бўлса-да, лекин унинг ижросини таъминлашда ҳам милиция органлари ходимлари томонидан бир қатор камчиликларга йўл қўйилди. 1970 йил 30 июлда КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети томонидан «Прокуратура ва суд органлари фаолиятини яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони эълон қилинди. Унда «Суд-ҳуқуқ органларига жамиятда ҳуқуқ-тартиботни янада мустаҳкамлаш, социалистик қонунчиликни таъминлаш ва жинойatchиликка қарши курашиш юзасидан тадбирларни ўтказиш, тергов тизимини кучайтириш ва бошқа вазифалар белгилаб берилди»¹⁸⁷. Ушбу фармон ижросини таъминлашда милиция ходимлари ҳам фаол иштирок этиб, бу жараёнда тергов тизимини такомиллаштириш учун ички ишлар органларида бир қатор структуравий ўзгаришлар ҳам амалга

¹⁸⁶ Наманган ВДА 318-фонд, 1-руйхат, 73-иш, 6-варақ.

¹⁸⁷ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. 11 (1966–1970 гг.). – М.: Политиздат, 1986. – С. 549–554.

оширилди. Жумладан, ҳар бир шаҳар ва район ички ишлар бўлимлари таркибида тергов бўлимлари ва гуруҳлари ташкил этилиб, уларнинг самарали фаолиятини таъминлаш мақсадида прокуратура ва ички ишлар идоралари терговчиларининг ҳамкорлигини кучайтириш, тергов борасидаги камчиликлар, прокурор санкциясини ўз вақтида олиш ва тергов жараёнида белгиланган муддатларнинг бузилишини бартараф этиш юзасидан тегишли чора-тадбирлар олиб борилди.

1974 йил 20 майда КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Совети томонидан «Кўнгилли халқ дружиналарининг жамоат тартибини сақлаш борасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги Фармон қабул қилинди. Фармонда жамиятда тартиб-оқоюнлиқни таъминлаш жараёнида, хусусан, жамоат жойлари, кўча ва хиёбонлар ҳамда инсонларнинг умумий яшаш ва фойдаланиш жойларида қонунбузарлик ва жиноятларни бартараф этишда Кўнгилли халқ дружиналарининг ўрни ва ролини ошириш юзасидан тавсия ва курсатмалар берилди. Унда ички ишлар органларига ҳудудий жиҳатдан бириктирилган Кўнгилли халқ дружиналари отрядлари билан алоқаларни янада кучайтириш, ҳудудда олиб борилётган тезкор тадбирларни ташкиллаштиришда уларнинг ёрдамидан фойдаланиш, дружина аъзоларига қонунбузарликларга қарши курашишнинг усул ва воситалари ҳақида ўқув курсларини ташкил этиш, бундай тадбирларни тизимли, доимий ва комплекс равишда олиб бориш учун миллия ходимларини бириктириш каби вазифалар юклатилди¹⁸⁸.

Шу ўринда қайд этиш жоизки, совет даврида тузилган ва фаолияти йўлга қўйилган Кўнгилли халқ дружиналари жамиятда тартиб-оқоюнлиқни барқарорлаштиришда ҳам ҳиссасини қўшган ва бундай тизим ўша даврда ўзига хос ижтимоий-сиёсий аҳамиятга эга бўлган. Чунки Кўнгилли халқ отрядларига турли давлат ташкилотлари вакиллари, педагоглар, муассаса ва ишлаб чиқариш корхоналари ходимлари жалб этилган бўлиб, улар жамиятнинг фаол қисми сифатида тартиб-интизомни мустаҳкамлашда иштирок этган. Совет даврида бу жараёнларга, уларнинг фаолиятига юқори баҳо берилиб, бу жараёнларнинг тарихи ва тахлили кейинги йилларда чет давлатларда эълон қилинган адабиётларда ҳам ёритилган¹⁸⁹. 1975 йил 20 февралда КПСС Марказий Комитети томонидан «Социалистик мулкни талон-торож қилиш ва уни йўқотиш (хўжасизларча фойдаланиш)га қарши курашиш чораларини кучайтириш тўғрисида»ги фармони¹⁹⁰ ва 1980 йил 29 январда «Темир йўл ва сув транспортларида халқ хўжалиги юкларининг хавфсизлигини таъминлаш ва уларнинг талон-торожига қарши курашишни

¹⁸⁸ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. 12 (1971–1975 гг.). – М.: Политиздат, 1986. – С. 427.

¹⁸⁹ Malta M. The Soviet Tragedy: A History of Socialism in Russia. – Toronto: The Free Press, 1995.

¹⁹⁰ Наманган В.Д.А. 318-фонд. 1-руйхат. 173-нш, 2-варак.

кучайтириш тўғрисида»¹⁹¹ фармойиши эълон қилинди. Фармон ва фармойишда белгиланган вазифаларни бажаришга суд ва прокуратура идоралари билан бир каторда, ички ишлар органлари ходимлари ҳам жалб этилди. Бу жараёнда милиция органларига саноат корхоналари, завод ва фабрикалар, давлатга тегишли объектларни қўриклаш, кишлок хўжалиги маҳсулотларини сақлаш ва ташиш билан боғлиқ ишларнинг назоратини янада кучайтириш, давлат мулкани талон-торож қилиниши ва ўғирланишига қарши курашниш учун фавқулодда тадбирлар ўтказиш вазифалари белгилаб берилди.

1970 йилга қадар фақат республика ички ишлар вазирлиги, вилоят ва шаҳар бошқармалари таркибида тергов аппарати бор эди, терговчилар шаҳар ва район ички ишлар бўлимларининг бошликларига бўйсунмасалар ҳам, шу бўлимлар ҳузурида тергов ишларини олиб боришарди. 1970 йилдан бошлаб шаҳар ва район бўлимлари таркибида тергов бўлимлари ва гуруҳлари ташкил этилди. 1972 йилда транспорт ички ишлар бошқармасида ҳам тергов аппарати барпо этилди.

Ички ишлар идораларида тергов аппарати ташкил этилган дастлабки кунданок уни юсак инсоний фазилатга эга бўлган малакали ходимлар билан таъминлашга катта аҳамият берилди. Мисол тариқасида шуни эслатиб ўтиш кифояки, партия ва ҳукуматнинг 1965 йил 10 декабрдаги қарорига мувофиқ терговчи лавозимига ишга тайинлаш ёки бўшатиш учун тегишли вилоят, шаҳар ёки район партия комитетининг розилиги бўлиши шарт эди.

Республика ички ишлар идоралари тергов аппаратининг фаолияти тўғрисида гапиришдан олдин тергов тузилмаларининг қарор топишига ва улар учун ходимларни тарбиялашга бебаҳо ҳисса қўшган кишилар тўғрисида қисқача ҳикоя қилиш зарур.

Акмал Неъматович Аминов Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги тергов бошқармасининг биринчи раҳбари бўлган одам. У 1913 йилда туғилган, Улуғ Ватан уруши қатнашчиси, бир қанча орден ва медаллар билан мукофотланган. Акмал Аминов Ички ишлар вазирлиги тергов бошқармаси ва унинг жойлардаги бўлинмалари ишини йўлга қўйиш, уларни тажрибали ходимлар билан таъминлаш ишига катта ҳисса қўшди.

1965–1970 йилларда 1923 йилда туғилган Совет Иттифоқи Қаҳрамони Алексей Александрович Голубенко вазирликнинг тергов бошқармасига бошчилик қилди. Ҳа ё йилларда республика ички ишлар идораларининг тергов аппарати махсус хизмат турига айланди, дастлабки терговчи ходимлар тайёрланди, кўпроқ тергов ишлари қўриб чиқиладиган бўлди. Бу ишларда Алексей Александровичнинг хизмати катта.

Вазирлик тергов бошқармасининг ходимлари ўз устозлари Раиса Ивановна Ильичевани, Тўхтасин Пирназарович Абдулҳақовни, Саркис Варганович Калустяни, Уйғун Тўхтамуродович Султоновни самимий

¹⁹¹ ЎЗР ПДАнинг Андижон вилояти ҳокимлиги бўлими, 3-фонд, 9-рўйхат, 15-иш, 105-ва-
рак.

хурмат-эҳтиром билан эслайдилар. Улар 1963–1965 йилларда тергов хизматида иш бошлашган, кейинчалик етук мутахассис ва раҳбар бўлиб етишган эдилар. Уларни нафакат республикамизда, балки бутун собиқ Иттифокда танишарди. Бу инсонлар республика тергов идораларини мустаҳкамлашга, жиноятчиликка қарши курашга муносиб хисса қўшдилар. Улар чуқур билими, ишчанлиги, ҳалоллиги, тўғрисиқлиги билан бошқалардан ажралиб туришарди.

С.В. Калустян ва У.Т. Султонов бир канча йиллар давомида тергов бошқармасига бошчилик қилишди. Кейинчалик улар марказ ўтказган сўёсат натижасида 1984–1985 йилларда асоссиз равишда айбондилар. Лекин ҳақиқат қарор топди – улар оқланди. У.Т. Султонов эса яна бир неча йил давомида тергов идораларида раҳбарлик лавозимларида ишлади ва 1992 йилнинг февралда дам олишга чиқди. Ана шу кишиларнинг раҳбарлигида тергов бошқармасида етук терговчилар тарбиялаб етиштирилгани ва қўпгина катта жиноий гуруҳларнинг жиноятлари фаш этилганини таъкидлаб ўтиш керак.

Ҳозирги вақтда республикада оғир оператив шароитда ҳам мураккаб вазифаларни уддалашга қодир бўлган малакали тергов аппарати барпо этилган. Унинг негизини ички ишлар идораларининг терговчилари ташкил этади. Муболағасиз айтиш мумкинки, улар республикадаги жиноий ишларнинг аксарияти юзасидан тергов ишларини муваффақиятли олиб боришмоқда. Тергов аппарати ташкил этилган 1963 йилда терговчиларимиз республика ҳудудида содир этилган жиноий ишларнинг салкам 40 фоизи юзасидан тергов ишларини олиб борган бўлса, 1991 йилда бу кўрсаткич 76 фоизни ташкил этди. Қолган 24 фоизи жиноий ишларнинг 15 фоизи дастлабки тергов идораларининг улушига тўғри келиши эътиборга олинса, жиноий ишларнинг 91 фоизи милиция терговчилари ва дастлабки терговни олиб борувчи ходимлари қўлидан ўтиши равшан бўлади.

Жиноятчилик, жумладан, унинг оғир турлари қўпайиб бораётган ҳозирги шароитда терговчилар милициянинг бошқа хизматлари билан, хусусан жиноят қидирув, иқтисодий жиноятларга қарши кураш хизматлари билан ҳамкорликда иш олиб боришмоқда. Хуллас, тергов аппаратининг ички ишлар идораларининг таркибида бўлиши ана шу ҳамкорлик самарадорлигини таъминлашга, тергов ишларини олиб бориш ва жиноятчиларни фаш қилишда милициянинг барча моддий-техникавий базасидан фойдаланишга, зарур ҳолларда оператив-тергов ишларига бошқа хизмат ходимларининг жалб этишга қўп жиҳатдан қўмаклашмоқда.

Шу ўринда таъкидлаш керакки, тергов аппаратининг ходимлари жойларда ҳуқуқ билимларини тарғиб қилиш, жиноятларни келтириб чиқарадиган сабаб ва шароитларни ўрганиш ҳамда бартараф этиш йўли билан жиноятларнинг олдини олишда ҳам фаол иштирок этишмоқда. Қалаверса, улар ички ишлар идораларининг бошқа хизматлари ходимларига мунтазам

назарий ёрдам беришмоқда. Кўпгина терговчиларнинг милиция ишини яхши билишлари, ташкилотчилик қобилиятлари эътиборга олинаб, улар шу кунларда республика ички ишлар идораларининг раҳбарлик лавозимларига тайинланган.

Сурхондарё ва Андижон вилоятларидан милиция подполковниклари Рузи Норкулов билан Араббой Мавлоновни шундай инсонлар сирасига киритиш мумкин. Улар 1959–1960 йилларда ички ишлар идораларида дастлабки ўз фаолиятларини оддий тергов юритувчи ходим сифатида бошлаган эдилар. Кейинчалик 1963 йилда тергов аппарати тузилгач, улар терговчидан тергов бўлимининг бошлиғигача бўлган йўлни босиб ўтишди.

Рузи Норкулов 1972 йилдан 1982 йилга қадар Жарқўргон туманида ва Термиз шаҳрида ички ишлар бўлимига бошчилик қилди, кейин яна тергов ишига қайтди ва 1990 йилнинг мартабасига Ленин йўли (ҳозирги Қизирик) ва Ангор туманлари ички ишлар бўлимида катта терговчи бўлиб ишлади. Нафақага чиқкандан кейин ҳам Термиз шаҳар ички ишлар бўлимида терговчиликни давом эттириб, бой иш ҳаёт тажрибасини ёшларга ўргатмоқда. Тергов ишининг ташаббускори Р. Норкулов 1991 йилнинг июлида Афғонистон Республикасининг икки фукаросини тунаш юзасидан тергов ишини муваффақиятли олиб бориб, шу оғир жиноятни содир этган тўрт жиноятчини аниқлади, жабрдийдага етказилган 100 минг сўм зарар тўла қайтариб берилишини таъминлади. Суд тергов натижалари юзасидан жиноятчиларни турли муддатга озодликдан маҳрум қилди.

Араббой Мавлонов ҳам тергов ишида турли лавозимларда ишлади. 1980 йилдан 1989 йилга қадар Асака шаҳар ички ишлар бўлимига бошчилик қилди. 1989 йил баҳорида яна тергов ишига қайтди ва ҳозир тергов бўлини маси бошлиғининг ўринбосари бўлиб ишламоқда.

Тергов бошқармасининг фаолияти тўғрисида гапирганда, ўзининг бутун ҳаёти, ёшлиги, билими ва кучини шу қийин ва фахрли ишга бағишлаган аёлларимизни эсга олмаслик инсофдан бўлмас. 1967–1968 йилларда тергов бошқармасининг терговчиси, бош терговчиси бўлиб ишлаган Холида Иноятовна Абдуллаева, алоҳида муҳим ишлар бўйича терговчи милиция полковниги Нонна Петровна Абаева, милиция полковниги Қурбонбиби Султонова, милиция полковниги – Тошкент шаҳар ички ишлар бошқармаси тергов бошқармасининг катта терговчиси Надежда Павловна Погосовалар ана шундай фидойи аёллардир.

Мазкур аёллардан ҳар бирининг меҳнат фаолияти алоҳида китоб ёзиш учун арзийдиган воқеаларга бойдир. Хусусан, Н.П. Абаева давлат ва жамоат мулкнинг ўғирлаш билан шуғулланган бир неча жиноий гуруҳларнинг фаолиятини фoш этган, юксак касб маҳорати туфайли энг қийин ва мураккаб ишлар юзасидан айбланувчиларнинг айбини исботлаб берадиган далилларни етарли миқдорда тўплай олган, айни пайтда у бошқармадаги кўп терговчиларнинг мураббийсидир. Ёшларга ўз тажрибасини ўргатмоқда, хизмат

бурчига ҳалол ва масъулиятли муносабатда бўлиш намунасини кўрсатмоқда.

Қурбонбиби Султонова ҳамиша энг катта ва мураккаб ишлар билан шуғулланадиган оператив – хизмат гуруҳида бошчилик қилади. Қўплаб ёш терговчилар шу талабчан ва масъулиятли аёлдан маҳорат сирларини ўрганишмоқда.

Ҳукуматимиз ва вазирлик раҳбарияти аёлларимизнинг фидокорона меҳнатини юкори баҳолади. Н.П. Погосовага Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган адлия ходими унвони берилди. Н.П. Абаева эса Ички ишлар вазирлигининг хизмат кўрсатган ходими нишони билан тақдирланди. Н.П. Погосова 1963 йилдаёқ «Адлия аълочиси» нишони билан мукофотланиб унга иккинчи сонли гувоҳнома берилганлиги диққатга сазовордир.

Ички ишлар идораларининг бир канча терговчилари ҳалол меҳнати, жинойтчиликка қарши курашга муносиб ҳисса қўшганликлари учун ҳукумат мукофотларига сазовор бўлганлигини айтиб ўтиш лозим. Е.Н. Логошова, У.Т. Султонова, С. Усмонов, С.В. Калустян, И.М. Искра, Андижон вилояти Пахтабод туман ички ишлар бўлими катта терговчиси милиция подполковниги Ғофуржон Маҳмудов ва бошқалар Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган адлия ходими унвонига сазовор бўлишди. Вазирлик тергов бошқармаси тергов бўлимларининг ҳозирги бошликлари милиция подполковниклари С.В. Шиняев ва Р. Ғуломов «Жамоат тартибининг сақлашдаги аъло хизмати учун» медали билан мукофотландилар.

1985 йилда бошланган қайта қуришдан умидлар катта эди. Лекин бирор соҳада ҳам, жумладан жинойтчиликка қарши кураш соҳасида ҳам белгиланган улкан ўзгаришлар рўёбга чикмади. Бунинг сабаби ишлаб чиқариш ва тақсимот соҳасидаги таназзулда, иқтисодий, снёсий ва ижтимоий тараққиётдаги номутаносибликда эди. Жинойтчиликнинг кўринишларида ҳам салбий ўзгаришлар юз берди. Жинойтчилик очикдан-очик ғаразли-тамағирлик тусини олди. Талончилик, ўғирлик, босқинчилик, жинойтнинг энг қўп тарқалган турларига айланди. Қотилликнинг содир бўлишида ҳам ғаразли сабаблар оддий воқеага айланиб қолди.

Жинойтчилик кўринишларининг тажовузкорлиги ва шафқатсизлиги, ҳукук-тартибот қучларига қаршилиқ кўрсатиши қучайди. Ашаддий жинойтчилик кескин авжига чикди. Балоғатга етмаганларнинг жинойти тобора жиддий муаммога айланди.

Ижтимоий турмушнинг турли соҳаларида эҳдиётнинг қучайганлиги, ахлокийликнинг тушиб кетганлиги, қонунларнинг мукамал эмаслиги ва уларнинг қўлланиш тажрибасидаги жиддий нуксонлар жинойтчиликнинг тез қўпайишига ва унинг турлари ўзгаришига олиб келди. Бу эса ижтимоий ҳодиса ҳисобланган жинойтчиликнинг ўсиш жараёнларини, унинг энг хавфли уюшган шаклининг вужудга келишини тезлаштирди.

Ҳўжалик ислохотининг бошлангани иқтисодий соҳада жинойтчиликнинг қучайишига олиб келди, шундай бўлиши табиий. Аввало, яширин

сармояларнинг очик тус олиши, яширин ва ошкора ишлаб чиқаришга сармоя сарфлаш ва уларни кенгайтириш истикболларининг янги имкониятлари вужудга келди.

Хотирирмча, 1970 йиллар охирларида ички ишлар органлари тизими ходимларининг кунлик иш фаолияти куйидагича ташкил этилган: «Самарканд шаҳар ички ишлар бўлимининг жинойт-қидирув бўлимида 32 киши ишлаган. Ходимларга иш бўйича ҳудудлар бўлиб берилар ва шу бўйича хизмат олиб бориларди. Янги хизматга қабул қилинган ёшларда жинойт-қидирув фаолияти ҳақида ҳеч қандай тушунча йўқ эди. Бирок ўшанда устозларнинг ўрни ва кўмаги катта бўлган. Яъни, устоз-шогирд аъъанаси яхши ривожланган. Носир ака Сандов деган катта инспектор бўларди, эринмасдан бу соҳанинг ҳар бир сир-синоатини тушунтириб, устозлик қилганди.

Эрталаб ишга келганимизда йўриқномавий йиғилиш ўтказиларди, ходимларга бир кунлик ишлар бўлиб бериларди. Кейин ҳудудларга чиқиб кетардик. У пайтларда ҳозиргидек шароит, хизмат автоуловлари ва техникалари йўқ эди. Битта хизмат хонасида 9 киши ўтирардик. Кундузги соат 09.00да чиқсак, хизмат давомида ҳар соатда 02 (навбатчилик қисми)га телефон қилиб, янги топшириқлар олардик, кечкурунги соат 23.00да ишimiz бўйича ҳисобот берардик. Янги жинойт ҳолатлари бўлса, топшириқ олиб, уни бажаришга киришардик.

Ички ишлар органлари тизимида самарали ишлаш учун, албатта, Жинойт-процессуал кодекси, Жинойт кодекси ва бошқа қонунларни мукамал билиш талаб этилади. Иш жараёнидаги ҳар бир хатти-ҳаракатга баҳо бериш, самарали ишлаш учун кодекс ва қонунларни билмаса бўлмайди. Мен кодексларни ёд билардим, уларга ўзгартишлар киритилса, ўша жойига янги таҳририни киритиб, елимлаб ёпиштирардик, юпқагина китоб, вақт ўтган сари қалпллашиб кетарди.

Ҳар бир иш ўз замонига қараб бўлади. У пайтда собиқ шўро замони, чегаралар йўқ эди ва ўз-ўзидан жинойт олами ҳам бошқача тусда эди. Ўзи умуман жинойтчилик учун чегара деган нарсанинг ўзи йўқ эди. Жинойтчининг номи ҳамма жойда битта – жинойтчи, у на миллат, на минтақа танлайди. Ўша пайтдаги вазият билан ҳозиргисини мутлақо солиштириб бўлмайди, бир-биридан кескин фарк қилади. Бугунги кунда бу соҳа вакиллари учун ҳамма шарт-шароит яратиб берилди. Ички ишлар вазирлиги, вазирлик Академияси, вилоят, гуман ички ишлар органлари тамоман янгича киёфада ташкил қилинди.

Мен ишлаган Сиеб ҳудудини оладиган бўлсак, уч нафар оператив ходим ўша ердаги ишларни олиб борардик. Агар ҳозир қарайдиган бўлсак, у ерда уч ходим ўрнига 30 нафар ходим ишлаётган бўлса, ажаб эмас. Қолаверса, бугун автотранспорт, компьютер техникаси, интернет, мобил алоқа каби тезкор алоқа усулларининг ҳаммаси яратиб берилмоқда. Демак, бугун ички ишлар органлари ходимлари фақат садоқат билан хизмат қилса бас».

Таркибида гиёҳхандлик моддаси бўлган ўсимликлар моёлган
майдонларни аниқлаш бўйича участка инспекторининг фаолияти

Республика ва ИИВ раҳбарияти иштирокидаги йиғилишда СССР
Ички ишлар вазири ўринбосари Ю.Чурбанов нутқ сўзламоқда

1990-йилдаги хизматни янгилади командири лейтенант Н.Абдуллаев
1990-йилдаги хизматни янгилади командири лейтенант Н.Абдуллаев
1990-йилдаги хизматни янгилади командири лейтенант Н.Абдуллаев

Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар билан суҳбат

«Сирани диний» илмӣ сифатиди олинган буюмлар

**МИЛИЦИЯНИНГ ОДДИЙ ВА БОШЛИҚЛАР ТАРКИБИНИНГ
ЛИБОСИ. СССР ИИВнинг 2.06.1975 йилдаги 140-сонли буйруғи**

МИЛИЦИЯНИНГ ОДДИЙ ВА БОШЛИҚЛАР ТАРКИБИНИНГ ПОГОНЛАРИ. СССР ИИВНИНГ 2.06.1975 йилдаги 140-сонли буйруғи

Тантанали маросимлар учун погонлар

Кундалик хизмат фаолиятидаги погонлар

Кулданлик хизмат фаолиятидаги погонлар

Кулранг-кўк рангли кўйлақлар учун

Оқ рангли кўйлақлар учун

ШҲРОЛАРНИНГ СҲНГГИ ТАЛВАСАСИ

XX асрнинг 80-йилларида собик Совет Иттифокда юзага келган ижтимоий-сиёсий инкироз, жамиятда сиёсий ва мафкуравий қарашларнинг ўзгариши, миллий муносабатларнинг кескинлашуви криминал вазиятга салбий таъсир кўрсатди. Босқинчилик, рекёт, вояга етмаганлар ўртасидаги жиноятлар сони кўпайди. Турли норасмий гуруҳлар, жинсий уюшмалар пайдо бўла бошлади.

Иттифок давридаги кадрлар сиёсатининг жиддий ҳатоларидан бири марказ томонидан миллий республикаларга, жумладан, Ўзбекистонга маҳаллий шаронтии билмаган кадрларнинг юборилиши билан боғлиқ эди.

1983–1989 йилларда «Ўзбекистонда социалистик қонунчиликни тиклаш» шiori остида ИИБга жами 150 нафар раҳбар ходимлар келган.

«Пахта иши», «Ўзбек иши» деб номланган уйдирмалар асосида олиб борилган катагонлар республика ички ишлар органларининг кадрлар таркибига оғир зарба берди. Кўплаб раҳбар ходимларнинг асоссиз камоққа олиниши, ички ишлар органларининг фаолиятига салбий таъсир кўрсатди.

Бу даврда ички ишлар органлари тизимида кўплаб ўзгаришлар қилинган бўлса-да, мохият ўзгармаган, республика Ички ишлар вазирлиги мустақил ҳаракат қилолмас эди.

Оддий халқ ички ишлар органларига ишончсизлик билан қарар, ички ишлар органлари совет тоталитар тузумининг жазо органига айланиб қолган эди.

Юзага келган иқтисодий-ижтимоий ва сиёсий инкироз аҳоли зичлиги бўйича Иттифокда иккинчи ўринда турувчи Фарғона водийсида айниқса, кескин тус олди. Республикада ижтимоий-сиёсий беқарорликни келтириб чиқаришга уринган сиёсий қучлар томонидан турли иғвогарликлар уюштирилди.

Оқибатда 1989 йил май-июнь ойларида Фарғонада фожиаи воқеалар содир бўлди. 1989 йил 16-20 май кунлари Қувасойда туб ерли аҳоли билан меҳсети турклари гуруҳлари ўртасида муштлашиш содир бўлди. Республика сиёсий раҳбариятининг воқеани тўғри баҳолай олмаганлиги ва тезкорлик билан зарур чоралар кўрмаганлиги оқибатида вазият мураккаблашиб, этник можарога айланиб кетди.

4 июндан бошлаб Фарғонада комендантлик соати жорий этилди. Вилотта СССР ИИВ Ички қўшинларининг 13 минг кишилик бўлимаси келтирилди. Тез орада ғўполонлар Қўкон шахрига, Риштон, Ўзбекистон туманларига тарқалди.

Оммавий тартибсизликлар оқибатида:

- 103 киши ҳалок бўлди, 1011 киши жароҳатланди ва майиб бўлди;
- 757 уй, 27 давлат биноси, 275 автотранспорт воситаси ёндирилди ва талон-торож қилинди;

- СССР ИИВ ички қўшинларининг 137 ҳарбий хизматчиси, 110 милиция ходими ярадор бўлди, милиция ходимларидан бири ҳалок бўлди. 1989 йил 23 июнда Ислоҳ Каримов Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети биринчи котиби этиб тайинланди. Ўзбекистоннинг янги раҳбарияти томонидан Фарғона, Бўка, Паркент воқеалари ошқора муҳокама қилинди ва уларнинг асл сабаблари очиқ ташланди. Фарғона фожеаси билан боғлиқ масалаларни ўрганиш учун махсус комиссия тузилди.

1990 йил февралда Бўка ва Паркент, июнь ойида Ўш ва Ўҳангда ҳам шундай урушлар бўлди. Қўрилган чора-тадбирлар натижасида кескинлик бартараф қилинди.

Ислоҳ Каримов Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг 1989 йил 19 августдаги XVI пленумида сўзланган нутқида: «Ўзбек халқининг виждони пок. Фарғона воқеалари ўзбек халқининг иродаси билан содир бўлмади. Бу воқеаларга тутруксиз ва ғаразли мақсадларни қўлаб, қим қандай бўёқ бермасин, тарих албатта, ўзининг адолатли ҳукмини чиқаради. Байналминалчилик, меҳмондўстлик, яхшилик, қалб саховати ҳаммаша ўзбек халқига хос ғазилат бўлиб келди. Халқимиз ҳеч қачон бошқа халқларга нисбатан душманлик қайфиятида бўлмаган. Бу қадимий ва ҳолерги тарихимиздан олинган қўлгина мисоллар билан исбот қилинган».

...декабрен Компартияси биринчи котиби Рафик Нисанов
 ...район Н.Рисжон билан Фарғонада, 1989 йил
 ...ЮБОРИЛГАН
 ...ИК» ПО...
 ...ДИР

Ўзбекистон Республикаси Ўш ва Ўзган шаҳарларидagi
 қишлоқлар оқибатлари, 1990 йил июнь

ЎЗГА ЮБОРҒИ
 ЛИК» ПОКМИДИ?

...ларга айрилиш вақтида Андижон вилояти ҳудудидаги Ўзбекистон
 Ўзбекистон-Қирғизистон чегарасида тўнланган оломон

VII БОБ. МУСТАҚИЛЛИК АРАФАСИДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ
ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ, КРИМИНОГЕН ВАЗИЯТ ВА
ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ

Маълумки, ўтган асрнинг 90-йилларида бошқа совет республикалари катори Ўзбекистон ҳам мустақил тараққиёт йўлига ўтди. Мустақил тузумдан бизга қандай оғир, қандай ночор мерос қолгани, халқимиз қанча азоб-уқубатлар тортганини ҳеч қачон унутмаслигимиз керак. «Пахта иши» деган уйдирма ва бўхтонлар, Марказдан юборилган, ўзини «десантчилар» деб атаган ёвуз кучларининг қонунни, адолатни, халқимизнинг шаъни ва ғурурини оёқости қилиб амалга оширган қирдикорлари ҳақидаги бор ҳақиқатни тўла очиб бериш лозим. Айни пайтда биз бошимиздан кечирган кечаги қун, яқин тарихимизда рўй берган мана шундай фожиаги воқеаларни ҳам бутунги ва келажак авлодларимизнинг онгу шуурига етказиш ҳақида ҳам бош қотиришимиз зарур. Унинг-ўсиб келадиган ёшларимизни тарих сабоқлари билан, тарих ҳақиқати билан қуроллантириш лозим. Мактабларимизда, лицей ва коллежларда, олий ўқув юр்தларимизда айни шу мавзуларни ҳолис ва ҳаққоний ёритиб беришга янада кўпроқ эътибор қаратишимиз керак. Бунинг учун аввало мустақилликка эришиш арафасидаги оғир қунларни бевосита кўрган, шу воқеаларнинг гувоҳи бўлган одамларнинг эсдалик ва хотираларини ёзиб олиш зарур. Шунинг эса туттиш керакки, тарихни унутган халқ, жамият ўз йўлини йўқотадиган»¹⁹².

Бундай халқ ва жамиятнинг келажаги йўқ. Дарҳақиқат, қатта пахта пайқалига айланттирилган Ўзбекистоннинг мустақиллик арафасидаги ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий манзарасини таҳлилий материаллар асосида ёритишни назарда тутди.

Ўша машъум қунларни кўрган кишилар, фахрийларимиз ҳаёт эканидан фойдаланиб, бу борада кўпроқ маълумот тўплаш, уларни тизимлаштириш устида ишлайдиган шу мукаддас заминнинг севган ватанпарвар, юртпарварлар олим ва мутахассислар салоҳиятидан фойдаланиш керак.

Собик Марказдаги империяпараст кучлар, мустақил тузумнинг шафқатсиз қатағон аппарати Ўзбекистон ва унинг янги раҳбарига инебатан турли зугум ва тазйиқларни тинимсиз қучайтириб борган. Айниқса, «Пахта иши», «Ўзбеклар иши» деган сиёсий кампаниялар пайтида қизил империянинг марказий матбуоти эл-юртимиз шаънини таҳқирлаб, унинг бошига «қўшиб

¹⁹² Қаримов Н.А. Она юртимиз бахту шкбоди ва буюк келажаги йўлида ҳақиқат қилиш – энг олий вазодатдир. – Т., 2015. – 22-б.

ёзиш», «юлғичлик», «кузбўямачилик», «бокимандалик» каби тухмат ва маломатлар бўронини ёғдирган.

«Пахта иши» деганда, унинг мудҳиш оқибатлари ҳақида гапирганда, аввало, ана шундай минг-минглаб оддий, бегуноҳ одамларни, уларнинг бошига тушган фожияларни тушунамиз ва сунъий равишда ўйлаб топилган бу кампанияни халқимизга, юртимизга нисбатан олиб борилган оммавий қатағоннинг бир кўриниши деб баҳолаймиз.

Миллий хавфсизликнинг энг муҳим шarti – мустақиллик бўлиб, унга эришмасдан инсон, жамият ва давлатнинг ҳаётий энг муҳим манфаатларини рўёбга чиқариб бўлмайди. Чунки, фақат мустақил давлатгина реал шароитларга мос келадиган даражадаги миллий хавфсизликни таъминлаши мумкин.

Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг мустақилликнинг бекиёс аҳамияти ҳақидаги куйидаги фикрлари юксак эътиборга лойиқ: «Агар қар бир халқ, ҳар бир давлат мустақил бўлмаса, бошқалар унинг нафақат деҳқонини, нафақат ишчисини, ҳаттоки шоиру олимни ҳам, давлат арбобини ҳам йстаганча таҳқирлашн, инсоний шаънини тупроққа қориши мумкин экан»¹⁹³.

Халқимиз марказдан келган «десант»чи терговчилар «пахта иши», «Ўзбеклар иши» каби сохта айбловлар асосида минглаб мутлақо бегуноҳ кишиларни камоққа ташлаган оғир қунларни бошдан ўтказди. Ана шу кезларда одамларнинг мол-мулкни рўйхатга олиш каби таҳқирловчи, ғайриинсоний ҳатти-ҳаракатлар қўлаб содир этилди. Судланувчиларнинг хотинлари, бола-чақалари бамисоли қўчага ҳайдалиб, турли хўрлаш ва камситишларга дучор этилди.

Бундай ишларни амалга оширган «десант»чиларнинг ўзлари эса катта минбарларга чиқиб, демократия ва ошқоралик, қайта қуриш ва инсон ҳуқуқлари ҳақида бор овоз билан дунёга жар солди. Аслида ҳибсга олинган ва маҳкум этилганларнинг болалари ва қариндошлари моддий ва маънавий нуқтаи назардан ноҳақ бадном бўлиб, ана шу тазйиқлар тамғасини бир умр кўтариб юришга мажбур бўлдилар.

Ўша пайтда биргина Қашқадарё бўйича уч мингга яқин одам жиноий жавобгарликка тортилган эди. Уларнинг оиласи, бола-чақаси, ҳар бирининг камида 10 тадан яқин қариндоши борлигини ҳисобга оладиган бўлсак, вилоятда 300 минг киши «десантчи»лардан зулм кўргани аён бўлади.

¹⁹³ Шундай ўлка донм бор бўлсин! Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод Шавкат Мирзиёевнинг Жиззах вилояти сайловчилари вакиллари билан учрашувдаги нутқи // Халқ сўзи. – 2016. – 17 ноябрь.

«Машаққатли пахта терими билан кеч кузгача аёллар ва болалар банд бўлишарди. Москва томонидан тикиштирилган пахта босқини Ўзбекистонда касаллик ва болалар ўлими юкори, таълим сифати паст бўлишига олиб келди. Катта бир пахта пайкалига айлантириб қўйилган Ўзбекистон олис фоживий тажриба йўлига тушиб, пахта нафакат кишлок ҳўжалиги, балки саноат, таълим, соғлиқни сақлаш ва пировард натижада ижтимоий ахлоққа салбий таъсир кўрсатиши мумкинлиги тасдиқланди. Нуфузли немис сиёсатшуноси Уве Хальбах совет Ўзбекистонидagi инкироз туғрисидаги ўз материалларига «Оқ олтин – оқ ажал» деб, оригинал бўлмаса-да, таъсирчан ном берди. Чиндан ҳам «оқ олтин» тавки лаънат бўлиб чиқди»¹⁹⁴.

Пахта якка ҳокимлиги авжига чиққан ўша оғир йилларнинг ҳар бир кунни катта ёшдагиларнинг хотирасида муҳрланиб қолган, десак адашмаймиз. Ишга яроқли инсонларнинг барчаси – аёллар, бўли кетмон дастасидан паст ёш болалар, ҳатто кексалар ҳам – эрта тонгдан то кеч шомгача давом этадиган оғир дала ишларини бажаришга жалб қилинган эди.

Пахта теримида қатъий норма белгиланарди. Нормани бажаришга улгурмаганлар фонус ёруғида кечаси ҳам ишини давом эттиришарди. Айниқса, ўша йиллари Марказ тазйиқи билан кишлок ҳўжалик ишларида жорий қилинган қаттиқ тартиб-интизомга ёшу қари баб-баробар бўйсундирилган. аёллар бешиқдаги боласини ҳам дала бошига олиб чиққан эди.

Ҳозир ўша давр барчанинг кўз олдига турибди. Бу борада ҳеч қим адашмайди. Саратон куёши ўзининг алангасини пурқаб турган даштарда ҳам, кеч кузнинг изғиринли кунларида ҳам, ер яхлаган қаҳратон кишда ҳам ўзбек халқи уйига шошилмас, белгиланган юмушнинг охиригача бажарарди.

Ўзбек аёллари дала бошида бир қошиқ овқатини ҳам тик туриб ичгани, ночор қийиниб, гоҳо оч, гоҳо бориға қаноат қилиб, барча қийинчиликларга чидаб, кечаю кундуз ишлаб соғлиғидан ажралгани, ишга жонини фидо қилгани маълум.

Ўзбекистонда пахта якка ҳокимлиги шу қадар авжига чиққан эдики, масалан, Андижон вилоятидек аҳоли зич яшайдиган ҳудудда экин майдонларининг 88 фоизини ғўза эгаллаб олган эди. Фақат ҳовлиларга, томларимизга пахта экмасдик, холос¹⁹⁵.

Кишлоқ ҳўжалигининг экстенсив ривожланиши натижасида қўлаб сув омборларининг қурилиши, умуман, сув исрофгарчилиги туфайли Амударё,

¹⁹⁴ Левшин Л. Ўзбекистон тарихий бурилиш палласида. – Т., 2001. – 144-б.

¹⁹⁵ Қаранг: Қаримов И. А. Мамлакатнинг модернизация қилиши ва иқтисодийётимизни барқарор ривожлантириш йўлида. Т.16. – Т., 2008. – 17-б.

Сирдарё ва Зарафшон дарёларидан Орол денгизига куйиладиган сув ниҳоятда камайиб кетди. Окибатда денгиз 1960 йилдаги ҳолатига нисбатан 1990 йилда 14,5 метрга пасайди, сувнинг ҳажми 54 фоизга қискарди¹⁹⁶. Сув қирғоқдан 70–100 км.га чекинган жойларда буронлар натижасида йилига 50–70 минг тоннагача туз атмосферага кўтарилгани кузатилган¹⁹⁷. Орол бўйида экологик аҳволнинг ёмонлашуви, жумладан, ичимлик суви билан таъминланишнинг ёмонлашуви, сувдаги минераллашувнинг ошиши натижасида қишлоқ аҳолисининг 87 фоизи ҳар хил касалликларга чалингани аниқланган. Масалан, Қорақалпоғистонда ич терлама юкумли касаллиги билан касалланганлар собиқ Иттифок даражасидан 23 баробар кўп бўлган¹⁹⁸.

Болалар ўлимининг ортиши мамлакатимиз аҳолиси учун жуда катта фожиа эди. Бир ёшга ҳам етмай вафот этган гўдақлар сони ҳар 1000 туғилган болага нисбатан Қорақалпоғистонда – 68,8, Сурхондарё вилоятида – 57,7, Фарғона вилоятида – 56,6 нафарни ташкил этган. Баҳористон, Учқудук, Нукус ва Бўзатов каби туманларда 80 дан 118 нафаргача бўлган¹⁹⁹.

Агар умуман Иттифок бўйича бу кўрсаткич ҳар 1000 туғилган бола ҳисобига 26, ГФР, Канада, Финляндия, Швеция, Япония ва бошқа мамлакатларда – 5,5 нафарни ташкил этганлигини ҳисобга оладиган бўлсак, юқоридаги рақамларнинг фожиявий тусда эканлиги янада яққолроқ кўринади²⁰⁰.

Республика раҳбарияти Марказдаги дохийларга белгиланган режанинг ҳаёлий эканлигини тушунтирмоқчи бўлишганда, уларнинг сўзлари қўполлик бўлиб туюларди. Бу жиҳатдан В.П. Есиннинг хотираларида келтирилган бир лавҳа диққатга сазовор. Есин 80-йилларнинг бошларида Ўзбекистон Вазирлар Кенгаши раисининг ўринбосари бўлиб ишлаган, кейин эса «пахта иши» бўйича «қайта қуриш» даврининг тутқини бўлган эди. У шундай ёзади: 1983 йил кузида И.Б. Усмонхўжаев республика раҳбари бўлган пайтда телефон орқали ўша вақтда КПСС Марказий қўмитаси сиёсий бюро аъзоси, Марказқўмнинг қишлоқ хўжалиги масалаларини бошқарувчи котиби бўлиб ишлаётган, кейин «қайта қуриш» раҳнамоси бўлган М.С. Горбачёвга оширилган пахта тайёрлаш режасини амалда бажариб бўлмайдиган, далаларда ҳосил тугаган, деб тушунтирмоқчи бўлганда, Горбачёв ғазабга тўлиб: «Ўзбекистонда қанча аҳоли яшайди?» – деб сўраган. – «17 миллион». – «Агар режани бажариш

¹⁹⁶ Ҳаёт ва иқтисод. – 1991. – №2. – 56-б.

¹⁹⁷ Шалимов А. И. Экология: тревога нарастает. – Л., 1989. – С. 53.

¹⁹⁸ Судьба природы – наша судьба. – М., 1990. – С. 223.

¹⁹⁹ Ўзбекистон коммунисти. – 1987. – №7. – 10–14-бестлар.

²⁰⁰ Социальное развитие СССР в 1989г. Статсборник. – М., 1996. – С. 136–138.

учун керак бўлса, демак бутун 17 миллион аҳолини пахта теримига чиқариш керак»²⁰¹, дейди.

Ўзбек халқи пахта яккахокимлиги зулмидан деярли тинка-мадори куриган ана шундай кийин шаронгда ҳам, империяча марказ республикага каттик катагонлар зулмини ёғдирди. «Қайта қуриш» ташаббускорлари бўлган М.С. Горбачёв, Е.К. Лигачёв ва бошқалар буюк давлатчилик тафаккурига амал қилиб ва ўз сиёсий манфаатларидан келиб чиқиб, Ўзбекистоннинг бошига тушган фалокатни унинг ўз айби қилиб кўрсатдилар. Халқ хотирасида ўчмас доғ бўлиб қолган шовкин-суронли «пахта иши» сунъий равишда ўйлаб чиқарилди.

XX асрнинг 90-йиллари бошидаги сиёсий вазиятни бир неча йил Қирғизистон Республикаси Президенти Аскар Акаевнинг давлат маслаҳатчиси бўлиб ишлаган Леонид Левитин шундай хотирлайди: «Бирорта ҳам шўро республикаси Ўзбекистон сингари огир, фожиа аҳволда эмас эди. Бу ерда қучли ижтимоий портлашлар етилиб келмоқда эди.

«Ўзбек иши» тўғрисида эслаш кифоя. Пахта етиштириш ва уни сотиш билан боглиқ коррупцияга қарши компания шундай номланганди. Москва томонидан белгиланган нореал топшириқларга қўра Ўзбекистон ҳар йили 6 миллион тонна пахта бериши керак эди. Бундай планлаштириш натижасида ҳамма жойда ҳисоб-китобларда қўшиб ёзиш авж олиб кетди. оқибатда давлат 1978 йилдан 1983 йилгача пахта ишлаб чиқарувчиларга 1 миллиард рублдан ортиқ асосиз пул тўлади. 1983 йили шу иш соҳасидан СССР прокуратурасининг махсус тергов комиссияси тузилди.

Кадрларни қириш бошланди: 13 та вилоят партия қўмитасининг биринчи котибларидан 10 таси ишдан олинди, улардан 5 таси камалди, биттаси ўлим жазосига ҳукм қилинди. Компартия Марказий қўмитаси аъзоларининг ¼ қисми алмаштирилди. Мен бу ўринда, «пахта можароси»ни чуқурлаштириб ўтирмоқчи эмасман, лекин қуйидагиларни айтмасам бўлмас.

Москва ўзбек раҳбар қатламига ёппасига, эскича синашта услубда ҳужум бошлаб, бу гал халқ ғазабини яхудийларга эмас, ўзбекларнинг ўзига қаратди. Ажабланарлиси шунда эдики, коррупция ва ноҳалоллик тўғрисида Ўзбекистон раҳбариятига қўйилаётган айбларни аслида бемалол унданда кўпроқ тарзда москвалик раҳбарларга ҳам қўйиш мумкин. Роса алам қиладигани шундаки, дунёдаги энг меҳнаткаш ва камсукум ўзбек деҳқонни коррупциянинг жафосини тортган эмас, аксинча, ундан манфаат кўрганлар сифатида талқин қилина бошланди. Бутун республика бўйлаб одамларни турмага тикиш авж олди. Ўлар

²⁰¹ *Есть В. П. Исповедь узника перестройки // Познания. – 1992. – №2. – С.23.*

орасида айбдорлар ҳам, беайблар ҳам бор эди. Юрт қандайдир аждаҳонинг қомига тушиб қолгандай эди.

Яқинда Германияда чоп этилган бир асарда «Ўзбек иши»га тааллуқли бир хулосани учратдим: халқни эзувчи ва конини ичувчи Москвадаги марказий аппарат ўзбек халқини «маган сомсасига пул тўлаттирди».

Бу республика туб аҳолисининг ички қаршилиги, норозилигини уйғотди, ўзбек халқининг аҳамиятига теғди.

Совет Иттифоқининг барча жойларида бўлгани каби горбачёвча қайта қуришнинг бошбошдоклиги Ўзбекистон шароитида турли хил чиқишларга нисбатан қаттиқ давлат назоратининг сусайишига олиб келди.

Эркин фикр ва сўзга йўл очилди, сиёсий ва мафкуравий ҳаётнинг олатасир демократиялашиш жараёни бошланди»²⁰².

Ана шундай шароитда республика учун марказдан тикиштирилган «Ўзбеклар иши» ёки «пахта иши» деган иш қонунсизлик ва оммавий қатагонларнинг авжига чиқишига сабаб бўлди. У юз минглаб ўзбекистонликлар тақдирига даҳл қилди, шу жумладан, кўплаб қишлоқ хўжалик мутахассислари ҳаётини ағдар-тўнтар қилиб ташлади. Фақатгина 1983 йилдан 1989 йилгача бўлган даврда Ўзбекистондаги ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари томонидан кўшиб ёзиш, порахўрлик, ўғрилиқлар ҳақидаги 800дан ортиқ жиноий иш текширилди. Мазкур ишлар бўйича 5 мингдан ортиқ киши жазога ҳукм қилинганлиги маълум бўлди, улардан 600 нафари раҳбар ходимлар, ўн нафари меҳнат қаҳрамонлари эди.

Зўравонлик зулми Ўзбекистон қишлоқ хўжалигининг кадрлар салоҳиятига оғир зарба бўлди. Сунъий равишда ўйлаб чиқарилган «пахта иши» натижасида жамоа хўжалиги раислари ва совет хўжалиги директорларининг 60 фоизи лавозимларидан олиб ташланди, қишлоқ хўжалиги етакчи мутахассисларининг тахминан 45 фоизи, пахтачилик бригадалари бошлиқларининг ҳар учтаси вазифасидан узоклаштирилди. Уларнинг кўпчилиги тергов изоляторларига ташланди. Турма ва лагерларга жўнатилади. Масалан, Сурхондарё вилоятидаги йирик агросаноат бирлашмасининг раҳбари, ажойиб фазилатлар эгаси Бобомурод Омонов шулар жумласидандир. У 15 минг сўмни ўзлаштиришда айбланган. Ваҳоланки, кейин маълум бўлишича, унинг «ўзлаштирган» нарсалари майда-чуйда нарсалар бўлиб чиқди. Бирок тергов гуруҳи «тергов қилинувчидан» онгли равишда «ўғрилик қилгани»ни эътироф этишга зўр

²⁰² Левитин Л., Киртайл Д. С. Ислон Каримов – янги Ўзбекистон Президенти. – Т., 1996. – 3-4-бетлар.

бериб «интилди». Бундай шармандаликка чидай олмаган Бобомурод ака суддан олдин турма касалхонасида вафот этди. Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

Ўзбекистонда «Пахта иши» деган сохта кампания – катагон сийсати таъсирида ноҳақлик ва адолатсизлик учига чиққан. партия совет ва давлат идоралари, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари фаолиятида айиниш бошланган. ҳар хил бузғунчи кучлар, диний ва дунёвий никобдаги радикал оқимлар бош кўтарган, бу ҳам етмаганидек, ҳукмрон собик Марказдаги иккиюзламачи матбуот томонидан халқимизнинг бошига ёғдирилган бўҳтон ва тўхматлар одамларимизнинг руҳи ва кайфиятини туширгани. халқ ўртасида эртанги кун ишончига жиддий путур етказгани-чи? Қўрқув ва ваҳима кенг тарқатган пайт эди.

«Ўзбеклар иши» ёхуд адолатсизликка дучор бўлган ички ишлар ходимлари

Шу ўринда 1993 йилда Виктор Ильяхиннинг «Ўзбекистон» нашриётида юридик фанлар доктори, профессор Ғофур Абдумажидов маъсул муҳаррирлигида чоп этилган «Қабоҳат ёхуд ... («Ўзбеклар иши» деган уйдирма хусусида)» китобида баён этилган айрим маълумотларни келтиришни лозим топдик. Чунки, таникли ҳуқуқшунос. бой амалий тажриба эгаси В. Ильяхиннинг мазкур китоби халқимиз бошига тушган мудҳиш кунларнинг асл моҳиятини очиб бериш йўлидаги дастлабки қадам сифатида эътироф этилди. Бу эса мустақил республикаимизнинг ўз шаънини кадрият ва нуфузини қайта тиклай олишида муҳим аҳамиятга моликдир. Бинобарин, бу бизнинг жафокаш, олийҳиммат халқимизга нисбатан уюштирилажак ҳар қандай уйдирма ва бўҳтонлар охир-окибатда коп-қора тўтундек бўрқиб йўқлик сари даф бўлиши муқаррар эканлигини яна бир қарра тасдиқлайди. Тажрибали ва адолатли мутахассис ҳамда ҳуқуқ соҳасида етук билимдон деб тан олинган Виктор Ильяхиннинг ёзишича:

«Биз иш бошлаган дастлабки ойлардаёқ Гдян билан Ивановни сўроқ қилиш, улар билан бир қатор кишиларни юзлаштириш учун зарурат пайдо бўлган эди. Шу илтимос билан терговчилар менга мурожаат қилишди. Мен телефон орқали Гдянга қўнғироқ қилмоқчи бўлдим. Ўша кезларда у халқ прокуратурасининг тергов бўлимига келиб-кетиб юрарди. У ўз жойида экан, трубкани кўтарди. У менинг сўроқ қилиш ҳақидаги тактифларимга рад жавобини берди. ўзи ҳам, Иванов ҳам ҳеч қачон ҳеч қандай шароитда бизнинг

хузуригимизга келмаслигини айтди. Бунинг устига менга қатор дўқ-пўписалар килди-да, трубкани қўйиб қўйди. Афсуски, ўша кезлардаги шароитда биз уларни сўроқ қилишга ожиз бўлиб чиқдик. Гдлян билан Иванов депутатлар дахлсизлиги деб аталмиш кучли «зирх» ортига яшириниб олдилар. Шунинг учун ҳам биз уларни мажбурий равишда сўроққа олиб кела олмадик. Мутлақо зарурият бўлган ҳолларда ҳам биз улар яшайдиган квартираларда ва бошқа бир қатор жойларда тинтув ўтказа олмадик. Ўша кезларда бунга розилик беришни сўраб СССР Олий Советига мурожаат қилиш ҳеч бир натижа бермайдиган беҳуда иш эди.

1990 йиллар бошларига келиб қўп масалалар биз учун ойдинлашиб қолган эди. Биз Гдлян гуруҳи терговни қонунчиликка риоя қилмай, қўпол равишдаги қонунбузарликлар билан олиб борганлигига қатъий ишонч ҳосил қилдик. Бунинг натижасида уларнинг айби билан жуда қўп бегуноҳ шахслар судга берилганлигини аниқладик. Афсуски, уларнинг баъзилари устидан ҳукм чиқарилган бўлиб, аллақачон қамоқхоналарда жазо муддатини ўтар эдилар.

Биз фақат қонунбузарликларни аниқлабгина қолмай, шу билан бирга ҳуқуққа қарши, тергов олиб боришнинг Берия давридаги садизмни эслатадиган жиноятқорона усулларнинг бутун бошли силсиласини очиб ташлашга муваффақ бўлдик. Мен гдлянчилар терговини 1930–1950 йиллардаги терговлар билан яққол солиштириб қўриш имкониятига эга эдим. Чунки 1989–1991 йилларда бошқармамиз ўша даҳшатли йилларнинг айбсиз қурбонларини оқлаш ишлари билан, айниқса фаол шугулланаётган эди. Деярли ҳар куни менинг столимга даста-даста НКВД ишларини келтириб қўйишарди. Бу ишларга, ҳукмларга, «учлик комиссияси» қарорларига, алоҳида кенгашлар ва бошқа шунга ўхшашлар чиқарган ҳукмларга тайёрланган протест-норозилик ҳужжатлари илова қилинади. Баъзан менинг ҳаёлимдан кишини ҳайратга соладиган фикрлар кечар эди. Ҳаёлимдан, Гдлян атайин мана шундай нотўғри усулларни ўрганиб чиққанми ёки ҳеч қандай назоратсиз шароитда, Ўзбекистонда иш олиб борганлиги учун ҳам шундай бўлдимикан, деган фикрлар кечарди.

Мен гуруҳдаги барча терговчиларнинг юзларига қора чапламоқчи эмасман. Йўқ, асло. Бу ерда гап қонунбузарликка йўл қўйган кичик бир гуруҳ ҳақида боради. Булар Гдлян билан Ивановга яқин бўлган ўн-ўн беш кишидан иборат терговчилардир. Лекин мана шу кичик тўда Ўзбекистонда иш олиб борган олти йил мобайнида ўзининг сурбетлиги, шафқатсизлиги билан ўнлаб ва юзлаб кишилар бошига бекиёс қайғу-алам ва фалокатлар солди. Бу ерда қуруқ гап бўлмаслиги учун мен ўз фикр-мулоҳазаларимни, ўзим

чиқарган хулосаларимни далиллар билан, гувоҳликлар билан ва бошқа тергов маълумотлари билан изчил равишда исботлаб боришга ҳаракат қиламан.

Инсоний фожиалар, одамларнинг тақдири ўша кезларда Гдлян ва унинг теварагида ишлаган терговчиларни мутлақо ташвишга солмайди. Улар одамларга ўта кибру ҳаво, нафрат ва аламзадалик билан муносабатда бўлишар эди. Улар ўзларича ҳар қандай кишини эгиб, букиб, ўзимиз истаган шаклга келтира оламиз дея ўйлашарди.

Олиб борган тафтишларимиз давомида гдлянчилар зулмининг яна бир айбсиз қурбонлари рўйхатини тузишга тўғри келди. Бу рўйхатда юздан ортиқ кишиларнинг исм-шарифлари қайд қилинган бўлиб, терговчилар уларни порахўрлик учун қамокка олинган шахсларнинг бойликлари қасрда сақланаётганлиги тўғрисида зўрлик билан ахборот олиш, баъзан гувоҳлик беришга мажбур қилиш мақсадида қамаб қўйган эдилар. Гдлян уларнинг неча киши эканлигини санаб ҳам ўтирмасди, унинг учун бу кишилар тақдири писта пўчоғидек арзимас нарсаси эди. Ҳолбуки, уларнинг қўпчилиги 9 ойлаб ва ундан ҳам кўпроқ муддат мобайнида ҳибсда сақландилар. Уларга нисбатан қўзғатилган жиноят ишларининг бирортаси ҳам судга жўнатилмаган. Бунинг устига терговчилар ўзлари амалга оширган қонунсизликларни яшириш учун ўша кишиларни қамокка олиш билан боғлиқ бўлган маълумотларни ҳужжатлар ичидан йиртиб олиб, йўқ қилиб ташлашар ёки уларни тўплаб алоҳида қопларда, пўлат сандикларда сақлашарди. Бундай яширин ҳужжатлар сақланган жойларни Гдлянчи терговчиларнинг ўзлари «ўра» деб аташарди. Биз ана шу «ўрани» узок вақт қовлаш натижасида у ердан топилган ҳужжатлар асосида одамларга ўтказилган зулм «манзара»сини тиклашга мўваффақ бўлдик».

Шу ўринда генерал Ҳ. Яхёевнинг «Тилсим» китобига мурожаат этамиз: «Қўнларнинг бирида Шароф ака ўз ҳузурига чақириб, менинг ўрнимга қим вазирлик ишини бошқара олади, деб сўраб қолди. Мен хизмат манфаатларидан келиб чиқиб иккита номзодни айтдим. Биринчи Мухтор Насруллаевич Султонов, яна бири Тошкент милициясининг бошлиғи генерал-майор Сатторов номзодини айтдим. Мен кўрсатган номзодлар Шароф Рашидовга маъқул кўринди» (Ҳ. Яхёев. Тилсим. Иккинчи китоб. – Тошкент, 2015. – 44-б.).

1983 йилнинг кузи Ўзбекистон халқи учун жуда оғир келди. Шароф Рашидовнинг ўлими ва собиқ Иттифокда бошланган ола-тасирлар ҳамма нарсани остин-устин қилиб юборди. Иттифок ички ишлар вазирини Чўрбанов Ўзбекистон ички ишлар вазирини этиб К. Эргашевни тайинлади. Шу ўринда Ўзбекистон Республикасининг Президентининг Ташкилий-кадрлар сиёсати бўйича Давлат маслаҳатчиси вазифасида фаолият юритган иккинчи

фанлари доктори, профессор Мавлон Умрзоков хотираларига мурожаат этамиз:

«Шароф Рашидов бутун куч-ғайратини, ақл-заковатини Ўзбекистоннинг ёркин келажиги учун сарфлаган ана шундай назаркарда инсон эди. Мамлакат халқ хўжалигининг ҳамма тармоклари унинг бевосита назоратида бўларди. 1984 йилга келиб ялпи ижтимоий маҳсулот ва миллий даромад 1960 йилга нисбатан тўрт баробар, ишлаб чиқариш асосий фондлари эса 10,3 баробарга ошди. Ижтимоий соҳа, фан, маданият, соғлиқни сақлаш ва бошқа соҳаларда эришилган ютуқлар нафақат халқимиз, балки чет элликларнинг ҳам эътирофи ва олқишларига сазовор бўлди. Афсуски, Шароф Рашидов вафотидан сўнг марказда ҳам, юртимизда ҳам «ўлдинг – ўчдинг» қабилидаги тушуниксиз сиёсий қарашлар кўпчиб қолди.

1983 йил 23 декабрда Шароф Рашидов номини абадийлаштириш бўйича Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети ва Министрлар Советининг қарорини маъқуллаган ҳолда КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг қарори қабул қилинди. Бироқ кўп ўтмай, Ўзбекистон бўйлаб Шароф Рашидовнинг пок номини қоралаш бўйича КПСС Марказий Комитети аппарати ва раҳбарияти ташаббуси билан ақл бовар қилмайдиган кампания бошланди. Алаокибат Ўзбекистон Компартиясининг XXI съездида собиқ Марказдаги қора кучлар ўз мақсадига эришдилар: съезд Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетига Ш. Рашидов хотирасини абадийлаштириш ҳақидаги қарорни қайта кўриб чиқиш бўйича таклифлар юзасидан КПСС Марказий Комитетига мурожаат билан чиқиш вазифасини юклади. Бу мурожаат талаблари шошилиш равишда, ҳатто съезд делегатлари уйлариغا етмасданок бажарилди. КПСС МК ва СССР Министрлар Совети 1986 йил 22 май қарори билан «Ш.Р. Рашидов хотирасини абадийлаштириш бўйича» 1983 йил 23 декабрда қабул қилган қарорини бекор қилди. Бу қарорга асосан Ўзбекистон Компартияси МК ва Ўзбекистон ССР Министрлар Совети 1986 йил 4 июлда ўзининг ҳақоратомуз қарорини қабул қилди

... Ўша кунларнинг сиёсий руҳини истейдодли шоир Мухаммад Юсуф ўта топиб шеърга солган эди:

*Сизни алқаганлар бир халқ, бир денгиз,
Сизни қаргаганлар – жўраларингиз.
Сизни адо қилди тўраларингиз,
Биздан рози бўлинг, руҳи нотинч зот.*

Шароф Рашидов шахсини коралаш оркали бутун бир миллатни тепкилашга йўл очувчи бу шум карор лойиҳасига лаганбардорлар имзо чекканлиги аниқ.

Шу ўринда Исмоил Ҳакимович Жўрабековнинг 28 йил мукаддам чоп этилган китобидан *«Халқ меҳри абадий»* сарлавҳали мақоласига эътибор қаратамиз. Бу мақола матни, аслида, Исмоил Жўрабековнинг атоқли давлат ва жамоат арбоби, ёзувчи Шароф Рашидов тугилган куннинг 75 йиллигини муносиб нишонлаш хусусидаги очик хатидир. Очик хат ҳажман ва мазмунан ниҳоятда салмоқли бўлиб, «Ўзбекистон овози» газетасининг 1992 йил 16 июнь сонига эълон қилинган.

Унда, жумладан, шундай сатрлар бор: *«Ш.Рашидов тақдири ҳусусида биз барчамиз ўзимизни маънавий жавобгар санаймиз ва буни эътироф этишимиз лозим. Начора, Ш.Рашидовга отилган тўхмат тошларига ўша пайтда қўқсимизни биз ҳам тутиб бера олмаганмиз! Бешта, ўнта, юзта одам бу тошлар йўлини тўса олмас ҳам эди. Тўхмат тўфони шў қадар кучли эдики, маълум муддат уни тутиб қолиш ихтиёрдан ташқари ҳолат кўринарди. Лекин кўплар қатори биз ҳам ич-ичилимдан эзилганмиз, эртани-кечми адолат қўёши балқиб чиқишидан умидвор бўлганмиз»²⁰³.*

Республика ва ўзбек халқи ўша йилларда огир аҳволга тушган эди. Бир томондан, марказ республикани тобора ўз исканжасига олмоқда, иккинчи томондан эса Ўзбекистон ичидаги зиддиятли ҳолат, ола-тасир қурашлар, сотқинлик, иккиюзламачилик, айниқса, раҳбарлар орасида тобора кучаймоқда эди. Марказдан келган «десантчи»ларнинг асосий мақсади «тартиб ўрнатиш» шиори остида ўзбек халқининг миллий гурурини синдириш, элни кирғинбарот тузокларга осон тушувчи оломонга айлантириш бўлди. Ўша пайтда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг 5 котибидан 3 киши, 13 та вилоят партия комитетлари биринчи котибларидан 9 киши жинсий жавобгарликка тортилган эди».

Нима учун гўялчанлар тобора ҳаддидан оша бошлади? Бунга жавобни 1984–1989 йилларда Хоразм вилояти ИИБ Тергов бўлими бошлиғи лавозимида хизмат қилган истеъфодаги полковник Қосим Олломов ҳамда Хоразм вилояти ИИБ шахсий таркиб билан ишлаш хизмати бўлими бошлиғи лавозимида хизмат қилган истеъфодаги подполковник Қўзи Давлатовлар²⁰⁴ қуйидаги хотирлашларидан топамиз: «Гўял сафдоши Н. Иванов билан бирлашиб ўзбек халқини бадном этишни ўзларининг асосий касби қилиб

²⁰³ Жўрабеков И.Ҳ. Янги Ўзбекистон – янги қадамлар. – Т.: «Ўзбекистон», 1994. – 82-83-бетлар.

²⁰⁴ Қобитов Ш.Р., Икромов Ш.Т. «Десантчилар» ёхуд оммавий катагоннинг янги кўриниши. – Т.: «Ўзбекистон», 2016. – 146-б.

олганликларини алоҳида қайд этмоқчимиз. Катта лавозимдаги бир неча раҳбарлар, Ички ишлар вазирлиги ходимлари камокка олинганидан кейин Гдлян ва Иванов ҳаддидан ошиб, ўзларига берилган ваколатларни суиистеъмол қила бошладилар, Ўзбекистонда талаб кетилган олтинлар, пуллар ҳисобига сотқин журналистларни ишга солдилар, Марказнинг барча оммавий ахборот воситаларида Ўзбекистон ва ўзбеклар ҳақида бири-биридан ваҳималирок шов-шувлар кўтарила бошлади.

Аммо 80-йилларда «Ўзбек иши» ёки «Пахта иши» бичиб тўқилганида Москва Гдлян ва Ивановнинг ифлос қўли билан, бошқа бегуноҳ ватандошларимиз катори, Ўзбекистон милициясининг айрим ходимлари тақдирига соя солинди. Жумладан, генерал Ислон Гафарович Сатторов.

Милиция генерал-майори Ислам Гафарович Сатторов ким ўзи?! Бугун нафакат ёшларимиз, ҳатто 50 ёшни коралаб қолганлар ҳам Ислон Гафарович Сатторовни биладими? Йўқ, албатта. Ислон Сатторов 1924 йил 24 декабрда ўша даврда Ўзбекистон ССРнинг пойтахти Самарқанд шаҳрида туғилди. Ислон Гафаровичнинг болалиги жуда қийин кечган. Унинг болалиги коллективлаштириш, ўта очарчилик йилларига тўғри келган. Ҳаёт ташвишлари, синовлари Ислон Гафаровични эрта синовдан ўтказган. Ҳали суяги қотмаган бола эрта меҳнат қилишга тўғри келди. У киши меҳнатда тобланди. Чарчамади, аксинча олдинга интилиб яшади.

Самарқанд шаҳридаги 20-сонли ўрта мактабни имтиёзли тамомлаган. Унинг айни навқиронлик даври Иккинчи жаҳон урушига тўғри келган. Мактабни битиргач фронтга юборишларини талаб қилиб ариза ёзган. 1943 йилдан Совет Армияси сафида фашистларга қарши жанг олиб борган. Пулемётчилар ротасида бўлинма командири вазифасини бажарган. Командирлар таркибини тайёрлаш ва қайта тайёрлаш курсларини тамомлаб, армия сафида сержант, кичик лейтенант унвонини олган. Сўнгра ўқчилар полкининг ёшлар етакчиси, СССР ИИБ қўшинлари дивизияси сиёсий бўлими бошлиғининг ёрдамчиси лавозимларида хизмат қилган.

Ислон Гафаровичнинг рафикаси Зоя Бахрамовнанинг айтишича, «Ислон ака хизмат бурчига кўра милиция ходими, истеъдодига кўра эса рассом ва журналист бўлган». Устоз Самарқанддаги рассомчилик билим юртини тамомлаган. 1945 йилларда И.Г Сатторовнинг ҳарбий мухбир сифатида «На фронт», «В ночном бою» номли мақолалари чоп этилган.

Генерал Ислон Гафарович фаолиятини илмсиз тасаввур қила олмаган. ИИБО ходими ўта билимли ва мулоқотда ҳушёр ва зийрак бўлишини талаб қилиб яшаган. Устознинг ҳаёти йўли бугун ёшларга ибратдир. Тиришқоклиги

ва интилувчанлиги боис у киши Магадан университетининг фалсафа факультети кечки бўлимида, кейинчалик Қozoғистон давлат университети ва Иттифок ИИВнинг Олий мактабини имтиёзли диплом билан тугатган.

Иккинчи жаҳон урушида сержант сифатида катнашиб, генераллик унвонига қадар мушаккатли йўлни босиб ўтган ўзбек генералларининг шавкатли авлодиға мансуб. У қаерда хизмат қилган бўлмасин, кишиларға яхшилик қилиш истағи билан яшаб, ажойиб инсон эканлигини намойиш этди. 1945 йили у хизматни ички ишлар тизимидан бошлади. Олтой ўлкаси, Қozoғистон, Хабаровск, Магадан, Чукотка, Колима ва бошқа вилоятларда оғир ва мураккаб шароитларда ички ишлар сафида самарали хизмат қилиб келган. Генерал Сатторов қаерда ва қайси лавозимда хизмат қилмасин, нафақаға чиққуниға қадар Ватанға садоқат билан хизмат қилди.

1969 йилдан бошлаб Ўзбекистон Ички ишлар вазирлигининг турли соҳавий хизматларида фаолият кўрсатди. 1973 йили эса пойтахт милициясига бошлиқ этиб тайинланди. 1973 йилдан то истеъфоға чиққунича Ислам Гафорович ўн бир йил мобайнида Тошкент шаҳар ИИББға раҳбарлик қилди. У пойтахт милициясидағи мухитни «юмшатиш», «илитиш» йўли билан айрим ҳамкасблари кутмаган натижаға эришди – тартиб-интизом мустаҳкамланди, ходимлар ўртасида қонунбузарлик қамайди. Айнан шу лавозимда хизмат қилиб, милиция генерал-майори унвонига эришди.

«Постда» газетасининг 2001 йил 16 август сонида генерал Ислам Гафорович ҳақида қуйидағи фикрлар ёзилган эди: «Эслашларича, у ўзаро суҳбатларда, баъзан хизмат кенгашларида ҳам виждонига ҳилоф иш қилгандан кўра қотган нон еб, сув ичиб, тирикчилик қилиш афзал эканлигини айтарди. У бошқаларни ҳам шунга қақирар, ишонтира олар, чунки тасирчан гапира биларди. Қўпинча қуйидагича маслаҳат берарди у: «Қўзғудағи аксингизға диққат билан тикилиб, ўзингиздан: «Ҳалол яшайманми, эрта бир кун яқинларим, танишларимнинг ҳақли таъна-ю дашномига қолмайманми?», деб сўраб кўринг».

У қаерда хизмат қилмасин, ўз касбига ва ишига юқори масъулият ва талабчанлик билан ёндашарди. Ислам Гафорович Тошкент шаҳрида гарчи ўша вақтларда қийин бўлса-да фидойилик кўрсатиб, ҳозирги Тошкент шаҳар ИИББ нинг чиройли ва маҳобатли биносини қурдиришға эришдилар. бинонини замонавий тарзда жиҳозладилар. Ислам Гафорович 1984 йилнинг июнида истеъфоға чиқди.

Шу ўринда қўп йиллар Ўзбекистон милициясини бошқарган улуг устозимиз – Вазир Ҳайдар Яхёевнинг «Ҳаёт тилсимлари» китобларининг 2-жилдиға мурожаат қиламиз:

«...вазирлигимиздаги ташки хизмат бошқармасининг бошлиғи бўлиб ишлаётган полковник Ислон Гафорович Сатторов Тошкент шаҳар ички ишлар бошқармасининг бошлиғи қилиб тайинланди. Сатторов Ислон Гафорович табиатан ўта зиёли киши бўлиб, узок йиллар Қозоғистон Республикасининг Қизил Ўрда, Олмаота ва бошқа вилоятларида оғир шароитларида ички ишлар сафида самарали хизмат қилиб келган. Сунгра Тошкентга келиб вазирлигимизнинг етакчи бошқармасини бошқара бошлади. Сатторов ўзига талабчан, қўл остидагиларни тўғри йўлга солиб ишлата оладиган, хизмат вазифасини бажара оладиган аъло даражадаги раҳбарлардан бири эди. Кейинчалик генераллик унвонини олган Сатторов самарали равишда Тошкент шаҳар милициясининг истеъдодли раҳбарига айланиб, кўп минглик коллективни муваффақиятли бошқариб келди.

Вилоят бошқармаларининг раҳбари ичида ягона Сатторовгина Ўзбекистон Олий кенгаши депутатлигига сайланди. Ўша йиллари камдан кам бериладиган мамлакатнинг олий нишони Ленин ордени билан мукофотланди.

Минг афсуслар бўлсинки, истеъдодли ички ишлар ташкилотчиларидан бири, ажойиб рассом, қобилиятли журналист Ислон Гафорович хизмати охирида шўролар тузумида уюштирилган гдьянчилик қатағонининг қурбони бўлиб, шунинг натижасида ҳаётдан бевақт кўз юмди.

Ислон Гафорович ўта иродали ва сабр-бардошли инсон эди. У киши нафақага чиққанларида ҳам фаол турмуш тарзи билан яшади. 1985 йилда Тошкент электротехника заводининг кўп нусхали «Электротехник» газетасида муҳаррир бўлиб ишлади.

1985 йилнинг 26 август куни газетда муҳаррир бўлиб ишлаётган Ислон Сатторов тўсатдан қамокка олинди. Президентимиз Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек: «Бутун умр содиқ бўлиб хизмат қилган тузум» унга хиёнат қилди». Қўтилмаган воқеалар бошланди. Шундай қилиб, генерал Ислон Сатторов Иттифокнинг энг катта қамокхоналарига ташланди: Тошкент, Москва, Петропавловск, Екатеринбург, Ашхобод, Нижний Тагиль.

Очиғи, ўша таҳликали давларда «Труд» газетасининг Ўзбекистонни «порахўр», «ўғри-муттаҳамлар» босиб кетганлиги ҳақида ҳаммадан кўп жар солган нашр эканлигини кўпчилик ёшларимиз, ҳатто бугун ёши 50 дан ошган ҳамюртларимиз ҳам билмаса керак. Шу ўринда ўша пайтда «Труд» газетасидаги генерал Ислон Сатторовга уюштириб ёзилган қуйидаги фикрлар хотирамизда жонланади: «У, органга тасодифан кириб қолган одам. Бор-йўғи тасвирий санъат билим юртини тамомлаган. Узок йиллар милицияда иккинчи даражали ишларда ишлади. Ўз ишида муносиб ўрнашиб қолиш истаги Сатторовни ўқиб, изланишга мажбур қилган».

«Московские новости» газетасида эса Ўзбекистонни обрўсизлантириб: «Шундай пора олишлар маълумки, уни ҳеч ким терговда рад этолмайди. Бу шон-шухрат, маънавий кадрият Рашидовни катта ёзувчи даражасига кандай кўтарган бўлса, Тошкент милицияси бошлиғи Сатторовни ҳам улар шундай йирик журналист ҳисоблашарди», деб тухмат қилишарди. Бундайин асоссиз бўхтонлар уюштириларди. Бу борада Гдланинг мўмай пулига учиб, ёлланган ёзувчи, мухбир ва журналистлар устаси фаранг эдилар.

Ана шундай усуллар билан Сатторовнинг «айби»ни ошираверишди. Ислоҳ Ғафорович эса ўта ҳалол, қатъиятли инсон бўлгани учун терговда факат ва факат ҳақиқатни гапирди. Бунинг учун озодликдан ҳам кечди. Терговчилар унга қарши 116 ҳолатни тўқиб-бичишди, судгача шундан 33 таси етиб борди. Суд 33 ҳолатдан факат учтасини қолдирди. 1990 йилнинг 8 июнида беш йиллик қамокдан сўнг озод этилади.

Россия Федерациясининг Олий суди 1992 йилда дастлабки икки айбни бекор қилди. Сўнгги айб – хизмат мавқеидан фойдаланиб, ноқонуний йўл билан квартира олганлиги ҳақидаги хулоса ўз қучида қолди. Афсуски, суд республикамиздан ташқарида бўлиб ўтган.

Шу ўринда кўп йиллар давомида Ўзбекистон Олий суди раисининг биринчи ўринбосари, Адлия вазири ва бошқа лавозимларда ишлаган. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист, 1-даражали Давлат адлия маслаҳатчиси Абдусамат Полвонзоданинг хотираларига мурожаат этамиз: «Тошкент шаҳар Ички ишлар бошқармаси бошлиғи генерал И. Сатторов асоссиз қамокка ташланиб, Москва вилоят суди томонидан судланган эди. У кишининг аёли Зоя Бахрамовна Сатторова деярли ҳар куни Олий судга келиб ёрдам беришни сўрарди. Опага бизнинг Олий судимизнинг Москва вилоят суди ҳукмини кўриб чиқиш ваколати йўқлигини тушунтирсак ҳам, қабулимга тез-тез келарди.

Бошим қотди, қандай ёрдам беришим мумкин ва ниҳоят, Россия Федерацияси Олий суд раисининг биринчи ўринбосари Владимир Иванович Радченкога телефон қилиб И. Сатторовнинг ишини қайта кўриб чиқишни илтимос қилдик. У оқланди. СССР давлати тарқаб кетганидан сўнг, собиқ Иттифок судининг архиви Россия Олий суди ихтиёрига берилди. Аслида жиноят иши қайси судда кўриб ҳукм чиқарилган бўлса, у ўша суднинг архивида сақланиши керак. Комиссия ўша марказда қўрилган ишларни ҳам қайта кўриб чиқишни керак эди. Шунинг учун мен Москвага бориб, Россия Олий суди раисининг биринчи ўринбосари Владимир Радченко билан учрашиб масалани тушунтирдим. В. Радченко Гдлян ва Иванов бошчилигидаги тергов гуруҳининг Ўзбекистонда қилган қора ишларидан хабардор эди. У жиноят

ишларининг аслини бериш мумкин эмас, лекин улардан нусха кўчириб олиб кетишларингизга рухсат беришимиз мумкин, деди. Бу кўпжылдлик ишлардан кўчирма олишда ҳамюртимиз Алишер Усмонов яқиндан ёрдам берганини алоҳида эътироф этишимиз керак. У киши бизларга нусха кўчириш аппаратларини сотиб олиб берди. Уларни элчихонамизнинг пастки каватида жойлаштирдик. Олий судимизнинг икки ходими тўрт ойдан кўпроқ вақт ичида минг жилддан кўпроқ барча жиноят ишларидан кўчирма-нусхалар олганларидан сўнг, уларни Тошкентга олиб келдик».

...Бир фидойи одамнинг қисмати ана шундай тухматларга қолган эди. Лекин, бундай жонфидо кишилар ҳаёти зое кетмайди.

1992 йил 30 мартда матонатли, ҳалол ва букилмас иродали инсон — генерал Ислон Ғаффорович Сатторов 68 ёшида вафот этади. Инсон умрининг мазмуни унинг ҳар бир йили қандай ўтганлиги билан сарҳисоб қилинади. Генерал-майор Ислон Ғаффорович ҳақида сўз юритганда юртпарвар, адолат ва қонунийликка ҳаётининг мезони сифатида қараган, касбий бурчини муқаддас деб билган, хизматлари орқали эътибор ва кадр топган фидойи инсон кўз ўнгимизда гавдаланади. 2004 йилнинг 21 майида пойтахтимизнинг Сергели туманидаги Лутфқор кўчасига Ислон Сатторов номи берилгани ҳам у кишига бўлган юксак эҳтиром ифодасидир.

1986 йилда Тошкент Олий мактабининг маъмурий ҳуқуқ кафедраси бошлиғининг ўринбосари Убайдулла Тожиханов³⁰⁵ тўсатдан камокка олинди. Шундай қилиб, генерал Убайдулла Тожиханович Иттифокнинг энг катта камокхоналарига ташланди ва роппа-роса уч йилу 23 кун камокда ётади. Убайдулла Тожихановдан ҳибсга олинишининг сабабини сўрашганда: Гдлян ва Ивановлар истаган ёлгон маълумотларни бермаганлигим деб тушунтирарди. Гдлян ва Ивановлар гуруҳи У. Тожихановни куппа-кундузи собик Иттифок Ички ишлар вазирлиги Тошкент Олий мактабидаги кишилар кўз ўнгида ҳибсга олиб, унинг қўлларига худди энг хавфли жиноятчи каби кишан солиб мактаб худуди бўйлаб намойишқорона олиб кетадилар. Сўроқлар пайтида Иванов доимо У. Тожихановдан нолирди. У. Тожиханов ҳеч қандай маълумотларни бермаётганлигини ва шунинг учун камокда ўтирганини эслатишдан эринмасди. Лекин бу «хато»ни тузатиш мумкин, деб таъкидлар эди Иванов. Гдлянчилар У. Тожихановга бутун бир рўйхатни кўрсатиб мана шу кишиларнинг ҳаммасига пора берганман, деб маълумотнома ёзиб, гувоҳлик беришни қайта-қайта таклиф этишган. У. Тожихановдан маълумот ололмагач, уни Москванинг энг

³⁰⁵ Қобилов Ш.Р. Олий мактабин академия даражасига кўтарган генерал // Генерал У. Тожихановнинг хотира китоби. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси. – 2020. – 41-50-б.

«таникли» камокхоналарида сакланаётган рецидивистлар билан бир камерага жойлаштиради. У. Тожиханов кийночка солинади. Рецидивистлар унинг ўнг қўли кафтининг қок ўртасига бигиз қоқишгача бўлган худбинликка боришади. Н. Иванов ўша пайтда милиция полковниги Убайдулла Тожихановга ҳам шундай муомала қилган: Сен бекорга диссертация ёклаб фан номзоди бўлибсан, ўзбеклардан ҳеч қачон олим чиқмайди. Диссертация ёзмасдан далада кетмон чопганингда кўпроқ фойда бўларди деган. Бу битта шахсни эмас, бутун бир миллатни камситиш эди. Убайдулла Тожиханов кийинчиликларга чидади. Лекин эгилмади. 1989 йилда тўла оқланди. Унинг бекор қилинган унвонлари қайтариб берилиб, лавозимига тикланди.

1992 йилдан Олий мактаб, 1994 йил сентябридан 2004 йил сентябрь ойигача Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академиясининг бошлиғи лавозимида фаолият кўрсатди.

«Адолатпарвар қаҳрамонлар» Ўзбекистонда қонунсизлик ва жиноятчилик концерни яратишга эришиб улгурган эди.

Таникли ёзувчи О.Г. Чайковская ўз мақоласида бошқалар қатори полковник Ҳожимуродовнинг ҳалокатли тарихи ҳақида қуйидагиларни ҳужжатлар асосида ёзган эди²⁰⁶:

1. Давлат хавфсизлиги комитети, 28. XI. 1986. «Шуни маълум қиламизки, ЎзССР Давлат хавфсизлиги комитети пропускар бюроси орқали СССР Прокуратураси терговчиси Т.Х. Гдлян» томонидан 1985 йил 23 ва 24 декабрда А.Х. Ҳожимуродов номига Ленинград қўчасидаги 2-подъезд билан СССР Прокуратураси ходимлари вақтинча жойлашган бинога кириш учун пропускарларга буюртма берилган. Мавжуд пропускарларга биноан А.Х. Ҳожимуродов 1985 йил 23 декабрда соат 9.45 минутдан соат 19.55 минут ўтгунча шу бионинг 328-кабинетида бўлган. Бинодан чиқиб кетиш учун пропускнинг орқа томонига Н.В. Иванов имзо чеккан. Ҳожимуродов А.Х. 1985 йил 24 декабрда 77-кабинетда соат 9.40 минутдан соат 17.10 минут ўтгунча бўлган. Бинодан чиқиб кетиш учун пропускнинг орқа томонига терговчи Т.Х. Гдлян имзо чеккан. Полковник В.Г. Бахматский». 1986 йил 3 январда полковник Ҳожимуродов ўз-ўзини ўлдирди.

2. А.Х. Ҳожимуродовнинг ўлими олдида қолдирган хати (у ёстиғи остида топилган, имлосини сақлаб қолишга ҳаракат қиламан, муаллиф русчада яхши ёзолмаган): «Мени 1985 йил 23. XII ва 24. XII да Давлат хавфсизлиги комитети биносига Карташян (бу номни эсда сақлаб қолайлик – О. Ч.) тақлиф қилди. у билан яна бир одам бор эди, қимлигини билмайман.

²⁰⁶ Қобилов Ш.Р. Икромов Ш.Т. «Десантчилар» ёхуд оммавий қатағоннинг янги кўриниши. – Т.: Ўзбекистон, 2016. – 133-136-б.

Улар бу ерда мени онамни ва болаларимни сўкиб, ҳақоратлашди, бўғишди, ички ишлар бошқармасининг собиқ бошлиғи Д.Ж. Жамоловга нисбатан, гўе мен унга пора берганман, деб кўрсатма беришимни сўрашди... Ҳақоратларга чидаб бўлмасди, чунки улар барча ўзбекларни кўй, босмачи деб аташганди. Айниқса, Карташян каттик таҳқирлади, у хотинингни ва қизингни (шундан кейинги чидаб бўлмас ҳақоратомуз, пасткашона сўзларни, дўк-пўписаларни қолдириб кетаман)... Боз устига юзимга тупурди, мен бунга чидай олмай сохта кўрсатма беришга мажбур бўлдим. Аммо улар конунчиликка риоя этиш керак, дейишади. Қани, ўша конунчилик? Миллатни ҳақоратлашга қачон хотима берилади? Мен ўзим ҳақимда гапирмайман – яхшиси, уни бошқа одамлар билиб қўйишсин».

3. А.Ҳ. Ҳожимуродов жасади экспертизасининг акти (кўчирма): «1986 йил 3 январь. Ўнг ковуруғанинг эгилган томони ва қориннинг юқори қисмидаги 15х15 см. участка моматалоқ қилинган. Қорин юзасининг чап ёнида уч жойда қарийб бир сантиметр диаметрли думалоқ шаклда, шунингдек, ўмров ўртасидаги 10 ва 11-ковуруғалар даражасида чап томондаги уч жойда ҳам аҳвол шундай (яна размерлар келтирилган О. Ч.). Қонда этил спирти йўқ (муҳими шу: терговчилар полковник маст эди, деб ишонтиришга уринган эдилар – О. Ч.). Моматалоқ камида 5–6 кун олдин тўмтоқ каттик жисм билан урилганда ҳосил бўлган».

Ўз-ўзини ўлдирганлик факти юзасидан терговни СССР Прокуратураси ходими Г.К. Мазуркевич олиб борди. Табиийки, вақтни аниқлаш биринчи масала бўлиб қўндаланг қўйилди. Хўш, Ҳожимуродов пора берганми ёки йўқ? Бунни ўн минутда ҳал қилиш мумкин. Агар у пора берганини инкор этса-ю, уни рад этиш учун терговчиларда далил-исбот бўлса, кўп вақт талаб этилмайди. Бунда эса биринчи сўроқ ўн соат, иккинчиси етти соатдан кўпроқ давом этган. Хўш, терговчилар бу вақтда нима иш қилишган? Улар, полковник кириши билан бизга ўз таржимаи холини ҳикоя қила бошлади, деб тушунтиришди.

Улар «бошлаяётган яқин алоқани бузмаслик мақсадида» полковникнинг сўзларини бўлишмабди. Шунга ишонасизми? Аммо Г.К. Мазуркевич бу тушунтиришдан қониқиш ҳосил қилиб ишни тўхтатди. Агар хотирамизда турган бўлса, полковникнинг ўзи тергов бошқача тарзда ўтганини (моматалоқ жойлар ҳам бошқа нарсадан далолат беради) ҳикоя қилган эди. Бироқ полковник энди ўлган, демак, унинг гувоҳлигини инобатга олмаса ҳам бўлаверади. Юқоридагиларни ёзар экан олима, ёзувчи О.Г. Чайковская ҳам ўз мақоласининг якунида ички дард билан шундай ёзган эди: «Албатта, буларнинг ҳаммаси алғов-далғов тушга ўхшайди. Аммо бу хилдагисини – қонунсизлик ва жиноятчиликнинг бутун бошли концерни йиллаб ишлаганлигини ҳали

кўришмаганди (айтишларича, Берия замонидан бери бунақаси бўлмаган экан)».

Энди 1984–1989 йилларда Фаргона вилояти ИИБ бошлигининг кадрлар бўйича ўринбосари истеъфодаги подполковник 80 ёшни коралаган Нуман Фазилович Кариевга ҳамда ушбу вилоят ИИБ тергов бўлими ўта муҳим ишлар бўйича терговчиси лавозимида хизмат килган (1939 йилда тугилган) истеъфодаги подполковник Анваржон ака Толиповлар хотираларига мурожаат этамиз²⁰⁷. У кишиларнинг кайд этишича, Фаргона вилоятида «десантчилар»нинг фиркавий химоячилари Фаргона вилояти партия комитетининг иккинчи секретари В. Барулин каноти остида вилоят прокуратураси, айниқса прокурорнинг биринчи ўринбосари В.В. Галкин ва ОБХСС (социалистик мулкни талон-торож қилишга қарши курашиш бўлими) раҳбари А.Полевик, Тергов бошқармасининг биринчи ўринбосари В. Молокановлар вилоятда қонунларни ва фуқаролар ҳуқуқларини химоя қилиш ўрнига уларнинг ҳақ-ҳуқуқларини поймол қилиш, коррупциянинг ривожланишига, ҳаддига сиккан ишни қилиш, уларга қарши чиққан одамнинг қамокка олиб жазо тайинлаш йўлидан борганлигини, «десантчилар» вакиллари хизмат вазифаларига тайинлашда асосан марказдан келганларга урғу бериш, туб аҳоли вакиллари менсимаслик, уларга асоссиз важлар билан ишдан бўшатиш йўлини фаолиятининг мезонига айлантирганликларини қўйиб ёзадилар. Марказдан келиб хизматга тайинланган ходимларнинг аксарият қисми профессионал ва маънавий савияси жиҳатдан паст бўлган. Масалан, Белоруссиянинг бир бурчагида оддий участка инспектори бўлиб ишлаган Школьников Фаргона шаҳар ички ишлар бўлимига (ўша даврда бўлим деб юритилган) биринчи ўринбосар вазифасига тайинланган. Школьников шу даражада ичкиликка берилганки, бир бошласа ҳафталаб ишда қўринмаган. Бундай ходимлар сирасига Қўқон шаҳар ИИБ ОБХСС бўлинмаси бошлиғи Свердлов қабилар кирган. Улар ўз ҳомийлари ва химоячилари борлигини жуда яхши билган ва шунга яраша «эркин» бўлишга ҳадди сиккан. Ачинарлиси шундаки, миллий кадрларимиз йиллаб уй-жойга навбат қўтишган бўлса, марказдан келган раҳбарчалар навбатсиз уй-жой ва бошқа қулай шаронтлар билан таъминланган.

Истеъфодаги подполковник А.Толиповнинг сўзлашнча: «десантчилар» асосан қонунчилиқни тиклаш эмас, балки бойлик орттириш йўлидан унумли фойдаланишган. Улар асосан келган жойларига ўта ноёб бўлган мебель ва бошқа истеъмол буюмларини контейнерлар орқали жўнатишни

²⁰⁷ Қобилов Ш.Р. Ясримов Ш.Т. «Десантчилар» ёхуд оммавий қатағоннинг янги кўри-ниши. – Т.: «Ўзбекистон», 2016. – 136–147-б.

ўзларига эп кўрганлар. 1984–1989 йилларда асосан меҳнатда ўрнак кўрсатган ходимларга бериладиган енгил автомашиналар уларнинг хомийлигида шахсий манфаат эвазига ҳаттоки республикадан ташқарига сотиб юборилган. Кўриниб турибдики, Фарғона воқеаларига сабабчи бўлган омиллардан бири тақсимотдаги адолатсизликдир.

Истеъфодаги подполковник Н.Кариев ҳамда А.Толиповларнинг таъкидлашларича, республикамизнинг содик фарзандлари оддий милиционер лавозимидан полковник, генерал унвонларига сазовор бўлган бир қанча ватандошларимиз катори генерал Салим Зокирович Собиров ҳам Ориф Ҳакимович Фозиловлар ҳам «гдлянчилар» тергов гуруҳига тортилиб, уларга уйдирма ва тухматлар уюштириб лавозимларидан четлатилган. Қанчадан-қанча азоблар тортган. Қуйидаги мазкур воқеа ҳам энди оддий ва жўн туюлади.

Фарғона вилоятининг иккита масъул мансабдор шахси ўзларининг заҳматкаш меҳнатларидан табиат кучоғида дам олиб ҳордик чиқармоқчи бўладилар. Тинчгина дам олишни уйдасидан чиқа олмаганликлари сабабли, улар қилган шовкин-сурон яқин орада хизмат олиб бораётган ходимлар Фарғона шаҳар ижрокўми ички ишлар бўлими бошлиғининг биринчи ўринбосари, капитан Матлаб Мустафаевич Нигматуллаев ва Фарғона давлат автотинспекцияси катта нозири, катта лейтенант Махмуджон Жалоловнинг диққатини тортади. Милиция ходимларига ширакайф «катта ўртоқлар» тезрок кўздан даф бўлишни, акс ҳолда оқибати чаток бўлишини пўписа қилиб, кўрkitишди.

Аслида ҳақиқий воқеа тафсилотларининг гувоҳи бўлган, 1984–1985 йиллар Фарғона ИИБ 1-милиция бўлинмаси ДАН бўлими катта инспектори лавозимда хизмат қилган истеъфодаги подполковник Махмуджон Жалолов шундай хотирлайди: «Ширакайф «катта ўртоқлар» суриштирувлар натижасида аниқланишича Фарғона область партия комитетининг иккинчи секретари А. Барулин ва Фарғона вилояти прокурорининг биринчи ўринбосари В.Галкинлар бўлиб чиқди». Шу кундан бошлаб Махмуджон Жалолов ва Матлаб Нигматуллаев ҳаёти олатасир бўлиб кетди. Икки мансабдор шахс эртаси куни кайфи таркаганидан сўнг, уларнинг шармандаларча найрангларига иккита ички ишлар ходими гувоҳ бўлганини англаб етадилар ва улардан эҳдик билан кутулиш чораларини кўришга тушадилар.

«Жиноят иши» бир неча кун ичида сохталаштирилди майда ўғирликда айбланиб ҳибсга олинган телевизор устаси Рустем Велишаев камдан-кам учрайдиган билимдонликни намоён қилиб, Жалоловга пора берганлиги. у эса,

ўз навбатида Нигматуллаевга ошириб турганлиги тўғрисида гувоҳлик беради. Икки ички ишлар ходимини хибсга олиш тўғрисидаги қарор Фарғона вилояти прокурорининг биринчи ўринбосари В.Галкин томонидан бир вақтнинг ўзida имзоланади.

Ҳаммаси ҳамирдан қил суғиргандай осон кечди. Жалоловни вилоят ички ишлар бошқармасига чақириб, куралини олиб қўйишди ва хизмат кийимида камерага юборишди. М. Нигматуллаев билан эса иш ундан ҳам осон ҳал бўлди. Бир кун аввал Матлаб Мустафаевич юрак хуружи билан вилоят касалхонасига ётқизилган эди. Шу ернинг ўзига курулланган одамлар келиб, дўқ-пўписалари билан шифокор ва ҳамшираларни кўрkitиб юборишди. Бир соатдан сўнг Нигматуллаев касалхона кийимида тергов хибсхоналаридан бирига камалган эди. Бу воқеа июль ойида юз берган бўлиб, август ойининг бошида Нигматуллаев прокуратура терговчиси Ю.Кимдан М. Жалоловнинг воситачилигида Велишаевдан пора олганликда айбланаётганини билди. Ўзининг мутлақо айбсизлиги ҳамда Велишаев ва М.Жалолов билан юзлаштириш ўтказиш тўғрисидаги талабларига жавобан М. Нигматуллаев ўз айбига иқроқ бўлишни ва айбини оғирлаштирмаслиги тўғрисидаги панд-насихатни эшитди.

М. Жалоловни сўроқ қилиш ҳам анча вақтга чўзилди – камерада беҳосдан кўричаги хуруж қилиб, уни тўғридан-тўғри жаррохлик столига ётқизишди. Бу ерда ҳам ўзига хос вазият юзага келди, аниқроғи, йўриқномага биноан, беморнинг палатасидаги тиббий ходимлар сокчиларга алмаштирилди. Бирок тергов беморнинг тузалиб чиқишини кутиб ўтирмай операциядан уч кун ўтиб, ҳали иплари олинмасдан уни яна камерага ташлади. Буниси етмагандай биринчи кун тушак ҳам беришни унутишди. Ю.Ким ўтказган сўроқни Махмуджон ака элас-элас эслайди, ҳарорати қирк даражадан ошиб ҳушини йўқотаётган эди, фақат бир нарса эсида – уни Велишаевдан М.Нигматуллаевга пора беришда воситачилик қилишда айблашди.

– Мен юзлаштириш ўтказилишини, бизнинг ишимизга прокуратура аралашшини талаб қилардим, – деб эслайди Матлаб Мустафаевич, – бироқ кунлардан бир куни терговчи Ким билан вилоят прокурори ўринбосари Галкиннинг ўзи ташриф буюрди. Мен унга ўз эътирозларимни айтганимда, у ғазаб билан: «Биз милицияни сен каби жиноятчилардан ҳалос этамиз», – деб дағ-дағ қилди. Мен чидай олмай: «Мени жиноятчи деб атаманг, сиз судья эмассиз!» деганимда, кетишга чоғланган Галкин менинг сўзларимни жавобсиз қолдиришни истамай: «Ҳечқиси йўқ ўн-ўн беш йил камокда ўтириб, эсинг кириб қолади» деди.

Шу кечанинг ўзнда камерага соқчилар келишди. Махсус фургон икки соатларча юрди. Янги келган махбуснинг хужжатлари расмийлаштирилганга қадар кун ёриша бошлади. Шунда Матлаб Мустафаевич уларни Қўқон тергов ҳибсхонасига олиб келганларини англади.

Уни қоронғи, зах, на сув, на ҳолатга борадиган жойи бўлган камерага ташлади. Тўртта жиноятчи дарҳол уни қуршовга олиб, унинг ғалати кийим кечаги устидан кула бошлади (Нигматуллаев ҳамон касалхона ҳалатида эди) ва иш тафсилотларини айтиб беришни сўраб қистовга олди. Нигматуллаев ҳақиқий иш жойини айтмади, бироқ бир неча кун ўтиб жиноятчилар улар билан бир камерада муҳим шахс – Фаргона милиция бўлимининг собиқ бошлиқ ўринбосари М. Нигматуллаевнинг ўзи ўтирганини билар эдилар. Матлаб Мустафаевич ҳибсхона маъмуриятига мурожаат қилиб, уни бошқа камерага ўтказишларини талаб қилишига қарамасдан, бошқа камера йўқлиги тўғрисида узил-кесил жавобни олди.

Куз кириб келди, енгил ҳалат ва қачонлардир оппоқ бўлиб, қирлигидан қорайиб кетган касалхона қўйлаги совуқдан асрамас эди. Фақат ноябрь ойига келиб, иссиқ кийимларни бериб юборишга муваффақ бўлди. Эрининг жиноятчи эканлигини вақт қилиб, БХСС вилоят бошқармаси нозири лавозимида ишлаган рафикаси ўзининг лавозимидан бўшатирилганлиги ҳақида чурк этиб оғиз очмади.

Тунлари Матлаб Мустафаевич ухлай олмасди. У тезкор хизматда узок йиллар ишлаган бонс, жиноятчилар, айниқса рецидивист жиноятчилар билан бир камерада ўтириш қандай оқибатларга олиб келиши мумкинлигини яхши биларди. Ана энди бу аччиқ ҳақиқатни ўзининг бошидан кечириши зарур.

Бир неча бор ўз жонига қасд қилиш фикри ҳам келди, лекин барибир айбисизлиги ҳақидаги ўй-хаёллар тинчлик бермасди. Суд муҳокамаси бўладиган кунга эсон-омон етиб олса бўлди эди. Шунда у халқ маслаҳатчилари, судья, адвокат, қариндош-уруғлар, таниш-билишлар – ҳамма-ҳаммасига айбисиз эканлигини исботлаган бўларди.

Маҳмуджон Жалолов ҳам суд мажлисини қутаётган эди. Шу вақт ичида унинг олдига терговчи М. Нигматуллаевнинг олдига келгани каби бир неча бор келиб кетди. Бироқ М. Жалолов ўзининг айбисиз эканлигини исботлашнинг ягона чораси фақат суд муҳокамасини кутиш эканлигини биларди.

Суд мажлиси деярли ўн бир ой давомида қамокда сақлаш муддатидан сўнг бўлиб ўтди. Биринчи суд мажлисида маҳкум Велишаевнинг Нигматуллаев ва Жалоловга ноҳақ тарзда тўхмат қилганлиги тўғрисидаги хатни ўқиб эшиттирилди. Суд залида шивир-шивир бошланди, бироқ судья В. Бликова

катъий тарзда тинчланишни талаб қилиб, суд тергови ҳаммасини аниқлашни эълон қилди. Аниқланишича, Велишаев Фаргона тергов хибсхонасида сакланиб, ўз кўрсатмаларини тасдиқлаши мумкин эди. Асосий гувоҳ келмагани боис суд мажлиси уч кунга қолдирилди. Тергов хибсхонасининг маъмурияти турли важларни рўқас қилди: бир сафар Велишаевнинг тоби қочиб қолганлигини, бошқа сафар соқчилар ва махсус транспорт йўқлигини баҳона қилди. Оқибатда судланувчиларнинг қариндош-уруғлари адолат излаб партия вилоят қўмитасига арз қилганларида ғишт қолипдан қўчди. Велишаев тезда «тузалди», соқчилар ҳам, махсус транспорт воситаси ҳам бир пасда топила қолди. Судда Велишаев ўз қўли билан ёзган кўрсатмаларини батамом тан олди. Суд айбловдан М. Нигматуллаев ва М. Жалоловнинг пора олганлиги тўғрисидаги айбловни олиб ташлади.

Бироқ охири яхшилик билан тугайдиган кинофильмлардаги каби соқчилар четлашиб, маҳкумлар суд залидан озод этилиб, ўз қариндош-уруғларининг бағрига отилмадилар. Бунга ҳали анча вақт бор эди. Аксинча, суд мажлиси ҳамон давом этаётган эди. М. Нигматуллаевни ноқонуний тарзда уйда қурол саклаганлиги, Жалоловни хизмат ваколатидан четга чиқишда айблашаётган эди. Аслида эса, Матлаб Мустафаевичнинг уйида «мелкашка» (кичик калибрли милтик) патронлари солинадиган қути топилган, Жалолов эса номаълум бир ҳайдовчини ноқонуний равишда ҳайдовчилик гувоҳномасидан маҳрум қилганди. Кейинчалик аниқланишича, «ҳайдовчилик гувоҳномасидан маҳрум қилиш» кунда Жалолов хизмат сафарида бўлган, патронлар топилишини эса, обрўл ҳуқуқшуносларнинг эътирофи этишича, умуман жиноят деб бўлмайди.

Аммо суд М. Нигматуллаев ва М. Жалоловни айбдор деб топиб, уларга нисбатан жазони умумий тартибдаги колонияда ўташ тартибига жазо тайинлашга лойиқ деб топади. Жиноят ишидаги пора олиш билан боғлиқ баъзи ҳолатлар ноаниқлиги боис, суд жиноят ишининг мазкур қисми бўйича қайта терговга юбориш тўғрисида ҳукм чиқаради. Шундай қилиб, иккала судланувчи колонияга эмас, яна зах қамоқхона камераларига қайтарилди. Улар энди ҳукмга қўра, ўтирган муддатларини ҳисобга олган ҳолда яна ярим йил ўтиришлари қсрак эди.

Қамоқхонада вақт жуда секин ўтишига қарамай, мана шу узок олти ой ҳам ўтди. Маҳкумлар ннҳоят озодликка чиқдилар. Оила аъзолари, фарзандлари, қариндош-уруғлар, ёру-биродарлар – уларнинг айбсизлигига ишонган барча яқин инсонлар – уларга меҳр-мурувват ва ғамхўрлик кўрсата бошлашди. Кимдир яхшилаб дам олиш ва ўтган ишларни унутиш ҳақида маслаҳат

берди, лекин воқеа қахрамонлари бошларидан кечирган адолатсизликларни унута олмас эдилар. М.Нигматуллаев ва М.Жалолов Ўзбекистон ССР Олий судининг Президиуми ва эндиликда номи ўчгур прокурор ўринбосари Галкин ишламаётган вилоят прокуратурасига мурожаат қиладилар. Ниҳоят, адолат тантана қилиб, Олий суд президиуми вилоят судининг ҳукмини бекор қилади, кейинчалик вилоят прокуратураси Нигматуллаев ва Жалоловнинг ҳаракатларида жинойат таркиби йўқлигини ҳисобга олиб, уларга нисбатан очилган жинойат ишлари умуман тўхтатади.

Прокуратура қарори чиққанидан кейин бир ой ўтиб, Фарғона шаҳар партия бюроси Матлаб Нигматуллаев ва Махмуджон Жалоловни уларнинг кўп йиллар давомида қилган фидокорона хизматларини ҳисобга олиб, ички ишлар органларида тиклаш масаласи ижобий ҳал қилинди. Бир сўз билан айтганда, ноҳақ қамалганлар оқланди, бир ярим йил давомида чеккан азиятлар унутилармиди. Лекин юз берган мудҳиш ноҳақлик ва ёвузликлар учун ким жавоб беради.

1989 йил ёзига келиб мамлакатимиз ижтимоий-сиёсий ҳаётида туб бурилишлар юз берди. Бу мамлакатимизнинг мустақиллик сари сиёсий бурилиши эди. Мамлакатимизнинг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов раҳнамолигида топталган ҳукукларни тиклаш адолат, қонунийликни таъминлаш борасида дадил ҳаракатлар бошланди. Шу боис ҳам Махмуджон ака Жалоловнинг ҳукуклари тикланди. У 1990 йил Фарғона тумани ИИБ ДАН бўлини маси бошлиғи лавозимига тайинланди. Шундан сўнг турли раҳбарлик лавозимларида ишлаб, обрў-эътибор билан нафақага чиқди.

Яна бир воқеа. Гўлчанчилардан Н. Иванов Бухоро вилояти ички ишлар бўлими бошлиғи Т.Х. Хаитовни қамокқа олган. Тергов вақтида унинг олдида ўндан ортиқ одамнинг фамилияси ёзилган қозонни қўйган ва уларга пора берганман, деб иқдор бўлишни талаб қилган.

Бу рўйхатда Чурбанов, Усмонхўжаев, Есин, Джаббаров, Иброҳимов (ўша вақтдаги ички ишлар вазири), Осетров, Қахрамонов ва бошқаларнинг фамилияси бўлган. Хаитовдан ўзининг қўли остида ишлайдиганлардан 65 000 сўм пора олиб, уни рўйхатга киритилган кишиларга берганман, деб иқдор хати ёзиб беришни талаб қилган. Т. Хаитовнинг хотини, қизи, ўғлини қамокқа оламан деб қўрқитмоқчи бўлган. Ҳатто хотини билан қизини қамокхона ҳовлисига олиб келиб, юқоридан Т. Хаитовга қўрсатган ва ҳозир уларни қамокқа оламиш деган. Ўғлини қамокқа олиш тўғрисидаги ордерни ҳам қўрсатган.

Шундан кейин Т. Хаитов Иванов тайёрлаган сохта хатларга имзо чекишга мажбур бўлган.

Қамокқа олинган милиция ходими Р. Базаровдан ҳам катта раҳбарларга пора бергани ҳақида сохта гувоҳлик беришни талаб қилишган. Р. Базаров бу иғволарга қўнмагач, Иванов ва Гдлян уни роса дўппослашган, ёмон сўзлар билан ҳақорат қилишган. Гдлян Р. Базаровга тергов вақтида шундай деган экан: Бу ерда кураш кетмоқда. Сен менинг душманамсан, таслим бўлишинг керак. Агар таслим бўлмасанг бола-чақанг, уруғ-авлоднинг билан йўқ қилиб юбораман. Гдлян қаттиқ урганида Базаров бу қийноқларга бардош беролмай йиғлаб юборган. Шунда Гдлян унга қараб, Москва кўз ёшларига ишонмайди, деган экан.

Т. Гдлян ва Н. Иванов қамокқа олинганларнинг миллий кадр - қимматини ҳам ерга уриш бобида устаси фаранг бўлган. Миллати турк бўлган бухоролик милиция ходими Видодил Иззатов қамокқа олинганида Гдлян унга шундай деган: «Менинг турклардан оладиган ўчим бор. 1914 йилда Туркияда арманиларни қирғин қилишганини асло эсимдан чиқармайман. Мен уларнинг ўчини сендан оламан. Сени ўлдирмайман, лекин Сибирь ўрмонларида тириклайин чиритиб юбораман».

Гдлянчиларнинг фаолияти, ҳалол, пок яшаш каби олижаноб фазилатлардан бутунлай узоқ бўлиб, ҳаётнинг маъно-мазмунини ўзларича талқин қилган инсон қиёфасидаги шайтонлардир. Улар ўзларини худднки дунёнинг ҳақиқий эгасидек, бекаму кўст, бахт куши бошига қўнгандек ҳис қилиб яшадилар.

Гдлянчилар ўз ваколатларини сунистеъмор қилиб, ўзларини дунёнинг устини каби сезиб, ҳаётда енгил-елпи, ҳар хил нопок йўлларга муқкасидан кетиб, инсоний бурчини унутдилар. Улар инсон тақдирини пўчокча ҳам назарларига олмай, мол-дунёга интилиб яшашни фаолиятларининг мезонига айлантирдилар. Инсонларнинг пешона тери билан эришган ҳалол лўкмаларини тортиб олишни ўзларига эп қўрдилар. Ўзларини қийнамасдан нафс қайгуси, ҳою ҳавасга, ҳузур-ҳаловатга берилдилар. Улар бу дунёнинг жазоларидан қутулиб қолгандилар, бироқ Олий дунёнинг жазоларидан қутила олармиканлар. Манфур ва олчок ном чиқариш учун туғри келган қабохатлардан тап тортмайдиган қонундаги ўғрилар – гдлянчиларни нафакат ҳуқуқ-тартибот олами, балки оддий халқ ҳам қонундаги ўғрилар, жиноятчилар деб атадилар. Шу ўртада дунё мутафаккирлари Ф. Вольтер ҳамда В. Гюголарнинг ибратли ҳикматлари хотирада жонланади. Буюк француз ёзувчиси Ф. Вольтернинг ёзишича: «Жиноятчиларда қолган ягона ҳислат виждон азобидир». Демак, уларнинг қилмиши учун В. Гюго айтганидек: «Олий ҳукм виждон ҳукмидир».

Ислом Каримов Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари этиб сайлангандан, «Пахта иши» бўйича айбсиз камалган юртдошларимизни озод қилиш масаласини ўз олдига мақсад қилиб қўйди. КПСС Марказий Комитети ва СССР Бош прокуратурасининг эътирозларига қарамасдан, бўрили кишилар, фаоллар, кенг жамоатчилик ва СССР халқ депутатлари гуруҳининг талабига асосан республика Олий суди ва Бош прокуратураси ходимларидан иборат комиссия тузиш ҳақида Ўзбекистон Компартияси Марказқўми бюросининг қарори қабул қилиниб, И.Жўрабеков мазкур комиссиянинг раиси, А.Полвонзода унга ўринбосар этиб тайинландилар. Исмоил Жўрабеков раҳбарлик қилган бу комиссия аъзоларининг тинимсиз меҳнатлари туфайли ноҳақ камалган минглаб юртдошларимиз ўз оилалари бағрига қайтишди. Бу борада Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист, I-даражали Давлат адлия маслаҳатчиси Абдусамад Полвонзоданинг хотираларига мурожаат этамиз:

«Мисол учун, Беруний тумани райкомининг биринчи секретари Олимбой Ражабов асоссиз қамоққа ташлангандан сўнг, унинг хотини, синглиси, ака-укаси, фарзандлари, бошқа қариндошлари, қўшилари, жами 54 одам зўравонларча ҳибсга олиниб, аёвсиз қийноққа тортилганлар. Бу ҳақидаги ҳужжатлар жинсий ишга тикилмай яширилган. Бошқа ишларда ҳам худди шундай терговчилар томонидан жиноятлар содир этилган.

Терговда ноинсоний усуллари қўллаб, гумонланувчиларни ваҳшиёна қийноқларга солиб, ёлғон кўрсатмалар олиб, уларнинг хотини, болаларини қамаб, керакни кўргазмаларга қўл қўйдиртириб, 1000 га яқин одамларни қамаб, гўёки ўз қўллари билан улар тўплаган бойликларини олиб келиб бермоқдалар, деб оммавий ахборот воситаларида намоёйиш ҳам этдилар.

Тергов гуруҳи қуролланган аскарлар билан, вертолётларда қишлоқларга бостириб кириб, одамларнинг бор будини талаб, зўравонликларни амалга оширишди. Қийноққа солинганларнинг қўпчилик қариндош-уруғлари, қўшилари, танишлари, нотариус орқали ён атрофдаги маҳалладош, танишлардан қарз олиб, уларни терговчиларга келтириб беришга мажбур бўлишди. Терговчилар қанча қўп пул олиб келсанглар, шунча тезроқ қариндошларини қамокдан чиқариб юборамиз, деб уларни алдайдилар. Юқоридаги икки юз нафар терговчилар бундай талончиликларни республикамизнинг барча вилоятларида содир этишган.

Бир неча ўнлаб одамлар бу адолатсизликларга чидолмай, ўз жонларига қасд қилишган. Вафот этганлар орасида иккинчи жаҳон урушида немис фашистларга қарши жангларда мардонавор курашган, Сурхондарё

вилояти Сарийосиё тумани, «Коммунизм» агросаноат мажмуаси раҳбари, Социалистик меҳнат қаҳрамони унвонига сазовор бўлган Бобомурод Омонов ҳам бор эди.

Кейинчалик Гдлян-Иванов тергов гуруҳи устидан жиноий иш очилди. СССР Бош прокуратурасининг бошкарма бошлиғи, юстиция генерали В.И. Илюхин раҳбарлигидаги терговчилар Гдлян-Ивановларнинг ўзлари жуда кўп миқдордаги пулларни ўзлаштирганини исботлаб беришди.

Гдлянчилар гувоҳларни сўроқ қилаётганда, айбланувчилар юзига тупуриб, жисмоний таҳқирлаб, «пешонанга зеленка суриб қўяман» (отувга ҳукм қилинасан дегани), ўзбекларни дорга осиш керак, деб дўк урганлар ва бошқа мислсиз зўрлашлар қилганлар. Афсуски, СССР Бош прокурори Трубин Илюхинни ишдан бўшатгандан кейин, Гдлян-Ивановга қарши қўзғатилган жиноий ишни ҳам ҳаракатдан тўхтатди. Айнан Илюхин тергов натижасида О. Салимовни икки йил қамокда ўтиргандан сўнг, Б. Раҳимовни тўққиз ойdan сўнг ва кўплаб ҳамюртларимизни қамокдан озод қилиниб, жиноий ишлар бекор қилинди.

Кейинчалик Илюхин Тошкентга келди. У менга Гдлян-Иванов тергов гуруҳи амалга оширган хунрезликлари, жаллодликлари ҳақидаги тўпланган китоб қўлёзмасини кўрсатиб, шу китобни нашр этишга ёрдам беришни илтимос қилди. Мен Виктор Иванович Илюхин билан И.Х. Жўрабеков ҳузурига борганимизда, Исмоил Ҳакимович уни дўстона қабул қилди ва у билан икки соат чамаси суҳбатлашди. Ўша пайтдаги Давлат Матбуот қўмитаси раиси Рустам Шоғуломовга қўнғирок қилиб, китобни ўзбек тилига таржима қилиб, нашр этиш ҳақида кўрсатма бердилар. Китоб сўнгра «Қабоҳат ёхуд...» номида чоп этилиб нашрдан чиқди.

1937–1938 йиллар қатағони ташкилотчилари Ягода ва Ежовлар ўлим жазосига ҳукм қилиниб, отиб ташлангани маълум. Лекин афсуски, Гдлян ва Ивановлар миллатимизга қарши содир этган ваҳшиёна жиноятлари учун ҳеч қандай жавобгарликка тортилмай, ўз юртларида «қаҳрамонлар»га айландилар. Бундан ташқари, улар жуда кўп миқдорда қимматбаҳо тилла буюмлар ва пулларни тергов ҳужжатларида кўрсатмай, ўзлаштириб юборишган.

Шу жиноятлари учун ўша пайтдаги Жиноят кодекси бўйича уларга ҳатто ўлим жазосини тайинлаш ҳам мумкин эди. Масалан, шу қаби ғуё содир этган жиноятлари учун асоссиз айбланиб, судланган бир неча Ўзбекистон фуқаролари ўлим жазосига ҳукм қилинган эди. Пахта саноат вазирни Усмонов ўлим жазосига ҳукм этилиб, жазо зудлик билан ижро этилди.

Афсуски, собик СССР Бош прокурори Трубин сиёсий ўйинларга берилиб, Гдлян ва Ивановларга кўзгатилган жиноий ишни уларнинг ҳаракатларида гўёки жиноят аломатлари йўқ деб бекор қилди. Бундай ўта адолатсиз, очикдан-очик қонунга зид қарор бекор қилиниши лозим деб ҳисоблаймиз. Уларга қарши кўзгатилган 30 йилда яқин жиноий иш ҳозир Россия прокуратураси архивида сақланмоқда. Бугунги кунда ҳам Гдлян-Ивановлар содир этган ўта оғир жиноятларига ҳуқуқий баҳо бериш имконияти мавжуд. Республикамизнинг тегишли идоралари мазкур иш бўйича тергов ҳаракатларини мантикий охирига етказиш учун Ўзбекистонга Москвадан мазкур жиноий ишни олиб келтириш мумкин деб ҳисоблаймиз. Чунки жиноятлар Ўзбекистон ҳудудид ва Ўзбекистон фуқароларига нисбатан содир этилган. Бунда ҳеч қандай қонун бузилишига йўл қўйилмайдн. Бизнинг терговчиларимизнинг малакаси ишни ҳолисона ҳал этишга етарли. Албатта, бизнинг тергов органларимиз Гдлян йўл қўйган пасткашликларга, улар қилгандек, қўл урмайдилар. Гдлян ва Ивановдек уларнинг бошқа қариндошларига ваҳшиёна муносабатда бўлмайдилар. Эҳтимол бўладиган тергов ҳулосасига қўра, жавобгарликка тортиш муддати масаласини ҳам ҳал қилиш мумкин.

Улар ҳатто, СССР Олий суди, Ўзбекистон Республикаси Олий суди, Россия судлари, Тожикистон Республикаси Олий суди, Туркменистон Республикаси Олий суди ва бошқа судларда оқланган ҳамюртларимизни бугунги кунга қадар улар гўё оғир жиноят содир этган деб қарийб 30 йил мобайнида телевидение ва ижтимоий тармоқларда чексиз сурбетларча тухмат қилмоқдалар. Бунга биздаги кечириб бўлмайдиган «андишалик» сабаб, эътироз билдирмай, уларнинг жиноятлари очиб ташланмаяпти. Бундай мунтазам равишда такрорланиб келаётган тухмат ва ҳаракатлар учун, масалан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексининг 139-моддасига биноан тухмат қилиш учун жиноий жазо назарда тутилган.

Жиноят кодексимизда яна бир муҳим қоида мавжуд. Яъни, агар оғир ёки ўта оғир жиноят содир этган шахс жиноий жавобгарликка тортиш муддати ўтмасдан қасддан янги жиноят содир этса, муддатнинг ўтиши узилади. Ушбу ҳуқуқий масалани ҳам муҳокама қилиш мумкин. Ҳар бир асоссиз қамалган ва қийноққа тортилган ватандошларимизни имкони борича аниқлаб, улар билан Гдлян-Ивановларни юзлаштириш лозим. Шунда тарихий ҳақиқат қарор топади.

Энди бошқа ишлар ҳақида тўхталсак, 1990–1991 йилларда 4000 яқин судланганлар жазо муддатларини Сибирда ўтаб келмоқда эдилар. Уларни

И.Х. Жўрабеков бошчилигидаги комиссия Ўз ватани – Ўзбекистонга қайтаришга эришди. Бундан ташқари, Ўзбекистон Компартиясининг собик биринчи секретари И. Усмонхўжаев, Собик Министрлар Советининг Раиси Н. Худойбердиев, Қ. Камолов (Қорақалпоғистон область кўмитаси биринчи котиби), Марказком секретари Е. Айтмуратов, ишлар бошқарувчиси Т. Умаров, Тошкент вилоят партия комитети биринчи секретари М. Мусахонов ва бошқалар Тошкентга келтирилгандан сўнг, Ички ишлар махсус медсанчастига (ИТК – 18) ётқизилиб, тиббиёт хулосаларига асосан, кекса-касалмандликлари туфайли суд қарори билан 1991 йил бошида камокдан озод этилиб, Ўз уйларига қайтарилдилар. Бу барча савоб ишларга И.Х. Жўрабеков бевосита бош-қош бўлдилар.

Кўпгина жиноий ишлар бошқа республикаларда, шунингдек СССР Олий судида кўриб чиқилган эди. Масалан, М. Мусахонов ишhini Тожикистон Республикаси Олий суди кўрган эди. Мен Тожикистон Республикаси Олий суди раиси Шароф Жўраевич Маҳмудов билан шахсан учрашish учун, И.Х. Жўрабеков тавсиясига кўра Душанбе шахрига учиб бордим. У.М. Мусахонов жиноий ишига тааллуқли мен олиб келган қўшимча материаллар билан танишди. Тергов жараёнида Мусахоновдан «керакли» кўрсатмаларни олиш учун унинг ўгли профессор Мирзаюсуф Мусахонов, хотини ва икки қизи, бошқа қариндошлари, танишлари камокка ташланганлиги ҳақидаги ҳужжатларни Ш. Маҳмудовга топширдим.

Бу ҳужжатлар Мусахонов ишига қўшилмай, сўрок материалларидан олиб қўйилган экан. Бир оз муддатдан сўнг, Ш. Маҳмудов менга телефон қилиб, М. Мусахонов окланганлигини билдириб табриклади. Оклаш жараёни қандай бўлди, деган саволимга, у, ниҳоятда қийин бўлганини айтиб, унинг протестига республика прокуратураси ҳам катъиятлилиқ билан эътироз билдирганлигини айтди.

Мен Тожикистон Республикаси Олий суди раисига Мирзамахмуд Мусахонов Ўзбекистон фуқароси бўлганлиги сабабли, унга тааллуқли барча материаллар ва жиноий ишни Ўзбекистонга юборишни илтимос қилдим. Бу ҳужжатлар ҳозир Ўзбекистон Олий суди архивида сақланмоқда».

КАТАГОНЛАР ОҚИБАТИДА ҚАМАЛГАН ИИО РАЎБАР ВА ХОДИМЛАРИ

1983-1989 йилларда Ўзбекистонда фаоллият олиб борган собиқ Иттифок Прокуратурасининг алоҳида муҳим ишлар бўйича тергов гуруҳи (Т.Галин ва В.Николаев) томонидан тукиб чиқарилган «Пахта иши», «Ўзбек иши» деб номланган уйдирмалар асосида олиб борилган катагонлар оқибатида республика ички ишлар органларининг кўплаб раҳбар ва ходимлари ҳам ноҳақ ҳибсга олинган эди. Бунинг оқибатида улар кўп йиллик хизматлари давомида эришган обрў-эътибори, унвонидан маҳрум этилади. Уларга қўйилган айблар суд давомида ўз тасдиғини топмаган ва кейинчалик уларнинг аксарияти суд томонидан оқланган.

**Яхёев Ҳайдар
Ҳолиқович**

1964–1979 йилларда Ички ишлар вазири.

1985 йил 21 августда ҳибсга олиниб, дастлаб ЎзССР Давлат хавфсизлиги қўмитаси тергов ҳибсхонасида, кейинчалик Москвадаги «Матросская тишина» турмасида сақланган.

1988 йил 30 декабрида собиқ Иттифок Олий суди ҳарбий коллегиясида унга нисбатан қўйилган айблар ўз ноботини топмаганлиги учун суд залидан озод қилинган.

**Эргашев Қудрат
Эргашевич**

1961–1964 йилларда Оҳангарон ва Ўртачирчик туманлари Ички ишлар бўлими бошлиғи. 1971–1979 йилларда Қашқадарё ва Наманган вилоятлари Ички ишлар бошқармалари бошлиғи, 1979–1983 йилларда Ички ишлар вазири лавозимларида хизмат қилган. Ўтказилган тазйиқлар оқибатида 1984 йилда бевақт вафот этган.

1972–1982 йилларда Бухоро вилояти ИИБ бошлиғи. 1985 йил 14 мартда қамокка олинган. 1988 йилда суд ҳукми билан мол-мулки мусодара қилиниб, 9 йилга озодликдан маҳрум қилинган. 1994 йилда Ўзбекистон Олий суди томонидан унга қўйилган айблов бекор қилиниб, жиноят иши ҳаракатдан тугатилган.

**Норов Муин
Сирожович**

1967–1975 йилларда Фарғона вилояти ИИБ, 1975–1984 йилларда Хоразм вилояти ИИБга раҳбарлик қилган. 1985 йил 4 февралда ҳибсга олинган. 1988 йил 30 декабрда собиқ Иттифок Олий суди ҳарбий коллегиясининг ҳукми билан мол-мулки мусодара қилиниб, 8 йилга озодликдан маҳрум қилинган. 1994-йилда Ўзбекистон Олий Суди томонидан унга қўйилган айблов бекор қилиниб, жиноят иши ҳаракатдан тугатилган.

**Сабилов Салим
Закирович**

1970–1976 йилларда Сирдарё вилояти ИИБ, 1976–1981 йилларда Самарқанд вилояти ИИБ бошлиғи, 1981 йилдан Ички ишлар вазирлиги ўринбосари лавозимларида хизмат қилган. Ўзбекистон гуруҳи томонидан ноҳақ ҳибсга олинди, 2 йил 2 ой тўрмага сақланган. Кейинчалик суд томонидан бутуллаб қўланган.

**Муҳаммадиев
Отамурод
Муҳаммадиевич**

**Саттаров Ислон
Гаффорович**

1973-1984 йилларда Тошкент шаҳар ИИБ бошлиғи лавозимида хизмат қилган. 1985 йил 26 августда Гдлян гуруҳи томонидан ҳибсга олиниб, уч йил давом этган ноқонуний терговлардан сўнг 1987 йилда 7 йилга озодликдан маҳрум қилинган. 1990 йилда муддатидан олдин озод қилинган. 1992 йилда Россия Федерацияси Олий судидан унга нисбатан қўйилган айблар асоссиз эканлиги учун бекор қилинганлиги ҳақида маълумот берилган.

**Ўбайдулла
Таджихонов**

1986 йилда собиқ Иттифок ИИБ Тошкент олий мактаби қатта ўқитувчиси бўлиб хизмат қилаётган вақтида Гдлян гуруҳи томонидан ҳибсга олинган. Суд ҳукмига кўра беш йилга озодликдан маҳрум этилган. 3 йилу 23 кун турмада сақланган. 1989 йил мартда Тошкент шаҳар суди томонидан унинг ҳаракатларида жиноят тарқиб мавжуд бўлмаганлиги сабабли оқланган.

Мустақиллик йилларида ИИБ Тошкент олий мактаби бошлиғи вазифасини бажарувчи, ИИБ Академияси бошлиғи лавозимларида хизмат қилган.

**Саттаров Талъат
Субҳонович**

Транспорт ИИБ Тошкент аэропорти ТИИБ жиноят қилирув бўлими тезкор вакили лавозимида хизмат қилган. 1986 йилда Гдлян гуруҳи томонидан сохта айбловлар билан қамокка олиниб, қарийб уч йил (33 ой 12 кун) тергов ҳибсхонасида сақланган. Кейинчалик Олий суд томонидан тўлиқ оқланиб, илгари тинчликдан.

Мустақиллик йилларида Бухоро, Наманган, Сурхондарё ва Фарғона вилоятлари ИИБларида раҳбарлик қилган.

1934 йилда Самарканд вилоятида туғилган.

1973 йилда Самарканд юридик институтини таъмомлаган. 1978–1982 йилларда ИИБ 5-бошкарма бошлиғи, 1982–1985 йилларда Навоий вилояти ИИБ бошлиғи лавозимларида хизмат қилган.

1985–1988 йилларда Гдлян ва Иванов гуруҳи айбловлари билан 3 йилдан ортиқ муддат ҳибсда ушлаб турилган, кейинчалик суд томонидан оқланган.

**Хаитов Тўра
Хаитович**

1979–1984 йилларда Қашқадарё вилояти ИИБ бошлиғи лавозимида хизмат қилган. 1984 йил октябрда хизматдан бўшатилиб, 1985 йил 9 августда қамоққа олинган. 1988 йил 30 декабрда собиқ Иттифок Олий суди ҳарбий коллегиясининг ҳукми билан мол-мулки мусодара қилиниб, 10 йилга озодликдан маҳрум қилинган. 1994 йилда Ўзбекистон Олий суди томонидан унга қўйилган айблов бекор қилиниб, жиноят иши ҳаракатдан тугатилган.

**Норбўтаев
Хушвақт**

1978–1984 йилларда Наманган вилояти ИИБ бошлиғи, 1984–1986 йилларда Тошкент вилояти Охангарон тумани ИИБ бошлиғи. 1986 йилда ҳибсга олиниб, кейинчалик суд томонидан оқланган.

**Мухамеджанов
Ёқуб**

**Жамолов Жалол
Жамолович**

1979–1985 йилларда Тошкент вилояти ИИБ бошлиғи. 1985 йил 10 декабрда камокка олиниб, 8 йилга озодликдан махрум қилинган. 1994 йилда Ўзбекистон Олий суди томонидан унга қўйилган айблов бекор қилиниб, жиноят иши ҳаракатдан тугатилган.

**Қаҳрамонов
Тоштемир
Худойберганович**

1979–1983 йилларда ички ишлар вазирининг кадрлар бўйича ўринбосари лавозимида хизмат қилган.

1984 йилда Гдлян гуруҳи томонидан қўлга олиниб, 3 йилдан ортиқ вақт давомида (шундан асосий қисмини Москвадаги Лефорново турмасида) ҳибсда сақланган. 1988 йилда Олий суд томонидан оқланган.

«Иблис исканжасида 1643 кун», «Возвращение из ада», «Қонсизраган қотиллар» мемуар асарлари муаллифи.

**Ҳожимуротов
Анвар**

1973–1985 йилларда Тошкент вилояти Янгийўл тумани милиция бўлими, 1985–1986 йилларда Қибрай тумани ИИБ бошлиғи. 1985 йил 23–24 декабрь кунлари Гдлян гуруҳи терговчилари томонидан узок вақт сўроқ қилинади. Терговчилар ундан Тошкент вилояти ИИБ собиқ бошлиғи Ж.Жамоловга пора берганигини таълими талаб қилиб, қийноққа соладилар. Таълиқлар оқибатида бевақт вафот этган.

«Десантчилар»нинг – мансаб иллатида тўқинликсиз кўтарилиши

Марказ Иттифокнинг барча республикаларини ўз қўлида ушлаб туриш учун маҳаллий кадрлар устидан назоратга алоҳида эътибор натижи билан қарар эди. Марказ томонидан республика, вилоят, туманларнинг иккинчи раҳбар лавозимига тайинлаш учун албатта марказий минтакалардан «кадрлар апаратини мустаҳкамлаш» ниқоби остида ўз вакилларини юбориш усулидан пухта фойдаланган.

Бу усул маҳаллий кадрлар ва бошқа минтакалардан жўнатишган кадрларнинг сунъий тарзда кучайтирилган қарама-қаршиликни ўнглаш қийин бўлган сиёсий ва маънавий зарарга олиб келди.

Тергов ишларини Бутурлин, Гайданов сингари четдан келган «десантчи» прокурорлар бошқарган. Бундан ташқари, Ўзбекистонда 1983–1989 йиллар Гдлян-Иванов раҳбарлигида 200 нафар терговчидан иборат бошқа тергов гуруҳи фаолият кўрсатиб, нисбатсиз қонунбузилишларни содир этдилар.

Бошқа минтакалардан жўнатишган кадрларнинг баъзилари республика эҳтиёжлари ва кулфатларига ҳамдард бўлиш у ёқда турсин, балки партия, совет ва ҳуқуқни муҳофаза этиш органлари ва бошқа органларда ўзларининг раҳбар лавозимларига тайинланишларини ўзбошимчалик қилиш учун берилган ёрлик деб билдилар. Халқнинг жуда бой тарихи ва маданиятини, ўлканинг ўзига хос ноёб хусусиятларини билмаган ва билишни ҳам истамagan бу одамлар республика ҳаётини босиб-янчиб, қингир ўзанга солишга киришдилар.

Халқнинг кўп асрлик анъаналари, маданияти, урф-одағлари ва маънавий қадриятларини меъсимаслик элли жуда ранжитди.

1984–1989 йилларда «Ўзбекистонда социалистик қонунчилиكنи тиклаш» шиори остида республика ҳуқуқ-тартибот идораларининг барчасига Марказдан минглаб одамлар жўнатилиди. Бу идоралар орасида шахсий таркиби, ҳаракатланиш ҳудуди ва таъсир кучи нуқтан назаридан энг йириги ҳисобланган Ўзбекистон ССР ИИВга собиқ Советлар мамлакатидан ҳаммаси бўлиб 150 та ходим келди. Йиллар бўйича қарайдиган бўлсак, 1984 йилда 5 та, 1985 йилда 33 та, 1986 йилда 86 та, 1987 йилда 27 та, 1988 йилда 2 та, 1989 йилда 3 та «қосойишталик посбони», бировдан сўраб-сўрамай, Ўзбекистонга «ташриф буюрган». Бу «кутилмаган меҳмонлар»нинг асосий мақсади – социалистик қонунчилиكنи таъминлаш эмас, балки ўзбек халқини таҳқирлаш эъзаига хизмат иллати билан кўтарилиш эди²⁰⁵.

²⁰⁵ Айтиш жоизки, буни ўзбек шии. – Т., 2011. – 266–276-бетлар.

1986 йилда Ўзбекистон ССР ИИБ кадрлар бошқармаси бошлиғи – вазирнинг ўринбосари лавозимида А. Теплов фаолият кўрсатган. Биргина мисол: 1986 йилда Иттифок ИИБга бевосита бўйсунган Тошкент олий милиция мактабида область ва район миқёсидаги милиция раҳбарларининг Бутуниттифок ўқиши ташкил этилади. Унда Иттифокнинг турли бурчақларидан вакиллар иштирок этади. Ўқув йиғини бошланишидан олдин вазир муовини А. Теплов тантанали очилиш маросимида кириш нутқи сўзлайди.

«Мени, – дейди А. Теплов ўз сўзида, – Коммунистик партия Марказқўми Ўзбекистонда социалистик қонунчиликка амал қилинишини назорат этиш учун жўнатган. Олиб борган текширишларимиз шунни кўрсатмоқдаки, Ички ишлар вазирлиги тизимидаги миллий кадрларнинг аксарияти ўғри-муттахам, порохўр одамлардир. Мен шу ерда ўтирганларга мурожаат қилиб айтаманки, қимда-қим ишда ўзини кўрсатмоқчи, хизмат погоналаридан ўсмоқчи бўлса, марҳамат, бизга (?) келиб ишланг. Ўзингизгина эмас, хизматдошларингизга ҳам шу гапни етказинглар. Ўзбекистонга келиб ишлайдиганлар учун ҳозирдан яна 300та квартира ажратиб қўйилган.

Мана бу ерда ўтирган маҳаллий ходимлар тўғрисида айтадиган бўлсам, уларнинг ярмидан кўпи бугун бўлмаса эртага лавозимидан олинади ва келадиганларга жойларини бўшатиб беришади. Бу масалада мен сизларга юз фонз кафолат бераман!»²⁰⁹

А. Тепловнинг турли минтакалардан келган ҳуқуқ посбонлари олдида гапирган сўзларидан яққол кўриниб турибдики, Ўзбекистонга келганлар адолатни қарор топтиришга эмас, марказий минтакалардан юборилган «десантчилар» ҳисобига тизимни тўлалигича ўзига олиш мақсади бўлган. Бундан ташқари, энг ачинарлиси, кўпроқ бегуноҳ одамларни қамашга, йиллик ҳисоботларини бойитишга зўр бериш эди.

Генерал-майор Ғафур Рахимовнинг хотирлашича, вазирлик таркибидаги 27 бошқарма ва бўлимдан бор-йўғи иккитасинигина ўзбек миллатига мансуб кишилар бошқарган. У ҳам бўлса, ҳўжалик ва тиббиёт бошқармалари эди.

Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирлиги таркибида ишлаган шовинистик кайфиятдаги бу кишилар ўзлари қабл прокуратура ва суд тизимида туширилган десантчилар билан тил бириктириб, бир хил сиёсат юритишган. Гўлган гуруҳида иш олиб борган қонхўр терговчилардан бири Карташьяннинг «Узбекистан нужно оградить колючей проволокой и поставить вышки с часовым, так как все здесь воры и взяточники» деган гаплари 1990 йил 30 январдаги «Сельская

²⁰⁹ Азизхўжаев А. Чин ўзбек иши. – Т., 2011. – 267-б.

правда» газетасида «Народ должен знать правду» мақоласида айтилган. Бу «десантчилар» учун исбот талаб қилинмайдиган аксиомага айланган эди.

Профессор А.Азизхўжаевнинг ёзишича, ўтган асрнинг 80-йиллари амалда бўлган ҳокимиятнинг нуноқлиги, кўрқоклиги туфайли Ўзбекистонда икки ҳокимиятчилик пайдо бўлди – расмий, ҳамма нарса билан келишувчи ҳукумат ва куч тизими идоралари раҳбарияти. Ўзларини «силовиклар» деб аташни хуш кўрадиган Ички ишлар вазирлиги ва республика Прокуратураси раҳбарияти – А. Бутурлин, Э. Дидоренко, В. Гусев, А. Тепловлар кунора, тушлик баҳонасида, Марказқўмнинг Шелковичная кўчасидаги (ИИВнинг биноси яқинида) шаҳар қароргоҳида тўпланишарди. Бу жой улар учун келгуси режалар, маҳаллий аҳоли устида ўтказилиши лозим бўлган «тажрибалар» хусусида келишиб олинадиган штаб вазифасини ўтарди.

Марказ аслида Гдлян ва Иванов бошчилигидаги «десант» Ўзбекистонда аксарият қонунсиз фаолият билан машғул бўлишнинг аввалбошданок тушуниб етган. Буни марказдагилар англаган ҳолда нафакат Ички ишлар вазирлиги тизимига, балки республика прокуратурасига ўз вакилларини қонунбузарликларни «қонунлаштириш» мақсадида юборишни фаоллаштирадди.

Ўз мавқеини бериб қўйган Ўзбекистоннинг биринчи раҳбарларидан сўрамасдан Иттифок бош прокурори республика прокурорини тайинлашдек худбин тажрибани йўлга қўйди.

1983–1989 йилларда Ўзбекистон прокуратураси тизимидаги барча раҳбарлик лавозимларига – туман прокуроридан тортиб республика даражасидаги прокуроргача – «десантчи»ларнинг вакиллари тайинландилар. 1984 йилда Ўзбекистон ССР прокурори ва унинг уч нафар ўринбосарларини бошқарма бошликлари марказдан келган ходимларга алмаштирилган:

- Бухоро вилояти прокурори (Матюшев Г.Н.);
- Самарқанд вилояти прокурори (Еременко В.И.);
- Хоразм вилояти прокурори (Титоренко А.Д.);
- Навоий вилояти прокурори (Сухарев А.П.);
- Сурхондарё вилояти прокурори (Желков В.М.);
- Қорақалпоғистон АССР прокурори (Донцов В.В.);
- Тошкент шаҳар прокурори (Филиппенков Г.П.).

Кейинги босқичларда туман даражасидаги прокурорлар алмаштирилди.

Марказдан келган «адолат посбонларининг» вазифалари босар-тусарини билмаган, золим Гдлян ва Ивановларнинг қилмишларини яширишгана эмас, балки уларга хоҳлаган ишларини бажариш учун барча шарт-шароит яратиб беришдан иборат эди.

Бундан ташқари, прокуратура тизимида маҳаллий малакали кадрларни ишдан бўшатиш ва уларнинг ўрнига «Лаббай!» деб жавоб берадиган марказнинг вакилларини тайинлаш каби очикдан-очик сиёсат юритилди.

Шунга эътибор қаратиш лозимки, «десантчилар» республика прокуратура тизимида асосий бошқарма ва бўлимларнинг раҳбарлари сифатида ўринларини топиб улгурган эдилар.

Жумладан, О. Гайданов республика прокурорининг ўринбосари бўлиш билан бир қаторда тергов бошқармасини ҳам тасарруфига олган бўлса, А. Жуков Ўрта Осиё транспорт прокурорининг ўринбосари бўлган. О. Маценко республика прокуратурасининг Ички ишлар вазирлиги идораларида тергов ва суриштирув устидан назорат бўлимини бошқарган бўлса, Б. Сёмкин республика прокуратурасининг судларда жиноят ишлари қўрилишида прокурор ваколатини таъминлаш бўлими бошлиғи лавозимини эгаллаган. В. Лаптев деганларига республика прокуратурасининг тергов бўлимини бошқариш, Я. Осиповга республика прокуратураси камокка олинганларни сақлаш ва жазони ижро этиш жойларида қонунларга риоя этилиши устидан прокурор назорати бўлимининг бошлиғи, П. Кушнирга республика прокурорининг ўринбосари, кадрлар бошқармаси бошлиғи лавозими теккан.

Шу ўринда савол туғилади. Хўш, улар бу ўта масъулиятли лавозимларга тайинланншларидан олдин қандай лавозимларда ишлаган? Бу «меҳмонлар»нинг ҳаммасининг аввалги иш жойларига қарасак, улар Ўзбекистонда қаида икки поғона юқори мансабга эга бўлганликлари ошқор бўлади. Уларнинг баъзилари учун прокуратура органларида ишлаш умуман мумкин бўлмаган. Масалан, Ўзбекистонга келиб, «қонун устуворлигини таъминлаши» лозим бўлган В.Ю. Лаптев Красноярск вилояти прокуратурасида алоҳида муҳим ишлар бўйича катта терговчи вазифасида хизмат қилаётган пайтда ўзининг онаси ўша жойда қотиллик содир қилиб – одам ўлдириб, жинсий жавобгарликка тортилганди. Аслида, бундай ҳолатда прокуратура ходими ишдан бўшатилиши керак эди. Қотилнинг ўғли эса Ўзбекистонга юборилиб, республика прокуратураси тергов бўлими бошлиғи лавозимига қўйилади.

Яна шунини алоҳида қайд этиш керакки, юқори баҳо бериб марказдан юборилган «социалистик қонунчилик посбонлари»нинг касбий малакаси нақадар паст бўлган. Бунини шундан ҳам билса бўладики, масалан, Тошкент шаҳар прокурори лавозимига беш йилда тўрт марта янги одам олиб келиб

қўйилади. Прокурорнинг конституциявий ваколат муддати беш йиллигини инобатга олсак, бу ҳолатга ҳам баҳо ўз-ўзидан маълум бўлади.

Республика прокуратураси Ички ишлар вазирлиги идораларида тергов ва суриштирув устидан назорат бўлими бошлиғи лавозимига қўйилган А. Маценко эса бу юртга кадам босган кунидан бошлаб, Ўзбекистонга вақтинчалик келгани, унинг асосий вазифаси – бир йил ишлайдимн, икки йилми – умрининг охиригача етадиган мол-дунё тўплаш эканини яширмай айтиб юради. О. Маценконинг ҳар икки-уч ойда Донецкка контейнерда камёб ва импорт молларини жўнатиб турганлиги бунинг исботидир²¹⁰.

«Десантчи»ларнинг ахлокий кифасини уларнинг фарзандлари хатти-харакатларида ҳам намоён бўлган.

Юртимизга социалистик қонунчиликни мустаҳкамлашга келганлар учун «Ўзбекларнинг барчаси ўғри, порахўр, муттаҳам» ҳисоблангани тўғрисида айтдик. Хўш, уларнинг ўзлари-чи? Бирининг елкасида, бирининг ёқасида темир ва ипакдан беш юлдуз порлаган, «Ўзи хон – қўланкаси майдон» бўлган бу кимсаларнинг «асли насли» қандай эди? Яна бир ҳодиса шарҳи.

«Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирининг ўринбосари Дидоренконинг ўғли «ота ўғил»лик билан Тошкентда ном чиқарганди. Дарвоқе, ота ва ўғил «иш услуби»да фарқ бўлмаган десак, адолатдан эмас. Агар ота Дидоренконинг зулм болтаси турли буйруқлар, кўрсатмалар, хуфиёна ишлар орқали халқ бошига тушган бўлса, ўғил Дидоренко қўлига кирган болта билан дуч келган одамни чапаничасига ураверган.

1987 йилнинг жазирама ёз кунларининг бирида уч-тўрт оғайниси билан «кайф» қилиб юрган кичик Дидоренконинг кўнгли бирдан яна пиво тусаб қолади. Улар Тошкентнинг собиқ Ивлев кўчасида жойлашган бакалея дўкони каршисида машинадан тушишади. Бу пайтда иш вақти тугагани туфайли дўкон ёпилаётган эди. Сармаст Дидоренко сотувчидан дўконни қайта очишни, унга пиво топиб беришни талаб қилади. Сотувчи рози бўлмайди. Ўзини камида шаҳарнинг эгаси ҳис қилиб қолган Дидоренко дўкон ойнасига тош отиб синдириб, ичкарига йўл олади. Уни тўхтатмоққа уринган сотувчининг оёғига эса гўшт чопиладиган болта билан туширади.

Воқеа жойига етиб келган милиция наряди эркатойни ит тутгандай тутиб, шаҳар ички ишлар бўлимига олиб боради. Орага ота Дидоренко аралашгач, «шўхлик қилиб қўйган» ўғилдан кечирим сўраб, қўйиб юборилади.

1988 йилда эса ўғил Дидоренко отаси ишхонасининг шундок биқинида, Герман Лопатин кўчасида бировнинг мотоцикли ўзига ёқиб қолгани учунгина

унинг эгасини уриб, тортиб олади ва мотоциклни олиб кочади. Ўз-ўзидан бу унинг ҳам ёлди-ёлди қилинади.

Болта билан жиноят содир этишга ўрганган Дидоренконинг «шўхлиги» шу йили энг баланд нуктага етади. У «Россия» меҳмонхонаси олдида бир одам билан жанжаллашиб, уни болта билан чопиб ўлдиради. Ота Дидоренко ўғли устидан очилган жиноий ишни шаҳар милицияси тергов бошқармасидан ўз қарамоғига чакиртириб олади. Бу ишда унга республика прокурори Бутурлин бевосита ёрдам беради.

«Ит бўлур, доғи эшак» деганларидек, вақти келиб, Бутурлиннинг ўғлини ҳам (у ҳам прокуратура тизимига тикилиб олганди!) маҳаллий ички ишлар ходимлари катта пора – белги қўйилган нақд пуллар билан қўлга туширишади. Бу операцияда милиция полковниги Ботир Турсунов ҳам иштирок этади. Порахўр бўлимга келтирилгачгина, унинг Бутурлиннинг ўғли эканлиги ошкор бўлади. Шунда вазирлик БХСС бошқармаси бошлиғининг муовини Белоусов Б. Турсуновдан барча далилий ҳужжатларни унга топширишни талаб қилади. Б. Турсунов «Унинг ўрнида ўзбеклар бўлганида, албатта қамар эдинглар, ўзбекларни сохта материаллар билан, қачондир пора олган деб ҳам қамайсанлар-ку», деган эътироз билан материалларни бермайди. Белоусов зўрлик билан унинг қўлидан ҳужжатларни тортиб олиб, Дидоренконинг бошқа бир ҳамтовоғи, вазирнинг биринчи ўринбосари Гусевга етказди.

«Қарс икки қўлдан» деганларидек, Бутурлиннинг олдидаги қарзини унутмаган Дидоренко порахўр ўғилнинг ишини «тўғрилаб» беради²¹¹.

Марказ Гдлян ва Иванов гуруҳининг қонунга зид фаолиятини яшириш мақсадида прокуратура тизимига «десант» юбориш билан чекланмай, балки уларни ҳам ёлғиз қолдирмаслик ниятида Марказий Комитетга ўз одамларини тикиштирган. Масалан, 1986–1987 йилларда Усатов Марказий Комитет бошқарувчиси, кейин эса республика прокурори бўлади. Шунингдек, республика Марказқўми иккинчи секретарлигига Ефимов, маъмурий идоралар бўлими бошлиқлигига эса Великанов жўнатилади. Уларнинг асосий иши – Марказий Комитетда туриб, прокурор кийимидаги «десантчиларни» ҳимоя қилиш бўлган.

Биз бежизга мазкур параграфни «Десантчилар» шиори – «Тўсқинликсиз мансаб пиллапоясида кўтарилиш!» деб атамадик. Ўша йилларга оид маълумотлар шундан далолат берадики, «қайта куриш» даврида катта унвонлар аксарият «десантчилар»га тортиқ қилинади. Янада тўғрироғи,

²¹¹ Қаранг: Азизқўжаев А. А. Чин ўзбек иши. – Т., 2011. – 270-б.

уларнинг марказдаги хомийлари маҳаллий кадрлар иши натижалари учун ҳам ўз одамларини сийлашдан уялишмаган. Бу борада куйидаги далилларга эътибор берайлик.

«Десантчи»лар фаолият кўрсатган 1983–1989 йилларда кимлар генераллик унвонларига сазовор бўлган? Рўйхатни кўрамиз – Дидоренко, Теплов, Рибиков, Криворучко, Гусев...

В. Гусев генераллик мундирини Ўзбекистонга келганига олти ой тўлар-тўлмас эгнига илади. Ўйлашингиз мумкин: шунга яраша хизмат қилгандирки деб. Шу ўринда куйидаги воқеа тафсилотларини эътиборингизга тақдим этамиз.

Тошкентнинг Октябрь райони БХСС (Социалистик мулкни талон-торож қилишга қарши курашиш бўлими) раҳбари ўз ходимлари билан Эски жува бозори ҳудудида катта миқдордаги сохта пулларни таркатаётган кимсани қўлга туширади. Уни тергов қилиш натижасида вокзалнинг юкхонасига келтириб қўйилган янада катта партия сохта пуллар топилади. Бу пуллар Россиянинг қайси вилояти, қайси хуторида тайёрланаётгани аниқланиб, бизнинг ходимлар ўша жойга етиб боришди ва у ердаги «устахона» ҳам фош этилади. Бу операциянинг нақадар муҳим аҳамиятга эга эканини шундан ҳам билса бўлардики, у ҳақда марказий телевидение ва барча оммавий ахборот воситаларида кетма-кет хабарлар берилади. «Ўроқда йўқ, бошокда йўқ, хирмонда ҳозир» марказдан эса дарров махсус гуруҳ жўнатилиб, маҳаллий ходимларимиз томонидан тўла очиб бўлинган иш материалларига эга чиқади ва барча хизматни ўзлариники қилиб кўрсатишга ўтади.

Айни операция амалга оширилган пайтда жаноб Гусев таътилда бўлиб. Ўзбекистондан узок жойларда мазза қилиб ҳордиқ чиқарарди. Бунни қарангки, мукофотларни ўзаро тақсимлаб олган марказдагилар уни ҳам муддатидан илгари генераллик унвони билан сийлайдилар. Жиноятни очган, шу йўлда кечани кундузга улаган Октябрь райони (ҳозирги Шайхонтохур тумани) БХСС бўлими ходимлари эса ҳеч кимнинг эсига ҳам келмайдн, биров бу масалани суриштирмайди ҳам²¹².

Мустақиллик арафасида республика мудофаа ва хавфсизлик тузилмаларини марказ томонидан тайинлаган вакиллар бошқарар эди: республика прокуратурасини – олдин Бутурлин, кейин эса Усатов; Ички ишлар вазирлигини – Камалов, Дидоренко, Гусев; Давлат хавфсизлиги қўмитасини – Мелкумов; Туркистон харбий округини – Кондратьев.

²¹² Қаранг: *Азизхўжаев А. А.* Чини ўзбек иши. – Т., 2011. – 274–275-бетлар.

Кайдэтишлозимки, Марказқўмрахбарияти Ўзбекистондаги «вакилларини» мафкуравий қўллаб-қувватлаш мақсадида республикага Анишчев, Огарок, Ефимовларни юборади.

Мустақиллик арафасида қандай ўта мураккаб, кучли босим шароитида фаолият юритишни тасаввур қилиш қийин эмас.

«Десантчи»лар соми ошиб бориши билан мамлакатимизда носоглом муҳит вужудга келди. Жамоатчилик билан ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ўртасида алоқа узилди. Улар халқни ҳимоя қилиш ўрнига уни талаш, менсимаслик йўлидан бордилар. Натижада жиноятчилик ўсди, республикада маънавий-сиёсий муҳитнинг кескинлашувига олиб келди.

Ислом Каримов жамиятда маънавий-ахлоқий, криминоген вазиятнинг кескинлашувини ҳақида сўз юритиб, қуйидагиларни таъкидлайди: «Жиноятчилик таҳликали тарзда ўсиб бораётир, бу маънавий-сиёсий вазиятга бекарор қилувчи таъсир ўтказмоқда. 1985 йилга нисбатан қарийб 20 фоиз, оғир жиноятлар эса бундан ҳам кўпроқ ўсди (1990 йил билан солиштирилмоқда). Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари томонидан мансабдор шахсларнинг қонун-қондани бузиш ҳолларига эътибор кучайтирилганлиги туфайли бу муҳофаза органлари собиқ раҳбарларининг сохта обрўси кўтарилиб кетди. Лекин айби бу ҳол узок вақт давомида бошқа жиноятларнинг панада қолиб кетишига олиб келди»²¹³.

Собиқ Иттифок ҳудудида авж олиб кетган автомашина ўғирлигини оладиган бўлсак, агар 1990–1991 йилларда бир кунда ўртача 154 жиноят расмий рўйхатга олинган бўлса, рўйхатга тушмаганининг эса саноғи йўқ эди. Ўша даврдаги жамиятда ҳукм сурган вазиятни қонунларга бўйсунмаслик, давлат манфаатларини писанд қилмаслик, ўзбошимчилик каби ҳолатларда қўриш мумкин эди. Бундай салбий ҳолатлар охир-окибатда фуқароларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга ишончини йўқотди. Улар жойлардаги жиноят оламининг намоёндалари – «авторитет»ларга мурожаат этиб, катта маблағ ҳисобига ишларини ҳал этар эдилар. Бу жамиятда ахлоққа, қонунга зид вазиятни яратдики, охир-окибатда юқорида қайд этилган жиноятчиликнинг кўпайишига олиб келди.

Бундай мураккаб шароитда ҳуқуқ-тартибот органларини мустаҳкамлаш масаласи қун тартибда турар эди.

Биринчи Президентимиз Ислом Каримовнинг бевосита кўрсатмаси билан республика ИИВнинг масъул лавозимларига малакали маҳаллий кадрлар

²¹³ Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т., 2011. – 221–222-бетлар.

қўйилди. Тизим раҳбарлиги халқ тақдирига бефарқ бўлмаган, унинг орзу-армонлари билан яшайдиган кишилар қўлига ўтгач, ишда жиддий ижобий ўзгаришлар юзага кела бошлади.

Прокуратура ва суд маҳкамаларида кўп йиллик тажрибага эга, давлат ва жамият қўрилишида фаол иштирок этган улуғ инсон Бўритош Мустафоевнинг хотирлашича: «Мамлакат раҳбари Ислоҳ Каримов Б. Мустафоевни республика прокурори лавозимига тавсия қилиш олдидан ўз ҳузурига чақириб, «Сизнинг эндиги вазифангиз – юртимизда Ўзбекистон қонунларининг устуворлигини таъминлаш, халқимиз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, айниқса, «пахта иши» бўйича катагонга учраган, ноҳақ жазоланган фуқароларнинг ҳуқуқини тиклаш бўлади», деб уқтиради. Сухбатда Иттифокдан келган прокуратура ходимларини қайтариб юбориш масаласи ҳам муҳим вазифа этиб белгиланади. Биринчи раҳбар бўлғуси республика прокурорига, бирма-бир ёзиб олишнинг тайинлаб, қуйидаги вазифаларни топширади:

- халқнинг прокуратура органларига ишончини уйғотиш, биринчи навбатда, мана шу халқ ва мана шу юрт манфаатларидан келиб чиқиб иш ташкил этиш;

- Гдлян ва Ивановлар томонидан содир этилган қонунбузарликларга барҳам бериш, бунинг учун эса ноқонуний жазоланганларни озод этиш ишида суд органларига ҳар томонлама қўмаклашиш;

- прокуратура органларига тикиштирилган марказ гунаҳкорларнинг келган жойларига қайтариб юбориш;

- Гдлян ва Ивановларга нисбатан жиноий иш қўзғатиш, улар бу жиноятларни Ўзбекистонда содир этганларини асос қилиб, жиноий ишнинг қўриб чиқишнинг Ўзбекистон ихтиёрига топшириш юзасидан СССР Бош прокуратурасига талабнома юбориш;

- энг асосийси СССР Бош прокуратураси билан алоқани секин-аста узиш ва бу ҳолатга узил-кесил барҳам бериш.

Б. Мустафоев кадрлар масаласини ҳал қилиш анча мушкул эканлигини, республика прокурори тўғридан-тўғри СССР Бош прокурорига бўйсунишга мажбурлиги, у хоҳлаган пайтда уни лавозимидан бўшатишни мумкинлигини айтади. Б. Мустафоевни босиқлик билан тинглаган Ислоҳ Каримов, бу ҳолга йўл қўймаслик учун республика прокурорини Ўзбекистон Олий Советида тайинлаш лозимлигини уқтиради.

1990 йил 31 октябрда Олий Советнинг 12-чақириқ учинчи сессиясида Ўзбекистон Президенти тавсияси билан республика прокурорининг иттифок

прокурорига қарамлигига барҳам бериш ва бу тизимнинг мустақиллигини таъминлаш мақсадида Б. Мустафоев Ўзбекистон прокурори этиб тасдикланади. Бу – юрт тарихида биринчи марта республика прокурорининг республика Олий органи томонидан тасдикланиши эди. Президент ташаббуси билан амалга оширилган бу иш республика прокурорига мустақил фаолият юритиш, прокуратура органларини номуносиб кадрлардан тозалаш имкониятини яратди.

Шундан сўнг Ислон Каримов тавсияси билан прокуратура хайъати мажлислари давлат тилида ўтказила бошлади, барча иш ҳужжатларини ҳам ўзбек тилида юритиш тартиби йўлга қўйилди. Бу эса нафақат Марказдан келган ходимларнинг, балки партия Марказқўмидаги Москва вакилларининг ҳам норозилигини келтириб чиқаради.

1991 йил февралда М. Горбачёв бошчилигида СССР прокуратураси коллегияси чақирилади ва унда Ўзбекистон прокурорининг ҳисоботини эшитиш режалаштирилади. Москвага боришдан аввал Б. Мустафоев республика раҳбарининг ҳузурига кириб, ҳисобот учун чақирилаётгани ҳақида маълумот беради. Унга ўз ҳисоботида марказнинг кейинги йилларда республикада олиб борган сиёсати натижасида кўплаб бегуноҳ кишилар ҳукуки поймол қилингани, унинг айбдорлари жазосиз қолгани, прокуратура тизимига марказдан номуносиб кадрлар юбориш натижасида тизим фаолияти издан чиқиб кетаётганлигини айтиш ва бу ҳолга иттифок раҳбарлари қандай муносабат билдиришини аниқлаш топширилади.

Сўзнинг якунида Ислон Каримов: «Сизни республика Олий Совети тасдиқлаган, улар энди ишдан бўшата олмайди. Талабларни кўркмасдан қўяверинг, уларни шу нарсасида ўргатиш керак. Мажлисида Горбачёв бўлгани яна ҳам яхши. Сиз бошқа республикалар прокурорларидан фарқ қилиб, Бош прокурор олдида эмас, кўпроқ Парламентимиз олдида жавобгар эканингизни унутманг», дейди²¹⁴.

Коллегияда М. Горбачёв бошчилигида иттифокнинг бошқа раҳбарлари ҳам иштирок этган. Ўзбекистон прокурори ҳисоботида марказ томонидан ўйлаб чиқилган «пахта иши» натижасида Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари поймол қилингани, айбсиз кишиларнинг кадр-киммати оёқ ости этилгани, олиб борилган катагон натижасида республика кишлоқ хўжалиги бошқарувининг кадрлар корпуси жиддий зарарлангани, бу ишларнинг асосий айбдорлари Гдлян ва Иванов ҳамда уларнинг ҳамтовоклари ҳамон жазосиз қолаётгани, Марказнинг ва СССР Бош прокуратурасининг республикага малакаси,

²¹⁴ Каранг: Азизхўжаев А. А. Чин ўзбек иши. – Т., 2011. – 259-б.

масъулиятсиз кадрларни юбориш сиёсати прокуратура органлари фаолиятига жиддий зарар етказгани очикдан-очик айтилади.

Бу гаплар, ўз-ўзидан, марказ рахбариятига ёкмаган ва улар республика шаънига асоссиз эътирозлар билдириб, Ўзбекистон иттифокнинг кўпгина қонунларини бекор қилганлиги, бундай суверенитет республикага қимматга тушишини писанда қилишади.

Коллегиянинг иши ҳақида Б. Мустафоев телефон орқали республика рахбари Ислон Каримовга хабар беради. Президент: «Яхши, сиз ўз вазифангизни бажарибсиз. Энди улар Ўзбекистон нуктаи назарини билтиб олишди. Уйга қайтаверинг», – дейди²¹⁵.

Шу тариха Ўзбекистон прокурори уч кунлик коллегиянинг тугашини ҳам кутмай, унинг биринчи кунёк Москвадан Тошкентга қайтиб келади.

Бўлган воқеалар ҳақида республика прокурори Президентга батафсил маълумот берганида, Ислон Каримов Ўзбекистон Парламенти қабул қилган «Мустақиллик декларацияси»га асосан, юртимиз суверен давлат эканлиги, унинг барча органлари ўз фаолиятини шу ҳужжатга асосан ташкил қилиши, яъни қонунлар ижросини таъминлашда Ўзбекистон манфаатларидан келиб чиқиш зарурлигини ва прокуратуранинг ҳозирги кундаги энг асосий вазифаси – кейинги йилларда бўлиб ўтган қонунсизликларнинг оқибатини тузатиш эканлигини уқтиради. Ислон Каримов бундан буён марказнинг ҳар қандай қақирувларига бориш шарт эмаслигини ҳам алоҳида таъкидлайди.

Республика прокурори, кейинги коллегияларга қанчалик қатъий қақирилмасин, пўписалар қилинмасин, Ислон Каримов кўрсатмасига амал қилиб, Москвага бормайди.

Бу ерда яна бир бор яқин тарихимиз саҳифаларига мурожаат этамиз. Ўтган воқеалар ҳақида давлатимиз рахбари қуйидагиларни таъкидлайди: «19–20 август кунлари содир этилган ГКЧП деган воқеа (аслида уни давлат тўнтариши деса ҳам бўлади)ни эслатиб ўтмоқчиман. 19–20 август кунлари Москванинг ўзида коммунистик партия марказий рахбарияти аъзоларининг бир гуруҳи, яъни тепада ўтирганлар, шу собиқ Иттифокни, унинг эски тизимларини сақлаймиз деган максатда, демократик ўзгаришларга қарши чиқиб, большевикча усуллар билан мамлакат президенти Горбачёвга қарши тўнтариш уюштириб, энди тизим ўзгарди, бизлар ҳокимиятни қўлга олдик, деб эълон қилган эди.

Ўша пайтда бу воқеага бизнинг муносабатимиз қандай бўлган? Мен сизларга шунини айтиб бермоқчиман. 17–19 август кунлари мен Ўзбекистон

²¹⁵ Қарагн: *Азизхўжаев А.А.* Чин ўзбек иши. – Т., 2011. – Б. 260.

делегацияси билан бирга Ҳиндистонда эдим. 19 августда у ердан қайтиб келгач, шу кунгек мен раҳбарият аъзоларини, ҳукумат ва парламент аъзоларини тўплаб, махсус йиғилиш ўтказдик. Йиғилишда мен ўз фикримни айтдим. Ва ўйлайманки, бу ҳаммамизнинг, жамоатчиликнинг ҳам фикри бўлди. Бу пайтда хали ГКЧП ҳукмрон, телевизорда «Оккуш кули» балетини бетўхтов кўрсатиб туриб, Янаевлар, бизлар энди ҳукмрон бўлдик, деб дағдаға қилиб турган бир пайтда, биз ўз фикримизни қатъий баён қилдик. Менинг баёнотим шундай бўлди: Ўзбекистонга бунинг дахли йўқ, Ўзбекистон ўз йўлини, ўзига хос, ўзига мос тараққиёт йўлини танлаб олди, Ўзбекистон эркин бўлади, деб узил-кесил айтганмиз. Бу қарорни барча вилоятларда, барча туманларда бутун Ўзбекистон халқ қўллаб-қувватлади. Яъники, шу масала бўйича халқимизнинг фикри, давлатимизнинг фикри очик-ойдин билдирилди»²¹⁶.

Биринчи Президентимиз Ислоҳ Каримов айнан 1991 йилнинг 21–31 август кунлари, ана шундай мураккаб вазиятда, қатъиятлик билан мамлакатда тартиб ўрнатишга ва мамлакат тақдирини ҳал қилувчи муҳим қарорлар қабул қилди. Президентимиз Ислоҳ Каримов Ўзбекистоннинг аввалги раҳбарлари айби билан 80-йиллар охирида қучсизланиб қолган бутун ҳокимиятни пастдан юқоригача мустаҳкамлаш учун қатъий чоралар кўрди: ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар – милиция, давлат хавфсизлик хизматини мустаҳкамлади. Президент Ислоҳ Каримов мамлакатда вужудга келган аҳволни эътиборга олиб ва республика манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида республика Ички ишлар вазирлиги ва Давлат хавфсизлиги қўмитетини Ўзбекистон ССРнинг қонуний тасарруфига олиш тўғрисидаги махсус фармонга 1991 йилнинг 25 августда имзо чекди. Бу фармон Ўзбекистон Республикаси Президентининг мамлакатимизнинг тўла мустақиллиги йўлида тамал тошини қўйган яна бир тарихий ҳужжат эди.

Ушбу махсус фармон тинчини йўқотган халқнинг эртанги кунга ишончини уйғотди. Сабаби ўша дамларда жиноятчиликнинг кўпайиб бораётгани, жамиятга қарши қучларнинг вазиятни кескинлаштиришга уринишдан, миллий адоватни қучайтириб, оммавий тартибсизликлар келтириб чиқараётганлигидан халқимиз ташвишга тушиб қолган эди. Бунинг оқибатида, халқ қанчадан қанча моддий ва маънавий зарар кўраётганди. Ушбу фармоннинг яна бир хусусияти шундаки, унга кўра давлатимизнинг, жамиятимизнинг сиёсий-маънавий асосларига қарши бўлган ҳар қандай уринишларга чек қўйиш, фуқароларнинг ор-номусини ва кадр-қимматини ҳимоя қилиш, тартиб ва интизомни мустаҳкамлаш ва энг муҳими, мустақилликни мустаҳкамлашдаги тамал тошлардан бири эди.

1991 йил 31 август куни «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисида Олий Кенгаш Баёоти» ва «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги асослари тўғрисида»ги қонун қабул қилинди.

Баёотда, жумладан, шундай дейилади:

«...Ўзбекистон халқларининг тақдири учун бутун масъулиятни англаб, ...республика ҳудудида яшовчи ҳар бир кишининг муносиб ҳаёт кечирishi, шаъни ва кадр-қимматини таъминлайдиган инсонпарвар демократик ҳуқуқий давлат барпо этишга интилиб, мустақиллик декларациясини амалга ошира бориб, ... Олий Кенгаш Ўзбекистоннинг Давлат мустақиллигини ва озод суверен давлат – Ўзбекистон Республикаси ташкил этилганлигини тантанали равишда эълон қилади.

...Давлат ҳокимиятининг бирдан-бир соҳиби Ўзбекистон Республикасининг озод мустақил халқидир.

Ўзбекистон Республикаси тўла давлат ҳокимиятига эга, ўзининг миллий давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилишини, ҳокимият ва бошқарув идораларининг тизимини мустақил белгилайди»²¹⁷.

Ўзбек халқининг ажралмас ҳуқуқи – ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқи рўёбга чиқарилди. 1991 йилнинг 31 августида Ўзбекистон Республикасининг мустақиллиги эълон қилинди. Муқаддас орзу ушалди – Ўзбекистон тинч, парламент йўли билан ўзининг ҳақиқий давлатчилигига эришди. Бу – халқимизнинг кўп асрлик тарихида буюк воқеадир.

Мамлакат ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ҳаётида муҳим ўзгаришлар рўй бера бошлади, шу жумладан мудофиа ва хавфсизлик тузилмаларида ҳам.

Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йил 25 октябрида қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасининг Ички ишлар вазирлиги тўғрисида»ги 270-сонли қарори муҳим аҳамиятга эга. Мазкур ҳужжатларнинг қабул қилиниши билан ИИБ фаолиятига доир энг муҳим масалалар ўз ечимини топди. Уларда ички ишлар ходимларининг асосий вазифалари, ҳуқуқ ва бурчлари аниқ кўрсатиб берилди, иқтисодий ва ижтимоий муаммоларни ҳал этиш чоралари белгиланди. Ҳар бир мансабдор шахснинг ҳуқуқ ва масъулияти алоҳида кўрсатилиб, вазирликнинг янги структураси тасдиқланди. Энг муҳими – бу тизим фаолиятини молиялаш, ходимларга унвонлар бериш ва лавозимларга тайинлаш республика ихтиёрига олинди. Шу тариқа юртимиз ички ишлар тизимини ўз мустақиллигини қўлга киритди.

²¹⁷ Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисида: Ҳужжатлар. – Т., 1991. – 7-8-бетлар.

1991 йил 29 декабрда Ўзбекистонда биринчи бор Президент сайлови пайтида мамлакатимизда референдум – умумхалқ сўрови ўтказилди. Референдумдан мақсад мустақилликни мустаҳкамлаш, фуқароларимизнинг хоши-иродасини, фикрини аниқлашдан иборат эди. Бу референдумда шундай мазмундаги савол қўйилган эди: *Ўзбекистон фуқароси сифатида сизнинг Олий Кенгаш, яъни парламент эълон қилган Ўзбекистон мустақиллигига муносабатингиз қандай – қўллайсизми-йўқми?* Бу саволга фуқароларнинг 98,2 фоизи ижобий баҳо бериб, мустақиллигимизни қўллаб-қувватлади.

Собиқ Марказдаги империяпараст кучлар, мустабид тузумнинг шафқатсиз қатагон аппарати Ўзбекистон ва унинг янги раҳбарига нисбатан турли зуғум ва тазйиқларни тинимсиз кучайтириб борган. Айниқса, «пахта иши», «Ўзбеклар иши» деган сиёсий кампаниялар пайтида қизил империянинг марказий матбуоти эл-юртимиз шаънини таҳқирлаб, унинг бошига «қўшиб ёзиш», «юлғичлик», «қўзбўямачилик», «боқимандалик» каби тухмат ва маломатлар бўронини ёғдирган.

Дарҳақиқат, мустақиллик арафаси ва унинг дастлабки йилларида Биринчи Президентимиз Ислом Каримовнинг метин иродаси, халқ дарди йўлидаги қатъий, дадил ҳаракатлари туфайли ижтимоий адолат ўз жойига туша бошлади. Ўзини адолатли деб келган, лекин аслида ўта адолатсиз бўлган Марказ Ўзбекистонга, ўзбек халқига қанча тамғалар босмади, қанча маломат тошлари отмади. Лекин адолатга осонликча эришилмади. Айнан Биринчи Президентимиз Ислом Каримовнинг маънавий жасорати бонс Тошкент ва Москвада бўлиб ўтган катта анжуманларда, шунингдек матбуотдаги чиқишларида қатъий позицияда туриб, ўзбек номини бадном қилиш ҳаракатларига зарба берди. Биринчи Президентимиз Ислом Каримов 1992 йил 4 январда бўлиб ўтган ўниккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий кенгашининг навбатдан ташқари тўққизинчи сессиясида сўзлаган нутқида: «Тинчлик, тотувлик, осойишталикни сақлаш Президентнинг бош вазифасидир. Президент тинчлик, тотувлик қўرғонининг меъмори бўлиши керак... Ҳозирги даврда халқимизни катта ташвишга солаётган нарса – бу жиноятчиликнинг ўсишидир. Шу сабабли бугун Ўзбекистоннинг бу иллатга қарши кураш дастури устида ишляпмиз. Одам ўлдириш, талон-торожлик, ўгрилик, порахўрлик, чайковчиликнинг ҳар қандай қўринишига барҳам бериш чораларини кўрамиз. Бунинг учун қатъий интизом талаб этилади.

Ҳуқук-тартибот маҳкамаларини мустаҳкамлаш билан бирга уларга кўмак бериш ҳам керак. Уларнинг меҳнатини кадрлаш йўли билан бирга, обрўсини

ошириш лозим... Халқ очликка, ночорликка, ҳамма нарсага чидаши мумкин, лекин билиб қўйинглар, адолатсизликка чидамайди!»²¹⁸.

Мустақилликнинг дастлабки кунларидан ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар – милиция, суд, прокуратура ходимлари сафларини маҳаллий, малакали, Ватанга ва ўз бурчига садоқатли, инсофли, ёш, иқтидорли ва замон талабига жавоб берадиган кадрлар билан тўлдириш ишлари кучайтирилди.

Жиноятчиликка қарши курашни Биринчи Президентимиз Ислоҳ Каримов асосий вазифаларидан бири сифатида қаради. У халқка қарата: «Кўчаларимизда жиноятчилар эмас, ҳалол одамлар ҳўжайин бўлади», деб ваъда берди ва ваъдасини бажарди²¹⁹.

Биринчи Президентимиз Ислоҳ Каримов кўрсатган катъият туфайли 1992 йилга келиб бир йилнинг ичида бундай бемазагарчиликларга чек қўйилди. Икки йил ичида 6 мингга яқин жиноятчи гуруҳлар, шу жумладан 500 уюшган жиноятчилик гуруҳи фoш этилди. Уюшган жиноятчилик, босқинчилик, автомашиналарни олиб қочиш сингари ўнлаб жиноятларнинг пайи қирқилди²²⁰.

Гавҳар балчикка ташланса-да, ўз қимматини йўқотмагани сингари, халқимизнинг маънавияти ҳам мажруҳланса-да, баҳосини йўқотмади. «Асл айнимас» деган гап шу бўлса керак. Эътикод йўқ жойда мустақиллик бўлмайди. Шу боис мустақил ҳаётимизнинг дастлабки кунларидан маънавият масаласига эътибор қаратилгани бежиз эмас.

Ўзбекистон суверенитетини ҳимоя қилишда атоқли давлат арбоби, ўлка сув ҳўжалиги тизимининг таниқли ташкилотчиси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ирригатор 1991 йилдан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамаси Раисининг биринчи ўринбосари, Бош вазирнинг биринчи ўринбосари; Қишлоқ ва сув ҳўжалиги вазири, Фавқулодда вазиятлар вазири Исмоил Жўрабековнинг хотираларига мурожаат этишни лозим топдик: «Кези келганда Наманган воқеаларини баён қилиш зарур. Бу воқеалар 1991 йилнинг охирида, дастлабки президентлик сайловлари чоғида содир бўлганди. Ўша пайтда Республика Вазирлар Кенгаши Раисининг биринчи ўринбосари сифатида Ислоҳ Каримов номзодига овоз бериш бўйича кампания гуруҳига раҳбарлик қилганди. Гуруҳда беш киши бор эди. Ҳар бир вилоятда одатдагидек, уч-тўрт кун ташвиқот-тарғибот ишлари олиб борилар. Ҳар бир туманда сайловолди мажлислар ўтказилар эди.

²¹⁸ Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т., 2011. – 430–431-бетлар.

²¹⁹ Левитин Л. Ўзбекистон тарихий бурилиш палласида. – Т., 2001. – 46-б.

²²⁰ Ижтимоий-сиёсий назария очерклари. – Т., 1991. – 121–122-бетлар.

«Номзод билан учрашув 22 декабрга белгиланган эди, – дея ёдга олади Исмоил Журабеков ўша кунларни. – Ислом Абдуганиевич барча туманларда суҳбатлар ўтказди, халқ Каримовга овоз беришга рози бўлди, аммо аynи пайтда айрим душманлар Наманганда исломий давлат тузиш учун ташвиқот олиб бораётганидан беҳабар эдик. Бу гуруҳга кўпчиликка маълум Тохир, имомлар – Умархон, Абдуллажон, Абдуллатип ва бошқалар бошчилик қилишган. Уларнинг мақсади давлат тўнтариши қилиб, Наманган вилоятини «Наманган Ислом Республикаси» деб эълон қилиш эди. Улар бу ишга Ислом Каримов президентлик сайлови (1991 йилнинг кузи эди) учун мажлисларни тугатиб, кечкурун Тошкентга жўнаб кетишганидан кейингина киришишган. Ислом Абдуганиевич Тошкентга келгач, унга вилоят партия комитети ва алоқа узели биноти босиб олинганлиги ҳақидаги шошилинч хабарни етказишади. Кеч соат 22:00-23:00 атрофи бўлган учун кўзғолончиларни тинчлантириш ва вилоят партия комитети бинотини озод қилиш мақсадида Наманган шаҳрига эрталаб соат 5 ларда учишга қарор қилдик. Бу вақт ичида «исломчи»лар бинотга 3 мингдан ортиқ кишини жойлаштириб, бино бурчакларига 4 та яшил рангдаги байроқларни осиб қўйишган экан. Ҳаво йўлларига самолётни эрталабгача тайёрлаш топширилди. Тонгги соат 4:30 да аэропортга етиб келдик ва Ислом Каримов ҳам биз билан учиб кетиши тўғрисида хабар олдик. Ислом Абдуганиевич белгиланган вақтда етиб келди. Наманганга борганимиз заҳоти биринчи навбатда Ислом Абдуганиевичнинг сайловчилар билан учрашуви давомида тўсатдан вафот этган маҳалла кенгаши раисининг онасига таъзияга бордик. Вилоят партия комитети бинотига яқинлашганимизда у ерда жунбушга тўлган оломон тўпланган эди. Ҳамма ҳар ердан гала-говур кўтаравергач, Ислом Каримов «Халққа ҳам бир кулок солайлик», дея таклиф билдирди. Биз йўлимизни тўсган айрим одамларнинг эътирозига қарамадан, Ислом Абдуганиевичга ҳамроҳ бўлдик. Чунки ўша дамда намоёнчилар ҳеч нарсадан тап тортмасди. Шу боис ўзаро келишиб, Ислом Каримовни қолдириб мен, Т. Алимов, З. Ҳайдаров, З. Алматов, Б. Ҳақимов ва яна 2 киши бинотга кирганимизда 3 мингга яқин одам бор эди. Улар бизни худди душмандек қарши олишди. Бизни ҳақоратлаб, факат бир гапни такрорлар: «Исломий Республика тузамиз», дея ҳайқирарди. Улар вилоят радиосини қўлга киритишгани учун мунтазам равишда исломий давлат тузишни тарғиб этишарди. Вазият жуда қалтис, лекин уни тинч йўл билан ҳал этиш лозим эди. Уларнинг талабларини тинглаш кўп вақт оларди. Шу боис ҳеч қандай ҳақорат ва зўравонликларсиз Ислом Каримовни уларнинг йўлбошчилари билан учраштиришга келишиб

олдик. Мен бу ҳақда Ислон Абдуганиевичга маълум қилдим ва биз ҳам уни Тохир Йўлдош бошчилигидаги «исломчи»лар раҳбарлари билан оғир ва ёқимсиз суҳбатга тайёрладик. Кундузи соат 12:00 ларда Ислон Каримов бошчилигида мен, Б. Хисамов, З. Ҳайдаров, Т. Алимов ва КГБ раиси Ғ. Алиев вилоят партия комитети залига бордик. Бинода 3 мингга яқин киши йиғилганди (зал 3 каватли, каватлар ораси очик). Залга кирганимизда оломон ҳар томондан «Наманган – Ислон Республикаси» деб бақира бошлади. Деворларга «Биз Наманган Ислон Республикасини яратмоқчимиз», деган шиорлар ҳам илинган эди. Мен намоёйишчиларга тинчланишларини ва президентликка номзод Ислон Каримовга сўз берилишини сўраб мурожаат қилдим. Узок тортишувлардан сўнг Ислон Каримовга сўз берилди. У киши бир соатдан кўпроқ гапирди: республикаимизнинг келажиги ва яқин йилларда ҳал қилинадиган вазифалар ҳақида сўз юритди. Наманган шаҳри ва вилоятини ривожлантириш режалари ҳақида сўзлай туриб айтиш пайтдаги қийинчиликларга ҳам тўхталиб ўтди. Қишлоқ хўжалиғи, саноатни ривожлантириш, вилоят иқтисодиётини юксалтириш ҳақида ҳам сўзлади. Аммо нутқ давомида ҳам бир гуруҳ бузғунчилар ҳақоратли сўзлар билан Ўзбекистоннинг ташқи ва ички сиёсатидан норози эканликларини айтиб, бақириб турдилар. Ислон Каримов сўзлар экан, бир пайт Тохир Йўлдош унинг қўлидан микрофонни тортиб олиб, «Барибир биз Ислоний Республика тузишга эришамиз», деб ҳайқира бошлади ва халқ улар томонида эканлигини айтди. Ундан микрофонни олишга шайлангандим, Ислон Абдуганиевич мени тўхтатиб, «Вазиятни оғирлаштирмайлик», деди босиклик билан. Сўнг худди шундай хотиржам оҳангда жазавага тушаётган Тохир Йўлдошга ҳам бундай вазиятда масалани ҳал қилиб бўлмаслигини, мана шу тўпланганлардан делегация тузишни ва бу делегация билан вилоят комитетининг кичик залида учрашишни таклиф қилди. Биз бақир-чақир ва ҳақоратлар остида зални тарк этдик. 30–35 дақиқадан сўнг белгиланган жойга ҳамон ўпқасини босиб ололмаган Тохир Йўлдош бошчилигидаги 12 киши кириб келди. Суҳбат икки соатдан ортик давом этди ва улар Фарғона водийсида Ислоний Республика тузишни талаб қилдилар. Ислон Каримов уларга ҳеч қачон бундай республика ташкил этилмаслигини ва бунга йўл қўймаслигини билдирди. Шунда улар бизга Ислон жумҳуриятини куч билан ташкил этишларини ва Наманган халқи бунни қўллаб-қувватлашини айтишди. Бу вақтда камал қилинган бинога биз Ислон Абдуганиевич топшириғига биноан Андижон ва Фарғона вилоятларидан милицияни чақиртирган эдик. Ҳар эҳтимолга қарши ҳарбий қисмлар ҳам чақиртирилган эди. Хуллас, суҳбат

хеч нарасага олиб келмаслиги ва фойдасиз эканлигини билиб, биз Ислом Каримов бошчилигида ҳокимият биносининг орқадаги чиқиш эшиги орқали тарк этдик. Наманган вилоят партия комитети биноси каршисида жойлашган вилоят ижроия комитети биносига киргач, Ислом Каримовга хавфсизлик нуктаи назаридан Тошкентга қайтиши лозимлигини айтдим. Чунки дарғазаб оломондан ҳар нарсани кутиш мумкин эди. Бу ва бошқа воқеаларда Ислом Абдуғаниевич ўта довурак, кўркмас одам эканини исботлаган бўлса-да, унинг хавфсизлигини ўйлаб, Тошкентга кетишига кўндирдим, ўзим эса шу ерда кўзғолончиларни тинчлантириш, шаҳар ва вилоятда тартибни саклаш учун қолдим. Ислом Абдуғаниевични кузатганимдан сўнг, улар билан узил-кесил гаплашиб олиш ва уларнинг талабларига чек қўйиш мақсадида бинога қайтдим. Агар яна гап-сўз қўпаядиган бўлса, махсус хизмат ходимларимиз орқали тўдабошиларни хибсга олишни режалаштирдим. Орадан бир кун ўтди, аммо исёнчилар тинчишмади. Вилоят қўмита биносини эгаллаш билан бир қаторда радиоузелни ҳам қўлга олиб, шаҳар радио ва коммуникациялари орқали ўзларининг исломий тарғиботларини амалга оширидилар. Мен, ҳар эҳтимолга қарши, шаҳарга ҳарбий қисмни киритдим: барча муассасалар, иншоотлар ва бинолар назоратга олинди. Аскарларга ҳам мабодо исёнчилар хужум бошлагудек бўлишса, уларга бўш ўқлар (холостой) билан ўт очиш буйруғи берилди. Шукурки, иш бунгача етиб бормади. Тохир, Абдуллаҳат, Карим ва бошқалар бошчилигидаги «исломчи»лар ҳам буни яхши биларди. Биз ҳам дам олмай, деярли ухламай кунлаб штабда ўтирардик. Марказий Осиё мусулмонлари муфтийси шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуфни Тошкентдан таклиф қилдик. У киши ҳам улар билан узоқ музокаралар олиб борди, аммо фойдаси бўлмади. Тўғри, тартиббузарларни тезда ва осонгина таркатиш учун куч ишлатишимиз ҳам мумкин эди. Лекин мен бу йўлдан бормадим. Шу тариқа орадан икки кун ўтди, бироқ исёнчиларнинг бошбошдокликлари давом этаверди. Бу вақт давомида Ислом Абдуғаниевич менга доимий равишда Тошкентдан телефон қилиб турди ва шундай сўзлашувларнинг бирида менга куч билан бўлса-да, кўзғолончиларни таркатишимизни талаб қилди. Куч ишлатиш ёмон оқибатларга олиб келиши мумкин эди. Ҳўш, унда нима қилиш керак? Вазият кун сайин мураккаблашиб борарди. Мен муаммони фақат тинч йўл билан бартараф этиш йўлларини излардим. Шунда менга Фарғона водийсида катта нуфузга эга бўлган Абдуллаҳон исмли имом хатиб борлигини ва у Андижонда яшашини, унинг исёнчиларга таъсир ўтказиши мумкинлигини айтиб қолишди. Имом хатиб билан учрашиб, узоқ суҳбатлашдик. Вазиятни унга батафсил тушунтириб,

ёрдам беришни сўрадим. Сухбат сўнгига имом хатиб таклифимга рози бўлди ва бунинг учун бир оз вақт кераклигини айтди. Тан бериш керак, у исёнчиларни тинчлантирди ва улар ярим кун ичида таркалиб, биноларни бўшатишларини ваъда қилишди. Дарҳақиқат, эртаси кун «исломчи»лар бинони озод қилишди, лекин бир шарт билан: Наманганда Ислом дини жонланиши лозим, «исломчи»ларни таъқиб қилмаслик, жиноят ишн очмаслик ва уларнинг раҳбарига тегмаслик.

Вазиятни назоратга олиш учун аввалига уларнинг шартларини қабул қилишга мажбур эдик. Лекин менинг ўз режаларим бор эди. Ҳамма ёқ тинчигач, Тоҳир Йўлдошев бошчилигидаги тўдабошнларни жиноий жавобгарликка тортиш лозим эди. Бунинг қарангки, атрофимизда хонлар ҳам бор экан. Менга юклатилган вазифа – бир ҳафта ичида исломий гуруҳ раҳбарларини яширин ҳибсга олиш эди. Уларни ортикча шовкинсиз ҳибсга олиниш вақти ҳам белгиланган эди. Лекин улар бундан хабар топиб, ярим тунда қочишга муваффақ бўлишди. Уларнинг изи Афғонистонда ўн беш кундан кейин топилди. Тоҳир, Карим, Умархон ва бошқалар бошчилигидаги бу «исломчи»лар ўшанда жуда оғир снёсий муҳит яратиб, каттагина зарар етказгандилар. Наманган аҳолисининг аксарияти ҳудожўй бўлгани учун дарҳол кескин қоралар кўриш мумкин эмас эди. Ўша кезларда Наманганнинг ўзида масжидларнинг сони 460 га эди, ҳатто хусусий уйлар ҳам масжидларга айлантирилганди. Биз радио ва телевидениега барча кириш йўллارини тўсишга мажбур бўлдик. Радиода ҳукумат маълумоти йўқ эди. Кийинчилик билан бўлса-да, эшиттириш ўтказиб олишга муваффақ бўлдик. Аста-секин исломий гуруҳ раҳбарлари ҳибсга олина бошланди. Қолганлари эса назоратни йўқотганларини ҳис қилиб, яширин равишда қоча бошладилар. Шу тарика ноябрь ойига келиб «исломчи»лардан бутунлай қутулишга ва вилоятни бузғунчилардан тозалашга муваффақ бўлдик. Ашаддий «исломчи»ларни шаҳар ва вилоятни яхшиликча тарқатиш тўғрисида огоҳлантирдик. Ўйлашимча, 2005 йилда Андижонда юзага келган мижро пайтида ҳам худди шундай йўл тутиш керак эди. Уларни тинчгина, қон тўқмасдан тарқатиб юбориш мумкин эди. Музокаралар олиб бориш, уларни тинч йўл билан тарқатишга қўндириш, намойишчилар билан боғлиқ барча муаммоларни мулоқот орқали ҳал қилиш лозим эди. Бунинг давлат ҳокимиятидаги фаолиятим давомида юз берган воқеалардан чиқарган хулосаларимга таяниб айтияпман. Худога минг шукурки, ўшанда ҳамма нарса тинчлик йўли билан ҳал бўлди. Деярли 10 кун давом этган оғир дамларда Мавлон Умурзоков, Ғулом Алиев, Зокиржон Алмамовлар менга яқиндан ёрдам беришди. Бу воқеаларда катта синовдан ўтгандик!».

Мустақиллик арафасидаги сиёсий вазият

Ўтган асрнинг 80-йиллари охирида жамиятда ҳукмрон доиралардан нозилик кучайиб борди ва халқ назарида обрўсизланиб бўлган бошқарув тузилмаларини, энг аввало, бутун шўро сиёсий тизимининг ядроси бўлган коммунистик партияни янгилаш эҳтиёжи сезилмоқда эди. Ўша даврда ижтимоий-сиёсий соҳада рўй бераётган жараёнлар ҳаммани ташвишга соларди. Қайта қуриш туфайли юзага келган демократия ва ошқоралик анархия ва сафсатабозликдан етарлича ҳимоя қилинган эмас.

Интизом ва тартиб кўнгилдагидек эмас, жиноятчилик кўпайиб борарди. Одамларнинг шахсий ҳавфсизлиги, ҳуқуқлари ва кадр-киммати кафолатлари бузиларди.

Агар 1966 йил 26 апрелдаги Тошкент зилзиласи баҳонасида, ҳатто халқи-миз бошига тушган табиий офатдан ҳам Марказ усталик билан фойдаланган. Бутуниттифокнинг турли ерларидан юборилган, аслида муқим бошпанасиз қурама аҳоли Тошкентда уй-жойли қилиб жойлаштирилди, туб аҳоли эса шаҳар чеккаларида ўзига иморат қурдилар.

«Қайта қуриш» баҳонасида бу сиёсат давом эттирилди. Тошкент шаҳрининг десантчи, «фиркавий» ҳокими Сатин беш йил ичида 384 минг европаликлик аҳолини Тошкентга олиб келиб жойлаштирди. Ўша йиллари (1983–1988) Москвадан юртимизга 300 га яқин махсус таълим берилган раҳбар ва раҳбарчалар юборилди. Бу ҳақида Москва матбуоти Ўзбекистонга виждон олиб борилди, деб ёзди. Аслида эса улар бориб турган шовинистлар, типик мустамлакачилар эди²²¹.

1989 йил 23 июнда Ислон Каримов Қашқадарё вилоятига Марказнинг «сурғун»дан Тошкентга, Ўзбекистон Компартияси Марказқўмининг биринчи котиби сифатида қайтиб келади. Ўша вақтдаги партия раҳбарияти нуноқ сиёсат юритганлиги ва ҳаракатсизлиги туфайли Ўзбекистон фуқаролар уруши арафасига келиб қолган вазият эди. Ўзбекистонни бостириб келаётган фалокатдан саклаб қолиш керак эди, этник гуруҳлар ўртасидаги низолар мамлакат бирлигига таҳдид солиб турарди. Айниқса, Фарғона фожияси ва Ўш вилоятидаги ўзбеклар билан қирғизлар ўртасидаги қуролли қарама-қаршилик вазиятни янада мураккаблаштирган эди.

1989 йил июнь ойи эди. Дахшатли қуноқлар эди. Қирғинлар, ёнғинлар, Фарғона, Қўқон, Қувасой, Гулистон, Паркент, Бўқа. Гўё портлаш юз бериб, буғ қозонининг қопқоғини улоқтириб ташлаганга ўхшарди. Хўрлик йилларида тўпланиб

²²¹ Иброҳимов А., Султонов Х., Жўраев Н. Ватан туйғуси. – Т., 1996. – 255-б.

қолган алам тўлкинлари бутун республикани камраб олди. Раҳбарлар вазиятни бошқара олмай қолди. Мана шу бебошликларнинг ҳаммасига барҳам бериш керак эди. Республикани жар ёқасидан қайтара олиш муҳим масала бўлиб қолди.

1989 йил 23 июнда Ўзбекистон Компартияси Марказқўмининг Пленуми бўлиб ўтди ва Ислоҳ Каримов Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг биринчи котиби этиб сайланди. Шу вақтдан бошлаб ўзбек халқининг кадр-қимматини тиклаш ва уни ҳимоя қилиш жараёнлари бошланди. Унинг республика раҳбарлигига қилиши ва фаоллигининг бошланиши ўзбек халқининг мустакиллик учун қўйган илк дадил қадами эди.

Ислоҳ Каримов мавжуд танг вазиятни барқарорлаштиришга улкан ҳисса қўшди. Марказдан юборилган «кадрлар десанти» ўз обрўсини йўқотди ҳамда уларнинг «раҳбарлари» Анишев, Огарек, Сатин ва бошқа «казо-казолар» республикадан чиқариб юборилди.

Кадрлар сиёсатида жиддий ижобий ўзгариш юз берди, бу масалаларни ҳал этишда республика раҳбарияти ташаббусни ўз қўлига олди. Маҳаллий кадрларга бўлган талаб ва эътибор кучайтирилди. Кадрлар сиёсатида Марказ томонидан белгиланган ходимларни раҳбар этиб тайинлашга чек қўйилди. Ислоҳ Каримовнинг юксак ташаббускорлиги билан сиёсий мутеликдан қутулиш томон қадам қўйилди. Ўша даврда бундай ҳаракат улкан жасорат, «*бошини қундага қўйиш*»дек қаҳрамонлик эди²²².

Мустакилликка қадар айнан Ислоҳ Каримов ўзининг сўлҳпарвар сиёсати тўғайли миллатлараро қарама-қаршиликка барҳам бериш, фуқаролар урушин ёнгинини ўчирди, юз минглаб одамларнинг ҳаётини сақлаб қолди, қўплаб миллат ва элатлар, миллионли аҳоли яшайдиган республикада ва бутун минтақада тинчлик ва осойишталикка, миллатлар ва динлар ўртасида тотувлик ва барқарорликка эришишга муваффақ бўлди.

Ўзбекистоннинг турли минтақаларида вужудга келган этник низолар ва ижтимоий танглик ўчоқлари шахсан Президент иштирокида бартараф этилди. Ислоҳ Каримов стихияли жараёнларни қўрқмасдан, маҳорат билан бошқариб, тез, қатъият билан дадил ҳаракат қилган ва республикада ижтимоий-сиёсий вазиятни издан чиқараётган носоғлом кучлар таъсирини қисқа муддатда қирқиб ташлашга муваффақ бўлган етакчи эканлигини нафақат МДХ республикалари раҳбарлари, балки чет эл экспертлари ҳам эътироф этдилар.

Дарҳақиқат, Ислоҳ Каримов собиқ шўро республикалари раҳбарлари орасида биринчи бўлиб миллатчи кучларга қарши кураш бошлади. Чунки давла-

²²² Қаранг: Жўржес Н. Агар оғох сен... Портретга чизгилар. Сиёсий эссе. – Т. 1998. – 17-б.

тимиз раҳбари мустақилликка қадар, асосан, ташқаридан туриб қўзғатилган Ўшдаги дахшатли хунрезликка дуч келганлигини эслайлик. Киргизистоннинг биринчи Президенти Аскар Акаев 1994 йил 5 ноябрда «Известия» газетасига берган интервьюсида: «1990 йил июнь ойида икки кун ичида Ўшдаги миллатлараро қирғинда юзлаб ўзбеклар ва қирғизлар беҳуда ҳалок бўлиди. Республикани иккинчи Қорабоғга айланишдан асраб қолишга муваффақ бўлинди. Шунда Президент Ислам Каримовнинг аниқ позицияси ёрдам берди»²²³, деган эди.

Бошқарув, ўз моҳиятига қўра, жуда мураккаб ва зиддиятли ҳодиса, айниқса, давлат бошқаруви. У ташкилотчилик, илм ва санъатнинг ўзига хос бирикуви бўлган сабабли инсондан катта истеъдод талаб қилади.

Истеъдоднинг ҳар қандай кўриниши (шакли) – бу билим, ўз соҳасида компетентлик, таҳлил ва умумлаштира билиш салоҳияти, ностандарт ва эвристик фикрлаш, масаланинг кўп варианты ечимидан энг тўғриси аниқ ҳисоб-китоблар асосида ёки интуитив топиб, ҳолис ва қатъий қарор қабул қила олиншидир. Демак, истеъдод – бу, энг аввало, инсондаги ижодий тафаккур ва прода салоҳиятидир.

Мамлакат раҳбаридан давлат ва жамият институтларини такомиллаштириш, иқтисодий ва ижтимоий ривожланишдан тортиб, инсон ҳуқуқлари-ю ҳавфсизлик ва ташқи сиёсатгача бўлган масалаларни қамраб оладиган аниқ ва пухта ишланган ривожланиш концепциясини яратиш талаб этилади.

Ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий аҳволнинг кескинлашуви (Фарғона, Ўш, Бўка, Паркент, Наманган воқеалари)

Фарғона фожиаси. 1989 йилнинг май-июнь ойларида Фарғона вилоятида фожиали воқеалар бўлиб ўтди. Ўша йилнинг 20 май куни Қувасойда тўб аҳоли билан шу ерда истикомат қиладиган меҳсети турклар иртасида тўқнашувлар содир бўлди (Меҳсети турклар СССР давлат мудофаа комитетининг 1944 йил 31 июль қарори асосида Грузиядан депортация (қувғин) қилиниб, 1944 йил ноябрь ойида жами 30 минг меҳсети турклар Ўзбекистонга мажбурий тарзда қўчириб келинган)²²⁴. Республика раҳбарияти воқеаларни ўз вақтида тўғри баҳолаб олмагани туфайли вазият янада кескинлашди. Ўша йилнинг июнь ойида Тошлоқ ва Маргилонда шундай тўқнашувлар юз бериб, кейинчалик Фарғонанинг жанубига қўчди. 8 июнь куни Қўқон шаҳрида тинч намойишчилар

²²³ Қаранг: Известия. – 1994. – 5 нояб.

²²⁴ Қаранг: Постановление ГОКО №5279сс от 31 июля, 1944 г.

собик Иттифок ИИВнинг ички қўшинлари томонидан ўлка тугилди. Оммавий тартибсизликлар оқибатида жами 103 нафар киши ҳалок бўлди²²⁵.

Фарғона воқеаларига сабаб бўлган омиллар бир канча эди. Ушбу салбий омиллар вилоят раҳбарияти, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари ташкилотчилик ишларида жиддий хатолар содир этаётганлари, уларнинг ижтимоий-сиёсий вазиятга объектив баҳо бера олмагани ва ёшларни иш ўринлари билан таъминлашнинг чора-тадбирларини белгилламаганлари эди.

Умуман, 1984–1989 йиллардаги ижтимоий аҳволни қуйидагича баҳолаш мумкин. Собик Иттифок Коммунистик партиясининг қарорига асосан Ўзбекистонга юборилган «десантчилар» гуруҳининг зўравонликлари «чегарадан чиқиб кетди» ва аҳолининг оммавий норозилигига сабаб бўлди. Қувасой, Фарғона, Ўқа ва Паркентда содир бўлган воқеалар мамлакат аҳолисини фуқаролар урушига тортаётгани аён бўлиб қолди. Ҳуллас, ушбу йилларда мамлакатимизда ўта қалтис ва мураккаб сиёсий вазият вужудга келган эди.

1989 йилнинг май ойида Фарғона вилоятида бузғунчи кучлар томонидан ташкил этилган оммавий тартибсизликлар июннинг охирига келиб низога авж олиб кетди.

Кечагина республика раҳбари этиб сайланган Ислом Каримов ишга киришган куннинг эртасигаёқ, яъни 24 июнь куни Ўзбекистон ССР Министрлар Советида қатта мажлис ўтказди ва унда нутқ сўзлади. Ушбу нутқ моҳият эътиборига қўра, Ислом Каримовнинг Ўзбекистон раҳбари сифатидаги биринчи нутқи эканлиги билан ҳам алоҳида тарихий аҳамиятга эга. Мазкур чиқишда Ислом Каримовнинг сиёсий етакчига хос барча фазилатлари яққол намоён бўлади.

2011 йилнинг август–сентябрь ойларида Ўзбекистон телевидениеси орқали намоён этилган «Мустақиллик арафасида ёки шўроларнинг сўнгги талвасаси» ҳужжатли фильмини томоша қилиш асносида Президентимиз Ислом Каримов 1989 йилнинг 25 июнь куни жанжал-тўполонлар алангаси ичида қолиб кетган Фарғонага йўл олганлигини қўрамин. Ловуллаб ёнаётган уйлар, таҳлика ва саросимага тушган шаҳар ва қишлоқлар, қаҳр-ғазабга тўлган одамларнинг ичига дадил кириб боради. Улар билан чин дилдан, ҳеч нарсани яширмасдан очик гаплашади. Бу инсонларнинг шу вақтга қадар ҳеч қим эшитмаган оҳу ноаларини тинглаб, ўзининг юракдан чиққан самимий ва ҳаққоний сўзлари билан бамисоли уларнинг қалбидаги жароҳатларга малҳам

²²⁵ Ўзбекистон тарихи: Дарслик / Масъул муҳаррир К. Усмонов. – Т., 2005. – 321-б.

қўйгандек бўлади, кўнгилларида сўнган умид учқунларини уйғотади. Тартиб-интизомни тиклаш, қон тўкилишининг олдини олиш бўйича бутун масъулиятни ўз зиммасига олиб, аниқ чора-тадбирлар кўради.

1989 йилнинг 3–7 июнь кунлари Фарғонада аҳолига қарши одамнинг баданини ўпириб кетадиган махсус ўқлар отилган. Илгари бундай ўқлардан Совет қўшинлари Афғонистондаги урушда фойдаланган, кейинчалик уни ишлатиш тақиқланган эди. Бундай шафқатсизликни оқлаш учун 14 июнда Тошкентга келган СССР Министрлар Советининг раиси Н. Рижков ва СССР Давлат Хавфсизлик Комитетининг раиси В. Чебриков Пленум ўтказиб, воқеаларга миллатчилик тусини берадилар. Ўша вақтда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби Р. Нишонов ҳам ўз маърузасида уларнинг фикрини маъқуллайди ва янада «ривожлантиради».

1989 йил 23 июнда Ўзбекистонга янги раҳбар – Ислон Каримов сайланади. 24 июнда, яъни орадан бир кун ўтгач, янги раҳбар мажлисда сўзга чиқиб, бу тўполон ва қиқишларни миллатчиликнинг кўриниши эмас, балки одамларнинг мавжуд шароитдан, ҳаётдан норозилиги ифодаси деб баҳолайди.

Ислон Каримов лавозимга ўтирганига икки кун бўлар-бўлмас ниҳоятда оғир муаммо билан тўқнашади – 25 июнда Фарғонада вазият кескинлашади. Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг раиси Ғ. Қодиров тўполон бўлаётган жойларга десантчиларни ташлаш тўғрисида кўрсатма бергани боис, кўчаларда БТРлар турган, автоматчилар одамларни текшириб ўтказаётган бир пайтда Ислон Каримов ўша ерга етиб келади. Бундай шароитда, аввало, одамларни тинчитиш, бунинг учун улар кўнглига ваҳима солиб турган қуролли қучларни олиб кетиш зарурлигини тушунган Ислон Каримов десантчиларни жойига қайтарниш ҳақида топшириқ беради. Шу куни хавфсизлик хизматининг каттик қаршилигига қарамай, Қўқонга етиб келади. Йўл-йўлакай бир-икки жойда одамларнинг рўй бераётган воқеалар ҳақидаги фикрини ўрганади. Одамларнинг ҳеч кимга ва ҳеч нарсага, давлатга ҳам, адолатга ҳам ишонмай қолганлиги, ниҳоятда аламзада аҳволда эканлиги аён бўлади. Шунда Ислон Каримов уларга: «Мен сизлар билан биргаман, муаммоларни биргаликда ҳал этамиз, лекин сизлардан илтимосим, фақат ҳамма жойда тинчлик, тартиб-қоида бўлиши керак» дейди ва бу мураккаб вазиятда ҳам ўз ниятига эришади.

Фарғона водийси вилоятларини иқтисодий ва ижтимоий ривожлантириш, минтақадаги ўтқир ижтимоий муаммолар ҳақида очик-ойдин ва ошқора гапирди, мавжуд кескин аҳволдан чиқиш йўли сифатида аҳолининг

турмушини яхшилаш, жумладан одамларни иш билан, томорка ва уй-жой учун ер участкалари, чорва моллари билан таъминлаш масалаларини биринчи бор амалий нукта назардан жиддий кун тартибига қўйиб, тегишли вазирлик ва идоралар, вилоятлар ва районлар раҳбарларига аниқ топшириқлар берди.

Ана шу воқеалардан кейин Ўзбекистон иқтисодиёти ва ижтимоий соҳаларидаги вазиятга ҳолисона баҳо беришга киришилди. Ислон Каримов матбуот конференциясида: «Ўзбекистон яна бир «Фарғона»га чидаб тура олмайди», деган эди²²⁶.

Ислон Каримовнинг бевосита ташаббуси билан фашизмга қарши уруш йилларида Ватанидан қувиб чиқарилган катор халқларга ўз юртига қайтишларида ёрдам бериш тўғрисида Декларация қабул қилинди ва СССР Олий Кенгашига тақдим этилди. Айтиш мумкинки, ўз вақтида қатта сиёсий ва тарихий аҳамиятга эга бўлган бундай ҳужжат (у қандай ҳал этилганидан катъи назар) фақат Ўзбекистонда қабул қилинди²²⁷.

Шундан сўнг мамлакат раҳбарияти томонидан қўрилган чора-тадбирлар натижасида пахта яккахокимлигига барҳам берилди, пахтага тўланадиган ҳақ қайта қўриб чиқилди, кам таъминланган ва кўп болали оилаларга моддий ёрдам берилди бошланди. Айниқса, шахсий ёрдамчи хўжаликларни кенгайтириш мақсадида 720 минг гектарга яқин унумдор ерлар деҳқонларга муддатсиз топширилиши каби тадбирлар республикада сиёсий-ижтимоий кескинликнинг камайишига олиб келди. Бундан ташқари, республикамизда шу пайтдан бошлаб мустақил ривожланишнинг назарий ва амалий асосларини ишлаб чиқишга эътибор қаратилди.

Фарғона вилоятида ижтимоий кескинликни келтириб чиқарган сабаблар аслида қуйидагилар эди: «...Кейинчалик маълум бўлишча, кўпгина амалдор шахслар, жумладан воқеалар ўт-оловдек чакнаб кетган Тошлок районидagi ана шундай шахслар қонун-қоидаларни бузишган, порахўрлик қилишган. Улар, аввало, ўзлари ва қариндош-уруғларига яқка тартибда уйлар қуриш учун ер участкалари ажратиб беришган, ссудалар олишган, ҳолбуки, ер ва қарз олишга муҳтож бўлган 400 нафар оддий меҳнаткашга рад жавоби берилган эди.

Сотиш учун 319 та автомашина ажратилганида, шулардан 236 таси районда яшамайдиган, жумладан бошқа республикаларда истикомат қиладиган кишиларга ғайриқонуний тарзда тақсимланган, уй-жой тақсимлаш тартиби кўпол тарзда

²²⁶ Қаранг: Ўзбекистоннинг янги тарихи. К.2. Ўзбекистон совет муштамлақчилиги даврида / Ташрир хайлати А. Азизхўжаев ва бошқ. – Т., 2000. – 666-б.

²²⁷ Қаранг: Жўраев Н. Агар оғох сен... Портретга қизгилар. Сиёсий эссе. – Т., 1998. – 25-б.

бузилган, газлаштириш, сув таъминоти, ишга жойлаштириш масалалари неча йиллар мобайнида ҳал бўлмай қолаверган»²²⁸.

Ислом Каримов Ўзбекистон Компартияси Марказий Кўмитасининг 1989 йил 19 августдаги XVI пленумида, кейинчалик Москвада бўлиб ўтган катта анжуманларда, шунингдек матбуотдаги чиқишларида бу масалада катъий позицияда туриб, қуйидаги фикрларни алоҳида таъкидлайди: «Ўзбек халқининг виждони пок. Фаргона воқеалари ўзбек халқининг иродаси билан содир бўлмади. Бу воқеаларга тутуриқсиз ва ғаразли мақсадларни кўзлаб, ким қандай бўёқ бермасин, тарих, албатта, ўзининг адолатли ҳукмини чиқаради. Байналмилалчилик, меҳмондўстлик, яхшилик, қалб саховати ҳамиша ўзбек халқига хос фазилат бўлиб келди. Халқимиз ҳеч қачон бошқа халқларга нисбатан душманлик қайфиятида бўлмаган. Бу қадимий ва ҳозирги тарихимиздан олинган қўлгина мисоллар билан исботланган»²²⁹. Бундай ҳаққоний ва ҳароратли сўзлар эл-юртимизнинг дардига дармон бўлди, унинг тухмат ва маломатлардан эгилган бошини, руҳини кўтарди.

Ўш воқеаси. Шу ўринда жаҳон адабиёти хазинасига ўзининг ноёб асарлари билан бетакрор ҳисса қўшган атоқли адиб, жамоат арбоби, марҳум Чингиз Айтматовнинг хотираларига мурожаат этамиз: «Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов билан мен илк бор 1990 йилда учрашганман. Ўш фожиалари эсингдами? Икки қардош халқ ўртасида қутилмаганда нифок пайдо бўлиши, қон тўкилишига мен бефарқ қараб турулмадим. Сессия пайтидаёқ Горбачёв билан учрашдим-да: «Ўшга боришимга рухсат берсангиз. Мен у ерга боришим керак. Нима бўлаётганини қўриб, қўлмдан келганча одамларга ёрдам бераман», дедим. Горбачёв шу заҳоти КГБ раиси Крючковни, Мудофаа вазири Язовни чақириб: «Дарҳол махсус самолёт ҳозирлансин!» деб буйруқ берди. Ўша куниёқ Чкалов номидаги аэродромдан бир гуруҳ ўртоқлар билан ҳарбий самолётда учиб кетдим. Тошкентга қўнишимиз биланок, мен Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг раиси Одил Ёкубов билан телефонда боғландим. Биз учрашдик. Тайёрагоҳнинг ўзида шошилишч кенгаш ўтказдик.

Вазият қандай равшан эди: икки қардош халқ бир-бирининг ёқасига ёпишиб туришарди. Қарама-қаршилиқни қандай қилиб бартараф этиш мумкин? Қутилмаганда аланга олиб кетган низони қандай йўсинда тўхтатиб бўлади? Бизни ана шундай муаммолар қийнаб эди. Ҳар бир соатда янги хабар етиб келарди, юрак-бағримиз ўртаниб, амалий ҳаракатга шошилар эдик.

²²⁸ Каримов И. А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т., 2011. – 179-б.
²²⁹ Ўша маъна. – 52–53-бетлар.

«Фаргона водийсидаги ўн минглаб ўзбеклар ўш томонга боришяпти!»

«Кечаги кундан эътиборан Олой киргизлари отларига миндилар!»

Шунда мен Ўзбекистондаги ҳар хил жамоат ташкилотларининг раҳбарларига: «Келинлар, оға-инилар, сеники нотўғри, меники тўғри деган мунозарани бас қилайлик. Ростини айтсак, ҳаммамиз айбдормиз. Вазиятни кескинлаштиришдан фойда йўқ», дедим. Барча менинг фикрларимни бир овоздан қўллаб-қувватлади.

Тез орада менинг келганимдан хабар топган Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг биринчи котиби Ислон Каримов аэропортга етиб келди. Ҳар доимгидек муайян бир масалага бутун диққат-эътиборини жамлаган. ҳаракатчан, ғайратли эди. Яккама-якка чин дилдан гаплашдик. Мен: «Ўшга кирмокчи бўлаётган фарғоналикларни тўхтатинг, – деб илтимос қилдим. – Агар икки оломон бир-бири билан тўқнашиб кетса, кейин уларни тўхтатиш ҳам, тинчитиш ҳам қийин бўлади. Жуда катта хунрезлик рўй бериши ҳеч гап эмас. Биз ҳам Ўш вилоятини тинчитиш учун қўлимиздан келганча ҳаракат қиламиз».

Ислон Каримов билан гапимиз бир жойдан чиқди. У менинг фикр-мулоҳазаларимни батамом қўллаб-қувватлади ва самолёт зинапоясига қадар кузатиб қўйди.

Ўш вилоятига бориб шарт-шаронтлар билан танишганимдан сўнг республика телевидениеси орқали Ўзбекистон халқига мурожаат қилдим. Бу ҳодиса нимадан бошлангани, агар низо кучайиб борадиган бўлса, охири жуда ёмон бўлиши мумкинлиги тўғрисида дилимдаги бор гапларимни очик-ойдин айтдим. Ўша пайтда менинг ёнимда атоқли ёзувчилар Одил Ёкубов билан Пиримкул Кодиров ҳам ўтирган эдилар. Улар ҳам менинг фикрларимни қувватлашиб, бутун ўзбек халқини босикликка чақирдилар.

Қадимдан қон-қардош бўлган икки халқ ўртасида пайдо бўлган инфокни бартараф этиш борасида ўшанда Ислон Каримов улкан давлат арбобиға муносиб бўлган ақл-идрок, донолик намунасини кўрсатди.

Қозоғистоннинг ПЕН-клуби навбатдаги мажлисларидан бирини Кустанайда ўтказди. ПЕН-клуб президенти Абдужамил Нурпенсовнинг таклифиға кўра мен ҳам ўша мажлисда қатнашдим. Ўзим яқинда Франк-фуртдан қайтгандим. Хуллас, уйға қайтаётиб, йўл-йўлакай Тошкентга ҳам тушиб ўтдим. Окшом чоғи Ислон Каримов каминани йўқлаб келди. Биз Марказий Осиё маданиятининг ҳозирги аҳволи тўғрисида жуда узоқ суҳбатлашдик.

Илгари мен бу кишини факат хўжалик ишларининг миридан-сиригача яхши биладиган тажрибали сиссатчи сифатида билардим. Ўша окшомдаги сухбатдан сўнг амин бўлдимки, бу зот ўз халқининг, ўз давлатининг тарихини теран билладиган, маданият ва санъатнинг турли тармоклари бўйича чуқур тасаввурга эга бўлган том маънодаги давлат арбоби экан»²³⁰.

Бу сўзлар Ислон Каримов ўша тахликали вазиятда нафакат Ўзбекистон, балки бутун Ўрта Осиёни қамраб олиши мумкин бўлган фалокатни катта жасорат ва донишмандлик билан тўхтатиб қолганини кўрсатади.

Бу ўринда яна воқеаларга тўхталишга тўғри келади. «Бу воқеа 1989 йилнинг октябрь ойидан биров олдинроқ юз берганди, – деб эслайди Исмоил Жўрабеков. – Қирғизистонда Ўзган туманини ўз ичига олган Ўш вилояти бор. У Андижон вилояти билан чегарадош. Ўзганда асосан ўзбеклар яшайди. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, азалдан Ўш ва Боткен вилоятларида ўзбеклар истикомат қилиб, Қирғизистон Республикасини тузиш даврида марказий ҳокимият бу икки вилоятни ихтиёрий равишда Қирғизистонга топширган. Хуллас, таназулга юз тутаётган собиқ Иттифок раҳбарлари 1989 йили фитна уюштириб, азалдан қон-қариндош бўлиб яшаб келган қирғиз-ўзбек дўстлигига раҳна солишга уринди ва машғум ниятига етди. Қуролланган қирғизлар ўзбекларга ҳужум қилиб, уйларини ёқиб, бегуноҳ одамларни ўлдириб, талон-торож қила бошлагач, ўзбеклар Марҳамат тумани орқали Ўзбекистонга қочиншга мажбур бўлди. Бу хунрезликда юзлаб одамлар ҳалок бўлди. Бундан ғазабланган ўзбеклар ҳам қуролланиб, ўч олиш учун Ўш вилоятига ҳужум қилди. Бўлаётган воқеаларга нисбатан Кремль ҳеч қандай чоралар кўрмади. Аксинча, Марказий комитетдаги масъул шахслар икки биродар халқ ўртасида аланга олган гулхан тафтида исинишга уриндилар.

...Марказий Қўмита бюроси қарори билан мен Андижон вилоятига одамларимизнинг Қирғизистонга кириб кетишининг олдини олиш чораларини кўриш учун юборилдим. Айтишим керакки, воқеа жойига етиб келганимда даҳшатли манзаранинг гувоҳи бўлдим. 25 минг ўзбек тўпланган. Қўйиб берсангиз, Ўш вилоятини қунпаяқун қилишга шай. Шу боис энг аввало аниқ ҳаракатлар режасини ишлаб чиқдим. Оксоқолларни йиғиб, ғазабланган оломон билан гаплашиб, уларни тинчлантиришни сўрадим. Менинг бригадамда Икки ишлар вазирлиги раҳбарияти, КГБ ва бошқалар бор эди. Чегарада жой

²³⁰ Айтматов Ч., Шахонов М. Қояда қолган кўз ёшлар. Ҳокимият ва маънавият ёки подшоҳлар, хонлар, қироғлар, президентлар фаолиятига бир назар // Жаҳон адабиёти. – 1997. – № 1. – 7–56-бетлар.

танлаб, штаб ташкил килдим. Тўпланганлар билан бир нечта учрашувлар ўтказдим. Кечга томон улар тинчланиб, баъзилари уйга қайтишди. Бир неча кундан сўнг халқ ҳам тинчлана бошлаганди, лекин бирдан Қирғизистондан ўзбекларнинг ўликларини олиб кела бошлашди. Шундан сўнг воқеалар ривожини тизгиндан чиқиб кетди. Дарғазаб ўзбеклар милиционерлару харбийларнинг огоҳлантиришларига қарамай, чегарага ташланишди. Мен ҳам улар орасида эдим, улар мени порахўрликда, қирғизларга сотилганликда айблай бошлашди. Сўнг оломоннинг калтаги остида қолиб кетдим. Бўриним синди, қўйлагим йиртилди... Бетонми ёки темир парчасини елкамга қаттиқ урилиб, хушимни йўқота бошлаганимда КГБ йиғитлари шошилгинч равишда мени хавфсиз жойга судраб кетишди. Оломон яна ўша оксоқоллар даъвати туфайли тинчланди. Чегарада талафотлар бўлмади ва ҳамма нарсаси тинч йўл билан ҳал қилинди. Қирғизлар қилган ишлари учун узр ҳам сўрамадилар. Фақат уларнинг Вазирлар Кенгаши Раиси (Темирбек Кошоев) мен билан учрашиб, айбдорлар жазоланишини ваъда қилиб, узр сўради. Ўшанда Ўш ва Андижонда қирғизлар билан ўзбеклар ўртасидаги муносабатлар кескинлашиб қолган эди. Қайд этиш керакки, Қирғизистон раҳбарияти чегарадаги вазиятни барқарорлаштириш учун ҳеч қандай чора қўришга ҳаракат қилмади. Вазиятни тинчитиб, хотиржам бўлгач, уч кундан кейин Тошкентга етиб келдим ва воқеалар тўғрисида ҳисобот бердим. Ислоҳ Каримов ҳам ўшанда Қирғизистон раҳбариятидан қаттиқ ранжиган эди...

Бўқа воқеаси. 2011 йилнинг август-сентябрь ойларида Ўзбекистон телевидениеси орқали намойиш этилган «Мустақиллик арафасида ёки шўроларнинг сўнгги талвасаси» ҳужжатли фильмининг томоша қилиш асносида Президентимиз Ислоҳ Каримов жанжал-тўполонлар авжига чиққан Тошкент вилоятининг Бўқа туманига йўл олганлигининг гувоҳи бўламиз. Ўша даврда Бўқа тумани прокурори вазифасида ишлаган Б. Эргашевнинг ҳамда бугунги кунда ушбу тумандаги «Мустақил Ўзбекистон» фермер ҳўжалиғи раҳбари Раҳмон Саидовнинг хотирлашларича, Ислоҳ Каримов Бўқа туманига келганида аянчли манзаранинг гувоҳи бўлади – йўл ёқасида машиналар ёнар, жунбўшга келган ёшлар тўполон қилишарди. Янги раҳбар уларнинг ёнига бориб, ўзини таништиради. Бироқ улар шу қадар жазавага тушган эдики, ҳеч қандай гап-сўзга қулоқ солмасдилар. Шунда Ислоҳ Каримов: «Одатда ўзбекнинг олдиға биров келса, юрини, бир пиёла чой қуйиб берай, деб айтади-ку, мен ҳам йўл босиб келдим, бир пиёла чойға чакирсаларнинг бўлмайдимми, шунда бафуржа

гаплашиб ҳам олардик», дейди. Жавобан: «Чақирганимиз билан бизникига қирмайсиз-да», деган гапни эшитади. Сўзларининг самимий эканига тўпланган оломонни ишонтирган Ислон Каримовни ёши каттароқ бир йиғит кўримсизгина бир ховлига таклиф этади. Дастурхон атрофида ўтирган тўрт-беш қария билан саломлашиб, раҳбар улар каторидан жой олади. Ўша пайтдаги Тошкент обкомининг котиби С. Мамарасулов бу учрашувда унга ҳамроҳлик қиларди. Тез орада ошни ҳам олиб келишади. Сухбат орасида бу одамларнинг қачонлардир Қашқадарёдан кўчиб келгани устида гап кетиб, умумий танишлар борлиги ҳам маълум бўлади. Айни йўсин гап қовушиб, улар билан умумий тил топилади. Шу тариқа ҳалигина вазоҳатидан қон иси келиб турган тўполон тарқалади.

1990 йил 16 февралда Ислон Каримов Бўкага иккинчи марта боради. Ўша куни райком олдида одамлар тўпланиб, тўполон қилаётгани ҳақида хабар келади. Маҳаллий меҳсети туркларининг уйларига ўт қўйилиб, газ баллонлари портлатилаётган экан. Биринчи раҳбар машинада ўша жойга етиб келади. Аҳвол ниҳоятда мураккаб эди. Қалқон кўтарган милиция ходимларига оломон тош отади, кейин милиционерлар уларни таъқиб қилади, одамлар яна тош отиб, орқага қараб қочади. Шунда Ислон Каримов мегафонни қўлига олиб, одамларга ўзини таништиради ва милицияни орқага қайтариб юборади.

Милициянинг ортда қолиб кетганини кўриб, оломон бироз босилади. Уларнинг қўпчилиги маст-аласт, наша чеккан, хуллас гап уқадиган аҳволда эмасди. Ислон Каримов улар орасида от миниб олган бирини чакириб: «Отдан туш», дейди ва шартта отга миниб, халойиқ орасига қиради. Уларга мурожаат қилиб, «нима талабларинг бўлса, менга айтинглар, ҳаммасига эътибор билан қараб, ҳал қилиб беришга ҳаракат қиламан», дейди.

Сиз ҳам шуларнинг бирисиз, сиз ҳам Москвадан кўркасиз, биз ҳеч кимга ишонмаймиз! – деган хайкириклар эшитилади.

Шунда Ислон Каримов Марказ ҳақида ўзининг дангал фикрини айтади. Янги раҳбардан бундай жавобни сира қутмаган халойиқ бўшашиб, тараддудланиб қолади. Кейин Ислон Каримовдан меҳсети туркларини 24 соат ичида олиб чиқиб кетишни талаб қилишади. Раҳбар 48 соат ичида олиб чиқиб кетишга ваъда беради. Чунки бошқа илож йўқ эди. Кейин автобуслар ташкил қилиниб, турклар Паркентга – Қумушқондаги дам олиш уйига олиб чиқиб кетилади.

Паркент воқеаси. Идорасидаги юмшоқ курсидан кетини кўтармаган генерал Гусев Паркентда қирғин уюштиради. Бўрилар тўдаси ўзининг сўнги

ҳамлаларидан бирини айти шу жойда – Ислоҳ Қаримов шахсан назорат қилишга улгурмаган Паркентда амалга оширади. Генерал Гусев Наманганда ишлата олмаган портловчи пакетларини шу ерда ўзбошимчалик билан аҳолига қарши қўллайди ва қонли фожиаларга сабабчи бўлади. Қўлбуки, қирғин қуввати ўта қучли бўлган бу портловчи моддалар аҳолига қарши политбюронинг махсус руҳсати билангина қўлланиши мумкин эди. Ана энди ҳулосани ўзингиз чиқаринг: қим учун элини омон сақлаш муҳим бўлган-у, қим жасадлар сонини санашдан лаззатланган...

Фаргона вилоятидаги воқеалар тугаганидан сўнг ҳам ҳар хил миш-мишлар натижасида Тошкент вилоятининг Паркент ва Ёуқа туманларида баъзи қимсалар томонидан ноҳуш воқеалар уюштирилди. Масалан, 1990 йил 3 март қуни Паркент марказида оммавий тартибсизликлар туфайли шу ерлик М. Миртурсунов ҳалок бўлди. Ушбу ҳолат аҳолининг қайфиятига салбий таъсир этиб, норозиликларни қучайтирди. 1990 йил 2 декабрь қуни Наманган шаҳрида ички қўшинлар ҳарбий хизматчилари билан маҳаллий ёшлар ўртасида қелиб қикқан жанжал натижасида 5 нафар ҳарбий хизматчи ва 3 нафар маҳаллий миллатга мансуб фуқаро ҳалок бўлди²³¹.

Наманган воқеалари. 1991 йилнинг 9 декабрида Наманган шаҳрида бир гуруҳ қўпоровчи қучлар вилоят ижроия қўмитаси биносини эгаллаб, Ўзбекистонни ислон давлатига айлантиришни даъво қилиб қиккишадн ва республика раҳбари билан учрашувни талаб қилишадн. Ислон Қаримов президентликка номзод сифатида эртаси қуни тонгда Наманганга этиб қелади ва онги ақидапарастрлик қоялари билан заҳарланган, жазавага тушиб, қора қучга айланган жоҳил оломон орасига соқини ва ҳамроҳларсиз, бир ўзи, ҳеч икқиланмасдан, шижоат ва шиддат билан қириб борди. Бу ўта қесқин, драматик ҳолат видеотасмада тасодиқан муҳрланиб қолган. Ана шу жасоратга тўла, ҳар қандай одамни ҳам ҳаяжонга соладиган тарихий лаҳзалар «Мустақиллик арафасида ёки шўроларнинг сўнгги талвасаси» фильмида ақс эттирилган. Шиддат билан қириб қелган республика раҳбарини қўришган, ақидапарастрлар бир оз довдираб қолишадн. Юртбошимиз вазминлик билан сўз бошлади ва уларнинг барча даъволарини аниқ фактлар билан рад этади.

²³¹ Батафсилроқ қаранг: Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Қаримовнинг «Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида» қитобини ўрганиш бўйича ўқув-ўслубий қўлланма. – Т., 2011.

Бу ҳаракат аъзолари 1991 йилнинг декабрида Наманганда вилоят ижроия кўмитаси биносини эгаллаб олиб, ҳукумат вакилларига куйидаги талабларни кўяди:

- 1) дунёвий тузумдан воз кечиш ва Ўзбекистонни «исломий давлат» деб эълон қилиш;
- 2) дунёвий қонунларни бекор қилиш ва мамлакатда шариат арконларини жорий этиш;
- 3) дунёвий мактабларни ёпиш ва ўғил болалар ҳамда киз болалар алоҳида ўқитиладиган мактаблар очиш;
- 4) исломий кийинишга ўтиш, аёлларнинг ҳижобда юришларини жорий этиш;

5. Намангандаги собиқ сиёсий таълим муассасалари биноларини ислом радикаллари ихтиёрига бериш ва ҳоказо²³².

Шуни айтиш керакки, Ислом Каримовнинг қатъияти ва жасорати бинони бошига кўтариб бакир-чакир қилиб ётган минглаб энг ашаддий экстремистларни ҳам саросимага солиб қўяди. Мамлакатимиз раҳбари хаяжонга берилмасдан, улар талаб қилаётган йўл қонунга мутлақо зид экани ва ҳеч қачон яхшиликка олиб келмаслигини уқтиради, ўзининг салобати ва иродаси билан гувиллаб ётган оломоннинг шаштини сўндиришга, беҳуда қон тўкилишининг олдини олишга муваффақ бўлади.

Мустақиллик арафасида талончилик, босқинчилик, гаровга олиш, тамагирлик, ўғрилик, товламачилик, одам ўлдириш билан боглиқ жиноятлар Наманганда авжига чиқди. 1990 йилнинг 10 ойида вилоятда 3189 та жиноят содир этилган бўлса, 1991 йилнинг май ойига (5 ой ичида) келиб, бу кўрсаткич 3213 тани ташкил этди²³³. Ўзига тўқ оилаларнинг болаларини ўғирлаб кетиб, эвазига қатта пул сўраш ҳолатлари кучаяди.

Буни ҳар хил бузғунчи қучлар, диний ва дунёвий никобдаги радикал оқимлар бош кўтарган ўша нотинч даврда Ислом Каримовнинг чуқур изтироб билан ўртаниб, 1992 йил 4 январь куни Олий Кенгашнинг IX сессияси минбаридан туриб халққа қилган мурожаатидаги бугун ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган ушбу сўзлари яққол тасдиқлайди: «Азиз дўстлар! Нима керак бўлса, айтинг, ҳаммасини қилиб берамиз. Лекин, азиз оналар, опа-сингиллар, отахонлар, дўстлар, укажонлар, мен Президент бўлсам ҳам сиздан тиз чўкиб сўрайман, илтимос қиламан: шу масалада ёрдам қилинг!

²³² Қаранг: Азизхўжаев А. Чин ўзбек иши. – Т., 2011. – 190–191-бетлар.
²³³ Қаранг: Наманган ҳақиқати. – 1991. – 4 дек.

Ахир, Куръони карим ҳам дўстликка, биродарликка чакиради, низо чикаришни қоралайди.

Жанжал чиккан юртдан худо ҳам юз ўғирар экан. Шу сабаб барака ҳам, ризк-руз ҳам насия бўлиб қоларкан.

Бу йўлда тинчлик, тотувлик йўлида бизни Аллоҳ таолонинг ўзи қўлласин, мадақкор бўлсин!»²³⁴.

1989–1991 йилларда Ўзбекистон СССР деб аталган дунёдаги энг қудратли империяга қарам республика эди. Уни на Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, на бошқа халқаро ташкилотлар, на жаҳон ҳамжамияти танир, тан олар эди. Бир сўз билан айтганда, мустақиллик йўлидаги ҳаракатларимизда Ўзбекистонни қўллаб-қувватлайдиган, мамлакатимиз таянадиган бирорта ҳам ташқи омиш, нажоткор куч йўқ эди. Шундай бир шароитда юқорида тилга олинган адоқсиз ижтимоий-иқтисодий, сиёсий муаммоларни ҳал қилиш учун республикамиз раҳбарияти кимга, нимага ишониб ҳаракат қилди, деган савол туғилиши табиий, албатта. Бунга жавоб: «фақат ўз кучимиз, ўз салоҳиятимизга таяниб иш қўрилгани», «халқимизнинг азму шижоати» дир.

1990 йилнинг феврилида Ўзбекистон матбуоти Зокиржон Алматовни Тошкент вилояти ИИБ бошлиғи лавозимига тайинланганлигини эълон қилди. Ўша йили Жигаристон қўргонига кучли кўчки юз бериши оқибатида қўплаб уйлар тўла вайронага айланиб, ўнлаб одамлар қурбон бўлди. Табиий офат юз берган жойда жамоат тартибини сақлаш, мол-мулк дахлсизлигини таъминлаш, офатдан зарар қўрган кишиларга ёрдам бериш мақсадида полковник Зокиржон Алматов раҳбарлигида фавқулодда штаб тузилди. Матбуотда ёзилганидек, воқеа жойида шу нарса маълум бўлдики, саккизта уй тахминан ўттиз метрлар чамаси қалинликдаги кўчки остида қолган. уйларнинг еттитасида 52 нафар маҳаллий аҳоли ва тоғ қиялигидаги йўлни текислаётган булдозерчи бўлган. Шу кунёқ фожиа содир бўлган жойда республика ҳукумат комиссияси иш бошлади. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов Тошкент вилояти милицияси бошлиғи ва ходимларининг ҳаракатларига юқори баҳо берди. Мустақилликнинг дастлабки кунларида, синов даври кечаётган 1991 йилнинг сентябрида Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов Республика Ички ишлар вазири лавозимига ички ишлар тизимида суяғи қотган, шу ишда тобланган, қўп йиллик тажрибага эга, соҳасини муқаммал

билган, энг муҳими, **оддий** инсонларнинг ишончи, меҳр-муҳаббатини қозона олган 42 ёшли Зокиржон Алматовни тавсия қилди.

Таъкидлаш **ўринлики**, айниқса 1989–1991 йилларда халқ ички ишлар ходимига ишончсизлик билан қарар, иложи борича улардан узоқроқ юришга ҳаракат қиларди. Ички **ишлар** ходимларининг аҳоли билан жиноятчиликка қарши **курашда** ҳамжиҳатлиги йўқ, аҳолининг қувонч-ҳасратларига шерик бўлиш ўрнига, қалондимоғликка ружу қўйилган эди. Фуқароларга нисбатан қўпол муносабатда бўлиш, сансалорлик, ариза ва шикоятларга лоқайдлик ҳоллари тез-тез кузатиладди.

«Постда» газетасининг 1991 йил 9 ноябрь сониди чоп этилган «Халқ меҳрини қозонайлик» сарлавҳали мақоласида: «...Мен бу вазифага яқинда тайинландим. Дастлабки режам осойишталик посбонлари ўртасидаги мавжуд иллатларга нисбатан муросасиз бўлиш. Ана шундагина халқ бизни ўз милицияси сифатида ардоқлайди, қайноқ меҳрини бағишлайди, дилини ёради, маслаҳат сурайди, лозим бўлганда ёрдамини аямайди», – дегандилар.

Вазиятни барқарорлаштириш Республика Ички ишлар вазирлиги раҳбарияти муҳофизатида

VIII БОБ. МУСТАКИЛ ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ

Бутун Республика халқи каби Ўзбекистон ички ишлар органлари учун ҳам (1991 йил) янги давр бошланди. Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач ички ишлар органларининг истиклолни жиноий хуружлардан ҳимоя қилиш, ёш мустақил давлат ва унинг фуқаролари хавфсизлигини таъминлаш борасидаги масъулияти мислсиз даражада ошди.

Дастлаб, ёш ва мустақил Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги тизимида қатта ўзгаришларни амалга ошириш талаб қилинарди. Унинг ички тузилиши, фаолиятининг шакллари ва усуллари такомиллаштирилиши зарур эди. Юсак маҳорат билан хизмат ўташни ташкил этиш учун ҳуқуқий замин яратилиши кун тартибида турарди.

Ўзбекистонда мустақиллик қўлга киритилиши билан бирга, республика раҳбарияти олдида мамлакатнинг тақдир, тараққиёт йўли, истiqбollarни тўғрисидаги муҳим масалалар, шу жумладан, хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш муаммолари муҳим аҳамият касб этди.

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти Ислоҳ Каримовнинг мустақиллик арафасидаги, яъни 1991 йил 25 августдаги фармони республикада криминоген вазиятни тўлиқ назоратга олиш ва барқарорлаштириш борасида мустақил равишда аниқ чора-тадбирларни амалга ошириш имконини берди. Унга асосан мамлакатда вужудга келган аҳволни эътиборга олиб ва республика манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида:

1) республика Ички ишлар вазирлиги ва Давлат хавфсизлиги комитети Ўзбекистон ССРнинг қонуний тасарруфига олинди;

2) уларнинг асосий мажбуриятлари сифатида республика ва унинг фуқаролари хавфсизлигини, манфаатларини муҳофаза қилиш белгиланиши назарда тутилди;

3) республика ҳудудида жойлашган СССР ИИВнинг ички қўшинлари бевосита Ўзбекистон ССР Президентига бўйсундирилди;

4) Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги тўғрисидаги қонун лойиҳасини тайёрлаш ва уни муҳокама учун тақдим этиш тақдиф қилинди;

5) Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирлиги, Давлат хавфсизлиги комитети, прокуратураси ва адлия органлари, шунингдек, республика

худудида жойлашган ички қўшинлар, Туркистон харбий округи қисмлари ва қўшилмалари партиядан холи қилинди²³⁵.

Ўзбекистон ўзини мустақил давлат деб эълон қилиши билан жамиятдаги оғир ва мураккаб вазиятни барқарорлаштиришни, айниқса жиноятчиликка қарши кураш, унинг криминоген детерминанталари бўлган иктисодий-ижтимоий муаммоларни бартараф этишни давлат сиёсатининг устувор йўналиши деб белгиледи ҳамда ушбу соҳада зарур бўлган аниқ чора-тадбирларни ишлаб чиқди. Лекин, бу даврда ҳали «Ўзбекистонда ҳукм ўтказадиган бошқарув таркиби пойтахтимиз Тошкентда ҳам, жойларда ҳам, тармоқлар ва умуман ишлаб чиқариш ва тақсимот соҳаларида, давлатни ва халқимизни ҳимоя қиладиган жабҳаларда, ҳуллас, ҳамма-ҳамма поғоналарда собиқ Иттифокка бўйсунадиган ва Марказ чизигидан чиқмайдиган тарзда иш олиб борарди²³⁶. Худди шундай аҳвол жиноятчиликка қарши кураш соҳасида ҳам мавжуд эди. Шу боис республикада 1991 ва 1992 йилларда тўхтовсиз ўсиб келаётган жиноятчиликни тизгинлаш ва ўсишдан тўхтатишнинг имкони бўлмади. Аммо 1991 йилга келиб, республикада жиноятчиликнинг ўсиш даражаси 1990 йилдаги 4,4 фоиздан 0,5 фоизгача камайди.

Шуни қайд этиб ўтиш лозимки, юқорида кўрсатилган кийинчиликларга қарамай, республикада мустақилликнинг биринчи йилидаёқ айрим турдаги энг оғир жиноятларнинг ўсишини тўхтатишга, ҳатто уларнинг сонини камайтиришга эришилди. Жумладан, баданга оғир шикаст етказиш 1990 йилга нисбатан 1991 йилда – 6 фоизга, 1992 йилда – 18,3 фоизга камайган бўлса, номусга тегиш жинояти, тегишлича, 10,5 ва 17 фоизга, босқинчилик – 15,2 ва 0,8 фоиз, талончилик – 5,7 ва 6,3 фоизга камайишига эришилди. Аммо 1991 йилда 1990 йилга нисбатан 9,7 фоиз камайган одам ўлдириш жинояти 1992 йилда 1,7 фоизга кўпайди.

1992 йилда собиқ Иттифокнинг парчаланиши унинг таркибида бўлган барча республикаларда, шунингдек Ўзбекистонда ҳам ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида бир қанча объектив кийинчиликларни юзага келтирди. Бир томондан, ўша даврга келиб республикада вужудга келган иктисодий тангелик, амалдаги қонунларнинг давр талабларига жавоб бермаслиги, ижтимоий, маънавий ва бошқа соҳалардаги инкироزلар маълум бир турдаги жиноятларнинг кўпайишига олиб келган бўлса, бошқа томондан, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг жиноятчиликка қарши кураш фаолиятини

²³⁵ Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т., 2011. – 370–371-бетлар.

²³⁶ Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиклол, иктисод. сиёсат, мафкура. – Т., 1993. – 4-б.

амалга оширишда вужудга келган катор кийинчиликлар ва йўл қўйилган хатолар жиноятчиликнинг, шу жумладан уюшган турларининг бирданига қўпайишига шароит яратди. Оқибатда, 1992 йилда жиноятчилик даражаси 1991 йилга нисбатан 5,6 фоизга ошди.

1992 йилда вояга етмаганлар жиноятлари 1990 йилга нисбатан 13,7 фоизга, рецидив жиноятчилик эса 7,8 фоизга қўпайди. 1991–1992 йилларда жиноятчиликнинг умумий миқдори асосан ўғирлик жиноятлари ҳисобига ўсганлигини кузатамиз. 1992 йилда 1990 йилга нисбатан давлат ва жамоат мулкни ўғирлаш 30 фоизга, шахсий мулкни ўғирлаш эса 8,9 фоизга ортди.

Мустақилликнинг дастлабки йилларидаги кескинликни инобатга олиб. Ички ишлар вазири Зокиржон Алматов: «Ҳар бир ички ишлар идоралари ходими Асосий қонунимизнинг биринчи моддасидан охириги моддасигача мустақиллик, барқарорлик, хавфсизлик, демократия, инсон ҳуқуқлари ва Ватан раънақи, халқ фаровонлиги, қомил инсон ғоялари тараннум этилганлигини чуқур англаши зарур»лигини ходимлар онига синдиришни вазифа этиб белгиллагани ҳамон ёдимизда. Чунки юқорида мустақил Ўзбекистоннинг биринчи Ички ишлар вазири Зокиржон Алматов томонидан санаб ўтилганлар, энг аввало, мустақил давлатчилик ва ҳуқуқий демократик давлат қуришнинг асосини ташкил этади.

Юқоридагиларга асосланиб таъкидлаш зарурки, Ўзбекистон Республикаси Конституциямизнинг асосий қоидалари миллий истиқлол мафқурасининг мақсад ва вазифалари билан ҳамохангдир. Булар мустақил Ўзбекистонда:

- халқимиз учун муносиб ҳаёт шароити яратиш;
- ижтимоий адолат мезонларини қарор топтириш;
- демократик тузум барпо этиш ва инсон ҳуқуқларини таъминлашга устувор вазифа сифатида қараш;
- миллий кадриятларимиз ва маданиятимизни қайта тиклаш ва ривожлантириш;
- шахснинг эркин ривожланиши ва маънавий ахлоқий қамолотини таъминлашдан иборат.

Санаб ўтилганларнинг барчаси ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини қуриш, биз интилаётган буюк келажакни яратишга хизмат қилади.

Қайд этиш керакки, давлат мустақиллигини қўлга киритган Ўзбекистон учун иқтисодий ва ижтимоий тараққиётнинг, маданий ва маънавий янгилашнининг кенг истиқболлари очилди.

Бироқ Ўзбекистонда бу даврда хавфсизлик ва барқарорликка таҳдид солган яна бир салбий жараён экстремизмни ўзида мужассамлаштирган

диний ақидапарастликнинг авж олиши эди. Дин никоби остида ғаразли мақсадлар билан сиёсий ҳокимиятни ағдаришга интилиш 1991 йил декабрь ойида Наманган вилоятида кузатилди. Яъни, диний мутаассиблар раҳбарлигидаги оломон Наманган вилояти ҳокимлиги биносига «Яшасин ислом давлати!» деган шнор билан бошланган кўпсоятлик йиғинда ҳокимият томонидан бажарилиши керак бўлган бешта талабни илгари сурди: биринчидан, йиғилишда республика Президенти И. Каримов катнашиши; иккинчидан, у Қуръон билан исломга содиқлиги тўғрисида қасам ичиши, дарҳол ислом давлатини эълон қилиши; учинчидан, масжидларга катнаш мусулмонлар, жумладан, давлат раҳбарлари учун ҳам мажбурий бўлиши, улар ҳам халқ билан бирга номоз ўқиши; тўртинчидан, жума дам олиш куни деб эълон қилиниши; бешинчидан, зудлик билан диний мактаблар очиб, йиғит-қизларни алоҳида-алоҳида ўқитиш, никоҳдан ўтишни фақат шариат асосида расмийлаштириш кераклиги айtilди²³⁷. Албатта, уларнинг бош мақсади «Аллоҳ», «ислом» сўзлари билан биргаликда номланган, эшитилиши жарангдор партия, ташкилотлар тузиб, мавжуд конституциявий тузумни ағдариб ташлаб, яхлит жўғрофий ҳудудда ислом давлати қуриш, халифаликни қайта ўрнатиш эканлиги кейинги даврда яна ойдинлашди²³⁸.

Шунингдек, 1980–90 йиллар бўсағасидаги сиёсий жараёнлар таъсирида юзага келган айрим («Бирлик»²³⁹, «Эрк»²⁴⁰ каби) ижтимоий-сиёсий ҳаракатлар, жамоат бирлашмалари ва ташкилотлари мавжуд муаммолардан фойдаланиб, республикада сиёсий бошбошдоклик ва беқарорликнинг келиб чиқишига маълум ҳисса қўшдилар.

Тошкентда 1992 йилнинг 16–17 январида содир бўлган талабалар ўртасидаги тартибсизликларни ана шундай сиёсий ҳаракат ва партиялар фаолиятининг «меvasи» деб ҳисобласа бўлади. Мазкур намоишлар ўзининг шафқатсизлиги ва жаҳолати билан иккита талабанинг ҳалок бўлишига ва ўндан ортинининг яраланишига олиб келди. Ички ишлар органларининг тезкорлик билан қилган ҳаракатлари туфайлигина бу тартибсизликлар бостирилди. Президент топшириги билан Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг

²³⁷ Мираллиев М. Ўзбекистон халқи Каримовни нега яна Президент этиб сайлади? // Халқ ишончи – олий масъулият. – Т.: Ўзбекистон, 2000. – 46-б; Якубов О. «Волчья стая. Кровавый след террора». – М., 1999. – 40-б.

²³⁸ Халқаро терроризм ва диний экстремизмнинг инсониятга таҳдиди: Ички ишлар идораларининг ходимлари учун қўлланма. – Т., 2004. – 23-б.

²³⁹ Қирғизбоев М. Фуқаролик жамияти: сиёсий партиялар, мафкуралар, маданиятлар. – Т.: Шарк, 1998. – 116-б.

²⁴⁰ Азизов Жаев А.А. Мустақиллик: курашлар, изтироблар, қувончлар. – Т., 2001. – 67-б.

республика комиссиясини тузиш таклифи берилди. Унга мувофиқ комиссия тартибсизликларнинг ҳақиқий сабабларини аниклаш ва айбдор шахсларни жавобгарликка тортиш билан боғлиқ масалаларни тезда қўриб чиқиш, рўй берган воқеалар чоғида аниқланган муаммоларни ҳал этиш масаласи юқлатилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1992 йил 27 январдаги фармойишига биноан, СССР Ички ишлар вазирлигининг 1990 йил 7 сентябрдаги 344-сон буйруғи ва Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг «Тошкент шаҳар ижроия комитети ички ишлар бошқармасининг алоҳида вазифаларни бажарувчи милиция отряди (ОМОН)»ни тузиш тўғрисидаги 1990 йил 26 сентябрдаги 212-сон буйруғининг амал қилиши бекор қилинди²⁴¹. Ички ишлар вазирлигига табиий офатлар, ишлаб чиқаришдаги катта авариялар, фалокатлар вақтида, фавқулодда ҳолатлар юзага келган тақдирда жамоат тартибини сақлашни таъминлаш борасидаги вазифаларни бажариш учун ҳамда қуролли жиноятчиларни қўлга туширишга оид чора-тадбирларда қатнашиш учун Тошкент шаҳар ижроия комитети ички ишлар бошқармаси ҳузурида алоҳида милиция батальонини ташкил этиш топширилди.

Шунингдек, айрим ижтимоий-сиёсий ҳаракатлар 90-йиллар бошларида иқтисодий танглик ва ижтимоий муаммолар таранглашган, мафқуравий бўшлиқ ҳукм сурган даврда динга бўлган халқнинг муносабатидан фойдаланиб, ўз мақсадларига эришишни кўзлаган эди. Агар ушбу муаммо мамлакат Президентининг ўз вақтида «иссиғида», бевосита аралашуви ва иштирокисиз ҳал этилмаганида Ўзбекистонда ҳам 1992 йилда Тожикистоннинг «Шоҳидон» майдонидан бошланган фуқаролар уруши хавфи мавжуд эди.

Истиклол арафаси ва унинг дастлабки йилларида ички ишлар органлари фаолиятининг такомиллаштирилишига сабаб бўлган омиллардан бири коррупция ва жиноятчиликнинг авж олиши эди. «Ҳар бир давлат тарихида янги ижтимоий сифат ҳолатига ўтиш, афсуски, коррупция ва жиноятчилик каби жирканч ҳодиса билан бирга юз берган. Шу билан бирга, жиноятчиликнинг ўсиши нафакат ислохотлар йўлига жиддий тўсқин, балки ўтиш даврида белгиланган мақсадларга эришишга ҳам қарши бевосита таҳдид туғдиради. Марказий Осиёнинг бошқа давлатлари сингари Ўзбекистон Республикаси ҳам бундан холи эмас»²⁴², – деб ёзган эди Биринчи Президентимиз Ислам Каримов.

²⁴¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармойиши // Ўзбекистон овози. – 1992. – 27 янв.

²⁴² Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т.6. – Т., 1998. – 88-б.

Бу даврда Ўзбекистонда хуфийна иктисодиётда²⁴³ савдо мафияси бошликларининг, моддий ва молия ресурсларининг тақсимлаш тармоғидаги, яширин жиноий гуруҳ етакчиларининг нуфузи жуда баланд эди. «Ўтиш даврида янги иктисодий механизмлар шакллантирилаётган бир пайтда аҳолининг асосий кўпчилиги бозор шароитида яшашни эндигина ўрганаётганлигидан ва унинг объектив қонунларини пайкай бошлаганлигидан фойдаланиб, амалга оширилаётган иктисодий жиноятлар тоифаси катта хавф туғдиради»²⁴⁴, – дея таъкидлаган эди давлат арбоби Ислон Каримов.

Шундай кескин бир даврда уюшган жиноятчиликнинг ўсиши кузатила бошланди, бу эса аҳолида давлат ҳокимиятининг барча бўғинига ишончсизлик ҳолатини келтириб чиқарди. Мустақиллик арафасида республика ва унинг айрим ҳудудларида талончилик, босқинчилик, гаров сифатида тутқунликка олиш, тамагирлик, ўғрилик, товламачилик, одам ўлдириш билан боғлиқ жиноятлар кўпайиб борганлигини кузатиш мумкин. 1990–1991 йилларда кунига ўртача 154 та жиноят расмий рўйхатга олинган²⁴⁵. Хусусан, Наманган вилоятида 1990 йилнинг ўн ойи мобайнида 3189 та жиноят юз берган бўлса, 1991 йилнинг май ойига келиб (беш ой ичида) бу кўрсаткич 3213 тани ташкил этган. Ўзига тўқ оилаларнинг болаларини ўғирлаб кетиб, эвазига катта пул сўраш ҳолатлари кучайган²⁴⁶.

1990 йиллар бошларида бир қанча уюшган жиноятчи гуруҳларнинг тўдалари, жумладан, Тошкент, Самарқанд, Қашқадарё вилоятлари аҳолисига ўз зулмини ўтказиб келгани аниқланган эди. Биргина Тошкент вилоятининг ўзида 1134 кишидан иборат 341 та жиноий гуруҳ фаолият юритар эди. Энг йирик жиноий гуруҳларга «Блеф», «Салоҳ», «Влад», «Разин», «Дамир», «Атаман» лақабли шахслар етакчилик қилишарди. Улар фаолияти даврида 617 та жиноят содир этиб, улар орасида 18 та қотиллик, 26 та ҳаётга тажовуз, талон-торож ва қароқчиликнинг 108 та факти маълум эди²⁴⁷.

Уюшган жиноятчилик, босқинчилик, автомашиналарни олиб қочиш сингари ўнлаб жиноятларнинг пайи қирқилди. Собик Иттифокда авж олган

²⁴³ Исламов З. Ўзбекистон модернизациялаш ва демократик тараққиёт сари. – Т., 2005. – 21-б.

²⁴⁴ Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т.6. – Т., 1998. – 89-б.

²⁴⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг «Ўзбекистон мустақилликка эришиш ёстонасида» китобини ўрганиш бўйича ўқув-услубий қўлланма / Тузувчи-муаллиф Ш.Р. Қобилов. – Т., 2011. – 60-б.

²⁴⁶ Ўша манба. – 19-б.

²⁴⁷ Изчиллик ва ҳужумкорлик // Постда. – 1992. – 2 июль.

автомашина ўғирлигини оладиган бўлсак, агар 1990–1991 йилларда бир кунда ўртача 164 та жиноят расмий рўйхатга олинган бўлса, айни масалада мамлакат Президенти кўрсатган қатъият туфайли 1992 йилга келиб бир йилнинг ичида бундай бемазагарчиликларга чек қўйилди. Икки йил ичида 6 мингга яқин жиноятчи гуруҳлар, шу жумладан, 500 уюшмаган жиноятчилик гуруҳи фoш этилди²⁴⁸.

Умуман олганда, 1991–1996 йиллар мобайнида ички ишлар органларининг саъй-ҳаракатлари билан Ўзбекистонда 6 мингта уюшган жиноий гуруҳларнинг фаолиятига чек қўйилганини кўриш мумкин²⁴⁹. Жиноятчиликнинг бундай тез суратлар билан ўсиб бориши республикамиз мустақиллигини мустаҳкамлаш, ҳуқуқий ва адолатли жамият қуриш учун ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида, айниқса маънавий соҳада амалга оширилиши керак бўлган ислохотларга катта тўсқинлик қила бошлади. Шу бoнc ҳам республикамиз Биринчи Президенти Ислoм Қаримов Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ўн иккинчи сессиясида сўзлаган нутқида шундай дейди: «Биз жиноятчиликка қарши аёвсиз кураш бошладик. Республика Президентини девони ва бошқа давлат ташкилотларига бу ишларимизни маъқуллаб, уларни дадил давом эттиришимизни талаб этиб минглаб хат ва телеграммалар келиб турибди... Халқ вақтинчалик давом этаётган қийинчиликларга чидаш мумкин, лекин билиб қўйлик, такроран айтаман: адолатсизликка чидамайди»²⁵⁰.

Дастлабки йилларданoқ давлат раҳбари республикадаги ва унинг алоҳида ҳудудларидаги криминоген вазиятни ҳар томонлама чуқур таҳлил қилиб, жиноятчилик, айниқса унинг ҳавфли ва oгир турларининг ўсишини такозо этаётган омилларга ҳамда уларни бартараф этиш чораларига доимо алоҳида эътибор қаратиб келди.

Лекин, Ўзбекистонда ўша даврда вужудга келган вазиятдан ўз манфаатларини йўлидаги гаразли ниятларини амалга ошириш учун террорчилик усулларини кенг қўллаган, мамлакат ҳаётини издан чиқариш ва шу орқали давлатни кучсизлантириш йўлини танлаган радикаллар 1992 йил баҳоринда ўзларининг ёвуз башарасини яна бир бор намойиш қилиб, расмий ҳокимиятнинг бир неча вакилларини гаровга олдилар. Кейинчалик Тожикистон ва Афғонистон ҳудудидаги ҳарбий ҳаракатларда иштирок этган бу кучлар мазкур

²⁴⁸ Ижтимоий-сиёсий назария очерклари. – Т.: Ўзбекистон, 1991. – 121-б.

²⁴⁹ Қўйилгов Ш.Р. Коррупцияга қарши кураш: иқтисодий, маънавий-маърифий чоралари ва йўллари: Монография. – Т., 2015. – 88-б.

²⁵⁰ Қаримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафқура. – Т., 1993. – 179-б.

мамлакатлардаги ҳарбий лагерларда тайёргарликдан ўтиб, Ўзбекистон ҳудудида ҳам бир қатор террорчилик жиноятларини содир этдилар.

Давлат раҳбари талаблари асосида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятининг кучайтирилиши ана шу мураккаб даврда криминоген вазиятни барқарорлаштириш имконини берди. Президент Ислоҳ Каримов ўша даврдаги вазият ҳақида шундай дейди: «Мен кечкурун ишдан қайтар эканман, куча-қўйларда бола-чақасини етаклаб, бемалол сайр этиб юрган одамларни, айниқса аёлларни кўриб қувонаман.

Тошкентда жиноят оламининг машҳур намояндалари – «авторитет»лар кўп эди. Уларнинг аксарияти тугатилди. Баъзилари ҳозир тижорат йўлига ўтган. Лекин ёш, ҳаётни тушуниб етмаган, халқ тили билан айтганда, «ўпкаси йўқ» зуравонлар пайдо бўлаётгани аҳолини ташвишлантирмоқда. Ана шу жиноятчилар билиб қўйсин, уларга қарши шафқатсиз кураш тўхтамайди. Ҳар қандай зуравоннинг танобини тортиб қўйиш қўлимиздан келади²⁵¹.

Республикамизда ижтимоий барқарорликни таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар 1994 йилда ҳам содир этилаётган жиноятлар миқдорини камайтиришга имкон берди. 1994 йилда жиноятларнинг умумий миқдори 1993 йилга нисбатан 18,3 фоизга камайган бўлса, унинг оғир турлари бўлган баданга оғир шикаст етказиш 7,3 фоизга, босқинчилик 22,6 фоизга, талончилик 11,5 фоизга, ўғирлик 19,6 фоизга камайди.

Шуни яна бир бор таъкидлаб ўтиш лозимки, ушбу маълумотлар жамиятдаги ҳақиқий жиноятчиликни, унинг аҳволи, даражаси, тузилиши, йўналишини тўлиқ кўрсатиб бера олмайди. Жиноятчиликнинг «латент» ёки яширин қисми жамият ривожланиши, Ўзбекистон давлатчилиги учун энг хавфли ҳодисалардан бири ҳисобланади. Бу тоифага қирувчи энг кўп тарқалган жиноятлар ҳақида республикамиз Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов 1994 йил 5 майда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ўн бешинчи сессиясида сўзлаган нутқида шундай деди: «Жиноятнинг ёпик ва энг қабиҳ тури бор. Бу – коррупция ва порахўрлик. Жиноятнинг бу тури бошқарув аппаратини издан чиқарибгина қолмай, бозор асосларини ҳам барбод қилиши мумкин»²⁵².

«...Ўзбекистонда бангфурушликка, жиноятчиликка қарши олиб борилаётган шафқатсиз курашни авваламбор ўзимизнинг порлоқ келажагимиз

²⁵¹ Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. – Т., 1993. – 129-б.

²⁵² Каримов И.А. Йўлимиз мустақил давлатчилик ва тараққиёт йўли. – Т., 1994. – 21-б.

учун кураш деб биламан»²⁵³. Демократик давлат ўз фуқароларига тинч яшаш ва меҳнат қилиш имконини тўла таъминлаб бермоғи керак. Лекин, айни замонда жиноятчиликка қарши кураш шунчаки кампанияга айланиб кетмаслиги лозим. Бу иш – давлат сиёсатининг асосий принципларидан бири бўлмоғи керак²⁵⁴.

Шуни алоҳида қайд этиш жоизки, Ўзбекистонда дастлаб 1999 йил 16 февралда Тошкентда, кейин эса 2000 йилда Сурхондарё вилоятининг Сариев ва Узун туманлари, Тошкент вилоятининг Бўстонлик тумани ҳудудларида, орадан 4 йил ўтиб 2004 йил 29 мартдан 2 апрелгача бўлган даврда Тошкент шаҳри, Тошкент вилояти Қибрай тумани ва Бухоро вилояти Ромитан тумани ҳудудларида, 2005 йил май ойида Андижонда содир этилган террорчилик ҳаракатлари республикадаги кримноген вазиятга таъсирини ўтказмасдан қолмади.

Мазкур даврда жамиятда барқарорликни таъминлаш, фуқароларнинг тинчлиги ва осойишталигини асраш устувор вазифалардан бирига айланди. Ана шундай юксак мақсад-муддаоларга эришиш учун истиклол йилларида юртимизда ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлашнинг муҳим бўлини бўлган ички ишлар идоралари тизимини чуқур ислоҳ қилиш бўйича кенг қўллан, мазмун-моҳиятига қўра улкан ишлар амалга оширилди²⁵⁵.

1990 йиллар бўсағасида республикамиз ички ишлар идораларининг ҳуқуқий мақоми шаклланиши, мустаҳкамланиши билан бирга, тизимга қирувчи айрим соҳавий хизматлар фаолиятини такомиллаштириш, узарнинг ишини замон талаблари асосида қайта ташкил этиш бўйича ҳам ишлар амалга оширилди.

Ўзбекистоннинг жиноятчиликка қарши кураш борасида эришилган ижобий натижалари ва тажрибаси қўп ўтмай айниқса МДХ мақониде катта қизқиқш уй-ғотиб, эътироф этилди. Жумладан, Россия Федерациясининг собиқ Президенти Б.Ельцин 1995 йилнинг 2 мартада, уюшган жиноятчиликнинг қурбони бўлган машҳур тележурналист В.Листьевни дафн этиш маросимида сўзлаган нутқида Ўзбекистонда жиноятчиликка қарши олиб борилаётган ишлар мақтовга сазовор эканлигини айтган эди²⁵⁶.

Шуни алоҳида таъкидлаш зарурки, мустақилликнинг дастлабки йилларида ички ишлар органлари ходимлари ҳам ўз хизмат фаолиятларини амалга оширишда қўплаб мураккабликларга дуч келди. Хусусан, фуқароларнинг осойишта

²⁵³ Қаримов И.А. Янги уй қурмай туриб эскисини бузманг. – Т., 1994. – 38-б.

²⁵⁴ Қаримов И.А. Йўлимиз мустақил давлатчилик ва тараққиёт йўли. – Т., 1994. – 21-б.

²⁵⁵ Қаримов И.А. Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари ходимларига байрам табриғи // Постда. – 2007. – 25 окт.

²⁵⁶ Известия газетаси. – 1995. – 6 март.

турмушини таъминлаш, қонуний ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш сингари вазифаларни бажаришда ички ишлар ходимларидан юксак фидойиликни талаб қилди. Сабаби, жиноятчиликнинг тез суръатлар билан ўсиб борган, унинг шу пайтгача учрамаган ваҳшиёна турлари авж олган даврда, ички ишлар ходимларининг масъулиятлари ортди. Айниқса, жиноятчиларнинг хизмат вазифасини бажараётган милиция ходимларига қаршилик кўрсатгани, ҳужум қилиб ҳаётларига тажовуз қилган ҳолатлар ҳам кузатилди.

Масалан, 1993 йилда биргина Жиззах вилоятида фуқаролар томонидан милиция ходимларига нисбатан 81 марта ноқонуний ҳатти-ҳаракатлар содир этилди. Шулардан 20 та ҳолат бўйича жиноий ишлар кўзгатилди. 5 та ҳолат бўйича жиноятчилар 2 йилдан тортиб 8 йилгача ҳар хил муддатларга озодликдан маҳрум этилди. Яна шунча ҳолат бўйича судлар уларга ахлоқ тузатиш ишлари жазоси белгиланди. 4 та ҳолат бўйича тергов давом эттирилди. 3 та ҳолат бўйича судлар томонидан жиноий ишлар қўшимча терговга қайтарилди.²⁵⁷ Ушбу қисқа таҳлилдан кўриниб турибдики, бу даврда милиция ходимларига нисбатан ноқонуний ҳаракатлар мамлакатнинг бошқа ҳудудларида кўпайганлиги ва ушбу қонунбузарликларнинг кўпчилиги жазоланмасдан қолганлиги кузатилган. Шу билан бирга, бу даврда ички ишлар органлари ходимларининг ҳуқуқий ва ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишга қаратилган қонун ёки норматив ҳужжат етарли эмаслиги ҳам давр хусусияти ҳисобланади. Қабул қилинган ҳужжатларнинг ижроси яхши таъминланмаганлиги ёки амалда тўлиқ татбиқ этилмаганлиги ҳам кузатилган²⁵⁸.

Аммо шунга қарамай, Ўзбекистонда жиноятчиликка қарши кураш жадал суръатлар билан олиб борилди ва бу борада кейинги даврда ҳам сезиларли ютуқларга эришилди. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Ахборот марказидан олинган маълумотларга кўра 1998 йилда 10 нафар «жиноий обрўманд», 75 нафар жиноят оламининг «йўлбошчиси», 572 нафар шахсдан ташқил топган 142 уюшган гуруҳларнинг жиноий фаолиятига чек қўйилди. 1999 йилда эса 193 уюшган гуруҳларнинг фаолияти фoш қилиниб, шу гуруҳларда жиноий фаолият билан шуғулланган 5 та «жиноий обрўманд», 150 та жиноятчилик дунёсининг «йўлбошчиси» ва 767 аъзолари жиноий жавобгарликка тортилган бўлса, 2000 йилга келиб уюшган гуруҳларнинг сони 179 та бўлишига

²⁵⁷ Бутунбоев Н.Б. Милиция ходимларини ҳуқуқий ва ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш вазифалари // «Илғор тажриба ўрганишга Намуна» 2-сон. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Шахсий таркиб билан ишлаш хизматининг раҳбарлари билан ўтказилган Семинар-кенгаши материаллари. – Т., 1994. – 36-б.

²⁵⁸ Ўша жойда. – 35-б.

карамай 2 та «жиноий обрўманд», 182 та жиноят оламининг «йўлбошчиси», 797 та уюшган гуруҳ аъзолари қонун олдида жавоб берди»²⁵⁹.

Айнан шу даврдан диний экстремизм гоёлари билан «суғорилган», террорчилик усулига асосланган уюшган гуруҳлар ва жиноий уюшмалар томонидан давлатнинг конституциявий тузумига хавф солувчи жиноятларни содир этиш ҳоллари кўпайиб кетди. Ички ишлар вазирлиги Ахборот марказидан олинган маълумотларга қараганда, бу тоифадаги жиноятларнинг Ўзбекистоннинг истиқлол йиллари тарихида энг кўп қайд этилган даври 2000 йилга тўғри келди. Хусусан, шу йилда диний-экстремистик фаолият билан боғлиқ 1083 та жиноят иши кўзгатилиди, 1595 шахс жиноий жавобгарликка тортилди. Шу жавобгарликка тортилган шахслардан 1 та автомат, 9 та пистолет, 11 та граната, 2 та портловчи қурилма, 677 дона ўқ-дори, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумига қарши мазмундаги 25800 варақа, 9109 брошюра, 112 видео ва 645 аудио кассеталар олинган. Шу йили 2756 шахснинг турли диний-экстремистик руҳдаги оқимларга тааллуқлилиги аниқланган, шулардан 1832 киши «Ҳизбут-таҳрир» оқимига, 873 киши эса «Ваххобизм» оқимига алоқадор бўлган²⁶⁰.

Юқоридаги фактлар ва рақамлардан келиб чиқадиган бўлсак, 1999–2005 йилларда террористик усулдан фойдаланган уюшган жиноий уюшмалар томонидан давлатнинг конституциявий тузумига қарши, инсон ҳаётига, соғлиғига, мулкка, барқарорлиғига ва бошқа бир қанча муҳим объектларга зарар етказиши билан жамиятимизга катта хавф туғдирадиган жиноятларнинг ўсиб борганлигини қайд этиш мумкин. Ўзбекистондаги мураккаб сиёсий, ижтимоий-иқтисодий жараёнлар ички ишлар органлари тизимида ислохотлар ўтказилишини талаб қиларди.

Мустақиллик йилларида ички ишлар органлари тизимида амалга оширилаётган туб ислохотларни мазмун-моҳиятига кўра қуйидаги босқичларга ажратиб ўрганиш мумкин:

Биринчи босқич 1991–1999 йилларни ўзининг олиб, бу даврда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги туғрисидаги Низоми Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йил 25 октябрдаги «Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳақида»ги 270-сонли қарори²⁶¹ билан тасдиқланди. Шунингдек, ички ишлар органлари ходимлари фаолиятини

²⁵⁹ *Соттиев И.А.* Уюшган жиноятчиликка қарши курашнинг жиноий-ҳуқуқий чоралари: Юрид.фан.номз... дис. автореф. – Т., 2002. – 3–4-бетлар.

²⁶⁰ *Ушма манба.* – 4-б.

²⁶¹ Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати қарорлари тўплами. – 1991. – № 10. – 36-м.

Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 8 январдаги «Ички ишлар органларида хизмат ўташнинг вақтинчалик низомини тасдиқлаш тўғрисида»ги 16-сонли қарори ва бошқа меъёрий ҳужжатлар билан тартибга солина бошланди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва унинг жойлардаги хизматлари ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари тизимига киритилди, Ички ишлар вазирлиги «Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳақида»ги Низомга асосан ҳамда Конституция ва Мустақиллик декларациясига мувофиқ, Ўзбекистон Республикасининг давлат бошқарув органи ҳисобланиши белгиланди.

Уша даврда милиция ходимларини ўлдириш, қуролини олиб қўйиш мақсадида уларга ҳужум қилиш, уларнинг хизмат фаолиятига аралашиш ҳоллари кўпайиб борган. Бу эса меҳнаткашларнинг адолатли норозилигини келтириб чиқарган. Шу боис 1990 йил 31 октябрда «Милиция ходимларини ижтимоий ва ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя қилишни кучайтириш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни қабул қилинди²⁶².

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 8 январдаги «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идораларида хизмат ўташ ҳақидаги вақтинчалик низомни тасдиқлаш тўғрисида»ги қарори қабул қилинди. Қарор билан умумий қондалар, ички ишлар идоралари ходимларига махсус унвонлар бериш ва ундан маҳрум этиш, лавозимга тайинлаш, хизмат бўйича қўчириш ва қўтариш, аттестация, меҳнат таътили бериш, хизматдан бўшашиш, айрим тонфадаги ходимларни бошқа вазирликларга юбориш ва уларнинг хизматни ўташи масалалари ҳамда ички ишлар идоралари ходимларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари белгилаб берилди.

Ўтган йиллар давомида республика ички ишлар идоралари ўз фаолиятини Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идораларида хизмат ўташ ҳақидаги вақтинчалик низом асосида олиб борди. Бироқ шу йиллар давомида амалга оширилган ислохотлар, янгиланиш ва такомиллашиш жараёнларида қабул қилинган айрим қонуности ҳужжатлари, шу жумладан ИИВнинг буйруқлари билан мазкур низомда белгиланган айрим нормалар ҳам ўзгариб, тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритиб борилди. 1995 йилдан бошлаб милиция ходимларининг махсус кийимларн учун миллий ажратувчи белгилар жорий этила бошланди. Аввалги погонлардаги беш қиррали юлдуз ўрнига мусамман деб аталувчи саккиз қиррали юлдуз, кейин китель ёқасидаги петлицалар бекор қилиниб Ўзбекистон герби рамзидаги тимсол тақиладиган бўлди²⁶³.

²⁶² Ўзбекистон Республикаси Олий Советининг Вedomости. – 1990. – № 31-33. – 355-м.

²⁶³ Тожинов К. Давлат йўл ҳаракати хавфсизлик хизмати мустақиллик йилларида (1991–2011). – Урганч: Хоразм нашриёти. 2011. – 18-б.

Маълумки, мустақил Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идораларининг жанговар байроғи мамлакатимиз ички ишлар идоралари шон-шухрат, жасорат ва эътикод рамзидир. У Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идораларининг ҳар бир ходимини халқига ва жонажон Ватанига садокат билан хизмат қилиш, пок виждонли бўлиш, Ўзбекистон Республикасининг манфаатларини, фуқароларининг шахсини, ҳуқуқларини жинсий тажовузлардан муҳофаза қилишдек ўз зиммасига юклатилган хизмат бурчларини бор кучи ва билимини, зарур бўлса ҳаётини ҳам аямасдан мардлик ва матонат билан адо этишга даъват этади. Шу бонс ички ишлар идоралари ходимлари ҳаётида муҳим ижтимоий-сиёсий, маънавий-ахлоқий аҳамиятга эгаллигини инобатга олиб, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идораларининг жанговар байроғи тўғрисида»ги 1996 йил 26 декабрь фармони қабул қилинади. Ўзбекистон Республикасининг Давлат байроғи Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирлиги идоралари жанговар байроғининг асоси ҳисобланади ва Ички ишлар идораларининг шахсий таркиби жанговар байроқни доимо кўз қорачигидек асраб келмоқда.

Шунингдек, мустақилликнинг дастлабки йилларида мамлакатимизда жамият ҳаётининг турли соҳаларига доир қабул қилинган қонунлар ва қонуности норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари ҳам ички ишлар идоралари ҳуқуқий мақомининг мустаҳкамланиб боришига хизмат қилди. Қолаверса, бу даврда қатор қонунлар ва қонуности норматив-ҳуқуқий ҳужжатларининг ижросини таъминлаш, улардаги талабларни ички ишлар идоралари тизимига жорий этиш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, хусусан буйруқлари қабул қилиниб, ҳаётга татбиқ этилди.

Мустақилликнинг дастлабки йиллари мамлакатимизда маъмурий буйруқбозликка асосланган тузумдан демократик бошқарувга асосланган жамиятга ўтиш жараёни кечди. Ушбу жараёнда, юқорида айтилганидек, мустақил Ўзбекистон ички ишлар идораларининг ҳуқуқий мақом шаклланиб, муайян даражада мустаҳкамланиб борган бўлса-да, ички ишлар идоралари тизими жамоат тартиби ва ҳавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши кураш ва унинг олдини олиш борасидаги фаолиятини собиқ мустақил тузумдан қолган тартиб ва усуллар асосида олиб бораётган эди. Ишбу бу алфозда ташкил этиш билан эса мамлакатда тинчлик ва оқойишталикни самарали таъминлаш мушкул эди.

Ўзбекистонда 1993–1994 йилларда ички ишлар органлари тизимида содир этилган жиноятлар ўз вақтида, «иссик изи»дан, киска муддатда фош этиш билан бир қаторда жиноятларнинг олдини олиш масалаларига алоҳида эътибор қаратилиши эришилган. Биргина Бухоро вилояти Ички ишлар бошқармаси мисолида олганда ички ишлар органлари томонидан мунтазам «Мажмуа», «Тозалаш», «Тун машъали», «Назорат», «Қорадори», «Турмуш», «Ғамхўрлик», «Қидирув» каби тадбирлар ўтказиб турилди. Ушбу тадбирларга жамоат ташкилотлари вакиллари ҳам кенг жалб этилди. Натижада вилоятда тезкор вазият анча яхшиланди. Жиноятларнинг умумий даражаси пасайди. Айинкса, рецидив жиноятлар кескин камайди. Чунки вилоятда жазони ўташ муассасаларидан озод этилганлар билан ишлаш яхши йўлга қўйилди. Уларни ишга жойлаштириш, турар жой билан таъминлашга кўмаклашилди. Моддий ёрдам кўрсатиш йўлга қўйилди. Бу ишлар ижтимоий кўникма марказлари билан ҳамкорликда амалга оширилди.

1996–1997 йилларда мамлакатимизда оператив вазият мураккаб эди. Вазиятни инобатга олиб, Ўзбекистон Республикаси ИИБ тизимида тезкор-қидирув фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида лавозимларга тажрибали ходимлар тайинланишига алоҳида эътибор қаратилди. Ўша давларда асосий эътибор ички ишлар идоралари зиммасидаги масъулият юкини заррача камайтирмаслик, аксинча янада хушёр, янада огох, зийрак бўлишни тақозо этарди. Устига устак ташқи кучлар ва уларнинг мамлакатимиздаги гумашталарни тез-тез бош қўтариб турарди.

1997 йилларда террористик қўпурувчилик ҳаракатлари тез-тез содир этиларди. Бунга қарши курашиш мураккаб ва катта жисмоний ақлий сафарбарликни талаб этарди. Ўша пайтларда терроризм, экстремизмнинг асосий ўчоғи Фарғона водийси бўлганди. 1994–1997 йилларда Наманган, Фарғона, Андижонда жуда кўп жиноятлар содир этилди. Хонадонларга кириб, уларни ёппасига ўлдириб кетиш каби ҳолатлар бўларди-ю, ўша пайтда биз бунинг террорчилик ҳаракатлари эканлигини тушуниб етмаганмиз.

Эсимда бор, 1997 йил декабрь ойи эди. Сурхондарёда судланувчиларни сақлайдиган жой(изоляциятор)дан икки киши қочди. Иккови ҳам ўлимга ҳукм қилинган маҳбуслар эди. Биттаси афгон, биттаси ўзбек. Биз бир гуруҳ бўлиб бориб, 3–4 кун ўша ерда ишладик, улар чегарадан ўтиб кетмасиданоқ ушлашга муваффақ бўлдик. У ишни тугатишимиз билан Намангандаги мудҳиш қотиллик ҳақида хабар берилди. Давлат автомобиль назоратида ишлайдиган Бокижон Убайдуллаев деган майорни хотин-болаларининг олдида қийнаб, бошини танасидан жудо қилишган ва бошини Наманган вилояти Ички ишлар

бошкармаси бошлиғининг биринчи ўринбосарини дарвозасига осиб кетишган. Мен Сурхондарёдан тўғри Наманган вилоятига жўнаганман ва ўша ерда 6 ой иш олиб борганмиз. Бу билан бизнинг соҳа ходимлари юрт осойишталиги учун ўз ҳаловатидан кечиб, кеча-ю кундуз ишлашларини айтиш жонз.

1997 йилдан бошлаб республикада шов-шувга сабабчи бўлган жиноий гуруҳлар қўлга олина бошланди. Жумладан, Д. Ю. Холматов бошчилигидаги 9 нафар жиноятчилар томонидан содир этилаётган босқинчилик ва машина олиб қочиш каби жиноятларни содир этган уюшган гуруҳ қўлга олинган.

1998 йилда Фарғона вилоятида ашаддий жиноий гуруҳлар ака-ука Челишевлар бошчилигидаги қасддан одам ўлдириш билан шуғулланган жиноятчилар, 1998 йилда Андижон вилоятида М.Керболаевлар бошчилигидаги ҳайдовчиларни ўлдириб машиналарини тортиб олиб ўзлаштираётган уюшган жиноий гуруҳларнинг фаолиятига чек қўйилди.

1998 йилда Тошкент шаҳрида автомобиль ҳайдовчиларига нисбатан мунтазам равишда босқинчилик жиноятларини содир этиб келаётган Олег Цай бошчилигидаги уюшган жиноий гуруҳлар, Қозоғистон ва Ўзбекистон фуқароларидан ташкил топган йигирма кишидан иборат Б.Нижёзов бошчилигидаги уюшган жиноий гуруҳлар томонидан мунтазам равишда босқинчилик, талончилик, қасддан одам ўлдириш жиноятларини содир этиб келган жиноятчилар тўдаси қўлга олиниб одил судловга топширилган.

1999 йил 16 февралда содир этилган террористик актларни фож этиш мақсадида ИИБда тузилган тезкор гуруҳ томонидан террористик актларнинг ташкилотчилари ва фаол иштирокчиларни Баҳром Абдуллаев, Қозимбек Зокиров, Муҳаммад Абдурахмонов, Зоҳиджон Деконов, Зокиржон Ҳасанов ва Талъатбек Нурлиевлар бошчилигидаги 22 нафар жиноятчидан иборат уюшган жиноий гуруҳ қўлга олиниб одил судловга топширилган.

Сўз юритаётган ўша таҳликали йилларда ички ишлар органларининг тезкор хизматлари оғир синовлардан шараф билан ўтди. Жиноятчиларнинг аксарияти айнан шу хизмат ходимлари томонидан қўлга олинди. Андижонда бир гуруҳ ашаддий террорчиларнинг йўқ қилиниши-чи? Ёки Тошкент ва Сурхондарё вилоятларининг тоғли ҳудудларига террорчиларнинг суқилиб киришга уринганини олиб қўрайлик, ўша кезлари ватанфурушларга қарши ўтказилган жанговар операцияларда тезкор хизматларнинг ходимлари фаол катнашди.

Шу ўринда Янгйободда рўй берган воқеаларга батафсилроқ тўхталишни лозим топдик. Аввало таҳлилий маълумотномадан парча келтирсак: «1999 йил 15 ноябрда соат 12:00да Угам-Чотқол миллий боғида (Охангарон

тумани ҳудудида) Қуриқлаш инспекциясининг бошлиғи Н. Исаев, инспекторлар – ака-ука Заулошинлар ва В. Соболев 14 нафар кишидан иборат қуролланган гуруҳни кўриб қолишади. Ўртада бўлиб ўтган отишма чоғида Заулошинлар ва В. Соболев жиноятчилар томонидан ўлдирилган. Н. Исаев ва бир жангари яраланади. Ярадорга тиббий ёрдам кўрсатиш учун уч жангари П. Заулошинга тегишли «Нива» русумли машинада Ангрен шаҳар марказий касалхонасига келишади. Қайтишда Н. Исаев машинадан сакраб тушиб қочинга улгуради.

Бундан хабар топган Янгиобод шаҳар ИИБ бошлиғи В. Говорухин, унинг ўринбосари Б. Пулатов ва ЖҚБ катта тезкор вакили А. Қорабоев иккита АКМ автомати ва битта ПМ русумли туппонча билан қуролланиб, «Янгиобод» сайёҳлар базаси томон йўл олишади. Ходимлар у ерда олдиндан ўрнашиб олган жангарилар томонидан отиб ўлдирилади. Ички ишлар ходимларининг қуроллари ўғирланади.

Бўлиб ўтган мудҳиш воқеа ҳақида республика ИИБга шу кунни соат 22:00да хабар келиб тушиши билан Вазирлик раҳбарияти бошчилигида тажрибали ходимлардан иборат махсус гуруҳ ташкил этилиб, зудликда воқеа жойига етиб борилади. «Янгиобод» сайёҳлар базаси тезда кўздан кечирилиб, мавжуд тезкор вазият таҳлил этилди. Жангариларни йўқ қилиш бўйича махсус режа ишлаб чиқилди ҳамда тезкор гуруҳ аъзоларига тегишли вазифалар белгилаб берилди.

Тонг отиши билан ички ишлар ходимлари вертолётда осмонга кўтарилди. Қўп ўтмай тўрт жангари топилади. Улар таслим бўлишдан бош тортади. Олиб борилган қисқа жанг натижасида улар йўқ қилинади.

Орадан бир неча кун ўтгач, ички ишлар ходимлари ўн нафар диний-экстремистнинг изига тушинишга ҳам муваффақ бўлишди. Улар тоғ тепасида жойлашган қўرғончага ўрнашиб олиб қаттиқ қаршилиқ кўрсатишган. Ички ишлар ходимлари ўқ ёмғирлари остида қадам бақадам тепага кўтарилиб душманни яқсон қилишга эришади.

Жангарилар теварак-атрофни миналаштирган эди. Сапёрларимиз барча миналарни зарарсизлантирди. Вазифа шараф билан бажарилади».

Тезкор фаолият олиб боровчи ходимлар томонидан Республикамиз ҳудудларида уюшган жиноятчиликка қарши кескин чоралар кўрилди. Жумладан, 2000 йилда жиноий обрўмандлар 5 нафар, жиноий етакчилар 210 нафар, ўта хавфли рецидивистларнинг 100 нафари жиноий жавобгарликка тортилган. 2000 йилларда чегараларимиздан айланма йўллар орқали

қўшни давлатлардан кириб келган қуролланган жиноий гуруҳларнинг 32 нафари қўлга олинди, улардан 4 дона автомат, 4 дона жанговар граната, 3 дона тўппонча, 280 дона жанговар ўқлар, 100 килограмдан ортиқ гиёҳванд моддалар олинган.

2000 йилда Тошкент шаҳрида ўн бешдан ортиқ талончилик жиноятларини содир этган Р.Д. Кашаков ва В.В. Колоколовлар бошчилигидаги уюшган жиноий гуруҳлар аниқланиб ушланган ва уларнинг фаолиятига чек қўйилган.

Терроризм халқаро хусусиятга эга глобал ҳодиса. Унга қарши курашда муваффақиятга эришиш учун жаҳон тажрибасидан хабардор бўлиш талаб этилади. Шу боис қўллаб текор ходимларнинг АҚШ, Германия, Туркия, Хитой, Россия, Исроил, Жанубий Корея, Япония ва бошқа МДХ давлатларига малака ошириб келишлари йўлга қўйилди.

Шу ўринда эслаш жоизки, ўша йилларда, биринчи навбатда, ходимларнинг саломатлигига катта эътибор қаратиларди. 1997 йил Ички ишлар вазирлиги Марказий госпиталини қайта таъмирлаш бўйича Ички ишлар вазирлигида махсус штаб тузилиб, госпитал тўлиқ қайтадан таъмирланиб, ҳудуди тўлиқ қўқаламлаштирилди. 1998 йилда ИИБ Марказий госпиталида ўта оғир шароитлардаги ходимлар хизмати, уларнинг руҳий таскин топтириш ва саломатликларини тиклашни кечиктирмаслик мақсадида реабилитация маркази куриб битказилди. Госпиталда хирургия жарроҳлик блоки ташкил қилиниб, хориждан юрак-қон томирларининг интервенцион амалиётини бажаришга мўлжалланган тиббий аппаратлар олиб келинди. Бундай ноёб тиббий аппаратлар ўша пайтда фақатгина академик Воҳидов номидаги ихтисослаштирилган жарроҳлик илмий-амалий тиббиёт марказида мавжуд эди. Бундан ташқари, вазирлик Марказий госпитали диагностика бўлимига 1,5 миллион АҚШ доллари қийматидаги 128 кесимли МРСКТ аппарати хориждан келтирилдики, ундан ҳозирга қадар фойдаланиб келинмоқда. Ушбу аппаратлардан фойдаланишни йўлга қўйиш учун бир гуруҳ шифокорлар Голландияга ўқишга юборилди.

1999 йил 16 ФЕВРАЛЬ ВОҚЕАЛАРИ

1999 йил 16 февраль кунн бир гурух шахслар томонидан Тошкент шаҳрининг 5 та маъмурий бинолари олдида Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти ҳаёти ва амалдаги конституциявий тузумга тажовуз қилишга қаратилган террорчилик ҳаракатлари содир этилди.

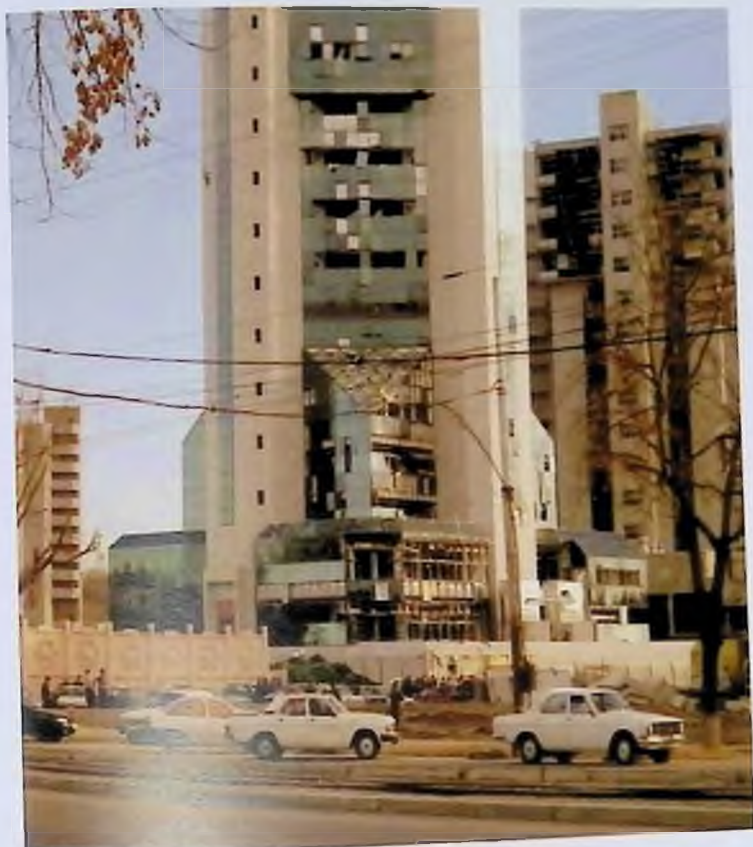

Ўзбекистон Республикасининг Вазирлар Маҳкамаси биноси

Қўпоровчилик ҳаракатлари натижасида 13 нафар фуқаро ҳаётдан қўймоған, 100 дан ортиқ фуқаро турли жароҳат олиб касалхонага ётқирилган, 3 нафар ички ишлар органлари ходимлари яраланиб, уларнинг 1 нафари вафот этган. Бир неча машина ёниб кетди, жабрланганларнинг деярли барчаси тинч аҳоли вакиллари эди.

Мазкур ҳолат юзасидан қўрилган тезкор чора-тадбирлар натижасида ушбу қўпоровчилик ҳаракатларига алоқадор шахслар қўлга оlinиб, қонуний жазога тортилди.

Ўзбекистон Республикаси Миллий банки биноси

Маъмурий буйруқбозликка асосланган тузумдан қолган тартиб ва усуллар асосида фаолият юритаётган ички ишлар идоралари ўзининг асосий вазифаларини самарали бажара олмай қолди. 1999 йил 16 февралда Тошкент шаҳрида содир этилган террорчилик ҳаракатлари буни тўлиқ тасдиқлади.

1999 йил 16 февраль куни соат 11:00 га яқин мамлакатимиз пойтахти Тошкентда, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси биноси ёнида кучли портлаш содир этилган эди. Натижада бинога катта зарар етди. Унинг атрофидаги айрим иморатларининг ойналари чилпарчин бўлди. Бу ёвузликлар мамлакатимиз мустақиллигини, эришаётган ютуқларимизни кўра олмаётган қабилх ниятли қучларнинг ишн эканлиги аён бўлди. Чунки бу хунрезлик ортидаги асосий мақсадлардан бири мамлакатимиз Президенти Ислам Каримовнинг ҳаётига тажовуз қилиш эди. Шу куни соат 11:00 да Вазирлар Маҳкамасида мамлакатимиз ҳукуматининг 1998 йил якунилари ва 1999 йилдаги иш режаларига бағишланган мажлиси бошланиши, унда Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислам Каримов иштирок этиши кўзда тутилган эди. Шукурки, ёвуз ниятли қучлар ўзларининг манфур ниятларига ета олмадилар. Ўзбекистон Президенти ва ҳукуматининг барча аъзолари соғ-саломат, зарар кўрганни йўқ.

Иккинчи босқич 1999–2001 йилларини ўз ичига олади. Бунда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 12 апрелдаги «Тошкент

шаҳрида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш концепцияси тўғрисида»²⁶⁴ қарори билан республикада тинчлик ва оқойишталикни сақлаш, мустақиллигимизни асраш, жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш тизимида туб ислохотларни амалга оширишни такозо этди. Мазкур концепция асосида ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг ташаббуси билан жамиятда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминловчи янги тизимни шакллантиришга қаратилган ислохотлар амалга оширилди.

Ушбу қарор асосида ички ишлар идораларининг асосий куч ва воситалари бевосита аҳоли яшайдиган турар жойларга йўналтирилди. 2001 йилда Тошкент шаҳрида 444 та маҳалланинг барчасида милиция таянч пунктлари ташкил этилиб, уларда 1200 га яқин профилактика инспекторининг фаолияти йўлга қўйилди. Қарор билан Тошкентда ички ишлар идораларининг патруль-пост ва профилактика хизматларининг тизими ва тузиллишида бир қатор ўзгаришлар амалга оширилди. Жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш мақсадида Тошкент шаҳрида милиция таянч пунктлари ташкил этилиб, 2500–3000 кишига 1 нафар профилактика инспектори хизмат қўрсата бошладди. Тез орада бу борада қилинган ишлар ўз самарасини бера бошладди²⁶⁵.

Шундан сўнг, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1999 йил 26 февраль «Ўзбекистон Республикаси паспорт тизимини такомиллаштириш ҳақида»ги ПФ-2240-сон фармони билан янги таҳрирдаги «Ўзбекистон Республикасида паспорт тизими тўғрисида»ги низоми қабул қилиниб, унда Ўзбекистон фуқароларига паспорт бериш, қайд қилиш, рўйхатга олиш ва рўйхатдан чиқариш билан бирга паспорт тизими қоидаларини бузганлик учун жавобгарлик тартиби белгиланди. Бу ички ишлар органларининг маъмурий ҳудудда паспорт тизими қоидаларига риоя қилиш билан боғлиқ фаолиятини тартибга солди.

2000 йилга келиб, диний ниқоб остидаги террористик ташкилотларнинг Ўзбекистоннинг тинчлиги ва барқарорлигига хавф туғдириши ички ишлар органлари фаолиятини янада такомиллаштиришни талаб этарди. Жумладан, террористик гуруҳлар ва уларнинг чет эллардаги раҳнаомлари Ўзбекистондаги барқарорликни издан чиқариш йўлидаги қабих иниятларидан қайтмади. 2000 йил август ойида Сурхондарё вилоятининг Сарносий тумани тоғли ҳудудларига Тожикистон орқали жангарилар гуруҳи кириб келгани аниқланди. Ички ишлар вазирлиги, Миллий хавфсизлик хизмати ва Мудофаа вазирлиги ҳамкорлигида икки ой давом этган қидирув ишлари ва ўтказилган жанговар операциялар натижасида Сарносий ва Узун туманлари ҳудудига жойлашиб олган жангарилар гуруҳи йўқ қилинди²⁶⁶.

²⁶⁴ Ма'мурий ҳуқуқ: Дарслик / Н.Т. Одилқориев, Ў.С. Исмоилов, Н.Т. Исмоилов ва бошқ. – Т., 2010. – 572-б.
²⁶⁵ Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Т. 10. – Т., 2000. – 101–102-бетлар.

²⁶⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримов фаолияти хронологияси. 1-ж. (1989–2005 йиллар). – Т.: Ўзбекистон, 2006. – 196-б.

1999 йил 30 март кунн Хоразм вилояти Питнак шаҳрининг «Саримой» блок постада террорчилик гуруҳи томонидан «Тошкент-Урганч» йўналишини бўйлаб ҳаракатланаётган автобуснинг ҳайдовчиси ва 25 нафар йўловчилари гаровга олинган. Ўтказилган тезкор талбирлар натижасида 4 нафар жиноятчи йўқ қилиниб, бир нафари қўлга олинган, гаровга олинган фуқаролар озод қилинган.

1999 йил ноябрда Тошкент вилояти Янгибод туманида Тожикистон Республикасидан кириб келган террорчилик гуруҳларининг ҳужуми кенг қўламли ақсилтеррор тадбирлари натижасида тўхтатилиб, ушбу жангарилар йўқ қилинган.

2000 йил июль-август ойларида Тошкент ва Сурхондарё вилоятларининг тоғли ҳудудлари орқали республикамиз ҳудудига Тожикистон ва Қирғизистон республикаларидан қурол-аслаҳа ва озик-овқатлар учун яширин жойларни тайёрлаш, ҳарбий киемлар ва ҳукук-тартибот ҳолимларига нисбатан диверсион-террористик ҳаракатларни содир этиш мақсадида террорчилик гуруҳлари кириб келган.

Ушбу гуруҳлар фаолиятига қарши ўтқазилган кенг қўламли ақсилтеррор тадбирлари давомиди жангарилар йўқ қилиниб, катта миқдордаги қурол-хроғ, ўқ-дори ва қалбақа чет эл палюталари олинган.

**МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ТЕРРОРЧИЛИК ВА КУПОРУВЧИЛИК
ХАРАКАТЛАРИНИ БАРТАРАФ ЭТИШ, ЖИНОЯТЧИЛАРНИ УШЛАШ
ХАМДА ХИЗМАТ ВАЗИФАСИНИ БАЖАРИШ ВАҚТИДА ВАФОТ
ЭТГАН ХОДИМЛАР ХЕЧ ҚАЧОН УНУТИЛМАЙДИ**

кэпитан-лейтенант
Н. Ибролов
Тайлоқ т. (1991 й.)

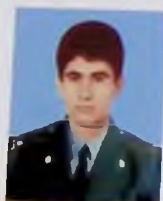
кичик сержант
Н. Андусов
Тошкент ш. (1992 й.)

майор
Р. Миртошев
Ўзбекистон т. (1992 й.)

сержант
С. Назимов
Зангиота т. (1992 й.)

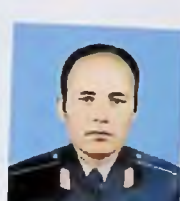
кэпитан-лейтенант
М. Аркадиев
Ўзбекистон т. (1992 й.)

кэпитан сержант
Б.М. Кучкарров
Ўзбекистон т. (1994 й.)

сержант
Ж. Ражабов
Ургач т. (1998 й.)

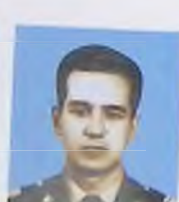
кичик сержант
К. Рузметов
Ургач т. (1995 й.)

кэпитан
А. Толмачев
Ўзбекистон т. (1998 й.)

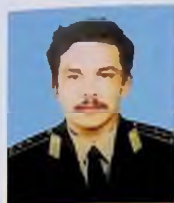
кэпитан сержант
Н. Кунибоев
Ўзбекистон т. (1998 й.)

кэпитан сержант
Р. Абдушев
Наманган ш. (1997 й.)

кичик сержант
С.М. Абдуразимов
Туракусон т. (1998 й.)

капитан
И.И. Насимов
Янгйўл ш. (1997 й.)

кичик сержант
У. Журав
Учкурчи ш. (1997 й.)

лейтенант
Б. Кентаев
Кубрай ш. (1997 й.)

кичик сержант
Х. Рузубов
Денов ш. (1997 й.)

майор
М. Туреънов
Наманган ш. (1997 й.)

майор
Б. Убайдуллоев
Наманган ш. (1997 й.)

капитан сержант
Р.К. Абботов
Наманган ш. (1997 й.)

сержант
Б. Бузгалиев
Сунгачирлик ш. (1998 й.)

капитан
Б.К. Матризов
Хазорлик ш. (1998 й.)

сафдор
Ж. Очиллов
Хатирчи ш. (1998 й.)

старшина
С. Рахимова
Гиссарлик ш. (1998 й.)

майор
Ф. Умаров
Самарканд ш. (1998 й.)

старшина
М. Фаёзов
Самарканд ш. (1998 й.)

кичик сержант
М. Эргашев
Сарканд ш. (1998 й.)

капитан
Р.Р. Васильев
Чирчик ш. (1998 й.)

капитан
Б. Матризов
Хазорлик ш. (1998 й.)

сержант
О. Мухамедов
Тошкент ви. (1999 й.)

капитан
Б. Ризаев
Келес т. (1999 й.)

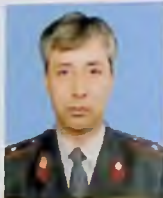
старшина
Ф.О. Собиров
Ургач т. (1999 й.)

лейтенант
Р.К. Тулаганов
Тошкент ш. (1999 й.)

сержант
Н.А. Уринова
Тошкент т. (1999 й.)

майор
А.С. Карабаев
Алтиреш т. (1999 й.)

лейтенант
Т.В. Сагадуллина
Тошкент ш. (2000 й.)

сержант
Ф. Абдуллаев
Термиз ш. (2000 й.)

сержант
С.И. Бекмурзаев
Депов т. (2000 й.)

лейтенант
Г.З. Ражабов
Идждунов т. (2000 й.)

кичик сержант
А.Ж. Тонкуллов
Китоб т. (2000 й.)

сержант
Б.Д. Хошимов
Асака т. (2000 й.)

кичик сержант
А.Ж. Заиннаб
Бонжасит ш. (2000 й.)

сержант
Э.Д. Заиннаб
Чирчик ш. (2000 й.)

сержант
А. Бектаев
Тошкент т. (2000 й.)

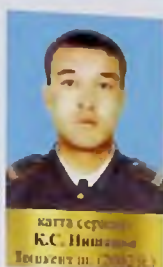
капитан
У. Зокиров
Маргилон ш. (2000 й.)

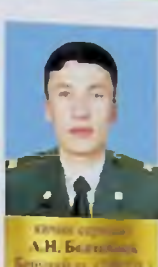
1-дэпутат
О. Инозов
Қўқон ш. (2008 й.)

лейтенант
В. Отомухамедов
Тошкент ш. (2003 й.)

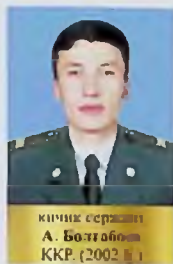
капитан
К.С. Нисханов
Тошкент ш. (2002 й.)

капитан
А.Н. Бектуров
Бухоро ш. (2002 й.)

капитан
М. Абдуллин
Олмалик ш. (2002 й.)

капитан
А. Болтабоев
ККР. (2002 й.)

капитан
Ф. Мунов
Самарканд ш. (2002 й.)

капитан
К. Нigmatov
Бухоро ш. (2002 й.)

сержант
А.Х. Сайдуллаев
Тошкент ш. (2003 й.)

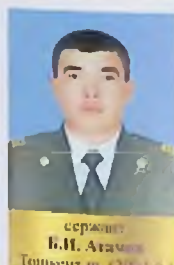
капитан лейтенант
К. Отажонов
Янгилик ш. (2002 й.)

капитан лейтенант
А. Юлбарисhev
Қўш Чирчиқ ш. (2002 й.)

капитан лейтенант
Ф.Р. Тирконов
Тошкент ш. (2004 й.)

сержант
Б.Н. Атамов
Тошкент ш. (2004 й.)

капитан сержант
Н.М. Норисhev
Тошкент ш. (2004 й.)

капитан сержант
З.М. Азимов
Қийрат ш. (2004 й.)

капитан сержант
С. Каримов
Тошкент ш. (2004 й.)

капитан сержант
Н. Нориев
Қибрай т. (2004 й.)

кичи лейтенант
А. Сафаров
Шўрчи т. (2004 й.)

капитан сержант
Х.С. Жиллов
Булукбоши т. (2005 й.)

лейтенант
А.А. Джурабоев
Олтинкул т. (2004 й.)

капитан
Ш.У. Зоиров
Ангрен т. (2005 й.)

капитан сержант
И.Т. Мамасайидов
Жалқудук т. (2005 й.)

капитан
С.Х. Махмудов
Ангрен т. (2005 й.)

лейтенант
Н. Нигматов
Хужобод т. (2005 й.)

кичи сержант
М.М. Бойдаёров
Ангрен т. (2005 й.)

сафдор
Н.Б. Ностров
Итбоскан т. (2005 й.)

капитан сержант
У.Т. Хамраёв
Итбоскан т. (2005 й.)

сержант
Ж.А. Эргашев
Қўргонтепа т. (2005 й.)

кичи сержант
Н.З. Турраев
Шахрисабз т. (2005 й.)

капитан сержант
М.Н. Хасоев
Шахрисабз т. (2005 й.)

капитан лейтенант
А.У. Эргашев
Итбоскан т. (2005 й.)

кичи сержант
Д.У. Рустамов
Қўргонтепа т. (2005 й.)

подполковник
М.Т. Рустамов
Алданжон ш. (2005 й.)

катта лейтенант
М.О. Хошимов
Алданжон ш. (2005 й.)

сафосёр
Н. Рузимов
Норин т. (2003 й.)

лейтенант
Н. Ташмуров
Хонобод ш. (2005 й.)

кичик сержант
Ж. Эргашев
Қўрғонтепа т. (2005 й.)

лейтенант
О. Номонов
Сўғд вилояти. (2006 й.)

катта лейтенант
Н. Рахимов
Поп т. (2006 й.)

кичик сержант
Н. Мирзаев
Пёскент т. (2007 й.)

катта лейтенант
Ғ.Ғ. Ташмуров
Тошкент т. (2005 й.)

сержант
Ж.О. Усмонов
Қаттақўрғон т. (2008 й.)

сержант
Б. Қўлназаров
Новбаҳор т. (2008 й.)

капитан
Б.А. Холматов
Алданжон ш. (2008 й.)

подполковник
Х.Д. Асатлов
Қибрай т. (2009 й.)

майор
Е. Алымов
Тошкент т. (2010 й.)

лейтенант
О. Тўраев
Асака ш. (2009 й.)

сержант
С. Қўсмўратов
Пасткартон т. (2009 й.)

майор
Б. Бўзанхўшшин
Қўбрай т. (2011 й.)

сержант
С. Жўмаев
Қармана т. (2011 й.)

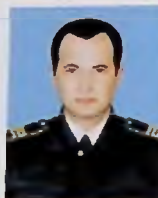
одинй аскар
Ғ. Тулаев
Қасби т. (2011 й.)

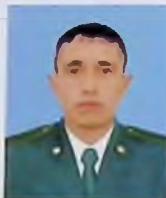
сержант
Ё. Қолдирон
Норин т. (2011 й.)

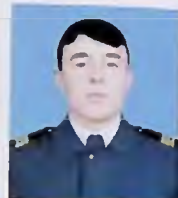
ичкинй сержант
С. Ашуров
Ғайлов т. (2012 й.)

сержант
А. Султонов
Алликатай т. (2012 й.)

сафдор
О. Маърупов
Қува т. (2013 й.)

сержант
А. Умринокан
Янгиқўрғон т. (2013 й.)

ичкинй сержант
Ж. Қолдирон
Ургут т. (2013 й.)

сафдор
Б.У. Эргашев
Тошкент и. (2013 й.)

лейтенант
Н. Ёдгоров
Жиззах т. (2014 й.)

сафдор
Д. Яқубов
Янгиарок т. (2015 й.)

капитан
Т. Мирзажонов
Тошкент и. (2016 й.)

майор
Н. Юсупов
Фарғона и. (2016 й.)

ичкинй сержант
Б. Мирзаев
Ангрен и. (2017 й.)

лейтенант
Д. Ортиев
Фарғона т. (2017 й.)

сафдор
А. Шодмонов
Каттакўрғон ш. (2017 й.)

подполковник
А. Тошга
Сирғали т. (2020 й.)

майор
А. Шодмонов
Тошкент ш. (2020 й.)

подполковник
А. Эргашев
Тошкент ш. (2020 й.)

капитан сержант
С. Умаров
Тошкент ш. (2020 й.)

Юқоридаги нохуш ва салбий ҳолатлардан маълум бўлдики, шиддат билан ўзгариб бораётган замон ва унинг таъсирида жиноятчиликнинг янги турларининг келиб чиқишида бу тизимда туб ўзгаришларга эҳтиёж сезилган эди. Шу билан бирга, 2000 йилларгача амалга оширилган ислохотлар ички ишлар органларида таркибий ва тузилмавий ислохотларни назарда тутмаган эди. Биринчи Президент таъбири билан айтганда, «Ички ишлар идоралари тизимида олиб борилаётган ислохотларда фуқароларни ва жамиятни террорчилик, қўпурувчилик хуружларидан, барча шаклдаги экстремизм, уюшган жиноятчилик каби жиноят қўриқиларидан ишончли ҳимоя қилишни таъминлайдиган тизимни шакллантириш, ички ишлар идораларини шахс ҳуқуқлари ва эркинликларини, жамоат тартиби ва фуқаролар ҳафсизлигини ҳимоя қилишнинг ишончли гаровига айлантириш асосий мақсад қилиб қўйилди»²⁶⁷.

Ўша даврда мамлакатда юз берган ҳодисалар таҳлилидан келиб чиқиб, этар экан Ички ишлар вазирлиги раҳбарияти амалга оширилган ислохотларда жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш, турли ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш мақсадида, аввало, ички ишлар органларининг кўйин бўғини бўлмиш профилактика хизматини такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратиш зарурлиги ҳақида ҳукумат раҳбарларига маълумот берилди ва келишиб олинди. Чунки ушбу соҳа ходимлари асосан аҳоли ўртасида фаолият юритиб, фуқаролар дарду ғами билан яшайди. Кишиларнинг юриш-туриши, оилавий аҳволи, нима ишлар билан машғул эканлигини яхши билади. Бу эса ўзи хизмат қилаётган криминоген вазиятдан доимо хабардор бўлиб туриш ва тегишли чора-тадбирлар қўриш имконини беради.

Дарҳақиқат, ўша давларда мамлакатимиз маҳаллаларида гузарлар қўрилиши қўпайган эди. Маҳаллаларда жой пайдо бўлди. Қаерда ўтириш, қаерда йиғилиш, мажлис ўтказиш, қаерда ҳар хил тадбирларни ўтказиш керак бўлса, маросим, тўйларни ўтказиш ва шунга ўхшаш тадбирларни ўтказиш имконияти пайдо бўлган эди.

Лекин профилактика инспектори фаолият қўрсатиши учун маҳаллада жой йўқ эди. Бир маҳаллада воқеа бўлдими, одамлар қаерга бориб профилактика инспекторини топади. Ё бир воқеанинг олдини олиш учун

²⁶⁷ Қаримов И.А. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурашимиз. Т.7. – Т., 1999. – 403–404-бетлар.

«профилактика инспектори» деган одам қандайдир ўзининг кучи билан, керак бўлса ўзига берилган ваколат билан ишлаши кераклиги чуқур англанди. Шундан сўнг Президент даражасида икки-уч ой мобайнида ҳар бир маҳаллада профилактика инспекторининг алоҳида хонаси бўлиши кераклиги тўғрисида топшириқ берилди. Алоҳида телефони бўлиши шартлиги белгиланди. У пайтда уяли телефон йўқ эди. Кимнинг уйида телефон бўлмаса, чопиб борганда у ерда масъул ходим бўлиши кераклиги ва масъул ходим барча воқеадан хабардор бўлиб туриши шартлиги вазифа этиб белгиланди.

Амалга оширилган ислохотлар ва қўрилган аниқ чоралар натижасида мамлакатимизнинг ҳар бир маҳалла, энг олис, чекка кишлоқ ва овуллариғача халқ билан ишлайдиган, унинг дарду ғамига ҳамдард, қувончу ташвишига шерик бўлишга қодир профилактика инспекторлари фаолият кўрсатишига эришляди.

Учинчи босқич бевосита Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Тошкент шаҳрида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш Концепцияси тўғрисида»ги 1999 йил 12 апрель қарори асосида республикада тинчлик ва осойишталикни сақлаш, мустақиллигимизни асраш, жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш тизимида тўб ислохотларни амалга ошириш билан боғлиқ. Шу бонс юқорида кўрсатилган концепция асосида ҳамда Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислон Каримовнинг ташаббуси билан жамиятда жамоат тартиби ва хавфсизликни таъминловчи янги тизимни шакллантиришга қаратилган ислохотлар амалга оширилди.

Дарҳақиқат, соҳада амалга оширилаётган ислохотлар жиноятларнинг ҳар қандай кўринишларини ёки давлат, жамият ва халқ учун хавф тугдирадиган ҳар қандай ҳолат ёки ҳаракатни зудлик билан фoш этишга, уларнинг олдини олишга, мамлакатимизда тинчлик ва осудаликни таъминлашга қаратилди. Шу ўринда қайд этиш жоизки, 2001 йил 27 мартда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида»ги фармони қабул қилинди ва муҳим аҳамият касб этди. Унда ички ишлар идоралари тизимидаги камчиликлар ва муаммолар, уларни бартараф этиш йўллари, бир сўз билан айтганда, ички ишлар идоралари олдида турган долзарб вазифалар аниқ ва равшан кўрсатиб берилган.

Хусусан:

– бу даврда пойтахт Ички ишлар бош бошқармасининг тузилиши ислох қилинди;

– ички ишлар идоралари участка инспекторлари бўлинмалари негизда профилактика инспекторлари институти ташкил этилди;

– ҳар бир маҳаллада ички ишлар идоралари таянч пунктлари ташкил этилди;

– ички ишлар идораларининг хизматлари аҳоли, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан яқин ҳамкорлик қила бошлади;

– ички ишлар идоралари анча ҳаракатчан бўлиб қолди ва содир этилаётган жиноятларга тезкор чора кўриш амалиёти шаклланди; шаҳарда криминоген вазият барқарорлашди.

Юқорида зикр этилган фармоннинг ижросини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг:

2001 йил 21 апрелда «Криминал, уюшган жиноятчилик, терроризм ва наркотрафикка қарши курашни кучайтириш чоралари тўғрисида»;

2001 йил 7 майда «Жиноятчиликка қарши курашда ИИВнинг тергов бўлинмалари ролини кучайтириш тўғрисида»;

2001 йил 18 майда «Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш чоралари тўғрисида»;

2001 йил 31 майда «Ўзбекистон Республикасида патруль-пост хизмати ва жамоат тартибини сақлаш фаолиятини такомиллаштириш тартиби тўғрисида»;

2001 йил 6 июнда «Жиноятчиликка қарши курашда ИИВ профилактика хизмати ролини кучайтириш тўғрисида»;

2001 йил 25 июнда «Ўзбекистон Республикасида ёнғин хавфсизлиги тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорлари қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг юқоридаги фармони ва унинг асосида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 6 июнда қабул қилган «Жиноятчиликка қарши курашда ИИВ профилактика хизмати ролини кучайтириш тўғрисидаги» қарорига кўра республикаимизнинг барча кишлокларида, овулларида ва энг чекка аҳоли яшайдиган жойларида ҳам халқ билан ҳамнафас бўлиб, унинг дарди, ғами ва ташвишлари билан яшайдиган профилактика инспекторлари фаолият кўрсатишига асос солинди. Бундан қўзланган асосий мақсад маҳаллаларда профилактика инспекторлари

сонини кўпайтириш, маҳалла аҳли билан ишлаш, маҳаллага таяниш, халқ ичига кенгрок кириб боришдан иборат эди ва бу амалда таъминланди. Ўша даврда халқимиз олиб борилаётган ишлардан коникиш ҳосил қилиб, «бизнинг қишлоққа ҳам профилактика инспектори етиб келди», деб гапирадиган бўлган эди.

Бундан ташқари, ИИВнинг вазирлик шахсий таркибининг янги намунадаги кийим-бош (форма)га ўтказиш борасида 2001 йил 4 август фармойиши ҳам қабул қилинди.

Мазкур босқичда ички ишлар органларининг моддий техника базаси ва соҳавий хизматлар билан ҳамкорлиги такомиллаштирилди ҳамда ходимларни моддий рағбатлантириш ва ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоялашга эътибор қаратилди. Ислохотларнинг бутун республика ички ишлар идоралари тизимида ўтказилишини таъминлади.

Натижада республикамизнинг энг чекка қишлоқ, овул ва маҳаллаларида милиция таянч пунктлари ташкил этилиб, уларда профилактика инспекторларининг фаолияти йўлга қўйилди. Бу эса ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жиноят содир этилишига олиб келадиган сабаб ва ҳолатларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш борасидаги ишларни тубдан қайта қўриб чиқиш ва кучайтириш имконини берди, мамлакатимизда жиноий вазиятнинг сезиларли даражада соғломлашувини таъминлади.

Жамоат тартиби ва ҳавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда жамоатчиликнинг иштирокини такомиллаштириш мақсадида, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳузурида «Яраштириш комиссияси» ва «Маҳалла посбони» жамоат тузилмаларининг фаолияти йўлга қўйилди.

Ислохотлар жараёнида жамоат тартиби ва ҳавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жиноятчиликка қарши кураш билан бирга ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ўтказишни, фуқаролар ҳуқуқий маданиятини оширишни самарали ташкил қиладиган; барча йўналишлардаги вазифаларни кечаю кундуз бажариш имконини берадиган; маъмурий ҳудуднинг ўзида ички ишлар идоралари барча хизматларининг ўзаро, уларнинг жамоат тузилмалари билан самарали ҳамкорлигини таъминлайдиган тизимнинг асосий қўни бўғини – милиция таянч пунктлари шаклланди.

2001 йилдан бўён «Намунали милиция таянч пункти» қўриқ-танловининг ўтказилиб келинаётганини алоҳида таъкидлаш жоиз. Мазкур танлов асносида

яхши натижага эришаётган милиция таянч пунктлари тажрибаси, эришган ютуқлари кенг оммалаштирилмоқда. Бу, ўз навбатида, бошқа милиция таянч пунктлари учун намуна вазифасини ўтамоқда. Кўрик-танловда нафақат профилактика инспектори, балки ёш авлод химоячиси, обод ва осойишта маҳалла раиси, фидойи маҳалла раёсони, маърифатпарвар маслаҳатчи, хотин-қизлар қўмитаси бошланғич ташкилотининг ибратли раиси, энг фаол хотин-қизлар қўмитаси раиси, адолатли яраштириш комиссияси, баркамол авлод етакчиси, энг фаол қасаба уюшмаси ташкилоти етакчиси ва милиция таянч пунктлари инфратузилмасини ташкиллаштириш бўйича энг фаол ҳоким номинатсиялари бўйича ғолибларни аниқлаш йўлга қўйилди.

Милиция таянч пунктларининг жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ҳуқуқий таъминлашда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қарорларининг ўрни ва амалий аҳамияти жуда катта. Чунки ушбу меъёрий ҳужжатларда милиция таянч пунктлари:

биринчидан, шаҳар ва қишлоқ жойларида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминловчи асосий қуйи бўғин эканлиги;

иккинчидан, милиция таянч пунктлари ишларига шаҳарда профилактика хизмати, қишлоқ жойларда профилактика катта инспекторлари раҳбарлик қилишлари;

учинчидан, профилактика инспекторлари ўз ишини милиция таянч пунктда жиноят қидирув ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш, тергов аппаратлари, патруль-пост, йўл-патруль ва ички ишлар идораларининг бошқа хизматлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, жамоат тузилмалари, ташкилот, муассаса ва корхоналар билан узвий ҳамкорликда ташкил этиши;

тўртинчидан, милиция таянч пунктлари ёшларнинг бўш вақтларини ўтказадиган, фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтиришни самарали ташкил этадиган маскан бўлишига, шунингдек ёшлар ўртасида ташкилий-тарбиявий, оммавий-спорт ишларини ривожлантиришни таъминлашга хизмат қилиши кераклиги белгиланди.

Аҳоли турар жойларида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш, айниқса, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга кенг жамоатчиликни жалб этиш, қолаверса, мазмун ва моҳияти бўйича бутунлай янгидан ташкил этилган милиция таянч пунктларини, ҳақиқатан ҳам ҳар

кандай вақтда ва ҳолатда ёрдамга муҳтож бўлган фуқарога амалий ёрдам кўрсатадиган, аҳолининг ҳуқуқий маданиятини оширишга хизмат қиладиган. вояга етмаганлар ва ёшларнинг буш вақтини самарали ташкил эта оладиган. ички ишлар органларининг жамоат тузилмалари ва аҳоли билан узвий ҳамкорликда фаолият юритишига барча шарт-шароитлар мавжуд масканга айлантириш мақсадида 2002 йил 16 майда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Миллиция таянч пунктлари инфратузилмасини такомиллаштириш тўғрисида»ги қарори қабул қилинди.

Пировардида бугунги кунда Ўзбекистонда фаолият кўрсатаётган миллиция таянч пунктларининг қарийб 100 фоизда профилактика инспекторлари, Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва улар ҳузуридаги жамоат тузилмалари бир бинода жойлашганлиги республикада бу соҳада амалга оширилаётган ислохотларнинг амалий ифодасидир.

Амалга оширилаётган бундай саъй-ҳаракатлар кишиларнинг юриш-туриши, оилавий аҳволи, нима ишлар билан машғул эканини яхши биладиган профилактика хизмати инспектори ролини кучайтиришга, мамлакат ижтимоий ҳаётида ўрни ва мавқеини кўтаришга, аҳоли, айниқса бир бинода жойлашган фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорлигини мустаҳкамлашга хизмат қиладди. Бу эса юртимиз тинч, турмушимиз обод, осмонимиз мусаффо, халқимизнинг бунёдкорлик қайфияти аъло бўлишига мустаҳкам замин яратади.

Амалга оширилаётган ислохотларга қарамасдан республикадаги вазиятни беқарорлаштириш, мамлакат мустақиллигини, фуқароларнинг тинч ҳаётини, издан чиқаришга қаратилган ҳаракатлар давом эттирилди. Жумладан, 2004 йил 29–30 март ва 1 апрель кунлари Тошкент шаҳар, пойтахт вилояти ҳамда Бухоронинг Ромитан туманида содир этилган террорчилик ҳаракатлари оқибатида 9 нафар ички ишлар идораси ходими ва 5 нафар фуқаро ҳалок бўлди.

Шу ўринда мустақилликини ҳимоя қилиш йўлида мардларча ҳалок бўлган ички ишлар идоралари ходимларининг айримлари ҳақида тўхталишни жонб топдик.

Ана шундай юртдошларимиздан бири – Қибрай тумани ички ишлар бўлимида хизмат қилган катта лейтенант Азизжон Турсунов оилада ёлғиз ўғил эди. Йигирма етти баҳорни қаршилаган бу навқирон йигит террорчиларга қарши курашда мардларча ҳалок бўлди.

Азизжон Турсунов Қибрай туманидаги 25-сонли ўрта мактабни битирган. У катта умидлар билан ўқишга кириб, иккита олий таълим муассасаси – Тошкент давлат аграр университети ҳамда Тошкент давлат юридик институтини тамомлаган. ИИБ Академияси қошидаги Ички ишлар идоралари рахбар ходимларининг малакасини ошириш институтида наркотрафик ва гўёхвандлик бўйича жиноят кидирув тезкор вакиллари гуруҳида таълим олган.

Маълум бўлишича, террорчи гуруҳ Тошкент шаҳрида қатор кўпуровчилик ва тартибсизликлар келтириб чиқаришни режалаштирган эди. Бевосита Азизжоннинг хушёрлиги, сергақлиги билан террорчи-камикадзелар ғаразли ниятларига ега олмадилар. У хизмат ўтаётган постда ўз хизмат вазифаларини сидқидилдан бажараётган милиция ходимлари қора қўллар йўлига ўтиб бўлмайдиган тўсиқ қўйишди. Ёвузлар бу йўлда Азизжон Турсунов, Заитбек Аҳмедов, Ваҳобиддин Нуриддинов каби эл-юртига, Ватан олдида берган қасамёдига содиқ, мард ходимларга дуч келишини ҳаёлларига ҳам келтиришмаган эди.

Эрталаб соат 7⁰⁰ ларда «Қорамурт» блок-постига «Тикон» автомашинаси яқинлаша бошлади. Вилоят ИИБ ЙХХБ 1-отряд сафарбарлик гуруҳи ЙПХ инспекторлари старшина Ваҳобиддин Нуриддинов, сержант Эркин Қиличев «Тикон» автомашинасига тўхташ ишорасини беришди. Ҳайдовчи секинлашгандек бўлди-ю, бироқ тўхтамай юриб кета бошлади. Буни кузатиб турган вилоят ИИБ ЙХХБ бўлим бошлиғи подполковник Саидрахмад Абдусатторов ва Қибрай туман ИИБ ЖК ва ТҚКГ тезкор вакили, катта лейтенант Азизжон Турсуновлар уни тўхтатиш учун шошилишди.

Азизжон автомашина устига дадил бостириб бораверди. Ниҳоят машина тезлигини пасайтириб тўхтади. Ходимлар ҳайдовчининг ҳужжати ва йўловчиларга разм соларкан, уларнинг машинадан тушишларини буюрди. Ходимлар чангалидан чиқиб кета олмаслигига кўзи етган террорчилар тушишлари ҳамондек белларига боғлаб олган қўлбола портлаш мосламасини ҳаракатга келтиришди...

Шайхонтоҳур тумани ички ишлар бўлими ходими, старшина Қодир Раҳмонов ҳам одамлар ҳаётини сақлаш учун жонини фидо қилди. Юраги бегубор, шонлиртанаб бу йўлнинг уч фарзади етим қолди, дилидаги не-не орзулари ушалмас армонга айланди.

Қодир Раҳмонов 1990 йилнинг ноябрь ойида Шайхонтоҳур тумани ИИБда жиноят кидирув бўлими кичик инспектори вазифасидан иш бошлади. У харбий хизмати Германияда ўтаб, ҳаётнинг анча-мунча сиювларини кўрган эди.

2004 йил 28 март кунин Бухоро вилоятинин Ромитан туманидаги хонадонда террорчилар томонидан ясалган қўлбола портлаштиш мосламаларининин харакатга келанини натижасида 9 нафар террорчинин гуруҳинин аъзолари ва уй эгасининин 40 кунлик бешикдаги чакалоғини халок бўлган. Портлаш юз берган жойдан террорчилик-қўпоровчилик макеадларида тайёрланган катта миқдордаги қўлбола портловчинин ускуналар ва уларни тайёрлашда ишлатиладиган мосламалар, 1 та автомат ва ўқ-дорилар топилиган.

2004 йил 30 март куни Тошкент вилоятининг Қилбай туманидаги «Қорамурт» блок постида «Тикон» русумли автомашинада икки нафар террорчи гуруҳ аъзолари қўлбола портловчи мосламаларни ҳаракатга келтирган. Портлаш натижасида 3 нафар ички ишлар идоралари ходимлари вафот этган. «Тикон» русумли автомашина ҳайдовчиси қўлга олинган.

Ушбу ҳолат юзасидан кўрилган тезкор чора-тадбирлар доамида Тошкент шаҳрида қўнорувчилик ҳаракатларини содир этишни режалаштириб келган террорчилик гуруҳи йўқ қилиниб, улардан катта миқдордаги қўлбола усулда тайёрланган портловчи мосламалар («Шаҳидлар белбоғи»), жангояр ҳолатдаги қўл гранаталари, ўқотар қуроллар, қалбаки шахсин тасдиқловчи ҳужжатлар олинган.

2004 йил 30 июль куни Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси, АҚШ ва Исроил давлатларининг элчихоналари олдига яна портлашлар содир этилди. Бош прокуратура ва элчихоналарга моддий зиён етди. Тергов натижалари асосида қилинган таҳлиллارнинг натижаси июль ойидаги портлашлар 2004 йилининг март-апрель ойларида Тошкент ва Бухорода амалга оширилган портлашлар билан узвий боғлиқлигини кўрсатди. Шунинг алоҳида таъкидлаш лозимки, айни шу кунлари Ўзбекистон Олий судида март-апрель ойларида содир этилган террористик хатти-ҳаракатларга алоқадорликда гумон қилинган 15 нафар шахс устидан суд жароғини кетаётган эди. Натижада, хавфсизлик тўғрисида амалга оширилиб келяётган кенг қўшничи чораталбирларини янги босқичга олиб чиқиш зарурати юзага келди.

Шайхонтохур тумани ИИБ маҳаллий патруль-пост хизматида бўлима командири, взвод командири ёрдамчиси, ИИБ штаб сафарбарлик гуруҳи милиционерли каби вазифаларда ўн уч йил фидокорона хизмат қилди.

Қодир Раҳмонов Шайхонтохур тумани ИИБда жамоатчилик судининг раиси сифатида ҳар қандай муаммони босқичлик, мулоҳаза билан ҳал этарди, деб эслашди ҳамкасблари.

Қорсу бозоридаги «Болалар дунёси» дўкони ёнида юз берган портлаш оқибатида Шайхонтохур тумани ИИБ патруль-пост хизмати гуруҳи милиционерли старшина Қодир Раҳмонов ҳалок бўлди.

Яна бир қаҳрамонимиз Қашқадарё вилоятининг Касбон туманида туғилган Эркин Сандов орзу-умидлар билан 1999 йилда Тошкент давлат аграр университетининг агрономия факультетини битирган эди. 2000 йилнинг 1 январида Тошкент шаҳар ИИББ ўқув марказининг тингловчиси бўлди. Ўқишни тамомлагач, Мирзо Улуғбек тумани ИИБ жиноятчиликнинг олдини олиш ва жамоат тартибини сақлаш бўлими инспектори этиб тайинланди. Сўнгги йилларда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича милиция таянч пункти профилактика инспектори вазифасида ишлаган. Ўзбекистон Миллий университетининг ҳуқуқшунослик факультетида иккинчи мутахассислик учун сиртдан ўқиётганли.

Канитан О. Турсунов шундай хотирлайди: 29 март куни тонгда тревога хабари билан Мирзо Улуғбек тумани ИИБга йиғилдик. Соат 3³⁰ ларда Йўлдош Машарипов иккимиз «Сўжук» блок-постига етиб бордик. Соат 5¹⁰ ларда «Нексия»да бир одам келиб: «Гулсанам» кўчасида отишма бўлапти», деди. Биз ўша машинада отишма бўлаётган жойга йўл олдик. «Гулсанам» ва «2-пила» кўчалари кесишган жойда Эркин Сандовнинг машинаси турган экан. Яқинроқ бориб қарасак, хайдовчи ўтирадиган томонда, очик эшик ёнида – ерда Эркин қонга беланиб, оғир нафас олиб, хириллаб ётибди. Машина орқасида яна бир йиғит шу аҳволда ётарди. Дарҳол машинанинг олд ўриндиғига Эркинни, орқасига бояғи йиғитни ётқизиб, Тошкент трактор заводи касалхонасига олиб кетдик. Эркин йўлда жон берди. Кейин орқа ўриндикдаги йиғит профилактика инспектори катта лейтенант Муҳиддин Омоновлигини билдим. У касалхонанинг реанимация бўлимида вафот этди.

1973 йилда туғилган катта лейтенант Муҳиддин Омонов Тошкент давлат педагогика институтининг химия-биология факультетини битириб, 2000 йилда Тошкент шаҳар ИИББ ўқув марказининг тингловчилари сафини қабул қилинган эди.

Ҳамкасбларининг хотирлашича, Тошкент шаҳар Яккасарой туманида юз берган воқеани эшитган профилактика инспекторлари – катта лейтенантлар Мухиддин Омонов ва Эркин Саидовлар милиция таянч пунктида хотиржам ўти-
ра олмадилар. Улар тонг ёришмасданок «Файзиобод» ҳамда «Азамат» маҳалла-
ларида ҳудудларини кўздан кечириш учун йўлга чиқишди. «Тор кўча», «Берк
кўча» деб номланувчи кўплаб кўчалардан иборат бу маҳаллалар шундоқки-
на ҳалқа йўлнинг бикинида, Тошкент вилоятига чиқаверишдаги «Гулсанам»
блок-постига тутатиб кетганди. Шаҳарнинг нариги чеккасида юз берган қотил-
лик улардан ҳар доимгидан-да хушёр бўлишни талаб қиларди.

Номаълум шахсларнинг «2-пилла» кўчасидан «Гулсанам» кўчасига чиқаёт-
ганлигидан шубҳаланиб, Мухиддин Омонов ва Эркин Саидов ихтиёрларидаги
«Волга» автомашинасини хиёл олдинроққа ўтиб тўхтатади. Ўзларидан уч-тўрт
метр олдинроқда тўхтаган «Волга»ни ва икки нафар милиция ходимини кўрган
уч номаълум шахс эсанкираб қолишди. Қочишнинг фойдаси йўқ...

– Эҳтиёт бўл! – дўстини огоҳлантирди Эркин. Тунги шарпаларнинг машина
панасига ўтиши шубҳали эди.

– Салом, йигитлар! Сахарлаб, қаёққа кетаяпсизлар? Ош борми дейман?
Қани, хужжатларингизни кўриб қўяйлик...

Мухиддиннинг саволлари жавобсиз қолди. Номаълум кимсалар
чўнтакларига тикиб турган қўлларини шахд билан чиқариб, Мухиддинга ва
машинадан тушиб, дўстининг орқасидан юрмоқчи бўлаётган Эркинжонга ку-
рол ўқталди. Узун-қиска овозлар эшитилди. Икки навқирон йигит қонга бела-
ниб йиқилди...

Биз барчамиз эл-юртимизнинг тинчлиги ва осойишталигини асраш йўлида
ўз ҳаётларини бағишлаган ички ишлар идоралари ходимларининг хотираси ва
руҳи олдида умрбод қарздормиз. Бу фидойи инсонларнинг Ватан олдидаги хиз-
матлари ҳеч қачон унутилмайди. Уларнинг жасорати юксак давлат мукофотлари
билан тақдирланади, оиласи, фарзандлари доимо халқимиз, давлатимиз эътибо-
рида бўлади.

Мана шундай ўғлонларимизнинг жасорати туфайли ўнлаб, балки юзлаб
юртдошларимизнинг ҳаёти саклаб қолинди, ёвуз террорчилар ўз уясида янчиб
ташланди.

2004 йилнинг 29 мартдан 1 апрелигача Тошкент шаҳри ва Тошкент вило-
яти ҳудудларида бир нечта террорчилик ҳаракатлари кетма-кет содир этилган
ва бундай жиноий хатти-ҳаракатлар содир этилиш хавфи реал мавжуд бўлган

шароитда терроризмга қарши курашувчи органларнинг ҳамкорлигини самарали ташкил этиш натижасида террорчилар томонидан режалаштирилган бир қатор қупорувчилик ишларининг амалга оширилишига йўл қўйилмади. Қисқа муддат ичида содир этилган террорчилик ҳаракатлари юзасидан қўзғатилган жиноий иш бўйича 54 нафар гумон қилинувчи шахс ушланиб, 45 нафарига айблов эълон қилинди. Жиноят содир этиш давомида ўлган 30 нафар террорчининг шахси аниқланган, террорчилардан қурол-яроғ, портлатиш воситалари, қалбаки ҳужжатлар, террористик, экстремистик ва фундаменталистик ғояларни тарғиб қилувчи турли манбалар олинган²⁶⁸.

2004 йилнинг баҳорида Ўзбекистон бўйлаб террорчилик ҳаракатининг янги тўлкини ёйилди. 29 мартга ўтар кечаси Тошкентда ИИВнинг бир қатор ходимларига ҳужумлар уюштирилди, натижада уч нафар милиционер ўлдирилди, бир нафари ярадор қилинди. Шу куни эрталаб Тошкентда, Чорсу бозори ҳудудидаги «Болалар дунёси» дўконига кираверишда террорчи аёл (қамикадзе) портловчи қурилмани ишга солди. Икки киши ҳалок бўлди, тўрт киши яраланди. Кейинроқ Қўқалдош мадрасаси яқинида террорчилар томонидан иккинчи портлатиш амалга оширилди. Натижада 9 нафар милиционер ҳалок бўлди.

Шу куннинг ўзида Бухоро вилояти Ромитан туманидаги Қаҳрамон аҳоли пунктида хусусий уйда 9 кишининг, шу жумладан бир гўдакнинг ҳаётига зомин бўлган яна бир портлатиш содир этилди. Расмий маълумотларга қўра, портлатиш ускунаси террорчиларга бомба тайёрланадиган устахона бўлиб хизмат қилган уйда ишга тушган. Милиционерлар уйдан портлатиш моддаси солинган 50 та идиш, Калашников автомати, иккита пистолет ва патронлар, шунингдек портловчи модда тайёрлаш бўйича йўриқнома, экстремистик руҳдаги адабиётларни топишган.

30 март куни террорчилар Тошкент вилояти Қибрай туманидаги ДАН пости яқинида портловчи қурилмани ишга солишди. Отишмалар натижасида 8 нафар террорчи ўлдирилди. Тошкентнинг чеккасидаги турар жой ҳудудида яна бир портлатиш содир бўлди. 20 нафар террорчи, қўлга тушиш хавфи туғилганида, ўзини ўзи портлатди. Бунда милиция ходимларидан уч нафари ҳалок бўлди, беш нафари яраланди. Тошкентнинг Чимбой турар жой маҳалласида ҳам 31 март куни шу каби ҳодиса рўй берди – террорчи қўлга олинаётган пайтда портловчи қурилмани ишга солди. 1 апрелда эса Бухоро вилоятининг Ромитан туманида ўзини ўзи портлатган аёл тасодифий ўтқинчининг ҳаётига зомин бўлди.

Тахминан соат 16 дан 42 дақиқа ўтганда Абдулла Каххор кўчасида жойлашган Исроил давлати элчихонасининг қабулхонасига кираверишда нотаниш эркак портловчи қурилмани ишга туширди. Портлаш оқибатида элчихона биносини қуриқлаётган хавфсизлик хизмати ходими ва элчихона қоровули ҳалок бўлишди, яна 7 киши яраланди.

Соат 16 дан 45 дақиқа ўтганда Бош прокуратура биносига киришга ҳаракат қилган эркак киши милиция ходими томонидан тўхтатилди. Бино ичига кира олмаслигини аниқлаган террорчи ёнида мавжуд бўлган ясама портловчи қурилмани ишга туширди. Портлаш натижасида ички ишлар органларининг икки нафар ва прокуратура органларининг беш нафар ходими турли даражада тан жароҳати олишди.

16 дан 50 дақиқа ўтганда Америка Қўшма Штатларининг Ўзбекистон Республикасидаги элчихонаси қабулхонасига кираверишда ҳам ясама портловчи қурилма портлатилди. Натижада элчихона биносини қуриқлаётган икки нафар милиция ходими оғир яраланган ҳолда касалхонага келтирилди. Кўрсатилган тиббий ёрдамга қарамай, иккала ходим ҳам вафот этди. Уч нафар террорчи ўзлари портлатиш содир этган жойда ҳалок бўлишди.

Мустақиллигимизни мустаҳкамлаш, тинчлик-осойишталикни таъминлаш, турли жиноий хуружларни бартараф этиш осон кечмади, албатта. Давр барча ходимларни синовдан ўтказди. 2004 йилда Тошкент шаҳрида содир этилган портлашлар, Андижон воқеалари чоғида ИИОлари ходимлари ҳақиқий ватанпарварликларини намоён этишди. Уларнинг жасорати давлатимиз раҳбари томонидан муносиб баҳоланди. Хизмат вазифасини бажаришда жасорат намуналарини кўрсатиб, ҳалок бўлган ходимларимиздан Қибрай тумани ИИБ ЖК ва УЖҚКБ тезкор вакили катта лейтенант Азизжон Турсунов, Шайхонтохур тумани ИИБ патруль-пост хизмати ходими Қодир Раҳмоновлар «Фидокорона хизматлари учун» ордени билан тақдирландилар. Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек тумани ИИБ ХООБ МТП профилактика инспекторлари катта лейтенантлар Эркин Саидов ва Мухиддин Омоновларга кўрсатган мардлиги ва жасорати учун вафотидан сўнг «Жасорат» медали берилди.

Иктидорли шоир, сенатор Маҳмуд Тоиров ўзининг «Огоҳ бўл, дунё» достонида ана шундай қаҳрамонларимизнинг эл-юртига, қасамёдига садоқати, мардлик ва жасурлик фазилатларини ўзига хос юксак бадиий бўёқларда ифода этади.

Дарҳақиқат, муаллиф ушбу долзарб мавзуга мурожаат этар экан, воқеалар тасвир доирасини наинки бизнинг юртимиз, балки дунё миқёсида белгилайди. Шоир дилидан отилиб чиққан туғён ва хиссиётлар ўқувчи калбини ҳам хая-жонга солади. Куйида ушбу дostonдаги «Армон» номли шеърдан келтирилган мисралар барчамизни ўйлашга ва тинчликнинг қадрига етишга мажбур этади.

АРМОН

*Қуёш сиз учун ҳам қулиб чиқарди,
Ой ҳам тунингизга чироқ тутарди,
Уйда жондек ширин жонлар қутарди,
Ҳаққингиз бор эди бахтли яшашига.*

*Бирингиз Касбида туғилган Эркин,
Муҳиддинсиз қолган Сурхон не деркин?
Қўҳна Шош соғинар Қодирдек ўзгин,
Ҳаққингиз бор эди бахтли яшашига.*

*Самарқанд қўкидан уч юлдуз учди,
Фахриддин, Отабек, Мансур ер қўчди,
Уч бахтнинг қўзига ногоҳ чўп тушди,
Ҳаққингиз бор эди бахтли яшашига.*

*Ваҳобиддин Паркент ўзғони эди,
Зайтбек Қибрайнинг қалқони эди,
Азизжон Янгийўл достони эди,
Ҳаққингиз бор эди бахтли яшашига.*

*Сиз йўқ остоналар охи ўртайди,
Қайгулар қон қусиб, қувонч қорайди,
Қабрингиз қошида осмон торайди,
Ҳаққингиз бор эди бахтли яшашига.*

*Сиз Ватан қўкида сўямас қуёшсиз,
Элнинг ёдидасиз, руҳан дилдошсиз,
Соғинчсиз, армонсиз, битмас қўз ёшсиз,
Ҳаққингиз бор эди бахтли яшашига.*

Старшина
Вахобиджон
НУРИДДИНОВ

(1968-2004)

Катта лейтенант
Мухиддин
ОМОНОВ

(1973-2004)

Старшина
Кодир
РАХМОНОВ

(1961-2004)

Катта лейтенант
Эркин
САЕЛОВ

(1978-2004)

Мустақиллик йилларининг энг оғир, таҳликали пайтларида
Фахрийлар билан маслаҳатлашиб иш куриш ИИО фаолиятини
яхшилаш, жиноятчиликнинг домини кесишга хизмат қиларди

Ички ишлар вазирли генерал-полковник З.Алматов на унинг махоратли,
мўтабар касбдошлари эзу ияглар билан

Ички ишлар вазирлиги Фахрийлар кенгаши аъзолари
тантанали тадбирдан сўнг

**АЛМАТОВ
ЗОКИРЖОН
АЛМАТОВИЧ**

1991–2005 йилларда
Ички ишлар ватирни

1949 йилда Тошкент шаҳрида туғилган. 1976 йилда Тошкент давлат университетини татмилаган.

1971 йилдан Тошкент шаҳри Тошкент тумани ИИБ транспорт бўлими инспектори, кавирчилик Тошкент тумани ИИБ бошлиғи, 1984–1989 йилларда Тошкент вилояти ИИБ бошлиғининг ўринбосари, 1989–1990 йилларда ИИБ Жиноят кидирув бошқармаси бошлиғи, 1990–1991 йилларда Тошкент вилояти ИИБ бошлиғи лавозимларида хизмат қилган.

2014 йил февралдан Ички ишлар ватирининг масхадхчиси.

**МАТЛУБОВ
БАХОДИР
АХМЕДОВИЧ**

2006–2013 йилларда
Ички ишлар ватирни

1952 йилда Самарканд шаҳрида туғилган. Самарканд Давлат университети: юнинг кимо (1975 йил) ва ҳукук-шунослик (1983 йил) факультетларини татмилаган.

Ички ишлар органиларидан хизмат фазолатидан 1973 йилда Самарканд шаҳар ИИБ жиноят кидирув бўлимида бошлаб, лейнотаник Самарканд шаҳар ИИБ бошлиғи, 1994–1997 йилларда Қўқор вилояти ИИБ бошлиғи, 1997–2004 йилларда Ички ишлар ватирининг Ўзбекистон Давлат беокхона қўмитаси раиси лавозимларида хизмат қилган.

2017 йил декабрда ИИБ Ахборот кимон бошлиғи.

АХМЕДБАЕВ
АДХАМ
АКРАМОВИЧ

АЗИЗОВ
АБДУСАЛОМ
АБДУМАВЛЯНОВИЧ

**БОБОЖОНОВ
ИДУЛАТ
РАЗЗОКОВИЧ**

Тўртинчи босқич 2004–2016 йилларни ўз ичига олади. Бу даврда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2004 йил 19 июль фармони республикада жамоат тартибини сақлаш ва жиноятчиликка қарши курашни ташкил қилишида ижобий аҳамиятга эга бўлди. Ўтказилган ислохотларни ички ишлар органлари фаолиятида янгиланмишлар даври деб аташ мумкин. Чунки ушбу фармон асосида ички ишлар органлари тизимида кадрлар тайёрлаш ҳамда хизмат қилаётган ходимларни моддий рағбатлантириш ва ижтимоий ҳимоялашни такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясида ички ишлар идораларида мутахассислар тайёрловини такомиллаштириш чоралари тўғрисида»ги 2004 йил 23 сентябрь қарори ҳамда «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ходимларини моддий рағбатлантириш ва ижтимоий ҳимоялашни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2004 йил 4 октябрь қарорлари қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 23 сентябрдаги «Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясида ички ишлар идоралари учун мутахассислар тайёрлашни такомиллаштириш чоралари тўғрисида»ги қарорида Ички ишлар вазирлиги Академиясида ички ишлар идоралари учун офицер ва сержант кадрларни тайёрлаш, жамоат ҳавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашнинг долзарб муаммоларини тадқиқ этиш борасидаги ўқув-тарбиявий, илмий-тадқиқот, методологик ишларнинг самарадорлигини ошириш масалалари назарда тутилди. Қарор билан Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясида ички ишлар идоралари учун малакали офицер ва сержант кадрлар тайёрлаш тизими, бу борада Академия ва унинг таркибидаги Сержантлар таркибини тайёрлаш бўйича олий курсларнинг вазибалари белгилаб берилди. Шунингдек, қарорда 2004–2007 йилларда Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясининг ўқув-моддий базасини такомиллаштириш дастури ҳам тасдиқланган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 4 октябрдаги «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари ходимларини моддий рағбатлантириш ва ижтимоий ҳимоялашни такомиллаштириш чоралари тўғрисида»ги қарорига мувофиқ, 2005 йил 1 январдан бошлаб, Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идораларининг сафдорлар, сержантлар ва офицерлар таркиби махсус унвонлари бўйича маошларининг янги миқдори белгиланди.

Ички ишлар идоралари тизимидаги ислохотларнинг мазкур босқичида қабул қилинган фармон ва қарорлар ижросини таъминлаш борасида амалга оширилган ишлар натижасида:

1) ички ишлар идораларини малакали мутахассислар билан таъминлаш, уларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизими такомиллаштирилди. Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясида:

«Ички ишлар идораларида бошқарувни ташкил этиш» мутахассислиги бўйича раҳбар кадрлар тайёрлайдиган 1 йиллик Олий академик курслар;

«Тезкор-кидирув фаолияти», «Жиноятларнинг олдини олиш фаолияти», «Тергов фаолияти» ва «Эксперт-криминалистик фаолият» мутахассисликлари бўйича офицер кадрлар тайёрлайдиган 4 йиллик кундузги таълим;

ички ишлар идоралари патруль-пост ва жамоат тартибини сақлаш хизмати, хорижга чиқиш, келиш ва фуқароликни расмийлаштириш хизмати, йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати, кўриклаш хизмати, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш хизмати, ёнгин хавфсизлиги хизмати, жазони ижро этиш муассасаларидаги хизмат ва ИИБ томонидан белгиланган бошқа йўналишлардаги хизматлар учун мутахассислар тайёрлайдиган 6 ойлик Сержантлар таркибини тайёрлаш бўйича олий курслар ташкил этилди.

Шунингдек, ўтган йиллар ичида Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясининг ўқув-моддий базаси такомиллаштирилди;

2) ички ишлар идораларида хизмат ўташ тартиби такомиллаштирилди, ходимларнинг махсус унвон бўйича мавжуд лавозимларга тақсмоти қайта кўриб чиқилди;

3) ички ишлар идораларининг моддий-техникавий базаси янада такомиллаштирилди;

4) ички ишлар идоралари ходимларини моддий рағбатлантириш ва ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоялаш тизими янада такомиллаштирилди. Жумладан: милиция таянч пунктларининг сафдорлар, сержантлар ва офицерлар таркибига ҳамда патруль-пост, йўл-патруль, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш хизматлари командирларига ойлик лавозим маошларининг 20 фоизи миқдорида ойлик устама ҳақ;

Академия Сержантлар таркибини тайёрлаш бўйича олий курсларини тамомлаб ички ишлар идоралари сержантлар таркибида хизмат қилаётганларга ойлик лавозим маошининг 15 % миқдорида ойлик устама ҳақ ҳамда Олий курсларни «аъло» баҳолар билан тамомлаганларга ойлик маошининг 2 баравари миқдорида бир марталик пул мукофоти;

ички ишлар идоралари ходимларига малака тоифаси учун 3-даражага амал маошининг 15 фоизи, 2-даражага 20 фоизи ва 1-даражага 30 фоизи ойлик пул мукофоти бериладиган бўлди.

Шунингдек, ички ишлар идоралари сафдорлар, сержантлар ва офицерлар таркиби ҳамда уларнинг оила аъзолари пенсиялари миқдори қайта ҳисоблаб чиқилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004 йил 25 майдаги «Ўзбекистон Хотин-қизлар кўмитаси фаолиятини кўллаб-қувватлаш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги, 2004 йил 7 декабрдаги «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларида диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчи лавозимларида ишловчи аёлларни ижтимоий муҳофаза қилишни кучайтириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги фармонлари 2004 йил 1 июндан фуқаролар йиғинлари кенгашлари аппаратининг тузилмасига илгариги педагог-тарбиячилар лавозимлари ўрнига ҳудудда камида 500 та оила яшайдиган маҳаллаларда ҳамда таркибида маҳаллалар ташкил қилинмаган посёлка, кишлоқ ва овулларда диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчи лавозимлари жорий этилишига, шунингдек ушбу лавозимларда ишловчи аёлларни ижтимоий муҳофаза қилишни кучайтириш, бу ишга бой ҳаётий тажрибага эга бўлган обрўли, энг малакали ва фаол хотин-қизларни жалб қилиш, қолаверса, милиция таянч пунктлари негизида ички ишлар идоралари ходимларининг диний экстремизм ва ақидапарастликнинг, вояга етмаганлар ва аёллар жиноятчилигининг олдини олиш бўйича улар билан ҳамкорликда иш олиб боришлари учун асос бўлди.

2006 йилнинг январь ойининг бошларида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги этиб, лавозимга тайинланиш вақтида давлат раҳбари билан бўлган суҳбатда менга ички ишлар идораларининг юқоридан қуйнгача бўлган барча тузилмаларини амалда сифат жиҳатидан бутунлай янгича асосда шакллантириш, ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ва жиноятчиликка қарши курашнинг замонавий усул ва воситаларидан фойдаланган ҳолда, жамоат ҳавфсизлигини таъминлашнинг самарали тизимини қарор топтириш бўйича устувор йўналишларни белгилаб олиш, соҳадаги ислохотлар биринчи галда уюшган жиноятчилик, терроризм ва наркотрафикка қарши курашни кучайтиришга, тезкор-қидирув хизматлари ва тергов бўлинмаларини мустаҳкамлаш, йўл ҳаракати ҳавфсизлигини таъминлаш, пост-патруль хизмати фаолиятини такомиллаштириш ва профилактика хизмати родини ошириш тизимини қайта қўриб чиқишга қаратиш зарурлиги вазифа этиб белгиланади.

Мен вазир сифатида олдимда жуда катта ва кенг қўламли ишларни амалга ошириш масъулиятини чуқур англаган ҳолда лавозимга киришган эдим. Дастлабки ишларимдан бири жамиятда ҳуқуқ-тартиботни янада мустаҳкамлашга қаратдим. Чунки, мамлакатимиз ҳаётига уюшган ва трансмиллий жиноятчилик, наркобизнес билан боғлиқ ҳавф-хатарлар таҳдид солаётган вақтлар эди. Бундай бало-қазоларга қарши самарали курашиш, уларга муносиб зарба бериш ИИОларига тегишли барча хизматлардан аниқ ва ҳамжиҳатликда ҳаракат қилишни, ИИОларининг ҳар бир ходимидан ўз

хизмат бурчини масъулиятни чуқур ҳис этган ҳолда, ҳалол адо этишни талаб қиларди.

ИИВ раҳбарияти ИИО фаолияти самарадорлигини ошириш учун конкрет вазибаларни давлат даражасида белгилаб олиш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари ходимлари кунини белгилаш тўғрисида»ги қонуни лойиҳасини тайёрлаш ва Олий Мажлисга тақдим этиш масаласини қўндаланг қўйган эди. Натижада «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари ходимлари кунини белгилаш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни Қонунчилик палатаси томонидан 2006 йил 29 ноябрда қабул қилинди, Сенат томонидан 2006 йил 1 декабрда маъқулланди. Қонуннинг 1-моддасига мувофиқ, 25 октябрь Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари ходимлари кунини этиб белгиланди. Қонун Ўзбекистон Республикасининг Президенти томонидан 2006 йил 6 декабрь кунини имзоланади. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йил 25 октябрдаги қарори билан Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигига айлантирилган 25 октябрь санаси бу соҳада хизмат кўрсатаётган ходимлар учун қатта тарихий аҳамиятга эга.

Ички ишлар идоралари ходимларининг қасб байрами муқтақиллик йилларида биринчи марта 2007 йилнинг 25 октябрь кунидан бошлаб нишонлана бошланди.

Шу муносабат билан Ўзбекистон тарихида илк бор Ўзбекистон Республикасининг Президенти 2007 йил 25 октябрда Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари ходимларига байрам табриги йўллайди. Унда бир қатор масалаларга алоҳида аҳамият бериш зарурлиги таъкидланади:

– *биринчидан*, мамлакатимизда жамоат тартиби ва ҳавфсизликни таъминлашга қаратилган ички ишлар идоралари фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича бошланган тизимли ишларни изчил давом эттириш ва чуқурлаштириш, ҳуқуқбузарликларни, биринчи галда ёшлар ўртасида олдини олиш бўйича профилактика ишлари самарадорлигини ошириш, жиноятларни зудлик билан очиш ва содир этилган жиноят учун жазо муқаррарлигини таъминловчи тезкор-қидирув ва тергов фаолияти тизимини такомиллаштириш;

– *иккинчидан*, ички ишлар идоралари ишидаги қонунийликни янада муқтаҳкамлаш, милиция ходимлари фаолиятида учраб турадиган коррупция, расмиятчилик, тўрачилик, лоқайдлик қабн салбий ҳолатларга тубдан барҳам бериш, айниқса, йўл-патруль хизмати ва бошқа тузилмалар ишидаги қамчиликларни баргараф этиш. Қадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш, шахсий тарқибни маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш, ички ишлар

идораларини тасодифий ходимлардан, аввало, ўзининг ишчанлик, ахлокий ва профессионал тайёргарлиги бўйича милиция ходими деган юксак унвонга нолийк кишилардан халос этиш борасидаги ишларни кучайтириш;

– *учинчидан*, Ички ишлар вазирлиги идораларининг моддий-техник базасини янада мустаҳкамлаш, улар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва компьютер техникасини жорий этиш, маълумотлар банкни шакллантириш ва ундан тезкор фойдаланиш борасидаги ишларга алоҳида эътибор қаратиш;

– *тўртинчидан*, профилактика инспекторларининг малакаси ва профессионал маҳоратини ошириш ҳоят муҳим вазифалардан биридир. Юксак профессионализм, хушмуомалалик, одамлар орасига кириб бориш, ёшлар қалбига йўл топа билиш, оила ва мактаб ўртасида мустаҳкам алоқа ўрнатиш – ҳар бир профилактика инспекторининг асосий хусусиятлари бўлмоғи даркор.

Профилактика инспекторлари ўз фаолиятини биринчи навбатда ҳукукбузарликларнинг олдини олиш, соғлом, маънавий баркамол авлодни тарбиялашга қўмаклашиш, ёшларни турли салбий таъсирлардан асрашга қаратилган саъй-ҳаракатларни амалга ошириш;

– *бешинчидан*, трансегаравпй жиноятлар, уюшган жиноятчилик ва наркотрафик, наркотикларни етказиб бериш ва тарқатиш манбаларига қарши кураш муҳим вазифа бўлиб қолмоқда. Наркотикларга қарши кураш бўйича қўрилаётган барча чоралар ҳали-ҳануз ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар фаолиятидаги энг заиф бўғин бўлиб турибди, бу соҳа бўйича жавобгар бўлган тузилмаларнинг фаолиятини мувофиқлаштиришни талаб даражасида таъминлаш;

– *олтинчидан*, милиция ходимларини ижтимоий ҳимоя қилишга қаратилган аниқ мақсадли ишларни янада кучайтириш.

Юқоридагилардан ташқари ўша даврда Ички ишлар органлари фаолиятининг самарадорлигига эришиш учун уларни малакали кадрлар билан таъминлаш масаласи вазирлик олдида турган долзарб масалалардан бирига айланган эди. Шу бонс мазкур муаммони ҳал қилиш учун қуйидаги ишлар босқичма-босқич амалга оширилди:

– *биринчидан*, жамловчи органларда ички ишлар идораларига номзодларни танлаш ва қабул қилишга алоҳида эътибор берилди. Бу кадрларни бир неча номзодлар орасида танлов (конкурс) асосида қабул қилиш ва бу жараёнда тасодифан ёки таниш-билишчилик асосида ички ишлар идораларига кириб қолишнинг олдини олишга хизмат қилди. Шу билан бирга, номзодларнинг жисмоний соғломлиги, маълумоти, маънавий етуқлиги, ахлокий-шахсий фазилатларини амалда синчковлик билан ўрганиш;

– *иккинчидан*, хизматга қабул қилинган ходимларини жой-жойига тўғри таксимлашга, бунда ходимнинг нафақат маълумоти бўйича, балки малакаси, билими, қобилияти, дунёқараши, ёши ва шахсий ҳислатларига эътибор бериш;

– *учинчидан*, ходимларнинг хизмат вазифалари иш ҳажми таксимотини тўғри белгилашга урғу бериш. Унда энг аввал ходимнинг тажрибаси, ихтисослиги, ишчанлик қобилияти ва соғлиғини инобатга олиш;

– *тўртинчидан*, ходимларни ўқитиш, малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш жараёнларини самарали ташкил қилиш йўлга қўйилди. Бунда ИИБ Академияси илмий салоҳияти ва профессор-ўқитувчилари, шунингдек базавий идоралар имкониятидан самарали фойдаланиш;

– *бешинчидан*, ходимларнинг ҳуқуқий ва сиёсий билимларини мунтазам равишда ошириб, уларнинг маънавиятини юксалтиришга эътибор қаратиш. Бунинг учун вазирликнинг махсус буйруғи билан ташкил этилган маърифат ва ижтимоий-сиёсий ўқиш жараёнларига мутахассис-олимлар, таникли ҳуқуқшунослар сиёсий шарҳловчилар, Ўзбекистон Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутатлари, сенаторлар, Вазирлик бошқарма бошлиқларини таклиф этиш йўлга қўйилди. Маърифат дарсларида шахсий таркибга, дунёвий билимлар билан бир қаторда, диний билимлардан ҳам хабардор қилиш, бунинг учун эса таникли диний арбобларни таклиф этиб, уларнинг сабр-тоқатли бўлиш, савоб ишларни амалга ошириш, гуноҳдан қўрқиш, ҳаромдан ҳазар қилиш, порахўрлик, тамағирлик сингари иллатларнинг оқибатларига оид ўғитларини етказиш;

– *олтинчидан*, давр шахсий таркибнинг руҳий тайёргарлигини ошириш заруратини юзага келтирган эди. Шу боис штатларнинг сони катта бўлган ички ишлар органларида штат бирлигига психолог лавозимлари киритиш, ходимларнинг руҳий зўриқишини камайтиришга мўлжалланган хоналар яратилиш, тегишли анжомлар билан жиҳозлаш;

– *еттинчидан*, Ички ишлар вазирлиги тизимида шахсий таркибни рағбатлантириш ва интизомий жазолаш масаласида адолат мезонига катъий риоя этиш. Бунда, айниқса, ходимни юқори лавозимларга тайинлаш, унвон бериш ёки унга тавсия этиш, шунингдек лавозимдан озод этиш масалаларида унинг аввалги ижобий ёки салбий хатти-ҳаракатларини ҳам ҳисобга олиш;

– *саккизинчидан*, ходимларни юқори лавозимларга тайинлаш учун захира тизими шакллантириб бориш. Бу борада захира тизимини шакллантириш бўйича баҳолаш мезони ишлаб чиқиш, шунингдек юқори лавозимлар учун захирага олинган ходимлар билан ўқув-машғулотлар ўтказилиб, уларни катта ҳажмдаги ишларга тайёрлаб бориш;

– *туққизинчидан*, ички ишлар тизимида фаолият юритаётган раҳбар кадрлар масъулиятини ошириш чораларини кўриш;

– *ўнинчидан*, шахсий таркибни тарбиялаш, уларнинг маънавий, ахлокий-шахсий фазилатларини шакллантириш масаласи. Шу боис ички ишлар идораларида давом этиб келаётган мураббийлик ролини янада оширишга эътибор қаратиш. Янги иш бошлаган ёки ходимнинг кўп йиллардан бери хизмат қилиб келаётган тажрибали ходимга бириктириб қўйилиши шунчаки зарурат ёки анъана учун эмас, балки амалда бўлиши, мураббий ўзига бириктирилган ходимга шогирди сингари муносабатда бўлиб, унда ўзини ўзи кузатиш, назорат қилиш, мажбурлаш, танқид қилиш кўникмасини шакллантириши, шунингдек ўзига ўзи ҳисобот бериш ва таҳлил қила билиш кўникмаларини ҳосил қилиш;

– *ўн биринчидан*, жойларда ташкил этилган «Ахлоқ ва одоб» судларининг фаолиятини такомиллаштириш ва унинг таъсирчанлигини ошириш. Судлар шахсий таркибнинг шаъни, кадр-қиммати ва обрўсини ҳимоя қилишга, уларни Конституция ва қонунларга, ички ишлар идоралари ходимининг касамёдига садоқатли, ИИБ бўйруқлари, низомлари ҳамда «Қасб маданияти» талабларига жавоб бера оладиган ходимлар қилиб тарбиялашда ёрдам бериб, жамоани жипслаштириш, ходимлар орасида хизмат ва интизомни мустаҳкамлаш, ахлоқ-одоб қондаларига зид ноҳўя хатти-ҳаракатларни содир этувчиларга нисбатан муросасизлик ҳиссини кучайтириш.

Юқоридаги белгиланган вазифалар ички ишлар органлари учун юқсак даражада профессионал, барқарор, мақбул даражада мувозанатлашган, ҳозирги замоннинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, криминоген ва бошқа шароитларига тўлиқ мос келадиган ҳамда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олдида давлат ва жамият қўйган вазифаларни самарали бажаришга қодир бўлган кадрлар сафининг шаклланишига олиб келди.

Зеро, «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги қонунни қабул қилиш ички ишлар идораларида кадрлар билан боғлиқ масалани самарали ташкил этиш, ходимларни ҳуқуқий муҳофаза қилиш билан бир қаторда – Республика Президенти ва Ҳукумати томонидан ички ишлар идоралари олдида қўйилаётган вазифаларнинг муваффақиятли бажарилишига замин яратиш шубҳасиз.

Шу боис 2012 йили биринчи марта Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатасида муҳокама қилинаётган «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги қонун лойиҳасининг қабул қилинади. Ички ишлар вазирлигининг ҳуқуқий макомини ойдинлаштирувчи Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги УРҚ-407-сонли

қонуни Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг сийёсий иродаси боис, 2016 йил 16 сентябрда қабул қилинади.

2012 йил 25 декабрда Президент томонидан имзоланди. Ушбу қонун тезкор-қидирув фаолиятини амалга ошириш принциплари, асослари, шакл ва услублари, уни олиб борадиган органлар тизимини белгилаб берди.

Қонун тезкор-қидирув йўналишидаги тадбирларни ўтказишда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, қонунийликка риоя қилишнинг реал ҳуқуқий кафолатларини яратиш мақсадини кўзлаганлиги билан ҳам ўта муҳимдир. Қонунда жаҳоннинг энг ривожланган демократик мамлакатларида тезкор-қидирув фаолияти билан боғлиқ процессуал механизмлар аниқ белгиланган бўлиб, мазкур қонуннинг қабул қилиниши ушбу давлатларнинг умум эътироф этган амалиётига тамомила мос қилишни мутахассислар эътироф этдилар.

Мазкур қонун жамият учун хавф солиши мумкин бўлган жиноятлар содир этилишининг дастлабки босқичларидаёқ уларнинг олдини олиш ва ўз вақтида тўхтатиш бўйича қораларнинг самарадорлигини, шунингдек суриштирув ва дастлабки терговнинг сифатини оширишга хизмат қилади. Бу эса ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг ушбу соҳадаги фаолиятининг янада либераллашувига олиб келди.

2010 йил Андижон воқеаларидан сўнг хизмати асосан фуқаролар орасида, маҳалла-қўй ичида ўтаётган профилактика инспекторларининг билими ва малакасини ошириш, касб маҳоратини юксалтиришга катта эътибор қаратиш эҳтиёжи туғилган эди. Хусусан, Ички ишлар вазирилиги ташаббуси билан Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси ўқув дала полигонига Ўзбекистон Республикаси ИИБ Ҳайъати йигилишининг 2011 йил 18 ноябрдаги 6 ВХ-1-сонли баённомаси қарорининг 17-банди талаблари ижросини таъминлаш мақсадида, 2012 йилнинг февраль ойидан – 2013 йиллар мобайнида жами 5000 нафарга яқин шаҳар-туман ИИБ ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўлими милиция таянч пунктлари профилактика (катта) инспекторлари билан ўқув йиғинлари ўтказилди.

Ўқув йиғинларидан кўзланган асосий мақсад – шаҳар-туман ИИБ ҲООБ милиция таянч пунктлари профилактика (катта) инспекторларининг касбий, хизмат, жисмоний ва жанговар тайёргарлигини, ҳаётий тажрибасини, жиноят ва ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил шахсларни ўз вақтида аниқлаб, уларга профилактик таъсир ўтказиш, содир этилган жиноятларни «иссик издан»

фош этиш борасидаги билимлари ва касбий маҳоратларини ошириш этиб белгиланган.

Табийки, жойларда жиноятчилик ва ҳукукбузарлик ҳолатлари камайишининг муҳим омиллари каторида ёшлар, умуман, аҳолининг бўш вақти мазмунли ташкил этилаётганлиги, барча қулайликларга эга инфраструктуранинг яратилаётганлиги, жамоат ташкилотлари билан ҳамкорлиkning тизимли йўлга қўйилганлигини қайд этиш жоиз.

Тизимдаги ислохотлардан яна бири сифатида ички ишлар идоралари таркибда фуқароларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича махсус комиссиялар ҳамда Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва юридик таъминлаш хизматлари ташкил этилди. Чунончи, қонун ва қонуности норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда ички ишлар идораларидан зиммасига юклатилган вазифаларни бажаришда шахсий таркиб ўртасида қонунчиликка риоя этиш аҳволини донмий равишда таҳлил этиб бориш, уни янада мустаҳкамлаш юзасидан тегишли чора-тадбирлар ишлаб чиқиш, Вазирлик талабларини ҳар бир ходимнинг онгига етказиш, жойлардаги раҳбарлар билан ҳамкорликда қонунбузарлик ҳолатларининг келиб чиқиш сабабларини ўрганиш ва уларнинг олдини олиш юзасидан тегишли чора-тадбирлар ишлаб чиқишга доир тизимли ишларни йўлга қўйиш талаб қилинади. Шу мақсадда Ўзбекистон Республикаси ИИБ, Қорақалпоғистон Республикаси ИИБ, Тошкент шаҳар ИИББ, вилоятлар ва Транспортдаги ИИБларда, шунингдек Қоровул қўшинлари, Жазони ижро этиш бош бошқармаларида ҳамда таълим муассасаларида фуқароларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича махсус комиссиялар ҳамда Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва юридик таъминлаш хизматлари ташкил этилди.

Мустақиллик йилларида суд-ҳуқуқ тизимида амалга оширилган кенг қўламли ислохотлар жараёнида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, унинг таълим муассасалари, Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Тошкент шаҳар Ички ишлар бош бошқармаси, вилоятлар ва транспортдаги ички ишлар бошқармалари, шаҳар ва туманлар ички ишлар бошқарма (бўлим)лари, ички ишлар идораларининг шаҳар, туман, тармок, шаҳарча (қўргон) бўлим ва бўлинмалари, милиция таянч пунктлари, жиноий жазоларни ижро этиш бўйича бўлинмалар ҳамда ўта муҳим ва тоифаланган объектлардаги бўлинмалардан ташкил топган ички ишлар идоралари тизими

шаклланди. Шунингдек, тизимга ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Куролли Кучларининг ҳарбий хизматчилари учун конун ҳужжатларида белгиланган тартибда имтиёз ва ҳуқуқлардан фойдаланадиган Ўзбекистон Республикасининг Қоровул қўшинлари ҳам киритилди.

Бир сўз билан айтганда, мустақиллик йилларида жасорат ва матонат намуналарини кўрсатган минг нафардан зиёд ходимларимиз катор давлат мукофотларига сазовор бўлишди. Уларнинг барчаси Ватанига, касбига садоқатли, матонатли ва жасоратли ходимлардир.

2006–2013 йилларда Ички ишлар вазирлиги халқаро миқёсда жинойтчиликка қарши кураш, уни олдини олиш борасида Хитой, Россия, АҚШ, Германия, Жанубий Корея, Туркия, Япония, Сингапур, Польша, Исроил, Англия ва МДХ давлатлари ҳамда БМТ, ЕХХТ, ЕИИ, МҚКК (кизил хож) Германия техника ҳамкорлик жамияти (ГИЗ), ЖССТ билан ҳамкорлик ўрнатилган. Шу даврда хорижий давлатлар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралари билан 572 марта жинойтчиликни олдини олиш ва унга қарши курашиш борасида учрашувлар ўтказилган. Республикада халқаро ҳамкорликда 206 маротиба ўқув семинар тренинг курслари ўтказилиб, уларда 2018 нафар ички ишлар ходимлари катнашиши таъминланган.

«АЪЛО ХИЗМАТЛАРИ УЧУН» КЎКРАК НИШОНИ

«Аъло хизматлари учун» кўкрак нишонининг янги намунасини яратиш, унинг нишомини ишлаб чиқиш гоёси ўртага ташланди. Ишчи гуруҳ тузилди. Ички ишлар органларидаги хизмат фаолияти давомида мустахкам хизмат интизомини намойиш қилиб, хизмат бурчинини бажариш чоғида мардлик ва жасорат намунасини кўрсатётган, тизимни такомиллаштиришга салмоқли ва ён авлоднинг Ватанга садоқат руҳида тарбияланган муносиб хисса қўшаётган ички ишлар органлари ходимлари ва қоровул қўшинларининг ҳарбий хизматчилари ҳамда ишчи ва хизматчиларини рағбатлантириш тизимини янада такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг 2007 йил 28 сентябрь кундаги 185-сон «Ички ишлар идораларининг «Аъло хизматлари учун» кўкрак нишонини таъсис этиш тўғрисида»ги буйруғи эълон қилинди. «Аъло хизматлари учун» кўкрак нишонининг янги намунаси таъсис этилди. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг «Аъло хизматлари учун» кўкрак нишони билан мукофотлаш тартиби тўғрисидаги низом тасдиқланди.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг «Аъло хизматлари учун» кўкрак нишони билан мукофотлаш Ички ишлар вазирлигининг буйруғига асосан «14 январь – Ватан химоячилари куни», «Наврўз», «1 сентябрь – Мустақиллик куни», «1 октябрь – Ўқитувчи ва мураббийлар куни» ҳамда «25 октябрь – Ички ишлар органлари ходимлари куни» байрамлари, шунингдек Вазирлик раҳбариятининг кўрсатмасига биноан бошқа тадбирлар муносабати билан ҳам амалга оширилиши белгиланди.

СССР ИИВ томонидан таъсис
этилган «Миллиия аълочилиги»
кўкрак нишони

Ўзбекистон Республикаси ИИВ томонидан
2007 йил 28 сентябрдаги 185-сонли
буйруғи билан тасдиқланган «Ички ишлар
идораларининг «Аъло хизматлари учун»
кўкрак нишони

I, II, III ДАРАЖАЛИ «ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА БЕНУҚСОН ХИЗМАТЛАРИ УЧУН» КЎКРАК НИШОНИ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги ПҚ-3413-сон «Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида»ги қарорининг ижросини таъминлаш мақсадида ички ишлар вазирининг 2018 йилнинг 3 мартдаги 60-сон буйруғи билан «Ички ишлар органларида бенуқсон хизматлари учун» кўкрак нишони таъсис этилди. «Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг «Ички ишлар органларида бенуқсон хизматлари учун» кўкрак нишони билан мукофотлаш тартиби тўғрисидаги низоми тасдиқланди.

Кўкрак нишони билан ички ишлар органларида узлуқсиз ва кўп йиллик самарали ҳамда бенуқсон хизмат қилаётган, ташаббускор ҳамда ёш ходимларни тарбиялашда ва муносиб кадрлар тайёрлашда катта ҳисса қўшаётган, амалда интизомий жазоси бўлмаган ички ишлар органлари ходимлари ва қоровул қўшинларининг ҳарбий хизматчилари тақдирланадилар.

I даражали кўкрак нишони билан ички ишлар органларида 25 календарь йил ва ундан ортиқ ҳисобда хизмат қилган ходимлар тақдирланадилар.

II даражали кўкрак нишони билан ички ишлар органларида 20 календарь йил ва ундан ортиқ ҳисобда хизмат қилган ходимлар тақдирланадилар.

III даражали кўкрак нишони билан ички ишлар органларида 15 календарь йил ва ундан ортиқ ҳисобда хизмат қилган ходимлар тақдирланадилар.

I даражали

II даражали

III даражали

IX БОБ. ҲАРАКАТЛАР СТРАТЕГИЯСИ: ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИ- ГИНИ ТУБДАН ОШИРИШ ЙЎЛИДА

*Биз келажакда эл-юртимизнинг ишончи ва
меҳрини қозонган, том маънодаги халқчил ички
ишлар тизимини яратганимиз керак.*

Шавкат МИРЗИЁЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривож-
лантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида
жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш
борасидаги фаолиятни мувофиқлаштириш, диний экстремизм, терроризм
ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашиш бўйича
ташкилий-амалий чораларни кучайтириш, коррупцияга қарши курашишнинг
ташкилий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш ва самарадор-
лигини ошириш, аҳолининг ҳуқуқий маданияти ва онгини юксалтириш,
бу борада давлат тузилмаларининг фуқаролик жамияти институтлари,
оммавий ахборот воситалари билан ўзаро самарали ҳамкорлигини ташкил
этиш билан боғлиқ аниқ вазифалар белгиланди.

Ҳаракатлар стратегияси асосида ички ишлар органлари тизимнда
қуйидаги йўналишларда ислохотлар амалга оширилди:

биринчидан, ички ишлар органлари фаолиятининг ҳуқуқий асослари
бутунлай янгиланди. Бу эса ички ишлар органлари фаолиятини янада
такомиллаштиришнинг мустаҳкам ҳуқуқий асоси бўлиб хизмат қилди;

иккинчидан, ички ишлар органларининг республика, ўрта ва қуйи
бўғиндаги бўлинмалар ўртасида асосий вазифа ва функциялар қайта ва
аниқ тақсимланди. Асосий куч ва воситалар жойларга йўналтирилди.
Жумладан, туман (шаҳар) ички ишлар бўлимларининг шахсий таркиби
сони қарийб тўрт баробарга ошди. Ички ишлар бўлимларидан олисда
жойлашган аҳоли пунктларида қўшимча 175 та бўлинма, 824 та ички
ишлар органлари таянч пункти ташкил этилди. Профилактика
инспекторларининг сони 1.102 нафарга оширилди ҳамда 200 та

туман (шаҳар) ички ишлар органлари бошлиқларининг ёшлар масалалари бўйича ўринбосари ва тергов хизматига 700 дан ортиқ суриштирувчи лавозимлари киритилди. Бу борада давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев «Ҳозирги кунда ички ишлар органлари идораларининг ўта марказлашган ҳолда жойлашуви уларнинг ўз вазифаларини самарали ҳал қилиш имконини бермаяпти. Бу, бир томондан, жиноятчиликка қарши курашиш самарадорлиги пасайишига олиб келаётган бўлса, бошқа томондан, аҳолига ўз муаммосини ҳал қилишда ноқулайлик туғдирмоқда.

Биз ички ишлар органлари ходимларини халққа янада яқинроқ қилиш мақсадида ходимларнинг асосий қисми бевосита жойларда, керак бўлса, ҳар бир сектор ҳудудида хизмат олиб боришини таъминлашимиз керак» деб, таъкидлаган эди;

учинчидан, ички ишлар органларининг иш услуби ва шакллари тубдан ўзгартирилди. Ички ишлар органларининг асосий фаолият йўналиши фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш ва ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олишга йўналтирилди;

тўртинчидан, ички ишлар органлари раҳбарларининг халқ вакиллари олдида, профилактика инспекторларининг эса бевосита халқ олдида ҳисобдорлиги, ички ишлар органлари ходимлари фаолиятини баҳолашнинг янги таъсирчан мезонлари белгиланди. Эндиликда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати томонидан бир йилда икки марта Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси ҳолати тўғрисидаги ҳисоботи, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари Тошкент шаҳар ва вилоятлар Кенгашлари томонидан ҳар чоракда тегишинча Қорақалпоғистон Республикаси ички ишлар вазири, Тошкент шаҳар ички ишлар бош бошқармаси ва вилоятлар ички ишлар бошқармалари бошлиқларининг ҳисоботлари, халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашлари томонидан ҳар чоракда туман (шаҳар) ички ишлар бошқармалари (бўлимлари) бошлиқларининг ҳисоботлари ҳамда ҳар ойда уларнинг ёшлар масалалари бўйича ўринбосарлари — ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлими (бўлинмаси) бошлиқларининг ҳисоботлари эшитилади;

бешинчидан, ички ишлар органларининг таркибий тузилмалари тубдан ўзгартирилди;

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИИОларга ФАОЛИЯТИ
САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ АЖАРАТИЛАН ТАШКИЛИЙ
ЎЗГАРТИРИШЛАР (2017)

Жиноят кидирув ва терроризмга қарши курашни бош бошкармаси негизинда	→	Жиноят кидирув бош бошкармаси ҳамда Терроризм ва экстремизмга қарши курашни бош бошкармаси
Эксперт-криминалистика маркази ва эксперт-портлатиш техникаси маркази негизинда	→	Эксперт-криминалистика бош маркази
Моддий-техника таъминоти бошкармаси, Моддий-техника таъминоти бошкармаси, Хўжалик бошкармаси, Капитал қурилиш бошкармаси негизинда	→	Моддий ва моддий-техника таъминоти бош бошкармаси
Ташкилий-инспекторлик бошкармасининг Халқаро ҳамкорлик бўлими ҳамда Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва юридик таъминлаш бошкармасининг Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва ушбу соҳада халқаро ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорлик бўлими негизинда	→	Халқаро ҳамкорлик бошкармаси
Тергов бош бошкармаси	→	Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳуқуқдаги Тергов департаментига
Шахсий таркиб билан ишлаш хизмати	→	Қазрлар бош бошкармасига
Ташкилий-инспекторлик бошкармаси	→	Ташкилий-инспекторлик ва ахборот-таҳлил бош бошкармасига
Хорижга чиқиш, кириш ва фуқароликни расмийлаштириш бошкармаси	→	Миграция ва фуқароликни расмийлаштириш бош бошкармасига
Шахсий таркиб бўлимига махсус инспекция	→	Ўз хавфсизлиги бошкармасига
Котибият	→	Жисмоний, юридик шахсларнинг муносабатлари билан ишлаш ва иш юритиш бошкармасига
Алоқа бўлими	→	Ахборот технологиялари, алоқа ва ахборотни химоялаш бошкармасига
Транспортдаги ички ишлар бошкармаси	→	Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Транспортда жамоат хавфсизлигини таъминлаш бошкармасига, тармоқ ички ишлар бошкармалари (бўлимлари, бўлимчалари) транспортда жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўлимчаларига
Тошкент олий ҳарбий-техника билим юрти	→	Ҳарбий-техника институтига
Енгин хавфсизлиги олий техника мактаби	→	Енгин хавфсизлиги институтига
Сержантлар таркибини қайта тайёрлаш ва уларнинг мадакасини ошириш марказлари	→	Ички ишлар органлари ходимларининг бошланғич тайёрлаш ва уларнинг мадакасини ошириш марказларига

Бугунги кунда Ҳарбий-техника институтини Миллий тивардия, Енгин хавфсизлиги институтини Фавқулодда вазиятлар вазирлигини таркибига фаолият кўрсатмоқда.

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИНИНГ
АКАДЕМИК ЛИЦЕЙЛАРИГА АЙЛАНТИРИЛАДИГАН АКАДЕМИК
ЛИЦЕЙ ВА КАСБ-ХУНАР КОЛЛЕЖЛАРИ РЎЙХАТИ

T/p	Ўзгартирилган академик лицей ва касб-хунар коллежларининг номи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг академик лицейлари номи
1	Қорақалпоқ давлат университети қошидаги 2-сонли Нукус академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Қорақалпоқ академик лицейи
2	Андижон машинасозлик институти қошидаги академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Андижон академик лицейи
3	Бухоро давлат университети қошидаги 4-сонли академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Бухоро академик лицейи
4	Жиззах педагогика институти қошидаги 2-сонли академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Жиззах академик лицейи
5	Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти қошидаги 2-сонли академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Қашқадаро академик лицейи
6	Навоий ахборот ва электрон саноат касб-хунар коллежи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Навоий академик лицейи
7	Наманган давлат университети қошидаги 2-сонли академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Наманган академик лицейи
8	Самарқанд давлат хорижий тиллар институти қошидаги академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Самарқанд академик лицейи
9	Гулистон давлат университети қошидаги 4-сонли академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Сирдарё академик лицейи
10	Термиз давлат университети қошидаги 5-сонли Жарқўрғон академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Сурхондарё академик лицейи
11	Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети қошидаги Учтепа академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 1-сонли Тошкент академик лицейи
12	Байтқўрғон хизматлар соҳаси ва иқтисодиёт касб-хунар коллежи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2-сонли Тошкент академик лицейи
13	Фарғона политехника институти қошидаги 1-сонли академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Фарғона академик лицейи
14	Урганч давлат университети қошидаги 3-сонли академик лицейи	Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Хоразм академик лицейи

олтинчидан, ички ишлар органларида хизмат ўташнинг янги тартиби белгиланди. Бу эса соҳада кадрларни тайёрлаш, танлаш ва жой-жойига қўйишнинг илғор механизмларини жорий этиш ҳамда уларнинг малакаси, маънавий-ахлоқий фазилатларини ошириш орқали кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлашга хизмат қилди;

еттинчидан, ички ишлар органларининг моддий-техник базаси мустаҳкамланди. Ички ишлар органлари фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ҳамда инновацион моделлар жорий этилди. Масалан, «Хавфсиз шаҳар», «Хавфсиз пойтахт», «Хавфсиз туризми таъминлаш», «Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш», «Хавфсиз хонадон» каби ўзига хос янгича концепциялар ҳамда Андижон, Наманган, Тошкент ва Фарғона вилоятлари ҳудудда Германиянинг нуфузли «ATLAS International» компаниялар гуруҳи билан ҳамкорликда «Ўзбекистон Республикасида йўл ҳаракати қондалари бузилишини фото-видео фиксация қилишнинг автоматлаштирилган тизими» инвестициявий лойиҳаси ҳаётга жорий этилди;

саккизинчидан, ички ишлар органлари ходимларининг самарали ишлаш учун муносиб шарт-шаронглар яратиш, уларни хизмат турар жойлари билан таъминлашнинг ҳуқуқий ва молиявий асослари яратилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5005-сон фармони тизимнинг ташкилий-институционал ҳамда мазмунан ўзгаришига сабаб бўлган муҳим ҳужжатлардан бири бўлди.

Унга асосан, 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган вазифаларга мувофиқ, шунингдек ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ишончли ҳимоя қилинишини таъминлаш мақсадида қуйидагилар Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари тизимини ислоҳ қилишнинг энг муҳим йўналишлари деб белгиланди:

биринчидан, ички ишлар органларини аҳолига ўз вақтида ва сифатли ёрдам кўрсатадиган, ҳар бир ходими томонидан «Халқ манфаатларига хизмат қилиш»ни ўз хизмат бурчи деб биладиган ижтимоий йўналтирилган профессионал тузилмага айлантириш;

иккинчидан, замонавий хавф-хатар ва таҳдидларни, бажарилаётган ишлар муҳимлиги ва қўламини эътиборга олган ҳолда ички ишлар органлари барча даражадаги бўлинмаларининг вазифа ва функцияларини аниқ белгилаш ҳамда тақсимлаш, ташкилий-штат тузилмасини мақбуллаштириш, куч ва воситалардан оқилона фойдаланиш;

учинчидан, халқ билан аниқ мақсадни кўзлаб ўтказиладиган тизимли мулоқотни таъминлаш, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан яқин ҳамкорликни ривожлантириш, аҳолининг энг муҳим муаммолари ҳал этилишига ҳар томонлама қўмаклашиш;

тўртинчидан, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлашни ташкил этишнинг сифат жиҳатидан мутлақо янги тартибини ўрнатиш, мурожаатларни кўриб чиқиш ва ҳал этишга юзакни ва расмийлик билан ёндашувларга чек қўйиш, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш учун ваколат доирасида барча воситаларни ишга солиш;

бешинчидан, ички ишлар органлари мансабдор шахсларининг аҳоли олдида мунтазам ҳисобот бериб бориши тизимини, қилинган ишларга баҳо беришнинг аниқ мезонларини, шунингдек уларнинг фаолиятида қонунийликни таъминлаш бўйича жамоатчилик, парламент ва депутатлик назоратининг самарали механизмларини жорий этиш;

олтинчидан, аввало, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиш сабаблари ва шарт-шароитларини ўз вақтида бартараф этиш, аҳолининг барча катламлари ҳуқуқий маданиятини ошириш, уларда қонунга ҳурмат, қонун бузилишининг ҳар қандай кўринишига муросасизлик туйғусини сингдириш йўли билан ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикаси ва олди олинishiни таъминлаш;

еттинчидан, вояга етмаганлар ва ёшларни Ватанга муҳаббат, ватанпарварлик, миллий ва умуминсоний кадриятларни ҳурмат қилиш руҳида тарбиялаш, ўсиб келаётган авлодни терроризм, диний экстремизм,

зуравонлик ва шафкатсизлик ғояларидан хинмоя қилишга қаратилган тизимни ривожлантириш;

саккизинчидан, ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини тубдан қайта қўриб чиқиш ҳамда янада такомиллаштириш, улар томонидан ҳуқуқбузарликлар содир этилишига олиб келаётган сабаб ва шарт-шароитларни бартараф этиш;

тўққизинчидан, ички ишлар органлари барча бўлинмаларининг фаолияти янада самарали бўлишини таъминлайдиган замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш;

унинчидан, ички ишлар органлари фаолиятининг моддий-техника таъминотини янада яхшилаш, ходимларнинг самарали ишлаши учун муносиб шарт-шароитлар яратиш, уларни хизмат турар жойлари билан таъминлаш.

Мазкур ҳужжат билан 2017 йил 1 октябрдан ички ишлар органларининг халқ олдидаги ҳисобдорлигини янада оширишнинг қуйидаги механизмлари жорий этилди:

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати томонидан бир йилда икки марта Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси ҳолати тўғрисидаги ҳисоботини эшитиш;

Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари Тошкент шаҳар ва вилоятлар Кенгашлари томонидан ҳар чоракда тегининча Қорақалпоғистон Республикаси ички ишлар вазири, Тошкент шаҳар ички ишлар бош бошқармаси ва вилоятлар ички ишлар бошқармалари бошлиқларининг ҳисоботини эшитиш;

халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашлари томонидан ҳар чоракда туман (шаҳар) ички ишлар бошқармалари (бўлимлари) бошлиқларининг ҳисоботлари ҳамда ҳар ойда уларнинг ёшлар масалалари бўйича ўринбосарлари-ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлими (бўлинмаси) бошлиқларининг ҳисоботини эшитиш.

Натижада ички ишлар органлари мансабдор шахслари фаолиятининг самарадорлигига алоҳида баҳо берилиши, фаолият натижаларига қараб эгаллаб турган лавозимига лойик ёки нолойклиги ҳақида тавсиялар қабул қилиниши белгилаб қўйилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 апрелдаги «Ички ишлар органлари фаолиятини янада такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-2883-сон қарорнинг қабул қилиниши натижасида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги тўғрисидаги низом тасдиқланиб, унда ички ишлар органларининг ҳуқуқий мақоми, тизими, тузилиши, асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари қайд этилди.

Мазкур қарор билан тизимнинг ташкилий-бошқарувига ҳам бироз ўзгартиришлар киритилиб, Тошкент вилояти темирйўл транспортида хавфсизликни таъминлаш бошқармаси, Тошкент шаҳар аэропортларида хавфсизликни таъминлаш бошқармаси, шунингдек, метрополитенда хавфсизликни таъминлаш бошқармаси Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Транспортда хавфсизликни таъминлаш бош бошқармасига бўйсундирилди.

Транспортда хавфсизликни таъминлаш бошқармалари (бўлимлари) Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва вилоят ички ишлар бошқармаларининг таркибий бўлинмалари ҳисобланади ҳамда тегишлича уларнинг бошлиқларига – фаолиятни тартибга солиш бўйича кундалик масалалар юзасидан, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Транспортда хавфсизликни таъминлаш бош бошқармасига – хизмат ва тезкор фаолиятини амалга ошириш масалалари юзасидан бўйсундирилди.

2018 йилнинг 1 июлидан Тошкент шаҳрида жамоат тартибини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимига қуйидагиларни назарда тутувчи «Хавфсиз пойтахт» концепцияси эксперимент тариқасида жорий этилди:

соат 16:00 дан 8:00 га қадар вақт оралиғида ички ишлар органлари, миллий гвардия саф бўлинмалари жамоат тартибини сақлаш кучларининг камида 70 фоизини, шунингдек, жамоатчилик вакиллари жалб қилиш орқали куну тун уч сменали патруль режимини ташкил этиш;

ички ишлар ва прокуратура органларининг профилактика, тезкор ва тергов бўлинмалари, маъмурий судлар, адвокатура, шунингдек, суд-тиббий экспертиза хизматлари ходимлари томонидан сутканинг кечки ва тунги вақтида хизмат фаолиятини тўлиқ амалга ошириш, кейинчалик

сутканинг кундузги вақтида ўн олти соат давомида уларни бевосита хизмат вазифаларини бажаришдан озод этиш;

хукукбузарликларни ўз вақтида олдини олиш ва уларга чек қўйиш мақсадида ички ишлар органлари бўлинмалари, биринчи навбатда, жамоат тартибини таъминлаш кучларининг патруль гуруҳлари ходиса содир бўлган ёки сигнал берилган жойга максимал тезкорлик билан етиб боришини таъминлаш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги «Хукукбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашни тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2833-сон қарори асосида хукукбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашни бўйича фаолиятни мувофиқлаштиришнинг таъсирчан тизими яратилди. Шунингдек, қонун бузилишларининг олдини олиш ва уларни бартараф этишнинг замонавий ташкилий-хукукий механизмлари жорий этилди.

Энг аҳамиятлиси, хукукбузарликлар профилактикасини фақатгина хукукни муҳофаза қилувчи органларнинг вазифаси сифатида баҳолаб, ушбу фаолиятга лозим даражада эътибор қаратмасликдек эскича ёндашувга буткул барҳам берилди. Хукукбузарликларнинг самарали профилактикасини амалга ошириш давлат органлари, шу жумладан, хукукни муҳофаза қилувчи, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, бошқа давлат ташкилотлари, шунингдек, ҳўжалик бошқаруви органларининг устувор вазифаси этиб белгиланди.

2017 йилнинг 1 октябридан қуйидаги тартиблар жорий этилди:

профилактика инспекторлари ўз лавозимига тегишли фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари вакиллари иштирокида бўлиб ўтадиган муҳокамалар натижаларига кўра қабул қилинадиган халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашининг қарори билан тасдиқланади;

фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳар ойда профилактика инспекторларининг ҳисоботларини эшитади.

Профилактика инспекторларининг ҳисоботларини эшитиш якунларига кўра улар зиммасига юклатилган вазифаларнинг бажарилиши юзасидан кўрилатган чоралар ва иш натижалари танқидий муҳокама қилинади, улар фаолиятининг самарадорлигига алоҳида баҳо берилади

ҳамда эгаллаб турган лавозимига лойиқ ёки нолойиклиги ҳақида тавсиялар қабул қилиниши белгилаб қўйилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 августдаги «Худудларнинг жадал ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашга доир устувор чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-3182-сон қарорига асосан, вилоят, туман ва шаҳарлар худудлари секторларга бўлинди. Секторларда ҳокимлик, ҳукук-тартибот ва бошқа давлат органлари ҳамда жамоатчилик вакиллари мавжуд муаммоларни бартараф этиш, аҳолининг турмуш фаровонлигини ошириш, бир сўз билан айтганда, халқнинг оғирини енгил қилишга қаратилган аниқ тадбирларни амалга оширмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 2017 йил 15 ноябрь куни ўтказилган мамлакатимизда ҳукукбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш борасида белгиланган вазифалар ижроси, бу борада мавжуд муаммолар ва уларни ҳал этиш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишида ҳар бир сектор раҳбари жиноятчиликнинг ҳолати учун ҳам шахсан жавоб бериши, сектор раҳбарларининг бу борадаги масъулиятини ошириш мақсадида Худудларда жиноятчиликнинг барвақт олдини олиш ва ҳукукбузарликка қарши курашиш Республика комиссиясини тузиш, унинг таркибига «Маҳалла», «Нуроний» жамғармалари, Ёшлар иттифоқи, Хотин-қизлар қўмитаси, Касаба уюшмалари федерацияси, Маънавият ва маърифат маркази раҳбарларини ҳам киритиш, Комиссия фаолиятини Олий Мажлис Сенати томонидан мувофиқлаштириш белгиланди.

2018 йилда ички ишлар органлари учун кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини такомиллаштириш борасидаги ишлар ҳам изчил давом эттирилди. Хусусан, Ички ишлар вазирлигининг Малака ошириш институти ҳамда Ички ишлар вазирлигининг ихтисослаштирилган мактаб-интернати ташкил этилди ва фаолияти йўлга қўйилди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 ноябрдаги «Жиноят-ижроия қонунчилигини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-4006-сон қарори билан «2019/2020 ўқув йилидан бошлаб Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академиясида «Жиноий жазоларни ижро этиш

фаолияти» мутахассислиги бўйича ўқитишни йўлга қўйиш белгиланди.

2019 йил 1 январдан эътиборан, Ички ишлар вазирлиги Хукукбузарликлар профилактикаси бош бошқармасининг Озодликдан махрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларни ижро этилишини назорат қилиш бошқармаси ва унинг ҳудудий бўлинмалари негизда вазирликнинг Жазони ижро этиш бош бошқармаси ҳузуридаги Пробыция хизмати ва тегишлича унинг ҳудудий бўлинмалари ташкил этилди.

2018 йил 24 декабрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Жамоат ҳавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-4075-сон қарори асосида «Маҳалла посбонлари» жамоатчилиқ тузилмалари раҳбарлари лавозимлари тугатилиб, уларга иш ҳақи тўлаш ва ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг амалдаги механизмларини сақлаб қолган ҳолда, бўшаётган штат бирликлари ҳисобидан профилактика (катта) инспекторларининг жамоат тартибини сақлаш бўйича ёрдамчилари лавозимлари жорий этилиши назарда тутилди. Уларга иш ҳақи тўлаш ва ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг амалдаги механизмлари сақлаб қолingan ҳолда, ҳукукбузарликлар профилактикаси соҳасида ички ишлар органларига амалий ёрдам кўрсатиш учун шахсий жавобгарлик юкланди. Шунингдек, ҳукукбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишга муносиб ҳисса қўшган профилактика инспекторларининг ёрдамчиларига Хукукбузарликлар профилактикаси бош бошқармаси бошлиғининг тавсиясига асосан ички ишлар органларининг олий таълим муассасаларига, шу жумладан касбий тафйргарлик факультетига квота асосида ўқишга кириш ҳукуқи берилганди ҳамда профилактика инспекторларининг ёрдамчиларини ички ишлар органларининг олий таълим муассасаларига қабул қилиш дастлабки ва касбий танлов натижаларига асосан Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирли томонидан ҳар йили белгиланадиган квоталарга мувофиқ амалга оширилиши назарда тутилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 19 июндаги «Тошкент шаҳрида жамоат тартибини таъминлаш, ҳукукбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-3786-сон

қарори билан Тошкент шаҳрининг ҳар бир маҳалласида «Фидокор ёшлар» жамоатчилиқ патруль гуруҳлари ташкил этилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 августдаги «Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чоратадбирлари туғрисида»ги ПҚ-3216-сон қарори билан Академия таълим мутахассисликлари рўйхати тасдиқланди. Унга кўра:

кундузги таълимда қуйидаги еттита яъни «Тергов фаолияти», «Тезкор-қидирув фаолияти», «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти», «Эксперт-криминалистик фаолият», «Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш фаолияти», «Хизмат фаолиятини психологик таъминлаш», «Жиноий жазоларни ижро этиш фаолияти» мутахассисликлари ташкил этилди.

Умуман олганда, Ҳаракатлар стратегияси асосида ички ишлар органлари тизимидаги ислохотлар изчил амалга оширилмоқда ва улар ички ишлар органларини аҳолига ўз вақтида ёрдам кўрсатадиган, унинг ҳар бир ходими «Халқ манфаатларига хизмат қилиш»ни ўз хизмат бурчи деб биладиган ижтимоий йўналтирилган профессионал тузилмага айлантиришга хизмат қилмоқда.

Ички ишлар органлари тизимидаги изчил ислохотлар ҳалқимиз тиinchлиги ва фaрoвoнлiгини таъминлашга хизмат қилмоқда

Президент Шавкат Мирзиёев ички ишлар органларида ахборот коммуникация технологиялари жoрғай қилиниши билан танишмоқда

Президент Шавкат Мирзиёев паята етмаганлар билан ишлаш бўйича инспектор билан суҳбатлашмоқда

Президент Шавкат Мирзиёев ички ишлар органлари фаолияти билан танишиб, жамиятчиликка қарини куралиши самаралоринини оширишга қаратилган кўрсатмалар бермоқда

Одамлар тинчлигини асраш учун аввало инспекторнинг ўз оғласидан кўнгли тинч бўлиши керак. Шу мақсадда участка профилактика инспекторларининг хизмат ва яшаш шароитлари яхшиланди.

Ўзбекистонда профилактика инспектори текширувчи ёки назоратчи эмас, балки барча ҳаётини масалаларда маҳалла аҳлига кўмак берадиган, чинакам елкадош, ёнма-ён турадиган куч бўлиши вазифа қилиб қўйилди. Ушбу ходимларнинг фаолиятини узлуксиз ташкил этиши ҳамда аҳолига янада яқинлаштириш мақсадида уларга 6 787 та хизмат уйлари қуриб берилди, 7 388 та шахсий автомашинага учун имтиёзли кредитлар ажратилди.

Президент таклифи билан ҳафтанинг пайшанба кунлари «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси кунини» сифатида белгиланди. Профилактика инспектори халқ билан ички ишлар органларини боғлайдиган асосий кўприк бўлиб хизмат қилмоқда.

Жиноятчиликка қарши курашнинг энг самарали усули – профилактика, яъни қонуنبузарликларнинг олдини олишдан иборат. Шу мақсадда мамлакатимизда биринчи марта ҳар бир маҳаллага бир нафардан профилактика инспектори бириктирилди, уларга маҳалла раисининг ўринбосари мақоми берилди.

Профилактика инспекторининг хизмат хонаси

Тинчлик ва оқойишталикни сақлаш давлатимиз сиёсатининг устувор йўналишларидан биридир. Айниқса, бугунгидек дунё таҳликалар ичра калкиб турган, сиёсий низолар, ахборот, халқаро терроризм ва экстремизм хуружлари аяж олган бир даврда ички ишлар органларининг масъулияти янада ошади. Мамлакатимиз тараққиётининг янги босқичини бошлаб берган 2017 йилдан эътиборан барча соҳалар фаоллиги тубдан ислох қилиниб, «Халқ давлат идораларига эмас, балки давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак» деган эзгу ғоя ҳаётиимизнинг бош – мезонига айланди.

Мамлакат тинчлиги, аҳоли хавфсизлигини таъминлаш вазифалари ижросини юқори босқичга кўтариш борасида кейинги йилларда тизимли ишлар амалга оширилди. Жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг ишончли ҳимоя қилинишини таъминлашда ички ишлар органлари фаоллигини такомиллаштириш мақсадида 2017 йилдан буён 100 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжат, 18 та идоралараро қўшма қарор ҳамда 122 та идоравий ҳужжат қабул қилинди.

Ислохотларжараёсидазамонавийхавф-хатарватаҳдидларни,бажарилаётган ишлар муҳимлиги ва кўламининг эътиборга олган ҳолда ички ишлар органлари барча даражадаги бўлимларининг вазифа ва функциялари аниқ белгиланди ҳамда тақсимланди, ташкилий-штат тузилмасини мақбуллаштириш, куч ва воситалардан оқилона фойдаланиш чоралари кўрилди. Бунда асосий эътибор ички ишлар органларининг аҳолига яқинлаштиришга қаратилди. Шу мақсадда Вазирлик ва вилоятлар ички ишлар бошқармалари аппарати шахсий таркиби 70 фоизга қисқартирилди. Бунинг ҳисобига қуйи тизимдаги ички ишлар органлари ходимлари тўрт баробарга қўпайтирилди.

Аҳолига қўлайлик яратишни кўзлаб ҳудудий ички ишлар бўлимлари ташкил этилди. Илгари шаҳар шаронтида битта ички ишлар бўлимига 50–60 та маҳалланинг ҳудуди тўғри келган бўлса, бугунги кунда уларнинг сони ўртача 5-6 тани ташкил этмоқда. Бу эса ўз самарасини бериб, фуқаролар билан яқиндан мулоқот қилиниб, уларнинг муаммолари қисқа вақт ичида ҳал этилмоқда, аксар жинойтлар «иссиқ изидан» қош этиляпти.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев олдимизга қўйган вазифадан келиб чиқиб жинойтчиликни ва ҳуқуқбузарликларининг эрта олдини олиш чораларини кўряпмиз. Бу борада асосий масъулият профилактика инспекторлари зиммасига тушгани учун улар хизмат функциясига қирмайдиган ишлардан озод этилмоқда. Профилактика инспекторларига ўзи ишлайдиган ҳудуддан хизмат уйи ажратилмоқда. Бу кечаю кундуз ўзига бириктирилган маҳалладаги криминоген вазиятдан хабардор бўлади дегани.

2017 йил 20 апрелдаги «Ички ишлар органлари таянч пунктларининг профилактика инспекторларини хизмат уй-жойи билан таъминлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-2906-сон'ли қарорида алоҳида вазифа сифатида белгиланганлиги ички ишлар органлари таянч пунктлари профилактика инспекторларининг фаолиятини тубдан ўзгартириш ва уларга шарт-шаронглари яхшилашга давлат сиёсати даражасида эътиборнинг яққол намоёни дессак муболага бўлмайди.

Мазкур қарорга асосан 2017–2018 йилларда ички ишлар органлари таянч пунктларининг профилактика инспекторларини бевосита улар хизматни ўтайдиган ҳудудда жойлашадиган хизмат уй-жойи билан таъминлаш дастури маъқулланди. Ушбу дастур асосида **6969 нафар** профилактика инспекторларига **3829 та** хизмат уй-жойлари ва **76,61 гектар** ер участкалари ажратиб берилди¹. Сўнгги тўрт йилнинг ўзида **241 та** хизмат уйлари қурилиб, уй-жойга эҳтиёжи бўлган ва хизматда алоҳида ўрناк кўрсатган ходимларнинг онлаларига топширилгани ҳам бу борадаги ислохотларимизнинг амалий тасдиғидир. Бундан ташқари, 2018–2020 йилларда соҳа ходимлари учун имтиёзли ипотека кредити асосида Тошкент шаҳрида барпо этилган замонавий қўнғир каватли уйлардан **392 та**, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда эса **2 мингга** яқин квартира ажратилди.

Ички ишлар органлари инновацион рақамли технологиялар ва ахборот-коммуникация тизимлари билан мунтазам таъминланмоқда. Биргина 2017–2020 йилларда шахсий таркиб учун 45 та янги хизмат объекти қурилиб, фойдаланишга топширилгани бу фикрни тасдиқлайди. Бундайин иқтисодий қўлайликлар профилактика инспекторларининг иш самарадорлиги ошишига хизмат қилади. Муҳими, ходимларнинг коррупцияга чалинишининг олди олинади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 26 сентябрдаги «Ички ишлар органларининг хизмат уй-жойлари фондини шакллантириш ва ундан фойдаланиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 765-сон қарори²га қўра, «Ички ишлар органларининг хизмат уй-жойлари фондини шакллантириш ва ундан фойдаланиш тартиби тўғрисидаги Низомни» тасдиқланди. Ушбу Низом билан эса ИИБ Марказий аппаратининг уй-жой маиший комиссияси ва ҳудудий ички ишлар органларининг уй-жой маиший комиссиялари ташкил этилди.

¹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2016. – № 38. – 438-м.
² Ўзбекистон Республикаси ИИБ Кадрлар бош бошқармаси маълумотлари.
³ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2017. – № 6. – 70-м.

Марказий ва ўрта бўғиннинг штат бирликлари қисқартирилиб, профилактика инспекторлари сонин 22 фонзга кўпайтирилди. Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 3 августдаги қарорига мувофиқ, профилактика инспекторларининг 7024 нафари имтиёзли кредит асосида автомашиналар билан таъминланди. Бугунги кунда улар ҳеч бир қийинчиликсиз фуқаролар мурожаатлари юзасидан маҳаллаларга тезкорлик билан етиб бориб, кўтарилган муаммоларни ўз вақтида ҳал қилишмоқда.

Мухтарам Президентимиз Шавкат Мирзиёев профилактика инспекторлари келгусида ўз хизмат фаолиятининг «Ички ишлар органларининг маҳалладаги вакили эмас, балки маҳалланинг ички ишлар органларидаги вакили сифатида олиб боришни ва ўз ҳисоботларини ана шу тамойилдан келиб чиққан ҳолда тақдим этишни лозим» деган эдилар. Ана шу талабдан келиб чиқиб ҳозирги пайтда профилактика инспекторлари фуқаролар йиғини кенгаши таркибига киритилди. Ҳар ойда йиғин томонидан уларнинг ҳисоботини эшитиш тизими йўлга қўйилди. Бу ўзининг ижобий натижасини бермоқда.

Маҳаллаларда жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш борасида фаолият кўрсатиб келган ички ишлар органлари таянч пунктлари сонин кўпайтирилди. Таянч пунктларнинг маҳалла фуқаролар йиғини билан бир бинода бўлиши ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг амалга ошириш ва жамоат ҳавфсизлигининг таъминлашда ижобий самарасини бераётир.

Яқинда маҳаллаларда профилактика инспекторларининг ёрдамчилари ҳам ўз фаолиятини бошлади. Улар махсус кийим бош билан ва босқичма-босқич велосипедлар билан таъминланиши алоҳида эътиборга молик. Бу ўз номидан ҳам кўриниб турибдики, жамоат тартибининг сақлашда, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда профилактика инспекторларига кўмаклашадиган, «Фидокор ёшлар» гуруҳи ва «Маҳалла посбони» жамоатчилик тузилмаси фаолиятига раҳбарлик қилади.

Ёшлар ва хотин-қизлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олиш муҳим вазифа ҳисобланади. Шу сабабли давлатимиз раҳбарининг тегишли қарорига кўра шаҳар-туман ички ишлар органлари бошлиқларининг ёшлар масалалари бўйича ўринбосари лавозимини жорий этилди. Хотин-қизлар кўмиталари билан ҳамкорлик янги босқичга кўтарилди. Республикамиз бўйлаб 6496 та «Жамоатчилик назорати масканлари» ташкил этилди. Уларда хизмат олиб боришга ҳар куни 21 мингдан ортиқ жамоатчилик вакиллари жалб қилинмоқда. Бундай саъй-ҳаракатларнинг самараси ўлароқ, 2018 йилда 2 301 та ёки 25 фонз, 2019 йилнинг биринчи чорағида эса 7038 та ёки 78 фонз маҳаллаларда жиноят содир этилишига йўл қўйилмади.

Жамоат тартибининг ишончли сақланишини таъминлаш мақсадида, 2018 йилнинг июль ойидан Тошкент шаҳрида, сентябр ойидан барча вилоят

марказларида уч сменали, яъни туну кун патруллик хизмати ташкил этилди. Ҳар кун ички ишлар органлари ходимлари, Миллий гвардия ҳарбий хизматчилари ва жамоатчилик вакилларида иборат патруль-пост нарядлари хизмат ўтамоқда. Патруллар сони Тошкент шаҳрида 2 баробар, вилоят марказларида 4 баробарга кўлайди. Жамоат жойларида патруллик хизматини ўташга «Фидокор ёшлар» гуруҳи аъзолари ҳам қўмаклашмоқда.

Жамоат жойларида тезкор вазиятни доимий равишда кузатиб бориш, патруль нарядлари ишини мувофиқлаштириш мақсадида, 250 мингдан ортиқ видео кузатув камсралари ўрнатилди. Уларнинг 2214 таси ички ишлар органлари навбатчилиқ қисмларига уланди. Ситуацион марказлар ишга туширилди. Маҳаллаларда эса криминоген вазиятни ўзида акс эттирувчи геонформацион хариталарни босқичма-босқич жорий этиш ишлари амалга оширилмоқда. Шу йўналишда Самарқанд, Бухоро, Наманган ва Андижон вилоятларида иш бошланган.

Эндиликда патруллик хизматининг куч ва воситалари бевосита одамни юзидан таниб олиш махсус мосламаси ва алоқа воситалари билан жиҳозланган автобус, патруль-пост хизматининг кўчма будкалари базасида ташкил этилган мобил пунктлар орқали бошқарилмоқда. Ўтиш кийин бўлган ҳудудлардаги патруль-пост хизмати ходимлари мотоскутер билан таъминланди. Амалга оширилган ишлар натижасида жамоат жойларида содир этилган жиноятлар 2018 йилда 42 фозга камайишига эришилди.

Мамлакатимизга ташриф буюрувчи меҳмонларнинг хавфсизлигини таъминлаш ҳам диққат марказимизда. Тошкент, Бухоро, Самарқанд, Хива, Шаҳрисабз шаҳарлари, Сурхондарё ҳамда Тошкент вилоятларида хавфсиз туризмни таъминлаш бўлинмалари ташкил этилди. Ана шу янги соҳавий хизмат ходимларининг саъй-ҳаракатлари билан ўтган кичик вақт ичида юртимизга ташриф буюрган 131 та хорижий давлат делегациялари ва 7 миллиондан ортиқ туристнинг хавфсизлиги таъминланди.

Давлатимиз раҳбари «Одамлар ички ишлар органининг ҳар бир ходимида ўз ҳимоячисини кўриши керак», деган эдилар. Бундай талабга яраша юқориди айтганимиздек, тизим ходимларига муносиб шарт-шароитлар яратиб берилди, улар моддий ва маънавий қўллаб-қувватланмоқда. Бу эса тизимдан давлатимиз раҳбарининг ушбу даъватига муносиб кадрлар тайёрлаш масаласини кун тартибига қўйди.

Ҳар қандай соҳада ҳам яратилган шарт-шароитлар, мустаҳкам моддий-техника базаси қанчалик аҳамиятга эга бўлмасин, ишнинг муваффақияти биринчи галда кадрлар салоҳиятига боғлиқ. Шу боисдан давлатимиз раҳбарияти ички ишлар органлари учун замон талабларига жавоб берадиган, малакали кадрлар тайёрлаш борасида мунтазам равишда ғамхўрлик қилиб келмоқда.

Ҳа, шубҳасиз, жиноятчиликка қарши курашишда кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш тизими муҳим аҳамият касб этади. Ислохотлар жараёнида ҳозирги замон талабларига тўлиқ жавоб берадиган, сифатли кадрлар тайёрлашнинг профессионал тизими ташкил этилди. Вазирлик Академиясига номзодларни қабул қилиш квоталари 200 нафарга оширилди. Ушбу таълим муассасасида янгида «Ўул-харақати хавфсизлигини таъминлаш фаолияти», «Хизмат фаолиятини психологик таъминлаш фаолияти» ва «Жиноий жазоларни ижро этиш фаолияти» мутахассисликлари ташкил этилди. Ҳозирда 7 йўналишда мутахассислар қайта тайёрланади. Академияда қилинган саъй-харақатлар бонс, юридик фанлар ихтисосликлари бўйича фан доктори ва фалсафа доктори илмий даражаларини берувчи илмий кенгашлар фаолияти йўлга қўйилди. Бугунги кунга қадар мазкур илмий кенгашларда 48 нафар (шундан 22 нафар фан доктори (DSc), 26 нафар фалсафа доктори (PhD) бўйича) диссертация ишлари муваффақиятли ҳимоя қилинди. 2020 йил якунига келиб, Академиянинг илмий салоҳияти 46.0 фонзга кўтарилди.

ИИВ тасарруфида иккита ички ишлар органлари ходимларини бошланғич тайёрлаш ва малакасини ошириш маркази мавжуд. Ходимларимизнинг билимларини бойитиш ва чуқурлаштириш, хорижий илғор тажрибаларни ўргатиш мақсадида Малака ошириш институти фаолият кўрсатмоқда. Белгиланган режа асосида Институт томонидан жойлардаги ички ишлар идораларининг соҳавий хизматлари ходимлари билан сайёр ўқув йиғишлари ўтказилмоқда.

Тизимдаги профилактика инспекторлари лавозимларини ҳуқуқшунос ходимлар билан тўлдирishга қаратилган ишларни жадаллаштириш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 февралдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори қабул қилинди. Унга мувофиқ Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида юридик кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлаш бўйича Тошкент давлат юридик университетининг Ихтисослаштирилган филиали ташкил этилди.

Филиал бакалаврига қабул квотаси йилига 225 киши, кадрларни қайта тайёрлаш дастури бўйича эса ҳар олти ойда 50 киши этиб белгиланди. Жиззах политехника институти негизида Жиззах вилояти ички ишлар органларининг олий ноюридик маълумотга эга бўлган ходимларини қайта тайёрлаш сайёр курси ташкил этилди. Ҳар бир вилоятда, Қорақалпоғистон Республикасида ва Тошкент шаҳрида ИИВнинг академик лицейлари ташкил этилганидан ҳам айни Президентимизнинг даъватига «слаббай» деб жавоб бера оладиган

кадрлар тайёрлаш мақсади қўзланган. 2020 йилдан ИИВ Академиясига ана шу лицейларнинг битирувчилари орасидан энг муносиблари танлаб олинади. Ўқинишга кира олмаганлари эса ички ишлар органлари сафдор ходимлари сафинга қабул қилинади. Чунки улар лицейда уч йил давомида таҳсил олиш жараёнида соҳага оид муайян билим ва кўникмаларга эга бўлишади. Бу соҳамиз учун малакали кадрлар тайёрлашнинг изчил тизими яратилганидан далолат беради. Бундан ташқари, академик лицейларда ИИВ Малака ошириш институти билан ҳамкорликда ички ишлар органлари ходимларини масофавий ўқитиш режалаштирилган.

Тизимда куйи бўгинларда муайян кадрлар алмашинуви ҳам амалга оширилди. Бунда асосан куйидаги масалаларга эътибор қаратилди. Энди эскичасига ишлаб бўлмайди. Кабинетда ўтириб буйруқбозлик қилиш замони ўтди. Раҳбар халқнинг ичида бўлиши, унинг дарду ташвишини яхши ўрганиши, ўз дарду ташвиши деб билиши лозим. Бошқаларга «бошчилик қиламан» деган одам изланувчан, ташаббускор, талабчан бўлиши, кези келганда ғамхўрликни ҳам ўрнига қўйиши, соҳага инновацион ёндашиши, янгича фикрлаш лозим. Ана шу талабларга жавоб бера олмайдиган раҳбарлар билан «хайрлашилмоқда». Қолаверса, ёш кадрларга ишонч билдирилмоқда. Бугунги кунда тизимда хизмат олиб бораётганларнинг аксарияти ёшлар.

Нафакат раҳбарлар, балки оддий ходимларга нисбатан ҳам талаб юқори. Бугунги кунда ўз устида ишламайдиган, касб маҳоратини, билимларини тинимсиз ошириб бормайдиган, «қуним ўтса бўлди» дейдиган ходим тизимимизда ишлай олмайди. У фидойи, ҳалол, ғайрат-шижоатли, энг асосийси халққа хизмат қиладиган ходим бўлиши даркор. Фақат ўзининг манфаатини, тинчини ўйлайдиган ходим ҳам, раҳбар ҳам бизга керак эмас. Замоннинг талаби – шу.

Тизимда жиноятларни тезкор йўллар билан фош этишда халқаро тажрибаларни ўрганиш масаласига ҳам эътибор катта. Соҳа ходимлари куйидагиларга жиддий қарашади. Авваламбор шунини алоҳида таъкидлаш жоизки, жиноятга жазо мукаддаслигини таъминлаш жиноятчилик камайишининг муҳим омилларидан бирidir. 2019 йилнинг тўрт ойи давомида 12935 та жиноят иши тергов қилинди. Бу ўтган йилга нисбатан 2722 та, яъни 17,4 фоиз кам демакдир. Бундай натижага олиб борилган профилактик чоратadbирлар туфайли эришилди. Шундан 9414 та жиноят иши тамомланган, 6113 таси судга, жумладан ярашув қарорига асосан 870 та, амнистия актига асосан эса 41 та жиноят иши судга юборилди. 3301 та жиноят иши тугатилди. Тўғатилган жиноят ишлари 616 тани ташкил этди. Фуқаролар, давлат, ташкилот ва муассасаларга етказилган зарарнинг 87,5 фоизи дастлабки тергов жараёнида қопланган.

Бугунги кунда ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини янада оширишда хорижий мамлакатларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари билан ҳамкорлик қилиш ҳар қачонгиданда муҳим аҳамият касб этмоқда. Ички ишлар вазирлигининг халқаро ҳамкорлик қўламини икки томонлама ва қўп томонлама донрада жадаллик билан кенгайишда давом этмоқда. Жумладан, бугунги кунда Вазирлигимиз Ўзбекистон Республикаси билан дипломатик муносабатлар ўрнатган деярли барча мамлакатларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари билан алоқаларни ўрнатган.

Биргина, 2018 йил ва 2019 йилнинг биринчи чораги таҳлилига қарайдиган бўлсак, МДХ иштирокчи давлатлари ички ишлар органлари, яқин ва узоқ хорижий мамлакатлар (Хитой, Жанубий Корея, Япония, Сингапур, Ҳиндистон, Покистон, Афғонистон, БАА, Саудия Арабистони, Туркия, Исроил, АҚШ, Германия, Франция, Англия, Италия, Венгрия, Норвегия ва бошқ.) ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари ҳамда бир қатор халқаро ташкилотлар ва тузилмалар билан ҳамкорлигининг мустаҳкамлаш ва ривожлантириш бўйича аниқ мақсадга йўналтирилган тадбирлар амалга оширилди.

Жумладан, ўтган давр мобайнида хорижий ҳамкорлар билан биргаликда республикамизда 200 дан ортиқ конференция, семинар, тренинг ва турли даражадаги учрашувлар ўтказилиб, уларда 780 нафар ички ишлар органлари ходимлари иштирок этдилар. Шунингдек, 700 га яқин ички ишлар органлари ходимлари хорижий мамлакатларда ташкил этилган турли даражадаги 230 дан ортиқ тадбир ва учрашувларда иштирок этдилар.

2019 йилнинг 30 май – 1 июнь кунлари Тошкент шаҳрида Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги иштирокчи давлатларининг ички ишлар вазирлари Кенгашининг навбатдаги йилги йиғилишини ўтказиш бўйича тайёргарлик ишлари кизгин давом этмоқда. Ушбу нуфузли тадбирда Ҳамдўстлик мамлакатлари ички ишлар органлари, полиция ҳамда халқаро ташкилот ва тузилмалардан 80 дан ортиқ юқори мартабали вакиллар иштирок этиши кутилмоқда. Ўйлайманки, мазкур тадбир хорижий мамлакатлар ички ишлар вазирликлари билан барча йўналишларда, шу жумладан тезкор йўллар билан жиноятларни фош этиш борасида ўзаро тажриба алмашишни, ҳамкорлигининг янада юқори даражага олиб чиқади.

Жиноятларнинг олдини олиш, фош этиш ва тергов ҳаракатлари ўтказишда криминалистик воситалардан фойдаланиш катта аҳамият касб этади. Ана шу омил назарда тутилиб, ИИБ Эксперт-криминалистика бош марказида махсус тадқиқотлар йўналишидаги экспертизаларни ўтказишда қулайлик яратиш, физика-кимё, портлаш техникаси, автотехника экспертизаларини ўтказиш, тадқиқотларнинг илғор усул ва услубларини жорий этиш учун Ўзбекистонда Ягона Махсус экспертизалар маркази ташкил этилди. Бундан ташқари, барча ҳужжатларни ва дунё мамлакатлари пул бирликларининг ҳақиқийлигини

аниклаш, техник-криминалистик экспертиза ўтказишга мўлжалланган «Регула 4305 ДМХ» видеокомпаратори ва маълумотлар базасидан тадқиқотлар ўтказишда фойдаланилмоқда.

ИИБ Эксперт-криминалистика бош марказида Ахборот-коммуникация технологияларини татбиқ қилиш ва ривожлантириш бўлимаси ташкил этилиб, халқаро «Ассесс Дата» компанияси томонидан марказнинг икки нафар ходимига рақамли тадқиқотларни мустақил ўтказиш ҳуқуқини берувчи халқаро намунадаги сертификатлар берилди. Бош марказга Корея Республикаси Бош прокуратураси Рақамли экспертизалар миллий маркази томонидан мобил қурилмаларни (телефон, смартфон, планшет) эксперт тадқиқ қилувчи комплекс тақдим этилди. Ундан мобил қурилмалар хотирасидан ўчириб ташланган иш учун аҳамиятли маълумотларни тиклашда фойдаланилмоқда. ИИБ ЭКБМ ва ҳудудий бўлинмаларини махсус криминалистик лаборатория автомашиналар билан таъминлаш режалаштирилган.

Ҳозирги кунда юртимизда туризм ривожланмоқда. Демак, тезкор хизмат ходимлари чет тилларини ҳам билиши лозим. Ходимларимиз учун тил ўрганиш курсларини ташкил қилишимиз зарур.

Ҳеч ким жиноятчи бўлиб туғилмайди. Лекин жиноятга жазо муқаррар. Аммо... Жазони ижро этиш муассасаларида сақланаётган маҳкумларнинг ҳам ўзига яраша ҳуқуқлари бор. Бундан беш-ўн йил аввалги ЖИЭМлар билан бугунги муассасалар ўртасида катта фарқ бор. Ушбу йўналишдаги ўзгаришлар қуйидагилардан иборат:

Халқчил сиёсат ва аҳоли фаровонлигини юксалтиришга қаратилган жараёнлар жазони ижро этиш тизимини ҳам четлаб ўтгани йўқ, албатта. Ўтган давр мобайнида бу соҳада ҳам қатор меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Уларнинг туб негизида билиб-билмай жиноят содир этган шахсларнинг қонунчилиқда белгиланган ҳуқуқ ва манфаатларини тўлиқ таъминлаш, жазо муддатини ўташи учун қулай муҳит яратиш мақсади мужассам.

Шунингдек, Тошкент шаҳридаги I-сон Тергов ҳибсхонаси халқаро стандартлар асосида қурилган янги бинога қўчирилди. Бу ерда терговчи ва адвокатлар хоналари ташкил этилиб, адвокат хоналаридан ташқари замонавий видеокузатув мосламалари билан жиҳозланди. Инсон ҳуқуқларини таъминлашга қаратилган ишлар самарадорлигини ошириш, уни янги босқичга қўтариш мақсадида нафақат мазкур ҳибсхона, балки республикамиздаги мавжуд барча тергов ҳибсхоналари ва жазони ижро этиш муассасаларига замонавий видеокузатув мосламалари ўрнатилди. Бу эса жазони ижро этиш жойларида сақланаётган ва жазо муддатини ўтаётган фуқароларнинг жиноят-ижроия қонунчилигида белгиланган ҳуқуқ ва манфаатларини тўлақонли ҳимоя қилиш, улар билан бўладиган ўзаро муносабатларда белгиланган қонун талабларидан

четга чикмаслик, тергов жараёни ва саклаш шаронтларининг шаффофлигини таъминлашга хизмат қилади.

2017 йил 11 августда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ички ишлар органларининг озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлган жазоларни ижро этиш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори қабул қилинди. Мазкур қарорда белгиланган вазифалар доирасида ўтган давр мобайнида жазони ижро этиш тизими фаолиятини тубдан такомиллаштирилди. Жумладан, бир қатор колонияларда маҳкумлар ётоқхоналари ва ёрдамчи бинолар бугунги кун талаблари асосида янгидан қурилиб фойдаланишга топширилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг тегишли фармойишига асосан 16 та маҳкумлар ётоқхонаси, учта ёрдамчи бино ва иншоотлар қайта таъмирланди. Айни пайтда бу каби қурилиш-таъмирлаш ишлари жадал давом эттирилиб, жазони ижро этиш муассасаларида маҳкумлар ётоқхоналари, ёрдамчи бинолар босқичма-босқич бугунги кун талаблари асосида қайта қурилиб, халқаро стандартларга мувофиқлаштирилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-ижроия кодексига мувофиқ, маҳкум жазони ижро этувчи муассаса ёки орган маъмуриятига, бошқа давлат органлари ва жамоат бирлашмаларига ўз она тилида ёки бошқа тилда таклиф, ариза ва шикоятлар билан мурожаат этиши мумкин. Бундан ташқари, ўқув, бадний ва бошқа хил ахборот материалларидан фойдаланиши, соғлигини саклаш, тиббий хулосага қўра, амбулатория-поликлиника ва стационар шаронтда тиббий ёрдам олиши белгиланган қўйилди.

Ҳаёт йўлларида билиб-билмай содир этган жинояти сабаб озодликдан маҳрум этилган шахсларни қайта тарбиялашда китобнинг ўрни бекиёсдир. Шу билан жазони ижро этиш муассасаларида китобхонликни кенг тарғиб қилиш, кутубхоналар фаолиятини янада такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилиб келинмоқда.

Жазо муддатини ўтаётган маҳкумларни озодликка тайёрлаш ва касбга ўқитиш ҳам эътиборда турибди. 2019 йилнинг 16 апрель куни «Озодликдан маҳрум этилган шахслар учун умумий таълим ва касб-ҳунарга ўқитиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ҳукумат қарори қабул қилинди. Бугунги кунда жазони ижро этиш муассасаларида 6 та идоравий умумтаълим мактаблари ва мактабларининг филиаллари фаолият юритмоқда. Қарорга мувофиқ, Тошкент вилоятида жойлашган Тарбия колониясида Зангиота тумани 35-мактабнинг филиали ташкил этилди. Касб-ҳунар таълими марказининг жазони ижро этиш муассасалари қудудидagi 4 та касб-ҳунар таълими муассасалари Бандлик ва меҳнат муносабатлари

вазирлиги тасарруфига ўтказилиб, касб-хунарга ўргатиш марказларига айлантирилди.

2019 йилнинг 2 апрелида имзоланган «Жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган айрим тоифадаги шахслар устидан маъмурий назорат тўғрисида»ги қонунда ЖИЭМлардан озодликка чиққан, афв этилганлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида бир қатор янгиликлар киритилди. Хусусан, бундай шахсларни иш билан таъминлаш бўйича зарурий ишлар олиб бориляпти. Мазкур қонунга мувофиқ энди текшириш учун маъмурий назорат остидаги шахсларнинг хонадонига соат 06:00дан 22:00гача кириш тақиқланади. Уларни ишга жойлаштириш, уй-жой билан таъминлаш ҳақида ички ишлар органлари тегишли давлат органларига, бошқа ташкилотлар, корхона ва муассасаларга илтимосномалар юборади. Назоратдаги шахсларнинг талабига кўра у билан профилактик суҳбатлар бундан буён адвокат, жамоатчилик, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи вакили ёки унинг яқин қариндошлари иштирокида ўтказилади. ЖИЭМ маъмурияти озод этилаётган ногирон ёки оғир ҳасталикка чалинган шахсларни даволаш масаласини олдиндан ҳал этиш тўғрисида тегишли маҳаллий давлат ҳокимияти, ички ишлар органлари ва соғлиқни сақлаш муассасаларига илтимоснома жўнатади.

Профилактик ҳисобда турган мукаддам судланганлар, шу жумладан устидан маъмурий назорат ўрнатилган шахсларга ҳар томонлама кўмак кўрсатилмоқда. Жумладан, 2019 йилнинг тўрт ойи ичида улардан 3309 нафарига ишга жойлаштириш учун меҳнат бўлимига йўлланма берилган, 2312 нафарига эса моддий ёрдам кўрсатилган.

«Ишонч телефонлари» жинойтларнинг олдини олиш, одамлар ҳавфсизлигини таъминлаш ва халқнинг тизим ҳодимларига бўлган ишончини оқлашда ҳам муҳим ўрин тутаяди. Ушбу йўналишда аҳолидан тушган мурожаатлар бўйича ишлар амалга оширилмоқда. 2019 йилнинг ўтган даврида бир қанча жинойтнинг олди олинди.

Оғзаки мурожаат этиш ҳуқуқини амалга ошириш учун фуқароларга қулайлик яратиш мақсадида 2017 йил 1 майдан бошлаб Ички ишлар вазирлигида ягона қисқа «1102» рақамли «Ишонч телефони» ташкил этилганини айтиш жоиз. Мазкур телефон туну-кун узлуксиз фаолият кўрсатиб турибди. Вазирликнинг «Ишонч телефони»га сутканинг исталган пайтида республикамизнинг барча ҳудудларидан қўнғироқ қилиш мумкин.

«Ишонч телефони»га келиб тушган мурожаатларни қабул қилиш, зудлик билан ижрога йўналтириш учун махсус электрон тизим жорий этилган. Ҳар бир мурожаат алоҳида назоратга олинади. «Ишонч телефони»дан нафақат Ватанимиз фуқаролари, балки чет элликлар ҳам хабардор. Ушбу имконият

ташкил этилганидан буён жами 65 735 та мурожаат келиб тушган бўлса, уларнинг 56 таси чет элликлар томонидан йўлланган.

Мухими, келиб тушган мурожаатларнинг 13 381 таси ёки 20,5 фоизи ижобий ҳал қилинган. 47372 таси ёки 72 фоизи бўйича малакали тушунтиришлар берилган. Йўлланган мурожаатлар тезкорлик билан кўриб чиқилгани боне 289 та миннатдорлик мазмундаги мурожаатларни ҳам олдиқ. Умуман, тизим тубдан қайта кўриб чиқилди. Биринчи галда Вазирлик қабулхонаси туу-кун ишлаши йўлга қўйилди. Қабулхона замонавий ахборот-коммуникация технологиялари билан жиҳозланди. Вазирлик фаолияти бўйича маълумотларни олиш ва мурожаатни юбориш имкониятига эга бўлган «инфокиоск»лар жорий этилди. Бундан ташқари, Вазирлик раҳбарияти ва вилоят ички ишлар органлари бошликлари сайёр қабул ўтказиш амалиётини жорий этишди. Бу эса фуқароларнинг муаммолари бўйича аниқ чоралар кўриш имкониятини яратди.

2019 йилнинг ўтган даврида Вазирлик раҳбарияти ўтказган сайёр қабуллар жараёнида мингдан ортиқ фуқаро қабул қилиниб, уларнинг муаммолари шу жойнинг ўзида ҳал этилди. 2019 йилнинг 3 ойи мобайлида «Ишонч телефони»га қилинган қўнғироклар ёрдамида мамлакатимиз бўйича жами 116 жиноятнинг олдини олишга эришилди.

Президентимиз соҳа ходимлари билан ўтказган видсосселектор йиғилишларида айрим ҳудудларда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятларни барвақт аниқлаш ишлари қонқарли эмаслигини таъкидлагани ҳам бор ҳақиқат. Гуруч қурмаксиз бўлмаганидек, ҳар қанча чоралар кўрилишига қарамай, жиноятга мойил шахслар бўлади. Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизмати ходимлари, бошқа соҳавий хизматлар ходимлари, жамоат ташкилотлари вакиллари билан бирга жорий йилнинг ўтган даврида республикамызда жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш ва уларнинг олдини олиш бўйича бир қатор тизимли профилактик тадбирлар ўтказди. Булар натижасида жиноятчилик кескин қамайишига эришилди. 2019 йилнинг биринчи чорагида мамлакатимизда барча йўналишларда 6577 жиноят содир этилиб, ўтган йилнинг шу даврга нисбатан 31,6 фоизга ёки 3043 тага қамайди. Шундан, оғир ва ўта оғир турдаги жиноятлар 17,1 фоизга, ёшлар томонидан содир этилган жиноятлар 39,5 фоизга, вояга етмаганлар томонидан содир этилган жиноятлар 13,1 фоизга, аёллар томонидан содир этилган жиноятлар 20,9 фоизга қисқарди.

Демак, жиноятларнинг олдини олиш, содир этилганларини «Жиноятга қарши курашиш ҳақиқати ва адолати» тамойили асосида муҳокама қилиш ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олишга қаратилган профилактик ишларни самарали ташкил этиш керакки, бунинг оқибатида айрим минтақаларда муаян турдаги жиноятларнинг ошishiга йўл қўйилмайди.

Тергов фаолияти тарихига яна бир назар ташлайлик. XX асрнинг 50-йиллари охири ва 60-йилларнинг бошларида қабул қилинган жиноят-процессуал қонун ҳужжатларига биноан, дастлабки тергов органларига прокуратура, давлат хавфсизлиги органлари ва ички ишлар органларининг терговчилари киритилди. Бир қатор бошқа давлат органларига ҳам суриштирувни амалга ошириш ҳуқуқи берилди. Терговнинг икки тури – дастлабки тергов ва суриштирув назарда тутилди. Ҳозир амалда бўлган ЖПКда ҳам терговнинг ана шундай тузилиши назарда тутилган.

Мустақиллик йилларида ички ишлар органларининг тергов хизмати бир неча ривожланиш босқичларидан ўтган, жумладан:

1) 1991–2001 йилларда ИИБ таркибидаги Тергов бошқармаси сифатида фаолият кўрсатган;

2) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2001 йил 27 мартдаги «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги фармони қабул қилинишидан сўнг ички ишлар органларининг тергов бўлинмаларида туб ислохотлар амалга оширилди, яъни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 7 майдаги 206–35-сонли «Жиноятчиликка қарши курашда Ички ишлар вазирлиги тергов бўлинмалари родини кучайтириш тўғрисида»ги қарори ва ИИБнинг 2001 йил 10 июлдаги 171-сонли буйруғи талаблари асосида Тергов бошқармаси Тергов бош бошқармасига айлантирилган;

3) 2006 йил 16 январда Президент қарори билан ИИБ Тергов бош бошқармаси бошлиғи бир вақтнинг ўзида Ички ишлар вазирининг ўринбосари бўлиши ҳақида қарор қабул қилинган ва унинг ҳуқуқий мақоми ўзгартирилган;

4) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги 5005-сонли фармонида асосан ИИБ ҳузуридаги Тергов департаментига айлантирилган ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ички ишлар органларининг жиноятларни тергов қилиш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2017 йил 18 апрелдаги ПҚ-2898-сон қарорига асосан «Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳузуридаги Тергов департаменти тўғрисида»ги низом тасдиқланган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ички ишлар органларининг жиноятларни тергов қилиш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2017 йил 18 апрелдаги ПҚ 2898-сон қарори

билан тергов тизимида амалга оширилган ислохотлар қуйидагиларда намоён бўлади:

1) Тергов департаменти туғрисидаги Низом Президент қарори билан тасдиқланди ва Ўзбекистон Республикаси ИИБ ҳузуридаги мустақил бўлинмага айлантирилди;

2) Терговчиларга нисбатан жиноят ишини қўзғатишда иммунитет ҳукуки белгиланди;

3) тергов ҳаракатларини ўтказиш учун махсус жиҳозланган хоналар ташкил этилди, тергов ҳаракатларини видеоконференцалоқа режимида ўтказиш тартиби жорий этилди;

4) тергов бўлинмалари ходимларига қўшимча устамалар тўланадиган махсус малака даражаси бериш тартиби жорий этилди;

5) оғир ва ўта оғир жиноятларни намунали фoш этганлик ва тергов қилганлик учун пул мукофотлари билан тақдирлаш амалиёти йўлга қўйилди.

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси «Тергов фаолияти» мутахассислиги бўйича кадрлар тайёрланадиган ягона олий таълим муассасаси ҳисобланади. Академиянинг Дастлабки тергов ва криминалистика кафедраси ушбу соҳа фаолияти учун зарур мутахассисларни тайёрлашда муносиб ҳиссасини қўшиб келмоқда.

ЙПХ фаолиятида коррупциянинг олдини олишга қаратилган Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 19 майдаги 377-сон қарори («2018–2022 йилларда Ўзбекистон Республикасида йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш концепцияси») ижроси доирасида:

– республика бўйича мавжуд 60 та мунтазам ЙПХ масканларидан 31 таси ва 104 та блок-постлардан 74 таси қисқартирилди;

– шаҳар ва туманлар ҳудудида йўл-патруль хизмати саф бўлинмалари хизмати секторларга тақсимланиб, қайта ташкил этилди;

– Давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги хизматига жамоатчилик асосида қўмаклашувчи «Йўл посбони» тузилмаси жорий этилди;

– йўл ҳаракати соҳасидаги маъмурий ҳукукбузарлик ҳолатларини рўйхатга олишнинг марказлашган «Маъмурий амалиёт» электрон тизими ҳамда жарима тўловларни амалга оширишни назорат қилишнинг биллинг тизими жорий этилди;

– «Atlas International» (Германия) компанияси томонидан Ўзбекистон Республикасида йўл ҳаракати қоидалари бузилишини фото-видео фиксация

қилишнинг автоматлаштирилган тизими Андижон, Наманган, Фаргона ва Тошкент вилоятлари ҳудудида амалга оширилмоқда.

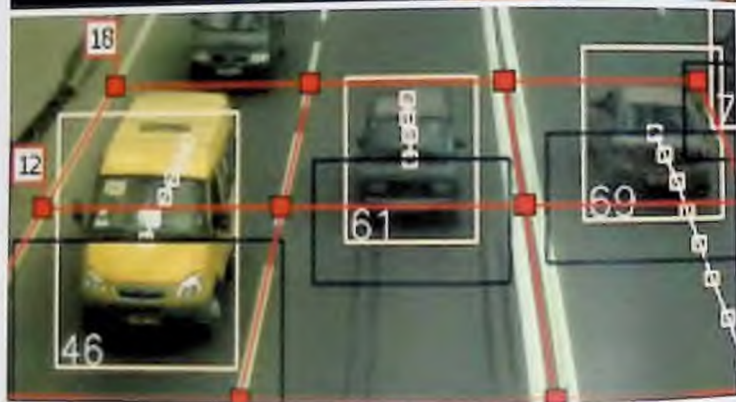
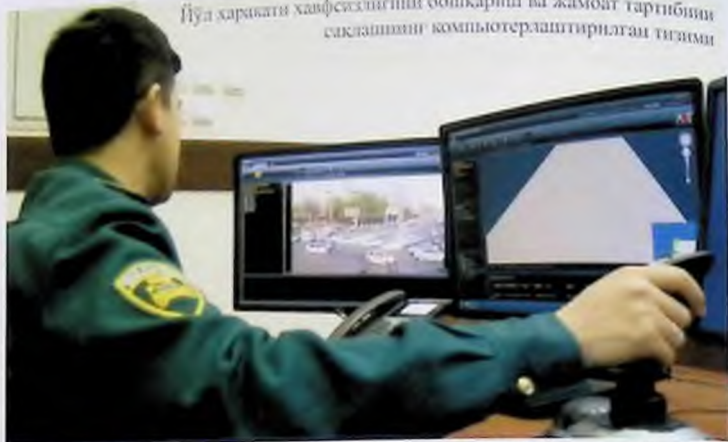
Мамлакатда жамоат хавфсизлигини таъминлаш борасида ўрнатилган механизмларнинг самарали амалга оширилишини таъминлашда жойлардаги давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари ҳамда жамоатчилик тузилмаларининг куч ва воситаларини мувофиқлаштирган ҳолда сафарбар қилиш, шунингдек ҳукукбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши кураш соҳасида уларнинг масъулиятини янада ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 24 декабрдаги «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-4075-сон қарори қабул қилинган ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 3 июлдаги 556-сон қарори билан мобиль видеокамераларни 2020 йилнинг 1 январь кунидан амалиётга жорий қилинди.

Бугунги кунда ИИБ ДЙХХХ тизимлари қуйидаги техник воситалар билан таъминланган ҳамда улардан кенг фойдаланиб келинмоқда:

- замонавий автомобиллар;
- Тошкент шаҳри ва вилоятлар марказларида йўл ҳаракати хавфсизлигини бошқариш ва жамоат тартибини сақлашнинг компьютерлаштирилган тизимлари;
- Патруль автомашиналарининг аниқ вақтини, координаталарини ва ҳаракат йўналишини аниқлаш учун сунъий йўлдош навигация GPS-қабул қилувчилар;
- «Hytera» компаниясининг замонавий стационар ва мобиль радиоалока воситалари ҳамда бодикамералари;
- «Autocore» компаниясининг стационар, кўчма ва патруль автомобилларига ўрнатиладиган қоидабузарликларни фотофиксация қилувчи комплекслар;
- «ТОНИК» русумли автомобиллар ойналарининг ёруғлик ўтказувчанлигини ўлчаш мосламалар;
- «Мета АКПЕ-01» русумли автомобилотранспорт воситаси ҳайдовчиларининг мастлик даражасини аниқловчи қурилмалар;
- электрон баённомаларни расмийлаштириш имкониятини берувчи замонавий планшетлар.

Ўш ҳаракати хавфсизлигини бошқариш ва жамоат тартибини сақлашнинг компьютерлаштирилган тизими

«Hytera» компаниясининг болтқамераси

«Meta АКПБ-01» русумли автомобилотранспорт воситаси ҳайдовчиларининг
иниқлиқ даражасини аниқловчи қурilmazkir

«Автосон» компаниясининг кондабуларининг фотофиксация қилувчи комплекси

Ички ишлар органлари эксперт-криминалистик фаолиятининг асосий ютуқлари

Суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш даврида ҳуқуқни муҳофаза қилиш соҳасида эксперт-криминалистик фаолият алоҳида долзарбликка эга. Ички ишлар органларидаги эксперт-криминалистик хизмат жиноят ишлари бўйича ишончли далиллар базасини яратиш мақсадида илм-фан, техника, хунармандчилик ва санъатнинг турли соҳаларида махсус билим талаб қиладиган объектларни объектив, ҳар томонлама, илмий асосланган ўрганишни таъминлайди, шунингдек тергов ва тезкор-кидирув тадбирларини ўтказишда ёрдам беради.

Ўзбекистон Республикасида кенг қўламли ислохотларни амалга ошириш доирасида суд экспертизаси соҳасида қуйидагиларга эришилди:

- эксперт-криминалистик бўлиналарда янги ихтисослаштирилган автоматлаштирилган ахборот-кидирув тизимлари ва компьютер дастурлари, электрон маълумотлар базалари жорий этилди;
- ички ишлар органлари эксперт-криминалистик бўлиналарининг моддий-техник базаси мустаҳкамланди ва модернизация қилинди. Эксперт хизмати видеоспектрал компараторлар, чапг ушлагичлар, тезлигини ўлчаш мосламалари, қиёсий микроскоплар ва бошқа замонавий техник воситалар билан таъминланди. Эксперт-криминалистик бўлиналарининг суд-экспертиза лабораториялари мустақил экспертизалардан ўтказилди ва халқаро ISO/IEC 17025 стандартлари талабларига мос келади деб топилди;
- давлат суд-экспертиза муассасалари ва давлат органларининг тегишли эксперт бўлиналари томонидан суд экспертизасини ўтказишнинг ягона идоралараро усуллари ишлаб чиқилган ва жорий этилган;
- малакали суд экспертларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизими танқиди этилди, шунингдек хорижий илғор тажрибани ўрганиш ва уни миллий амалиётга жорий этиш, тажриба алмашиш, халқаро суд экспертиза ташкилотларига қўшилиш ва илмий-тадқиқотларни ўтказиш мақсадида суд экспертлари фаолияти соҳасида халқаро ҳамкорлик кенгайтирилди.

Ўқ ушлагич

Видеоспектрал компаратор

Автоматизированный дактилоскопический идентификационный комплекс «Пашпорт»

Хронограф ProChrono

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKACI ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРИНИНГ 2019 ЙИЛ АВГУСТДАГИ «ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА ФОРМАЛИ КИЙИМ-БОШНИ КИЙИБ ЮРИШ ҚОИДАЛАРИНИ ТАСДИҚЛАШ ТЎҒРИСИДА»ГИ БУЙРУҒИ ШАРҲИ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 15 июлдаги ПҚ-4394-сон «Давлат органлари ходимларининг формали кийим-бош кийиб юришни тартибини мақбуллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг 2019 йил 8 августдаги «Ички ишлар органларида формали кийим-бош кийиб юриш қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида»ги 232-сонли буйруғи эълон қилинди. Ушбу буйруқ билан Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг «Ички ишлар органлари ходимларининг, ҳарбий хизматчиларининг, таълим муассасалари тингловчи ва курсантларининг хизмат кийимини кийиш қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида»ги 2015 йил 23 июнь 100-сонли буйруғи ўз кучини йўқотади.

Шундан сўнг ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, йўл ҳаракати хавфсизлиги, патруль-пост ва жамоат тартибни сақлаш, жазони ижро этиш, қоровул қўшинлари, халқаро аэропортларда хавфсизлиكنи таъминлаш қўшинлари, тергов, миграция ва фуқароларнинг расмийлаштириш, хавфсиз туризмни таъминлашни мувофиқлаштириш, таълим муассасалари (ИНВ Академияси, академик лицейлар ва ихтисослаштирилган мактаб-интернат), ички ишлар органларининг ансамбль ва оркестрлари, маданият саройи, транспортда хавфсизлиكنи таъминлаш бўлимлари учун улар фаолиятининг ўзига хос хусусиятларини ҳамда формали кийим-бошнинг ранги ва турини ҳисобга олган ҳолда янгилашган фарқловчи белгилар (шепрон)ни жорий этиш юзасидан таклифлар ишлаб чиқилди ва жорий этилди.

2020 йилнинг 1 январига келиб, махсус (маҳкама) формали кийим-бош кийиб юришни лозим бўлган ходим (ҳарбий хизматчи)ларни ушбу турдаги кийим-бош билан таъминлаш чоралари кўрилди.

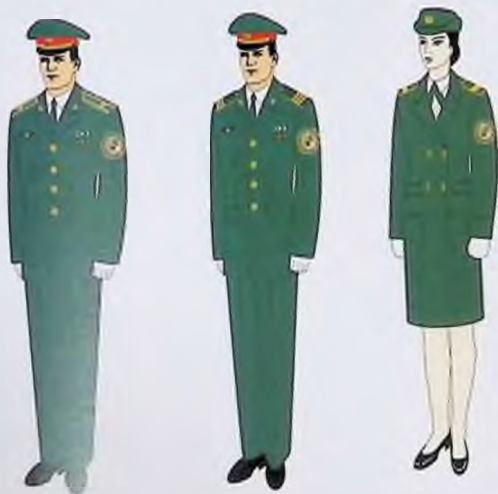

ТАНТАНАЛИ ФОРМАЛИ КИЙИМ-БОШ НАМУНАЛАРИ ГЕНЕРАЛЛАР ТАРКИБИ УЧУН

ЁЗГИ МАВСУМИЙ ТАНТАНАЛИ ФОРМАЛИ КИЙИМ-БОШ ОФИЦЕР, СЕРЖАНТ ВА САФДОРЛАР УЧУН

эркаклар учун – дашғиз тўлкини рангли фуражка, китель ва шим, енгил узуни
оқ кўйлак, галстук, оқ кўлоп ва қора туфли;
аёллар учун – дашғиз тўлкини рангли аёллар шляпаси, китель ва юбка, енгил
узуни оқ кўйлак, аёллар галстуғи, оқ кўлоп, танга рангли чулки, қора туфли.

КИШКИ МАВСУМИЙ ТАНТАНАЛИ ФОРМАЛИ КЊИЙИМ-БОШИ

эркаклар учун – денгиз тўлкини рангли кишки кепи (кулоқчинли телпак) ёки фуражка, эгаллаб турган лавозимининг унвон погониси подковник бўлганлар учун кулранг қоракўл телпак руҳсат этилади, денгиз тўлкини рангли кишки иссиқ куртка, китель ва шим, оқ кўйлақ, галетук, оқ кашне ва оқ кўлоқ, қора туфли.

аёллар учун – денгиз тўлкини рангли кишки кепи, кишки куртка, китель ва юбка, оқ кўйлақ, аёллар галетуги, қора қолготка, қора этик, оқ кашне ва оқ кўлоқ.

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИ АНГЛАТУВЧИ ШЕВРОН

ГЕНЕРАЛЛАР ТАРКИБИНИНГ
ПОГОНЛАРИ

КАТТА ОФИЦЕРЛАР
ТАРКИБИНИНГ ПОГОНЛАРИ

КАЧСКИ ОФИЦЕРЛАР
ТАРКИБИНИНГ ПОГОНЛАРИ

СЕРЖАНТ ВА САФДОРЛАР
ТАРКИБИНИНГ ПОГОНЛАРИ

Генерал ва офицерларнинг таътанали, кундалик формали кийим-бошининг бош кийими учун тақиладиган юкарли

Генерал ва офицерларнинг маҳсуе (махмама) ва дала (камуфляжи) формали кийим-бошининг бош кийими учун тақиладиган юкарли

Сержант ва сардорларнинг таътанали, кундалик формали кийим-бошининг бош кийими учун тақиладиган юкарли

Сержант ва сардорларнинг маҳсуе (махмама) ва дала (камуфляжи) формали кийим-бошининг бош кийими учун тақиладиган юкарли

Тўшловчи, курсант ва муқддаси ҳарбий хизматчиларнинг таътанали, кундалик формали кийим-бошининг бош кийими учун тақиладиган юкарли

Тўшловчи, курсант ва муқддаси ҳарбий хизматчилар дала (камуфляжи) формали кийим-бошининг бош кийими учун тақиладиган юкарли

**Х БОБ. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИДА КАДЕТАР
ТАЙЁРЛАШ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР****10.1. Мактабнинг ташкил топиши, унинг шаклланиши ва салоҳиятини
ошириб бориши (1932–1940 йй.)**

Ички ишлар органлари учун етук малакали мутахассислар тайёрлаш давлатнинг биринчи навбатдаги ва кечиктириб бўлмайдиган вазифаси саналади. Ички ишлар органларига ходимларни жамлаш ва кадрлар захирасини, биринчи навбатда, ўз касбий фахилатлари, ахлокий кўриниши, хулқ-атвори ва маданият даражаси билан намуна бўлган истиқболли бошқарув таркибини шакллантиришнинг таъсирчан механизмини жорий этиш давлат фаолиятининг ўта мухим йўналиши бўлиб, унинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи функциясини амалга оширишни таъминлайди.

Ички ишлар органларининг, айниқса Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари учун мутахассис кадрлар тайёрлаш бўйича таълим муассасалари ташкил этилиши ва фаолиятининг тарихий шаклланиш ва ривожланиш жараёнларининг тарихий илдизлари узоқ ўтмишга бориб такалади. Улар ташкилий тузилмавий жиҳатдан тарихий ва эволюцион ривожланиш йўлини босиб ўтган. Албатта, улар ўз фаолият йўналишлари жиҳатидан тўланишча бугунги талаблар ва функцияларни ўзида мужас-самлаштирмаган бўлса-да, жамият тараққиётининг турли босқичларида фаолият кўрсатиб келганлиги ҳақиқат.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари тарихий шонли йўлни босиб ўтди, фуқароларнинг тинчлиги, ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда ишончли фаолият олиб борган.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари учун мутахассис кадрлар тайёрлашнинг жамият тараққиётидаги ўрни бекиёс. Чунки айнан таълим масканлари маҳсуе касбий билимларни эгаллаган битирувчиларининг эл-юрт осойишталигини сақлашдаги аҳамияти жуда катта.

1991 йил – Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришган шарафли йил ҳисобланади. Тарих занжири янги халқдан бошланади. Республика мустақилликка эринди. Республика халқи тараққий этган демократик жамият сари қарийб 29 йилни босиб ўтди. Лекин бу осон кечмади. 2019 йил 2 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси

ташқил топганлигига 25 йил тўлди. Бироқ Академиянинг шаклланиши ва ривожланиши узок тарихга эга. Аслида унинг қачон ташқил топганлиги тарихий воқеаликка асосланади.

Академиянинг илдизи ўтган асрнинг 30-йилларига бориб тақалади. Унинг шонли ва зафарли йўлини ўрта махсус маконидаги мактабда тахсил олган ва фаолият олиб борган кишиларнинг фахрланишларини фақат мазкур мактабнинг пайдо бўлиш манбалари билан танишиб ва унинг асосий тараққиёт йўлини кузатибгина тушуниш мумкин.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси Ҳаракатлар стратегияси форматида туб ўзгаришлар арафасида фаолият олиб бормокда. Академия жамоаси ўз фаолиятидаги асосий йўналишларни ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашга қаратган. Бўлажак мутахассисларда умуминсоний ахлоқни тарбиялаш Академия фаолиятининг мазмуни деб қаралади.

IIIВ тизимидаги ўқув юр்தларининг ривожланиши ва шаклланиши тўғрисида гапирганда қуйидагиларни кўзда тутиш лозим: 1917 йилдан 1934 йилгача бўлган давр ичида ички ишлар органлари тизими иттифокдош республикалар доирасида шаклланган, кейин эса ички ишлар органлари бошқармаси Совет Иттифоқи ихтиёрига ўтган.

Ўтган асрнинг 20–30-йилларида миллий давлат бўлиниши натижасида Ўрта Осиё ҳудудида Совет социалистик республикалари барпо этилди, Ўзбекистон ССРнинг ташқил этилиши тўғрисидаги Декларация 1925 йил 17 февралда қабул қилинди ва Самарқанд шаҳри унинг пойтахти этиб белгиланди. Ўзбекистон ССРнинг ташқил этилиши республика қонун чиқарувчи ва ижроия идораларининг барпо этилишига олиб келди. «Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг совет ишчи-деҳқон милицияси тўғрисидаги» биринчи низоми 1926 йилнинг 30 январиди қабул қилинган. Бу низомида милиция ходимларининг умумий вазифалари ва уларни тайинлаш тартиби белгилаб қўйилган эди. Милиция мансабдор шахсларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари 1927 йил 27 ноябрида тасдиқланган «Ўзбекистон ССР ишчи-деҳқон милициясидаги хизмат тўғрисидаги Низоми» да белгиланган.

Ўзбекистон ишчи-деҳқон милициясининг ташқил топиши унинг учун малакали ходимлар тайёрлаш масаласи билан ҳамбарчас боғлиқ эди. Туркистон МССР, Хоразм ва Бухоро республикаларида милицияни барпо этиш даврида, ҳамага маълум, ўша вақт милицияси инкилобий онгга амал қилган ҳолда хизмат қилди. Ахир 1917 йилдан 1923 йилгача Ўрта Осиё

аксинликилобий кучларнинг фаол каршиликлари очик-ошкора куrollи курашга олиб келди. Туркистон ишчи-деҳконлар милицияси олдида турган энг асосий вазифа тез орада худудда инкилобий тартибни ўрнатиш эди.

Ўзбекистон ССР ва бошқа Ўрта Осиё республикалари ташкил этилиши билан милиция органларига ишлаш учун маҳаллий ишловчи ходимлар кенг куламда жалб этила бошланди. Уларнинг олдида конунчиликка амал қилиш бўйича ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлашнинг сиёсий тадбир-чораларини ҳаётга татбиқ этишдек улкан вазифалар турарди. Бу улардан нафакат инкилобий шижоат, балки муайян назарий билимни ҳам талаб этар эди. Шу боисдан Туркистон худудида милиция мактабларини ташкил этиш ҳақидаги масала кун тартибиде турарди.

Дастлабки милиция мактаблари 1916–1925 йилларда асосан Украина, РСФСР ва Белоруссияда ташкил этилган. Милиция мактабларининг фаолияти 1921 йилнинг 17 апрелида РСФСР ИИХК томонидан тасдиқланган «Милиция командирлари таркибини ўқитиш курслари туғрисидаги Низом»да тартибга солинган.

Миллий республикаларнинг милиция мактаблари Россия Федерацияси мактаблари намунасида тузилган ва уларнинг тажрибаларидан фойдаланилган. Командирлар ўрта мактаби кўринишидаги ўқув юртларининг барпо этилишига милиция ходимларининг Бутуниттифок Курултойи (1922 йил март) туртки бўлиб хизмат қилди. Курултой қарорларини ижро этиш ва мамлакат бўйича ходимлар тайёрлашнинг ягона тизимини ўрнатиш мақсадида етти та милиция командирлари ўрта мактаби ташкил этилди.

1927 йилда Самарқанд шаҳрида очилган ўрта милиция командирлари таркибини тайёрлаб чиқариш мактаби Ўрта Осиёдаги биринчи ўқув юрти бўлиб майдонга келди. Ўзбекистон ССР Халқ Комиссарлари Кенгаши ҳузуридаги Марказий маъмурий бошқармасининг бошлиғи чиқарган буйруқда (1927 йил 15 октябрь) мактабда ўқиш муддати 9 ой қилиб белгиланган: 1927 йилнинг 1 ноябридан 1928 йил 1 августигача мактабда умумтаълим, ҳарбий, сиёсий махсус милиция фанлари бўйича таълим бериш режалаштирилган эди. Унинг олдида 5 йил мобайнида милициянинг ўрта командирлар таркибини ўқитиш вазифаси турарди. Юқорида айтиб ўтилган буйруқда милиция ўрта командирлар таркиби мактабига юбориш учун қуйидаги меъёрли рўйхат берилган: Сурхондарё вилоятига – 4 нафар, Қашқадарёга – 4 нафар, Бухорога – 6 нафар, Хоразмга – 4 нафар, Самарқандга – 6 нафар ва жами бўлиб ўн бىр вилоятга 50 нафар номзод жуъиатилган.

Фахрийларнинг хотирлашларига кўра, дастлаб мактабга ўқиш учун яроксиз ва авария ҳолатида турган бино ажратилган. Бирок тез орада уни Самарқанд шаҳридаги Абрамов бульварида жойлашган янги бинога кўчиришган. Бу вақтга келиб мактабнинг моддий ўқув базаси яратилган, кучли ўқитувчилар жамоаси танлаб олинган эди. Барча ўқув номзодлари умумтаълим ва сиёсий фанлар бўйича олдиндан тайёргарликдан ўтган эдилар. Тайёргарлик уч ой мобайнида ҳар кун и кечки таълим шаклида 3 ўқув соатидан олиб борилган. Милиция мактабига ўқиш ихтиёридаги номзодлар ўқиш, ёзиш, она тилисини билиш, арифметикадан муайян билимга эга бўлишлари, ишчи-деҳқон милициясида камида бир йил ишлаган бўлишлари, 22 ёшдан 35 ёшгача бўлишлари талаби ўрнатилган эди.

1935 йилда мактабни тугатганлар (мактабнинг учинчи битирувчилари) тушган фотосурат сакланиб қолган ва ундан шундай хулосага келиш мумкинки, мактаб бошлиғи – А.Н.Сидоров, унинг ёрдамчиси Подопрингора ва Ерёмин ўқитувчилар лавозинида эса Булигин, Шатковский, Шемшурин, Ибрагимов, Камолов, Коритқолар бўлган. Суратда, шунингдек таржимон Куняшбоев, дивизион командири Зотов ва 98 та битирувчи-талаба акс этган.

Самарқанд мактаби 1935 йил, яъни бизнинг назаримизда ҳатто мактабнинг тугатилиши тўғрисидаги қарор қабул қилинганга қадар фаолият кўрсатган. Ўша йилларда мактаб фаолияти меҳр билан барпо этилган. Бирок айрим сабабларга кўра мактаб фаолияти бирданига барбод бўлди. Аммо энг асосий талафот шу эдики, мактабнинг ўзақ ўқитувчилар жамоаси фаолияти тўхтатилган эди. Командир-ўқитувчилар таркибининг факат бир қисмигина Тошкент милиция мактабига ишга ўтказилган, ҳолос (И.Г.Камолов, Г.М.Аренберг, Г.Куняшбоев, М.М.Булигинлар).

1932 йил ОГПУнинг Ўрта Осиёдаги ваколатхонасининг 1932 йил 25 майдаги 986/с-рақамли ва 1932 йил 14 августидagi 776/С рақамли буйруқларига биноан Қўқон катта бошлиқлар таркиби мактаби ташкил этилади. 776/С рақамли буйруқда шундай дейилади: «140 кишидан иборат бўлган, жумладан Қозғистон МССР ДМБ ҳисобидан 40 киши таркибида РКМ катта бошлиқлар таркибининг Ўрта Осиё мактаби ташкил этилсин». Мазкур буйруқ матнидан кўришиб турибдики, ОГПУнинг Ўрта Осиёдаги ишончли вакили тасарруфида бўлган, у Ўрта Осиё ва Қозғистон республикаларидаги ходимлар ҳисобидан жамланган. Шундай қилиб, ўтган асрнинг 30-йиллари бошларида Ўзбекистон ҳудудида

ишкита милиция мактаби – Самарқанддаги ўрта бошлиқлар таркибини тайёрловчи ва Қўқон катта бошлиқлар таркибини тайёрловчи мактаблари мавжуд бўлган. Кейинчалик Самарқанд мактаби тугатилгач, Қўқон мактаби Тошкент шаҳрига кучириб келинган ва унинг негизинда Қўқон милиция мактабининг вориси бўлмиш Тошкент махсус милиция ўрта мактаби барпо этилган.

Самарқанд мактабининг тугатилиши ва Қўқон мактабининг 1935 йилда Тошкент шаҳрига кучирилиш сабабларидан бири – 1930 йилда Ўзбекистоннинг пойтахти Самарқанддан Тошкент шаҳрига кучирилгани саналади.

Қўқон мактабида моддий-техника базасини ташкил қилиш ва ўқув жараёнини йўлга қуйиш бўйича мактабнинг биринчи бошлиғи Иван Иванович Дементьев улкан ишларни амалга оширган. У бошлиқ лавозинида 1933 йилдан 1938 йилгача ишлаган. Кейинчалик И.И. Дементьев Ўзбекистон ССР ички ишлар халқ комиссарининг муовини, III ранг милиция комиссари сифатида фаолият олиб борган. И.И. Дементьев ўша давр ҳақида қуйидагиларни эслайди: «Мен Қўқон шаҳрига ўқишга номзодлар келишларидан бир ой бурун келган эдим. Курсант-талабаларни қабул қилишга ажратилган хоналарни тайёрлаш ва ўқитувчилар таркибини жамлаш вазифаси олдимда турарди. Бунинг учун катта таъмирлаш ишлари, ётоқхоналарни жиҳозлаш, синфхоналар, ошхона, емакхона учун жиҳозлар топиш зарур эди. Айниқса, ўқитувчилар таркибини йиғиш жуда қийин кечди».

Мактабнинг «Шон-шухрат» хонасида ўрта мактабнинг 1932–1934 йиллардаги командир-ўқитувчилар таркиби тушган гуруҳ фотосурати бор. Афсуски, унда фақат фамилиялар ёзилган: Дементев, Ренин, Лислов, Николасв, Юдин, Хнигин, Знаменский, Карташев, Редкобородов, Ковшуненко, Терегулов, Сабитова, Урманов; Зотов, Суморина Дуков, Каримов, Шимонов, Борухов, Шчербаков, Абелевич, Чулошников, Сироткин, Селюков.

Мактабдаги мавжуд ашёларга кўра улар қандай фанлардан дарс берганликларини билиб олиш мумкин. Хусусан А.И.Карташов – жиноят ҳукуки ва тезкорлик иши; А.А.Редкобородов – тактика ва топография; Мурашов – тарих; М.С.Кислов – милиция хизмати; Л.А.Хнигин – сиёсий иктисод фанидан; Хвалов – умумтаълим фанидан; Кочетков – криминалистика фанларидан сабоқ беришган. П.К.Ренин мактаб бошлигининг ўқув ишлари бўйича ўринбосарни вазифасида ишлаган.

Саф кўриги ўтказилмоқда. (1932 й.)

Мактабнинг илк битирувчилари. (1934 й.)

Тантанали марш. (1932 й.)

Мақтаб ўқитувчи-командирлари жамоаси. (1934 й.)

Ўша вақтдаги мураккаб вазиятларда мактабга ўрта командирлар таркибдаги кишилар, махсус тайёргарликдан ўтмаган ва хизматда юқорига силжишда баҳоланган кичик бошликлар таркиби кишилари қабул қилинган. Рус тили, география ва арифметика фанларидан кириш имтиҳонлари ўтказилган. Биринчи таркибни қабул қилиш жуда суёт ўтганлиги ҳақида маълумотлар бор. Номзодлар ўқишга машғулотлар бошланганидан кейинги икки ой мобайнида келишди. Биринчи қабул мавсумида 110 та тингловчи бор эди. Таълим даражаси бўйича тингловчилар деярли бир хил эди. Таълим олувчилар ичида 15 миллатнинг вакиллари бор эди. У вақтларда тингловчиларнинг ҳаммаси ҳам рус тилини билишмас эди. Шунинг учун маърузалар ўзбек ва Ўрта Осиё халқларининг бошқа тилларига ўгирилар ва ўқув гуруҳларига қўнайтириб тарқатилар эди. Бу ишни махсус таржимонлар гуруҳи амалга оширар эди. Айниқса, ихтисослик фанларидан дарслик ва қўлланмалар етишмасди. Маъруза матилари асосий ўқув қўлланмаси ҳисобланарди. Барча махсус фанлар таржимонлар билан биргаликда олиб борилар эди.

Мактабда ўқиш муддати бир йил этиб белгиланган эди. Шу вақт ичида тингловчилар тўрт ўқув мажмуини: махсус фанлар, сиёсий дарслар, ҳарбий ва умумтаълим фанларини ўрганиб олишлари лозим эди.

Таълим дастури қўйидаги фанлардан иборат бўларди:

махсус фанлар мажмуи бўйича – иккилобний тартибни қўриклаш, УРО ишлари, жиноят ҳуқуқи, автомобиль ишлари;

сиёсий фанлар мажмуи бўйича – Большевиклар Коммунистик Партияси БКП(б) тарихи, ленинизм, СССР тарихи, Конституция, ҳозирги сиёсат;

ҳарбий фанлар мажмуи бўйича – ҳариташунослик, амалиёт, сафда юришга тайёргарлик, шахсий орасталик;

умумтаълим фанлари мажмуи бўйича – она тили, рус тили, математика ва жуғрофия.

Ўлкада турли хизматлардаги милиция ходимлари ўта камчилигини ташкил этиши, айниқса милиция хизмати бошликлар етишмаслиги руи-рост сезилиши сабабли мактабда бир нечта мутахассисликлар бўйича ўқув гуруҳлари ташкил этилган: ташки хизмат ходимлари, сиёсий ходимлар, тезкор ва саф ходимлари. Барча ўқув гуруҳлари учун ўқув дастури битта бўлган, тегишли мутахассислик учун махсус фандан ўқув соатлари ортиб борган.

Дастлаб мактаб учун ўқув мақсадларига мос келмайдиган бино ажратиб берилган. Бино жуда тор, аралаш, ҳатто айрим ўқув гуруҳлари

учун алоҳида ошхона залида машғулот ўтказилар эди. Тингловчилар учун маърифат хоналари ҳам, дам олиш хонаси ҳам йўқ эди. Тингловчиларнинг дам олиш кунлари ҳам мактабнинг томорка ҳўжалигида ишлаш билан ўтар, ундан чиққан маҳсулотлар шахсий таркибнинг қўшимча овқатланishi учун ишлатилар эди. Иш кунлари тўла банд бўларди: Ҳар кун соат саккиздан машғулотлар бошланиб, 4 соат ўз-ўзини мустақил тайёрлаш билан ўтарди. Аммо барча мавжуд қийинчиликларга қарамасдан шахсий таркибнинг ўз мажбуриятларига бўлган муносабатлари ўта виждонан ва масъулиятли эди. «Ҳар бир тингловчи машқ ва вазифаларни иложи борича кўпроқ ва яхшироқ қилишга интиларди», – деб эслайди дивизион командири Н.Зотов.

1933 йилнинг декабрида биринчи ўқув йили тугади ва дастлабки мутахассислар тайёрланди. Мактаб бошлиғининг 1933 йил 14 декабрдаги 353-сонли буйруғига мувофиқ 99 нафар битирувчи мактабни муваффақиятли тамомлаган, 6 нафари эса ўқув курсларини тинглаган. Биринчи битирувчилардан Ўзбекистон учун – 38 нафар, Туркменистон учун – 14 нафар, Тожикистон учун – 9 нафар, Қирғизистон учун – 28 нафар мутахассислар тайёрланди.

Мактабга олинган иккинчи қабул илгаригисидан кўра уюшқоқроқ ўтди, кирувчиларнинг таркиби ҳам сифатлироқ бўлиб, мактабга 156 нафар номзод сараланиб, қабул қилинган.

1934 йилнинг бошида мактаб янги бинога эга бўлди, ўқув шаронтлари ҳам яхшиланди.

1934 йилнинг декабрида битирувчиларнинг иккинчи босқичи етишиб чиқди: мактабни 138 киши тамомлади. Иккинчи марта қабул қилинганларнинг ўзлаштириши анча яхши бўлиб, битирув имтиҳонларининг кўрсаткичлари биринчи йил битирувчиларидан юқорироқ эди.

Дастлабки икки йилда қабул қилиниб, битириб чиққанлар ОГПУ, ИИХК идораларидаги масъул лавозимли ишларда раҳбарлик ўринларида фаолият юритганлар. Масалан: Абдулла Ниёзов Ўзбекистон ССР Давлат хавфсизлиги вазири ўринбосари лавозимигача кўтарилди; Мамажон Аҳмедов, Ориф Исроилбеков ва Нурмат Тухтаюсуповлар ИИБ бошликлари лавозимларида хизмат қилганлар.

1933 йили мактаб Тошкент шахрининг Лохутий кўчасидаги 23-уйга кўчирилган. Мактабнинг Тошкент шахрига кўчирилиши унинг тарихида рўй берган муҳим воқеа бўлди. Мактабга машғулотлар ўтиш учун қулай бўлган уч қавватли бино ажратиб берилди. Бу бинода клуб, фотолаборатория, спорт зали,

ошхона, тингловчилар учун дам олиш хонаси бор эди. Мактаб таркиби 250 тингловчига етди. Асосий бўлимдан ташқари, мактаб қошида ишчи-дехкон милицияси шахсий таркибини тайёрлаш ва қайта ўқитиш курслари, доимий уч ойлик курслар ва милиция назорати ишлари гуруҳлари ташкил этилди. Деярли ҳар ойда мактаб бирор ўқув гуруҳининг қабул қилар ёки тамомлатиб хизматга жўнатар эди.

Мактабнинг Тошкент шахрига кўчирилиши муносабати билан 1935 йилда битирувчилар бўлмади. 1935 йилнинг июнь ойида мактаб учинчи марта талабаларни қабул қилди. Ўқитиш ва ўқиш осон эмас эди. 1935 йилдаги қабулда номзодларнинг маълумот даражалари қуйидагича эди: 4 киши етти йиллик маълумотга эга эди, 47 киши уч йиллик маълумотга, мустақил ўқиб ўрганган ва саводсизлигини тугатиш (ликбез)ни тамомлаганлар 49 кишининг ташкил этган эди. Ундан ташқари шахсий таркиб жойлашиб олиши, автоулов саклаш жойини қурилиши, кир ювиш хонаси ва оқиборхоналар қуриши лозим эди. Тингловчиларнинг миллий таркибларини ҳисобга олиб турли тилларда ўқувчи гуруҳлар ташкил этилди: рус, ўзбек ва аралаш – тожикча, туркманча ва қирғизча.

1936 йил мактаб икки йиллик ўқиш муддатига ўтади. Бу тингловчиларга умумтаълим дастури бўйича билим беришни такозо этарди. Шундай қилиб, 1937 йилда 50 та талабадан 46 таси умумтаълим фанларидан имтиҳонлар топширдилар ва етти йиллик маълумот тўғрисида гувоҳнома олдилар.

1937 ва 1938 йилларда мактабдаги ўқув жараёни ва тингловчиларни оператив тадбирларга жалб этиш туфайли ўқув жараёнида тез-тез узилишлар бўлиб турарди. Машгулотлар қўпинча ойлаб узилиб қоларди. Мактабнинг оператив тадбирларга жалб этиш ўқув машгулотларидан узок вақт ажралиб кетиши оқибатида битирув ва қабул муддатлари ҳам издан чиқиб кетарди. 1937 йилнинг 31 декабридагина битирув амалга оширилди.

1938 йилнинг сентябрида мактаб бошлиғи қилиб М.С.Қислов тайинланади. У 1933 йилдан мактабда ишлаган – олдин ўқитувчи вазифасида, сўнгра ўқув бўлимин бошлиғи. 1936 йилдан 1946 йилгача мактаб бошлиғи бўлиб фаолият олиб борган.

1939 йилнинг охирида тўртинчи битирув маросими амалга оширилди. 200 нафарга яқин янги қабул қилинганлар ўзларининг юқори умумтаълим тайёргарликларини билан алоҳида ажралиб туришарди. Ўқув жараёнининг сифати ошганлиги бунга қўмак берди. Командир-ўқитувчилар маҳоратини ошириш учун маърузалар ташкил қилинди. Маърузаларни юқори малакали

мутахассислар, илмий ходимлар томонидан уюштирилиши йўлга қўйилди. Махсус фанлар бўйича машғулотлар ўтказиш учун Тошкент милициясининг тезкор бўлими бошликлари жалб этилгани назария ва амалиёт уйғунлигини таъминлашга олиб келди.

Ўзбекистон ҳукуматининг 1936 йил 4 апрелидаги қарорига мувофиқ мактаб тингловчиларига рус тилини ўргатиш йўлга қўйилди. Шу билан бир вақтда ўқув жараёнининг ўзбек тилида олиб борилишига кўпроқ куч сарф қилинди. Мактаб томонидан яна бир муҳим кадам шунда эдики, урушдан олдинги йилларда иккита махсус фандан ташқари барча фанлар, миллий ўқув гуруҳларида ўзбек тилида олиб борилар эди. Мактаб битирувчилари ҳарбий ва жисмоний фанлардан катта тайёргарликка эга бўлдилар. Урушдан олдин мактабнинг ҳар бир битирувчиси ММТ нишони ёки «аълочи мерган» деган номга эга бўлган. Мактабдаги чидамлилиқ, бардошлиқ ва қатъий ҳарбий интизом битирувчиларни мустаҳкам иродали ва қатъиятли этиб тарбиялашга эришган. Талабалар мактабларини ўз уйлари деб ҳисоблардилар.

Шуниси диққатга сазоворки, мактаб ўз битирувчи-мутахассислари ҳақида ижобий фикрлар олиб турган. Битирувчилар ҳам мактабда ўқиш йиллари тўғрисида илиқ эслайдилар. Масалан, 1939 йилда мактабни тамомлаган А.М.Бердиев милицияда хизмат қилиб, полковник даражасига етди, у шундай деб ёзади: «Мен асосий билимга Тошкент милиция мактабидан эга бўлдим, кейинчалик улар менинг хизмат лавозимларига кўтарилишимга кўмак берди».

Тошкент милиция мактаби Иккинчи жаҳон уруши олдиндан мустаҳкам ўқитувчилар жамоаси ва қатъий ўрнатилган анъаналарга эга бўлган, фаолияти яхши йўлга қўйилган ўқув муассасасига айланган эди. 1939 йил қабул қилинган талабаларнинг ўқув даври муддатидан олдин ниҳоясига етказилди. Бунга Иккинчи жаҳон урушининг бошланиб кетиши сабаб бўлган эди.

Уруш олди йилларида мактаб раҳбариятининг диққат марказида таълим шакли ва усулларини такомиллаштириш, шахсий таркибни маънавий-ахлоқий фазилатларини шакллантириш, таълим-тарбия жараёнини мустаҳкамлаш, ўқув жараёни моддий негизини кенгайтириш масалалари муҳим саналар эди. Ўтган асрнинг 30-йилларида таълим-тарбияни яхшилаш бўйича жиддий ҳаракат ва чоралар самарадорлиги Ўзбекистонда нафакат урушдан олдинги йилларда, ҳатто бепир уруш йилларида ҳам жиноятчиликка қарши курашишга ижобий таъсирини кўрсатди.

Мақтаб курсантлари. (1934 й.)

Мақтаб битирувчилари. (1940 й.)

10.2. Иккинчи жаҳон уруши йилларида мактаб фаоллиги

Урушнинг бошланиши Тошкентдан 20 чакирим наридаги сенов майдонида (Байти-Кўрғон станцияси ҳудуди) ўтказилган лагер йигинига тўғри келди. Шу кушнинг ўзида мактаб жамоаси саф тортиб яёв шаҳарга кириб келади.

1941 йилининг 26 июнида мактабнинг иккинчи курси муддатидан олдин тамомланди. 4 октябрда эса биринчи курс ҳам муддатидан олдин тамомлаш бўйича тезкор ва самарали чоралар қўрилди. Мактабнинг бутун жамоаси фронтга жўнаш хоҳишини билдиришган бўлса-да, улардан фақат 85 та битирувчигина Қизил Армияга сафарбар қилинди ва улар сиёсий ходимлар ва взвод командирлари лавозимларига тайинландилар. Уларнинг қолган қисми ИИХК органларига ишга йўлланди. Душман устидан ғалаба қозониш учун мустаҳкам таянч ва ҳуқуқий тартибот таъминланмоғи зарур эди.

Командир-ўқитувчилар таркибидан 12 киши фронтга кетди. Улар орасида мактаб бошлигининг сиёсий ишлар бўйича муовини Т.Боймирсасов, ўқитувчи Г. Қунашбосов, партия ташкилотининг котиби Д. Габдулхалилов ва бошқалар бор эди.

СССРнинг ғарбий ҳудудларининг немис-фашист босқинчилари томонидан вақтинча бўлса-да босиб олинishi шу ҳудудларда жойлашган қатор милиция мактабларининг мамлакат ичкарисига қўчирилиши ва тарқатилишига олиб келди. Шу муносабат билан Тошкент милиция мактаби республиканинг милиция ходимларининг тайёрлаб берадиган ягона негизи бўлиб қолди. Мактаб раҳбарияти олдинга урушга кетган милиция ходимлари ўринга ходимларни тезлик билан тайёрлаш вазифаси қўйилди. Мактабда 4 ойлик ўқув муддатли курслар ташкил этилди. Бу ўқув гуруҳлари ҳарбий касалхоналардан қайтган ярадор уруш қатнашчилари орасидан ҳарбий комиссарликлар орқали ва шунингдек Совет Армиясида хизмат қилиш учун чекланган яроқли кишилардан жамланарди. Ўқув муддати 6 ойга узайтирилди.

Эътиборлиси шундаки, 1942 йилининг июнидан 1945 йилгача мактабнинг ўқувчилар таркиби, асосан эвакуация қилинган хотин-қизлардан тўпланди.

Уруш вақтидаги айрим йилларда мактаб талабалари умумий сонига нисбатан профессионал таълим-тарбия олаётган хотин-қизларнинг умумий сони 30-60 фоизни ташкил этган. Мактабда иккита взводдан иборат хотин-қизлар дивизиони ташкил қилинган. Битта миллий взводнинг бошлиғи қилиб

талаба, мактаб партия ташкилотининг собиқ котиби, урушда ҳалок бўлган Д.Габдулхалиловнинг киши – Габдулхалилова тайинланган.

1943 йилдан мактабда бир йиллик ўқиш муддати қайта тикланди. Энди ўқиш учун номзодларни ИИВнинг ходимлар билан ишлаш бўлими жўната бошлади. Бу курсга талабалар тўлиқсиз ўрта маълумотли, фронтга бориб яраланиб келган, сўнгра тузалиб чиққан кишилар ичидан танилаб олинарди. Ўқишни шаҳарда жамоат тартибини ўрнатиш, муҳофаза қилишда иштирок этиш билан биргаликда олиб боришга тўғри келган. Шу бонедан ҳарбий фанларни ўрганиш, амалиёт, ўқ отиш тайёргарлигига кўпроқ эътибор берилди. Шахсий таркиб ўқиш ва хизматдан ташқари жамоат ишларини ҳам олиб борди. Жумладан, мактаб ҳарбий касалхона (госпитал)ни ўз оталигига олганлигини таъкидлаш жоиз. Талабалар ярадорларнинг бўш вақтларини унумли ўтказишларига ёрдам беришган, уларни конвертлар, откриткалар билан таъминлаганлар, мактуб ёзишга ёрдам беришган ва оғир ярадорлар ёнида навбатчилик қилишган. Улар ўзлари олган маошлари ҳисобидан ярадорларга тамак халталар, манший асбоб-ускуналари совға қилишган, уларнинг туғилган кунларини нишонлашган. Талабаларнинг кўпчилиги донорлик қилишган.

Мактаб талабаларининг ярадор жангчилар билан муомала маданиятлари уларни яқинлаштирган, аскар ва офицерларнинг аксарияти кейинчалик ўзларини жиноятчиликка қарши курашда фидо қилишган. Улар орасида кейинчалик милиция полковниги унвонига сазовор бўлган Н.Т.Одерий, ички хизмат полковниги Н.Раевский, милиция майори А.А.Фридлянд, милиция майори В.К.Суслов ва бошқалар бор эди.

Мактаб жамоасидаги талабалар ва командир-ўқитувчилар таркиби фронтга моддий ёрдам кўрсатиб турганлар. Уруш даврида мактаб жамоаси танк, самолёт ва бошқа хил қуроллар ишлаб чиқаришга ўша даврда катта қийматга эга бўлган 187 721 сўм тўплаганлиги ва мудофаа жамғармасига топширганлиги ҳақида маълумотлар бор. Ундан ташқари жангчи ва эвакуация қилинганлар учун моддий ашёлар тўпланган.

Мактаб шахсий таркиби болалар орасидаги безориликка қарши курашга жалб қилинган. Талабаларни айрим уруш қатнашчилари оилалари ва мамлакат ичкарисига олиб келинган болаларга бирма-бир бириктирилиш амалиёти йўлга қўйилган.

Уруш йилларида катта эътибор урушдан қочганлар (дизертирлар), армияга боришдан бош тортганлар билан курашишга қаратилган. Уруш туғдирган бу

каби жиноятлар милициянинг жиноятларга қарши олиб бораётган кураши устига-устак бўлган эди.

Уруш йилларида Тошкент шаҳрида иш олиб бориш вазияти ўзгарди. Тошкент шаҳри бўйича Давлат Мудофаа Қўмитасининг махсус қарори қабул қилинганлигини айтишнинг ўзи кифоя. СССР ИИХК милиция бошқармасидан Тошкентга шаҳридаги жиноятчиликка қарши курашишни кучайтиришга ёрдам кўрсатиш учун тезкор милиция ходимларининг катта гуруҳи юборилди. 1942 йилнинг бир оyi мобайнида Тошкентда ва шаҳар атрофида қуролли қароқчилик ва босқинчилик қилган 100 дан ортиқ бандит ҳибсга олинди. Ҳисобида 100 дан ортиқ оғир жиноят бўлган 48 кишидан иборат қуролланган гурда ўзининг урушдан қочган етакчиси билан биргаликда тугатилди.

Милиция мактаби республика Ички ишлар вазирлигининг ишончли ёрдамчиси сифатида мазкур тезкор тадбирларда иштирок этиш учун донмий жалб қилиб борилган. Талабалар тунги вақтларда патруль хизматини ўташга жалб этилган.

Уруш йилларида жами бўлиб мактабни 1778 киши тамомлаб чиққан: милиция бўлимини – 1500 киши, қолганлари эса – 1944 йилда ташкил этилган оператив-чекистлик бўлимини.

Босиб ўтилган мураккаб ва зафарли тарих йўлимизни қайта идрок этиб, биз шахсий таркибнинг Шимолий Кавказ халқларини зўрлик билан қучириш борасидаги иштироки ўрнини бошқача баҳолаймиз. Бироқ ўша даврда бу жараён қаҳрамонлик ҳисобланган ва мактаб раҳбарияти ҳукумат мукофотлари билан, талабалар эса – қимматбаҳо совғалар билан тақдирланган. Ўша давр воқелиги, жамият аҳли бундай воқеаларга бирданига баҳо бериб, уни чуқур англаб етмаганлигини ҳам айтиб ўтиш зарур. Ахир бу халқларнинг сиёсий окланиши фақат 1990 йилга келибгина амалга оширилганлигини бугунги ёшларимиз билмайди.

Нихоят, уруш йилларида милиция мактаби фаолиятининг асосий йўналишлари белгилаб олинди – бу ИИБ учун ходимларни қисқа муддатларда тайёрлаб бериш, Тошкент шаҳрида жамоат тартибни сақлаш эди. Жамоат тартибни муҳофаза қилишда иштирок этиб, мактабнинг шахсий таркиби мамлакат мудофаасини мустаҳкамлашга ёрдам берди, шунингдек меҳнатқашларнинг шахсий хавфсизликларини таъминлаган ҳолда уларнинг қонунда белгиланган ҳуқуқларини ҳимоя қилишга муҳим ҳисса қўшганликларини таъкидлаш ўта аҳамиятлидир.

Курсантлар машғулотда. (1946 й.)

10.3. Профессионал ходимлар тайёрлаш масаласи

Милиция халқ билан бирга уруш синовини бошидан кечирди. Унинг энг асл фарзандлари фронтда ҳалок бўлди. Шу билан урушдан кейинги йилларда милиция сафларида ходимлар етишмовчилиги сезила бошланди. Мамлакат бўйлаб махсус милиция мактаблари тармоғини кенгайтиришга эътибор қаратилди.

Тошкент милиция мактабining бошлиғи М.С.Кислов Болтикбўйга юборилди. М.С.Кислов Болтикбўйдаги Каунас ўрта махсус милиция мактабига раҳбарлик қилди. Шу вақтгача мактаб ўқув бўлимининг бошлиғи бўлиб ишлаб келган С.В.Успенский мактаб бошлиғи этиб тайинланади. У собиқ бошлиқларнинг иш тажрибаларини пухта ўрганганлиги билан, уларни ижодий давом эттирди. Бироқ 1949 йил С.В.Успенский ҳам Москвага СССР Давлат хавфсизлиги вазирлиги (ДХВ) мактаблар бўлимининг бошлиғи вазифасига ўтказилди.

Урушдан кейин мактаб яна икки йиллик таълим тизимига қайтади. Энди фақат 8-10 синф маълумотига эга бўлганлар қабул қилина бошланди. Қабул барча иттифокдош республикаларда амалга оширилди. Хотин-қизларини милиция мактабига қабул қилиш тўхтатилди.

Мактабда қайта тайёргарлик курслари мунтазам ташкил этиб борилди: милиция тезкорлик таркиби, паспорт ёзиш идоралари ходимлари, участка назоратчилари курслари. 1947 йилдан бошлаб мактабда сиртки бўлим очилди.

Бундай мураккаб шароитларда мамлакатда милициянинг обрў-эътиборини ошириш мақсадида барча чоралар кўрилди: милиция ходимлари учун янги либос жорий қилинди, уларнинг моддий-маиший таъминоти анча яхшиланди.

1949 йилининг сентябридан бошлаб СССР ИИВ ва СССР ДХВнинг 16 сентябрдаги 704/61 - сонли фармойишига мувофиқ мактаб Давлат хавфсизлиги вазирлиги ихтиёрига топширилди. Мактаб бошлиғи лавозимига подполковник И.Исмонлов тайинланади.

Урушдан кейинги оғир шароитларда давлат мулкнинг муҳофаза қилиш, ҳайвончилик ва порохўрликка қарши кураш муҳим аҳамият касб этади. Милиция фаолияти асосини ҳукукий жиҳатдан кенгайтирувчи фармонлар қабул қилинди. Шу муносабат билан 1950 йилнинг августидан мактаб ихтисоси ўзгарди. Мактаб социалистик мулкни талон-ғорож қилувчиларга қарши курашнинг (СМТК), (БХСС) ходимларини тайёрлай бошлади. Мактаб ўқув режасига бу хизмат олиб борадиган фаолиятини билиш билан боғлиқ фанлар киритилди.

Тошкент милиция бoshликлар таркиби мактабнинг битирувчилари. (1950 й.)

Учително-командирлар таркиби. (1950 й.)

1953 йилга келиб, республиканинг СМТК йўналиши бўйича ходимларга бўлган эҳтиёжи деярли қондирилди.

Халқ хўжалигини қайта тиклаш ва ривожлантириш шаронтида қонунийликни мустаҳкамлаш вазифаларини бажариш борасида милицияга қўйиладиган талаблар урушдан кейинги дастлабки йилларда ошиши муносабати билан анча кенг ихтисослик билимига эга бўлган ходимларни тайёрлаш зарурияти пайдо бўлди. 1952 йилда мактаб СССР ДХВ нинг махсус ўрта милиция мактабига айлантирилди. Бунинг сабаби милицияни юридик (хукукий) маълумотга эга бўлган ходимлар билан таъминлаш зарурияти тутилганлиги эди. Мактабга фақат ўрта маълумотга эга бўлган кишилар қабул қилина бошлади. Милиция мактаби тамомлангандан кейин битирувчиларга юрист (хукуқшунос) дипломлари берилди. Биринчи юрист-битирувчилар 1954 йилда етишиб чиқди.

Ўтган асрнинг 50-йилларининг ўрталарида мактабда болалар камокхоналари учун тарбиячилар, меҳнат-ахлоқ тузатиш муассасалари ва бошқа йўналишлар бўйича ходимлар тайёрлаб чиқарила бошланди. Мактаб қошида милициянинг барча тизимлари учун оддий ва бошлиқлар таркибини дастлаб тайёрлаш ва қайтадан ўқитиш курслари мунтазам фаолият юрита бошлади.

Амалиёт ходимлари учун сиртки бўлимда ўқиш муҳим ўрни эгаллади. 1955 йилдаёқ мактабга 300 кишилик квота белгилаб қўйилди. Амалий иш олиб боровчи ходимлар мактабда тўла назарий тайёргарликка эга бўлдилар ва уни тамомлаганларидан сўнг юкори малакали ходимлар бўлиб етишдилар.

1950 йилдан бошлаб мактаб таълими тизимидан маъруза – амалий семинар машғулотлари ўтказилиши йўлга қўйилди. Шу муносабат билан маъруза фондлари циклларда ўқитила бошланди. Ўқитувчиларнинг ҳамкорликдаги ижодлари маърузалар ўқилиши ва семинар машғулотларини олиб бориш усуллариини такомиллаштиришга йўналтирила борилди. Ўқитувчиларга ёрдам сифатида методик тавсияномалар ва маслаҳатлар ишлаб чиқилди. Ўқитиладиган фанлар бўйича кўргазмали куруллар яратилди. Бу даврда дарс ўтиладиган хоналар кўргазмали куруллар билан қайта жиҳозланди. Мактаб ўқитувчилари кучи билан машғулотларни назарий ва юкори методик савияда ўтказилишига ёрдам берадиган ўқув-методик кабинетлар барпо қилинди.

Ўқув жараёнида амалий машғулотларга катта ўрни берилди. Махсус фанлар бўйича ўқош вақтининг 50 фоизи ўқув амалиёти, малака ошириш ва амалий машғулотлар учун ажратилган. Ўқув соатларини тақсимлашга бундай ёндашишнинг сабаби «Мактабнинг ижтимоий ҳаёт билан боғлиқлигини мустаҳкамлаш» халқ таълими тизимини ривожлантириш тўғрисидаги

Ўрта махсус милиция мактаби битирувчилари. (1957 й.)

1958 й.

қонуннинг қабул қилинишидир. Қонунда амалиётнинг назарий билимларини чуқурлаштирувчи омил эканлиги кўрсатилган. Иккинчи босқичда таҳсил олаётган талабалар учун милиция органларида касбий ва маънавий савиясини оширишлари белгиланган бўлиб қўйилган. Бунда битирувчилар ИИОга жиноятларнинг олдини олиш ва уларни зарарсизлантиришда катта ёрдам кўрсатганлар.

1962 йил Тошкент милиция мактаби ўзининг 30 йиллик юбилейини таътанали нишонлади. Навбатдаги битирув кечаси билан бирлаштирилган таътанали байрам кечасига 1962 йилнинг 31 август куни мактабнинг собиқ ходимлари, бошқа милиция таълим муассасаларидан келган меҳмонлар, фохрийлар тўпланишди. «Тошкент ўрта махсус милиция мактаби барпо этилганига 30 йил» маърузаси ўқилгандан сўнг мактаб номига келган табриклар тингланди. Сўнгرا республика МООП учун ходимларнинг ўқитиш ва тарбиялашдаги олийжаноб хизматлари учун мактабнинг бир катор ходимлари (8 нафар) ЎзССР Олий Кенгаши Президиуми ва (15 нафар) Ўзбекистон ССР СООПнинг Фахрий ёрликлари билан тақдирландилар. Мактабнинг иккита ўқитувчиси – А.Юнусов ва Е.Н.Кранкиналарга «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган ўқитувчи» фохрий унвонлар ва дипломлар тақдим этилди.

Шундай қилиб, урушдан кейинги йилларда мактаб ўз фаолиятини тиич шаронтларга мувофик тарзда қайта ташкил этди. Халқ ҳаётининг моддий ва маданый даражасини ошириш билан мактабнинг моддий негизи ҳам яхшиланди. Ўқитиш сифатини такомиллаштириш борасида улкан ишлар амалга оширилди.

10.4. Мактаб шахсий таркибининг жамоат тартибини мухофаза қилишда иштироки

1960 йиллар бевосита мактаб шахсий таркибининг муҳим шаронтларда ахлокий-сиёсий сифатлари ва жанговар қобилиятларини синаш йили бўлди. Хусусан, мактаб жамоаси 1961 йилнинг мартида жанговар шай ҳолатга келтирилди. Ҳожикент (Тошкент вилояти) кишлоғи ҳудудига жўнатилади. Кучли ёмғирдан сўнг тоғларда аҳоли ҳаётига хавф солувчи кўчишлар, ўпирилишлар юз берди. Мактаб шахсий таркиби туни билан аҳоли ва уларнинг мол-мулкнинг асраб қолини учун қураинди. Эрта тонг соат 4:00ларга келиб, кишилар хавфли ҳудуддан вилоят ичкарасига кўчириб келинди. Талабалар нафас ростлашга ҳам улгуришмасдан янги хабар келди – Хумсон кишлоғи ҳам хавф остида. У ёққа бирер-бир транспорт воситасида етиб боришнинг иложи йўқ эди. Ва талабалар шахсий таркибнинг елкаларига олиб, кучли жала остида инсонларни хавф-

хатардан кутказиш учун шошилдилар. Йўлда Чирчик дарёсининг муздек сувидан кесиб ўтишга тўғри келдилар ўз вақтида етиб келиб, аҳолига ёрдам кўрсатишди. Кўчки кишлоқ уйларининг деярли ярмисини ўз домига тортди, кишлоқ аҳолисини аранг вилоят ичкарисига кўчиришга муваффақ бўлди, шу тарзда талабалар аҳоли ва унинг мол-мулкларини ўз вақтида сақлаб қолдилар.

1965 йилининг июнь ойида Ўзбекистоннинг шимолий ҳудудларида вабо юкумли касали тарқалди. Мактабнинг шахсий таркиби яна оёққа турғазилди, бу даврда мактабда ўқув машғулоти кизгин кетаётган эди. Тўпланиш учун бир соат вақт берилган эди. Икки соатдан сўнг курсантлар иккита «Антей» самолётига чиқиб, ўқитувчилари билан биргаликда Нукус шаҳрига учиб келдилар. Аэропортда офицерлар бошчилигидаги тузилган тезкор гуруҳлар зудлик билан Қорақалпоғистон МССРнинг турли туманларига, хавфли юкумли касаллик тарқалган ҳудудларга жўпатилдилар. Икки ойдан ортиқ вақт – 12 августдан 5 ноябргача – оғир, масъулиятли ва нақадар хавфли хизмат давом этди. Курсантлар карантин хизматида ташқари ҳудудий милиция органларига жамоат тартибини муҳофаза қилиш, тиббиёт ходимларига эса ҳовлиларда, умумий овқатланиш масканларида орасталлик ҳолатларини сақлаш ишларида катта ёрдам кўрсатдилар.

Вабо эпидемияси даврида карантин хизматини ўташ бўйича қўйилган вазифа-топшириқларни намунали бажарганликлари учун милиция мактаби Қорақалпоғистон МССР Олий Кенгаши Президиумининг фармони билан Фахрий ёрлик билан мукофотланди. ЎзССР ва ҚҚ МССР, Хоразм УООП бошлиғи, ҚҚМССР Соғлиқни сақлаш вазирин, «Қизил хоч ва қизил ярим ой» жамиятининг вилоят қўмитасининг ҳамкорликдаги буйруғига мувофиқ мактабнинг 18 офицери ва 78 курсанти муносиб тақдирландилар.

Карантин хизматини ўташ муносабати билан курсантлар давлат имтиҳонларини фақат ноябрь ойида топширишга тўғри келди. Улар орасидан 13 та битирувчи имтиҳонларини фақат «аъло» баҳоларга топширдилар ва имтиёзли дипломларга эга бўлдилар.

1966 йилнинг апрелида республика аҳолиси зиммасига янги ва жиддий снновлар тушди. 26 апрель соат 5 дан 23 дақиқа ўтганда, маҳаллий вақт билан, Тошкент шаҳрида кучли зилзила рўй берди. Табiiий офат кўп шаҳарликларни бошпана, нормал ҳаёт ва иш шароитларидан маҳрум қилди. Тошкент УМММ бiноси зилзиланинг марказий нуктасига тўғри келди. Табiiий офатнинг дастлабки дақиқаларида ҳам мактаб жамоаси ўзини йўқотиб қўймади. Курсантлар орадан ярим соат ўтмасданок жамоат тартибини қўриқлаш ва жабр қўрганларга ёрдам кўрсатиш билан хизматни бошлаб юбордилар. Бошлиқлар

таркиби ҳеч қандай чакирик-хабарсиз мактабга етиб кела бошлади, улар ҳатто ўз оналарининг зилзиладан жабр кўрганлигига қарамасдан мактабларига шошилдилар. Мактаб курсантларни жойлаштириш, уларнинг турмушларини йўлга тушириш ва зилзиладан жабр кўрган ходимларга ёрдам кўрсатиш учун мактаб бошлиги раҳбарлигида тез иш кўрувчи қароргоҳ ташкил этилди.

1966 йилнинг 26 апрелидан 16 майгача мактабда машғулотлар ўтказилмади. Мактаб жамоаси тўла-тўқис хизматга жалб қилинган эди. Ўша пайтнинг мураккаблигини инобатга олиб, 3 сменали патруль хизмати жорий қилинди, асосан кўчаларда, чодир шаҳарчалар атрофида муҳофаза кучайтирилди. Туман бўлимига юборилган курсантлар гуруҳларига патруль хизматини ташкиллаштирган ва уни ўтказиш ҳамда унинг сифати устидан назорат олиб борган мактаб офицери бошчилик қилди.

Мактаб шахсий таркибининг барчаси зиммаларидаги мажбуриятларни қўнгилдагидай ва виждонан бажарганлар. Офицер ва курсантлар ўта хушёрлик, самимийлик, ҳуқуқбузарлар билан курашишда зарур бўлганда қатъиятлилиқ намоён қилардилар. Хизмат вақтида курсантлар милиция идораларига 224 майда безори, 288 та дайди ва тиланчилар, 18 та жиноят қилишда шубҳа остига олинган кишиларни қўлга олганлар.

Кўпгина талабалар хизмат даврида ташаббус ва топқирлик намоён қилардилар. Ўша давр воқеаларидан бир нечта мисоллар.

1966 йил 29 апрелда Н.Тожибоев. Н.Санловлар Первомай кўчасида навбатчилик вақтида кеч соат 23:00да иккита босқинчи В.А.Разживин ва И.М.Трофимовни фуқаро А.С.Гудновани тунаётганларида қўлга олдилар. Бу курсантлар Ўзбекистон ССР МООП буйруғига биноан ойлик курсантлик маоши миқдорида пул билан мукофотландилар.

1966 йил 11 майда К.Итолмасов ва Т.Махмудовлар маст ҳолдаги фуқарони тунаган икки кишини қўлга олдилар. Шу кечанинг ўзида махсус фанлар мажмуидан дарс берувчи ўқитувчи милиция капитани Е.Титов фуқаро Тимкин аризасига биноан тўртта босқинчини қўлга олган.

1966 йил 23 майда Лутфуллин тунда Навоий кўчасида жойлашган 1-сон дўконига кулфни бузиб киришга уринган жиноятчини қўлга олди. 24 май куни курсантлардан Эшмуродов, Никуличев ва Коламетдиновлар зилзила чоғида, яъни кейин рўй берган зилзила чоғида уйи вайрон бўлган аёлнинг ҳаётини сақлаб қолдилар.

Тошкент шаҳри аҳолиси милиция мактаби курсантлари қандай хизмат бурчларини ўтаганликларини кўриб, сезиб турардилар. Улар ўз миннатдорчиликларини оғзаки ва ёзма равишда изҳор этардилар. Мана

ИТР кўчаси аҳолисининг мактаб бошлиғи номига ёзган мактубларидан айрим сатрлар: «Хурматли ўрток командир! Чодирли шахарчанинг кўпчилиги аҳолиси номидан мактабингизда тахсил олаётган Х. Комбаров, А.Қодиров, С.Қурбоновларга зилзиладан жабр кўрганларга ўта қадрли муносабатлари, яхши хизматлари учун миннатдорчилик изҳор қилишингизни илтимос қиламиз. Бу йигитлар нафақат қўриқлашди, балки бизларга катта ёрдам беришди. Уларнинг навбатчиликлари чоғида бирорта ҳам қўнғилсизлик рўй бермади».

Зилзиладан мактабининг ўқув биноси, ётоқхонаси, айрим хоналари қучли жабр кўрди. Давлат комиссияси уларни 1 тоифали қулаш ҳолатида деб эътироф этди. Бу, демек, мактаб биносида ўқишни давом эттириш мумкин эмаслигидан далолат берарди. Шу муносабат билан 1966 йилининг 26 апрелидан кейин курсантлар вақтинча «Салют» ёзги кинотеатри ҳудудига жойлаштирилди, 13 майдан бошлаб эса мактаб Ўрта-овул шахарчети кишлоғига кўчириб олиб борилди. Ўта қисқа муддат ичида Т.П.Исполов бошчилигидаги курсантлар гуруҳи майдонни тозалашди, яшаш ва ўқиш учун чодирлар ўрнатдилар, ошхона ва бошқа қўшимча биноларни тайёрлаб жиҳозладилар.

1966 йилининг 16 майданок чодир сиффларда одатдаги ўқув машғулотлари ўтказила бошланди.

Курсантларнинг тунда навбатчилик қилишларини ҳисобга олиб, мактабда машғулотлар икки сменада олиб борила бошланди. 1 курс талабаларининг ўқув дастури қисқартирилиб 1 июлда ниҳоясига етказилди. Жиноят ва маъмурий ҳуқуқ фаиларидан имтиҳонлар ўтказилмади. Якуний баҳолар жорий ўзлаштириш бўйича курс бўйича қўйиб чиқилди. Курсантлар патруль хизматида жалб қилинганликлари учун ҳам малака ошириш ўтказилмади.

Имтиҳонлар тугаши биланок шахсий таркибининг биринчи босқичи мактабни таъмирлаш ишлари билан банд бўлди. Ўзбекистон ССР ОКС МООПнинг муҳандис ва техник ходимлари таъмирлаш-қайта тиклаш ишларига раҳбарлик қилди. Бу мақсадлар учун мактабга ўша давр учун катта қийматга эга 131 минг сўм пул ва зарурий миқдордаги қурилиш ашёлари ажратилди.

Курсантлар орасидан 18 та қурилиш сувоқчилари, дурадгор, бетон-қурилиш ва бошқа бригадалар ташкил этилди. Иш куни соат эргалаб 8 дан кеч 18-19 ларгача давом этарди. Бригадалар орасида «Она мактабимиз биносини 1 сентябргача қайта тиклаймиз» шиори остидаги мусобақа қулоқ ёйганлигини алоҳида қайд этиш жоиз.

СССР Министрлар Кенгашининг қарорига биноан Тошкент шаҳрида рўй берган зилзила оқибатларини тугатиш бўйича таъмирлаш-қайта тиклаш

ишларида иштирок этган талабаларга стипендиялардан ташқари ишлаганлари учун меҳнат ҳақи ҳам қўшиб туланди. Бу конда мактаб талабаларига ҳам тегишли эди. Шунга эътибор бериш керакки, ишлаб топилган пулларни тўғри тақсимлаш қийин эди. Чунки курсантларнинг кўпчилиги қурилиш мутахассислигига эга эмас эдилар ва шу бонсдан уларнинг меҳнатларига жуда кам ҳақ тўланар эди. Наряд бўйича ҳам ҳақ тўлаш мушкул иш эди – ҳар бир бригада иш учун унумли наряд олишга ҳаракат қилинади. Шунинг учун ҳам курсантлар ўзларининг 1966 йил 26 апрелдаги мажлисларида жуда оқил қарор қабул қилишди. Ишлаб топилган пулни курсантлар орасида тенг тақсимлаш, яъни уларнинг мутахассисликлари ва бажарган ишларига қарамадан барабар бўлиш, умумий ишлаб топилган пулнинг 20 фоизини эса мукофот жамғармасига ўтказиш ҳақида қелишиб олинган эди. Бу жамғармадан ишда ўзини кўрсатган курсантларга мукофотлар ажратилиб берилди.

Курсантлар қўйилган вазифаларни виждонан адо этдилар: ўқув биноси ва ётоқхона биносининг қайта тиклаш ишлари 1 сентябргача ниҳоясига етказилди. Ўртаовул кишлоғидан Тошкент шаҳрига қайтган мактаб шахсий таркиби машғулотларни бошлаб юборди. Янги ўқув йилида ўқиш ва хизмат қилиш билан бир вақтнинг ўзида мактабнинг ёрдамчи бинолари: спорт зали, ҳаммом, омборхоналар, гараж ва талабалар чойхонаси таъмирланди.

1960 йилларда рўй бериши мумкин бўлган барча фалокатлар рўй бериб бўлганга ўхшарди: Қорақалпоғистонда 1965 йилда рўй берган вабо эпидемиясидан бошлаб, 1966 йил Тошкент зилзиласи ва Беруний шаҳридаги сув тошқинларигача.

1969 йилнинг 16 мартда I курснинг 180 кишилиқ шахсий таркиби оёққа тургазилиб, кўз кўриб-қулоқ эшитмаган сув тошқини оқибатида ўта хавфли вазият юзага келган ҚҚМССРнинг Беруний шаҳрига самолётларда олиб келинди. 95 кишидан иборат биринчи гуруҳ талабалар 16 мартдаёқ Беруний шаҳрига етиб келди. Иккинчи гуруҳ эса мактаб бошлиғи А.Н.Аминов бошчилигида ҳаво ёмон бўлганлиги сабабли 17 мартда етиб келди. Курсантларнинг асосий қисмини сақланиб қолган мактаб-интернат биносига жойлаштирилди, 35 нафарини эса Амударё тошиши хавфи туғилган Урганч шаҳрига жўнатилди.

Мактаб офицерлари ичидан тузилган, милиция майори Г.Б.Иванов бошчилигидаги штаб хизматга раҳбарлик қилди. Мактаб олдида шундай вазифа қўйилган эди: жамоат тартибини муҳофаза қилиш, босқинчилик, талон-торож, қароқчиликларга йўл қўймаслик. Шахсий таркиб патрул хизматини олиб борди, Қаламшиқов автоматлари билан қуролланган курсантлар шаҳарнинг

энг муҳим аҳамиятли объектларни қўриқладилар. Хавфли юкумли касаллик пайдо бўлишининг олдини олиш учун 10 та ўлган ҳайвон жасадларини кавлаб олиб, уларни шаҳардан ташқарига олиб чиқиб қўмиб ташлаш ишига жалб қилинди.

Беруний шаҳрида патруль навбатчилиги хизматини шаҳардаги биноларнинг 90 фонзини сув ювиб кетиб, вайроналарга айланганлиги янада мураккаблаштириб юборди. Аммо мактаб раҳбарияти ғамхўрлиги туфайли курсантлар матраслар, кўрпа ва иссиқ овкат билан таъминландилар. Ҳар бир курсантнинг бир кунлик овкати меъёрига гушт, ёғ, макарон, гуруч, сабзавот, тухум, шакар ва нон бор эди.

Қийинчиликларга қарамадан мактабнинг шахсий таркиби ўзининг хизмат мажбуриятларини ҳушёрлик билан ва виждонан адо этди. Курсантлардан Турсун Алибоев ва Воҳид Мамедовлар ДАН йўналишида ўз хизматларини олиб боришда автомашиналарда ўғирланган буюмларни олиб кетаётган иккита ҳайдовчинини қўлга олдилар.

1969 йилнинг 22 мартидан 23 мартига ўтар кечаси Амударё сувларининг дамбаси дош беролмагани бонс, Беруний шаҳри қайтадан сув остида қолиш хавфи туғилди. Дамбага техникани етказиб келиш ҳосил бўлган ботқоқлик бонс, ҳеч иложсиз эди. Сув тошқини оқибатларини тугатиш бўйича тузилган фавқулодда комиссия дамбани саклаб қолиш учун аскар ва курсантларни юборишга қарор қилди. Мактабнинг 30 та курсанти милиция майори Ю.И.Хворостяненко бошчилигида, 22 даражали совуқ ва кучли шамолга қарамадан қум солинган қоплар билан дамбанинг сув ювиб кетган жойларини тўлдирдилар. Участкаларнинг бирида сув дамба ва унинг асосини ювиб кетаверганидан мактаб курсанти Тўхтасин Омаров счиниби ўзини сувга урди ва сув ичида туриб сув тўхтовсиз ювиб кетаётган жойни қум тўлдирилган қоплар билан бандлаганлигини алоҳида қайд этиш лозим.

Дамбада қутқарув ишлари олиб борилаётганда бир солдат сувга йиқилиб, чўка бошлади. Унга биринчи бўлиб ёрдам бериш учун Мадрахим Абдуқодиоров ўзини ёрдам кўрсатиш учун сувга ташлади. Қоронғуда у солдатни пайпаслаб сувдан топади ва уни кирғокка судраб олиб чиқди. Курсантлардан А.А.Филатов, И.Тўраевлар музлаб қолган ва умуман кучини йўқотган солдатни дамбадан йўлгача бир ярим километр масофага қўтариб келишди ва касалхонага ўз вақтида етказиб келишди.

35 кишидан иборат захира гуруҳи ва уч офицер Урганч шаҳрида қолиб, милиция капитани Ф.А.Степанов бошчилигида 19 март куни Қизилжарга вертолётда учиб келишади. Гуруҳ олдида кишиларни қўчириш ва моллар.

моддий бойликларни хавфсиз жойларга олиб чиқиш вазифаси қўйилди. Ҳар бири 7 кишидан иборат 5 та кичик гуруҳ ташкил этилди. Бу талбир амалга оширилган майдон 200 кв.км ни ташкил этарди. Икки кеча-кундуз мобайнида уйқусиз, нафас ростламасдан мактаб офицер ва курсантлари 9 минг кишини кутқазиб олиб чиқдилар ва 45 минг бош мол, иккита дуқон, дорихона моллари хавфсиз майдонга олиб чиқилди.

1969 йилнинг 26 мартида шахсий таркиб ўз олдига қўйилган муҳим вазифани мардона адо этиб Тошкент шаҳрига қайтди. Сув тошқини оқибатларини тугатишда курсант ва офицерларнинг аксарияти кўрсатган шижоати ва мардоновар хатти-ҳаракатлари учун Қорақалпоғистон МССР ва Ўзбекистон ССР ИИБ раҳбарияти томонидан юқори баҳоланди. ҚКМССР Олий Кенгаши Президиумининг 1969 йил 24 апрелдаги фармони билан мактаб Фахрий ёрлиқ билан тақдирланди.

1960 йилларда мактабнинг хизмати Республика ҳукумати томонидан юқори баҳоланди, 1967 йилнинг октябрида мактабга эсдалик Қизил байроғи берилди.

1970 йилларнинг охириларида мактабнинг шахсий таркиби СССР ИИБ раҳбариятининг махсус топшириқларини бажаришда мунтазам иштирок этиб келган ва мактаб жамоаси қўйилган топшириқларни муваффақиятли бажариб келган. 1976 йилдан 1980 йилда Москва Олимпиадасида хизматни ўташга тайёргарлик кўра бошланган. Мактаб бошлиғи Е.Н.Филитович раҳбарлигида штаб тузилди. Штаб ҳужжатлар, шахсий таркибнинг иш режасини тузган.

1979–1980 ўқув йили жараёни 31 майда ўқув йилини тамомлаш ҳисоб-китобларини тузиб чиқди. Ўқув жараёни жадвалининг соддалаштирилганлиги муносабати билан ўқув соатлари ҳажми ҳафтасига 42 соатгача кўпайтирилди. Курсантлар учун Олимпиада махсус курсини ўқитиш олиб борилди: биринчи курсда – 44 соат, иккинчи курсда – 20 соат. Олимпиада бўлинмаларига ажратилган командир – ўқитувчилар таркиби билан 1980 йил февраль ойида ўн кунлик ўқув-услубий йиғинлар ўтказилди.

Ижтимоий фанлардан дарс берувчи ўқитувчилар ҳар бир Москвага кетувчи кишига «Ходимнинг ўзини тутиш маданияти тўғрисида» эслатма ишлаб чиқдилар ва ҳаммага тарқатдилар, «Сен олимпиада тўғрисида нима биласан?» номи савол-жавоб кечаси уюштирилди ва ўтказдилар. Унда барча фаол иштирок этишди. Савол-жавоб кечаси олий билим савиясида ўтди ва ҳаммада қизқинчи уйғотди. Олимпиада объектларида хизмагни ўташ ҳуқуқи учун мусобакалар ўтказилди. Бундай шарафга 317 та курсант ва 29 нафар офицер сазовор бўлди.

Москва Олимпиадасига тайёргарлик ўта пухта олиб борилди. 1980 йил март ойида мактаб XXII Олимпиада ўйинлари ўтказилиши даврида қўйилган вазифаларни бажаришга тайёргарлик масалалари бўйича назорат текширувидан ўтказилди.

1980 йилнинг июль ойи бошларида Москвага махсус гуруҳ жўнатилиб, улар мактаб шахсий таркибини жойлаштириш учун Москва шаҳридаги 777-сонли мактаб синф ва хоналарини кўсқа муддат ичида тайёрлаб қўйдилар. Курсантлар учун спорт ва маъруза заллари, бошлқлар учун эса синф хоналар яшаш учун ажратиб берилди.

Москва шаҳрига келиниши биланок, шахсий таркиб олддаги хизмат вазифаларни билан яқиндан таништирилди. Олимпиада очилишидан то ннхоясига етгунча мактабнинг офицер ва курсантлари Марказий ўйингоҳда, назорат-ўтказиш нуқталарида, «Лужники» майдонининг олд томонида хизматни ўтадилар.

Қўйилган вазифаларни бажара бориб, мактабнинг шахсий таркиби хушёрлик, талабчанлик ва фукароларга инсбатан хурмат, интизомлилик ва маданиятларини намойиш килдилар. Москванинг «Лужники» спорт мажмуаси худудида хизматни ўташ чогида ташкил этилган қароргоҳга:

жамоат тартибини бузганлиги учун – 25 киши;

маст холда – 140 киши;

такикланган худудга ўтишга уринганлик учун (рухсатнома тартиби жорий килинган жойларда) – 1345 киши олиб келинди.

Мактаб офицерлари ва курсантларининг хизматлари ИИБ рахбарияти томонидан муносиб баҳоланди: уларининг барчаси СССР ИИВнинг миннатдорчилигига сазовор бўлишди. Мактаб бошлиғи Е.Н.Филутович «Халқлар дўстлиги» ордени билан тақдирланди. Тўрт нафар офицер «Жамоат тартибини қўриклашдаги аъло хизмати учун» медали билан, бир нафар офицер – «Меҳнати учун», беш нафар офицер – СССР ИИВнинг Фахрий ёрликлари ва олтин нафара офицер-кимматбахосовгалар билан мукофотландилар.

Таъкидлаш керакки, «Олимпиада – 80»да жамоат тартибини сақлаш борасида олиб борилган хизмат эвазига орттирилган тажриба умумлаштирилиб ўқув жараёнига татбиқ этилди.

1986 йилнинг 4-20 июль кунлари Москвада «Эзгу ният» ўйинлари ўтказилди. Аввал бошда бу ўйинлар СССР ва АКШ жамоалари орасидаги мусобакалар сифатида режалаштирилган эди. Аммо ўйинини тинчликсевар гоёлари жаҳон жамоатчилигида олқишларга сазовор бўлиб, улар халқаро мусобакаларга айланиб кетди.

Мактабнинг шахсий таркиби 1980 йил Москва Олимпиадасида олиб борилган хизматда орттирилган тажрибасига эга бўлганлиги учун ҳам Москвада ўтказилган «Эзгу ният»лар ўйинларида жамоат тартибини сақлаш тадбирига жалб қилинди. Хизматга 350 киши жўнаб кетди. Курсантлар Москва шаҳридаги 98-мактаб биносига жойлаштирилди. Улар Москванинг Кунцевский ва Гагарин туманлари ҳудудида навбатчилик хизматини олиб бордилар. Гуруҳлар иштирокчилар ва мусобақага келган меҳмонларга нисбатан жамоат тартибини сақлашлари лозим эди.

Навбатчиликка киришган курсантлар йўналишларнинг ўзига хос хусусиятлари, бириктирилган кўча ва чорраҳалар билан танишиб чиқдилар. Хизмат чоғида ҳукуқбузарликларни олдини олишнинг чораларини бир неча марта кўришга тўғри келди. Иккита мисол: 1986 йилнинг 6 июль куни соат 21:00 чамаси курсантлардан И.Ш.Шокаримов ва Р.Ж.Эшонқуловлар 4-йўналишдаги транспорт воситасида электр поездида ўғирланган магнитофонни сотишга уринган иккита вояга етмаган болани қўлга олишди; 4 июль куни тунда 2-йўналишда мактаб ўқитувчиси С.А.Перинский ва К.Матназаров таксини уриб яширинишга уринган юк машинасининг гувоҳи бўлишди. Улар такси ҳайдовчисига тез тиббий ёрдам кўрсатиб, жабрланган йўловчиларга ҳам ёрдамга шошилишди, яширинган юк машинасининг давлат рақамларини ёзиб олиб вокса хусусида ДАНга хабар қилишди.

1985 йилда бошланган демократиялаш жараёни миллатлараро муносабатлардаги муаммолар мавжудлигини очиб ташлади. 1986 йил декабрдаги Олмаота воқеалари, Болтиқбўйидаги чиқишлар, Тоғли Қорабоғдаги қон тўқишлар жамоатчилик онгини ларзага солди. Худди ўтган йиллардагидек, ҳукумат «миллий муаммоларни» армия ва ички ишлар органлар кучи билан ҳал қилмоқчи бўлдилар.

1988 йилнинг 20 ноябрида мактабнинг шахсий таркиби муҳим топшириқ олди. Мактаб раҳбариятининг фавқулоддаги кенгашида мактаб шахсий таркиби олдига ҳукумат вазифаси қўйилди: бу Боку шаҳридаги муҳим ҳудудда ҳукуқ-тартиботни сақлаш. 4 соатдан сўнг мактаб 401 киши таркибидаги 3 та қуролланган, никобланган ва сафарга шай ротага айлантирилди. Кеч соат 22:00да роталар аэропортга етиб қилишди ва Тошкентдан «ИЛ-76» маркали учта ҳарбий-транспорт самолётларида Боку шаҳрига келтирилди. Боку сафари мактабнинг бошлиқ-ўқитувчилари учун ҳам, курсантлар учун ҳам жиддий синов эди. Боку шаҳрида жойлашиб олиш аввал бошда анча қийин бўлди. Бу ерда кўп муаммоларни ечиш лозим эди: шахсий таркибни жойлаштириш,

озик-овкат, кийим-кечак билан таъминлаш, хизматни уюштириш ва бир қатор шунга ўхшаш масалаларни ҳал этмок керак бўлди.

Бокудаги вазият жуда мураккаб бўлиб, шахсий таркиб хизматни ўташ учун жанговар қуроллар билан қуролланмоғи керак эди. Қуролланган мактаб курсантлари турли хил хизматларни бажарди. Шахсий таркибнинг асосий қисми Киров туманидаги Локбатан ва Богустон қишлоқларида навбатчилик-патруль хизматларини ўтадилар. Навбатчи гуруҳлари патруль йўналишларида жамоат тартибини сақлаб турдилар, ҳуқуқбузарликларни олдини олдилар. Назорат – ўтказиш нукталарида хизматда турган курсантлар фуқароларнинг руҳсатномаларини текширдилар, транспорт воситаларини кузатувдан ўтказардилар. Курсантлар жанговар техника воситаларини ҳам эҳтиёт қиларди. Чунки жанговар техника воситаларига ўт қийиниш ва олиб қочишларга уринишлар кўп бўларди. Курсантлар Бокуда ўриштирилган комендантлик соати тартибига фуқароларни амал қилишларини назорат қиларди. 1988 йилининг 22 ноябридан 1989 йил 4 февралгача мактаб курсантлари томонидан Боку шаҳрида комендантлик соати қондаларини бузган 367 киши қўлга олинди.

Курсантларнинг миллий қутқу солувчи кишилар томонидан қилинган экстремистик ҳаракатларига аралашиниш. бундай салбий уринишларна барҳам беришга тўғри келди.

Боку шаҳридаги муҳим туман ҳарбий комендант генерал-полковник М.Тягуновнинг 1988 йил 8 декабридаги буйруғи билан мактаб бошлиғи ички хизмат полковниги В.Н.Чумотов 5-сонли участка комендант қилиб тайинланди.

Комендантлик постларидан олиб ўтилиётган юкларни текширувдан ўтказилаётганда мактаб курсантлари бир неча маротаба қурол-яроғлар олиб ўтилиши ҳолатларини аниқладилар. Фақатгина I-рота курсантлари 11 та ўқ отар қуролларни олиб ўтиш фактини аниқладилар. Патруль ва пост гуруҳларининг мохирлик билан қилган саъй-ҳаракатлари кўплаб маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг олди олинишига ёрдам берди. Улар томонидан жиноят содир қилганлик учун 7 киши қўлга олинди. Масалан, 1988 йил 15 декабрда тонги соат 4:00ларда курсантлардан В.М.Одилов, Ю.В.Воскобойников В.Ф. Бахтиозинлар аҳоли яшайдиган мавзелардан бирида навбатчилик чоғида жомадон ва сумка кўтариб кетаётган иккита фуқарони қўлга олишади. Текширув натижасида маълум бўлишича, улар бир хонадонни ўмариб кетишаётган экан.

Боку шаҳрида мураккаб оператив ҳолатда ўтган хизматнинг асоси бўлиб икки ярим ойи давомида мактаб шахсий таркиби мардлик ва қўрқам, матонат

кўрсатиб, олдиларига қўйилган мураккаб, шарафли ҳукумат топширигини бажардилар. Курсантлар орасида бирорта ҳам интизом, қонунийликни бузиш юз бермади. Хизмат якунлари бўйича 8 киши «Жамоат тартибини муҳофаза қилишдаги аъло хизмати учун» медали билан тақдирланди.

Шахсий таркиб Боку шахридан қайтгандан кейин ўқишни давом эттириш учун қайтадан партага ўтирди. Мактаб раҳбарияти ва ўқитувчилар таркиби ўқув жараёнини йўлга қўйдилар. Ўқув машғулотларининг анча вақти қўлдан берилганлиги ва курсантлар тўлақонли билимга эга бўлишлари учун тўла қувватлар сафарбар этилиши ва бой берилган ўқув машғулотлари жадвалини кенгайтириш лозим бўлди.

Бир мсёғда ўқишни давом эттириб уни ниятсизга етказиш бор-йўғи икки ой давом этди, холос. 1989 йилнинг июнида Фарғона шахрида миллатлараро тўқнашувлар бошланиб кетди. Мактаб шахсий таркиби яна жамоатчилик тартибини сақлаш учун сафарбар этилди: бу сафар ушбу вазифани Фарғона водийсида адо этишга тўғри келди. Бу ерда ҳам мактаб курсантлари мардлик, юксак интизом, олий ахлоқийлик намуналарини кўрсатдилар.

1990 йилнинг бошларида мактаб курсантлари маҳаллий аҳоли ва турк-месхетилар билан орада миллатлараро нифок пайдо бўлган Гулистон шахрида жамоат тартибини сақлашда фаол иштирок этдилар. Олдинга қўйилган барча вазифалар виждонан адо этилди. Мактаб курсантлари ўз хизматларини олиб борган ҳудудларда бирорта босқинчилик, бирор уйни ёқиб юбориш воқеаси юз бермади.

Шу тарзда мактабнинг шахсий таркиби табиий офатлар рўй берган ҳудудларда хизмат чоғида, спорт тадбирлари ўтказилаётганда, ўта муҳим аҳамиятли туманларда, умуман қасрда бўлмасин жамоат тартибини сақлашда ўзининг муносиб ҳиссасини қўшиб келганлар. Бунда мактаб командир-ўқитувчилар таркибининг хизматлари катта. Улар мактаб курсантларида халқ учун виждонан, сикдикидилдан хизмат қилишлари лозимлигини тушунтириб, уларда бу ишга эътиқод уйғота олдилар.

Мактаб шахсий таркибини байналминалчилик руҳида тарбиялашнинг моҳирлик билан олиб борганликлари, талабаларни фавқулодда шароитларда хизматни ўташга тайёрлашга қўмак берди. Улар юз берадиган воқеаларга баҳо беришда ўзларининг билимларини, чексиз қобилиятларини намоён қилдилар.

СССР Ички ишлар вазирлиги мактабнинг жамоат тартибини сақлашдаги интизорининг жуда юқори баҳолади. 1961–1991 йилларда мактабнинг 35 кадар офицерлари Ҳукумат ордени ва медаллари билан муносиб тақдирландилар.

УЛАР 1932–1968 ЙИЛЛАРДА МАХСУС МИЛИ

Дементьев И.И.
(1932-1938 й.й.)

Кислов М.С.
(1938-1945 й.й.)

Успенский С.В.
(1945-1947 й.й.)

Исмаилов Д.И.
(1947-1951 й.й.)

МАКТАБИГА РАЎБАРЛИК ҚИЛГАНЛАР

Гриненко А.
(1951-1953 й.й.)

Демин Д.А.
(1953-1960 й.й.)

Советов Н.И.
(1963-1967 й.й.)

Темірбулат Г.Т.
(1960-1983 й.й.)

XI БОБ. ТОШКЕНТ ОЛИЙ МИЛИЦИЯ МАКТАБИ – ОЛИЙ МАЛАКАЛИ КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ МАСКАНИ

Москва олий мактабининг Тошкентдаги сиртки таълим факультети мустақил олий ўқув юрти – Тошкент олий милиция мактабига айлантирилиши тарихи

1958 йилда Тошкент шаҳрида РСФСР Жамоат тартибining сақлаш вазирлигига қарашли Москва ссий мактаби сиртки таълим факультетининг бўлинимаси ташкил қилинган. Ўша йилнинг ўзида сиртки таълим тинловчилари илк бор қабул қилинган.

1961 йилда биринчи биттирув маросими бўлган. Сиртки бўлимни Ўзбекистон, Тожикистон, Туркменистон ва Қозоғистон ИИВининг ходимларидан иборат 48 нафар тинловчин биттирган.

Ўрта Осиё минтақасида ички ишлар органлари учун юкори малакали кадрларга бўлган эҳтиёж ортиб бораётганини сабабдан, 1964 йил 1 августда Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг қарори билан бўлим Тошкент сиртки таълим факультетига айлантирилган. Унда учта кафедра, махсус фаилар, юридик фаилар ва ижтимоий фаилар кафедралари, шунингдек, рус ва чет тиллари секцияси ташкил қилинган.

1964 йил сентябрь ойида факультет қошида кечки бўлим очилди. Унда Тошкент гарнизони ички ишлар органларининг 50 нафар ходими таълим олди.

1965 йилда ўқув бўлими ташкил этилган, методик ва ўқув-тарбиявий ишлар сепиларини даражада жонланди. Бу вақтга келиб, Тошкент сиртки таълим факультети 300 дан ортиқ ҳукукшунос-юристларин тайёрлаб чиқарди. Бирок Ўрта Осиёдаги барча республикаларининг ички ишлар органлари учун юкори малакали кадрлар тайёрлаш муаммосини тўлиқ ҳал қила олмас эди.

Бу воқеа 1966 йилнинг ёзида юз беради. Х. Яҳёевнинг иттифок ички ишлар вашири Н.А. Шёловов билан суҳбатларига мурожаат эганиз: «Сўшимнинг охирида милициянинг ссий малакали кадрлар тайёрлаш институтини очили масаласини кўтардим. Бу туун Ўрта Осиё минтақасида ҳамда Қозоғистонда олий маълумотли милиция ходимларини тайёрлайдиган ўқув юртининг йўқлиги милиция ишлари катта тўсиқлардан бири бўлиб турганигини тапирдим.

Николай Анисимович Шёловов батафсил ҳикоям учун раҳмат, — деб сизга қарай ва суҳбатга якун ясади:

Тошкент олий мактаби бошлиғи, генерал-майор
Давлатов Ёлджиддин Алимович. (1967 й.)

Тошкент олий мактаби қурилиши. (1967 й.)

Биз ҳар икки қатта масалани пухта тайёргарлик кўриб, иттифок марказқўми олдида қўямиз. Буни тайёрлаш учун етакчи амалий ходимлардан ҳамда янги ватирлик раҳбариятидан иборат обрўли комиссия ҳам тузамиз. Комиссия милициянинг моддий аҳолининг яхшилаш масаласини бир-икки ой ичида чуқур ўрганиб чиқиб, тегишли расчётлар билан марказқўм ҳамда иттифок ҳукуматига хат тайёрлайди. Ҳайламанки, келаси йилда милиция ходимлари, унинг генерал ва офицерлари ногоидаги юлдузлар учун давлатдан тегишли ҳақ оладиган бўладилар.

Режамиз бўйича ҳамда мамлакат раҳбарлари руҳати билан Омек наҳрида шу йил милициянинг янги олий мактабини очамиз. Ўзбекистон учун ҳам бу мактабга ўқишга юбориш учун кам деганда, йигирмага ёки ўттизга ўрин ажратами».

... Шёлоков билан биринчи қатта мулоқот менда яхши маънода чуқур иш ва таассурот қолдирди. Бу ҳар томонлама ўқинишни, ўта ақл-фаросатли, шижоатли ва сергайрат руе шёлоковнинг киёфасини ўзида мужассам этган раҳбар биринчи қўиларданок милициянинг ишнинг яхшилашда фидойилик ва қатъият билан ҳаракат қилмоқда эди.

...Мен Тошкентга кўтаринки кайфият билан қайтиб келдим. Зияли танишларни камайиб кун сайин пойтахтда ҳаёт ўз измига қайта бошлади. Мен ҳам казарма ҳолатини бекор қилиб, кундалик хизмат вазифасини давом қилишни буюрдим. Москвадан олган таассуротларим асосида янги фикрлар, янги нелоҳотлар йўлини кидира бошладим. Биринчи навбатда Шелоковнинг аниқ, ялғасига асосланиб, иттифок ИИБ янги олий милиция мактабига йиғирма бешта ёш маҳаллий йиғитларимиздан абитуриент танилаб, уларнинг шахсий ишларини августнинг ўрталарида иттифок ИИБ кадрлар бошқармасига тасдиқдан ўтказиш учун жўнатишимиз керак эди. Ахир тўрт йилдан кейин Ўзбекистон ИИБга 25 олий малакали ёш милиция ходими келиб қўшилади!

Бу мутахассис кадрлар жуда танқис бўлган ўша замонда бизга сезиларли ёрдам бўлар эди. Бутун вилоятлардан танлов йўли билан 10-синфни битирган ва муддатли ҳарбий хизматни ўтаган ёш йиғитларини ўқишга танилаб бониладик. Юздан ортиқ номзоднинг ичида 25 тасини танлаб олиб, уларнинг шахсий ишларини иттифок ИИБ кадрлар бошқармасига жўнатдик. Биз юборган номзодлардан 20 киши Омск милиция олий мактабига қабул қилинди.

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг раиси Н. Мамченков ва Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирі Х. Яхєевлар Тошкент оқий мидиния махтабиди танкии тилиш туграсиди қарори билди жамоқни таъинишдиқилди. (1967 й.)

Тошкент сўғи милиция мактаби фаолиятидан лавҳадар. (70-й.)

Ўзбекистон Вазирлар кенгашининг 1967 йил 23 октябрдаги қарори билан РСФСР жамоат тартибining сақлаш вазирлиги Москва олий мактабининг Тошкентдаги сиртки таълим факультети мустақил олий ўқув юртыга – Тошкент олий милиция мактабига айлантирилди. Мактабнинг вазифаси Ўрта Осиёдаги уч республиканинг ҳуқуқий муҳофиза қилиш идораларида ёшлардан ва милициянинг кичик командирларидан юқори малакали ҳуқуқшунос мутахассислари тайёрлаб беришдан иборат эди. Мактаб олдига Ички ишлар вазирлиги идораларида хизмат қиладиган ўрта ва катта офицерлардан сиртки таълим асосида малакали ҳуқуқшунос мутахассислар тайёрлаш вазифаси ҳам турарди.

Ўзбекистон ҳукуматининг 1967 йил 23 октябр қарори билан сиртки таълим факультети негизда СССР Жамоат тартибining сақлаш вазирлигининг Тошкент олий мактаби ташкил этилди. Унда илмий-тадқиқот ва таҳририят-ноширлик гуруҳи очилди; ўқув режасига ҳарбий ва жисмоний тайёртарлик киритилган. Мактабга биринчи йили 85 нафар тинловчи қабул қилинди, уларнинг деярли ярми милиция офицерлари эди.

1968 йил сентябр ойида Душанбе ва Анхобод шаҳарларида Олий мактабнинг иккита ўқув-маслаҳат пункти ташкил этилди. 1972 йил бошида Тошкент вилоятининг Красногорск шаҳри яқинида мактабнинг ҳарбий-дала ўқув марказини қуриш учун жой ажратилди.

70-йиллар бошларида Академиянинг ҳозирги бинолари мажмуини қуриш бошланди. Бир неча йил ичида ўқув ҳарбий бинолари, иккита ётоқхона, ошхона, саф майдони, клуб, спорт мажмуи, ҳарбий-дала ўқув маркази қуриб битказилди.

1971 йилда қудудги таълим тинловчиларининг биринчи битируви бўлди. Уларнинг сонини атиги 32 нафар эди, ички ишлар органлари учун юқори малакали кадрлар тайёрлаш эҳтиёжи эса донмиё равишда ўсиб борарди. Шу бoиe 1973 йилда мактабга қабул қилинадиган тинловчилар сонини икки баравар қўнайитрилди.

Малака ошириш курслари эса факультетга айлантирилди. Унда ҳар йили ички ишлар органларининг таълимдан 200 нафарга яқин ИШИ ҳоҳинмлари таълим оладиган бўлди.

1980 йилда Душанбе шаҳридаги ўқув-маслаҳат пункти негизда сиртки таълим факультетининг бўлинмаси, малака ошириш факультети қошида эса лари (форей) тили таржумонларини тайёрлаш бўйича махсус курс ташкил топилди. Тегинли ҳарфедра ҳам очилди. Бир йилдан сўнг ушбу курс факультетга айлантирилди.

Олий мактаб профессор-ўқитувчилари. (1984 й.)

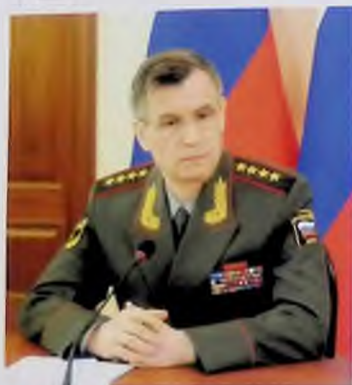
Олий мактаб бошчилиги генерал-майор Н.Ожманов профессор-ўқитувчилар билан (ўнгарида иккинчи). (1984 й.)

80-йиллар ўрталарига келиб мактабда қуидуғи ва сиртки таълим, маляка ошириш факультетлари, дари тили таржимонларини тайёрлаш бўйича махсус факультет ҳамда ёнгина қарши техника ва хавфсизлик мухандислари факультети фаолият кўрсата бошлади. 1984 йилда ёнгина қарши техника ва хавфсизлик мухандислари факультети мактаб таркибидан чиқарилади ва унинг негизига кейинчалик Ўзбекистон ИИВ ёнгина хавфсизлиги олий техник мактаби ташкил қилинди.

Шу ўринда армия генерали Рашид Нурғалиев ҳақида тўхталмоқчиман. Р.Нурғалиев ўз фассиятини ўқитувчиликдан бошлаган. Сўнгра унинг иккидори ва қобилиятини шубҳага олиб, давлат хавфсизлик кўмитасига хизматга таклиф қилинган. Хавфсизлик тузулмаларидаги юк фассиятини Финляндия чегараси яқинидаги шаҳарлардан бирида бошлайди. Ўтганасинин 80-йилларида Совет Иттифоқининг Афғонистондаги армиясида маслаҳатчи бўлиб хизматини давом эттиради. Ўша пайтларда Рашид Нурғалиев хизмат вазифаси юзасидан

СССР ИИВ Тошкент олий мактабининг махсус факультети ҳамда Тошкент ҳарбий-техника билим юртида минтақа хавфсизлигини таъминлашга оид мангулютлар ўтказган.

Рашид Нурғалиев қариб тўккюз йил Россия Федерациясининг Ички ишлар вазирлиги вазифасида самарали фаолият олиб борди. Бугунги кунда Россия Федерацияси Хавфсизлик кенгашининг аъзосидир. Рашид Нурғалиев назфакат Россия Федерацияси, шунингдек, МДХ мамлакатлари хавфсизлиги, суверенитети, тинчлик ва осойишталигини таъминлашга улкан ҳисса қўшган. Айниқса, ён авлодин ота-боболари жасоратига муносиб бўлган, бугунги тинч, осойишта ҳаётни асраб-авайлаш ва янада мустақамлашга қўлиб, жолажон Ватанига сизоқатли инсонлар элиб тарбиялашга, ҳусусан, ёнларин тарихдан тўзри ҳулоса чиқариб, доимо ҳушёр ва огоҳ бўлиб, буюк аждоэларидан ибрат олиб яшаш руҳида тарбиялашга муносиб ҳисса қўшган вазир сифатида ҳурмат қозongan. Рашид Нурғалиев Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги билан мустақам алоқа ўриатишга, ҳусусан, Ўзбекистон ИИВ Академиясининг Россия Федерациясининг турдош олий таълим муассасалари билан ҳамкорлик ўриатишга қатъи ҳисса қўнишганини, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги соҳавий хизматлари учун Москва, Санкт-Петербург, Волгоград шаҳарларида фаолият олиб бораётган Россия Федерациясининг турдош олий таълим муассасаларида етук мутахассис кадрлар тайёрланаётганини; алоҳида мангулият билан қайд этишни истардим.

СССР ИИВ ТОШКЕНТ МИЛИЦИЯ ОЛИЙ МАКТАБИГА РАЎБАРЛИК ҚИЛГАНЛАР:

Генерал-майор
Джалилов Тажиддин Азимович
юримдик фанлар доктори,
профессор (1968–1984)

Джалилов Тажиддин Азимович Ички ишлар ва давлат хавфсизлиги кўмитаси органларида 1943 йиллардан 2004 йилининг февралигача хизмат қилган. 1956–1957 йилларда Ўзбекистон ССР Жамоат тартибини сақлаш вазири лавозиминда фаолият кўрсатган.

1968–1984 йилларда Ички ишлар лавозимини Тошкент олий мактабининг бошлиғи вазифасида ишлаган. У раҳбарлик қилган даврда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар лавозимини Академиясининг бугунги комплексига лавозимини, Юримдик фанлар доктори, профессор, 100 га яқин монографияларнинг, ўқув қўлланма ва илмий мақолаларнинг муаллифи.

Генерал-майор
Ожиганов Николай Иванович
иқтисод фанлари номзоди,
доцент (1984–1992)

Ожиганов Николай Иванович Ички ишлар органларида фаолиятини 1952 йилдан бошлаган. 1968 йилдан Тошкент Олий мактабини катта ўқитувчи, доцент, бошлиқ ўринбосари лавозимларида ишлаган.

1984–1992 йилларда ИИБ Тошкент олий мактабининг бошлиғи лавозимини ишлаган. У раҳбарлик қилган йилларда Олий мактабда ўқув-тарбия жараёнини такомиллаштириш ишларига ўзининг ҳиссасини қўшган. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист. Тарих фанлари номзоди, доцент. Бир қатор ўқув, илмий-методик қўлланма, мақолаларини муаллифи.

Джалилов Тажиддин Азимович ва Ожиганов Николай Иванович
бўстирув маросимида

Ўзбекистонда мустақилликнинг қўлга киритилиши билан ички ишлар органларининг тузилишида ҳам, ИИВ ўқув юрларининг бошқарув тизимида ҳам tub ўзгаришлар юз берилишига сабаб бўлди.

Ўзбекистон мустақилликка эришган, собиқ Иттифок Ички ишлар вазирлигига қарашли Тошкент Олий мактаби Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги таъсирруфига ўтказилди. 1994 йилга келиб, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Олий ва ўрта махсус мактаблари негизида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 2 сентябрдаги 447-сонли қарори ва Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 1994 йил 20 октябрдаги 264-сонли буйруғига асосан Ички ишлар вазирлиги Академияси ташкил этилди.

Академиянинг асосий вазифаси ички ишлар органлари учун юксак малакали кадрлар тайёрлаш, ҳуқуқ-тартиботни муҳофаза қилиш муаммоларини тадқиқ этиш, илмий ва илмий-педагогик кадрларни тайёрлаш этиб белгиланди.

Шавкат Мирзиёев (ўндан биринчи) таътанавли битирувда иштирок этмоқда
(1993 й.)

Таътанавли битирув (1993 й.)

«Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Академиясини ташкил этиш тўғрисида»

**Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг
1994 йил 2 сентябрь 447-сонли Қарори**

Ўқув юртларининг тузилишини такомиллаштириш, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги органлари ва бўлинмалари учун юқори малакали кадрлар тайёрлашнинг комплекс тизимини ташкил этиш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси қарор қилади:

1. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Олий ва ўрта махсус милиция мактаблари негизида ички ишлар органлари мутахассисларини тайёрлаш ва бошлиқлар таркиби ходимларининг малакасини ошириш бўйича Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Академияси ташкил этилсин.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Академиясини ташкил этиш бирлаштирилаётган ўқув юртлари доимий ва ўзгарувчан таркибининг мавжуд умумий сони доирасида амалга оширилсин.

2. Академиянинг асосий вазифалари этиб қуйидагилар белгилансин:

— ички ишлар органларининг олий бошлиқлар таркибини тайёрлаш;

— танлов асосида икки босқичда ички ишлар органларининг олий ва ўрта юридик маълумотли бошлиқлари таркибини тайёрлаш;

— ҳуқуқ-тартиботни муҳофаза қилиш муаммоларини тадқиқ этиш; илмий ва илмий-педагогик кадрларни тайёрлаш.

3. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги билан келишган ҳолда бир ой муддатда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Академияси Устави ва тузилмасини ишлаб чиқсин ҳамда тасдиқласин.

Вазирлар Маҳкамасининг раиси
И. КАРИМОВ

XII БОБ. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Академияси фаолияти

Ички ишлар Академиясининг ўрнини алоҳида таъкидлаб ўтиш зарур. Ушбу ўқув маскани ёш офицерларга чуқур билим бериши билан бирга ўзининг тарбиявий таъсирини ҳам ўтказиши лозим.

Шавкат МИРЗИЁЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

Ўтган йиллар мобайнида Академия мамлакатимиз ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари учун юкори малакали кадрлар тайёрлайдиган етакчи олий таълим муассасаларидан бирига айланди. Бунда юртимиз тинчлиги ва осойишталигини таъминлашга қодир, она Ватанимизга садоқат билан хизмат қиладиган, ҳар томонлама етук, билимли, жисмонан чиникқан, рухан тетик, замонавий хавф-хатарларга қарши муносиб кураша оладиган кадрлар етиштиришга алоҳида эътибор қаратилди. Ўқув даргоҳининг моддий-техник базаси давр талаблари даражасида янада мустаҳкамланди. Янги ўқув бинолари қурилди, замонавий аудиториялар, мутахассислик кафедралари учун махсус кабинетлар, спорт иншоотлари ва бошқа объектлар барпо этилди, мавжудлари реконструкция қилинди. Ўқув-таълим жараёнига илгор педагогик технологиялар жорий қилиниб, ўқув хоналари зарур жиҳозлар билан таъминланди.

Академия профессор-ўқитувчилари жамоасининг саъй-ҳаракатлари билан нафақат мутахассислик, балки ижтимоий-гуманитар фанлардан ҳам юзлаб дарслик, қўлланма ва маърузалар курслари тайёрланди.

Ҳуқуқшунослик ва бошқа фанларнинг долзарб муаммолари тадқиқ этилган номзодлик ва докторлик диссертациялари муваффақиятли ҳимоя қилинди. Уларнинг натижалари ички ишлар органлари амалий фаолиятига татбиқ этилди. Ривожланган мамлакатлар олий таълим муассасалари билан ўзаро тажриба алмашиш ва илмий-педагогик ҳамкорликни йўлга қўйишга алоҳида эътибор қаратилди.

Мустақилликка қадар таълим муассасасида 5 нафар фан доктори ва 47 нафар фан номзоди фаолият юритган бўлса, кейинги йилларда Академияда илмий салоҳият анча ошди. Изчил ислохотлар самараси ўларок, ички ишлар органлари учун олий маълумотли ҳуқуқшунос кадрлар тайёрлаш, уларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизими сифат жиҳатдан янги босқичга кўтарилди.

Генерал-майор У.Таджихановдан сўнг, Академияга полковник Х.Зокиров, генерал-майор Т.Муллажонов, полковник А.Якубов, полковник Т.Сантбаев, генерал-майор Ш.Т. Икрамовлар раҳбарлик қилишди. 2016 йил декабрь ойидан 2021 йил 12 февралгача қадар Академияга генерал-лейтенант Б.А.Матлюбов бошчилик қилди.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси ташкил этилиши ва унинг барпо этилиши, ҳеч муболағасиз айтиш мумкинлиги, У.Таджихановнинг ҳиссаси катта.

Академия жамоаси У.Таджиханов раҳбарлигида катта бунёдкорлик ишларини амалга оширди: ўқув бинолари, замонавий аудиториалар, ётоқхоналар, санатория-соғломлаштириш маркази бунёд этилди; маданият саройи, спорт комплекси, ошхона каби қўлаб иншоотлар қайта қурилди; мавжудлари тез фурсатларда ва сифатли таъмирланди; ўқув юртининг ҳудудида яшил либосга бурканган чаман гулзор яратилди. Натижада Академия инсоннинг баҳри дили очиладиган, чексиз завқ оладиган, ҳайратга тушадиган ва гурурланадиган таълим-тарбия, илм, маданият ва маърифат масканига айланди.

У.Таджиханов раҳбарлигида 1992 йилдан бошлаб Академияда ўқитиладиган фанлар бўйича миллий манфаатларга жавоб берадиган давлат таълим стандартлари, ўқув дастурлари ишлаб чиқилди, улар асосида ўнлаб дарсликлар, юзлаб ўқув қўлланмалари яратилиб, тингловчилар учун замон талабига жавоб берадиган шарт-шаронтни яратишга эришилди.

У.Таджиханов ўз раҳбарлик фаолиятини бошлаган пайтда собиқ СССР ИИВ Тошкент Олий мактабидан: тамомла яроқсиз ҳолга келиб қолган ўқув бинолари, синфхоналар, ётоқхоналар, ошхоналар ва аялчан ҳолатга келиб қолган каровсиз ҳудуд; коммунистик мафкура асосида битилган, ўзбек халқининг миллий руҳига бегона бўлган дарсликлар, ўқув қўлланмалар ва бошқа илмий адабиёт; ёшларга малакали билим беришга қолар бўлган педагогларнинг етишмаслиги, айниқса, мустақиллик ғояларини қалби ва онгига сингдира олган маҳаллий миқлатга мансуб фан докторлари ва фан номзодларининг нихоятда кам эди. Албатта, бундай вазият билан ўзбек халқига садокат ила хизмат қиладиган, унинг тинч-осуда янашсини таъминлайдиган, тажовузкор ички ва ташқи ғанимлардан, ҳар хил жиноятчи унсурлардан ҳимоя қиладиган қалби қайноқ, виждони пок, иймонли, эътиқодли, халқпарвар, ватанпарвар, ҳар томонлама билимли, юкори малакали юрт посбонларини тайёрлашга ҳалакит берарди.

Шу сабабли, катта молиявий қийинчиликлар мавжудлигига қарамай, биноларни таъмирлаш ёки қайта қуриш, бутун ўқув жараёнини қайта ташкил этиш, халқимизнинг миллий руҳига ва ёш ва мустақил давлат таълимига

мос келадиган ўқув адабиётларини яратиш, ўзбек халқининг азалий орзу-умидларига мос келувчи давлат ва жамиятнинг ҳуқуқий асосларини яратиш, қонунчилик тизимини ишга тушириш механизмни ишлаб чиқиш борасида чуқур илмий изланншлар олиб бориш, профессор-ўқитувчилар ва тингловчилар онгида миллий истиклол ғоясини шакллантирадиган таълим-тарбияни йўлга қўйиш, Академия ҳудудини ободонлаштириш, хорижий турдош олий ўқув юртлари билан илмий алоқаларни йўлга қўйиш борасида кенг миқёсли ишлар бошлаб юборилди.

Генерал У. Таджихановнинг илм-фанга, айниқса олимларга меҳри бўлакча эди. 1992 йилда бор-йўғи 12 нафар илмий даражали мутахассис ишлаган таълим муассасасида У.Таджиханов раҳбарликка келгач Ихтисослашган илмий кенгаш фаолияти йўлга қўйилди. Натижада фаннинг 13 та йўналиши бўйича 36 нафар фан доктори, 112 нафар фан номзоди, 6 нафар академик, 5 нафар Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, 4 нафар Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, 1 нафар Ўзбекистон Халқ ёзувчиси ҳамда Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган маданият ходими фаолият кўрсатишига эришилди. Булар У.Таджиханов раҳбарлигида Академиянинг илмий салоҳияти ниҳоятда юксалишига, ҳуқуқ, фалсафа, сиёсат, тарих ва касбий соҳаларни жадал ривожлантиришга имкон берди.

Академия сингари нуфузли таълим масканида 1992–2004 йилларда ички ишлар органларига 10 мингдан ортиқ малакали мутахассис кадрлар тайёрланди. Улардан моҳир изкуварлар, зукко терговчилар, доно профилактика инспекторлари, синчков эксперт-криминалистларнинг янги авлоди етишиб чиқди.

Ички ишлар тизимида илм-фанни ривожлантириш, олий таълим муассасаларини илмий-педагог кадрлар билан таъминлаш мақсадида 2001 йилда у кишининг сайъ-ҳарвкатлари билан Академияда икки босқичли олий таълим - кундузги бакалаврият ва магистратура факультети ташкил этилган. Магистратурада ўқиш бакалавриятдан кейин икки йил давом этган ва давлат малака аттестациясидан ўтиш ва магистрлик диссертацияни ҳимоя қилиш билан якунланган. Факультет ички ишлар органлари учун қуйидаги ихтисосликлар бўйича магистрлар тайёрланишини таъминлаган: 5A380118 – «Тергов фаолияти», 5A380119 – «Оператив кидирув фаолияти», 5A380120 – «Маъмурий-ҳуқуқий фаолият», 5A380121 – «Эксперт-криминалистик фаолият», 5A380122 – «Йўлларда ҳаракатланиш хавфсизлиги давлат хизмати фаолияти», 5A380123 – «Жазони ижро этиш муассасалари фаолияти».

Бизнингчиларга магистрлик даражаси берилган ва давлат намунасидаги динлар таълими таъминланган. Ушбу дипломга эга магистрлар таълим йўналиши

бўйича касбий фаолият билан шугулланиши, шунингдек адъюнктурада ўқиш, фан помзоди илмий даражасини олиш учун илмий-тадқиқот ишлари билан шугулланиши ҳуқуқларига эга бўлганлар.

2003 йилда Академия тарихида ilk мартаба жами 114 нафар битирувчиға, 2004 йилда эса 119 нафар битирувчиға магистерлик даражаси дипломи ҳамда нақбатдағи «милиция катта лейтенанти» махсус унвонлари берилган. Факультет 2004 йил августтача фаолият кўрсатган.

Қайд этиш керакки, 2003-2004 ўқув йилида ИИВ Академияси тарихида биринчи марта Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат стипендиясига лойиқ ишлар ташлови Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг талаба-магистрантлар орасида ўтказилди. Бу ИИВ Академияси магистратура факультети тинловчилари ўз қобилиятларининг синов кўриш имкониятини яратган эди. Академия раҳбарияти, хусусан ўқув бўлими томонидан ташлаб олинган энг билимли, интизомли, иктидорли ҳамда изланувчан магистратура тинловчилари маъкур ташловда фаол қатнашди.

Нак марта ИИВ Академияси тарихида талаба-магистрантлар учун Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат стипендияси ташлови голлибининг 20-сон гувоҳномаи Ўзбекистон Республикаси ВМнинг Илмий-техника тараккиётини мувофиқлаштирини Кенгаши ҳузуридағи Фан ва технологиялар маркати (ФТМ)нинг 2003 йил 15-сентябрдағи 8-сон қарорига мувофиқ беш йўналиш бўйича, яъни тарих, чет тили, рус тили, информатика ҳамда ўзбек тили ва адабиёти фанидан тест синовларидан юкори натижа кўрсатган лейтенант Акмал Воҳидовга берилаётганини тўғрироқ этиш керак.

Муестаклишқининг дастлабки йилларида ички ишлар органлари тизимида раҳбар кадрларга бўлган эҳтиёж қучли эди. Шу бонс 1998 йил 26 февралда Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари учун локсак маънавий ва ахлокий талабларга жавоб берадиган, юкори малакали раҳбар кадрлар тайёрлаш мақсадида Ички ишлар органлари учун раҳбар кадрлар тайёрлаш факультети (РКТФ) ташкил этилди. Факультетнинг ташкил қилинишида генерал У. Таджихановнинг хизмати катта бўлган.

Факультет олинда турган раҳбар кадрлар тайёрлаш бораидағи вазифаларни бажариш учун Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 1999 йил 7 июндағи 192-сонли буйруғига мувофиқ, 5А380125 – «Хуқуқий муҳофиза қилиш фаолияти менежменти» ихтисослиғи бўйича «магистр» академик даражасини берувчи М-380201 йўналишидағи Давлат олий таълим стандарти ишлаб чиқилди ва тасдиқланган. Ушбу стандартга мувофиқ, факультетда ўқитилаётган тегишли фанлар блокига

кирувчи 27 та ўқув фани бўйича (гуманитар, ижтимоий-иқтисодий, математик, табиий фанлар, раҳбарликка йўналтирувчи ва махсус фанлар) ўқув дастурлари ишлаб чиқилган.

Таъкидлаш лозимки, айрим тингловчилар факультетда ўқиш жараёнида ҳуқуқий муҳофаза қилиш фаолиятининг долзарб муаммолари бўйича номзодлик диссертацияларининг маълумларини танилаб, Академия Илмий кенгашида тасдиқлаганлар. Диссертантлар илмий изланишлар олиб бориш жараёнида турли илмий-амалий конференциялар ва семинарларда маърузалар билан қатнашганлар. Тадқиқотларнинг асосий қондалари ва ҳулосалари илмий-назарий журналларда нашр эттирилган.

Генерал Убайдулла Таджихановнинг хогирасига бағишланган футбол турнирининг очилиш маросими (2020 йил, август)

1994 й.

Академия дарвозаси (1994 й.)

Академиянинг дастлабки ҳаётидан лавҳалар (1995 й.)

Россия Федерацияси Ички ишлар вазирни Степановнинг таърифи

АҚШ элчигининг билан мулоқоти

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазири, генерал-полковник З.Алматов Академия бошлиги, генерал-майор У.Таджихановга жанговар байроқни топширмоқда (1997 йил июнь)

Ўзбекистон Қўқримови, Халқ шонир Абдулла Оринов билан учрашув (1999 й.)

Генерал-майор
**Таджиханов Убайдулла
Таджиханович**

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган тюрник,
аспирант фанлари доктори, профессор
(1992–2004)

Подполковник
Зокиров Холмаҳамат Акбарович
(2004–2005)

Таджиханов Убайдулла Ички ишлар органларида фаолиятини 1957 йилдан бошлаган. 1968–1982 йилларда Тошкент шаҳар ИИББ айтишот кидируш бошкармаси бошлиғи, ИИББ бошқаруви ички ўрнбосари лавозимларида ишлаган. 1982 йилдан 1992 йилгача Олий мақтабда катта ўқитувчи, кафедра бошқаруви ички ўрнбосари, факультет бошқаруви лавозимларида ишлаган. 1992 йил июлдан 1994 йил сентябрга қадар Олий мақтаб бошқаруви, 1994 йилдан 2004 йил октябрга қадар ИИБ Академияси бошқаруви лавозимларида ишлаган. Унинг фаолияти давомида мақтаб Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясига айлантирилган. Академия ўқув бағлининг ташкиллаштирилиши, янги ташкилотнинг қўйилиши, суралиниши ошқориштирилиши унинг номи билан боғлиқ. Юридик фанлари доктори, профессор. Ўзбекистон Республикасида ва Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган тюрник, Табиат ва вазият фанлари доктори лавозимининг асосининг, кўриб чиқарилиши, таълим, сура қўйилиши ва янги ташкилотнинг қўйилиши.

Зокиров Холмаҳамат Акбаровичнинг Ички ишлар органларидаги фаолияти 1976 йилдан бошланган. Хизмат фаолияти лавозимида йўл наторати инспекторининг Тошкент вилояти ИИБ ДАНБ бошқаруви ўрнбосари, Тошкент шаҳар ИИБ ДАНБ бошқаруви, Ўзбекистон Республикаси ИИБ ДАНБ бошқаруви ички бошқаруви лавозимига қўтарилиши. 2002–2004 йилларда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг ўрнбосари лавозимини фаолият олиб борган.

2004–2005 йилларда ИИБ Академияси бошқаруви лавозимини ишлаган. У раҳбарлик қилиш даврида Академиянинг ўқув-тарбия ишларини ташкиллаштирилишига хисса қўйган.

НИВ АКАДЕМИЯСИГА РАЎБАРЛИК ҚИЛГАНЛАР:

Генерал-майор
Муллажонов Тоҳир Охунович
(2006–2007)

Муллажонов Тоҳир Охунович ички ишлар ортиларида 1973 йилдан бошлаб хизмат қилиб келмоқда. Шу давр мобайлида бир қанча туман, шаҳар ички ишлар бўлимларига бошчилиқ қилган. Жиззах, Бухоро, Наманган ИИБ бошлиғи, 2004—2006 йилларда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг биринчи ўринбосари лавозимида ишлаган.

2006—2007 йилларда Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясига раҳбарлик қилган. У Академия бошлиғи лавозимида ишлаган даврида ўқув-тарбия ишларининг самарасини ошириш, ички ишлар амалиёти билан алоқаларини мустаҳкамлашга ҳисса қўшди.

Полковник
Якубов Александр Сайджарович
Ўзбекистонда хизмат қўрсатган қорист,
қористлик фаиллари доктори, профессор
(2007–2010)

Якубов Александр Сайджарович ички ишлар ортиларидаги махсус фаилларининг 1978 йилда бошлаган. Жиноят ҳуқуқи кафедраси ўқув-методик кабинетини бошлаган лавозимидан ИИБ Академиясига бошлагангача бўлган йўлин босиб ўтди. 2007—2010 йилларда Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясини бошқарди. Бу давр мобайлида у мамлакатимиз ички ишлар идоралари учун юқори малакали мутахассислар тайёрлашга, таълим жараёни ва илмий-тадкикот ишларининг ривожлантиришга, Академия моддий-техника базасини мустаҳкамлашга ўзининг муносиб ҳиссасини қўшди. Ўзбекистонда хизмат қўрсатган қорист, қористлик фаиллари доктори, профессор, 100 дан ортиқ дарслиқлар, ўқув қўлашмалари, монографиялар ва бошқа илмий ишлар муаллифи.

Полковник
Сантбаев Темур Ринатович
юрисдик фанлари доктори
(2010–2011)

Генерал-майор
Икромов Шавкат Тоҳирович
(2011–2016)

Сантбаев Темур Ринатович Ички ишлар идораларида меҳнат фаолиятини ишда бошлаган. Олий мактаб талафоти, ҳуқуқши, катта ҳуқуқши, доцент, кафедра бошлиғи ҳисоб Ички ишлар вазирлиги Академияси бошчилигида ўринбосари давлатчилик бўлиги бўлиги бошчи бўлиб ўтган. 2008 йил мартда Академия бошчилигида ўринбосари — Жамият ҳафсига таъминчи ва ҳуқуқчилик қарин қурашчидаги ҳуқуқчи қарин қурашчи раҳбарлиги тиб тайташган. 2010 йили 10 февралда 2011 йили 10 йили 10 йили Академия бошчилиги кафедра бошчилиги раҳбарлиги давлатчилик ҳуқуқчи ҳуқуқчи. У ўз қаринчилигида ҳуқуқчи раҳбарлиги қаринчилиги қаринчилиги ҳисоб қилин. Мамурият, ҳуқуқ қаринчилиги ва қаринчилиги қаринчилиги.

Икромов Шавкат Тоҳировичнинг Ички ишлар органларидаги ҳисоб фаолияти давлатчилик ҳуқуқчи раҳбарлигида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ўринбосари давлатчилик бўлиги бўлиги бўлиб ўтган.

2011–2016 йиллари ИИВ Академияси бошчилиги давлатчилик ишдаги. У раҳбарлик ҳуқуқчи ҳуқуқчи Академиянинг ҳуқуқчи раҳбарлиги таъминчилиги раҳбарлиги, таъминчи билан давлатчилик ҳуқуқчи ҳуқуқчи.

Бу давр мобайнида у мамлакатимиз ички ишлар идоралари учун юқори малакали мутахассислар тайёрлиги, таъминчи раҳбарлиги раҳбарлиги раҳбарлиги раҳбарлиги.

Мамурият, ҳуқуқ қаринчилиги ва қаринчилиги қаринчилиги. Доцент қаринчилиги ҳисоб қилин.

Матлюбов Баҳодир Аҳмедович 1952 йилда Самарқанд шаҳрида туғилган. Самарқанд давлат университетининг юридик факультетини тугатган. Ички ишлар органларида ўз фаолиятини 1973 йилда бошлаган. 1978-1994 йилларда у Самарқанд вилояти ички ишлар органларида турли рахбарлик лавозимларида ишлаган.

1994-1997 йилларда Бухоро вилояти Ички ишлар бошқармаси бошлиғи лавозимида ишлаган. 1997-2004 йилларда - Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг биринчи ўринбосари. 2004-2006 йилларда - Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитаси раиси. 2006-2014 йилларда у Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги лавозимида ишлаган. 2016 йилининг декабрийдан 2021 йилининг февраль ойларига - Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академикси бошлиғи лавозимида фаолият юргатган. Ёна II даражани «Шон-шараф» ва «Меҳнат шuhrати» орденлари билан таъдорланган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Академия бошлиги Б.Матюбовга зарур кўрсатмалар бермоқда (2017 йил 29 июнь)

Бугунги тез ўзгараётган даврда халқимизнинг тинч ва осойишта ҳаёт кечирishini таъминлаш, жиноятчилик ва ҳукукбузарликларга қарши курашиш, жамоат тартиби ва хавфсизлигини сақлаш масалалари ўта долзарб аҳамият касб этмоқда. Ички ишлар органлари тизимини tubдан ислоҳ қилишнинг асосий йўналишларидан бири, шубҳасиз, ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш фаолиятини такомиллаштиришдир. Шу жиҳатдан, давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 29 июнь куни Ички ишлар вазирлиги Академиясига ташрифи тарихий воқеа бўлди. Маълум ташриф давомида ўқув даргоҳининг нуфузи ва мақомини ошириш, моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, юқори малакали кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, бир сўз билан айтганда, Академияни бутунлай янги ўқув муассасасига айлантириш устувор вазифалар этиб белгиланди. Президентимизнинг «Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини tubдан такомиллаштириш

чора-тадбирлари тўғрисида»ги (2017 йил 16 август) қарори соҳанинг ҳуқуқий асослари янада мустаҳкамланишига хизмат қилди. Мазкур қарорга кўра, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва унинг тасарруфидаги таълим муассасаларига қуйидаги саккизта устувор йўналиш бўйича энг муҳим масалаларни ҳал қилиш асосида ички ишлар органлари кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини ривожлантириш вазифаси юклатилди:

– *биринчидан*, ходимларни, шу жумладан уларни хизмат фаолиятидан ажралмаган ҳолда ўқитиш ва махсус касбий тайёрлаш, мажбурий қайта тайёрлаш ва донимий малакасини ошириб боришнинг ички ишлар органлари кадрлар салоҳиятини оширишга имкон берадиган сифат жиҳатдан янги тизимини ташкил этиш;

– *иккинчидан*, ёшларда ички ишлар органлари ходимлари учун зарур бўлган дастлабки касбий билим, юксак ватанпарварлик ва маънавий-ахлоқий ғазилатларни шакллантиришни назарда тутадиган идоравий олий таълим муассасаларига кириш учун номзодларни мақсадли тайёрлаш бўйича самарали тартибни жорий этиш;

– *учинчидан*, асосий қисми соҳавий фанларни ўқитишдан таркиб топган, шунингдек ҳудудий ички ишлар органларига бевосита чиқишни ва тергов-тезкор тадбирларини ўтказишда иштирок этишни назарда тутган амалий машғулотлар ташкил этишни ўз ичига олган янгиланган таълим стандартлари ва ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ва киритиш;

– *тўртинчидан*, таълим муассасалари профессор-ўқитувчилар таркибини малакали илмий-педагогик, биринчи навбатда соҳавий фанларни ўқитишга ихтисослашган кадрлар билан жамлаш, назорат ва ҳуқуқий муҳофаза қилиш органларида катта амалий тажрибага эга бўлган мутахассисларни ўқув жараёнига кенг жалб этиш;

– *бешинчидан*, ўқитишнинг замонавий шакл ва усулларини, энг янги педагогик ва ахборот-коммуникацион технологияларини, шу жумладан ситуацион машғулотларни, масофадан ўқитиш тизимини кенг жорий этиш, таълим олувчилар ва ўқитувчиларнинг глобал ахборот-ҳуқуқий ва таълим ресурсларидан фойдаланиш имкониятларини таъминлаш;

– *олтинчидан*, идоравий таълим муассасаларида ўқитиш йўналишлари ва мутахассисликларини амалиёт эҳтиёжини ҳамда ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш борасидаги фаолиятини такомиллаштириш истикболларини инобатга олган ҳолда тизимли равишда мақбуллаштириш;

– *еттинчидан*, ички ишлар органлари фаолиятида, биринчи навбатда, хукукбузарликлар профилактикаси, тезкор-кидирув фаолияти ва жиноятларни тергов қилиш соҳасида мавжуд бўлган муаммолар бўйича фундаментал ва амалиётга йўналтирилган илмий тадқиқотлар ўтказилиши самарадорлигини ошириш;

– *саккизинчидан*, етакчи хорижий таълим муассасалари билан кадрлар тайёрлаш бўйича тажриба алмашиш, ҳамкорликдаги таълим дастурларини жорий этиш, профессор-ўқитувчилар таркибини, хорижий тилларни ўқитишни назарда тутган ҳолда, малакасини ошириш ва стажировкадан ўтказиш орқали халқаро ҳамкорликни ривожлантириш.

Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш учун ихтисослашган олий таълим муассасаси бўлган Академияда кадрлар салоҳиятини оширишга имкон берадиган, сифат жиҳатидан мутлақо янги тизим ташкил этилди. Таълимнинг сиртки шакли жорий этилиб, унда «Жиноятчиликнинг олдини олиш ва уларни фoш этиш фаолияти» мутахассислиги бўйича «юрис» малакасини бериш белгиланди. Раҳбар кадрларни тайёрлаш факультетида «Ички ишлар органларида бошқарув фаолияти» мутахассислиги бўйича «менежмент» малакаси берилиши йўлга қўйилди. Ички ишлар органлари учун раҳбар кадрлар тайёрлаш факультети (РКТФ) 1998 йил 26 февралда ташкил этилди. Факультетнинг асосий мақсади – ички ишлар органлари учун юксак касб маҳоратига эга бўлган, маънавий ва ахлоқий талабларга жазоб берадиган, ички ишлар органлари фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришга қодир, бошқарувга доир касбий ҳислатларга эга, билимли ва юксак малакали раҳбар кадрларни тайёрлашдан иборат. Факультет ташкил топгандан бошлаб, бугунги кунга қадар уни 800 нафардан ортиқ тингловчилар тамомлаган бўлиб, бугунги кунда битирувчиларнинг 500 нафарга яқини Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари, шунингдек давлат ҳокимияти ва бошқарувининг бошқа органлари раҳбарлик лавозимларида самарали хизмат қилиб келмоқдалар.

Касбий тайёргарлик факультети ташкил этилиб, унинг асосий фаолият йўналишлари сифатида ички ишлар органларининг сержант ва офицерлар таркиби ходимларини махсус касбий тайёрлаш, шунингдек қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш вазифалари белгиланди. Таълим жараёнида мутахассислик фанларини кўпайтириш, янги таълим йўналишларини жорий этиш, мутахассислик кафедраларининг фаолиятини мақбуллаштириш мақсадида кундузги таълимда мутахассислик кафедралари сони еттигага етказилди.

Академия тузилиши замон талаблари асосида такомиллаштирилди. Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларига ўқишга қабул қилинган шахсларнинг ҳуқуқий мақоми мустаҳкамланиб, Ички ишлар вазирлиги олий

таълим муассасаларининг кундузги таълим шаклига ўқишга кирган шахсларга – курсант, Сиртки таълим ва Касбий тайёргарлик ҳамда Раҳбар кадрларни тайёрлаш факультетларига ўқишга кирган, шунингдек ўқув марказларига юборилган шахсларга тингловчи мақомлари бериладиган бўлди.

Сиртки таълим факультети Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 августдаги ПҚ-3216 сон «Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори асосида ташкил этилган. 2009 йилда сиртки таълим факультетининг охириги битируви бўлган.

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси таркибий тузилишининг оптимизациялаштирилиши ва модернизациялаштирилиши муносабати билан 2018 йилда факультет янгидан ташкил этилди. Факультетга 2018 йилда 500 нафар тингловчи қабул қилинди ва шу йилнинг 13 августидан биринчи ўқув машғулоти бошланди.

Профессор-ўқитувчилар таркиби, тадқиқотчилар ва курсантларни хорижий илмий-маърифий тадбирлар ва семинар-тренингларда иштирок этишга, тажриба алмашишга, хорижий таълим муассасаларида малака ошириш ва стажировка ўташ учун тайёрлаш мақсадида Чет тиллар маркази ташкил этилди. Илмий-амалий тадқиқотларни жадаллаштириш, тизимли равишда методик ва амалий қўлланмалар, тавсиялар ишлаб чиқиш, республикада шов-шувга сабаб бўлган ўта мураккаб жиноятларни фош этиш ва тергов қилишда ички ишлар органларига қўмаклашиш мақсадида Илмий-амалий тадқиқотлар маркази фаолияти йўлга қўйилди. Шунингдек, Олий ўқув юртидан кейинги таълим факультети ташкил этилди.

Маълумки, Академия ҳуқуқшунослик илм-фани соҳасида республика-мизда ўз ўрнига эга бўлган илм даргохларидан бири бўлиб, ушбу маскандаги илмий-тадқиқот фаолияти қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш, жиноятчиликка қарши кураш, жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги мавжуд муаммолар ечими бўйича илмий, фундаментал ва амалий тадқиқотлар ўтказишга қаратилган.

Ҳозирги пайтда Академияда юридик фанларнинг «12.00.02 – Конституциявий ҳуқуқ. Маъмурий ҳуқуқ. Молия ва божхона ҳуқуқи», «12.00.08 – Жиноят ҳуқуқи, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш. Криминология. Жиноят-ижроия ҳуқуқи» ва «12.00.09 – Жиноят процесси. Криминалистика, тезкор-қидирув ҳуқуқи ва суд экспертизаси» ихтисосликларни бўйича илмий даражалар берувчи илмий кенгашлар самарали фаолият юритмоқда.

Давлатимиз раҳбари 2020 йил 30 сентябрь куни ўқитувчи ва мураббийлар кўнига бағишланган тантанали маросимдаги нутқида: «Тизимда илмий

даражали ўқитувчилар улуши ўртача 37 фоиз экани бизни қониқтирмайди. Ҳудудларда бу кўрсаткич янаям паст даражада сакланиб қолмоқда. Олий таълим тизимининг вазифаси фақат талабаларга дарс беришдан иборат эмас. Университет ва институтларимиз илм-фан соҳасида ҳам фаол ишлаши, ёшларни илмий ишларга, катта-катта лойиҳаларга жалб этиши керак. Ушбу муассасаларда илмий-тадқиқот ишларини янада ривожлантириш мақсадида илмий-техник дастурлар доирасида амалга ошириладиган лойиҳалар қўламини 3 баробар кенгайтириш, докторантурага қабул квоталарини 4 марта қўпайтириш зарур», деб алоҳида таъкидладилар.

Ҳозирда Академиянинг Олий ўқув юртидан кейинги таълим факультетида 6 та ихтисослик бўйича таянч докторантура, докторантура ва мустақил изланувчилик шаклларида олий малакали илмий ва илмий-педагогик кадрлар тайёрлаш йўлга қўйилган бўлиб, унда жами 107 нафар тадқиқотчи, шундан 15 нафари фан доктори ва 92 нафари фалсафа доктори илмий даражасини олиш учун диссертация тадқиқоти устида ишламоқда.

Тадқиқотчиларимизга диссертацияларини химоя қилишлари учун зарур шарт-шароитлар яратиб бериш мақсадида, Академияда юридик фанлар ихтисосликлари бўйича фан доктори ва фалсафа доктори илмий даражаларини берувчи очик ва ёпик Илмий кенгашлар фаолияти йўлга қўйилди.

2017–2020 йилларда ходимларимизнинг 48 нафари диссертацияларини муваффақиятли химоя қилганлиги натижасида Академиянинг илмий салоҳияти 28 фоиздан 44,0 фоизга ўсди. 2020 йил сентябрига келиб Академияда 30 нафар фан доктори, 64 нафар фалсафа доктори ва фан номзоди, 22 нафар профессор ҳамда 55 нафар доцент фаолият юритмоқда. Яқин истиқболда Академиянинг илмий салоҳиятини 60 фоизга етказиш режалаштирилган.

Олиб борилган илмий-тадқиқот ишлари натижаси сифатида Академия профессор-ўқитувчилари томонидан 71 та дарслик, 126 та ўқув қўлланма, 61 та маърузалар курси, 17 та монография, 12 та илмий мақолалар тўплами, 17 та илмий-амалий конференция материаллари тўплами ва 26 та бошқа турдаги адабиётлар тайёрланиб, нашр этилди.

Академияда сўнгги уч йилда 30 та халқаро ва 160 дан ортиқ Республика миқёсидаги конференция, давра суҳбати, семинар тренинг ва бошқа тадбирлар ўтказилди.

Бугунги кунда тингловчи ва курсантларни илмий-ижодий фикрлашга йўналтириш, илмий-тадқиқот ишларига жалб этиш орқали келгусида ўқув даргоҳининг илмий салоҳиятини янада юксалтириш мақсадида, Академиянинг ҳар бир кафедраси қошида илмий тўғараклар ташкил этилган бўлиб, ушбу тўғаракларнинг иктидорли курсантлари республика фан олимпиадаларида ҳам фахрли ўринларни қўлга киритиб келмоқдалар. Бу борада биргина 2019–2020 ўқув йилини оладиган бўлсак, Академия курсанти Ўралов Гулмурод Зоир ўғли «Халқаро ҳуқуқ» фанндан республика фан олимпиадаси якуний

боскичида республикамизнинг 60 дан ортиқ олий ўқув юртлари талаба ва курсантлари ўртасида фахрли I ўринни эгаллади.

Академияда Илмий-амалий тадқиқотлар маркази фаолияти йўлга қўйилган бўлиб, у жиноятчиликка қарши кураш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, ўта мураккаб ва шов-шувга сабаб бўлган жиноятларни фош этиш ва тергов қилишдаги муаммоларни тадқиқ этиш ҳамда уларнинг ечими бўйича илмий-методик тавсиялар ишлаб чиқиш билан шугулланиб келмоқда. Марказ томонидан сўнгги уч йилда республикамизда энг кўп содир этилаётган жиноят турлари ва соҳалари бўйича 20 дан ортиқ илмий-амалий тадқиқотлар ўтказилди. Тадқиқот натижалари ҳамда илғор хорижий тажрибаларни чуқур таҳлил қилган ҳолда Ўзбекистон Республикасининг айрим қонунларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритишни назарда tutувчи 10 дан ортиқ лойиҳалар ишлаб чиқилди, 12 та қўлланма тайёрланиб, ҳудудлардаги ички ишлар органларига юборилди, илмий-амалий тадқиқотлар натижалари бўйича оммавий ахборот воситаларида эфирга узатилган барча кўрсатувларнинг 50 га яқин архив фонди яратилди.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, Академия фаолияти устидан жамоатчилик назоратини таъминлаш мақсадида, Жамоатчилик кенгаши фаолияти йўлга қўйилган. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман), сиёсий фанлар номзоди Муҳаммаднeв Улуғбек Насриддинович раислик қилаётган ушбу кенгашга жами 19 нафар аъзо – турли давлат органлари ва ташкилотларининг тажрибали мутахассислари, етакчи олимлар ва жамоатчилик вакиллари жамланган. Жамоатчилик кенгаши доимий равишда Академияда бораётган таълим-тарбия жараёнларини кузатиб, мониторинг қилиб, зарур ҳолларда тегишли тақлиф ва тавсияларни киритиб боради.

Яна бир янгилик, 2020–2021 ўқув йилидан бошлаб Академия кундузги таълим шаклига қабул фақат идоравий академик лицейлар, ҳарбий академик лицейлар битирувчилари, ички ишлар органлари ходимлари, шунингдек профилактика (катта) инспекторларининг жамоат тартибини сақлаш бўйича ёрдамчилари таркибидан амалга оширилиши белгиланди. Академияда ўқув-тарбия, илмий-тадқиқот жараёнлари ва моддий-техника базасининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш бўйича юзга яқин норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қайта ишлаб чиқилди ва тасдиқланди. Курсантларнинг ўз устида ишлаш тизimini такомиллаштириш мақсадида Академияда ўқитиладиган фанлар бўйича электрон дарсликлар яратиш тизими йўлга қўйилди. Жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш фаолиятини чуқур ўрганишга қаратилган сайёр амалий машғулотлар ташкил этиш учун Академия курсантлари Тошкент шаҳрининг барча туманларига секторлар кесимида ички ишлар органларининг таянч пунктларига бириктирилди. Мутахассисларни тайёрлашда амалиёт

органларининг юкори малакали мутахассислари ҳамда мавжуд моддий-техника базасидан самарали фойдаланиш мақсадида Тошкент шаҳар ва туман ички ишлар органларида Академия мутахассислик кафедраларининг 12 та филиали ташкил этилди. 2017 йилдан бошлаб курсантларнинг амалий билим ва кўникмаларини мустахкамлаш, келгусида хизмат фаолиятини олиб борадиган ҳудуднинг ўзига хос хусусиятларини ўрганиш ва жамоага тез киришиб кетишларини таъминлаш мақсадида иш ўрганиш амалиёти ҳудудий ички ишлар органларида ўтказилиши йўлга қўйилди.

Академияда етакчи хорижий мамлакатлар полиция таълими тажрибаларини чуқур ўрганиш ва улар билан ҳамкорлик қилиш ишларига алоҳида эътибор қаратилади. Ана шу мақсадда Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти ҳамда Россия, Хитой, Туркия, Қозоғистон, Беларусь, Арманистон Республикаси ва бошқа давлатларнинг таълим муассасалари билан кадрлар тайёрлаш ва ўзаро тажриба алмашиш борасида изчил ҳамкорлик ўрнатилган.

Ўзаро ҳамкорликдаги ишлар натижасида бугунги кунга қадар Академиянинг 60 нафардан ортиқ профессор-ўқитувчилари ва 60 га яқин курсантлари хорижий мамлакатларда ташкил этилган ўқув семинарлари, малака ошириш курслари ва мастер-класс машғулотларида иштирок этишди. Тадқиқотчиларимизнинг 300 га яқин илмий мақола ва тезислари хорижий илмий нашрларда чоп этилди, 30 дан ортиқ халқаро конференцияларда профессор-ўқитувчиларимиз бевосита ва онлайн тартибда иштирок этдилар. Академияда ҳимоя қилинаётган диссертация ишларига хорижнинг етук олимлари томонидан 50 дан ортиқ илмий тақризлар олинди.

Ҳозирги пайтда Академияда Ўзбекистон Республикаси билан Хитой Халқ Республикаси ҳукуматлари ўртасидаги келишув асосида Ситуацион полигон ҳамда Модуляция ва симуляция марказини ўз ичига олган иншоот барпо этиш мўлжалланмоқда. Мазкур иншоотнинг вазифаси Академия тингловчи ва курсантларига тегишли мутахассисликлар бўйича чуқур амалий таълимни шакллантириш ҳамда келажақда ўз хизмат вазифаларини муваффақиятли бажаришга имкон берадиган касбга оид малака ва кўникмаларни ҳосил қилишдан иборат. Эътиборли жиҳати шундаки, иншоот фойдаланишга топширилгач, Марказий Осиёда шу каби ўқув объектининг йирик ва ягона марказига айланади.

Ҳеч кимга сир эмаски, юртимизда гендер тенглигини таъминлаш, хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш борасида олиб борилган ишлар натижасида турли соҳа ва тармоқларда, шу жумладан ички ишлар органлари тизимида аёллар ўз ўрнига эга бўлиб, уларнинг давлат ва жамият бошқарувидаги ҳиссаси йилдан-йилга ортиб бормоқда. Бунинг Академия мисолида оладиган бўлсак, бизнинг жамоамизда ҳам аёл ходималарнинг ўрни катта. Академия аёллари орасида полковниклар, фан докторлари, профессорлар, фалсафа докторлари ва доцентлар кўпчилигини ташкил этади.

Давлатимизда хотин-қизларга бўлган эътибор, уларни қўллаб-қувватлашга қаратилган сиёсатга ҳамоҳанг тарзда сўнгги йилларда Академия кундузги таълимида қизларга ажратилган қабул ўринлари 5 фоиздан 10 фоизга оширилди.

Давлатимиз раҳбари Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқида: «буюк давлат ва жамоат арбоби Индира Гандининг «Битта қиз болани ўқитсангиз, бутун оилани ўқитган бўласиз», деган сўзларида катта ҳаётий ҳақиқат борлигини» қайд қилган эдилар.

Мустақиллик йилларида Академия спортчилари турли мусобакаларда 700 дан ортиқ медални қўлга киритган бўлса, 2019 йилнинг ўзида спортчиларимиз Жаҳон, Осиё ва республика миқёсидаги нуфузли мусобакаларда 54 та олтин, 33 та кумуш ва 29 та бронза медалини қўлга киритди. Курсантлар орасидан 3 нафар жаҳон чемпиони ва 2 нафар Осиё чемпиони етишиб чиқди.

Академия фахрланадиган йўналишлардан бири спорт йўналишидир. Академияда ИИО бўлажак кадрларининг мард, жасур, довжарак ва jisмонан бақувват бўлишига жиддий эътибор қаратилади. Бугун Академияда jisмоний спортни янада оммалаштириш, иктидорли ёшларни қўллаб-қувватлаш, улар учун муносиб шароитлар яратиш борасида кенг қўламли ишлар амалга оширилди. Жанговар ва jisмоний тайёргарлик кафедрасида самбо, жанговар самбо ва джудо, қўл жанги ва эркин кураш, хизмат кўпкураши ва енгил атлетика, футбол, волейбол спорт секциялари мунтазам ишлаши учун спорт комплекси тубдан модернизация қилинди. Ёпик сув ҳавзаси қурилди. Бу тингловчи ва курсантларнинг сузиш сир-асрорларини ўргатишга ва уларнинг jisмонан чиқишларида хизмат қилади.

Яна бир муҳим ўзгариш шу бўлдики, ички ишлар органлари учун мутахассислар тайёрлашнинг мутлақо янги тизимини жорий этиш, ходимларнинг малакасига қараб хизмат бўйича ўсишини таъминлаш, шунингдек, куч ва воситаларни самарали бошқаришда раҳбар кадрларнинг интеллектуал ва профессионал салоҳиятини янада ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги ПҚ-5076-сон Қарори қабул қилинди. Унга кўра, Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясида 2021/2022 ўқув йилидан бошлаб кадрларни тайёрлаш жараёнига бакалаврият ва магистратуранинг ўз ичига олувчи икки босқичли олий таълим тизими жорий этилди. Қарорга мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясининг Нукус филиали кундузги таълим шаклида 2022/2023 ўқув йилидан фаоллият кўрсатадиган бўлди.

Шунингдек, мазкур қарор билан ИИБнинг Малака ошириш институти юридик шахс мақомига эга бўлди, унинг таркибига Академиянинг касбий тайёргарлик факультети ўтказилди. Бундан ташқари, ички ишлар органлари ходимларини бошланғич тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш марказлари тугатилиб, уларнинг штат бириклари ва моддий-техника базаси Малака ошириш институтига ўтказилди.

Пулатов Фазлиддин – профессор, Осиё самбо федерацияси президенти, самбо бўйича спорт усталари ургасида икки карра Жаҳон чемпиони, халқаро тоифадаги спорт устаси

Курбонov Ақобир – Жаҳон юлдузлари чемпионати-нинг Жаҳон чемпиони, кураш бўйича 1-жаҳон чемпиони

Пулатов Фахриддин – педагогика фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган устоз

Худойкулов Олим – дзюдо ва самбо бўйича халқаро турнирлар совиндори, халқаро тоифадаги спорт устаси

Маткаримов Ғайратбек – кўп карра Ўзбекистон чемпиони, халқаро тоифадаги хакам

Рахманов Дмитрий – енгил атлетика бўйича Ўзбекистон чемпиони

Олимов Отабек – Самбо бўйича икки карра Осиё чемпиони

Салимов Шерзод – кўп карри Ўзбекистон чемпиони, спорт устаси

Жумаев Фарруз – самбо бўйича уч карра Осиё чемпиони, халқаро тоифадаги спорт устаси

Тўраев Муроджон – самбо бўйича халқаро тоифадаги ҳакам

Давлатова Нилуфар – Жаҳон юлдузлари чемпионатининг Жаҳон чемпиони, Осиё ўйинлари кумуш медал соҳиби (2018)

Дыров Александр – енгил атлетика бўйича халқаро мусобақалар голиби

Гуломов Элдор – самбо бўйича бир неча бор жаҳон ва Ўзбекистон чемпиони, халқаро тоифадаги спорт устаси

Қамбаров Дилоромжон – самбо бўйича Осиё чемпиони, жаҳон чемпионатининг кумуш медали соҳибдори, халқаро тоифадаги спорт устаси

Қиширлова Марина – самбо бўйича ажаҳон чемпиони, жаҳон юлдузлари чемпионатининг кумуш медали соҳибдори, Осиё чемпиони, халқаро тоифадаги спорт устаси

Одилов Олимжон – халқаро тоифадаги ҳакам, халқаро тўғривлар голиби

Запєватов Олег – велоспорт бўйича бир неча бор Ўзбекистон чемпиони, спорт устаси

Қасимова Улана – самбо бўйича бир неча бор Ўзбекистон чемпиони

Янкина Юлия – самбо бўйича кўн карра Жаҳон, Европа, Осиё чемпиони, халқаро тоифадagi спорт устаси

Ибодон Манс – эркин кураш бўйича Жаҳон чемпиони, халқаро тоифадagi спорт устаси

Кутуев Ринат – каратэ бўйича Жаҳон ва Америка чемпиони, халқаро тоифадagi спорт устаси, Шимолий Ботеника кубogi гoлиби

Зайцева Екатерина – самбо бўйича Жаҳон, Европа, Осиё чемпиони, халқаро тоифадagi спорт устаси, самбо бўйича жаҳон кубogi гoлиби

Тулунова Елена – кўн карра Жаҳон чемпиони, самбо бўйича Осиё чемпиони, халқаро спорт устаси

Бучиниев Игорь – самбо бўйича талабалар ўртосидаги Жаҳон чемпиони, Осиё кубogi гoлиби

Хужаев Ботир – кўн карра Жаҳон чемпиони, самбо бўйича Осиё чемпиони, халқаро спорт устаси

Дилшод Оринов – юнoн-рим кураши бўйича кўн карра Жаҳон ва Осиё чемпиони, Олимпиада ўйинлари иштирокчиси

Ибратимов Шерзод – каратэ бўйича икки карра Жаҳон чемпиони, халқаро тоифадagi спорт устаси

Нагай Монсей – таэквондо буйича Жаҳон ва Осиё чемпиони, халқаро спорт устаси

Али Леонид – таэквондо буйича Жаҳон, Европа ва Осиё чемпиони, халқаро спорт устаси

Ким Алевтина – таэквондо буйича Жаҳон ва Осиё чемпиони, халқаро тоифалиги спорт устаси

Лазарева Инна – самбо буйича Осиё чемпиони ва Жаҳон чемпионати совриндори

Латипов Латиф – самбо буйича кўп катта Осиё чемпиони, Жаҳон чемпионати-нинг бронза ва кумуш медаллари солиби

Индабоев Жамшид – таэквондо буйича Жаҳон чемпиони

Олимов Ислам – самбо буйича Осиё чемпиони, Жаҳон чемпионати совриндори

Эрметов Бобир – таэквондо буйича Жаҳон чемпионати совриндори

Попомарева Ирина – самбо буйича Осиё чемпиони ва Жаҳон чемпионати совриндори

Малькова Марина – самбо бўйича Осиё чемпиони, Осиё кубоги гўлиби, талабалар ўртасида самбо бўйича Жаҳон кумуш медали соҳиби

Жабборов Улугбек – самбо бўйича Осиё чемпиони, Осиё кубоги гўлиби, талабалар ўртасида самбо бўйича Жаҳон бронза медали соҳиби

Ходиев Хусниддин – Жаҳон ва Осиё чемпионати совриндори

Абдуллаев Алижон – самбо бўйича Осиё чемпионатининг иккинчи карра гўлиби

Оратоева Камилла – самбо бўйича Осиё чемпионатининг кумуш медали соҳиби

Алимов Саидкарим – самбо бўйича иккинчи карра Осиё чемпиони

Иргашев Руслан – дуюм бўйича Бутунжаҳон ёшлар уйвандарининг кумуш медали соҳиби

Шонмон Бозодир – самбо бўйича иккинчи карра Осиё чемпиони

Ходиев Хайдар – самбо бўйича талабалар ўртасида Жаҳон бронза медали соҳиби

Одилов Равшан – самбо бўйича талабалар ўртасида Жаҳон бронза медали соҳиби, Осиё чемпионати совриндори

Азизов Алишер – самбо бўйича Осиё кубоги голлиби

Киселёва Олесь – самбо бўйича Осиё чемпионатида бронза медали соҳиби

Абдурахмонова Дилшода – Осиё чемпионатида бронза медали соҳиби

Газизова Ильмира – Самбо бўйича икки карра Осиё чемпиони

Артишкова Алёна – Осиё чемпионатида бронза медали соҳиби

Серебряков Алексей – Осиё чемпионатида бронза медали соҳиби

Малькова Ирина – Осиё кубоги голлиби, Осиё чемпионатида бронза медали соҳиби

Иришев Саҳроб – Осиё чемпионатида бронза медали соҳиби

Ибратимов Уктам –
Осиё чемпионати
бронза медали соҳиб

Мухторов Ҳаким –
Осиё чемпионати
бронза медали соҳиб

Очиллов Муртоза –
Осиё чемпионати
бронза медали соҳиб

**Краснольников Сер-
гей** – юниор-рам кураш
бўйича халқаро турнир-
лар галлиби

Ромашёва Надежда –
Осиё чемпионати
бронза медали соҳиб

Тўхтамишев Шухрат
– самбо бўйича халқаро
ва Ўзбекистон турнирлари
галлиби

Қосимбетов Бахитёр
– эркин кураш бўйича
халқаро ва Ўзбекистон
турнирлари галлиби

Рысай Алексей –
дзюдо бўйича халқаро ва
Ўзбекистон турнирлари
галлиби

Закирбеков Санжар –
қўл жанги бўйича халқаро
ва Ўзбекистон турнирлари
галлиби

Мирзаахмедов Сардор –
кўл жанги бўйича халқаро
ва Ўзбекистон турнирлари
голиби

Шамсаев Зураб – джудо
бўйича халқаро ва
Ўзбекистон турнирлари
голиби

Бомерзов Анвар –
самбо ва джудо бўйича
Ўзбекистон чемпиони

Великанова Елена
– самбо бўйича Ўзбекистон
чемпиони

Мирзаев Бомидир –
кўл жанги бўйича халқаро
ва Ўзбекистон турнирлари
голиби

Морозов Олег –
халқаро футбол турнирлари
голиби

Тургунов Бахитжон –
халқаро футбол турнирлари
голиби

Прискулов Акром –
халқаро футбол турнирлари
голиби

Ганиев Сартор –
эркин курш бўйича Ўзбекистон чемпиони
ва самбо бўйича Ўзбекистон
кубogi голиби, спорт устаси

12.1. Ўзбекистон Ёшлар иттифоқининг Академиядаги бошлангич ташкилоти фаолияти

Ёшлар – мамлакатимиз таянчи, эртаги кунимиз бунёдкорлари. Ёш ходимлар ва курсантлар билан ёшларга оид давлат сиёсатини изчил ҳамда самарали амалга ошириш ишлари тизимли равишда жорий этиб келинмоқда. Шу муносабат билан Ўзбекистон Ёшлар иттифоқининг Академиядаги бошлангич ташкилоти фаолияти йўлга қўйилди.

Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев 2017 йил 29 июнь куни Ички ишлар вазирлиги Академиясига ташрифи чоғида, шунингдек, эртаси куни «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати IV курултойида сўзлар экан, ташкилотга айланиши керак бўлган мутлақо янги ташкилот – Ўзбекистон ёшлар иттифоқини яратиш зарурлигини таъкидлади. Бу ёш авлод учун катта куч ва ишончли ёрдам эди. Ушбу ғоя асосида Академия раҳбарияти таълим муассасасида ёшлар газетасини ташкил этиш ташаббусини илгари сурди ва уни Ички ишлар вазирлиги қўллаб-қувватлади.

«Академия ёшлари» газетаси 2018 йил март ойида таъсис этилган ва янги ойдан чиқа бошлаган. Газетанинг асосий мақсади курсант ва талабаларнинг ижтимоий-ҳуқуқий, маънавий-ахлоқий, адабий-бадний тарбиясига ёрдам беришга қаратилган.

BARKAMOL YOSHLAR - VATANIMIZ, JAMIYATIMIZNING HAL QILUVCHI KUCHI

**AKADEMIYA
YOʻHLARI**

ALICE YOUNG

**ДОЛЗАРБ
ВАЗИФА
МУҲОКАМАСИ**

Management consultants have begun to emphasize their focus on the business and marketing side of the product. Many of these consultants have been hired to help companies develop a more effective sales strategy.

[illegible]

Figure 2 (cont.)

Ҷумҳурии Тоҷикистон

Шажыт МАРЗІЕВ:

Визитная карточка
Биржи
«Маленькие доллары»
электронных операций

ДУШ МУКАР
БИНБАВ

the company's 2001-2002 earnings, which will be reported in the second quarter of 2002. The company also expects to announce a new long-term debt offering in the second quarter of 2002.

2

[illegible][illegible]

Мәңгілік Ел
Құрметті
Ақпарат

Данил – бу краиц;
Ско нитраируниси
Биз дистрибуиру?

BAKKAROL YOSUNLAR - YATUQMEZ JAMAYATIDOMING BE OLIVON FOM

AKADEMIYA YOSHLARI

© 2004 Blackwell Publishing Ltd *Journal of Internal Medicine* 255: 105–112

АЁЛ БАХТИ – ЖАМИЯТ БАХТИ

[illegible][illegible]

Сколько ты любишь Мукаддасов? 100% 1-2 балла	Возрастные «друзья» юности, первый мужчина... 100% 3 балла	Ах, какой романтизм! Какие же чувства испытывала юная Касимовна? 100% 5 балла	Ах, какой романтизм! Какие же чувства испытывала юная Касимовна? 100% 5 балла
---	---	--	--

Президентимиз Шавкат Мирзиёев томонидан 2019 йил 19 март куни ўтказилган йиғилишида Ёшларга эътиборини кучайтириш, уларни маданият, санъат, жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш, ахборот технологияларидан фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш, ёшлар ўртасида китобхонликни тарғиб қилиш каби масалалар бўйича илгарги сурилган бешта муҳим ташаббусни Академиянинг ижтимоий, маънавий-маърифий қўндалик фаолиятига самарали татбиқ этишда Академиянинг бугунги тубдан янгиланиб, мустақамланиб бораётган моддий салоҳияти тингловчи ва курсантларинининг касбий, маънавий салоҳиятини ва жисмоний тайёргарлигини юксалтиришга баҳолан қудрат хизмат қилди.

12.1.1. «Академия матбуот гуруҳи» ва «Академия ёшлари» радиоси

Академия Матбуот гуруҳи 2011 йил 27 декабрдан ўз фаолиятини Ўзбекистон халқ ёзувчиси, Академиянинг Тиллар кафедраси катта ўқитувчиси Тохир Малик раҳбарлигида бошлаган. Уни ташкил этишдан мақсад Академия фаолиятининг очиклиги ва шаффофлиги ҳамда таълим жараёнида амалга оширилаётган ислохотларнинг кенг жамоатчилик ва аҳолига етказилишини таъминлашдан иборат.

Матбуот гуруҳининг вазифалари:

Академиянинг самарали ҳаёти, таълим-тарбия жараёнларида амалга оширилаётган ислохотлар, янгиланишлар ва ютуқларни оммавий ахборот воситалари орқали кенг ёритиш; таълим муассасасида ўтказиладиган турли маънавий-маърифий, маданий-спорт тадбирлари, илмий конференция ва давра суҳбатлари, матбуот анжуманлари ва брифинглари ташкил этиш ва оммавий ахборот воситалари орқали жамоатчиликка етказиш; ҳуқуқий тарғибот орқали жамоатчиликда таълим муассасаси туғрисида ижобий фикр шакллантириш; ўқув-тарбия жараёнида алоҳида ташаббус ва ўрнатқучлик кўрсатаётган, замонавий ва илғор педагогик ғоялари билан ютуқларга эришаётган ўқитувчи-мураббийлар, ходимлар ҳамда курсант-тингловчиларнинг меҳнат фаолиятини оммавий ахборот воситаларида ёритиш; Академиянинг пуфузини ошириш мақсадида туркум кўрсатув, репортаж, ҳужжатли фильм ва мақолалар тайёрлаш ҳамда оммавий ахборот воситаларида мунтазам ёритиб бориш.

Матбуот гуруҳи Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси, Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги, республика ва тармоқ газета-журналлари ҳамда бир қатор нодавлат ногижорат телеканаллар ва интернет тармоқлари билан самарали ҳамкорлик қилиб келмоқда. Матбуот гуруҳи қошида ташкил этилган «Академия ёшлари» радиоси қарийб 10 йилдан бери фаолият кўрсатиб келмоқда. «Академия ёшлари» радиоси суҳбандон ва ижодкор, фаол курсантлар томонидан кундалик равишда эфирга узатилади. Академия жамоаси локал радио орқали мамлакатимиз ва хорижда бўлаётган, шунингдек, Академия бўлаётган янгиликлардан ҳам хабардор бўлади.

Ўзбекистон халқ ётувчиси Тохир Малик (ўнгда)

«Академия ёшлари» радиоси эфирда

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI RAMZLARI
(2018 йилда ишлаб чиқилган)

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI RAMZLARI

12.2. ЖАҲОН ИЛҒОР ТАЖРИБАЛАРИНИ ТАТБИҚ ЭТИШ – СТРАТЕГИК ИСТИҚБОЛ ОМИЛИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 16 августдаги “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарориди белгиланган тартибда кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишнинг халқаро ҳамкорлик тизими мазмунини модернизация қилишнинг устувор йўналишларидан бири – миаллий таълим-тарбия ва амалиёт, шунингдек, илмий-тадқиқот ишларида ўзаро ҳамкорликни хорижий мамлакатлар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларининг турдош олий таълим муассасалари ва халқаро ташкилотлар билан янада чуқурлаштириш ҳамда ривожлантириш ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси ИИБ тизимидаги Академияда ҳам халқаро таълим-тарбия хизматларини интеграциялаш ва жаҳон ахборот маконида нуфузини янада ошириш ҳамда ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилган ишлар 2017-2020 йилларда ғоят даражада фаоллашди. Чунончи, Халқаро Полиция академиялари ассоциацияси (INTERPA), Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (OSCE), БМТ Тараққиёт дастури (UNDP), Миграция бўйича халқаро ташкилот (IOM), БМТнинг Наркотиклар ва жиноятчиликка қарши кураш бошқармаси (UNODC), Европа Иттифоқининг Будапешт шаҳридаги ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари ходимларини тайёрлаш бўйича агентлиги (CEPOL), Туркия ҳамкорлик ва мувофиқлаштириш агентлиги (TIKA), Корея Республикаси халқаро ҳамкорлик агентлиги (KOICA) билан ўзаро самарали ҳамкорлик йўлга қўйилди. Мазкур ҳамкорлик узоқ муддатли инновацион лойиҳалар, шунингдек миллий ҳамкор сифатида биргаликдаги тадбирларни амалга оширишдан иборат бўлиб, мисол тариқасида айтиш мумкинки, Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (ЕХХТ)нинг Ўзбекистондаги лойиҳалар координатори билан биргаликда «Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар учун кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштиришга қўмаклашиш» лойиҳасини амалга оширишнинг ҳуқуқий асосини белгиловчи ўзаро англашув Меморандумига мувофиқ Академияда кадрларни касбий тайёрлаш, уларнинг малакасини ошириш учун халқаро экспертлар иштирокида катор мастер-класслар, семинар-тренинглр, халқаро конференциялар ўтказилмоқда, шунингдек ахборот ва инновацион марказлар ташкил этилди.

Таъкидлаш жоизки, INTERPA (International association of polis academies) Халқаро полиция ташкилоти 2011 йил Истанбул шаҳрида таъсис этилган. Унинг мақсади жаҳоннинг полиция олий таълим муассасалари ўртасида ҳамкорликни янада ривожлантириш ва фаолиятни мувофиқлаштириш учун коммуникация платформасини яраттишдан иборатдир.

Ҳозирги пайтда дунёнинг 57 мамлакатидан 73 та олий таълим муассасаси ушбу ташкилотга аъзо. МДХ давлатларидан Россия, Қозоғистон, Тожикистон, Украина, Беларусь ИИБ таълим муассасалари INTERPA билан ҳамкорлик қилади. 2011 йилдан ҳозиргача ташкилотнинг 9 та халқаро конференцияси, 9 та Бош кенгаши йиғилиши ўтказилди.

INTERPA халқаро ташкилотнинг Қатарда (2018 йил 2-4 апрель кунлари Доҳа шаҳрида) ўтказилган «Терроризм ва экстремизмга қарши курашда янги йўналишлар» мавзусидаги 7-халқаро конференцияси доирасида Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси фаолияти, асосий йўналишлари ва салоҳияти тўғрисида тақдирот ўтказилди ҳамда Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси Халқаро ташкилотга аъзо сифатида қабул қилинди.

Қайд этиш лозимки, Академия хорижий мамлакатларнинг турдош олий таълим муассасалари билан яқиндан ҳамкорлик алоқаларини йўлга қўйган бўлиб, улар билан илм-фан, таълим-тарбия соҳаларини ривожлантириш бўйича фаолият олиб бормоқда. Жумладан:

Қозоғистон
Республикаси
ИИБ М. Есбулатов
номидаги Олмаота
академияси

Олмаота Академияси тизимидаги етакчи олий таълим муассасаси бўлиб, ички ишлар органлари учун малакали олий маълумотли ҳамда раҳбар кадрлар тайёрловчи таълим даргоҳидир.

Олий таълим муассасаси билан Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси ўзаро ҳамкорлик тўғрисидаги Баённома 2015 йилда имзоланган.

Баённома асосида олти йил мобайнида ҳар йилда Академия профессор-ўқитувчилари 40 дан ортиқ илмий мақолалар, ўқув қўлланмалари, дарслик ва монографиялар чоп этилди.

Қозоғистон Республикаси ИИВ олий таълим муассасалари билан ҳамкорлик муносабатларининг янада ривожланишида 2018 йилнинг 29 июнь куни Қозоғистон Республикаси Президенти маслаҳатчиси – хавфсизлик кенгаши котиби Ермекбаев Нурлан Байўзакович ҳамда Қозоғистон Республикаси Ички ишлар вазирининг ўринбосари (бугунги кунда Ички ишлар вазир) Турғумбаев Ерлан Заманбековичларнинг Академиямизга ташрифи муҳим роль ўйнади. Ташриф давомида иккала мамлакат ИИВ олий таълим муассасалари ўртасида халқаро ҳамкорлик алоқаларини янада ривожлантириш ва тақомиллаштириш таълим-тарбия жараёнларини самарали ташкил этиш мақсадида ахборот-коммуникациялари ҳамда ўқитишнинг илгор педагогик технологияларини жорий этишни кенг йўлга қўйишга келишиб олинди.

2019 йилнинг 4 сентябрь куни Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси ташкил топганлигининг 25 йиллигига бағишланган «Академия – ички ишлар органлари учун малакали кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш йўлида» мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференцияда Қозоғистон Республикаси ИИБ Қорағанда Академияси бошлиғининг ўринбосари, полиция полковниги Кененбаев Серик Маликович иштирок этди. У нутқ сўзлаб, жамоамизни қутлуг сана билан табриклади.

Полиция полковниги Кененбаев Серик Маликович ва Академия раҳбарияти билан бўлган учрашувда икки олий таълим муассасалари ўртасида келгусида амалга оширилиши режалаштирилган чора-тадбирлар ҳамда ҳамкорликни янада равиқ топтириш юзасидан фикр ва мулоҳазалар алмашилди.

Қозоғистон Республикаси Президентининг ёрдамчиси – Навфетис Қенғалиқов М.Б. Ермеқбаев, Қозоғистон Республикасининг Ўзбекистондаги факултетида ва мухтор элчиси Е.Н. Утембаев, Қозоғистон Республикаси Ички ишлар вазирининг ўринбосари генерал-майор Е.З. Турғумбаев Академияда (2018 йил 29 июль)

Россия Федерацияси ИИБ Барнаул юридик институти федерал олий таълим муассасаси

Барнаул юридик институти Россия Федерацияси Ички ишлар вазирлиги тизимидаги ички ишлар органлари учун олий маълумотли ҳамда раҳбар кадрлар тайёрловчи таълим муассасаларидан биридир. Ушбу олий таълим муассасаси билан Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси ўртасида 2015 йилда имзоланган Баённома асосида профессор-ўқитувчиларнинг 20 дан ортиқ илмий мақолалари, ўқув қўлланмалари, дарслик ва монографиялари чоп этилди.

Подполковниклар Ш.Р. Кобилов, Р.М. Абизов, Р.Қабулов ва А.Ҳамдамонлар «Кримнология фанининг жиноятларнинг оқилини олишдаги аҳамияти» мавзусида семинар-тренинг ҳамда мастер-класс машғулотиди

2018 йилнинг 4-11 ноябрь кунлари институтнинг Жиноят ҳукуки ва криминология кафедраси профессори, юридик фанлари доктори, профессор, Россия Федерациясида хизмат кўрсатган юрист Абизов Равиль Михайлович Академиямизга ташриф буюрди. Ташриф давомида Р.М. Абизов томонидан «Ички ишлар органлари фаолиятини криминологик ва ижтимоий жиҳатдан таъминлашнинг замонавий ривожланиши» ҳамда «Криминология фанининг жиноятларнинг олдини олишдаги аҳамияти» мавзуларида семинар-тренинг ҳамда мастер-класс машғулоти ўтказилди. Чунончи, мастер-класс машғулотида криминология фани Ўзбекистон Республикаси ва Россия Федерацияси қонунчилиги билан киёсий солиштирилди.

Абизов Р.М. Жиноят ҳукуки, Криминология, Дастлабки тергов ва криминалистика, Ҳукукбузарликлар профилактикаси, Маъмурий ҳуқуқ кафедралари фаолияти билан яқиндан танишди ва мулоқот давомида Барнаул юридик институти профессор-ўқитувчилари ҳамда ўзининг ўқув қўлланмалари, монографиялари, дарсликларини профессор-ўқитувчиларга тақдим этилди. Шунингдек, меҳмонга Академиянинг 1600 дан ортиқ электрон шаклдаги илмий мақолалари, дарсликлари, ўқув қўлланмалари ва монографиялари юқорида номлари келтирилган кафедраларнинг электрон кутубхонаси совға қилинди.

Ҳамкорликнинг узвий давоми сифатида 2019 йилнинг 17-18 октябрь кунлари Барнаул юридик институти бошлигининг таклифига биноан Академиямиз Жиноят ҳукуки кафедраси профессори, Кабулов Рустам Кабулович мазкур институтга ташриф буюрди. Институт бошлиғи билан бўлган учрашувда Ўзбекистон ва Россия Ички ишлар вазирликлари олий таълим муассасалари ўртасидаги ҳамкорлик борган сари ривожланаётганлиги ва янги лойиҳалар тўғрисида фикр алмашди. Профессор Р.К. Кабулов институт тингловчи-курсантларига «Ўзбекистон ва Россия жиноят қонунчилигининг ҳозирги ҳолати, тарихий киёсий таҳлили» мавзусида мастер-класс машғулоти ўтказди.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси ва Россия Федерацияси ИИБ Барнаул юридик институти ўртасидаги ҳамкорлик ички ишлар органларига малакали кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш йўлида муносиб ҳисса қўшмоқда.

Туркия полиция
академияси

Маълумки, 2018 йилининг 30 январь куни Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси раҳбарияти ҳамда Туркия ҳамкорлик ва мувофиқлаштириш агентлиги (ТИКА)нинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси раҳбари Али Ихсан Чаглар, ваколатхона раҳбари ўринбосари ўнур Гез билан ишчи учрашуви бўлиб ўтди. Ушбу учрашув давомида Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси ҳамда Туркия полициясининг таълим муассасалари ўртасида ўзаро ҳамкорлик масалалари келишиб олинган эди.

Туркия Полиция академияси Президенти, доктор, профессор Йилмаз Чолак ва Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси бошлиғи генерал-лейтенант Б.А. Матлюбов таълим ва илмий ҳамкорлик тўғрисидаги меморандумни имзолади. (2018 йил 6 март)

Келишувга биноан 2018 йилнинг 5-9 март кунлари ИИБ Академияси бошлиғи раҳбарлигидаги делегация Туркия Полиция академиясига ташриф буюрди. Улар Туркия Полиция академиясининг моддий-техник базаси имкониятлари, курсантлар учун яратилган шарт-шароитлар билан яқиндан танишдилар. Академиямиз ва Туркия Полиция академияси ўртасидаги ҳамкорлик Меморандуми 6 март куни Анкара шаҳрида имзоланди.

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси бошлиғининг таклифига биноан 2018 йилнинг 7-9 май кунлари Туркия Полиция академияси бошлиғи Йилмаз Чолак бошчилигидаги делегация Академияга ташриф буюрди. Делегация аъзолари Академия саф майдонида таптанали равншда кутиб олинди, шундан сўнг Академия раҳбарияти билан учрашув бўлиб ўтди. Учрашувда икки таълим муассасалари ўртасида етуқ малакали кадрлар тайёрлаш борасидаги ҳамкорлик алоқаларини янада ривожлантиришга қаратилган таклиф ва мулоҳазалар билдирилиб, курсант ва талабалар учун ўқув машғулотилари ўтказишга келишиб олинди.

ТИКА (Халқаро ҳамкорлик ва ривожланишнинг Туркия агентлиги) Президенти Сердав Чам билан. (2018 йил 7 март)

Ўзбекистон – Туркия: истикболда ҳамкорлик йўлида

Туркия ҳамкорлик ва мувофиқлаштириш агентлигининг кўмаги ҳамда Полиция академияси профессор-ўқитувчилари иштирокида 2018 йилнинг 14-25 май кунлари Полициячи инструкторлар тайёрлаш, 17-24 июнь кунлари Истанбул университети профессори Мустафа Караташ томонидан «Ислоҳ ҳукуқи», 23-27 июль кунлари «Одам савдоси ва ноқонуний миграцияга қарши кураш», 1-5 октябрь кунлари «Қўлга олиш ва ушлаб туриш», 2019 йилнинг 5-9 август кунлари «Операцияларни режалоштириш ва бошқариш», 7-11 октябрь кунлари «Шаҳар хавфсизлигини бошқариш тизимлари», 14-18 октябрь кунлари «Одам савдоси жиноятларини тергов қилиш методикасини такомиллаштириш», 11-15 ноябрь кунлари «Касбий таълим: ўлчаш ва баҳолаш», 2020 йилнинг 17-21 февраль кунлари «Терроризмни молиялаштиришга қарши кураш», 2-6 март кунлари «Полиция хизматларида замонавий ёндашув» мавзуларидаги ўқув курслари Академиямизда ташкил этилди.

Туркия Полиция академиясида 2018 йилнинг 1-5 октябрь кунлари ташкил этилган «Автотранспорт воситаларини хавфсиз бошқариш» ўқув курсида Академиямиз профессор-ўқитувчилари иштирок этишди. Шунингдек, 2019 йилнинг 20-28 июль кунлари Полиция академиясида «Таълимнинг замонавий методлари» мавзусидаги ўқув курсида Академиянинг 10 нафар профессор-ўқитувчилари қатнашиб, ўз касбий билим ва кўникмаларини ошириб келмоқда.

Туркия Полиция академияси билан амалга оширилаётган ҳамкорлик алоқалари ИИВ Академиясининг таълим-тарбия жараёنлари самарадорлигини оширишга, профессор-ўқитувчиларнинг билим ва кўникмаларини янада мустаҳкамлашга хизмат қилмоқда.

Туркия Полиция академияси Президенти, доктор, профессор Йилмат Чолак
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясида (2018 йил 7 май)

Истанбул Университети профессори Мустафо Караташ
Ички ишлар казирлиги Академиясида (2018 йил июль)

Хитой Халк Республикаси
Жамоат хавфсизлиги
университети

Университет мамлакатда полиция ходимлари тайёрлаш учун ихтисослашган етакчи олий таълим муассасаларидан бири. Олий таълим муассасаси 1948 йилда ташкил этилган бўлиб, Хитой Халк Республикаси Жамоат хавфсизлиги вазирлигининг кадрлар тайёрлаш бешиги сифатида баҳоланади.

2017 йилнинг 10-16 май кунлари Академия бошлигининг биринчи ўринбосари, полковник Ў.Х. Мухамедов бошчилигидаги делегация ХХР Жамоат хавфсизлиги университетига ташриф буюрди. 2017 йилнинг 15 май кунин Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси ва ХХР Жамоат хавфсизлиги университети билан ўзаро ҳамкорлик Меморандуми имзоланди.

Пекин, Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси ва ХХР Жамоат хавфсизлиги университети ўртасида меморандум имзолаш маросими (2017 йил 15 май)

Ички олий таълим муассасаси ўзаро ҳамкорлик фаолиятининг янада ривожланишига 2017 йилнинг 26-29 декабрь кунлари ИИБ Академияси бошлиғи раҳбарлигидаги делегациянинг ХХР Жамоат хавфсизлиги университетига ташрифи сабаб бўлди. Ташриф давомида олий таълим муассасалари раҳбарлари талаба-курсантлар ва профессор-ўқитувчиларнинг ўзаро алмашinish борасида келишиб олдилар.

Келишувга кўра, Ўзбекистон Республикаси тарихида ilk маротаба Академия курсантлари хорижий мамлакатда ташкил этилган малака ошириш ўқув курсларида иштирок этдилар. 2018 йилнинг 9 апрелидан 11 майгача ташкил этилган ўқув курсларида Академиянинг 3 нафар профессор-ўқитувчилари ва 17 нафар курсантлари бир ой давомида Хитой Халқ Республикаси маданияти, тарихи, урф-одатлари, ҳукукий тизими, жинойтчиликка қарши курашини борасидаги бой ва илғор тажрибаларини ўргандилар.

Ҳамкорлигимизнинг мантикий давоми сифатида шу йили 30 июлдан 30 августга қадар университетнинг 3 нафар профессор-ўқитувчилари ва 17 нафар талабалари Академияда ташкил этилган ўқув курсларида иштирок этишди. Уларга мамлакатимиз ҳукукий тизими, маданияти, тарихи ва урф-одатлари билан боғлиқ ўқув машғулотлари ташкил этилди. Шунингдек, меҳмонлар Самарканд ва Бухоро шаҳарларидаги тарихий ёдгорликлар билан танишдилар.

Хитой Халқ Республикаси Жамоат хавфсизлиги университетида 2018 йилнинг 10-14 октябрь кунлари 1-Халқаро полиция форуми ташкил этилди. Форумда дунёнинг 30 дан ортиқ мамлакатлари олий таълим муассасалари катнашди. Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси бошлиғи раҳбарлигидаги делегация ҳам фаол иштирок этди. Конференцияда мен халқаро терроризмга қарши кураш мавзусида нутқ сўзладим.

Ўзaro ҳамкорлик муносабатлари самимий тарзда янада ривожланиб, 2019 йилнинг 27 майдан 28 июнига қадар Академиянинг 3 нафар аёл профессор-ўқитувчилари ва 17 нафар курсант кизлари, 5 июндан 5 июлига қадар 3 нафар профессор-ўқитувчилар ва 17 нафар курсантлар университетда ташкил этилган 1 ойлик ўқув семинарида иштирок этдилар.

ХХР Жамоат хавфсизлиги университети президенти Цао Шя Цюань бошчилигидаги делегация 2019 йилнинг 6-10 июлида Академияга ташриф буюрди. Олий таълим муассасалари раҳбарлари иштироболди режа ҳақида фикр алмашилди. Сўнгра меҳмонлар Академия фаолияти билан яқиндан танишилди.

2019 йилнинг 8 июлидан 5 августига қадар ҳамда 10 августидан 6 сентябрга қадар ХХР Жамоат хавфсизлиги университетининг профессор-ўқитувчилари ва талабалари учун Академиямизда икки мартаба ўқув курслари ташкил этилди.

ХХР Жамоат хавфсизлиги университети томонидан ташкил этилган 2-Халқаро полиция форумида ИИБ Академияси бошлиғи раҳбарлигидаги делегация 2019 йилнинг 10-15 ноябрь кунлари иштирок этди. Форумда Академия бошлиғи Халқаро полиция форумининг вице-президенти лавозимига сайланди. Форум давомида иштирокчилар – олий таълим муассалари ўртасидаги ҳамкорлик муносабатларини янада ривожлантириш борасида келишиб олинди.

Алоҳида таъкидлаш лозимки, Хитой Халқ Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети ҳамда Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси билан ҳамкорлик таълим-тарбия, илм-фан ва спорт соҳаларидаги фаолиятимизни ривожлантиришга ўзининг ижобий таъсирини кўрсатиб, натижадорликка эришилмоқда.

Хитой Халқ Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети
тингловчилари ИИБ Академиясида (2018 йил, август)

Хитой Халқ Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети тингловчилари
ИИВ Академиясида (2018 йил, август)

日益广泛

我校开展互访交流警察机构所在国家和地区
(共98个国家和地区)

对外交流
日益广泛

Ўзбекистон Республикаси ИИ В Академияси профессор-ўқитувчилари
ва курсантлари ХХР жамоат хавфсизлиги университетида (2019 йил июнь)

Беларусь
Республикаси ИИВ
Академияси

Мазкур Академия 1958 йилда ташкил этилган бўлиб, ҳозирги пайтда мамлакатдаги энг нуфузли олий таълим муассасаларидан бири. Академия битирувчилари Республика ҳудудларида асосан ички ишлар органларининг барча соҳаларида хизмат қилишади.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси бошлиғи раҳбарлигидаги делегация аъзолари 2018 йилнинг 14-17 май кунлари Беларусь Республикаси ИИВ Академияси ташкил тоналлигининг 60 йиллигига бағишланган тантанали маросимда иштирок этишди. Тадбирда Россия, Молдова, Латвия, Хитой, Украина, Бирлашган Араб Амирликлари, Ўзбекистон, Озарбайжон, Сербия, Қозоғистон мамлакатларининг 23 та олий таълим муассасасидан 39 нафар вакиллар қатнашди.

Иккала Академия ўртасида 2018 йилнинг 15 май кунини Ўзаро ҳамкорлик туғрида Меморандум имзоланди. Меморандум асосан ички олий таълим муассасасида ўқув ва методик жариёларни такомиллаштириш ҳамда илм-фан соҳасида ҳамкорлик қилиш борасида келишиб олдилар.

Минск. Ўзбекистон ва Беларусь Республикалари ИИВ Академиялари ўртасида меморандум имзоланган маросими (2018 йил 15 май)

Хамкорлигимизнинг мантқий давоми сифатида 2019 йилнинг 3-6 сентябрь кунлари Академиямиз ташкил топганлигининг 25 йиллигидаги «Академия – ички ишлар органлари учун малакаши кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш йўлида» номида Халқаро илмий-амалий конференцияда Беларусь Республикаси ИИВ Академияси бошлигининг биринчи ўринбосари, полиция полковниги Башан Алексей Владимирович ва Халқаро ҳамкорлик бўлими бошлиғи, полиция подполковниги Барсукова Марина Николаевналар иштирок этишди. Шунингдек, 2019 йилнинг 5-6 декабрь кунлари Беларусь Республикаси ИИВ Академиясида «Юридик таълимнинг долзарб муаммолари» мавзусидаги халқаро илмий-услубий конференцияда Академиямиз делегацияси иштирок этди.

Конференцияда Россия Федерацияси, Украина, Молдова, Польша Республикаларидан делегациялар иштирок этишди. Жумладан, Россия Федерацияси Москва шаҳар ИИББ бошлиғи раҳбарлигида Россия Федерациясининг ИИБ Бошқарув академияси ҳамда ИИБ Воронеж юридик институти, Украина ИИБ Миллий академияси, Молдова ИИБ Академияси, Польша Республикаси Полиция олий мактабидан делегация аъзолари иштирок этишди.

Анжуманда Беларусь Республикаси ИИВ Академияси профессор-ўқитувчилари ва курсантлари ҳамда Вазирлиқнинг тегишли соҳавий хизматлари раҳбарлари, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги вакиллари, мамлакатнинг қонуни чикарувчи, ижро этувчи ҳокимият ҳамда суд органилари ходимлари иштирок этдилар.

Айтиш жоизки, конференция бошланишидан аввал хорижлик меҳмонлар учун Беларусь Республикаси Ички ишлар вазирлиги вазифасини вақтинча бажарувчи, милиция генерал-майори Барсуков Александр Петрович билан учрашув ташкил этилди. Учрашувда А.П. Барсуков ҳозиргача мамлакатлар Ички ишлар вазирликлари ўртасида амалга оширилаётган тадбирларга тўхталиб, уларнинг аҳамияти ҳақида қисқача таҳлилий маълумот берди ҳамда истиқболда эришилсин кутилаётган натижаларга эътибор қаратди.

Таъкидлаш лозимки, иккала мамлакат таълим муассасалари ўртасида ҳамкорлик алоқалари самарали йўлга қўйилган бўлиб, профессор-ўқитувчилар ҳаммуаллифлигида илмий мақолалар, ўқув қўлланмалари ва дарсниклар тайёрланмоқда, ўзаро келишувга мувофиқ анжуманларда катнашилмоқда.

Россия Федерация-
си ИИВ Краснодар
университети

Олий таълим муассасаси 1977 йилда ташкил этилган. Асосан Россия Федерацияси икки ишлар органлари учун юридик кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш борасидаги етакчи олий ўқув юрти ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси бошлиғи раҳбарлигидаги делегация 2018 йилининг 16-18 октябрь кунлари Краснодар университетига ташрифи давомида икки таълим муассасаси жамоалари кўплаб соҳалар каби таълим-тарбия йўналишида эришилган ютуқлар ҳақида фикр алмашилди. Шунингдек, университет моддий-техник базаси, психологик маркази, курсантларга

яратилган шарт-шароитлар, ўқув машғулотлари билан яқиндан танишдик. Асосий мақсад икки олий таълим муассасаси ўртасидаги ҳамкорликни янада кенгайтириш, ўзаро тажриба алмашиш ва бошқа йўналишларда алоқаларимизни яхшилаш борасида 17 октябрда Академиямиз ва университет билан Баённома имзоланди.

2019 йилининг 4-5 апрель кунлари Академиямизнинг давлат-ҳукукий фанлар кафедраси доценти, подполковник Г.А. Тастанбекова ва 3 - курс курсанти С.Х. Собирбосвалар университетда ташкил этилган «Фан ва амалиётнинг долзарб масалалари» мавзусидаги халқаро конференцияда иштирок этдилар. Халқаро конференцияда Ситора Собирова «Энг яхши маърузачи» номинацияси гўлиби бўлди.

Таъкидлаш жоизки, икки олий таълим муассасаси ўзаро ҳамкорлик фаолиятининг янада ривожланишига 2019 йилнинг 9-12 апрель кунлари Россия Федерацияси ИИВ Краснодар университети бошлиғи раҳбарлигидаги делегациянинг Академиямизга ташрифи сабаб бўлди. Улар Академияда таълим-тарбия жараёنларини самарали ташкил этиш учун яратилган шарт-шароитлар: ўқув жараёнини назорат қилиш мониторинг маркази, маъруза заллари, спорт комплекси, маънавият ва маърифат маркази, Академия музейи, курсантлар ётоқхонаси ва ошхонасида яратилган замонавий шарт-шароитлар билан яқиндан танишди.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси бошлиғи генерал-лейтенант Б.Матлюбов ва Россия Федерацияси ИИВ Краснодар университети бошлиғи генерал-лейтенант А.Симоненко

Шунингдек, 2019 йилнинг 20 сентябрида Академиямизнинг Жиноят ва жиноят-ижроия ҳукуки кафедраси катта ўқитувчиси, подполковник Д.Ю. Пайзиев университетнинг Новоросейск филиалида ташкил этилган «Жиноятчилик сўбсати ва жиноятчиликка қарши кураш маданияти» мавзусидаги халқаро конференцияда қатнашди.

Академиямизнинг Маъмурий ҳуқуқ кафедраси бошлиғи, юридик фанлари доктори, профессор, полковник С.М. Селиманова ва шу кафедра ўқитувчиси, лейтенант С.Р. Турсуновлар университетда 2019 йилнинг 2-5 октябрида ташкил этилган «Маъмурий ҳуқуқ назарияси ва амалиёти» мавзусидаги халқаро конференцияда иштирок этдилар.

2019 йилнинг 15 май куни Академиямизнинг Олий ўқув юртидан кейинги таълим факультети бошлиғи, профессор, полковник Ш.О. Мамадалиев, ўқув жараёнини ташкил этиш ва мувофиқлаштириш бошқармаси бошлиғи ўринбосари, юридик фанлар бўйича фалсафа доктори, доцент, подполковник А.А. Султонов ҳамда Жиноят-процессуал ҳукуки

кафедраси бошлиғи ўринбосари, юридик фанлари доктори, профессор, подполковник Ш.А. Кулматовлар университетда ташкил этилган «Хорижий давлатлар ИИО учун кадрлар тайёрлаш» мавзусидаги халқаро давра суҳбатида иштирок этдилар.

Академиямиз делегацияси (13 нафар) 2019 йилнинг 29-31 октябрь кунлари Краснодар шаҳридаги ИИБ Краснодар милиция мактабининг биринчи бошлиғи, меҳнат faxрийси, милиция полковниги Р.Балясинский соврини учун ўтказилган минни футбол бўйича халқаро мусобакада иштирок этди ва 3-ўринни эгаллашга муваффақ бўлишди.

Краснодар университети профессори, полиция подполковниги Смойлов Сергей Федотович 2019 йилнинг 16-18 декабрь кунлари «Терроризмни молиялаштиришга қарши кураш» мавзусидаги мастер-класс машгулотларини ўтказиш учун олий таълим муассасамизга ташриф буюрди ҳамда бу тадбир муваффақиятли тарзда ўтди. Профессор С.Ф.Смойлов Академия бошлиғи билан учрашди. Учрашувда икки томонлама ҳамкорлик алоқалари, кадрлар тайёрлаш жараёنларини янада такомиллаштиришга қаратилганлиги эътироф этилди.

Россия Федерацияси
ИИВ Волгоград
академияси

Академия Россия Федерацияси ички ишлар
ерганлари учун терговчи, суриштирувчи, эксперт-
криминалист каби етук мутахассисларни тайёрловчи
одий таълим муассасаси хисобланади.

Волгоград шаҳрида Ўзбекистон Республикаси
ИИВ Академияси ва Россия Федерацияси ИИВ
Волгоград Академияси ўртасида ўзаро ҳамкорлик
тўғрисидаги Меморандум 2018 йилининг 17 октябры
кўни имзоланган.

Меморандум натижаси ўларок 2018 йилининг
6-8 декабрь кўнлари Академиямиз делегацияси
Волгоград Академиясида бўлиб, «Диний
бағрикенглик ва миллатлараро тотувлик» мавзусида
таълим олинган халқаро конференцияда иштирок этди. Биз Волгоград
Академияси жамоаси билан ИИО учун кадрлар тайёрлаш борасида фикр-
мулохазалар алмашиб, келгусида амалга оширилиши лозим бўлган
тадбирларни келишиб олдик.

Ички ишлар вазирлиги Академияси делегацияси Россия Федерацияси
Волгоград Академиясида

Яъни, ҳамкорлигимизнинг маънавий давоми сифатида 2019 йилининг 25 октябрь куни Академиямизнинг Дастлабки тергов ва криминалистика кафедраси бошлиғи, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист А.О.Шарафутдинов раҳбарлигидаги делегация Волгоград академиясида ташкил этилган халқаро илмий-амалий конференцияда иштирок этиб, «Ўзбекистон Республикасининг жиноят-процессуал қонуничилигининг ривожланиши» мавзусида маъруза билан қатнашди. А.О. Шарафутдинов Волгоград академиясида таълим олаётган курсантлар билан учрашиб, ўқув жараёнлари билан яқиндан танишди, самимий суҳбат олиб борди.

Шундай қилиб, ҳозирги пайтгача Волгоград академиясида Академиямиз профессор-ўқитувчиларининг 40 дан ортиқ илмий мақолалари ва ўқув қўлланмалари ҳамда дарслик ва монографиялари чоп этилди. Келгусида икки томонлама мастер-класс машғулотлари ташкил этиш, халқаро конференцияларда қатнашиш режалаштирилган.

Ҳиндистон
Республикаси Гужарат
суд экспертизалари
университети

Университет дунёда ягона суд экспертизаларининг барча соҳаларини ўзида мужассам этган олий таълим муассасаси бўлиб ҳисобланади.

Ҳиндистон Республикасининг Гандинагар шаҳрида 2019 йилнинг 12 февралда Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси билан Ҳиндистон Республикаси Миллий суд экспертизалари университети ўртасида ҳамкорлик тўғрисидаги Меморандум имзоланди. Академия бошлиғининг ўрнибосари, полковник Ў.Х. Мухамедов ва Ҳиндистон Республикаси Миллий суд экспертизалари

университети раҳбари М. Вяс ўртасида профессор-ўқитувчилар, курсантлар ҳамда тинловчилар лиштирокида ҳамкорлиқнинг долзарб масалалари бўйича учрашувлар, илмий симпозиумлар, семинарлар ва конференциялар ташкил этиши учун келгусида ўқув материаллари ва дастурларни биргаликда ишлаб чиқиш, таълим бериш ва илмий ишларни бажариш учун курсантлар, тинловчилар ва илмий изланувчиларнинг алмашиб туриши, мастер-классларни келиштирган ҳолда ўтказиш, наирлар, ўқув-услубий, илмий-услубий адабиётлар ва илмий-

тадқиқот материаллари, шунингдек ўзаро манфаатли ахборотлар билан танишиш ва бошқа соҳалардаги алоқаларни ривожлантириш ва мустаҳкамлаш бўйича музокаралар ўтказилди.

Мазкур университет ҳудуди ҳукумат томонидан ажратилган 50 000 квадрат метр Суд тиббиёти экспертизаси директорати билан ёнма-ён қурилган. Университет қурилишининг биринчи тамал тоши ўша вақтда Гужаратнинг фахрли бош вазири ва ҳозирги пайтда Ҳиндистон бош вазири Нарендра Моди томонидан 2011 йил 10 октябрда қўйилган. Гужаратнинг фахрли бош вазири Анадидибей Пател томонидан 2015 йил 29 апрелда университетнинг янги биноси «биринчи қақирғи» кўли билан очилган.

Ушбу университет Гужарат штати Қонунчилик Мажлиси томонидан 2008 йил 30 сентябрда қабул қилинган Акт асосида мамлакат ҳамда дунёда суд экспертизаси йўналишида кадрлар етишмаслиги ҳисобга олинган ҳолда ташкил этилган. Университет ўз фаолиятини 2009 йил июль ойидан турли курслар, ўқув дастурлари ва модулларини ташкил этишдан бошлаган.

Университет судга оид фанларнинг турли соҳаларида, яъни суд психологияси ҳамда тадқиқотлар ва ишланмаларга тегишли амалий машғулотлар билан таъминлаш мақсадида Гужарат Суд тиббиёти экспертизаси директорати билан параллел равишда фаолият олиб боради. Университет профессор-ўқитувчилари мустақил равишда турли соҳаларда экспертиза хулосалари беришлари мумкин.

Айни пайтда университет учта академик факультетга бўлинган. Булар: Суд фанлари институти, Ахлоқ фанлари институти, Тадқиқотлар ва ишланмалар институти. Демак, университет бугунги кун талабларига мос равишда жиҳозланган бўлиб, унда замонавий технологиялар ва интерактив методлар асосида ўқув машғулотлари олиб борилади.

Россия Федерацияси
Ички ишлар
вазирлиги
В.В. Лукьянов
номидаги Орлов
юрidik институти

Ушбу институт Россия Федерацияси Ички ишлар вазирлиги тизимидаги етакчи олий таълим муассасаси бўлиб, ички ишлар органлари учун йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашда хизмат килувчи малакали олий маълумотли кадрлар тайёрлайди.

2019 йилнинг 4 сентябрь куни Академиянинг ташкил топганлигининг 25 йиллигига бағишланган «Академия – ички ишлар органлари учун малакали кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш йўлида» мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференцияга таклиф этилган хориж мамлакатлари делегациялари билан бир қаторда Орлов юрidik институти бошлиғи, генерал-майор Сипенко Сергей Андреевич иштирок этиб, ўз нутқида илмий конференцияни юқори даражада баҳолади. Курсантларимизнинг инглиз, рус, хитой ва корейс тилларида эркин мулоқот қила олишларига алоҳида урғу берди ва Академия жамоасини ушбу кутлуг сана билан муборакбод этди.

Конференция якунида В.В. Лукьянов номидаги Орлов юридик институти на Академиямиз билан ўзаро ҳамкорлик тўғрисида Баённома имзоланди. Ушбу Баённоманинг имзоланиши Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси «Йўл ҳараати хавфсизлигини таъминлаш» фаолияти бўйича таълим олаётган курсантларининг самарали таълим олишига хизмат қилиб, бугунги кунга қадар ҳамкорлик фаолиятида бир қатор ижобий ишлар амалга оширилди.

Ҳамкорлик Баённомасининг амалдаги ижросини таъминлаш мақсадида Академия делегацияси 2019 йилининг 17-18 октябрь кунлари мазкур институтда бўлиб, «Замонавий жиноят-процессуал ҳуқуқи муаммолари - тарих сабоқлари ва истиқбол ислохотлари» мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференцияда иштирок этди.

Академия Йўл ҳараати хавфсизлигини таъминлаш кафедраси бошлиғи, подполковник С.А. Қалауов «Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислохотлари» мавзусида маъруза қилди. Тадбирда таълим жараёналарини такомиллаштириш билан боғлиқ янги методлардан фойдаланиш, айниқса йўл ҳараатини таъминлаш борасида институтнинг илгор тажрибаларини ўргатиш икки таълим муассасаси учун фойдали эканлиги қайд қилинди, шарт-шароитлар билан яқиндан ташишилди.

Ўзаро ҳамкорлик тўғрисида имзоланган Баённома асосида ҳозирги пайтгача Орлов юридик институти ҳамда Академиямиз профессор-ўқитувчиларининг 30 дан ортиқ илмий мақолалари, ўқув қўлланмалари ҳамда дарслик ва монографиялари чоп этилди.

Қозоғистон
Республикаси
ИИБ Б. Бейсенов
номинадаги Қарағанда
академияси

Қарағанда академияси ташкил топганининг 50 йиллиги муносабати билан 2019 йилнинг 20-21 сентябрь кунлари Қарағанда шаҳрида «Ҳозирги замон фанининг долзарб масалалари» мавзусида халқаро илмий-амалий конференция ўтказилди.

Конференцияда Россия, Ўзбекистон, Туркия, Қирғизистон давлатларидан ташриф буюрган делегация аъзолари ҳамда мамлакатининг oliй таълим муассасалари вакиллари, турли йилларда ушбу Академияни тамомлаган 30 дан ортиқ генераллар ва профессорлар иштирок этишди.

Академиянинг мажлислар залида 20 сентябрь кuni конференцияни Қарағанда академияси бошлиғи, полковник А.Д. Дарменов

очди. Шундан сўнг хорижий мамлакатлардан ташриф буюрган меҳмонлар ҳамда академияни тамомлаган фахрий битирувчилар юбилей табрикларини чин дилдан изҳор қилдилар.

Иккала oliй ўқув юртлари ўртасида ўзаро ҳамкорлик Баённомаси имзоланди. Улар илм-фан, таълим-тарбия йўналишларидаги ҳамкорлик фаолиятини самарали тарзда олиб боришади.

Конференциянинг ёпилиш кuni 21 сентябрда Қарағанда Академиясининг I-курс курсантларининг тантанали қасамёд маросими бўлиб ўтди. Маросимдан сўнг академияни турли йилларда тамомлаган генералларнинг хотирасини абадийлаштириш мақсадида ташкил этилган «Битирувчилар аллеяси» майдонининг очилиши бўлди.

Тадбир давомида Россия Федерацияси ИИВининг Бошқарув академияси ва Уфа юридик институти ҳамда Павлодар академияси вакиллари билан учрашувлар ташкил этилиб, ўзаро ҳамкорлик ўрнатиш бўйича музокаралар ўтказилди, меморандумлар тузилишига келишиб олинди.

Фахр ва ғурур билан айтиш керак, учрашувлар асносида Академия тўғрисидаги видеоролик тақдими ўтказилди ҳамда хорижий давлатлар делегация аъзоларига бой тарихининг измоян этувчи ҳамда таълим муассасасининг эсдалик совғалари топширилди.

Ҳамкорлик туғрисидаги Баённомага кўра, иккала олий ўқув юрти профессор-ўқитувчиларининг 50 дан ортиқ илмий мақолалари, ўқув қўлланмалари ҳамда дарслик ва монографиялари чоп этилди.

Арманистон
Республикаси Полиция
таълим комплекси

Таълим комплекси мамлакатда ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш бўйича фаолият олиб борадиган ягона таълим муассасасидир.

2019 йилининг 9–12 декабрь кунлари Арманистон Республикаси Полиция таълим комплекси бошлиғи, милиция генерал-майори Бабаян Мушег Аветикович раҳбарлигидаги делегация аъзолари юртимизда меҳмон бўлишди. Академияда меҳмонлар шарафига

учрашув ташкил этилиб, ўзаро ҳамкорлиkning ҳозирги ҳолати ва истикболлари юзасидан атрофлича фикр алмашилди.

Мен уларни қўллар эканман Ўзбекистон ва Арманистон ўртасидаги алоқалар ўзаро ишонч ва дўстлик асосида изчил ривожланаётганини алоҳида таъкидладим. Ўқув юртимизнинг ўзини хос тарихи ҳамда кадрлар тайёрлаш бўйича амалга оширилаётган чора-тадбирлар борасида қисқича маълумот бердим. Сўнгра Академия тўғрисидаги видеоролик намойиш этилди.

Ўз навбатида генерал Бабаян Мушег Аветикович Ўзбекистоннинг кўҳна ва шонли тарихи ҳамда маданияти ва дунё цивилизациясига қўшган бебаҳо ҳиссасидан жуда яхши хабардор эканлиги, таширф чоғида Самарқанд ва Бухоро шаҳарларида бўлиб, улуғворлик ва умумбашарий тамаддуни яна бир қарра ҳис этганлигини қайд қилди. У Ўзбекистон янги муносиб тараккиёт йўлини танилаб, барча соҳаларда ютуқларга эришаётганлиги, айниқса Президент Шавкат Мирзиёевнинг стратегик тараккиёт йўли мамлакатни жаҳоннинг жадал ривожланаётган давлатлари сафига олиб чиқаётганлиги ҳамда бу эзгу нислохотлар миштакда яқин кўшинчилик ва дўстлик алоқаларини мустаҳкамлашга, тинчлик ва барқарорлиқни таъминлашга муносиб пойдевор бўлаётганлиги, энг муҳими ўзаро ҳурмат ва англашув тамойилига асосланган муносабатларни янада тараккий эттириш ва Ўзбекистоннинг кадрлар тайёрлаш тажрибасини чуқур ўрганиш лозимлигини таъкидлади.

Учрашувда Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси билан Арманистон Республикаси Полиция таълим комплекси ўртасида ўзаро ҳамкорлик Меморандуми имзоланди. Унга кўра, томонлар ўзаро тажриба алмашиш, кадрларни ўқитиш ва малакасини ошириш, таълим жараёнларига таъминотий инновацион технологияларни жорий этиш, илмий ҳамкорлик фаолиятини йўлга қўйиш, ҳамкорликда ўқув ва илмий адабиётлар тайёрлаш ҳамда бошқа йўналишлар бўйича келишиб олишди.

Шунингдек, делегация аъзолари Академияда таълим-тарбия жараёнларини самарали ташкил этиш учун яратилган шарт-шароитлар, жумладан, Ахборот-ресурс ва мониторинг марказлари, маъруза заллари, спорт комплекси, Маънавият ва маърифат маркази, Академия музейи, курсантлар ётоқхонаси ва ошхонаси фаолияти билан яқиндан танишдилар.

Россия Федерацияси
Тергов кўмитасининг
Санкт-Петербург
Академияси

Олий таълим муассасаси 2016 йил 13 майда ташкил этилган бўлиб, Россия Федерацияси Тергов кўмитаси учун малакали кадрлар тайёрлаш борасида фаолият олиб боради.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазири, генерал-лейтенант Бобожонов Пулат Раззакович Россия Федерацияси Тергов кўмитасининг Санкт-Петербург Академияси билан таълим ва илмий-тадқиқот фаолиятида ўзаро ҳамкорлик алоқаларини ривожлантириш бўйича топшириқларнинг ижросини таъминлаш мақсадида 2020 йилнинг 7 сентябрь куни Вазирлигимиз Академияси ҳамда Тергов кўмитасининг Санкт-Петербург Академияси ўртасида таълим ва илмий-тадқиқот фаолияти соҳасини янада ривожлантириш ҳамда ўзаро манфаатли ҳамкорлик қилиш борасида икки томонлама оғилан тарздаги баённомани имзолади.

Тадбирда ИИВ Кадрлар Бош бошқармаси бошлигининг ўринбосари, подполковник У.К. Нуруллаев, Академия бошлиғи ва ўринбосарлари, факультет, бошқарма, кафедра ҳамда бўлим бошликлари иштирок этдилар.

Баённомани имзолаш жараёнида Санкт-Петербург Академияси ректори, генерал-лейтенант А.И. Ефремов кириш сўзида Россия Федерацияси ва Ўзбекистон Республикаси ўртасидаги таълим ва фан ҳамда маданият ва ижтимоий-иқтисодий соҳаларда ўзаро широк ва шериклик асосида мустахкам алоқалар йўлга қўйилганлиги, Академияда кадрлар тайёрлашдаги ҳамкорлик тўғрисида қисқача маълумот берди.

Ички ишлар вазирлиги Академияси бошлиғи ўз нутқида мамлакатимиз Россия Федерацияси билан жуда узок вақт мобайнида давом этиб келаётган ўзаро дўстлик алоқаларининг янада мустахкамланиб бораётганлиги, хусусан ҳозирги пайтда ушбу мамлакатлар ҳарбий олий таълим муассасалари ўртасида яқиндан ҳамкорлик ўрнатилган бўлиб, жумладан Академиямиз Россия Федерацияси ИИВнинг Краснодар унiversитети, Волгоград Академияси, Орлов ва Барнаул юридик институтлари билан илм-фан, таълим-тарбия соҳасида тажриба алмашиб келаётганлигини таъкидлади. Шунингдек, Академия тарихи, бугунги куни, таркибий тuzилиши, мутахасссслик йўналишларида амалга оширилаётган ишохотлар ҳамда истиқболдаги вазифалар тўғрисида қисқача тўхталиб ўтди.

Шундан сўнг томонлар икки олий таълим муассасаси ўртасида таълим ва илмий-тадқиқот фаолияти соҳасида ҳамкорлик қилиш юзасидан Баённома имзоладилар. Санкт-Петербург Академияси ректори, генерал-лейтенант А.И. Ефремов Ички ишлар вазирлиги Академияси бошлиғи ва жамоаси Баённома билан муборакбод этиб, ўзаро тажриба алмашиш мақсадида таълим муассасасига таклиф этди.

Биз ҳам икки томонлама имзоланган Баённома ҳар икки тараф учун келгусида таълим-тарбия ва илмий-тадқиқот соҳасида улкан муваффақиятлар олиб келишига тўлиқ ишонч билдириб, генерал-лейтенант А.И. Ефремов ҳамда жамоасини ИИВ Академиясига ўзларига қулай вақтда ташриф буюришига таклиф этдик.

Таъкидлаш жоизки, Баённоманинг имзоланиши Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 августдаги «Суд-тергов фаолиятида шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 6041-сонли фармонларининг самарали ижросини таъминлашга хизмат қилади. Академиямиз «Тергов фаолияти» мутахассислиги бўйича таълим олаётган курсантлар билим ва қўникмаларининг мустаҳкамланиши ҳамда олган билимларини суд-тергов амалиётида самарали қўллашлари айнис муаллоҳдир, дейишга ҳақлемиз.

Международная научно-
Академии МВД Респ
Ташкент, 3-6 с

International scientific
Academy of the Ministry of Internal
Tashkent, Sep

практическая конференция -
лики Узбекистан
ября 2019 г.

practical Conference -
airs of the Republic of Uzbekistan
ber 3-6, 2019

Мехмет Сурайя Эр – Туркиянинг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор
хизмат Акадემиясининг 25 йиллик тантанали маросимига таърифи
(2019 йил 3 сентябрь)

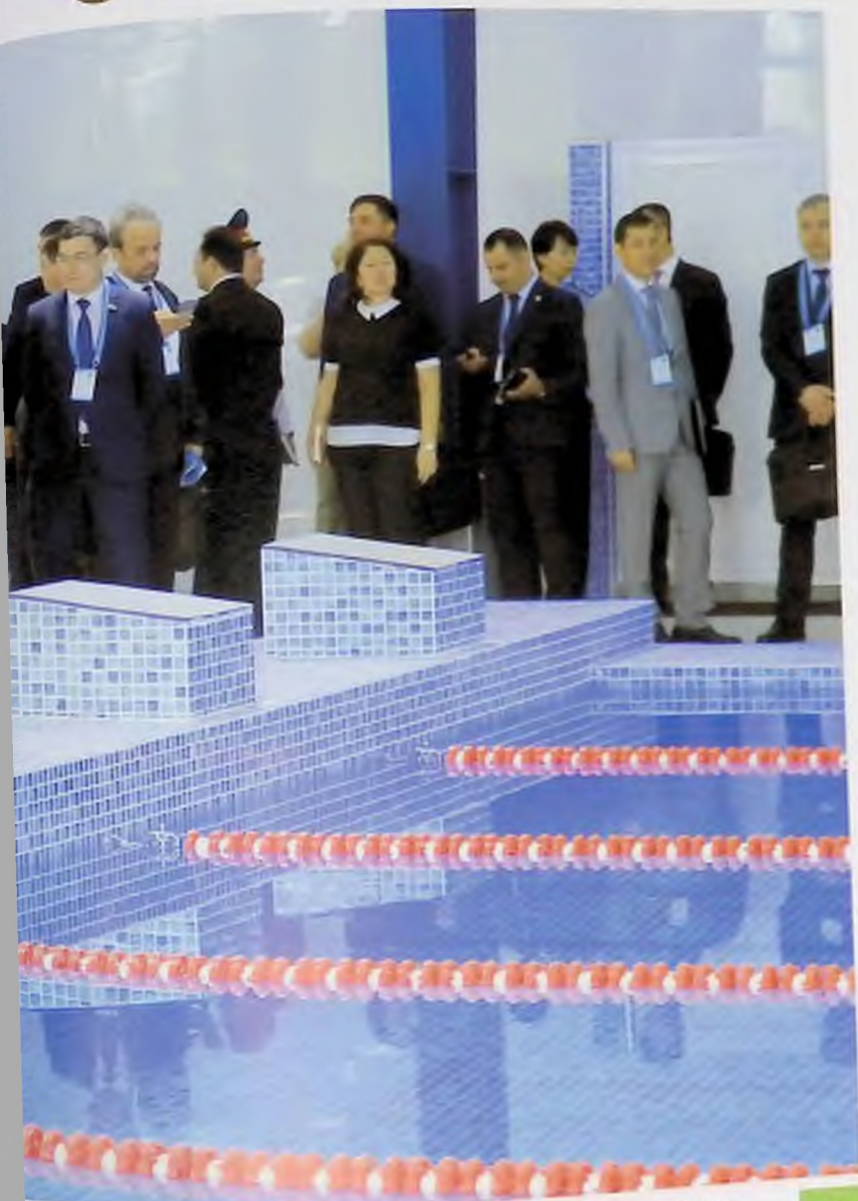

Академиянинг 25 йиллик тантанали маросимига бағишланган халқаро конференция жараёни

Академиянинг 25 йиллик тантанали маросимига таъриф буюрган Хитой делегацияси

Меҳмонлар Академиясининг ёшиқ сув хавзаси билан танишмоқда

Академиянинг 25 йиллик таътанали миросини баъишланган
халқаро кнференция жариди (2019 йил 3 сентябрь)

12.3. ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI ИИБ АКАДЕМИЯСИ МАЪНАВИЯТ ВА МАЪРИФАТ МАРКАЗИ

Буюк юнон алими Аристотелнинг «Ватан тақдирини ёшлар тарбияси ҳал қилади», деган сўзлари бор. Қаранг, бу фикрлар милоддан аввал айтилган. Демак, инсоният онгли ҳаёт кечира бошлаган даврдан буён таълим ва тарбия масаласи, доимо долзарб аҳамият касб этиб келмоқда.

Шавкат МИРЗИЁЕВ,

Ўзбекистон Республикаси Президенти

Ички ишлар органлари ходимларининг маънавий-маърифий дунёсини бойитиш, уларнинг касбий, сиёсий-ҳуқуқий билимларини янада ошириш, шахсий таркиб ўртасида китобхонликни ривожлантириш масаласи Вазирлик Академиясининг доим эътиборида. Аввало, ИИБ Академиясида «Маънавият ва маърифат» маркази Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги «Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори талаблари асосида 2018 йилда қайтадан таъмирланиб, замонавий руҳда ташкил этилгани муҳим воқеадир.

ИИОларида фаолияти ҳар қанча тигиз бўлмасин, китоб, газета-журнал ўқишга вақт ажратишни ҳаётини эҳтиёжга айлантириш лозим. Бусиз ходимларнинг маънавий ва сиёсий савиясини ривожлантириб бўлмайди. Академия шахсий таркибининг кутубхонага таърифини, китобхонлик маданиятини ошириш мақсадида ҳар йили «Энг яхши китобхон» кўрик-танловини ўтказиш йўлга қўйилди.

Бугун мамлақатимизда кенг қўламли демократик ўзгаришлар, жумладан, таълим ислохотлари орқали Ўзбекистонда янги Уйғониш даври, яъни Учинчи Ренессанс пойдеворини яратиш асосий мақсад қилиб белгиланди. Шу боис ҳар бир ИИО ходими, аввало, учинчи Ренессанснинг мазмун-моҳиятини чуқур англаб олиши керак. Бу ишларда ИИБ Академияси «Маънавият ва маърифат» марказининг ролинини ошириш борасида «Йўл харитаси» ишлаб чиқилди.

Маънавият ва маърифат марказининг
замонавий кўрғаси

12.4. ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI ИИВ АКАДЕМИЯСИ ТАРИХИ МУЗЕЙИ ФАОЛИЯТИ

Янги Ўзбекистон ИИВ Академиясида бўлажак ходимларнинг маънавий савиясини ўстиришга устуворлик билан қаралмоқда. Чунки Янги Ўзбекистонни янгича дунёқараш билан қуриш мумкин. Бугунги кунда тубдан янгиланган, замонавий кўринишдаги, ички ишлар органлари ходимларини тайёрлашга ихтисослашган «Маънавият ва маърифат маркази»нинг зарур даражада фаолият кўрсатишини таъминлашга хизмат қиладиган маҳобатли биноси янги намунада фаолиятини бошлаганигини алоҳида қайд этиш керак.

Дарҳақиқат, шу ўринда Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг Академиянинг кадрлар тайёрлашдаги аҳамиятига тўхталиб қуйидаги айтган сўзлари бфрчамиз учун стратегик вазифа ҳисобланади: «Ички ишлар вазирлиги тизимидаги ўқув муассасалари, жумладан, ички ишлар академиясининг ўрини алоҳида таъкидлаб ўтиш зарур. Ушбу ўқув маскани ёш офицерларга чуқур билим бериш билан бирга ўзининг тарбиявий таъсирини ҳам ўтказиши лозим».

Академиянинг «Маънавият ва маърифат маркази» айнап давлатимиз раҳбарининг белгилаб берилган ушбу вазифаларни асносида ўрнатилган меъёрлар ва стандартларга мувофиқ бионинг инфратузилмаси шакллантирилди, унинг таркибда 2018–2020 йилларда креатив асосда курсант ва тингловчиларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашга хизмат қиладиган «Академия» ҳамда «Чўлпон» музейлари ташкил этилди.

Энг муҳими, Академиянинг «Маънавият ва маърифат маркази» Президентимиз Шавкат Мирзиёев томонидан белгиланган «Олдимизга қўйган улкан вазифаларни амалга оширишда биз учун куч-қудрат манбаи бўладиган миллий гоани ривожлантириш» вазифасини самарали бажаришга хизмат қилади.

Шу мақсадда «Академия» ҳамда «Чўлпон» музейларида мақсадли ўқув машгулотлари ўтказиш ҳам назарда тутилганки, бу курсант ва тингловчиларимизни бугун дунё ахли жуда ҳам мушкул ва мураккаб даврни бошдан кечираётган бир пайтда Ватанини севиш, уни ардоқлаш ва хинмоя қилишини онгимизга сингдирувчи амалий тарбияни йўлга қўйиш вазифасини ҳам бажаради. Бу эса буюк тарихимиз, улуг аждодларимизга дахлдорлик ва миллий гурур ҳиссини камол топтиради, ходимларда Ватанини севиш масъулияти, истисюл гоаларига салокат, миллий суверенитетни қадрлаш,

юртга меҳр-мухаббат, озод ва обод Ватанини химоя қилиш, унинг ютуқларидан гурурланиш туйғуларини юксалтириш, юксак маънавият ва қонуни устуворлиги асосида яшаш, адолат, ҳалоллик ва мулкот маданияти каби маънавий-ахлоқий фазилатларни шакллантиришга хизмат қилади. Зеро, Президентимиз Шавкат Мирзиёев таъкидлаганларидек: «Бир фикрми ҳеч қачон унутмаслигимиз керак: армияни моддий жиҳатдан барча замонавий зарур техника ва жиҳозлар, қурол-яроғлар билан таъминлаш мумкин. Аммо шахсий таркиб маънавий жиҳатдан заиф бўлса, яъни аскар ва офицерларимизда жанговар руҳ, Ватанга меҳр ва садоқат, унинг тақдирини учун масъулият бўлмаса ёки уларнинг ўртасида бепарволик ҳукм сурса, бундай ҳолат ниҳоятда ноҳуш оқибатларга олиб келиши мумкин».

Мамлакатимизда илгари сурилган бешта муҳим ташаббусдан яна бири – маданият, санъатни ривожлантириш мақсадида Академиянинг «Маънавият ва маърифат маркази» қошида курсантлардан ташкил топган бадний ҳаваскорлик тўғараги фаолияти самарали йўлга қўйилганлиги ҳам санъатнинг ходимларининг руҳий тайёргарлигини мустаҳкамлашдаги ўрнини қайд этиш лозим.

Курсантлардан ташкил топган бадний ҳаваскорлик тўғараги каттабосқлари «Қизлар дивранси» кўрик-танловиди натижаси

Курсантлардан ташкил тоналган бадивий халаскорлик тўғрисида каттапичиларни
«14 январь – Ватан хизматчиларини кунини муносабати билан
концерт дастурини тақдим этмоқди

Халқаро ҳамкорлар Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси тарихи музейи билан танишмоқда

Меҳмонлар ИИБ Академияси тарихи музейининг
Харакатлар стратегияси бўлими билан танишмоқда

Меҳмонлар ИИБО фаолиятида 1960–1980 йилларда
қўлланилган техникалар билан танишмоқда

Меҳмонлар ИИВ Академияси тарихи музейида профессор-ўқитувчилар яратган ўқув адабиётларни билан танишмоқда

12.5. ИИВ АКАДЕМИЯСИДА ТАШКИЛ ЭТИЛГАН АБДУЛҲАМИД СУЛАЙМОН УҒЛИ – ЧЎЛПОН МУЗЕЙИ

Бугун Янги Ўзбекистон дунё ижтимоий-иқтисодий жихатдан таранглашиб турган мураккаб вазиятда тараққиётнинг қўш қаноти – маънавиятни юксалтириш масалаларига – маданият ва санъат соҳасининг жамият ҳаётидаги ўрнини мустаҳкамлашга эътибор янада кучайди.

2020 йилнинг 20 май куни Президентимиз Шавкат Мирзиёев «Адиблар хиёбони»да ёзувчи ва шоирлар, зиёлилар ҳамда олий таълим муассасалари ректорлари билан дилдан, самимий суҳбатлашди. «Адиблар хиёбони»ни адабиёт, маърифат ҳамда маданият масканига айлантириш, ҳар бир адиб ҳайкалини олий ўқув юртига бириктириб, бу ерда очик дарслар, маърифий тадбирлар ўтказиш ташаббуси билан чиқди. «Адиблар хиёбони»даги ватандошимиз Абдулҳамид Чўлпоннинг маҳобатли ҳайкали ва унинг ён атрофи Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси жамоасига бириктирилди. Президентимиз хиёбон билангина чекланиб қолмаслик, буюк адибларимиз ижодини чуқур ўрганиш, уларнинг ибратли ҳаёт йўллари ҳақида китоблар, сахна кўринишлари ва фильмлар яратиш, янги асарлар яратиш зарурлигини вазифа этиб белгиладилар.

Дарҳақиқат, буюк тарихимизга назар ташласак, миллат, эл-юрт тақдири учун қуёниш, миллий ғурур, ор-номус учун бел боғлаб майдонга чиқиш улуг халқимизга хос азалий одат. Президентимиз Шавкат Мирзиёев 2016 йилнинг 1 ноябрь куни Андижон вилояти сайловчилари билан учрашувида таъкидлаганидек: «Буюк юртдошимиз Абдулҳамид Чўлпонни олайлик. XX аср бошларидаги миллатимиз тақдирини, унинг бошига тушган фожиаларни, озодлик ва эркинлик кадрини ҳеч ким бу мумтоз шоиримиз каби юксак пардаларда қуйлаган эмас. Эл-юрт тақдири учун қуйиниб, тиним билмай яшайдиган ана шундай ажойиб инсонларнинг давомчилари» янги Ўзбекистоннинг ҳар бир фуқароси бўлиши керак.

Чўлпон меросини чуқур ўрганиш Янги Ўзбекистон равнақи йўлида бир тану бир жон бўлиб «Халқ манфаатларига хизмат қилиш»ни ўз хизмат бурчи деб биладиган, ҳақиқий ватанпарварлик, фидойилик, мардлик ва қаҳрамонлик намуналарини кўрсатиб хизмат қилиш қобилиятини янада мустаҳкамлайди. Ёшларни мустақил ва янгича фикрлашга, бадий образлар гирдобига чин инсоний фазилатларга эга бўлдиртиради. Чўлпонга мансуб «Адабиёт яшаса – миллат яшайди», сўз стратегик аҳамиятга эга. Муҳтарам Президентимиз Шавкат Мирзиёев миллат келажаги ҳақида қайгуриб: «Адабиёт халқнинг

юраги, элнинг маънавиятини кўрсатади. Бугунги мураккаб замонда одамлар қалбига йўл топиш, уларни эзгу мақсадларга илҳомлантиришда адабиётнинг таъсирчан кучидан фойдаланиш керак. Аждодлар меросини ўрганиш, буюк маданиятимизга муносиб буюк адабиёт яратиш учун ҳамма шаронгларни яратамиз», дейишининг боиси ҳам шунда.

Бугунги кунда Академия жамоаси Чўлпон меросини янги тафаккур асосида бағрикенглик билан тадқиқ этиш ва ўрганишга киришди. Чўлпон ҳаёти ва ижодини ўрганиш ҳамда унинг фаолияти ва асарларини кенг тарғиб қилиш бўйича Академиянинг «Йўл харитаси» белгиланиб олинди.

Академияда киска вакти ичида музей коллекцияси шакллантирилди. Янги музейда ахборот-коммуникация технологиялари имкониятларидан фойдаланиш йўлга қўйилди. «Чўлпон ҳаёти ва ижоди»ни ўрганиш бўйича мультимедиа материаллари ишлаб чиқилди ва маълумотлар базасига жойлаштирилди. Мазкур музейда Чўлпоннинг шахсий буюмлари – ижод қилган ёзув машинкаси, адибнинг кўзойнаги, унинг хизмат хонасида фойдаланилган сандиқ ва чин маънода умумхалқ шоири сифатида миллий санъаткор даражасига қўтарилишида хизмат қилган дўторни ва бисотидан намуналар ўрин эгаллагани ўта аҳамиятлидир. Шунингдек, музей адибнинг чоп этилган асарларидан ташкил топган.

«Чўлпон ҳаёти ва ижоди»ни ўрганиш музейи муассасамиз профессор-ўқитувчилари ва курсант-тингловчилари тадқиқот ва изланишлар маскани бўлиб, фаолиятининг асосий йўналиши тоталитар тузум даврида сиёсий катагон қурбони бўлган ватандошимиз Чўлпоннинг ноҳақ топталган шаъни-шавкати ва ғурурини тиклашга қўмаклашиш ҳамда ёш авлодни Ватанга муҳаббат, мустақиллик ғояларига садоқат руҳида тарбиялашдан иборат бўлиб, музей фаолияти ёшларнинг маънавий-ахлоқий ғазилатларини қамол топтиришга хизмат қилади.

Академиянинг Илмий кенгашида курсантларда «Чўлпон ҳаёти ва ижоди»ни ўрганишга бўлган интилишларини рағбатлантириш ҳамда курсантларни ватанпарварлик, Ватанга садоқат руҳида тарбиялаш самарадорлигини янада ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси ШИВ Академиясининг «Чўлпон» номидаги стипендиясини жорий этиш тўғрисидаги қарор қабул қилинди. Қундузги таълим ўқув қурслари курсантлари учун «Чўлпон стипендияси» учун танлов ўтказилди. Танлов натижасига кўра 2 ва 3-ўқув қурсларидан бир нафардан номзод ғолиб деб топилди ҳамда 1 сентябрь куни «Чўлпон стипендияси гувоҳномаси» Академиянинг саф майдонига танлов ғолибларига тантанали равишда топширилди. Ушбу хайрли қадам

курсантларимизда Чўлпон каби мард, жасур, довюрак, билимли ва албатта, ватанпарвар ходим бўлиб қамол топишига ҳамда Ватанини Чўлпон кўзи билан кўриб, Чўлпон юраги билан сева билишига хизмат қилиши шубҳасиз. Давлат мустақиллигининг 29 йиллиги арафасида Академиянинг саф майдонидаги улуг аждодларимизга бағишлаб ташкил этилган хиббондаги азизларимиз бюстлари каторига бу юк адибимиз Чўлпоннинг маҳобатли ва кўркем бюсти таптанали равишда ўрнатилди.

Чўлпон хайти ва ижодини аке эгтирувчи манбалар

Шавкат МИРЗИЁЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

582

Қўзйбоек
Жахонгир

Мирзаев
Баходир

Мирзозимев
Рахматжон

Муллабеков
Бахтиёр

Муродов
Мухторжон

Назаров
Абдурашид

Шобурхонев
Кодиржон

Қосимов
Давлатжон

Қурбанов
Ахмал

Пайгамбаров
Эсонбой

Пулатов
Бахтиёр

Рўзиев
Аслам

Тошбоев
Мараг

Холматов
Қудратилла

Юсупов
Ином

Абдуситторон
Жамшид

МАРД ЎҒЛОНЛАР НОМИ БАРҲАЁТ

12.7. Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясининг ўқув жараёни сифатини мониторинг қилиш маркази

Харакатлар стратегияси маконида ўтган 2017–2020 йиллар мобайнида амалга оширилган ишлар Академияда таълим-тарбия сифатини янги босқичга олиб чиқишга хизмат қилаётган бўлса-да, айтилиши мумкин, вақтда Академия жамоаси яратилган салоҳият билан чекланиб қолмокчи эмас. Тезкор замон Академияда таълим сифати ва самарадорлигини янада ошириш, ИИОлари фаолияти самарадорлигини тубдан оширишга йўналтирилган профессионал кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштиришга хизмат қиладиган яна бир катор истиқболли тадбирлар амалга оширилди. Булар:

- Видеоконференцалока тизими орқали таълим жараёнига маҳаллий ва хорижий олий таълим муассасаларидаги тажрибали мутахассисларни жалб этган ҳолда тулиқ платформадаги масофадан ўқитиш тизими кенг жорий этилди;

- бугунги кунда барпо этилиб ишга туширилган ўқув жараёни сифати ва самарадорлигини ошириш мақсадида маъруза заллари ва ўқув аудиторияларидаги машғулотларни онлайн назорат қилиш имконини берувчи видеокузатув воситалари билан жиҳозланган инновацион ўқув-бошқарув марказидан самарали фойдаланиш йўлга қўйилди;

- таълим жараёнида замонавий педагогик технологияларни жорий қилиш, инновацион ўқитиш усулларида кенг фойдаланиш имкониятларини яратиш мақсадида Академиянинг яратилган моддий техника базасини энг сўнгги ахборот-коммуникация воситалари билан янада бойитилмоқда.

Юқоридаги савий-ҳаракатларимизнинг барчаси ИИОда амалга оширилаётган ислохотларнинг узвий қисми сифатида ички ишлар органлари учун малакали, профессионал, энг муҳими, Ватанини севадиган, ҳалол ва адолатли кадрларни тайёрлаш йўлида бор-куч ғайратимизни сарфлашга қаратилган.

Бир сўз билан айтганда, мустақил Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академиясида шахсий таркиби учун давлатимиз томонидан яратилган қулайликлар машғулотларнинг юқори савияда, илғор педагогик ва интерактив усуллар асосида олиб боришга имкон бериши билан бирга, курсантларнинг интеллектуал салоҳиятини янада юксалтириши ҳамда ўз билими, истеъдоди-ю

иктидори билан Ватанимизга содик ва ҳалол хизмат қиладиган кадрлар бўлиб етишишига хизмат қилиши шубҳасиз.

Бугунги кунда ўқув жараёни сифати ва самарадорлигини янада ошириш мақсадида ўқув жараёнини мониторинг қилиш маркази барпо этилиб ишга туширилди. 2020 йилнинг 25 февралда Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси бошлигининг 5-сон буйруғи билан «Ўқув жараёнини мониторинг қилиш маркази тўғрисида»ги Низом тасдиқланди.

Марказ маъруза заллари ва ўқув аудиторияларидаги машғулотларни онлайн назорат қилиш имконини берувчи видеокузатув воситалари билан жиҳозланган инновацион ўқув-бошқарув марказидан самарали фойдаланишни таъминлайди.

Марказнинг мақсади таълим жараёнини кузатиш, таълим сифатига салбий таъсир этувчи омилларни аниқлаш, юзага келиш сабаб ва шароитларини ўрганиш, мавжуд камчиликларни бартараф этишга ҳамда таълим жараёни самарадорлигини оширишга қаратилган тактиф-таъсиялар ишлаб чиқиш ҳисобланади.

Марказнинг имкониятлари:

барча турдаги ўқув машғулотлари ҳамда имтиҳонларни назорат қилиш;
курсантларнинг мустақил тайёргарлик соатларидаги фаолиятини назорат қилиш;

профессор-ўқитувчиларнинг машғулотларига онлайн (видеоёзув асосида) педагогик назоратларни амалга ошириш;

профессор-ўқитувчилар ўзлари томонидан ўтказилган ва марказда ёзиб олинган машғулотларни кўриб чиқишлари ва ўз маҳоратларини ошириш устида ишлашлари;

курсантлар томонидан мустақил тайёргарлик вақтида ёзиб олинган дарсларни қайта кўриш ва ўз билимларини мустаҳкамлаш.

Кутиладиган натижа:

профессор-ўқитувчиларнинг малака ва педагогик маҳоратларини янада ошириш;

профессор-ўқитувчиларнинг машғулотларга жиддий ва масъулият билан тайёргарлик кўришларига эришиш;

таълим-тарбиявий жараёнларнинг сифатини янада кўтарish;

курсантларнинг ўқув машғулотлари ва имтиҳонларга масъулият билан ёндашишлари, мустақил тайёргарлик соатларида ўз устларида тинимсиз ишлашлари ва ўз билимларини янада мустаҳкамлашларига эришиш.

**2017-2020 ЙИЛЛАРДА АКАДЕМИЯДА ЯНГИ БИНОЛАРНИ
ҚУРИШ ВА МОДДИЙ-ТЕХНИКА БАЗАСИНИ
МОДЕРНИЗАЦИЯ ҚИЛИШ ИШЛАРИ АМАЛГА ОШИРИЛДИ**

ИИВ Академияси курсантлар ётқазувасининг янги бино
битказилган қурилиши. (2018 йил)

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг доимий диққат-эътиборлари остида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги раҳбарияти Академиянинг моддий-техник базасини янада мустаҳкамлашга эътибор қаратмоқда.

ИНВ Академияси бош-лиги, генерал-лейтенант Б.Матлюбов ўринбо-сарлари – полковниклар С.Н. Ирисбеков ва А.А. Абдуллаевлар билан курсантлар ёток-хонасини қурилишини маслаҳат қилмоқдалар. (2017 йил, апрель)

12.8. АКАДЕМИЯНИНГ МОДДИЙ-ТЕХНИКА БАЗАСИ

Ўқув корпуси

Ички ишлар органлари учун интеллектуал ва профессионал билим даражаси, маънавий-ахлоқий савияси юқори бўлган кадрлар тайёрлаш бўйича сифат жиҳатидан янги тизимни жорий этиш керак.

Шавкат МИРЗИЁЕВ,

Ўзбекистон Республикаси Президенти

Давлатимиз раҳбари Янги Ўзбекистон ёшларининг мукаммал билим олиши учун яратилаётган кулайликлар бобида дунёнинг ривожланган мамлакатлари ёшлари учун яратилган шароитлардан кам бўлмаслиги борасида барча имкониятларни ишга солмоқда. Жумладан, курсант ва тингловчиларга мўлжалланган ўқитишнинг техник воситалари, ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш мақсадига қаратилган қатор маъруза залларининг фойдаланишга топширилиши ўқув-тарбия жараёнининг тубдан сифатини оширишга моддий-техник шароит яратилишидаги муҳим ҳаракатлардан саналади. Креатив ёндашув асосидаги бундайини маъруза заллари нисон ҳуқуқлари, эркинликлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш, жиноятчиликнинг барвақт олдини олишга оид касбий сир-асрорларни ўргатишга мўлжалланган фанлар бўйича таъсирчан, назарий ва амалий аҳамиятга эга маърузалар ўқини асосида илмий билимлар берилади, мастер класс машғулотлари ташкил этилади. Бўлажак офицерларнинг дунёқарашини шакллантиради, соҳага оид ўрганилаётган мавзуларнинг энг муҳим масалалари кенг таҳлил қилинади, курсант ва тингловчиларнинг билиш даражасини фаоллаштиради, баҳс-мунозаралар орқали уларнинг мантикий фикрлаши ва ностандарт назиятларни таҳлил қилиш қобилиятлари юксак педагогик технологиялар асосида амалга оширишга хизмат қилади.

Таълим сифатини ошириш мақсадида дастлаб янги авлод таълим стандартлари ва улар асосида ўқув дастурлари ишлаб чиқилди. Ўқув юқламаларида мутахассислик фанларининг ҳиссаси 13,2 фоиздан 40,0 фоизга оширилди. Амалий машғулотлар ҳажми 19,1 фоиздан то 50,0 фоизгача етказилди. Жойлардаги ИИОларида кафедраларимиз филиаллари фаолият юритмоқда. Уларнинг сони бугунги кунда 17 тага етказилди. Курсант ва тингловчиларнинг стажировка ва амалий тажриба ўтиши бир ярим ойдан 4 ойгача узайтирилди. Бу ишларимиз тайёрлаётган кадрларимизнинг эгаллаётган касбининг сир-асрорларини пухта билишга ва халқ билан мулоқот қилиш маданиятини оширади.

ЎҚУВ ЖАРАЁНИДАН ЛАВҲАЛАР

АКАДЕМИЯНИНГ АХБОРОТ-РЕСУРС МАРКАЗИ

Ички ишлар органларининг фаолиятини тубдан такомиллаштириш, соҳада мавжуд муаммо ва камчиликларнинг ечимини илм-фансиз топиш мушкул. Илм-фан фундаментал аҳамиятга эга бўлган китобларсиз мавжуд бўла олмаслигини инобатга олиб, Президентимиз Шавкат Мирзиёев «Китобсиз келажак йўқ», деган ҳикматли сўзни илгарин сурди. Бу қоида нафакат ёш илмий-тадқиқотчилар, шунингдек, олимларимизнинг «китобхонлик» даражасини юксалтириш заруратидан келиб чиқади. Илмий-тадқиқот маҳаллий ва хорижий адабиётларни ўрганиш ва таҳлил қилишни талаб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги «Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори талаблари асосида ИИБ Академияси ахборот-ресурс маркази замонавий асосда қурилиб, жиҳозланди. Бу янги Ўзбекистон юридик фани имиджини шакллантиришга, Академия ёшларининг замонавий илмий тафаккурини юксалтиришга хизмат қилади.

Бир вақтнинг ўзида қарийб 1000 кишини ўзига сиғдира оладиган икки қаватли Ахборот-ресурс марказининг фондида бугунги кунда турли мазмундаги жами 500 мингдан ортиқ ўқув, илмий ва бадий адабиётлар жамланган бўлиб, яқин давр ичида ушбу кўрсаткични 1 миллионга етказиш кўзда тутилган. Бундан ташқари, Ахборот-ресурс марказидаги профессор-ўқитувчилар ва илмий изланувчилар учун мўлжалланган 50 кишилик ҳамда курсантлар учун мўлжалланган 100 кишилик интернет тармоғига уланган энг сўнгги русумдаги компьютерлар билан жиҳозланган электрон ўқув заллари имкониятидан фойдаланган ҳолда Академиянинг 20 мингдан ортиқ электрон фонди, миллий ва хорижий давлатларнинг оммавий кутубхоналари, турдош олий таълим муассасалари электрон адабиётлар базаларидан бемалол фойдаланиш мумкин.

Ахборот-ресурс марказидаги 260 кишилик катта анжуманлар зали халқаро ва республика даражасидаги конференциялар, видеоселектор йиғилишларини юқори савияда ўтказиш имконини беради.

Академия «Ахборот-ресурс маркази» фаолиятини ахборот-коммуникация технологияларининг замонавий талабларини ҳисобга олган ҳолда такомиллаштириш, профессор-ўқитувчилар, курсант ва тингловчилар интеллектуал эҳтиёжларини энг юқори даражада қондиришга йўналтирилган принципал жиҳатдан янги ахборот-кутубхона муассасаси ҳисобланади. Буюкларга бешик бўлган Ўзбекистоннинг маданий, маънавий-ахлоқий

кадриятларини сақлаш ва қўпайтириш, шунингдек ягона ижтимоий-маданий ва ўқув-таълим маркази сифатида Академиянинг «Ахборот-ресурс маркази» давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг кутубхоналари, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси электрон ресурслар базасига уланган. Шунингдек, бошқа кутубхоналар ахборот-кутубхона ресурсларидан ўзаро фойдаланишни таъминлайди ва бошқа ахборот-кутубхона муассасалари билан ҳамкорликни амалга оширади, шунингдек йиғма электрон каталогни шакллантиришда иштирок этади. Бу эса нафақат бўлажак офицерлар замонавий илмий тафаккурини юксалтиришга хизмат қилади, шунингдек уларнинг касбий ва маънавий савиясини ошириш ва соҳа илм-фани билан шуғулланишга туртки беради.

Мамнуният билан таъкидлаш жоизки, халқаро ва миллий таърибани ҳамда кутубхона фойдаланувчиларининг, энг аввало, курсант ва тинловчиларнинг эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда, кироатхона залларининг ихтисослашуви ва жойлашиши такомиллаштирилди. Ихтисослаштирилган электрон кутубхона тўлиқ матнли электрон ресурсларни ўз ичига олган электрон каталогни орқали маълумотларни ички ва узок масофадан туриб фойдаланишда тезкор излаш имкониятини таъминловчи кутубхона жараёнларини автоматлаштириш тизими жорий этилади. Бу етакчи хорижий мутахассисларни жалб қилган ҳолда кутубхона ходимларининг малакасини оширишнинг ташкил этилишини ҳам назарда тутлади.

Маълумотларни кидириш ва олиш учун визуал ва виртуал ахборот тақдим этган ҳолда интерфаол ахборот воситалари, актив панеллар ва мониторлар орқали кутубхона фойдаланувчиларини хабардор қилишнинг замонавий тизими ўрнатилади. Махсус ва умумий кироатхона ҳамда бадний адабиётлардан фойдаланиш зали, мультимедиа технологиялари зали ташкил этилади. Барча залларда Интернет тармоғидан фойдаланиш таъминланади. Конференц-заллар фаолият кўрсатади. Бу Академиянинг «Ахборот-ресурс маркази» биносида ҳуқуқ-тартиботнинг белгиланган талабларига риоя этиб халқаро ва республика конференциялари ўтказилишига ҳам қўлай шароит яратлади.

Академия «Ахборот-ресурс маркази» биносининг қўйи қаватида замонавий жиҳозланган, босма маҳсулот тайёрлаш доирасида кенг қўлдан ишларни бажаришга, яъни дарсликлар, ўқув адабиётлари, газета ва журналлар, буклетлар чоп этишга мўлжалланган полиграфик марказ фаолият кўрсатиши назарда тутилган.

Ахборот-ресурс маркази фойеси

Ахборот-ресурс маркази қатта анкуманлар залы

Ахборот-ресурс маркази профессор-ўқитувчилар электрон ўқув зали

Ахборот-ресурс маркази электрон ўқув зали

Ахборот-ресурс маркази Намойи кенгаши ва диссертациялар қўлланаси зал

Ахборот-ресурс маркази фойеси

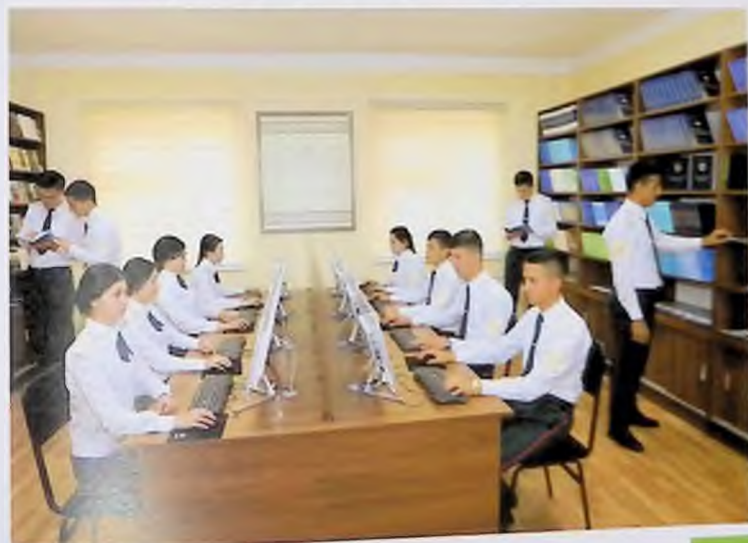

АКАДЕМИЯНИНГ ЯНГИ ЁТОҚХОНАСИ

Курсантлар ётоқхонасида яратилган қулайликлар

12.9. АКАДЕМИЯНИНГ ЎҚУВ ПОЛИГОНИ

1974 йили Тошкент вилоятида олий мактабнинг ҳарбий дала ўқув маркази барпо қилинган. Марказ ўшанда ҳарбий ва жисмоний тайёргарлик кафедраси таркибида бўлиб, унга кафедра бошлиғи, полковник Г.Васильев бошчилиқ қилган. Киска фурсатда масканда билим олувчилар учун зарур шарт-шароитлар яратилди. Олий мактаб Академия макомини олгач, ўқув маркази бошлиғи ва унинг ўринбосари лавозимлари жорий қилинди.

Академиянинг ҳарбий дала ўқув маркази ўқув-моддий базаси бутунлай янгиланди. Бундайни янгиланиш тингловчи ва курсантларнинг тегишли мутахассислик (йўналиш)лар бўйича тайёргарликларини такомиллаштириш, таълимнинг сифатини ошириш, замонавий педагогик технологияларни қўллаш орқали таълим олувчиларни амалий фаолиятга йўналтиришга қаратилган. Шунингдек, Марказ мутахассислик фанлари бўйича машғулотларни назария ва амалиётнинг бевоқиф алоқадорлиги ҳамда реал тез-

кор-хизмат назияти мухитида ўтказиш учун шарт-шароитни таъминлаш мақсадини кўзлаган. Мутахассислик (йўналиш)лар бўйича катъий касбий маҳорат ва кўникмалар ҳосил қилиш, ички ишлар органларининг тегишли тезкор-хизмат, касбий ва бошқа вазифаларини бажаришда бошқа соҳавий хизматлар билан ҳамкорликни ташкил этиш кўникмаларини шакллантириш, тингловчи ва курсантларнинг ички ишлар органлари амалиётидаги хизмат вазифаларини бажаришга мослашиш мuddатини қисқартириш, ички ишлар органлари хизматининг обрўсини юксалтириш ва уни оммалантиришдан иборат. Ўқув-моддий база бутунлай янгиланди: 4 та ётоқхона, 650 ўринли ошхона, саф майдони ва назорат-текширув пункти янгидан қурилиб, ишга туширилди. Академиянинг ҳарбий лава ўқув маркази ўқув-моддий базаси бутунлай янгиланди. Бундайин янгиланиш тингловчи ва курсантларнинг тегишли мутахассислик (йўналиш)лар бўйича тайёргарликларини такомиллаштириш, таълимнинг сифатини ошириш, замонавий педагогик технологияларни қўллаш орқали таълим олувчиларни амалий фаолиетга йўналтиришга қаратилган.

Академия ўқув-дала полигонининг ўтиш-назорат пункти

Академия ўқув-даля полигонининг ётоқхонаси

Академия ўқув-даля полигонининг ташқи кўриниши

Академия ўқув полигони – шижоат ва матонат маскани

Академия ўқув полигони

Биз ўз битирувчиларимиз билан фахрланамиз. Бугунги кунда уларнинг 40 дан ортиги генерал унвонига эга бўлган. Ўтган тарихий йиллар давомида юқорида айтиб ўтилган милиция мактаблари ва Академияда нафақат Ўзбекистон балки Тожикистон, Туркменистон, Қозоғистон ва Қирғизистон республикалари каби бошқа қўшни давлатлар учун ҳам бир қатор малакали мутахассис кадрлар тайёрланган.

Маххамон Бибо
генерал-лейтенант
1940 й. битирган.

Носирjon Даниил Павлович,
генерал-полковник
1941 й. битирган.

Абдуллаев Тилла,
генерал-майор
1942 й. битирган.

Раҳимов Гафур Раҳимович,
генерал-майор
1951 й. битирган.

Агамов Джура Агамович,
генерал-майор
1951 й. битирган.

Ўтемуратов Ўсманович,
генерал-майор
1954 й. битирган.

Эргашев Куҳрат Эргашевич,
генерал-лейтенант
1955 й. битирган.

Дорогинский Ренсат Александрович,
генерал-майор
1956 й. битирган.

Ситалов Владимир Степанович,
генерал-майор
1956 й. битирган.

Мухаммадиев Атамурад Берсеиевич,
Мухаммадиевич,
генерал-майор
1957 й. битирган.

Берсеиев Михаил Терентьевич,
генерал-лейтенант
1957 й. битирган.

Султанов Мухтар Нисруллаевич,
генерал-майор
1958 й. битирган.

Таджиқханов Убийитулл,
генерал-майор
1959 й. битирган.

Резных Виктор Дзумаевич,
генерал-майор
1959 й. битирган.

Семперстов Виктор Наимич,
генерал-майор
1961 й. битирган.

Волков Алексей Николаевич,
генерал-лейтенант
1972 й. битирган.

**Камалходжаев Джаббар
Юнусович,**
генерал-майор
1974 й. битирган.

Каримов Раим Каримович,
генерал-майор
1975 й. битирган.

**Муллаев Тохир
Ошонович,**
генерал-майор
1976 й. битирган.

**Худайбергенов Турсонхан
Айдарович,**
генерал-лейтенант
1977 й. битирган.

Булбулишев Давлатназар,
генерал-майор
1977 й. битирган.

Наринбек Битир Рахматович,
генерал-лейтенант
1978 й. битирган.

Қозлов Ғайрат Тонирович,
генерал-майор
1978 й. битирган.

**Хайдаров Раавшан
Хайдарович,**
генерал-майор
1979 й. битирган.

**Чорахонов Санъон
Қасомович,**
генерал-майор
1979 й. битирган.

**Сағ'оров Талат
Субханович,**
генерал-майор
1982 й. битирган.

**Тағоймуродов Анвар
Хайдарович,**
генерал-майор
1984 й. битирган.

Раимбердиев Расулберди,
генерал-майор
1984 й. битирган.

**Хидиралиев Комилжон
Хидиралиевич,**
генерал-майор
1986 й. битирган.

Садйов Шерати,
генерал-майор
1986 й. битирган.

Азимов Абдуқасимович,
генерал-лейтенант
1986 й. битирган.

**Солодовников Сергей
Александрович,**
генерал-лейтенант
1989 й. битирган.

**Анисов Мирсамат
Ағзамович,**
генерал-майор
1989 й. битирган.

**Бурхонов Кутбиддин
Нукритдинович,**
генерал-майор
1989 й. битирган.

**Назаров Шариф
Рахмонович,**
генерал-майор
1991 й. битирган.

Панук Георгий Георгиевич,
генерал-лейтенант
1991 й. битирган.

**Михневич Валентин
Владимирович,**
генерал-майор
1993 й. битирган.

**Рахимов Рамазон
Хамроевич,**
генерал-полковник
1994 й. битирган.

Жўраев Рустам Мирзаевич,
генерал-майор
1994 й. битирган.

**Курбанов Баходир
Низамович,**
генерал-майор
1994 й. битирган.

**Назармухамедов Даврон
Абитович,**
генерал-майор
1994 й. битирган.

**Тошпўлатов Азиз
Аппарович,**
генерал-майор
1999 й. битирган.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ШАВКАТ МИРЗИЁЕВ 2021 ЙИЛ 12 ФЕВРАЛЬ КУНИ ТОШКЕНТ ШАҲАР ИЧКИ ИШЛАР БОШ БОШҚАРМАСИГА ТАШРИФ БУЮРДИ.

Ташриф чоғида Тошкент шаҳар ички ишлар бош бошқармасининг шон-шараф музейи очилди. Давлатимиз раҳбари музей фаолияти билан танишиди.

Музейда тарихнинг турли давларида жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасининг шаклланиши ва ривожланиши босқичлари акс эттирилган. Бошқарма шахсий таркибининг турли йиллардаги хизмат кийимлари, табель куруллари, ускуна ва махсус воситаларидан намуналар кўргазмага қўйилган.

Музейнинг алоҳида бўлими ички ишлар органлари фахрийлари, хизмат бурчини адо этиш пайтида ҳалок бўлган ходимларга бағишланган.

**XIII БОБ. ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKACSI МИЛЛИЙ
ГВАРДИЯСИ ҲАРБИЙ-ТЕХНИК ИНСТИТУТИ**

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Тошкент олий ҳарбий-техника билим юрти (ТОХТБЮ) Собик Иттифок Вазирлар Кенгашининг 1990 йил 15 октябрдаги кўрсатмасига биноан Ички ишлар вазирлиги Олий курслари базасида ташкил этилиб, Иттифок ИИБ Ички қўшинлари Тошкент олий ҳарбий-техника билим юрти деб номланган. Тошкент олий ҳарбий-техника билим юрти (бундан буён Билим юрти) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1992 йил 10 январдаги Фармониغا асосан Ўзбекистон Республикаси юрисдикциясига олиниб, Ички ишлар вазирлиги тизимига кирган.

1991 йилда Билим юртига биринчи марта курсантлар қабул қилиниб, 1995 йили дастлабки битирувчилар амалиётга етказиб берилган.

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Тошкент Олий ҳарбий-техника билим юрти ички ишлар органлари, ИИБ Қоровул қўшинлари ва Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг бошқа тизимлари учун юқори касб маҳоратига эга бўлган мутахассисларни тайёрлаш, кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш билан шуғулланадиган, мамлакат хавфсизлиги вазифаларини самарали бажаришга қодир бўлган олий ҳарбий таълим муассасаси сифатида фаолият кўрсатган. Билим юрти Ўзбекистон Республикаси ИИБ Қоровул қўшинлари ва ички ишлар органларининг тегишли соҳавий хизматлари билан бир қаторда, режа-буюртмалар асосида бошқа ҳарбийлашган ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар учун ҳам кадрлар тайёрлаган.

Билим юрти Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг амалдаги режаларида ўқув ҳарбий қўшилмаси ва Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг оператив вазият кескинлашганда Тошкент мудофаа маконини хнмоя қилиш режаси доирасида жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, бошқа оператив хизмат вазифаларини бажариш учун мўлжалланган захираси ҳисобланган.

Билим юртининг гарнизон хизматида доир айрим вазифалари Ўзбекистон Мудофаа вазирлигининг тегишли буйруқлари билан белгиланган ҳамда у ўзининг жанговар байроғига эга бўлган.

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Тошкент Олий ҳарбий-техник билим юртининг ташкилий-штат тузилиши Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 23 июлдаги «Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Тошкент Олий ҳарбий-техника билим юртида кадрлар

тайёрлашнинг самарадорлигини оширишнинг чоралари тўғрисида»ги 356-57-сон қарори билан тасдиқланган ҳамда таркибига 16 та кафедра, 10 дан ортиқ бўлим ва хизматлар, штаб, курсант батальонлари, малака ошириш факультети, ўқув жараёнини таъминлаш батальони кирган.

Билим юртидаги ўқиш муддати хизмат (меҳнат) стажига киритилган. Ўқиш даврида курсантлар белгиланган тартиб бўйича бепул ётоқхона, озиқ-овқат, кийим-кечак, стипендия ва бошқа зарур таъминот турлари билан таъминланганлар.

Тошкент Олий ҳарбий-техник билим юртида қуйидаги мутахассисликлар бўйича мутахассис кадрлар тайёрланган:

4 йиллик ўқиш муддатидаги:

ИИБ қўшинлари тактик қўмондонлиги;

ИИБ қўшинлари тактик-тарбиявий қўмондонлиги;

жазони ўташ режимини ташкил этиш (юриспруденция);

5 йиллик ўқиш муддатидаги:

ИИБ корхоналарида техник назорат ва ишлаб чиқаришни ташкил этиш муҳандислиги;

аниқловчи ва қўриқловчи электрон тизимлардан фойдаланиш техник-муҳандислиги.

Билим юртининг битирувчиларига «лейтенант» ҳарбий унвони, олий маълумотли мутахассислик дипломи берилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5005-сон фармони билан Тошкент олий ҳарбий-техника билим юрти Ҳарбий-техника институтига ўзгартирилган.

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Ҳарбий-техника институти Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йилдаги қарори билан Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси Ҳарбий-техник институтига айлантирилган.

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Ҳарбий-техника институти Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги ПҚ-5077 Қарори билан Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси Ҳарбий-техник институти Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети этиб қайта ташкил этилди.

**XIV БОБ. ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKACSI ФАВҚУЛОДДА
ВАЗИЯТЛАР ВАЗИРЛИГИ ЁНГИН ХАВФСИЗЛИГИ ИНСТИТУТИ**

Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг Ёнгин хавфсизлиги олий техника мактаби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 11 августдаги 404-сон қарорига асосан, Собик Иттифок ИИВга қарашли Ёнгиндан сақлаш олий техник муҳандислиги мактаби Тошкент факультети ҳамда Тошкент ёнгин-техника билан юрлари негизда ташкил этилган. Мактабнинг таркибида 12 та кафедра, 10 дан ортиқ бўлим ва хизматлар, штаб, курсант батальонлари ва малака ошириш факультети фаолият юритган.

Ёнгин хавфсизлиги олий техника мактаби ички ишлар органлари ёнгин хавфсизлиги хизматлари учун юкори касб маҳоратига эга, ёнгин хавфсизлигини таъминлаш, ёнгинни ўчириш ва унинг олдини олиш, аҳолининг хавфсизлигини таъминлаш, моддий бойликларни қўриклаш ҳамда асраш вазибаларини самарали бажаришга қодир бўлган малакали мутахассисларни тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш билан шуғулланган ихтисослаштирилган олий таълим муассасаси ҳисобланган. Мактаб битирувчилари, шунингдек ички ишлар органларининг бошқа тегишли соҳавий хизматларида ҳам хизмат фаолиятини олиб бориши мумкин бўлган.

Қуйдагилар Ёнгин хавфсизлиги олий техника мактабининг асосий вазибалари ҳисобланган:

ички ишлар органлари учун ёнгин хавфсизлигини таъминлаш, унинг олдини олиш ва бартараф этиш, аҳолининг хавфсизлигини таъминлаш, моддий бойликларни асраш, қўриклаш борасидаги ва бошқа тадбирларни мустақил равишда ўтказа оладиган юксак малакали мутахассис-офицерларни тайёрлаш;

тахсил олаётганларни юксак даражадаги ватанпарварлик, мустақиллик ғояларига садоқатлили руҳида тарбиялаш, уларда раҳбарлик (етакчилик) ҳислатларини, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, мамлакатда жамоат хавфсизлигини таъминлаш вазибаларини бажарувчи жамоани бошқариш, унда соғлом муҳит яратиш қўникмалари ва маҳоратини ҳосил қилиш;

Ўзбекистон Республикаси ИИВ ёнгин хавфсизлиги хизматлари тизимидаги офицерлар таркибининг узлуксиз таълим тизимида самарали малакасини оширишини таъминлаш;

илмий-педагог кадрларнинг касб маҳорати ва илмий-методик салоҳиятини ошириш;

ёнгин хавфсизлигини таъминлаш, унинг олдини олиш, моддий бойликларни асраш ва қўриклашнинг долзарб муаммоларини ҳал этишга қаратилган самарали илмий-тадқиқот ишларини ташкил қилиш;

мамлакатдаги ижтимоий хавфсизликка таҳдидларни чуқур таҳлил қилиш асосида ўқув, махсус ва методик адабиётларни сифатли тайёрлаш;

ички ишлар органлари шахсий таркиби, фуқаролар ва аҳолининг ижтимоий тузилмалари ўртасида ёнгин хавфсизлиги ва моддий бойликларни асраш борасидаги илмий-оммабоп билимларни тарғиб этиш;

ўқув жараёнига илғор инфорацион ва педагогик технологияларни, самарали хорижий тажрибаларни жорий этиш ҳамда мактабнинг моддий-техник базасини замонавий талаблар, стандартларга мувофиқ мустаҳкамлаш ва такомиллаштириш.

Ёнгин хавфсизлиги олий техника мактабида ўқиш муддати 5 йил бўлиб, «Ёнгин хавфсизлиги муҳандислиги» ихтисослиги бўйича мутахассис кадрлар тайёрланган.

Билим юртининг битирувчиларига «лейтенант» махсус унвони, олий маълумотли мутахассислик дипломи берилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари туғрисида»ги ПФ-5005-сон фармони билан Ёнгин хавфсизлиги олий техник мактаби Ёнгин хавфсизлиги институтига ўзгартирилган.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Ёнгин хавфсизлиги олий техника мактаби Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йилдаги қарори билан Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги тасарруфига ўтказилган.

**ХУВОБ. ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKACI ИИВ ШАХСИЙ
ТАРКИБ БИЛАН ИШЛАШ ХИЗМАТИГА БЕВОСИТА
БЎЙСУНУВЧИ СЕРЖАНТЛАР ТАРКИБИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ
ВА МАЛАКА ОШИРИШ МАРКАЗЛАРИ**

Ўзбекистон Республикаси ИИВ ШТБИХга бевосита бўйсунувчи Сержантлар таркибини қайта тайёрлаш ва малака ошириш марказлари (бундан буён Марказлар) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004 йил 19 июлдаги «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 3264-сон фармони ҳамда унинг ижроси бўйича қабул қилинган Ички ишлар вазирлигининг 2006 йил 18 апрелдаги 80-сонли буйруғига асосан, республикамизнинг Тошкент шаҳри, Тошкент вилояти (Олмалик тумани), Фарғона вилояти ва Самарқанд вилоятларида ташкил этилган.

Ушбу Марказларнинг ҳар бири ички ишлар органларининг муайян соҳавий хизматлари тизимидаги сафдор ва сержантлар таркибининг касбий тайёргарлиги ва малакасини ошириш, уларни қайта тайёрлашга ихтисослашган.

Сержантлар таркибини қайта тайёрлаш ва малака ошириш марказларининг асосий мақсади – сафдорлар ва сержантлар таркибида юксак маънавий ва ахлоқий сифатларни шакллантириш, уларнинг касбий билимларини мунтазам равишда ва чуқур эгаллашларини ташкил қилиш ва амалга оширишга қаратилган.

Сержантлар таркибини қайта тайёрлаш ва малака ошириш марказларида сафдорлар таркибининг дастлабки касбий тайёргарлиги, сержантлар таркибининг малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш бўйича ўқув йигинлари ташкил этилган.

Касбий тайёргарлик – ИИВнинг амалдаги меъёрий ҳужжатлари талаблари асосида лавозимга тайинланган сафдор ходимларнинг хизмат вазифаларини мустақил равишда бажариши учун зарур касбий билим ва амалий кўникмаларни ўзлаштириши, жисмоний ва жанговар тайёргарлик бўйича дастлабки тайёргарликдан ўтиши.

Малака ошириш – ИИВ соҳавий хизматлари томонидан ишлаб чиқилган ва тасдиқланган малака талаблари асосида ички ишлар органлари ва бўлинмаларининг сержант ходимлари касбий билими ва маҳоратлари

даражасини хизмат талабларига мос равишда янгиллаб бориш максadini кўзлаган.

Қайта тайёрлаш – сержант ходимларнинг эгаллаган лавозимидан бошка лавозимга тайинланиши зарурати туфайли ёки ўз хусусиятларига кўра, хизмат талабларидан келиб чиққан ҳолда янги фаолият йўналишларига жалб қилиш ҳолатлари юзага келиши муносабати билан амалга оширилган.

Сержантлар таркибини қайта тайёрлаш ва малака ошириш марказларининг вазибалари куйидагилар ҳисобланган:

ходимларни ватанпарварлик, миллий истиклол ғоясига ҳамда жиноятчиликка қарши курашишга садоқат руҳида ўқитиш ишларини ташкил этиш;

ходимларни узлуксиз таълим тизимида ҳуқуқий, ижтимоий-сиёсий, касбий ва жанговар тайёргарлиги даражасини ошириш ва янгиланишини таъминлаш;

ходимларга криминоген (оператив) шароитни таҳлил қилиш ва баҳолашнинг замонавий усулларидан фойдаланиб, уни зарарсизлантириш ва бартараф этишга доир қарорларни тезлик билан қабул қилишни ўргатиш;

ходимларни қайта тайёрлаш ва малакасини оширишнинг ижобий тажрибалари, замонавий шакллари ва усулларини ўрганиш ҳамда жорий этиш асосида ўқув-тарбия жараёнини узлуксиз такомиллаштириб бориш, унинг ички ишлар органлари олдида турган вазибаларни ҳал қилишга амалий йўналтирилган бўлишини таъминлаш;

ўқув йиғинларига жалб этилган ходимлар билан ватанпарварлик, ҳалоллик, қонунга ва шахсга ҳурмат ҳиссини, юксак даражадаги интизомни, ҳар қандай шароитда ҳам Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигига риоя этиш руҳида ҳаракат қилишга қаратилган тарбиявий ишларни ташкил қилиш.

ўқув йиғинларига ходимлар ва ҳарбий хизматчилар маш-гулотлар бошланишидан бир кун олдин етиб бориб, рўйхатдан ўтганлар, малака ошириш, қайта тайёрлаш ва касбий тайёргарлик ўқув йиғинларида ходимлар марказларнинг ҳисобида бўлиб, белгиланган кун тартибига риоя қилганлар.

Ходимларнинг малакасини ошириш, қайта тайёрлаш ва касбий тайёргарлик ўқув дастурлари ва режалари Сержантлар таркибини қайта тайёрлаш ва малака ошириш марказларида тайёрланиб, тегишли соҳавий хизматлар билан келишилганидан сўнг, марказларнинг педагогик кенгашлари ҳомонидан кўриб чиқилган ва Ўзбекистон Республикаси Ички

ишлар вазирининг ўринбосари – ИИБ Шахсий таркиб билан ишлаш хизмати бошлиғи томонидан тасдиқланган.

Тингловчиларни ўқув машғулотларидан озод қилиш (касаллардан ташқари) ИИБ ШТБИХ розилиғи асосида амалга оширилган.

Ўқув дастури талаблари асосида мутахассисларни сифатли тайёрлаш мақсадида, ўқув жараёни зарур моддий-техникавий жиҳатдан таъминланган. Марказлардаги моддий ва техник воситалар, ўқув ва ўқув-ёрдамчи хоналар, полигон, спорт иншоотлари, лаборатория ускуналари, махсус техника воситалари, ўқув-ҳарбий воситалар ва қурол-аслаҳалар, ўқитишнинг замонавий техник воситалари, транспорт воситалари ва бошқалар ўқув-моддий базани ташкил этган.

Ўқув йиғини давомида тингловчиларнинг билимлари жорий назорат қилиб борилиб, йиғин якунида касбий тайёргарлик бўйича тест, жисмоний ва жанговар тайёргарлик бўйича (оғзаки, тест, амалий шаклларда) тингловчилардан якуний синов имтиҳонлари қабул қилинган. Имтиҳонларда вазирлик тегишли соҳавий хизматларининг вакиллари ҳам иштирок этган.

Малака ошириш, қайта тайёрлаш ва касбий тайёргарлик ўқув йиғинларини муваффақиятли тамомлаган ходимларга маълум ихтисослик ва мутахассислик бўйича ўз малакасини оширганлиги ва ихтисосликка эга эканлигини тасдиқловчи ҳамда маълум бир лавозимни эгаллаш ёки фаолият йўналиши билан шуғулланишига асос бўлувчи белгиланган намунадаги ҳужжат – сертификат топширилган. Сертификат нусхаси ходимнинг шахсий ҳужжатлар йиғмажилдига бириктирилган. Ўқув йиғини натижасига қўра аъло баҳоларга эришган ходимларга тавсиянома, ташаккурнома ва фахрий ёрликлар берилган.

Тошкент шаҳрида жойлашган Сержантлар таркибини қайта тайёрлаш ва малака ошириш марказида ички ишлар органларининг патруль-пост ва жамоат тартибини сақлаш, қўриқлаш ва ИИБ томонидан белгиланган бошқа йўналишлардаги хизматларда фаолият олиб бораётган сафдорлар мутахассислиги бўйича бошлангич касбий тайёргарликдан, шунингдек патруль-пост ва жамоат тартибини сақлаш, хорижга чиқиш, келиш ва фуқаро-лиқни расмийлаштириш, йўл ҳаракати хавфсизлиги ва ИИБ томонидан белгиланган бошқа йўналишлардаги хизматларда ишлаётган сержантлар малака ошириш ва қайта тайёрлаш йиғинларидан ўтганлар. Марказдаги 3 ойлик ўқув курсларида сафдорлар таркиби учун 16 та, сержантлар таркиби учун 11 та фандан таълим берилган. Марказда ҳар йили ўртача 1500 нафарга яқин сафдорлар бошлангич тайёргарликдан ҳамда

400 нафарга яқин сержантлар таркибидаги ходимлар малака оширишдан ўтганлар.

Олмалик шаҳридаги Сержантлар таркибини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш марказида ички ишлар органлари жазони ижро этиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш хизматлари, Фарғона шаҳридаги Марказда ички ишлар органлари кўриклаш хизматлари, Самарканд шаҳридаги Марказда ички ишлар органлари ёнғин хавфсизлиги хизматларида фаолият юритган сержант ходимларнинг малакаси оширилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5005-сон фармони билан сержантлар таркибини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш марказлари ички ишлар органлари ходимларини бошланғич тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш марказларига ўзгартирилган.

XVI БОБ Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг ихтисослаштирилган мактаб-интернати фаолияти хусусида

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги «ЖАР» спорт-соғломлаштириш комплекси хузуридаги Ҳарбийлаштирилган махсус мактаб-интернати ўз фаолиятини 2008 йил 14 июль кунидан Ички ишлар вазирлигининг «ЖАР» спорт-соғломлаштириш комплекси бошлиғи томонидан тасдиқланган Низом асосида фаолият кўрсатиб келган.

Собиқ ҳарбийлаштирилган махсус мактаб-интернати Тошкент шаҳар Шайхонтоҳур тумани Лаъли Тўғон кўчаси 222-уйда жойлашган бўлиб, унда ўқувчилар тўлов контракт асосида таълим олиб келишган.

Ички ишлар вазирлиги томонидан ҳарбийлаштирилган махсус мактаб-интернати фаолияти ўрганилганда, у ердаги ўқув-тарбия ва ўқувчилар учун мавжуд шарт-шароитлар умуман бугунги кун талабига жавоб бермаслигини инobatга олган ҳолда келлгусида замонавий мактаб дастури асосида янги ихтисослаштирилган мактаб-интернат ташкил этиш юзасидан таклиф ва лойиҳалар ишлаб чиқилиб Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритилган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги «Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3413-сон қарори ижроси юзасидан Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 19 июндаги «Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг ихтисослаштирилган мактаб-интернати фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 459-сон қарори асосида вазирликнинг «ЖАР» спорт-соғломлаштириш комплексига қарашли ҳарбийлаштирилган мактаб-интернат базасида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг ихтисослаштирилган мактаб-интернати ташкил этилган.

Ички ишлар вазирлигининг 2018 йил 18 июль кунидagi 198-сонли буйруғи билан Ихтисослаштирилган мактаб-интернатнинг устави тасдиқланган ҳамда штат бирликлари қайтадан ташкил этилган. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 19 июндаги «Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг ихтисослаштирилган мактаб-интернати фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 459-сонли қарорида Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг ихтисослаштирилган мактаб-интернати Ички ишлар органларининг, биринчи навбатда, хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида ҳалок бўлган, шунингдек, хизматни ўташ давомида олган ярадорлиги, контузияси, касаллиги ва жароҳатланганлиги оқибатида ногиронликка учраган ёки вафот этган ҳарбий хизматчи ва ходимларининг фарзандларига таълим ва тарбия бериш ҳамда уларни ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоя қилиш асосий вазифа сифатида белгилаб берилган.

Ички ишлар вазирлигининг 2018 йил 20 октябрдаги «Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг ихтисослаштирилган мактаб-интернатига ўқувчиларни ўқишга қабул қилиш учун танловлар ўтказиш ва уларнинг ҳужжатларини расмийлаштириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш

ҳақида»ги 286-сонли (Адлия вазирлиги томонидан 22.11.2018 йилда 3089-сон билан рўйхатга олинган) буйруқ талаблари асосида ихтисослаштирилган мактаб-интернатга ички ишлар органларининг, биринчи навбатда, хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида ҳалок бўлган, шунингдек, хизматни ўташ давомида олган ярадорлиги, контузияси, касаллиги ва жароҳатланганлиги оқибатида ногиронликка учраган ёки вафот этган ҳарбий хизматчи ва ходимларининг ва бошқа фуқароларнинг умумтаълим муассасаларида 4-синфни тамомлаган фарзандлари (ўғил болалар) ҳар йилги қабул квоталарига мувофиқ танлов асосида қабул қилиниши белгиланган.

Ихтисослаштирилган мактаб-интернатга ўқишга ҳар йилги қабул квотаси 50 нафар ўқувчини ташкил этиб, унинг 80 фоизи ходимлар ва 20 фоизи бошқа фуқаролар фарзандларига тақсимланади.

Ихтисослаштирилган мактаб-интернат жами 250 нафар ўқувчиларни кеча-кундуз ётоғи билан таълим олишлари мўлжалланган бўлиб, 2019–2020 ўқув йили ҳолатига кўра жами 240 нафар ўқувчилар таълим олишмоқда.

Хусусан, 5-синфда 54 нафар, 6-синфда 54 нафар, 7-синфда 69 нафар, 8-синфда 63 нафар ўқувчилар давлат тилида таълим олишмоқда. Мазкур ўқув йилида 9-синф ўқувчилари мавжуд эмас.

«Ихтисослаштирилган ўқув-тарбия муассасалари фаоллигини тубдан такомиллаштириш тўғрисида» фармони талаблари асосида 2019–2020 ўқув йили учун ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар назоратсиз ва қаровсиз қолган, ижтимоий жиҳатдан ҳавфли аҳволда бўлган оилаларда яшаётган, шунингдек, давлат ва жамоатчилик ёрдамига муҳтож бўлган бошқа вояга етмаганлар уларнинг ҳуқ-атвори, психологик портрети, ёши, иқтидори, қобилияти, қизиқишлари ва бошқа омилларни инобатга олган ҳолда вояга етмаганлар ишлари бўйича ҳудудий идоралараро комиссия тавсиясига асосан мактаб-интернатга 3 нафар ўқувчи белгиланган квотадан ташқари имтиёз асосида ўқувчилар сафига қабул қилинди.

Мактаб-интернатда ўқувчилар 5-синфдан 9-синфгача белгиланган таълим дастурлари асосида, санитария нормалари ва қондаларига мувофиқ ўқиш ва яшаш учун зарур шарт-шароитлар, тиббий хизмат билан бепул таъминланган ҳолда доимий яшаб таълим оладилар ҳамда ўқиш даврида қўллик тўрт маҳал озиқ-овқат, мавсумий кийим-кечак, пойабзал, юмшоқ анжомлар ва бошқа зарур буюмлар билан бепул таъминланади.

Ихтисослаштирилган мактаб-интернат ўқувчилари кеча-кундуз ётоғи билан таълим олишларини инобатга олган ҳолда, санитария талаб ва меъёрлари асосида узлуксиз озиқ-овқат таъминоти билан таъминланганлиги учун озиқ-овқат маҳсулотларини сотиб олиш, ташиш ва етказиб бериш харажатларини оптималлаштириш ҳамда тайёрланадиган таомлар сифатини яхшилаш ва хилма-хиллигини таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 7 февраль кунидаги 107-сонли қарори талаблари асосида ўқувчиларнинг овқатланиши аутсорсинг шартлари асосида ташкил этилиши белгилаб берилган.

Мактаб-интернатнинг 9-синф битирувчилари қонун ҳужжатларида белгиланган талаб ва имтиёзлар асосида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг академик лицейларига ўқишга қабул қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг
ихтисослаштирилган мактаб-интернати фаолиятидан лавҳалар

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН МАНФААТЛАРИ ЙЎЛИДА
ФАРЗАНДЛИК МЕХРИ ВА САДОҚАТ БИЛАН
ХИЗМАТ ҚИЛАМИЗ!**

ХУЛОСА

Ўрта Осиё ва бу ўлка халқлари тарихи огир ва мураккаб бўлган. Унинг ибтидий жамоа тузумидан октябрь галабасигача босиб ўтган йўли ганимлар босқинлари, шафқатсиз қонли жанглар, сон-саноксиз сарой тўнтаришлари ва халқ қўзғолонлари билан нишонланган. Энг машаққатли йилларда (иктисодий талғилик ва фукаролик уруши, Иккинчи жаҳон уруши) меҳнаткашларнинг тинч ва хавфсиз меҳнатининг ишончли химоячиси сифатида Совет Туркистони Ишчи-деҳқон милицияси ташкил этилди. Ушбу ички сиёсий тузилма турли йилларда қўйилган вазифаларни виждонан бажариб мураккаб ва шарафли йўлни босиб ўтди.

Туркистон милициясининг жанговар анъаналари ўтган тарихий вақт мобайнида Вағанимиз милиционерлари – ИИОлари ходимларининг фаолиятида яшамокда ҳамда ҳуқуқ-тартибот ва жамоат хавфсизлиги химоясида турган ушбу муҳим давлат ҳокимияти органининг ёш издошлари учун руҳлантирадиган ибрат йўлидир.

XX аср бошларида ўлкада бўлиб ўтган ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар натижасида совет ҳокимияти ўриятилиб, унинг мустақамланиши жараёнида бир қатор давлат бошқаруви ва назорат органлари ташкил этилди. 1924 йилда Ўрта Осиё худудида содир этилган миллий давлат ажралиши натижасида янги Совет Социалистик республикалари пайдо бўлди – Ўзбекистон ва Туркменистон. Тожикистон Совет Социалистик Автоном Республикаси сифатида Ўзбекистон таркибига киритилди.

Давлат бошқаруви тизимидаги ташкилотлар билан бир қаторда ички ишлар органлари ҳам қайта тузилди. Ички ишлар идоралари инкилобий тартибни химоя қилиш ва аҳоли хавфсизлигини таъминлаш билан бирга, совет давлати томонидан жамиятда олиб борилган ижтимоий-иктисодий ва сиёсий ўзгаришлар билан боғлиқ қарорлар, буйруқ ҳамда фармойишларни ҳаётга татбиқ этишда ҳам юклатилган вазифа ва ваколатлари доирасида бевосита иштирок этди.

Ўзбекистон ССРда Ишчи-деҳқон милицияси «белгиланган қонунлар доирасида жиноятчиликка қарши кураш ишида милиция ва жиний қидирув органлари фаолиятининг юкори раҳбарлиги»ни ўз қўлига олган Ички ишлар халқ комиссариятига бириктирилди.

Ўзбекистон худудида милиция ва жиний қидирув органлари фаолиятининг оператив бошқаруви учун ЎзССР ИИХК Марказий

административ бошқармаси таркибида (МAB) милиция ва жиноий қидирув бўлими ташкил этилди.

Республика ижро органлари, жумладан ички ишлар халқ комиссарияти (ва уларнинг органлари) ўз фаолиятида (Ўзбекистон ССР учун ягона конунлар чиқарилгунга қадар) ССРИ, собиқ Туркистон АССР, Бухоро ва Хоразм республикалари ҳукуматларининг конунларидан раҳбарлик учун фойдаланган, бу ҳақда Ўзбекистон ССР Инкилоб қўмитасининг 1924 йил 27 ноябрдаги қарорид алоҳида кўрсатиб ўтилган эди. Айнан шу қарор билан Инкилоб қўмитаси Ўзбекистон ССР Адлия ХКга 1925 йил 1 январгача ССРИ ва Ўзбекистон ССР конунлари тўпламини чиқаришни топширган.

Мехнаткашларнинг жамоат тартибини сақлашдаги фаол иштироки кенг қўламда ривожланди. Жамоат тартибини сақлаш учун кўнгилли халқ дружиналарини ташкил қилиш тўғрисида қарорлар чиқарилди. Милиция органлари билан бирга, халқ дружиналари нафакат одамларнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлайди, балки ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда фаол иштирок этади. Улар умумэтирофга сазовор бўлишганлигини қайд этиш зарур.

Милиция ишида жамоатчи инспекторлар, жамоатчилик участка нозирлари, кўплаб ваколатли фаоллар, меҳнаткашлар вакиллари иштирок этди. Милициянинг ўзи фақат жазоловчи орган эмас, балки, биринчи навбатда, фуқароларни конунларга қатъий амал қилиш руҳида тарбияловчи орган бўлди. Милиция органларининг жиноятчиликни баратараф этиш, жиноятни келтириб чиқарувчи сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлаш ва баратараф этиш бўйича тадбирлари жамиятнинг беқарор аъзоларини эҳтимолли жамиятга қарши ҳаракатлардан қайтаришга қаратилган эди.

Ўзбекистон милицияси ўз фаолиятини янада такомиллаштириб борди. Республикада йилдан-йилга жиноятчилик ва жамоат тартибини бузиш ҳолатлари камайди. Жиноятлик ҳамда бошқа жамият қоидаларини бузишнинг олдини олиш, уларни келтириб чиқарадиган сабабларни аниқлаш ва баратараф этиш Ўзбекистон милицияси фаолиятининг асосий мазмунини ташкил этди.

Иккинчи жаҳон уруши Ўзбекистон халқи ва Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари фаолияти уруш йилларида мураккаб, ниҳоятда машаққатли ва ўта оғир вазиятларда кечган. Унда шонли ғалабага эришиш, қора касофатни мажаклаб ташлаш жуда қимматга тушди. Не-не ўғлонлар нобуд бўлишди, мангуликка бош қўйдилар. Улар орасида ўзбек милицияси вакиллари ҳам бор эди.

Иккинчи жаҳон уруши бошланганидан кейин, халқ ҳўжалигининг барча тармоқларида бўлгани сингари, ички ишлар идоралари фаолиятида ҳам ўзгаришлар амалга оширилди. Ички ишлар органлари ходимлари хизмат вазибаларини бажариш баробарида, қўшимча ишларни ҳам бажарди. Улар турли ҳудудлардан эвакуация қилинган аҳолига ёрдам кўрсатиш, қаровсиз қолган болаларни топиш, уларни ота-онасига етказиб бериш, етим ёки ота-онасини йўқотганларни тегишли муассаса ва ташкилотларга юбориш каби ишларни амалга оширди. Ички ишлар ходимларининг бир қисми фронт ортида катта ҳажмдаги вазибаларни бажарган бўлса, қўплаб милиция ходимлари бевосита фашистларга қарши бўлган жангларда фаол иштирок этишди ва турли даражадаги орден ҳамда медаллар билан тақдирланди.

Урушдан кейинги йилларда милиция идораларининг асосий эътибори жамиятда тартиб-интизомни ўрнатиш ва аҳоли ҳавфсизлигини таъминлашга қаратилиши билан бирга, халқ ҳўжалигида олиб борилган ўзгаришлар жараёнида уларнинг фаолияти билан боғлиқ бир қатор қарор, қармон ва қармоқийишлар қабул қилинди. Лекин қабул қилинган қонун ҳужжатларининг ижроси ўз вақтида таъминланмади, оқибатда ХХ асрнинг 50–60-йилларида республика ички ишлар органлари фаолиятида, жиноятни қартираф этиш ва олдини олиш борасида ҳамда уларнинг қасбий маҳоратида қамчиликлар қузатилди. Жамиятда юзага қелган бундай қўнимсизликларнинг сабабини ҳуқуқ- тартибот органлари томонидан аҳоли орасида жиноятнинг олдини олиш учун етарли даражада ҳуқуқий тарғибот ва ташвиқот ишлари олиб қорилмаганлиги, жиноятларнинг ҳисоби, мазмун-моҳияти ва сабаб, шарт-шароитлари қуқур таҳлил этилмаганлиги, ходимларнинг билим ва малақасининг етарли даражада бўлмаганлиги билан изоҳлаш мумкин. Оқибатда, бу жараёнда айрим айбсиз инсонлар бир неча ойлар давомида тергов изоляторларида ушлаб турилиб, уларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларининг қоймол этилиш ҳолатлари ҳам учраб турган.

ХХ аср 70-йилларининг иккинчи ярмидан бошлаб, ички ишлар органлари структурасида ўзгаришлар қилиниб, республиканинг шаҳар ва қишлоқларида, транспорт магистралларида пост-патруль хизматини тақомиллаштиришга эътибор қучайтирилди. Давлат автомобиль инспекцияси ходимлари ва темир йўл транспортида хизмат қиладиган ички ишлар органларининг иш жараёнига фан-техника янгиликларининг жорий этилиши натижасида уларнинг фаолияти бирмунча яхшиланди. Умуман олганда, бу йилларда жамиятда мустақкам тартиб ўрнатиш, давлат ва халқ мулкини қўриқлаш, жиноятларнинг олдини олиш ва қош этиш юзасидан қатор ишлар амалга оширилиб, ижобий натижаларга эришилганлигини қайд этиш лозим.

XX асрнинг 80-йиллари республиканинг ҳаёти ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маънавий жиҳатдан жуда мураккаб жараёнлар билан кечди. Бу даврда ички ишлар органларининг фаолиятида ҳам бир қатор камчиликлар ва муаммолар кузатилди. Милиция ходимлари орасида хизматга совуққон муносабат, порахўрлик ва бошқа қонунбузарлик ҳолатлари кучайиб кетди. Оқибатда жамиятда йилдан-йилга жиноят содир этилиши ҳолатлари кўпайиб борди. Ўша даврга оид ҳужжатлар таҳлили шундан далолат берадики, жамиятда жиноят содир этилишининг ҳаддан ташқари ўсиб кетиши ва ички ишлар органлари тизимидаги бошқа камчиликлар бу факат ички ишлар идоралари ходимларнинг фаолиятини суғуриб олиб бориши билан боғлиқ бўлмай, бу даврда жамиятдаги ижтимоий муаммоларнинг ўз вақтида ечимини топилмаслиги, ишсизликнинг кўпайиши, моддий таъминотдаги узилишлар, жамиятда коррупция ва бошқа иллатларнинг авж олиши, инсонлар дунёкарашининг тубдан ўзгариши, турли хил ғоя ва қадриятларнинг кириб келиши, ёшлар орасида таълим-тарбия масаласидаги муаммолар, иттифок ва республиканинг турли ҳудудларида содир бўлган миллатлараро муносабатлардаги зиддиятли ҳолатлар билан ҳам изоҳланади.

Ўзбекистон ИИОлари ходимлари қандай қийин шароитда, доимий курашда ва жангларда мустаҳкамланиб тажриба орттириб боргани ҳозирги пайтда жуда равшан бўлиб қолди. Кўп нарса ўзгарди: милициянинг вазибалари доираси кенгайди, иш шакллари ва усуллари такомиллашди, моддий-техника базаси мустаҳкамланди, ҳуқуқ-тартибот ҳимоячилари сони кўпайди.

Афсуски, бу жараёнлар ҳамиша ҳам енгил ва бир текис кечмади. «Марказ»га бутунлай бўйсунган республика милицияси мустақил ривожлана олмас эди. Унинг сиёсатини, стратегияси ва тактикасини «Юқори»дан бериладиган йўл-йўриқлар, кўрсатмалар аниқлаб берар эди. Шундай вақтлар ҳам бўлдики, «Коммунизм қураётган жамиятда жиноятчиликка ўрин йўқ», – деган шиор остида жиноятчилик билан боғлиқ кўрсаткичлар сунъий равишда камайтирилди, бинобарин ҳуқуқ-тартибот ходимлари шунга мувофиқ равишда камайтирилар эди.

1970–1980 йилларда ички ишлар органларини юқори малакали ходимлар ва раҳбарлар билан таъминлаш борасида бир қатор ишлар амалга оширилиб, иттифок микёсида қатор ўқув юртларининг фаолият юритиши милиция органларида тажрибали ва малакали кадрларнинг кўпайишига ижобий таъсир кўрсатган бўлса, бу пайтда Ўзбекистон ички ишлар тизимидаги кадрлар

масаласида жуда оғир ҳолат юзага келди. 1984–1989 йилларда Ўзбекистонга Марказдан кўплаб ходимлар юборилиб, улар асосан раҳбарлик лавозимларига тайинланди. Бундан ташқари, бу даврда республикада фаолият олиб борган кўплаб ички ишлар ходимлари ишдан бўшатилди, уларнинг катта қисми жиноий жавобгарликка ҳам тортилди. Ўзбекистон ички ишлар идораларидаги бундай нохуш ва зиддиятли ҳолатлар ходимлар касб маҳоратининг пасайишига, хизматга бўлган муносабатининг ўзгаришига, оқибатда уларнинг асосий вазифаси бўлган жамоат тартибини сақлаш ва жиноятчиликка қарши кураш борасидаги фаолиятига салбий таъсир кўрсатди.

Милиция шаъни учун шунини айтиш керакки, республика ички ишлар идоралари бу қийинчиликларга бардош берди, ўзига хос хусусиятларни йўқотмади ва ҳамон ўз халқига содиқ бўлиб қолмоқда.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач, милициянинг истиклолни жиноий хуружлардан ҳимоя қилиш, ёш мустақил давлат ва унинг фуқаролари ҳавфсизлигини таъминлаш борасидаги масъулияти мислсиз даражада ошди. Ўзбекистон ҳудудидаги илгари СССР ички ишлар вазирлигига бўйсунган ички қўшинлар ва ўқув юртлари, транспорт бошқармаси, моддий-техника ва ҳарбий анжомлар таъминоти Ўзбекистон ҳукуқий тасарруфига ўтди.

Ички ишлар вазирлиги тизимида ҳам катта ўзгаришлар содир бўлди. Унинг ички тузилиши, фаолиятининг шакллари ва усуллари такомиллашмоқда, ҳукуқий негиз яратилди.

Бироқ мустақилликнинг дастлабки йиллари мамлакатимизда маъмурий буйруқбозликка асосланган тузумдан демократик бошқарувга асосланган жамиятга ўтиш жараёни кечди. Ушбу жараёнда мустақил Ўзбекистон ички ишлар идораларининг ҳукуқий мақоми шаклланиб, муайян даражада мустақамланиб борган бўлса-да, ички ишлар идоралари тизими жамоат тартиби ва ҳавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши кураш ва унинг олдини олиш борасидаги фаолиятининг собиқ мустақил тузумдан қолган тартиб ва усуллар асосида олиб борар эди. Ишни бу алфозда ташкил этиш билан эса мамлакатда тинчлик ва оқоиништалиқни самарали таъминлаш мушқул эди. 1996–1997 йилларда мамлакатимизда оператив вазият мураккаб эди. Ўша давларда асосий эътибор ички ишлар идоралари зиммасидаги масъулият юқини заррача қамқитиримаслик, аксинча янада хушёр, янада оғоҳ бўлишни такозо этарди. Устига устак ташқи қучлар ва уларнинг мамлакатимиздаги гунашталари тез-тез бош қўтариб турарди. 1999 йил 16 февраль воқеалари. 1999 йил 30 март

куни Хоразм вилояти Питнак шаҳрининг «Саримой» блок постида террорчилик ҳаракати, 2004 йилнинг 29 мартдан 1 апрелигача Тошкент шаҳри ва Тошкент вилояти ҳудудларида ҳамда Бухоронинг Ромитан туманида кетма-кет содир этилган бир нечта террорчилик ҳаракатлари ва ҳ.к.

Мустақилликнинг ўтган йиллари мобайнида мамлакатимизда фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси бўйича яхлит ҳуқуқий тизим яратилган бўлиб, унда ички ишлар органлари муҳим ўрин эгалламоқда.

Халқимиз каби Ўзбекистон ИИОлари учун ҳам тўрт йилдирки, янги давр бошланди. 2017–2021 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича қабул қилинган Ҳаракатлар стратегиясида ҳам «жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, диний экстремизм ва терроризмга, уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашиш бўйича ташкилий-амалий чораларни кучайтириш» борасида вазифалар белгилаб берилди. Ички ишлар органларининг фаолиятини такомиллаштириш жараёнида Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги қонуннинг ҳамда 2017 йилнинг 10 апрелида Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармонининг қабул қилиниши Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари тизимини ислоҳ қилишнинг энг муҳим йўналишларини аниқ белгилади. Ички ишлар органларида олиб борилаётган ўзгаришлар жараёнида унинг тарихини ўрганиш, фаолиятидаги ютуқ ва камчиликларни таҳлил этиш ҳамда тегишли ҳулосалар чиқариш муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳукуматининг ички ишлар органларини мустаҳкамлаш, жиҳозлаш, ходимларни барча зарур нарсалар билан таъминлаш соҳасидаги ғамхўрлигига ИИОлари ходимлари ҳалол ва сadoқатли хизмати билан жавоб бермоқдалар. Ишонч билан айтиш мумкинки, мамлакатимизда жамоат хавфсизлиги ва ҳуқуқ-тартибот таъминланади.

ХОТИМА ЎРНИДА

Ўз тарихига, тўпланган тажрибага, дунёда энг катта бойлик саналган интеллектуал салоҳиятга чуқур ҳурмат билан ёндашиш ҳар қандай давлат ва халқнинг моддий ва маънавий тараққиёти асосини ташкил этади. Машҳур тарихчи, «Зафарнома» асарининг муаллифи Шарафиддин Али Яздийнинг таъбирича: «Тарих фани мамлакат ҳамда давлатлар ўтмишида юз берган ҳолатларнинг сабабларини ўрганади; қайси тадбир ва чоралар туфайли мамлакатда осойишталик бўлганлигини, қандай шароитларда мамлакат ҳалокат йўлига тушиб қолганлигини, шунингдек, уни бу йўлдан чиқариш, тараққиётга йўл очиш учун қайси ишларни қилиш керак ёки қилмаслик кераклигини кўрсатиб беради».

Ўзининг тарихий, маданий ва интеллектуал меросини асраб-авайлашга, бойитиш ва қўпайтиришга, шунингдек, униб-ўсиб келаётган ёш авлодни миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбиялашга етарлича эътибор қаратмайдиган, ҳар томонлама уйғун ривожланган, мустақил фикрлайдиган, ўз қараш ва ёндашувига, фуқаролик позициясига эга бўлган шахсни камол топтиришни ўз олдига мақсад қилиб қўймайдиган ҳар қандай давлат ва жамият тарих ва тараққиёт йўлидан четда қолиб кетишга маҳкум экани аниқ.

Бугун «Янги Ўзбекистон – янгича дунёқараш» ибораси пайдо бўлди. Янги Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ҳаритасида акс этган, ҳудудларида (Турон, Мовароуннаҳр, Туркистон ва ҳоказо) юз берган ҳар қандай ижтимоий-тарихий, сиёсий, иқтисодий, маданий жараёнларнинг меросхўри – бу бизнинг енгилмас иродали, азму шижоатли халқимиздир. Бундан ташқари, ушбу ҳудудларимиздан ташқарида бўлган ўзбек давлатчилиги тарихига дахлдор барча сиёсий, ижтимоий жараёнлар ҳам китобимизда эътиборга олинган.

Ўзбекистонда давлатчилиқнинг шаклланиши ва ривожланиши жараёнида ўлка халқлари тинчлиги, осойишталиги ва ҳавфсизлигини таъминлаш оғир ва мураккаб кечган. Унинг ибтидоий жамоа тузумидан мустақилликка қадар босиб ўтган йўли ғанимлар босқинлари, шавкатсиз қонли жанглар, соя-саноксиз сарой тўнтаришлари ва халқ қўзғолонлари билан нишонланган. Бугунги кунда ички ишлар органлари давлат томонидан жорий этилган қондаларга талаб даражасида амал қилинишини, шунингдек жамиятнинг мавжуд тараққиёт моделини ҳимоя қилишда муҳим ўрни тутади.

Ўзбек халкининг тарихимизнинг энг суронли даврларида кечган оғир ва машаққатли ҳаёти уларнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлашда ҳуқуқ-тартибот ва осойишталик посбонларининг қўшган улкан ҳиссасини ўзида ҳар томонлама акс эттирадиган яхлит илмий-тарихий китоб ёки ҳужжатлар тўплами шу пайтга қадар яратилмаган.

Ваҳоланки, давлат механизмининг асосий бўғинларидан бири бўлган ИИОнинг давлат бошқаруви ва фуқаролар ҳавфсизлигини таъминловчи орган сифатидаги ўрни ва роли бекиёс.

Мен 40 йилдан ортиқ мамлакатимизнинг ҳуқуқ-тартибот ва осойишталигини таъминлаш йўлида хизмат қилдим.

Ўзбек давлатчилиги тарихида халқимиз иштирокида ҳавфсизлик ва осойишталик посбонлари томонидан амалга оширилган буюк ишларни, уларнинг кучли ирода ва қаҳрамонлигини, жамоат тартибини сақлаш ва жиноятчиликка қарши курашишда ҳуқуқ-тартибот ходимларининг муносиб ҳиссасини тарихий манбалар асосида кўрсатишни ўзимнинг бурчим эканлигини чуқур ҳис этардим ва бу менга тинчлик бермасди.

Буюк аждодларимиз амалга оширган буюк тарихий ишларни, унинг енгилмас, кучли иродаси ва қаҳрамонлигини, ўтган таҳликали йиллар ҳақиқатини келгуси авлодларга аниқ мисоллар асосида етказишга мукаддас бурчим сифатида қарадим. Бундан ташқари, қилаётган ишим ёшларни жасорат ва ватанпарварлик руҳида тарбиялашда ғоят муҳим аҳамиятга эгалигини бутун вужудим билан сезардим ва бу менга ушбу китобни ёзишимга туртки бўлди. Албатта, менинг соҳада тўплаган бой ҳаётий ва касбий тажрибам ушбу китобнинг яратилишида муҳим омиллардан бири бўлган бўлса, иккинчи бебаҳо омил ИИОнинг олтин фонди – фахрийларнинг қимматли маслаҳатлари бўлди.

Айниқса, кейинги тўрт йилда муҳтарам Президентимиз Шавкат Мирзиёев раҳнамолигида барча соҳалар сингари ички ишлар тизимида ҳам кенг қўламли ва пухта ўйланган ислохотлар амалга оширилмоқда. Жамиятда конун устуворлигини таъминлаш, ички ишлар органларини эл-юрт манфаатига хизмат қиладиган чинакам халқчил тизимга айлантириш йўлида катта ишлар олиб борилаётганлиги, барча куч ва имкониятлар сафарбар этилаётганлиги китобимизда кенг ёритилди.

Сабаби, Янги Ўзбекистонда амалга оширилаётган «Хавфсиз шаҳар», «Хавфсиз қишлоқ», «Хавфсиз маҳалла», «Хавфсиз оила» концепцияси боис, бугунги турмуш ободлиги, юрт осойишталигига, тунларимиз ҳадик-хавотирларсиз, сокин, кунларимиз тинч, осуда, мусаффо осмон остида ўтишига мустаҳкам замин яратилди. Бунда бевосита мамлакатимиз ички ишлар органлари ходимларининг самарали фаолиятига оид соҳавий ислохотларнинг ўрни бекиёс.

Шунингдек, 2021 йилнинг 26 март куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида»ги ҳамда «Маънавият ва ижодни қўллаб-қувватлаш мақсадли жамғармасини ташкил этиш тўғрисида»ги қарорлари ходимларимиз тафаккурининг кенгайишига ва маънавий-маърифий савиясини оширишга хизмат қилиши шубҳасиз.

Хусусан, 2021 йилнинг 2 апрелида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 5050-сонли Қарори билан «Ички ишлар органларида маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш концепцияси» тасдиқланди. Мазкур концепция ИИО ходимларини ҳар қандай шароитда давлат ва халқ манфаатларига хизмат қиладиган, миллий кадриятларга содиқ, ёт ва бузғунчи ғояларга қарши муросасиз кураша оладиган, имон-эътиқоди ва иродаси мустаҳкам, фидойи ва маънавиятли кадрлар этиб тарбиялаш, шунингдек, уларнинг шахсий дахлдорлик ва масъулият ҳиссини шакллантиришга қаратилганлигини алоҳида қайд этишни истардим.

Замирини «Ватанга ва халққа садоқат билан хизмат қилиш – олний бурчимиз!» деган концептуал ғоя ташкил этган ушбу ҳужжатга қўра, осойишталик посбонларининг маънавий ва интеллектуал салоҳиятини юксалтириш, уларда ватанпарварлик ва касбга садоқат туйғуларини ошириш ҳар қачонгидек ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Мазкур китобимиз Президентимиз Шавкат Мирзиёев томонидан белгиланган қуйидаги вазифаларни, ёхуд «мамлакатимиз ички ишлар органларининг шонли тарихини асраб-авайлаш, соҳа ходимлари ва фахрийларининг келгуси авлодларга намуна бўладиган жасоратини, кўрсатган ибрат намуналарини оммалаштириш, Ватанимиз мустақиллиги ва эл-юртимиз осойишталиги йўлида азиз жонларини фидо қилган ходимларнинг хотирасини ёъозлаш ва абадийлаштиришга хизмат қилади ва соҳада ўз бурчи ва қасамёдига содиқ, фидойи, ҳалол ва халқпарвар ходимларни ўзлигини англашга, мардлик, Ватанга меҳр ва садоқат руҳида тарбиялашда аҳамияти бекиёс бўлишига ишонаман. Зеро, китобда баён этилган воқеликлар даврлар кесимида аждодларимизнинг шарафли. зафарли йўлини гавдалантиради, шавкатли қахрамонларимиз хотиралари онгимизда қайта жонланадики, бу уларнинг руҳи доим барҳаёт эканлигидан далолат беради.

Баҳодир Матлюбов,
генерал-лейтенант

FOYDALANILGAN MANBALAR

Китобимизнинг методологик асоси сифатида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг қуйидаги асарларидан фойдаланилди. «Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз». – Т.: «Ўзбекистон», 2017. – 488 б.; Миллий таракқиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга қўтарамиз. 1-жилд. – Т., 2018. – 588 б.; «Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир». 2-жилд. – Т., 2018. – 508 б.; «Нияти улуг халқнинг иши ҳам улуг, ҳаёти ёруғ ва келажак фаровон бўлади». 3-жилд. – Т.: «Ўзбекистон» НМИУ, 2019. – 400 б.; «Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари». 4-жилд. – Т., – 2020. – 408 б.

Мазкур тарихий китобни кенг доирадаги тарихий манбалар ва ҳужжатлар, босма нашрлар, архив ҳужжатлари, даврий матбуот материаллари, хотиралар ва эсдаликлар, оғзаки тарих маълумотлари, жумладан, «Ўзархив» агентлиги, Ўзбекистон Миллий архиви, Ўзбекистон Кинофотофоно ҳужжатлари миллий архиви, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Марказий архиви, Ўзбекистон тарихи давлат музейи, Ўзбекистон давлат санъат музейи, Қатагон қурбонлари хотираси давлат музейи, Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси тарихи музейи, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий қутубхонаси, Мудофаа вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги, Ташқи ишлар вазирлиги, Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги, Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси, «Ўзбеккино» Миллий агентлиги, ИИО ходимлари оилаларида сақланаётган ноёб тарихий материаллар ва ИИО фахрийлари оғзаки баёни (сухбатлар) асосида тайёрланди. Нашрни тайёрлашда Т.А. Джалиловнинг «Верные отчизне». (1917–1924 гг.). – Т.: Узбекистан, 1968; «Из истории рабоче – деканской милиции Узбекистана». – Т.: Узбекистан, 1969; Алимов Х. Административная деятельность милиции Узбекской ССР в годы Великой Отечественной войны (1941–1945 гг.). Дис. ... канд. юрид. наук. – Т., 1972; «Узбекская ССР в годы Великой Отечественной Войны (1941–1945 гг.)» – Т., 1985. I–III томлар); «Халқ хизматида 75 йил». Масъул муҳаррир Ғ. Ғафуров. – Т.: «Ўзбекистон», 1992; Ҳ. Х. Яҳёевнинг «Тилсим». Хотира-роман. I-китоб. – Т.: «Шарқ» 2004; «Тилсим». Воқеий роман. – Т.: «MUMTOZ». 2015; «Главные документы Великой Отечественной Войны» (Москва, 2015; «Ўзбекистон тарихи (1917–1991 йиллар)» (Тошкент, 2019); Ибротли умр: «Генерал Ислон Сатторов, Мақолалар, Хатлар. Хотиралар». – (Т.: Мумтоз сўз, 2008); Б.А. Матлюбов ва Ш.Р. Қобиловнинг «Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси тарихи». – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ

Академияси, 2019; Б.А. Матлюбовнинг «Халқимиз осойишталиги йўлида»: Монография. – Т.: «Шарқ», 2001; Б.А. Матлюбовнинг «Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академиясининг шаклланиш ва ривожланиш тарихи»: Монография. / – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019; «История образования и становления Академии МВД Республики Узбекистан»: Монография. – Т.: Академия МВД Республики Узбекистан, 2020; Ш.Р. Қобиловнинг «Мустақиллик ғойибдан келган эмас...»: Ўқув қўлланма. – Т.: «Ўқитувчи» нашриёти, 2011; «Мустақиллик, барқарорлик ва хавфсизликни таъминлаш осон кечмаган»: Ўқув қўлланма. – Т.: «Ўқитувчи» нашриёти, 2013; «Мустақиллик – тенги йўқ, энг улуғ ҳуқуқ»: Илмий-маърифий нашр. – Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2014; «Пахта яққаҳоқимлиги ва унинг ҳалокатли оқибатлари»: Ўқув қўлланма. – Т.: «Ўқитувчи» нашриёти, 2015; «Десантчилар» ёхуд оммавий катагоннинг янги кўриниши». Ўқув қўлланма. – Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2016; Ўзбекистон – Туркия: Ҳамкорлиқнинг янги босқичи. Китоб-маълумотнома. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2018; Ўзбекистон – Қитай: Новая эра сотрудичества (инглиз ва рус тилида) – Книга-справочник. – Т.: Академия МВД Республики Узбекистан, 2019; Академия МВД Республики Узбекистан 25 лет. Книга-справочник. – Т.: Академия МВД Республики Узбекистан, 2019; Академия МВД Республики Узбекистан, Визитная карточка. – Т.: Академия МВД Республики Узбекистан, 2019; шунингдек, мамлакатимиз олимларининг мавзуга оид монографиялари, диссертациялари ва авторефератлари материалларидан, жумладан, А.Б. Ерметовнинг «Ўзбекистонда ички ишлар органлари фаолияти (1917–1991 йй.)». Тарих фан. д-ри (DSc)... дис. автореф. – Т., 2019; «Ўзбекистонда Ички ишлар органлари фаолияти»: Монографияси; Қ.Б. Қодировнинг «Мустақиллик даврида Ўзбекистонда ички ишлар идораларининг фаолияти (1991–2011 йиллар)». – Тарих фан. бўйича фал. д-ри (PhD) дис. автореф. – Т., 2019 ва бошқа адабиётлардан фойдаланилди.

Шунингдек, монографияга тадқиқ этилаётган даврдаги ички ишлар идораларининг фаолияти билан боглиқ жараён, воқеа ва ҳодисаларнинг бевосита иштирокчиси (айрим пайтларда ижрокчиси) бўлган инсонлар билан ўтказилган бевосита мулоқот ва суҳбатларда олинган маълумотлар ҳам киритилган. Жумладан, бир неча йиллар давомида ички ишлар тизимида турли раҳбарлик лавозимларида ишлаган Ғ. Раҳимов ҳамда 1991–2005 йилларда Ички ишлар вазирли лавозимида фаолият кўрсатган генерал-полковник З.Алматов билан суҳбатлар ўтказилиб, бу оғзаки тарих материалларидан ҳам унумли фойдаланилди.

Ушбу монографияни тайёрлашда ҳамкорлик қилган вазирлик ва идоралар, музей ва архивлар, олимлар ва мутахассисларга, ИИО фахрийларига самимий миннатдорчилик билдираман.

МУНДАРИЖА

КИРИШ	8
I БОБ. ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТЧИЛИГИ ТАРИХИДАГИ ХАВФСИЗЛИК ВА ҲУҚУҚ-ТАРТИБОТНИ ТАЪМИНЛАШ	22
Ўрта Осиёдаги қадимги давлатларда хавфсизлик ва ички тартиб	33
Илк ўрта асрларда хавфсизлик ва ички тартибни сақлаш	37
Ўрта аср давлатларида тартиб-оқошталликни сақлаш	40
Амир Темур салтанатида хавфсизлик ва тартиб- оқошталликнинг сақланиши	52
Ўзбек хонликларида жамоат тартиби ва миқдодлар фаолияти	60
Чор Россияси муштамлақчилиги даврида Туркистонда хороний-полиция тартиботи	76
II БОБ. ЧОР РОССИЯСИ ПОЛИЦИЯ ТИЗИМИНИНГ СИДИРИЛИШИ ВА ТУРКИСТОНДА ИШЧИ-ДЕХҚОН МИЛИЦИЯСИ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИНИНГ НАЗАРИЙ- КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИНИНГ ИЛМИЙ ТАЛҚИНИ	81
Хоразм республикасида ички ишлар органлари	104
Бухоро республикасида ички ишлар органлари	108
Милиция органларининг қатъий тузилмаси ва вазифаларининг оидинлаштирилиши	112
Милиция органларининг оптималлаштириш масалалари	124
Туркистонда ишчи-деҳқон милициясининг тузилиши	138
III БОБ. ЎЗБЕКИСТОН ССР ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ ВА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ	150
1925–1939-йилларда ички ишлар органлари	158
Ўзбекистон уруш арафасида	162
Иккинчи жаҳон уруши йилларида ички ишлар органлари	170
V БОБ. УРУШДАН КЕЙИНГИ ЙИЛЛАРДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ	194
1960-йилларда ички ишлар органлари	218

VI БОБ. 1970–1988-ЙИЛЛАРДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ	232
Шўроларнинг сўнгги талвасаси	254
VII БОБ. МУСТАҚИЛЛИК АРАФАСИДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ, КРИМИНОГЕН ВАЗИЯТ ВА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ	
Қатағонлар оқибатида камалган ИИО раҳбар ва ходимлари	288
VIII БОБ. МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ	327
1999 йил 16 февраль воқеалари	344
«Аъло хизматлари учун» кўкрак нишони	392
I, II, III даражали «Ички ишлар органларида бенуксон хизматлари учун» кўкрак нишони	393
IX БОБ. ҲАРАКАТЛАР СТРАТЕГИЯСИ: ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИНИ ТУБДАН ОШИРИШ ЙЎЛИДА	394
Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирлигининг 2019 йил августдаги «ички ишлар органларида формални кийим-бошини кийиб юриш қоидаларини тасдиқлаш туғрисида»ги буйруғи шарҳи	429
X БОБ. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИДА КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР	435
Мактабнинг ташкил топниши, унинг шаклланиши ва салоҳиятини ошириб бориши (1932–1940-йй.)	435
Иккинчи жаҳон уруши йилларида мактаб фаолияти	447
Профессинал ходимлар тайёрлаш маскани	451
Мактаб шахсий таркибининг жамоат тартибини муҳофаза қилишда иштироки	455
XI БОБ. ТОШКЕНТ ОЛИЙ МИЛИЦИЯ МАКТАБИ – ОЛИЙ МАЛАКАЛИ КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ МАСКАНИ	468
Москва олий мактабнинг Тошкентдаги сиртки таълим факультети мустақил олий ўқув юрти – Тошкент олий милиция мактабига айлантирилиш тарихи	468

ХII БОБ. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИНИНГ АКАДЕМИЯСИ ФАОЛИЯТИ	483
Ўзбекистон Ёшлар иттифоқининг Академиядаги бошланғич ташкилотни фаолияти	512
«Академия матбуот гуруҳи» ва «Академия ёшлари» радиоси	514
Жаҳон илғор тажрибаларини татбиқ этиш – стратегик истикбол омили	518
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси тарихи музейи фаолияти	570
ИИВ Академиясида ташкил этилган Абдулхамид Сулаймон ўғли – Чўлпон музейи	578
Хизмат бурчини ўтаётганда ҳалок бўлган собиқ бўтирувчиларимиз хотираси – калбимизда абадий яшайди!	582
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг ўқув жараёни сифатини Мониторинг қилиш маркази	586
Академиянинг моддий-техника базаси	592
Академиянинг ўқув полигон	608
ХIII БОБ. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МИЛЛИЙ ГВАРДИЯСИ ҲАРБИЙ-ТЕХНИК ИНСТИТУТИ	620
ХIV БОБ. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАВКУЛОДДА ВАЗИЯТЛАР ВАЗИРЛИГИ ЁНҒИН ХАВФСИЗЛИГИ ИНСТИТУТИ	622
ХV БОБ. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИИВ ШАХСИЙ ТАРКИБ БИЛАН ИШЛАШ ХИЗМАТИГА БЕВОСИТА БЎЙСУНУВЧИ СЕРЖАНТЛАР ТАРКИБИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА МАЛАКА ОШИРИШ МАРКАЗЛАРИ	624
ХVI БОБ. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ- НИНГ ИХТИСОСЛАШТИРИЛГАН МАКТАБ-ИНТЕРНАТИ ФАОЛИЯТИ ХУСУСИДА	628
ХУЛОСА	633
ХОТИМА ЎРНИДА	639
ФОЙДАЛАНИЛГАН МАНБАЛАР	642

УЎК 351.74:94(575.1)(035.3)

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг
Илмий кенгашида маъқулланган. 2020 йил 22 январь, 6-сонли баённома

Та к р и з ч и л а р:

Алматов З. – Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг маслахатчиси, генерал-полковник;

Ширинов Т.Ш. – Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов Ёдгорлик мажмуаси директори, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, тарих фанлари доктори, профессор;

Бобоев Ҳ.Б. – Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, юридик фанлар доктори, профессор;

Исмоилова Ж.Ҳ. – Ўзбекистон тарихи давлат музейи директори, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, тарих фанлари доктори, профессор;

Ҳасанов Б.В. – Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Қатагон қурбонлари хотираси Давлат музейи директори, Шахидлар хотираси жамоат фонди раиси, тарих фанлари доктори, профессор

М–34 Матлюбов Б.А.

Ўзбекистонда жамоат тартиби ва ҳавфсизликни таъминлаш тарихи (Ички ишлар органлари мисолида): Монография /
– Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2021 й. – 648 б.

Ушбу монографияда ўқувчи ўзбек давлатчилигининг шаклланиши ва ривожланиши даврида жамоат тартиби ва озоишталикни сақлаш борасида маълумот берувчи қўлаб тарихий фактларни топади. Ўқувчилар эътиборига ҳавола этилаётган мазкур китоб Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари тарихига оид маълум даражада мавжуд бўшликни тўлдирди ва дастлаб Туркистон ишчи-деҳқон милициясининг пайдо бўлиши, унинг ҳалқимиз эришган ютуқларни ҳимоя қилиш учун кураши, мустақиллик арафаси ҳамда мустақил Ўзбекистон Республикаси ИИО тузилмаси ва фаолияти ҳақидаги тасаввурларимизни кенгайтиришга ёрдам беради.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ
А К А Д Е М И Я

Б.А. МАТЛЮБОВ
генерал-лейтенант

**ЎЗБЕКИСТОНДА ЖАМОАТ ТАРТИБИ ВА
ХАВФСИЗЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ ТАРИХИ**
(ички ишлар органлари мисолида)

Монография

Мухаррир *Бахтиёр Эргашев*
Техник муҳаррир *Татьяна Харитоновна*
Рассом *Шамсуддин Хўжаев*

Босишга рухсат этилди 22.05.2021. Бичими 60x90¹/₈.
Босма табағи 81,0. Нашриёт ҳисоб табағи 52,0.
Адади 20 000 нуска. Буюртма № 1496.
Баҳоси келишилган нарҳда.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси,
100197, Тошкент ш., Нитпзор кўчаси, 68.

"COLORPACK" МЧЖ босмахонасида чоп этилди.
Босмахона манзили: Тошкент, Янги шаҳар кўчаси, 1-А уй.

